

Емма

Джейн Остін

Джейн ОСТЕН

ЕММА

Роман

Переклад Володимира Горбатька

КНИГА 1

Розділ I

Емма Вудхаус, власниця розкішного маєтку та щасливої вдачі, вродлива, розумна і багата, здавалося, втілювала в собі деякі з найомріяніших дарів земного існування і прожила на світі майже двадцять один рік безтурботно та безжурно.

Вона була молодшою з двох дочок надзвичайно люблячого батька, який в усьому їм потурав, і через заміжжя своєї сестри ще змалечку стала хазяйкою в його будинку. Мати її померла дуже давно, і тому в Емми збереглися лише невиразні спогади про материнську ніжність; її ж місце заступила дбайлива гувернантка, яка відзначалася справді материнською добротою та чуйністю.

Шістнадцять років прожила міс Тейлор у родині містера Вудхауса, вона була більше подругою, ніж гувернанткою, дуже любила обох дочок, а особливо — Емму. Їхні стосунки скоріше нагадували дружбу сестер. Навіть ще тоді, коли міс Тейлор офіційно працювала гувернанткою, її доброта майже ніколи не дозволяла їй вдаватися до якихось обмежень; а тепер, коли від нальоту офіційності давно уже і слід пропав, вони жили поруч як подруги, що відчували велику взаємну симпатію. Емма чинила на свій власний розсуд, дуже поважаючи думку міс Тейлор, але керуючись здебільшого своєю.

Реальні ж вади становища Емми крилися в наданні їй, можливо, дещо надмірного права на самостійні вчинки та в її схильності думати про себе надто гарно. Саме ці недоліки становили загрозу її численним втіхам. Втім, ця загроза усвідомлювалася настільки слабо, що Емма зовсім на неї не зважала.

З'явився смуток — легенький смуток — але аж ніяк не відчуття чогось неприємного. Міс Тейлор вийшла заміж. Якраз одруження міс Тейлор і стало першою журбою. Саме в день шлюбу своєї улюбленої подруги Емма вперше сіла і невесело замислилася над тим, що буде далі. Коли весілля закінчилось і гості розійшлися, вона з батьком лишилися вечеряти удвох, уже не тішачи себе надіями, що хтось третій складе їм товариство і розважить цього нескінченного вечора. Після вечері батько, як завжди, тихенько задрімав, і їй нічого не лишилося, як сидіти та розмірковувати про свою втрату.

Ця подія не передвіщала для її подруги нічого, крім щастя. Містер Вестон мав бездоганну репутацію, солідний капітал, підходящий вік та приємні манери; Емма не без утіхи згадувала про те відчуття самозречення і безкорисливої дружби, з яким вона завжди бажала цього шлюбу і сприяла йому, та смуток все одно не полишав її.

Відсутність міс Тейлор відчуватиметься день у день, кожної хвилини. Вона згадала, з якою добротою і ніжністю гувернантка ставилася до неї всі шістнадцять років, як гралася з нею, п'ятирічною дівчинкою, як віддавала всі свої сили, щоб вона росла здоровою і щасливою, і як доглядала за нею, коли вона хворіла, а таке траплялося нерідко. Тут Емма мала великий борг — борг вдячності; але ще дорожчі, ще ніжніші спогади залишили ті сім років рівноправного та абсолютно невимушеного спілкування, коли після заміжжя Ізабелли вони лишились удвох. Мало хто мав таку подругу та співрозмовницю — розумну, тямущу, корисну, лагідну, обізнану в родинних справах і зацікавлену всіма домашніми турботами, а особливо — Еммою, кожною її радістю, кожним її кроком; подругу, котрій вона могла звірити будь-яку таємницю, і яка ставилася до неї з ніжністю, що виключала найменшу прискіпливість.

Як же їй пережити цю перемену? Так, насправді її подруга від'їжджала від них лише на півмилі, але Емма усвідомлювала ту велику різницю, яка обов'язково виникне між місис Вестон, що мешкатиме лише за півмилі від них, та міс Тейлор, що мешкала в їх будинку; попри всі її чесноти — природжені та набуті вдома — тепер над нею нависла велика загроза вимушеної інтелектуальної самотності. Вона ніжно любила свого батька, але він був їй не товариш. Він не годився їй у співрозмовники, якою б розмова не була — серйозною чи жартівливою.

Вада великої вікової різниці між ними (містер Вудхаус теж одружився далеко не юнаком) значно посилювалася його фізичним станом та звичками: будучи все своє життя людиною хворобливою, бездіяльною розумово та фізично, він своїм поведженням був набагато старший за свої роки. І хоча всі любили його за добре серце та незлобиву вдачу, ніякими особливими здібностями він ніколи не вирізнявся.

Хоча її сестра, вийшовши заміж, переїхала відносно недалеко — за шістнадцять миль, і мешкала тепер у Лондоні, їхньому щоденному спілкуванню настав край; тепер їй доведеться терпляче висиджувати численні і нескінченні вечори у Гартфілді, очікуючи чергового різдвяного візиту Ізабелли з чоловіком та маленькими дітьми, коли в будинку знову стане людно і вона знову матиме приємне товариство.

Гартфілд, дарма що мав свою назву, широкий лужок і тіністі чагарникові алеї, становив частину Гайбері — великого та багатолюдного селища, майже міста, але там не було нікого, з ким вона могла б спілкуватися на рівних. Вудхаусам належав там найвищий статус. Усі їх поважали і мали за взірець. У неї було там багато знайомих, бо її батько з усіма повадився ввічливо, але ніхто з них не зміг би заступити міс Тейлор і на півдня. Її відсутність означатиме нудьгу; і Емма, засмучено зітхаючи з цього приводу, бажала нездійсненого і — поки її батько спав — намагалася підбадьоритися. Його настрій завжди потребував підтримки. Він був людиною нервовою і легко впадав у депресію, любив усіх, до кого зважав, і дуже не любив з ними розлучатися, не терпів будь-яких перемін. Заміжжя, як першопричину змін, завжди сприймав негативно; він ще й досі не примирився із одруженням своєї дочки, а тепер, коли йому довелося розстатися з міс Тейлор, завжди згадував про неї лише зі співчуттям, хоча заміж вона вийшла виключно з любові. За своєю звичкою до незлобивого егоїзму та від схильності

завжди вважати, що інші люди поділяють його думки, він був майже переконаний у тому, що міс Тейлор вчинила зле не тільки щодо них, а й не меншою мірою щодо себе самої, і що для неї було б набагато краще, якби вона провела решту свого життя у Гартфілді. Щоб розвіяти ці думки, Емма усміхалась і намагалася розмовляти якомога бадьорішим тоном, але за чаєм він не витримав і сказав те, що й під час вечері:

— Бідолашна міс Тейлор! Шкода, що вона тепер не з нами. І чому тільки містер Вестон її вподобав!

— Ти ж знаєш, що я не можу погодитися з тобою, тату. Містер Вестон — настільки доброзичлива, приємна та чудова людина, що він, без сумніву, заслуговує на добру дружину; невже ти хочеш, аби міс Тейлор весь час жила з нами і терпіла всі мої дивацтва замість того, щоб жити у своєму власному будинку?

— У своєму власному будинку! А який їй з того зиск? Наш утричі більший. До того ж я ніколи не помічав за тобою ніяких дивацтв, моя люба.

— Ми дуже часто навідуватимемося до них, а вони — до нас! Ми завжди зустрічатимемося! І найперші мусимо привітати їх із весіллям уже найближчим часом.

— Серденько, як же я піду в таку далечінь? Рендоллз — це зовсім не близько. Я не подолаю пішки таку відстань.

— Ніхто не каже, щоб ти йшов пішки, тату. Аби все було гаразд, нам треба їхати туди каретою.

— Каретою! Але Джеймс не захоче возитися і запрягати коней для такого короткого шляху; та й куди ми подінемо бідолашних конячок, поки будемо там?

— Їх можна буде прилаштувати на стайні містера Вестона. Ти ж знаєш, тату, що ми про все вже домовилися. Вчора ввечері ми обговорили це питання з містером Вестоном. А щодо Джеймса ти можеш бути абсолютно впевненим: йому завжди подобатиметься їздити до Рендоллза, адже його донька працює там служницею. Інша річ, чи захоче він повезти нас куди-інде, ось тут я непевна. Це твоя заслуга, тату. Саме завдяки тобі Ганна влаштувалася в таке гарне місце. Ніхто про Ганну і не думав, аж доки ти не згадав про неї — Джеймс такий вдячний тобі!

— Я й сам радий, що згадав про неї. Це було дуже доречно, бо не міг же я допустити, щоб бідолаха Джеймс подумав, ніби ним погордували. І я певний, що з неї буде дуже добра служниця; вона така ввічлива, так приємно розмовляє. Я про неї дуже високої думки. Щоразу, коли я зустрічаю її, вона робить реверанс і як найввічливіше вітається зі мною, а коли ти кликала її сюди займатися шитвом, я звернув увагу, що вона ніколи не грюкає дверима і завжди як слід їх причиняє. Не сумніваюся, що вона стане чудовою служницею, а бідолашній міс Тейлор буде втіхою мати поруч когось із тих, до кого вона звикла. Щоразу, коли Джеймс приїжджатиме до своєї доньки, вона чутиме й про нас. Джеймс переказуватиме їй, як нам ведеться.

Емма не шкодувала зусиль, аби підтримати цей більш оптимістичний хід думок, і сподівалася за допомогою гри в трик-трак якось так згаяти з батьком вечір, щоб їй завдавали клопоту лише власні негаразди. Принесли стіл для триктраку, але тут нагодився гість, і потреба у грі відпала.

Містер Найтлі, розважливий добродій років тридцяти семи — тридцяти восьми, був не тільки давнім та близьким другом їхньої родини, але й свояком — як старший брат Ізабеллиного чоловіка. Він мешкав приблизно за милю від Гайбері, часто навідувався до них і завжди був бажаним гостем, а цього разу — тим паче, бо приїхав до них прямісінько від спільних родичів у Лондоні. Він повернувся пізно ввечері після кількаденного від'їзду, і тепер прийшов до Гартфілда сказати, що на Бранзвік-сквер усі живі та здорові. Його прихід був радісною подією, яка на деякий час збадьорила містера Вудхауса. Містер Найтлі мав життєрадісну вдачу і це завжди йому допомагало. На батькові розпитування про "бідолашну Ізабеллу" та її дітей він одповів щонайоптимістичніше. Потому містер Вудхаус вдячно зауважив:

— Дуже люб'язно з вашого боку, містере Найтлі, що ви наважилися завітати до нас такої пізньої години. Боюся, що йти вам було неприємно і страшно.

— Зовсім ні, сер. Сьогодні гарна місячна ніч; надворі так тепло, що мені доведеться відсісти від вашого розпеченого каміна.

— Але ж надворі, мабуть, сиро й багнюка. Ще, чого доброго, застудитеся.

— Багнюка, сер? Погляньте на мої черевики. На них жодної плями.

— Це справді дуже дивно, бо у нас тут пройшов сильний дощ. Ми саме сіли снідати, коли полило мов з відра. Злива не вщухала десь з півгодини. Я навіть хотів, аби відклали весілля.

— До речі, я не привітав вас, добре розуміючи, що настрій у вас зовсім не святковий; тому я і не поспішав з привітаннями. Але сподіваюся, що все відбулося більш-менш пристойно. Як ви трималися? Хто найбільше рюмсавав?

— Ой, бідолашна міс Тейлор! Все це так сумно.

— Бідолашні містер і міс Вудхаус, коли ваша ласка, але я аж ніяк не можу сказати "бідолашна міс Тейлор". Я дуже поважаю вас із Еммою; та коли мова заходить про залежність чи незалежність! У всякому разі краще догоджати одному, ніж двом.

— Особливо коли одне з двох — таке примхливе та надокучливе створіння! — грайливо сказала Емма.

— Я знаю, саме про це ви якраз думаєте і саме це ви напевне сказали б, якби поряд не було батька.

— Гадаю, що так воно і є, — сказав, зітхнувши, містер Вудхаус. — Боюсь, що я справді буваю інколи примхливим та надокучливим.

— Мій любий татусю! Невже ти думаєш, що я або містер Найтлі мали на увазі тебе? Яка жахлива нісенітниця! Звичайно ж, ні. Я мала на увазі лише себе. Ти ж знаєш, що містеру Найтлі подобається прискіпуватися до мене — жартома, звичайно, — і тільки жартома. Ми завжди говоримо одне одному, що заманеться.

Справді, містер Найтлі належав до тих небагатьох, хто помічав недоліки Емми Вудхаус, і єдиним, хто насмілювався про них говорити вголос; і хоча Еммі це було не дуже приємно чути, вона знала: батько теж цим не дуже перейматиметься, навіть і не запідозрить, що хтось може вважати її не зовсім бездоганною.

— Емма знає, що я ніколи її не улещую, — сказав містер Найтлі, — але я не мав на

увазі нікого конкретно. Міс Тейлор звикла догоджати двом, а тепер — доведеться лише одному. Цілком імовірно, що вона навіть виграє від цього.

— Отже, — мовила Емма, явно не бажаючи і далі розводитись на цю тему, — ви хотіли почути про весілля, будь ласка, я охоче розповім про це, бо всі ми поводитися зразково. Були пунктуальними й мали якнайліпший вигляд. Жодної сльозинки і майже жодної кислоти міни. Жодної! Бо всі ми знали, що нас розділятиме лише півмилі, і не сумнівалися, що бачитимемося кожного дня.

— Моя люба Емма тримається дуже гарно, — мовив її батько. — Але насправді, містере Найтлі, їй дуже шкода, що міс Тейлор не з нами, і я певен, що вона нудьгуватиме за нею більше, ніж гадає.

Емма відвернулася, усміхаючись крізь сльози.

— Хіба можливо, щоб Емма не сумувала за такою подругою! — сказав містер Найтлі. — Ми б її так не любили, якби було інакше. Але вона знає, як міс Тейлор пощастило з цим заміжжям, наскільки потрібно для міс Тейлор у її віці мати власну оселю, наскільки важливо для неї мати гарантований пристойний статок, і тому не може дозволити своєму смутку взяти гору над радістю. Кожен доброзичливець міс Тейлор мусить радіти її такому щасливому шлюбу.

— А ви забули привітати мене іще з дечим, — мовила Емма, — і це дещо має дуже суттєве значення — адже саме я посватала їх, саме я звела їх чотири роки тому; і найбільшою втіхою мені буде те, що цей шлюб відбувся, надії на нього справдилися, хоч багато хто вважав, що містер Вестон більше ніколи не одружиться знову.

Містер Найтлі похитав головою у відповідь. А батько лагідно зауважив:

— Моя ж ти золотенька! Ліпше б ти нікого не сватала та не віщувала майбутнє, бо що ти не напрогодиш, усе збувається. Зроби ласку, не влаштовуй більше шлюбів!

— Обіцяю, тату, що для себе не влаштовуватиму, але для інших людей я просто мушу це робити. То ж найцікавіша розвага на світі! І особливо після такого успіху! Всі казали, що містер Вестон ніколи знову не одружиться. Та ви що — ніколи! Містеру Вестону, який так довго був удівцем і який, здавалося, прекрасно почувався без дружини, містеру Вестону, постійно зайнятому то своїми справами в місті, то спілкуванням із друзями тут, завжди бажаному, куди б він не прийшов, завжди бадьорому та життєрадісному, ніколи б не довелося сидіти самому жодного вечора, коли б він сам того не захотів. Та ви що, ніколи! Містер Вестон і справді більше ніколи не одружиться. Дехто навіть говорив, що саме це він обіцяв дружині на її смертному одрі, інші ж казали, що одружуватися не дозволяли йому син та дядько. Щодо цього — з найсерйознішим виглядом — висловлювалися всілякі дурниці, але я не вірила жодній з них. Для мене це було вирішеною справою ще з того дня (чотири роки тому), як ми з міс Тейлор зустріли його на Бродвей-лейн: якраз почалася мжичка і він, виявляючи неабияку галантність, щодуху помчав до оселі фермера Мітчелла позичити для нас дві парасольки. Саме з тієї години я і запланувала цей шлюб; і невже ти думаєш, тату, що я облишу займатися сватанням після такого успіху в цій справі?

— Не розумію, що ви маєте на увазі під "успіхом", — сказав містер Найтлі. — Успіх є

результатом наполегливих зусиль. Якщо останні чотири роки ви енергійно намагалися сприяти цьому шлюбу, то ви не згаяли часу даремно. Гідне заняття для розуму молодій особи! Але коли ваше, з дозволу сказати, сватання означає — як я підозрюю — лише планування шлюбу, коли одного дня задля розваги ви кажете собі: "Гадаю, для міс Тейлор було б дуже гарно, якби з нею одружився містер Вестон", — а потім час від часу повторюєте ці слова, то чому ви називаєте це успіхом? Де тут ваша заслуга? Чим ви пишаєтесь? Вам просто пощастило і ви вгадали, от і все.

— А ви що, ніколи не відчували радості та тріумфу від вдалої здогадки? Мені просто шкода вас. Гадала, що ви проникливіший, бо, повірте мені, вдала здогадка — то не просто везіння. У ній завжди криється дешиця таланту. А щодо мого злосчастного слова "успіх", із яким ви не погоджуєтесь, то я зовсім не певна, що не маю права його вживати. Ви намалювали дві картини, але, гадаю, тут може бути і третя — щось середнє між тим, коли не робиш нічого, і тим, коли робиш усе. Якби я не сприяла візитам містера Вестона до нас, якби не мої численні ненав'язливі заохочення, якби я не влаштувала багато інших дрібних справ, то з цього й справді могло не вийти нічого взагалі. Здається, ви досить добре знаєте Гартфілд, аби це розуміти.

— Такий відвертий та щиросердий чоловік, як Вестон, і така розумна та розважлива жінка, як міс Тейлор, здатні самі чудово впоратися зі своїми проблемами. Схоже, що своїм втручанням ви не стільки допомогли їм, скільки нашкодили собі.

— Коли Емма допомагає іншим, вона ніколи не думає про себе, — знову втрутився в розмову містер Вудхаус, хоча й не розумів її до пуття. — Але благаю, любя моя, не влаштовуй більше сватань; шлюб — це безглузда дурниця, яка приносить смуток і руйнує родинне коло.

— Ну ще один, тату; ще один для містера Елтона. Бідолашний містер Елтон! Ти ж любиш містера Елтона, тату, тож я і мушу знайти йому дружину. В Гайбері гідної пари йому немає. Він тут уже цілий рік пробув і так гарно облаштував свій будинок, що було б соромно, коли б він і далі лишався холостяком. А сьогодні, коли він з'єднавав руки молодих, мені здалося, що і сам не проти, аби я надала йому таку люб'язну послугу! Я гарної думки про містера Елтона, і тому ця послуга — єдиний для мене спосіб висловити свою повагу до нього.

— Авжеж, містер Елтон — дуже привабливий молодий чоловік, до того ж дуже добродішній, і я надзвичайно його поважаю. Але коли ти хочеш виявити до нього свою повагу, моя любя, то запроси його якось прийти до нас на обід. Смію сподіватися, що містер Найтлі люб'язно погодиться з ним зустрітися також.

— Вельми охоче, сер, і будь-коли, — відповів містер Найтлі, посміхнувшись. — Я цілком погоджуюся з вами, що так буде набагато краще. Запросіть його пообідати, Еммо, подайте на стіл найсмачнішу рибу та курчат, але дозвольте йому самому вибирати собі дружину. Повірте мені, чоловік двадцяти шести чи двадцяти семи років здатен сам собі дати раду.

Розділ 2

Містер Вестон народився у Гайбері, в респектабельній сім'ї, яка протягом останніх

двох чи трьох поколінь поступово піднімалася до шляхетності та заможності. Він здобув гарну освіту, але рано досягнувши певної незалежності, став байдужим до прозаїчніших потреб, що їх ставили собі за мету його брати, і знайшов застосування своїй жвавій оптимістичній вдачі і активній життєвій позиції, вступивши до міліційної армії, яку саме формували.

Капітан Вестон був загальним улюбленцем; і коли мінливості військової служби звели його з міс Черчілль, що походила з аристократичної йоркширської родини, і міс Черчілль у нього закохалася, то цьому не здивувався ніхто, окрім її брата і його дружини, які містера Вестона ніколи не бачили, а що вони були сповнені пихи та почуття власної значущості, то їх не могло не образити це родичання. Однак міс Черчілль, яка, досягши повноліття, стала повноправною хазяйкою своєї маєтності (яка, щоправда, не йшла ні в яке порівняння з багатством її родини), так і не вдалося відмовити від шлюбу, і він відбувся, сповнивши величезним приниженням серця містера та міс Черчілль, котрі, дотримуючись належної добропристойності, вказали їй на поріг. Це був невдалий шлюб, і тому він не став щасливим. Міс Вестон могла б сподіватися на більше, бо мала чоловіка, чиє добре серце та незлобива вдача спонукали його до безмежної турботи про неї в подяку за велику милість її кохання до нього; і хоча була вона з характером, однак цей характер виявився не з найкращих, їй стало рішучості протистояти своєму братові, але забракло для того, щоб утримуватися від необачних нарікань на його нерозсудливий гнів та від ностальгійних спогадів про розкіш, у якій вона колись купалася. Вони жили невідповідно до своїх статків, але все одно це було ніщо у порівнянні з Енскумом: вона не розлюбила свого чоловіка, але хотіла одночасно бути і дружиною капітана Вестона, і міс Черчілль Енскумською.

Сталося так, що капітан Вестон, котрий, як вважали (а особливо — Черчіллі), зміг надзвичайно вдало одружитися, утратив від цього шлюбу найбільше, бо коли його дружина після трьох років заміжжя померла, він виявився біднішим, ніж раніше, та ще й з дитиною на руках. Однак незабаром його було звільнено від необхідності утримувати малюка. Хлопчик став причиною певного примирення, котрому до того ж сприяла, пом'якшуючи серця, хронічна хвороба його матері. Містер і міс Черчілль, не маючи про кого турбуватися, бо не було в них ні власних дітей, ні якогось іншого подібного малюка, взяли малого Френка на повне забезпечення незабаром після її смерті. Може, батько-вдівець і відчував якісь докори сумління та певне небажання, однак перемогли інші мотиви, і він залишив малюка Черчіллям, після чого самому тільки й лишалось, що дбати про власний добробут та поліпшення свого становища.

Настав час круто змінити життя. Він пішов із міліції, щоб зайнятися торгівлею, і в цьому посприяли його брати, що вже міцно стояли на ногах у Лондоні. Це заняття було для нього не надто обтяжливим. Він лишався власником невеличкого будинку в Гайбері, де перебував більшу частину свого вільного часу; ось так приємно — між роботою і товариськими розвагами — і промайнули наступні вісімнадцять чи двадцять років його життя. До того часу він уже встиг зібрати достатню суму, щоб не тільки

купити невеличкий маєток неподалік Гайбері, що давно впав йому в око, а й одружитися навіть із такою безприданницею, як міс Тейлор, і жити відповідно до своєї приязної та компанійської вдачі.

Відтоді, як міс Тейлор почала впливати на його рахунки, вже минув деякий час; але це не був тиранічний вплив молодості на молодість, він не міг похитнути його твердого бажання не починати сімейного життя, доки не буде в змозі придбати Рендоллз. Він уже давно прагнув купити Рендоллз і, маючи перед собою цю мету, вперто йшов уперед, поки не досяг її. Він розбагатів, придбав будинок і одружився. Це було початком нового періоду в його житті, котрий обіцяв принести більшу радість, ніж усі попередні періоди. Він ніколи не був нещасною людиною навіть під час свого першого шлюбу: від цього його вберегла власна вдача; але другий шлюб мусив продемонструвати, якою чарівною може бути розважлива і по-справжньому щира та привітна жінка, мусив надати щонайприємніший доказ того, що набагато краще обирати, ніж бути обраним, викликати вдячність, ніж відчувати її.

Нікому, крім себе, своїм вибором він не догоджав: його статок належав лише йому; що ж до Френка, то того не просто виховували — без зайвих слів — як природного спадкоємця дядька; він став для Черчіллів настільки бажаним прийомним сином, що вони збиралися дати йому своє прізвище, тільки-но він досягне повноліття. Тому навряд чи хлопцеві коли-небудь могла знадобитися батькова допомога. Сам же батько цієї небезпеки не усвідомлював. Френкова тітка була жінкою примхливою та владною і тримала свого чоловіка під каблуком; але — відповідно до своєї вдачі — містер Вестон і подумати не міг, що якась її примха може бути достатньо сильною, аби негативно вплинути на того, хто був таким любим його серцю, і любим, як він вважав, цілком заслужено. Щороку він бачився зі своїм сином у Лондоні й пишався ним; його сповнені любові розповіді про сина як чудового юнака змусили й мешканців Гайбері теж відчувати за нього своєрідну гордість. Вони вважали Френка настільки своїм, що його чесноти та його майбутнє стали предметом спільної турботи.

Містер Френк Черчілль був для гайберійців визначеною особою, котру всім кортіло побачити, проте його реакція на це люб'язне ставлення була такою слабкою, що досі жодного разу він не навідався до Гайбері. Про його можливий візит до батька часто говорили, але він так і не відбувся.

Однак після батькового одруження всі вважали, що такий візит — як найдоречніший вияв синівської поваги — таки має відбутися. З цим погоджувалися всі — навіть коли місіс Перрі чаювала у місіс та міс Бейтс чи коли місіс та міс Бейтс чаювали у місіс Перрі. Для Френка Черчілля настала слухна година з'явитися до них; і надія на це зміцніла, коли поширилася чутка, що він написав своїй новоявленій матінці листа з нагоди її одруження. Протягом декількох днів кожен, хто прибував уранці до Гайбері, приносив із собою якусь згадку про той шляхетний лист, що його отримала місіс Вестон. "Сподіваюсь, ви чули про те, що містер Френк Черчілль написав місіс Вестон шляхетного листа? Наскільки я розумію, це був дійсно шляхетний лист. Містер Вудхаус сам сказав мені про це. Він бачив його і каже, що ніколи в житті він не читав

такого шляхетного листа".

Це й справді був лист, гідний усіляких похвал. Зрозуміло, що у місіс Вестон склалося про цього молодика дуже позитивне враження; а такий приємний вияв уваги був безперечним доказом його неабиякої розважливості і щонайбажанішим додатком до тих усіляких привітань від різних людей, які місіс Вестон встигла отримати з приводу свого заміжжя. Вона почувалася найщасливішою жінкою в світі; а що прожила на світі чимало, то розуміла, що інші цілком небезпідставно також можуть вважати її щасливою. Єдиним смутком була часткова розлука з друзями, чиї щирі почуття до неї ніколи не охолоджувалися і яким так не хотілося розлучатися з нею!

Вона знала напевне, що інколи за нею сумуватимуть, і не могла без болю в серці думати про те, що Емма втратила єдину втіху, або про те, як вона страждає від скороминущої нудьги, не маючи її співчутливої підтримки. Але ж красунечка Емма мала аж ніяк не слабку вдачу; вона трималася краще, ніж більшість дівчат у подібному становищі; вона була розумна, енергійна та рішуча. Можна було сподіватися, що цих якостей буде цілком досить, аби вона спокійно пережила ті невеликі труднощі і незгоди, яких завдала нова ситуація. А ще втішали дуже близька відстань між Рендоллзом та Гартфілдом, яку самотужки легко могла подолати пішки навіть жінка, а також добра вдача містера Вестона і його чималі статки, котрі з наближенням холодів не перешкоджають їм проводити разом кожен другий вечір.

Місіс Вестон не полишало почуття вдячності долі за такий поворот подій; лише зрідка воно переривалося хвилинами жалю, а її задоволення — ба більше, ніж задоволення, — її радісна насолода була такою зрозумілою і такою очевидною, що Емму, дарма що вона знала свого батька дуже добре, інколи просто дивувала його схильність і досі жаліти "бідолашну міс Тейлор" — і тоді, коли вони залишили її в Рендоллзі серед усіх мислимих атрибутів домашнього комфорту, і тоді, коли спостерігали ввечері, як вона йшла до власної карети в супроводі свого елегантного чоловіка. І щоразу, коли вона від'їздила, містер Вудхаус легенько зітхав, промовляючи: "Ох, бідолашна міс Тейлор. Вона так хотіла залишитися".

Надії на те, що місіс Вестон знову зробиться міс Тейлор, не було, як і не було особливої надії на те, що він перестане її жаліти; але через кілька тижнів містер Вудхаус відчув деяке полегшення. Вітання сусідів припинилися; його вже не дратували побажаннями радості з приводу такої сумної події; весільний пиріг — причина його невимовних страждань — був з'їдений дочиста. Його шлунок не витримував ніякої жирної їжі, і він і гадки не мав, як це інші люди чимось можуть від нього відрізнитися. Що було нездоровим для нього, те він вважав незугарним для всіх, і тому цілком серйозно намагався Замовити інших не їсти зовсім весільного пирога; коли ж його зусилля виявилися марними, він з не меншою серйозністю спробував зашкодити поїданню пирога будь-ким. На цю тему він інтенсивно консультувався у містера Перрі, місцевого аптекаря. Містер Перрі був розумною, інтелігентною людиною, і його часті візити були однією з утіх у житті містера Вудхауса; по-скільки до нього вже звернулися за допомогою, то він не міг не визнати (дещо покрививши при цьому душею), що

справді інколи весільний пиріг, споживаний надміру, може зашкодити багатьом людям, а то й більшості з них. Маючи таку авторитетну думку, підкріплену думкою власною, містер Вудхаус сподівався переконати кожного гостя, що приходив привітати молодят; але пиріг все одно їли, і не було спокою його щедрій натурі, доки пиріг не з'їли геть увесь до останньої крихти.

Ходили по Гайбері дивні чутки про те, що кожного з малолітніх нащадків містера Перрі бачили з куснем вестонівського весільного пирога в руках, але містер Вудхаус ніяк не хотів цьому вірити.

Розділ 3

Містер Вудхаус теж не цурався спілкування, але по-своєму. Він дуже любляв, коли друзі самі приходили до нього; і через різні причини — своє тривале проживання в Гартфілді, свою добру вдачу, своє багатство, свій будинок і свою дочку — здатен був улаштувати візити людей, що належали до його вузького кола знайомств, значною мірою за власним уподобанням. Із сім'ями, що не входили до цього кола, він спілкувався мало; жахався пізньої години та багатолюдних званих обідів і тому бачився лише з тими знайомими, які ладні були приходити в гості на його власних умовах. На щастя для нього, у Гайбері, включно з Рендоллзом, що належав до тої самої парафії, та у Донвелл-Еббі із парафії сусідньої — маєтку містера Найтлі — таких було чимало. Досить часто після умовлянь Емми він запрошував когось із обраних та найдостойніших пообідати з ним, але все ж таки віддавав перевагу вечірнім прийомам, і якщо йому ні з того ні з сього не наvertалося на думку, що він не в змозі приймати гостей, то рідко серед тижня траплявся такий вечір, коли Емма не могла підшукати йому партнерів для гри в карти.

Непідробна та випробувана часом повага приводила в будинок містера Вудхауса подружжя Вестонів і містера Найтлі, а містер Елтон, молодик, що жив сам-один і якому не подобалося самотнє життя, залюбки користувався привілеєм обміняти будь-який із своїх самотніх та неприкаяних вечорів на вишукане товариство вітальні містера Вудхауса та усмішку його гарненької дочки.

Крім цієї компанії, існувала ще одна, де найбільшу готовність до відвідин виявляли місіс і міс Бейтс та місіс Годдард — дами, що майже завжди відгукувалася на запрошення з Гартфілда. Цю трійцю привозили та відвозили додому настільки часто, що містер Вудхаус не вважав це чимось обтяжливим для Джеймса чи для коней. От коли б їх перевезення випадало лише раз на рік, то тоді він вважав би його справжньою бідою.

Місіс Бейтс, вдова колишнього гайберійського парафіяльного священика, була така старезна бабця, що годилася хіба що для чаювання та партії в кадриль. Жила вона зі своєю єдиною дочкою вкрай скромно, і до неї ставилися з усією тією повагою та шаною, на яку заслуговує незлобива стара жінка, що опинилась у скрутних обставинах. Її дочка мала неабияку популярність як для жінки немолодої, некрасивої, небагатої і незаміжньої. Мабуть, таке вкрай несприятливе становище міс Бейтс і стало причиною загального гарного до неї ставлення. Для самовтіхи або щоб змусити своїх можливих

недоброзичливців хоча б про людське око ставитися до неї з повагою, їй потрібна була інтелектуальна вищість, та ба — як нема, то й дарма. Ніколи не могла вона похвалитися ані красою, ані розумом, її молодість проминула без якихось особливих подій, а зрілі роки були присвячені догляду за старіючою матір'ю та енергійним спробам вичавити максимум із убогих статків. Однак вона була щасливою жінкою, котру кожен згадував добрим словом. Причиною подібної дивини була її всепоглинаюча зичливість та невибаглива вдача. Вона всіх любила, прагнула, щоби всім було добре, у кожному ладна була вбачати лише гарні риси, а себе вважала найщасливішою людиною на світі, котрій поталанило мати таку чудову матір, так багато прекрасних друзів та домівку, де всього було вдосталь. Простота і оптимізм її натури, невибагливий та вдячний характер для кожного були доброю рекомендацією, а для неї — невичерпним джерелом щастя. Вона неабияк полюбляла поговорити про різні дрібниці, а саме це і цікавило містера Вудхауса з його жвавим інтересом до тривіальних розмов та безневинних пліток.

Місіс Годдард була хазяйкою школи — не інституту благородних дівиць, не гімназії чи якогось іншого закладу, де на основі нових принципів і нових систем і за допомогою довжелезних нудних сентенцій, сповнених витончених дурниць, навчають поєднувати ліберальні знання та навички зі світською мораллю і де молоді дівчата за грубі гроші терплять приниження, аби втратити здоров'я і набути пихатості, — а справжнього, непідробного, старомодного пансіону, в якому за помірну плату продавали помірну кількість знань і в який можна було посилати дівчат (аби вони менше заважали), не боячись при цьому, що після повернення вони перетворяться на вундеркіндів. Школа місіс Годдард мала високу — і цілком заслужену — репутацію, бо Гайбері вважалося місцем з винятково сприятливими для здоров'я умовами. Місіс Годдард мала просторий будинок та садок, ситно годувала дівчаток здоровою їжею, влітку дозволяла їм досхочу набігатися, а взимку власноруч накладала пов'язки на їхні застудні нариви. Тому не дивно, що до церкви її парами супроводжували сорок дівчаток. Це була турботлива жінка непримітної зовнішності, яка в молодості багато працювала, а тепер вважала, що має право інколи дозволити собі відпочинок у вигляді візиту з чаюванням. Досягши колись чимало чого завдяки доброті містера Вудхауса, вона, відчуваючи борг вдячності, завжди була готова на його вимогу полишити при нагоді свою чепурненьку, завішану вишивками вітальню, щоби біля його каміна виграти чи програти декілька шестипенсовиків.

Ось такими були ті дами, яких Емма спробувала збирати у себе дуже часто, радіючи, що на догоду батькові має таку можливість. Сама ж вона не вважала це повноцінною компенсацією відсутності місіс Вестон. Вдоволенний вигляд батька втішав її, і вона була дуже рада за себе, що так добре облаштувала справи, але неквапливі та нудні розмови цих трьох жінок нагадували їй, що якраз таких довгих та нудних вечорів і доводиться з острахом очікувати.

Коли одного ранку вона сиділа, чекаючи саме такого завершення ще одного дня, від місіс Годдард принесли записку з висловленим у найшанобливіших виразах проханням дозволити їй привести із собою міс Сміт. Це прохання виявилось вельми

бажаним і доречним, бо міс Сміт була сімнадцятирічною дівчиною, яку Емма знала дуже добре в обличчя і до якої її давно вабило через її красу. Відповіддю на прохання стало люб'язне запрошення, і чарівна господиня маєтку вже не тремтіла від думки про прийдешній вечір.

Гарріет Сміт була чиеюсь позашлюбною дочкою. Декілька років тому хтось віддав її до пансіону місіс Годдард; хтось нещодавно підвищив її статус зі звичайної школярки до пансіонерки, що живе в сім'ї хазяйки. Оце і все, що було відомо загалу про її минуле. Здається, вона не мала інших друзів, крім тих, що набула в Гайбері; вона щойно повернулася з тривалої поїздки на село, де гостювала у якихось дівчаток, з котрими навчалася в пансіоні.

Міс Сміт була дуже привабливою дівчиною, і якраз саме цей тип вроди викликав у Емми особливе захоплення. Вона була невисока на зріст, повненька і білошкіра, рум'янощока, блакитноока, білява і мала правильні риси обличчя, яке виражало безкінечну ніжність. Її манери полонили Емму не менше, ніж її зовнішність, і ще до закінчення вечора вона сповнилася рішучості продовжити це знайомство.

Під час розмови нічим особливо розумним міс Сміт Емму не вразила, але загалом видалася їй дуже привабливою — без обтяжливої сором'язливості, без зайвої стриманості в розмові; при цьому вона була настільки далекою від нав'язливості, виказувала настільки доречну та не принизливу для себе поштивість, здавалася настільки вдячною за те, що її допустили в Гартфілд, і так невигадиво демонструвала захоплення подив від обстановки, своїм стилем незрівнянно вищої за ту, яку звикла бачити, що це явно свідчило про її розважливість і заслуговувало на заохочення. А раз так, то заохочення слід було надати. Ці ніжні погляди блакитних очей, всю цю природну грацію не годилося витрачати надаремно серед другорядного товариства Гайбері та його оточення. Знайомства, які вона на цей час встигла завести, були недостойними її. Подруги, з якими щойно розлучилася, без сумніву, шкодили їй, якими б гарними людьми вони не були. То була родина на ім'я Мартін, яку Емма добре знала з відгуків. Вони орендували у містера Найтлі велику ферму і мешкали вельми пристойно — настільки їй було відомо — у Донвеллівській парафії. Вона знала, що містер Найтлі високо ставив їх, але скоріш за все були це люди грубі та невиховані, які зовсім не годилися в близькі друзі дівчині, котрій до абсолютної бездоганності бракувало лише трохи знань та витонченості. Вона, Емма, і стане тією людиною, яка зверне на неї увагу, зробить її кращою, відлучить від непідходящих знайомих і введе до дійсно гарного товариства, формуватиме її думки та манери. Це буде справою цікавою, безсумнівно, добродійною, великою мірою відповідною її власному соціальному статусу, можливостям і дозвіллю.

Вона так захопилася спогляданням отих блакитних очей, розмовами та побудовою своїх планів у проміжках між ними, вечір промайнув так незвично швидко, що вона і незчулася, як накрили та підсунули до каміна стіл для вечері, на появу якого в означений час вона інколи з таким нетерпінням чекала. Зі жвавістю, викликаною не одним лише звичним для людини бажанням похвали за ретельно і добре зроблене, із

непідробним доброзичливим настроєм та у захваті від ідеї, що спала їй на думку, вона заходила виконувати всі прийняті за столом умовності і, знаючи про звичку гостей рано лягати та про їх стримані світські манери, хутко частувала гостей січеною курятиною та запеченими в черепашках устрицями.

У таких випадках між почуттями бідолошного містера Вудхауса починалася справжнісінька війна. Він любляв, коли накривали на стіл, бо то була традиція його молодості, але переконаність у шкідливості вечері як явища нездорового викликала в нього жаль при вигляді будь-якої страви, що подавалася до столу; з хлібосолюства він ладен був запропонувати гостям будь-яку страву, але занепокоєність їхнім здоров'ям наганяла на нього смуток від того, що вони цю страву їстимуть.

Усе, що він міг із явним самовдоволенням рекомендувати гостям, — це ще мисочку дуже рідкої вівсяної каші, такої ж, яку споживав сам; хоча зазвичай — поки дами із задоволенням поїдали смачнішу їжу — лише проказував:

— Місіс Бейтс, а чому б вам не покуштувати одне з цих яєць? Некруте яйце не шкодить шлунку. Ніхто так добре не розуміється на приготуванні варених яєць, як Серлі. Я не рекомендував би їсти яйце, приготоване кимось іншим, — але не треба боятися — ви ж бачите, що вони дуже маленькі, — одне з невеличких яєць вам не зашкодить. Міс Бейтс, дозвольте Еммі почастувати вас маленьким шматочком пирога, ну дуже маленьким шматочком. У нас печуть пироги лише зі свіжими яблуками. Не бійтеся, консервованих фруктів тут немає. Не раджу вживати солодкого крему. Місіс Годдард, може, вип'єте півсклянки вина? Нещасні півсклянки, та ще й розбавлені чаркою води? Гадаю, це вам не зашкодить.

Емма не заважала батькові говорити і тим часом щедро частувала гостей; у той вечір вона була особливо вдоволена тим, що завдяки їй вони роз'їхалися в доброму гуморі. Вона намагалася створити піднесений настрій у міс Сміт — і це їй вдалося сповна. Міс Вудхаус була у Гайбері такою значною персоною, що перспектива бути представленою їй вселяла стільки ж збентеження, скільки і задоволення — але, від'їжджаючи, скромна та вдячна дівчинка була просто в захваті від доброзичливості, яку міс Вудхаус виказувала їй увесь вечір, та ще й на прощання потисла руку!

Розділ 4

Невдовзі Гарріет Сміт зробилась у Гартфілді своєю. Всі питання Емма звикла вирішувати швидко і не вагаючись, тому вона не витрачала марно часу на запрошення, заохочення та умовляння приходити якомога частіше; чим більше вони дізнавались одна про одну, тим міцнішою ставала їхня взаємна симпатія. Ще на початку знайомства Емма відчула, що міс Сміт може бути дуже приємною компаньйонкою в піших прогулянках. Із цього погляду відсутність місіс Вестон була серйозною втратою. Її батько ніколи не заходив за чагарникові насадження, і тому їхньої ближньої чи дальньої межі цілком вистачало для тривалої чи — в залежності від пори року — нетривалої прогулянки. Після того ж, як міс Тейлор вийшла заміж, Еммі стало бракувати моціону. Якось вона відважилася сходити сама до Рендоллза, але це їй не сподобалося, і тому Гарріет Сміт, яку вона могла покликати на прогулянку будь-коли,

видавалася їй цінним здобутком. Чим більше Емма бачилася з міс Сміт, тим більше та подобалася їй у всіх інших відношеннях і тим більше вона впевнювалася у всіх своїх добрих задумах.

Так, Гарріет не була надто розумною, проте мала лагідний, поступливий і схильний до вдячності характер. Вона не знала, що таке марнославство і воліла радше користуватися порадами тих, кого шанувала. Дуже зворушливою була її симпатія до Емми, виявлена у перші ж дні їхнього знайомства, а схильність до гарного товариства і здатність розрізняти елегантне та розумне демонструвала присутність смаку, хоча на глибину розуміння сутності речей очікувати не доводилося. Загалом же Емма була абсолютно переконаною, що Гарріет Сміт — це саме та юна подруга, якої вона прагнула і саме те, чого бракувало її домівці. Певна річ, що вона не зможе стати такою ж подругою, якою була місис Вестон. Іншої такої не буде ніколи. Іншої такої вона і не бажала. То було щось зовсім відмінне — зовсім інше і несхоже почуття. Місис Вестон була гідною пошани, основою якої були вдячність та любов, а Гарріет вона любитиме як людину, котрій зможе принести користь. Місис Вестон не потребувала нічого; Гарріет — усього.

Її перші спроби бути корисною полягали в намаганні дізнатися, хто батьки Гарріет, але дівчинка нічого не знала достеменно. Вона б радо розповіла все, що могла, але розпитування на цю тему були марними. Еммі доводилося лише здогадуватися — проте вона була абсолютно переконана, що змогла б дізнатися правди, якби опинилась у подібній ситуації сама. Гарріет не відзначалася допитливістю. Вдовольняючись тим, що місис Годдард вважала за потрібне їй говорити, та вірячи цьому, вона й не намагалася довідатися більше.

Цілком природно, що розмовляла вона в основному про місис Годдард, про вчительок, про дівчаток та про шкільні справи в цілому, і коли б не її перебування у Мартінів на млинарській фермі в Донвелл-Еббі, то цим би і вичерпувалися теми її розмов. Але Мартіни займали її думки значною мірою; з ними Гарріет провела два щасливі місяці й тепер залюбки розповідала про отриману під час відвідин насолоду, змальовуючи всі ті дива та побутові комфорт, які вона зустріла під час відвідин. Емма заохочувала її говірливість, захопившись цією картиною життя незнайомих людей. Їй подобалася та підліткова простодушність, з якою так екзальтовано розповідалося про те, що місис Мартін має "аж дві вітальні — правда! Цілих дві вітальні; одна з них така ж велика, як і вітальня у місис Годдард; а ще вона має старшу служницю, що прожила з нею двадцять п'ять років; а ще в них вісім корів, дві з яких — олдернійської породи, а одна невеличка — валлійської, така собі гарненька валлійська корівонька; а місис Мартін казали, що дуже ту корівку люблять, і називали її моя корівонька] а ще у них в садку — чепурненький літній будиночок, де одного дня наступного року всі вони неодмінно питимуть чай: пречудовий літній будиночок, у якому вистачить місця дюжині людей".

Певний час це просто розважало і тішило Емму без будь-яких задніх думок; але коли вона пізнала цю родину краще, з'явилися зовсім інші почуття. Раніше вона мала

хибне уявлення, що це були мати і дочка, син та його дружина, які всі жили разом. Але потім виявилося, що містер Мартін — одинак. А він посідав значне місце в розповідях і завжди згадувався з повагою, оскільки виявляв велику милість, зробивши те чи інше. Це означало, що молода місіс Мартін зовсім не була його дружиною. Емма виразно відчувала небезпеку для своєї бідної маленької подруги, і ця небезпека крилася саме в гостинності та доброті Мартінів. Вона зрозуміла, що коли про Гарріет не потурбуватися, то на ній назавжди доведеться поставити хрест.

Усвідомлення цього спонукало Емму до дії, і вона почала більше і докладніше розпитувати дівчинку; навмисне підводила її до розмов про містера Мартіна — і та говорила про нього з явною охотою. Гарріет з готовністю розповідала, наскільки часто він брав участь у їхніх прогулянках місячними ночами та у вечірніх розвагах; при цьому вона не забувала згадати про його добродушність та грічність. "Одного разу він об'їздив довкола аж три милі, щоб добути їй горіхів, бо вона сказала, що дуже їх любить, — і у всьому іншому він був такий чемний! Якось увечері він спеціально привів до вітальні сина їхнього пастуха, щоб той для неї поспівав. Вона дуже любила співи. Він мав добру отару; і поки вона з ними перебувала, він отримав більше пропозицій продати вовну, ніж будь-хто в окрузі. На її думку, він користується загальною повагою. Матір та сестри дуже його люблять. Якось місіс Мартін сказали їй, зашарівшись, що кращого сина годі й бажати; і тому вона переконана, що коли він оженився, то стане добрим чоловіком. Але не схоже на те, щоб вона дуже хотіла його одруження. Вона не надто цим переймається".

"Чудова робота, місіс Мартін! — подумала Емма. — Ви добре розумієте, чого прагнете".

А коли вона поїхала, то місіс Мартін виявили велику милість і прислали місіс Годдард чудову гуску: кращої місіс Годдард ніколи і не бачили. Якось у неділю місіс Годдард приготували цю гуску і запросили до вечері всіх трьох учительок — міс Неш, міс Прінс та міс Річардсон.

— Гадаю, що з містером Мартіном нема про що поговорити, окрім його власного бізнесу. Він, мабуть, не любить читати?

— Та що ви, любить! Тобто ні — я не знаю, та мені здалося, що він дуже начитаний — але не в тому сенсі, що маєте на увазі ви. Він читає "Сільськогосподарські відомості" та якісь інші книги, що лежать на одному з диванів біля вікна, але ці книги він читає мовчки. Інколи ввечері, перед тим, як сісти за карти, він, бува, зачитував що-небудь у голос із "Витягів з красного письменства" — це було дуже цікаво. А ще я знаю, що він прочитав "Вейкфілдського священика". Ні "Лісового роману", ні "Дітей абатства" він не читав. Він нічого не знав про ці книги, доки я йому не розповіла, але тепер твердо вирішив роздобути їх при нагоді.

Потім Емма запитала:

— А який містер Мартін на вигляд?

— Та некрасивий, зовсім некрасивий. Спочатку він здався мені дуже непоказним, але тепер я вже так не вважаю. З часом до всього звикаєш, еге ж? А ви що, ніколи його

не бачили? Час від часу він буває у Гайбері, принаймні раз на тиждень — це точно — коли їде до Кінгстона. Він проїздив повз вас дуже часто.

— Можливо — як можливе і те, що я кільканадцять разів його бачила, але не мала щонайменшого уявлення про його ім'я. Мені тільки й лишилося, що цікавитися молодими фермерами — кінними чи пішими! Йомени видаються мені якраз тими людьми, з якими я ніколи не матиму нічого спільного. Одним-двома станами нижче — тоді мене ще може зацікавити людина із зовнішністю, що вселяє довіру; тоді я ще можу сподіватися, що здатна буду принести користь її родині так чи інакше. Але фермер принципово не може потребувати моєї допомоги і тому в цьому розумінні він лишається поза моєю увагою, а в усіх інших — просто не вартий її.

— Авжеж. Звісно, навряд чи ви його помічали, але він знає вас досить добре — я маю на увазі в обличчя.

— Я аніскільки не сумніваюся, що містер Мартін — гідна пошани молода людина. Я впевнена, що саме таким він і є; і як людині, гідній пошани, я бажаю йому добра. Як ти гадаєш, скільки йому років?

— Восьмого червня минулого року йому виповнилося двадцять чотири, а мій день народження — двадцять третього; різниця лише у два тижні! Так дивовижно!

— Лишень двадцять чотири роки. Для шлюбу це надто молодий вік. Матір має абсолютну рацію, що не поспішає з його одруженням. Їм і так тепер добре, і коли б вона поспіхом оженила його, то потім могла б і пожалкувати. Ось років через шість — якби він зустрів достойну молоду жінку з того самого стану, що і його власний, із невеликими статками — це могло б піти на користь.

— Через шість років! Міс Вудхаус, дорогенька, та йому ж тоді буде аж тридцять!

— Так. І це — наймолодший вік, у якому більшість чоловіків, що не мають достатньої спадщини за правом народження, можуть дозволити собі одружитися. Наскільки мені відомо, містер Мартін іще тільки береться за створення свого капіталу, і не треба квапити події та забігати наперед. Яких би грошей він не успадкував після смерті батька, якою б не була його частка в сімейній маєтності, все це — смію сказати — є задіяним у справі, вкладеним у худобу і так далі; і хоча згодом — за умови старанності та за сприятливих обставин — він може розбагатіти, майже неймовірно, щоб він уже чогось досяг на цей час.

— Напевно, так воно і є. Але вони живуть досить заможнo. Служника не мають — просто немає потреби; але місіс Мартін подекує, що наступного року візьме у служки хлопчика.

— Коли він усе ж таки одружиться, то я хочу, щоб ти не потрапила в незручне становище; я маю на увазі знайомство з його жінкою: хоча його сестрами — з огляду на їх пристойну освіту — і не варто зовсім нехтувати, це ще не означає, що він одружиться з кимось, хто буде гідний твоєї уваги. Через несприятливі обставини свого народження ти мусиш виявляти особливу обережність щодо вибору знайомих. Немає ніяких підстав сумніватися, що ти — дочка людини шляхетної, і ти словом і ділом мусиш підтримувати свої претензії на шляхетність, інакше знайдеться чимало людей, які із задоволенням

принижуватимуть тебе.

— Так, безперечно — такі люди знайдуться. Але доки я у Гартфілді і доки ви такі ласкаві до мене, міс Вудхаус, я не боюся нікого і нічого.

— Ти досить добре розумієш, який вплив має протекція авторитетної особи, Гарріет; але я б хотіла, щоб ти настільки міцно утвердилась у гарному товаристві, що стала незалежною навіть від Гартфілда і від міс Вудхаус. Я хочу, аби ти мала сталі зв'язки з добрими людьми, — а щоб цього досягти, треба якомога менше заводити випадкових і непотрібних знайомств. Тому я і кажу, що коли містер Мартін одружиться, а ти ще й досі перебуватимеш у цих краях, я не хотіла б, аби твоя дружба із сестрами втягнула тебе у знайомство з його дружиною, котра може виявитися дочкою якогось простого фермера, та ще й неосвіченою.

— Авжеж. Однак я гадаю, що містер Мартін ніколи не одружиться з дівчиною без освіти і без доброго виховання. Але не хочу протиставляти свою думку вашій — і тому ніколи не шукатиму знайомства з його жінкою. Завжди матиму велику повагу до сестер Мартін, особливо до Елізабет, і мені дуже не хотілося б розлучатися з ними, бо вони мають таку ж гарну освіту, як і я. Але коли він одружиться з темною неосвіченою простачкою, то мені краще з нею не зустрічатися без особливої на те потреби.

Емма спостерігала за дівчинкою, прислухаючись до мінливостей її мови, і не побачила ніяких тривожних симптомів любові. Цей хлопець був першим її залицяльником, але вона була переконана у відсутності чогось більшого і тому не бачила можливого серйозного спротиву з боку Гарріет її власним дружнім пропозиціям по влаштуванню її життя.

Вони зустріли містера Мартіна наступного ж дня, прогулюючись Донвеллівською дорогою. Він ішов пішки і, поглянувши з великою повагою на Емму, перевів на її компаньйонку погляд, сповнений щирого вдовolenня. Емма не пожалкувала, що має таку добру нагоду придивитися до цього молодика. Поки вони говорили, вона відійшла на декілька ярдів уперед і своїм гострим оком досить швидко і пильно придивилася до містера Роберта Мартіна. Зовні він був дуже охайний і мав вигляд розсудливої молодії людини, але більше нічим особливим його персону не відзначалася. Емма подумала, що коли його поставити поруч із джентльменом, то він не витримає порівняння і повністю втратить в очах будь-кого ту прихильність, яку завоював у Гарріет. Дівчинка достатньо добре розумілася на манерах; вона сама з подивом і захопленням відзначила гречність Емминого батька. Містер же Мартін мав вигляд людини, що з гарними манерами не обізнана.

Вони були разом лише кілька хвилин, бо міс Вудхаус не варто було змушувати чекати; тож Гарріет підбігла до неї з усміхненим обличчям і в піднесеному настрої, котрий Емма сподівалася дуже швидко остудити.

— Подумати тільки — така несподіванка, що ми його зустріли! Це так дивно! Він сказав, що лише випадково не пішов через Рендоллз. Він і гадки не мав, що ми ходимо цією дорогою. Думав, що в основному ми ходимо через Рендоллз. Він досі не зміг дістати "Лісовий роман". Був такий заклопотаний, коли останнього разу ходив до

Кінгстона, що зовсім забув про книгу, але завтра він знову піде туди. Це так дивно, що ми випадково зустрілися! Ну що, міс Вудхаус, він такий, як ви й очікували, чи ні? Якої ви про нього думки? Ви теж вважаєте, що він дуже непоказний?

— Він, безперечно, дуже непоказний — просто винятково непоказний, але це ніщо в порівнянні з цілковитою відсутністю у ньому елегантності та світськості. Я не мала підстав очікувати багато, та й не очікувала багато, але й гадки не мала, що він може бути таким сміховинним, таким повністю позбавленим статечності. Зізнаюся, я уявляла його собі трохи більше схожим на шляхетну людину.

— Авжеж, — засмучено мовила Гарріет, — далеко йому до шляхетності справжнього джентльмена.

— Як на мене, Гарріет, то з того часу, як ти стала вхожою в нашу сім'ю, ти неодноразово мала можливість перебувати в товаристві деяких настільки вишуканих і настільки шляхетних джентльменів, що сама мусила побачити ту вражаючу різницю між ними та містером Мартіном. У Гартфілді ти мала змогу зустріти добре освічених і добре вихованих чоловіків. І мені дивно, що, познайомившись із ними, ти знову прагнеш товариства містера Мартіна, не розуміючи, що він — людина набагато нижчого ґатунку, і не дивуючись: як це він міг колись справити на тебе приємне враження взагалі? У тебе ще не виникло такого відчуття? Ти не помітила величезної різниці? Я не сумніваюся, що тебе неприємно вразили його незграбний вигляд та неотесані манери — а також надто гучний голос; коли я тут стояла, то чула, що він зовсім не вміє його контролювати.

— Певна річ, він не схожий на містера Найтлі. Він не має тієї статечності й тієї бездоганної ходи, як у містера Найтлі. Я досить добре бачу різницю. Але ж містер Найтлі просто недосяжний у своїй бездоганності!

— Містер Найтлі такий надзвичайно гарний, що було б просто недоречно порівнювати його з містером Мартіном. Чоловіка, котрому б так пасувало ймення "джентльмен", як йому, не знайдеш і одного на сотню. Але він — не єдиний джентльмен, яких ти останнім часом зустрічала. А що ти скажеш про містера Вестона і містера Елтона? Порівняй містера Мартіна з ким-небудь із них. Порівняй їхню манеру триматися, ходити, говорити, мовчати. Ти неодмінно побачиш різницю.

— О, звичайно! Різниця існує, і велика. Але містер Вестон — уже майже старий дід. Йому, напевне, далеко за сорок.

— Це тільки підвищує цінність його гарних манер. Гарріет, чим старшою стає людина, тим важливішим є її вміння поводитися належним чином — бо з віком усе більш кричущими стають нестриманість, грубість та незграбність. Що в молодості є минулим і простим, у зрілому віці видається неприйнятним і бридким. Коли містер Мартін незграбний та неотесаний уже тепер, то яким же він буде у віці містера Вестона?!

— Справді, важко сказати, — серйозно відповіла Гарріет.

— Сказати важко, та передбачити можна досить точно. Він зробиться абсолютно грубим, вульгарним фермером — цілковито байдужим до манер та зовнішності й

заклопотаним лише прибутками та збитками.

— Шкода, якщо він дійсно таким стане.

— Він уже великою мірою зосереджений на своєму бізнесі, й це видно з тієї обставини, що він забув спитати про книжку, яку ти йому рекомендувала. Він надто багато переймався ситуацією на ринку, аби думати про щось інше — саме так і буває в людей, справи яких ідуть угору. Нащо йому книжки? Я не маю ніякого сумніву, що з часом він розбагатіє — але що нам до його невігластва й неотесаності?

— Дивно, що він не згадав про книгу, — тільки й могла відповісти Гарріет; у її відповіді прозвучала нотка серйозного невдоволення, котре Емма цілком розважливо визнала за потрібне не розвіювати. Тому деякий час вона мовчала, а потім продовжила розмову:

— А в одному відношенні манери містера Елтона є навіть кращими за манери містера Найтлі чи містера Вестона. Вони в нього лагідніші й делікатніші. Мабуть, саме його манери і мають слугувати зразком. Містеру Вестону притаманні відвертість та безпосередність, що межують із безцеремонністю, котрі всім подобаються саме у ньому, оскільки ці його риси присмачені неабиякою доброзичливістю. Але їх не слід копіювати. Як і не слід копіювати простий, самовпевнений і владний стиль містера Найтлі, попри те що саме йому він дуже пасує. Коли якомусь молодикові забагнеться наслідувати його поведінку, то цей молодик зробиться просто нестерпним. Навпаки, я гадаю, що будь-якій молодій людині можна з упевненістю рекомендувати містера Елтона як зразок для наслідування. Містер Елтон — доброзичливий, веселий, чемний і делікатний. Мені здається, що останнім часом він став особливо делікатним. Не знаю, чи задумав він цією підвищеною делікатністю здобути твою чи мою прихильність, але мене просто вразило, що його манери стали лагіднішими, ніж колись. Якщо він і має щось на думці, то це — сподобатися тобі. Хіба я не говорила тобі, що він якось сказав?

І Емма повторила ті слова похвали, які вона колись буквально витягла з містера Елтона і які зараз сповна використала. Гарріет усміхнулася, зашарівшись, і сказала, що завжди була високої думки про люб'язність містера Елтона.

Містер Елтон і був тією людиною, котрій — за задумом Емми — судилося витіснити молодого фермера з думок Гарріет. Вона вважала, що це буде прекрасний шлюб; він уявлявся їй таким легкодосажним, бажаним і природним, що Емма не вбачала для себе якоїсь особливої заслуги в намаганні йому сприяти. Вона боялася, що саме про це всі думатимуть і саме це всі передрікатимуть. Однак навряд чи хтось міг претендувати на таке авторство, бо він спав їй на думку ще тоді, коли Гарріет уперше з'явилась у Гартфілді. Чим більше вона над ним розмірковувала, тим доцільнішим він їй здавався. Обставини містера Елтона були максимально сприятливими для цього шлюбу: джентльмен, не має родичів низького стану, але походить із родини не настільки знатної, щоб та могла нарікати на сумнівне походження Гарріет. Він міг забезпечити їй пристойне помешкання і — як гадала Емма — дуже непоганий статок, бо хоча гайберівська парафія й була невеликою, всі знали, що він є власником значної маєтності. Вона була про містера Елтона дуже високої думки і вважала його

доброзичливою, розважливою і гідною всілякої поваги молодою людиною, не позбавленою належної кмітливості й розуміння реального життя.

Їй було достатньо вже того, що Гарріет видалася йому красивою дівчиною, і вона була переконана, що це — за умови її таких частих відвідин Гартфілда — було для містера Елтона гарною запорукою успіху; а на Гарріет, можна було майже не сумніватися, справить належне враження розповідь упливної людини про те, що містер Елтон віддав перевагу саме їй. А втім, він і справді був надзвичайно приємним молодим чоловіком, здатним сподобатися будь-якій не надто прискіпливій жінці. Всі були у захваті від його людських чеснот, усі вважали його красенем; усі — але не Емма, якій бракувало в ньому зовнішньої елегантності, котра важила для неї надзвичайно багато. Інша справа — Гарріет, чию прихильність якийсь там Роберт Мартін здобув лише тим, що поїздив округом, шукаючи для неї горіхів. На таку дівчину вияв сильної симпатії з боку містера Елтона неодмінно справив би надзвичайне і незабутнє враження.

Розділ 5

— Не знаю, як ви, місіс Вестон, дивитеся на оту велику дружбу між Еммою та Гарріет Сміт, але я нічого доброго в цій дружбі не бачу, — мовив містер Найтлі.

— Нічого доброго? І ви дійсно не бачите в ній нічого доброго? Але ж чому?

— Я гадаю, що вони неспроможні бути хоч чимось корисними одна одній.

— Ви мене дивуєте! Емма неодмінно стане корисною для Гарріет, а Гарріет стане корисною для Емми принаймні тим, що забезпечить їй новий об'єкт зацікавленості. Я надзвичайно задоволена їхньою дружбою. Які різні наші погляди! Не будуть корисними одна одній — як тільки можна таке думати! Містере Найтлі, це може стати початком наших суперечок про Емму.

— Ви, напевне, гадаєте, що я навмисне прийшов посваритися з вами, знаючи, що містера Вестона не буде вдома і вам самій доведеться боронити свої погляди?

— Коли б містер Вестон був зараз тут, він неодмінно підтримав би мене, бо з цього приводу він думає те саме, що і я. Ми розмовляли з ним про це лише вчора і дійшли згоди, що Еммі дуже пощастило з появою цієї дівчинки у Гайбері, бо наразі їй є з ким спілкуватися. Містере Найтлі, я не вважаю вас безпристрасним суддею в цій справі. Ви так при звичаїлися жити одинаком, що розучилися цінувати товариство; мабуть, чоловікам узагалі не дано по-справжньому оцінити ті комфорт і насолоду, які відчуває жінка, спілкуючись із представницями своєї статі, особливо коли це стало багатолітньою звичкою. Тому я прекрасно розумію ваші заперечення проти Гарріет Сміт. Їй далеко до тієї бездоганної молодої жінки, якою товаришка Емми має бути. Але, з іншого боку, оскільки Емма бажає, щоб та була краще поінформованою, то це і її саму спонукатиме читати більше. Вони читатимуть разом. Саме цього вона і хоче, повірте мені.

— Вже з дванадцятилітнього віку Еммі хотілося прочитати якомога більше. Я бачив силу-силенну складених нею в різні часи списків книжок, котрі вона збиралася систематично перечитувати, — і то були добрі списки — ретельно підібрані і продумано

скомпоновані — інколи в абетковому порядку, інколи — у якомусь іншому. Я пам'ятаю один із цих списків; вона склала його, коли їй було лише чотирнадцять і виявила при цьому такий смак і зрілість суджень, що я навіть певний час зберігав його. Смію думати, що вона і нині скомпонувала гарний список книг. Але марно сподіватися, що Емма здатна подужати якийсь курс систематичного читання. Вона ніколи не змусить себе взятися за те, що потребує старанності, завзяття і терплячості, підкорення фантазії раціональному мисленню. Я можу з упевненістю твердити, що там, де у міс Тейлор нічого не вийшло зі стимулом, нічого не вийде і у Гарріет. Вам ніколи не вдавалося переконати її прочитати хоча б половину наміченого вами. Ви прекрасно це пам'ятаєте.

— Смію сказати, — посміхнулася у відповідь місіс Вестон, — що тоді я саме так і думала. Але відколи ми розлучилися, я не пригадую, щоб Емма коли-небудь не виконала чогось, що бажала я.

— Мені зовсім не хочеться згадувати про таке, — схвильовано промовив містер Найтлі й трохи помовчав. — Але, — незабаром додав він, — на мій здоровий глузд привабливість кого б там не було не впливає, тому я просто не можу не бачити, не чути і не пам'ятати. Емму зіпсувало те, що вона найрозумніша в родині. У десятилітньому віці мала нещастя відповідати на запитання, які спантеличували її сестру в сімнадцять. Вона завжди була кмітливою і впевненою, Ізабелла ж — боязкою і не дуже тямовитою. Відтоді, як їй виповнилося дванадцять, Емма завжди була хазяйкою в домі й над усіма вами. Утративши матір, утратила єдину людину, здатну з нею впоратися. Вона успадкувала здібності та вдачу своєї матері, а, мабуть, тільки її вона і слухалася.

— Як добре, містере Найтлі, що я не залежала б од вашої рекомендації, якби мені довелося піти з родини Вудхаусів і шукати роботу в іншому місці; я певна, що ви і слова доброго про мене не сказали б. Знаю, що ви завжди вважали мене невідповідною тій посаді, яку я займала.

— Так, — посміхнувшись, сказав він. — Ваше місце — тут; вам годиться бути дружиною, а зовсім не гувернанткою. Але весь час, поки жили у Гартфілді, ви готувалися стати прекрасною дружиною. Може, ви й не давали Еммі освіти, адекватної вашим потенційним здібностям, але ви отримували дуже добру освіту від неї в тому дуже конкретному матримоніальному сенсі, що вчилися підкоряти власну волю і чинити так, як вам наказували; і коли б Вестон попрохав мене порекомендувати йому дружину, то я, звичайно ж, порекомендував би міс Тейлор.

— Дякую. Стати доброю дружиною такого чоловіка, як містер Вестон, — заслуга невелика.

— А що, по правді кажучи, боюся, що ваші таланти пропадають надаремно, і це при тому, що ви маєте неабияку здатність до терплячості, хоча терпіти якраз нічого і не доведеться. Однак не будемо впадати у відчай. Від надлишку комфорту характер Вестона може зіпсуватися, або ж його син завдаватиме йому клопіт за клопотом.

— Сподіваюсь, що цього не трапиться. Навряд чи... Облиште, містере Найтлі, не треба пророкувати неприємності саме з боку сина.

— Та я й не збираюся. Лише вказую на можливі ситуації. Я не зазіхаю на геніальну здатність Емми пророкувати і здогадуватися. Усім своїм серцем сподіваюся, що цей молодий чоловік стане такою ж гарною людиною, як Вестон, і такою ж багатою, як Черчіллі. До речі — а Гаррієт Сміт? Я ще далеко не все сказав про Гаррієт Сміт. Вважаю, що гіршої приятельки для Емми ще треба пошукати. Сама вона не знає нічого і тому вважає, що Емма знає все. Вона — підлесниця у всіх своїх словах і вчинках; і що ще гірше — її лестощі не є зумисними. Її невігластво — це перманентні лестощі. Як Емма збирається чомусь навчитися сама, коли Гаррієт є показовим зразком недосконалості? Стосовно ж Гаррієт наслідую стверджувати, що їй ця дружба теж нічого корисного не дасть. Гартфілд лише навчить її поводитися зневажливо і зверхньо там, де її справжнє місце. Вона зробиться витончено-вихованою якраз настільки, щоб відчувати дискомфорт серед тих, із ким за своїм походженням і волею обставин їй призначено бути. Я буду вкрай здивований, якщо Емміні напучування щось дадуть цій дівчинці в навчанні самостійному мисленню чи в її спроможності раціонально пристосуватися до мінливостей життєвої ситуації. Вони лише додадуть їй трохи зовнішнього лоску.

— Я або більше за вас покладаюся на Емміну розважливість, або більше вашого хочу підтримати її саме в цей час; тому не можу шкодувати з приводу цієї дружби. Минулого вечора Емма мала надзвичайно гарний вигляд.

— Ага! Так ви волієте говорити про її зовнішність, а не про її розум і вдачу? Що ж, чудово. Я й не намагатимуся заперечувати, що Емма — гарненька.

— Гарненька? Краще скажіть — чарівна. Ви можете уявити собі щось ближче до бездоганної краси, ніж уся Емма, — і обличчям, і фігурою?

— Не знаю, що я можу уявити, але мушу визнати, що мало хто обличчям чи фігурою подобався мені більше за неї. Але як давній приятель не можу тут бути безпристрасним.

— А які в неї очі! По-справжньому карі очі! Такі яснобарвні! Правильні риси, відкрита зовнішність, а колір обличчя! Вона просто пашіє здоров'ям! Емма має чудовий зріст і пропорції, а статура її — струнка та пружна. Здоров'я Емми виявляється не тільки в рум'янці, але й у її поставі, зовнішності, погляді. Інколи кажуть, що мала дитина — то є "уособлення здоров'я"; так от, зовнішність Емми завжди нашоухує мене на думку про те, що доросла людина теж може бути бездоганим утіленням здоров'я. Вона — сама чарівність! Чи не так, містере Найтлі?

— Як на мене, то її зовнішність не має жодної вади, — відповів той. — Гадаю, що вона є саме такою, якою ви її змальовуєте. Я люблю дивитися на неї; а до ваших компліментів можу додати, що не вважаю її марнославно заклопотаною власною зовнішністю. Незважаючи на свою чарівну вроду, вона не звертає на неї особливої уваги; її марнославство виявляється в іншому. Місіс Вестон, своїми розмовами вам не вдасться вплинути ні на моє негативне ставлення до дружби Емми з Гаррієт Сміт, ні на мої побоювання щодо тієї шкоди, якої вона може завдати їм обом.

— А я, містере Найтлі, з наполегливістю, не меншою за вашу, висловлюю своє

тверде переконання в тому, що ніякої шкоди вона їм не завдасть. Попри всі свої маленькі недоліки, наша люба Емма є чарівним створінням. Де іще можна зустріти кращу дочку, кращу сестру чи відданішу подругу? Ні, я з вами не згодна; вона має якості, що на них можна покластися; вона не здатна завести когось у справжню халепу, ніколи не припуститься непоправної помилки. Помилившись один раз, вона сто разів учинить правильно.

— Гаразд, більше вам не набридатиму. Нехай Емма залишиться ангелом, а я залишу свою злостивість при собі, доки не настане Різдво, коли приїдуть Джон та Ізабелла. Любов Джона до Емми має раціональний характер, це — не сліпа прив'язаність, а Ізабелла завжди думає так само, як і він, за винятком тих випадків, коли Джон менше дбає за здоров'я дітей, ніж вона. Упевнений, що вони мене підтримають.

— Знаю, що всі ви надто її любите і тому не можете бути з нею несправедливими чи недобрими; але вибачте, містере Найтлі, якщо я дозволю собі (бо вважаю, що маю певне право на завершальне слово, котрим колись, мабуть, користувалася матір Емми), якщо дозволю собі натякнути, що не вважаю за потрібне і корисне приділяти забагато уваги обговоренню в колі знайомих її дружби з Гарріет Сміт. Простіть мене, заради Бога, але навіть коли припустити, що ці близькі стосунки і насправді можуть спричинитися до якогось незначного дискомфорту, то це навряд чи означатиме, що Емма, яка слухається тільки свого батька, покладе їм край. Вона не зробить цього, доки вони є для неї джерелом задоволення. Давати поради було моїм обов'язком багато років, отож не дивуйтеся, містере Найтлі, цьому невеликому вияву моїх колишніх повноважень.

— Та що ви! — вигукнув він. — Я вам за неї дуже вдячний. Це дуже добра порада, і їй судилася краща доля, ніж деяким із ваших попередніх порад, бо до неї неодмінно прислухаються.

— Дружину Джона Найтлі дуже легко стривожити, і тому вона може засмутитися через свою сестру.

— Не переймайтеся, — сказав він. — Я не вчинятиму галасу і залишу своє незадоволення при собі. Мене бентежить доля Емми. Вона мені — як сестра, до якої я маю, мабуть, сильніші братерські почуття, ніж до Ізабелли, бо Емма завжди викликала в мене більші зацікавлення та співчуття, значно більші. Турботу і цікавість — ось що відчуваєш до Емми. Отож цікаво, як складеться її подальша доля!

— Мені теж цікаво, — тихо відповіла місіс Вестон, — дуже цікаво.

— Вона завжди заявляє, що ніколи не вийде заміж, хоча зрозуміло, що подібні заяви насправді нічого не варті. Щось я не пам'ятаю, аби вона зустріла чоловіка, який би їй сподобався. Було б непогано, коли б вона сильно закохалась у якусь непересічну особистість. Я хотів би, щоб Емма покохала і при цьому мала деякі сумніви щодо взаємності — це пішло б їй на користь. Але навкруги немає нікого, хто заволодів би її увагою; а з помешкання вона виходить так нечасто!

— Наразі дійсно несхоже, аби щось могло похитнути її рішучість, — сказала місіс

Вестон, — і доки вона гарно почувається у Гартфілді, мені не хотілося б, аби в неї виникла якась симпатія, бо це може завдати клопоту бідолашньому містеру Вудхаусу. При всій моїй повазі до інституту шлюбу, я не рекомендувала б Еммі виходити заміж.

Частково сенс сказаного нею полягав у намаганні якомога краще приховати деякі виплекані власні побажання з цього приводу, а також побажання містера Вестона. Стосовно долі Емми певні надії у Рендоллзі мали, але воліли, щоби про них ніхто не здогадувався; і та невимушеність, з якою містер Найтлі перейшов незабаром до погоди, дощу і "думки містера Вестона з цього приводу", переконала місіс Вестон, що про Гартфілд йому сказати більше нічого і що він нічого не запідозрив.

Розділ 6

Емма анітрохи не сумнівалася, що вчинила правильно, скерувавши уяву Гарріет у належному напрямку й мобілізувавши її здатне до вдячності дівоче марнославство на досягнення важливої та достойної мети, бо виявила: дівчинка вже краще, ніж раніше, усвідомлює той факт, що містер Елтон є надзвичайно привабливим чоловіком із дуже приємними манерами. За допомогою сприятливих натяків вона невпинно зміцнювала впевненість Гарріет у його симпатіях до неї і незабаром пересвідчилася, що здатна сформувати з боку Гарріет симпатію настільки сильну, наскільки обставини дозволяють їй це зробити. Емма була цілковито переконаною, що містер Елтон перебуває за крок від кохання, якщо вже не покохав. Стосовно нього в неї не було ніяких сумнівів. Він із такою теплотою говорив про Гарріет, так вихваляв її, що Емма сподівалася: мине зовсім небагато часу, і все складеться найліпшим чином. Одним із досить важливих свідчень його зростаючої прихильності було усвідомлення ним разючого поліпшення манер Гарріет із часу її появи у Гартфілд і.

— Ви надали міс Сміт усе, чого вона потребувала, — сказав він, — зробили її граціозною та невимушеною. Вона була прекрасним створінням, коли прийшла до вас, але, на мою думку, прищеплене вами є значно вагомішим за те, чим наділила її природа.

— Я рада, що ви гадаєте, ніби я прислужилася їй, але Гарріет потрібно було лише вивести в люди і дати певні — дуже нечисленні — поради. Вона і так має всю необхідну природну витонченість і грацію вдачі лагідної й безпосередньої. Моя заслуга тут дуже невелика.

— Шкода, що я не можу заперечувати дамі, — мовив галантний містер Елтон.

— Можливо, я лише надала їй характеру впевненості та привчила замислюватися над тим, із чим вона ще не зустрічалася в житті.

— От-от, саме це головним чином і вражає мене. Скільки твердості додалося до її характеру! Ви діяли з неабиякими умінням і досвідом.

— Я діяла з неабияким задоволенням, смію сказати. Ніколи не зустрічала натури привітнішої і люб'язнішої.

— Авжеж. Саме так. — Ця супроводжувана зітханням фраза була мовлена з тим натхненням, яке часто буває притаманним людям закоханим. Також іще одне не менш вагоме підтвердження своїх здогадок Емма отримала одного дня, побачивши манеру, в

якій він підтримав її несподіване бажання намалювати портрет Гарріет.

— Тебе коли-небудь малювали, Гарріет? — запитала Емма. — Ти коли-небудь позувала для портрета?

Гарріет уже була вийшла з кімнати і тільки й зупинилася, щоби з чарівливою наївністю мовити: "О, Господи! Ні, ніколи".

Тільки-но вона встигла вийти, як Емма вигукнула:

— Яким вишуканим надбанням став би її портрет! Я заплатила б за нього скільки завгодно. Мені страх як хочеться намалювати його самій. Ви цього, смію твердити, не знаєте, але два чи три роки тому я мала неабияку пристрасть до малювання портретів і спробувала зобразити деяких моїх друзів. Вважали, що загалом я маю непоганий хист. Щоправда, з різних причин це заняття мені остогидло. Але, щиро кажучи, якщо Гарріет погодиться мені позувати, то я майже готова знову спробувати. Це було б так чудово — мати її портрет!

— Це було б справді прекрасно! — вигукнув містер Елтон. — Напишіть її портрет, благаю вас, міс Вудхаус — скористайтеся своїм чарівним талантом на благо вашого приятеля. Мені знайомі ваші малюнки. Як ви могли подумати, що я про них нічого не знаю? Хіба в цій кімнаті недостатньо зразків написаних вами пейзажів та квітів? Хіба у вітальні місіс Вестон у Рендоллзі немає ваших неповторних малюнків?

"Так, чоловіче добрий! — подумала Емма. — Але яке це має відношення до написання портретів? Ви зовсім не розумієтеся на малюнках. Не вдавайте, що ви у захваті від моїх. Прибережіть ваш захват для Гарріет".

— Гаразд, містере Елтон, якщо ви так палко мене заохочуєте, то доведеться випробувати свої сили. Гарріет має дуже тонкі риси обличчя, що ускладнює написання портрета; однак у формі її очей і лінії рота є певні характерні особливості, котрі я спробую передати.

— От-от — форма очей і лінія рота. Ваш успіх не викликає у мене сумнівів. Благаю вас, спробуйте! Коли ви напишете портрет, він стане — за вашими ж словами — вишуканим надбанням.

— Але, містере Елтон, я боюся, що Гарріет не захоче позувати. Вона так мало переймається власною красою. Ви не помітили, як вона мені відповіла? Як у її відповіді виразно чулося: "А чому саме мене потрібно малювати?"

— Авжеж, я помітив, запевняю вас. Це не пройшло повз мою увагу. Але гадаю, що все-таки її можна буде переконати.

Гарріет незабаром повернулася, і їй майже відразу зробили пропозицію позувати, а вона не мала аргументів, щоб тривалий час відбивати емоційний натиск двох її опонентів. Емма воліла приступити до роботи негайно і тому принесла теку, що містила її різноманітні портретні ескізи, жоден із яких так і не був завершений. Вона хотіла, щоб усі разом визначили найліпший портретний розмір для Гарріет. Емміні починання, видобуті з теки, були численними. Мініатюри, поясні портрети, портрети на повний зріст, виконані олівцем, кольоровою крейдою й аквареллю — все це вона по черзі перепробувала. Радо за все бралась і досягла таких успіхів і в малюванні, і в

музиці, на які мало хто спромігся би при тих незначних зусиллях, які витратила на це вона. Грала і співала, пробуючи себе майже у всіх стилях, але їй завжди бракувало послідовності та наполегливості, і в жодному з них — попри сподівання — не досягла того рівня довершеності, який би її задовольняв. Вона не надто обманювалася стосовно своїх здібностей художника чи музиканта, але й не надто переймалася, коли обманювалися інші, і не дуже терзалася, що її репутація часто була незаслужено високою.

У кожному малюнку була дешиця таланту — найбільше, мабуть, у найменш завершених роботах. Стиль Емми відзначався жвавистю, але було б цієї жвавості набагато менше чи вдесятеро більше — захвату і захоплення у двох її товаришів не поменшало б. Вони були просто в екстазі. Усім подобаються портрети, а їх міс Вудхаус малювала просто чудово.

— Різноманітність облич невелика, — сказала Емма. — Я вчилася писати портрети, маючи натурщиками лише представників моєї родини. Ось мій батько, ось знову він — але його так нервувала ідея позування для власного портрета, що я могла писати його тільки крадькома. А ось місіс Вестон; це знову вона, це теж вона. Славна місіс Вестон! Завжди радо мені допомагала як добра подруга. Вона позувала, коли б я її не попрохала. А ось моя сестра; її граціозна фігурка вийшла досить непогано! До речі, обличчя теж схоже. Якби вона позувала довше, можна було б написати гарний її портрет, але сестра дуже переймалася тим, щоб я намалювала чотирьох її дітей, і ніяк не могла заспокоїтися. Та-а-к, а це всі мої начерки трьох із її чотирьох дітей; ось вони: Генрі, Джон і Белла — якщо дивитися з цього краю аркуша; всі вони вийшли схожими одне на одного. Сестра так хотіла, аби я їх намалювала, що я не могла відмовити; але ви ж знаєте: змушувати трирічних чи чотирирічних дітей стояти непорушно — то є марна справа. Схожості на їх портретах досягти теж важко, часто вдається передати лише вираз обличчя і його колір, хіба що хтось із них має риси обличчя виразніші, ніж це зазвичай буває в таких пупсиків. А ось виконаний мною ескіз четвертої дитини — сина; немовля було тоді зовсім крихітним. Я малювала його, поки хлопчик спав на диванчику, і його чубчик вийшов дуже схожим на справжній. Бо уместився так, що дуже зручно підставив мені свою голівку. Вийшло дуже вдало. Я просто пишаюся малим Джорджем. І край дивана гарно вдався. А ось мій останній малюнок, — говорила Емма, відкриваючи невеличкий чудовий ескіз чоловічого портрета на повний зріст, — останній і найкращий. Це — мій зять, містер Джон Найтлі. Я його майже закінчила, але потім розізлилась і облишила. Більше ні про які портрети й чути не хотіла. Мене підштовхнули до такої реакції, і я не змогла стриматися. А так старалася, домоглася неабиякої схожості (ми з місіс Вестон зійшлися на думці, що портрет дуже правдоподібний), хоча містер Найтлі вийшов занадто красивим — у цьому розумінні портрет був дещо улесливим, але тут можна було і переборщити. І після всього цього моя любісінька Ізабелла холодно зауважує: "Так, деяка подібність дійсно є, але вона не відображає повною мірою всіх його чеснот". Ми й так ледве вмовили його позувати. Це сприймалося як величезна послуга; і взагалі — всього цього було для мене аж занадто,

мій терпець урвався, і тому я так і не закінчила цей портрет; а навіщо — для того, щоб мешканцям Брансвік-сквер довелося з винуватим виглядом пояснювати кожному вранішньому візитерові, що на портреті зображений саме містер Джон Найтлі, а не хтось інший? От тоді я і зареклася писати портрети. Але заради Гарріет — чи скоріше заради себе — порушу цю клятву, тим більше, що тут поки що ніхто нікому не доводиться чоловіком чи дружиною.

Ця фраза гармонувала з настроєм містера Елтона і так йому сподобалася, що він став примовляти: "Ви правильно зазначили — поки що тут ніхто нікому чоловіком чи дружиною не доводиться. Саме так. Поки що!" Ці його примовляння мали такий прозоро багатозначний характер, що Емма подумала — чи не слід їй швиденько вийти і залишити містера Елтона наодинці з Гарріет? Але цей демарш довелося відкласти, бо їй хотілося малювати.

Незабаром вона визначилася з розміром та типом портрета. Він — як і портрет містера Джона Найтлі — має бути на повний зріст, а писатиме вона його аквареллю. Портрету ж Гарріет судилося — за умови, що він сподобається Еммі, — зайняти почесне місце над каміном.

Сеанс почався; і Гарріет, яка то посміхалася, то ніяково червоніла, боячись утратити належні вираз обличчя і поставу, складала з себе мішанину юних почуттів, таку приємну для уважно-допитливих очей художника. Але треба було знайти якусь управу на містера Елтона, котрий стовбичив позаду неї, витріщаючись на кожний мазок. Емма віддала йому належне за те, що він розташувався у такому місці, звідкіля міг спостерігати за процесом творення портрета, не викликаючи при цьому збентеження і не заважаючи. Та все-таки вона була змушена покласти цьому край і попросила його перейти в якесь інше місце. А потім їй спало на думку зайняти його читанням.

Чи не зробить він ласку і не почитає їм? Це було б так люб'язно з його боку. І відвернуло б її від пов'язаних із малюванням труднощів, і допомогло б міс Сміт розслабитися.

Містеру Елтому цього тільки й треба було. Гарріет слухала, а Емма спокійно малювала собі. Однак вона змушена була дозволити йому часто підходити й поглядати на малюнок: всі закохані такі нетерплячі! Тільки-но вона опускала пензля, він із готовністю підхоплювався, щоб подивитися, як виходить малюнок, і висловити свій захват. Гріх було скаржитися на такого шанувальника і натхненника, бо його палке захоплення давало йому змогу розпізнати схожість іще до того, як вона виявлялася. Його судження не мали для неї великої ваги, але любов та люб'язна послужливість були беззаперечними.

Загалом цей сеанс пройшов вельми успішно; Емма була цілком задоволена першим ескізом і тому вирішила продовжувати роботу. Схожості не бракувало, їй пощастило передати поставу; і оскільки вона збиралася внести незначні поправки до фігури, які значною мірою додали б елегантності і трохи — зросту, то вона ніскільки не сумнівалася, що з цього ескізу вийде портрет гарний у всіх відношеннях, портрет,

якому судилося зайняти достойне місце на користь їм обом. Він стане наочним пам'ятником красі однієї, вмінню другої і дружбі їх обох, а крім того, викличе стільки приємних асоціацій, скільки їх зможе створити багатообіцяюча захопленість містера Елтона.

Гарріет мала позувати наступного дня; і містер Елтон — як йому й належало — попросив дозволу прийти і знову їм почитати.

— Неодмінно приходьте. Ми радо вважатимемо вас одним із учасників.

А наступного дня були ті самі люб'язність та ввічливість, ті самі успіх та задоволення. Вони супроводжували весь процес творення портрета, і був цей процес швидким та сповненим радісних емоцій. Портрет сподобався всім, хто його бачив, а містер Елтон був просто в захваті й захищав його від будь-якої критики.

— Міс Вудхаус додала своїй подрузі саме ті риси, котрих їй бракує, — зауважила йому місіс Вестон, зовсім не підозрюючи, що звертається до шанувальника Гарріет. — Вираз очей передано абсолютно точно, але міс Сміт не має таких брів та вій. Вона їх не має, і це — вада її обличчя.

— Ви і справді так думаете? — запитав він. — Не можу погодитися з вами. Мені здається, що портрет прекрасно передає схожість кожної риси. Ніколи в житті я не бачив такої схожості. Гадаю, що ви не врахували тіньового ефекту.

— Ви додали їй зросту, Еммо, — сказав містер Найтлі.

Емма знала, що додала, але не визнавала цього, а містер Елтон палко її підтримав:

— Та ні ж бо! Ніяка вона не зависока, нічого подібного. Ви ж бачите — вона сидить, і від того, звичайно ж, виглядає по-іншому — а тому, коротше кажучи, створюється враження, що... ну, взагалі-то, як ви знаєте, пропорції треба зберігати. Пропорції, перспективу... Ні-ні, портрет передає зріст міс Сміт саме так, як треба. Дуже точно передає!

— Який гарний малюнок! — сказав містер Вудхаус. — І так добре зроблений — до речі, як і всі інші твої малюнки, моя любя. Не знаю нікого, хто малював би так добре, як ти. Єдине, що мені зовсім не подобається, це те, що вона сидить надворі, а на плечах — тільки шаль. Створюється враження, що вона неодмінно застудиться.

— Але, мій дорогий тату, на малюнку зображена літня пора. Поглянь-но на дерево.

— Люба моя, якщо сидіти ось так на вулиці, то це до добра не доведе.

— Ви можете казати все, що завгодно, сер, — вигукнув містер Елтон, — але я мушу зізнатися, що вважаю дуже вдалою знахідкою те, що міс Сміт зображена надворі; а дерево — воно намальоване з таким неповторним натхненням! Будь-якому іншому оточенню бракувало б природності. Наївність і простота манер міс Сміт — і все інше — це так захоплююче! Просто очей не відвести. Я ніколи не бачив такої схожості на портреті.

Залишалося тільки взяти портрет у рамку, але це було пов'язано з певними труднощами. Рамку слід було виготовити, приміряючись безпосередньо до портрета, причому виготовити її слід було в Лондоні. Замовлення мусила розмістити людина непересічна, на смак якої можна було б покластися. Ізабелла, звичний виконавець усіх

доручень, відпадала, тому що надворі був грудень, а містер Вудхаус боявся однієї лише думки про те, що їй доведеться з теплої домівки поринути в холодні грудневі тумани. Але цю проблему було вирішено, тільки-но про неї дізнався містер Елтон. Його люб'язність завжди була напоготові. Якби йому довірили це завдання, то з яким безмежним задоволенням він би за нього взявся! Він виїхав би до Лондона в будь-який час. Важко навіть уявити його вдячність за покладене на нього доручення!

"Він занадто добрий!" Вона про таке й подумати не сміла і ні за що у світі не дала б йому такого клопітного доручення. Але відповіддю були нові — очікувані й бажані — умовляння та запевняння, і справу було вирішено протягом кількох хвилин.

Містер Елтон мав відвезти малюнок до Лондона, підібрати рамку і дати вказівки, а Емма — потурбуватися про упаковку, щоби вона забезпечувала цілісність портрета і не завдавала зайвого клопоту містерові Елтону, хоча останній, здається, якраз найбільше у світі боявся мати недостатньо клопоту.

— Який дорогоцінний вантаж! — зітхнув він із ніжністю, коли отримав малюнок.

"Мені здається, цей чоловік надто галантний, аби закохатися, — подумала Емма, — хоча, мабуть, існує безліч способів виявлення любові. Він — прегарний молодик і прекрасно підійде саме для Гарріет. За його ж словами, це буде якраз оте "саме так". Але він тільки зітхає, мліє і розсипається в компліментах. Була б я об'єктом його мрій, мені все це вже набридло б. Адже й так перепадає чимала частка як приятельці. Але компліменти на мою адресу — це його подяка за Гарріет".

Розділ 7

Того ж дня, коли містер Елтон поїхав до Лондона, в Емми з'явилася ще одна можливість прислужитися своїй подрузі. Невдовзі після сніданку Гарріет, як завжди, з'явилась у Гартфілді; а через деякий час пішла додому, збираючись повернутися до обіду. Вона повернулась, але швидше, ніж очікувалося: збуджена, схвильована, й оголосила, що сталося дещо надзвичайне, і їй дуже про це кортіло розповісти. Через півхвилини все з'ясувалося. Тільки-но вона повернулася до пансіону місіс Годдард, їй повідомили, що годину тому приходив містер Мартін і, з'ясувавши, що її немає й ніхто не знає точно, коли її чекати, залишив для неї невеликий пакуночок від однієї зі своїх сестер, а сам пішов. Розкривши пакунок, Гарріет знайшла в ньому — крім двох пісень, які вона давала переписати Елізабет, — адресованого їй листа, і лист цей був від нього, від містера Мартіна, і містив він пряму пропозицію вийти за нього заміж. Хто б міг подумати! Вона була така здивована, що не знала, як учинити. Уявляєте, справжнісінька пропозиція одружитися; сам же лист — дуже гарний, принаймні їй так здалося. Із того, як він написаний, схоже, що він дійсно дуже її любить — але вона не знає цього напевне — і тому прийшла якомога швидше, щоби порадитися з міс Вудхаус, як їй вчинити. Емма відчула майже сором за свою подругу через те, що вона виглядала такою задоволеною і водночас розгубленою.

— Який зух! — вигукнула Емма. — Цей спритний молодик вирішив отримати все, не поворухнувши при цьому й пальцем. Дивись, ще й вдало одружиться!

— Будь ласка, прочитайте листа! — вигукнула Гарріет. — Благаю вас. Я хочу, щоб

ви його читали.

Емма не образилася на таку наполегливість. Вона прочитала і здивувалася. Стиль листа перевершив її сподівання. В ньому не тільки не було граматичних помилок, а більше того — це був твір, за який не довелося б червоніти навіть джентльмену; мова його — хоча і невиважена — була дуже виразною і позбавленою афектації. Почуття, які він передавав, робили честь його авторові. Лист був короткий, але виражав розважливість, ніжну прихильність, широту поглядів, стриманість і навіть витонченість почуттів. Прочитавши його, Емма деякий час мовчала, а Гарріет занепокоєно очікувала на її висновок, приказуючи: "Ну як? Ну як?", але потім не витримала і запитала:

— Ну що, гарний лист? Чи може, він закороткий?

— Це дійсно дуже гарний лист, — повагом відповіла Емма. — Настільки гарний, Гарріет, що — коли взяти все до уваги — можна дійти висновку, що йому допомагала якась із сестер. Важко повірити, що той молодик, якого я одного дня бачила, коли він з тобою розмовляв, здатен без сторонньої допомоги так гарно висловлювати свої думки; однак стиль листа — не жіночий, ні; для цього він надто енергійний і стислий; надто лаконічний як для жінки. Не викликає сумнівів, що він — людина розсудлива і, як мені здається, не без природного таланту. Він мислить глибоко і ясно, а коли береться за перо, то знаходить для своїх думок потрібні слова. Для деяких чоловіків це є характерним. Так, я розумію подібний тип ментальності. Йому притаманні жвавість, рішучість, певною мірою — чутливість, відсутність грубості. Гарріет, цей лист написаний краще, ніж я могла собі уявити, — мовила Емма, повертаючи листа.

— Ну? — запитала Гарріет, все ще чекаючи на відповідь. — І... і що мені робити?

— Що тобі робити?! В якому розумінні? Ти маєш на увазі, як учинити стосовно цього листа?

— Так.

— А які тут можуть бути сумніви? Певна річ, ти мушиш на нього відповісти — і невідкладно.

— Звісно. Але що я маю написати? Люба міс Вудхаус, дайте мені пораду, благаю вас!

— Е, ні! Краще займися цим листом сама. Я певна, що ти зможеш належним чином висловити свою думку і ніскільки не сумніваюся, що твоя відповідь буде виразною і зрозумілою. Це — найголовніше. Зміст листа мусить бути недвозначним — ніяких сумнівів чи коливань. Відповідно до правил пристойності треба висловити вдячність за пропозицію і жаль із приводу болю, який спричинить твій лист; користуватися при цьому необхідно виразами, котрі — я певна — самі спадуть тобі на думку. Хто-хто, а ти не потребуєш підказки в тому, що відповідь мусить містити вираз жалю з приводу завданого розчарування.

— Значить, ви гадаєте, що мені слід відмовити йому, — мовила Гарріет, опутивши очі.

— Слід відмовити?! Моя любя Гарріет, що ти маєш на увазі? Невже ти відчуваєш якісь сумніви? Я гадала... але, перепрошую, може, я мала хибне уявлення. Раз ти

відчуваєш сумніви щодо суті відповіді, то, значить, я завжди розуміла тебе неправильно. Мені здалося, що твої прохання про пораду стосуються лише стилю листа.

Гарріет мовчала. Емма продовжила — дещо обережно і стримано:

— Я так розумію, що ти збираєшся дати позитивну відповідь.

— Ні, не збираюся...тобто я не знаю... Як мені вчинити? Що ви порадите мені робити? Благаю вас, люба міс Вудхаус, скажіть — як мені бути?

— Я нічого тобі не радитиму, Гарріет. Я не матиму до цього ніякого відношення. Це саме та проблема, яку ти маєш розв'язати сама, прислухаючись до власних почуттів.

— Я і гадки не мала, що так подобаюсь йому, — сказала Гарріет, уважно розглядаючи листа. Деякий час Емма навмисне мовчала; але коли вона збагнула, що улесливі чари цього листа можуть виявитися надто сильними, то визнала за краще мовити:

— Заведено вважати, Гарріет, що коли жінка сумнівається стосовно своєї відповіді на пропозицію одружитися, то вона мусить відмовити цьому чоловікові. Якщо у неї виникають сумніви з приводу "так", то тоді їй однозначно слід сказати "ні". Заміжжя — це не той стан, до якого входять з почуттям сумніву, вагаючись і не знаючи, що робити. Як твоя старша подруга, я вважаю своїм обов'язком розмовляти з тобою так відверто. Але не думай, що я намагаюся вплинути на твоє рішення.

— Я так не думаю, ні! Я знаю напевне, що ви для цього надто добрі... але, може, ви порадите, як мені найкраще вчинити, — ні-ні, я не те хотіла сказати — ви ж кажете, що такі питання треба розв'язувати самостійно і сумніватися не слід, бо це справа дуже серйозна. Мабуть, краще сказати "ні". Як ви гадаєте — краще сказати "ні"?

— Ні за що у світі, — з граціозною посмішкою мовила Емма, — я не радитиму тобі казати "так" або "ні". У всіх питаннях твого щастя ти — найкращий суддя. Якщо віддаєш перевагу містерові Мартіну перед усіма іншими чоловіками, якщо для тебе він найприємніший з усього відомого тобі товариства, то і вагатися не потрібно. Ти зашарілася, Гарріет. Чи не згадала ти ще когось, хто підходив би під таку характеристику? Люба Гарріет, не обманюй себе, зумій подолати почуття вдячності та жалості. Про кого ти думаєш у цю хвилину?

Реакція на сказане була обнадійливою. Замість негайної відповіді, Гарріет розгублено відвернулася і стояла біля каміна, заглибившись у роздуми; і хоча лист і досі був у неї в руках, тепер вона — вже не дивлячись на нього — просто механічно бгала його. З нетерпінням і не без великої надії чекала Емма на результат. Нарешті, з деяким сумнівом у голосі, Гарріет мовила:

— Міс Вудхаус, оскільки ви не хочете висловити вашу думку, то мені доведеться чинити самостійно; і ось я твердо вирішила — я і справді в цьому майже не сумніваюся — відмовити містеру Мартіну. Як ви гадаєте — я правильно вчинила?

— Дуже правильно, Гарріет, дорогенька, дуже правильно! Ти робиш саме те, що тобі слід робити. Доки ти сумнівалася, я не висловлювала своїх почуттів, але тепер, коли ти повністю визначилася, я без вагань схвалюю твій вчинок. Люба Гарріет, я дуже

цьому рада. Наслідком твого одруження з містером Мартіном стало б припинення нашого знайомства, а це надзвичайно засмутило б мене. Доки ти хоч якоюсь мірою сумнівалась, я про це нічого не казала, бо не хотіла втручатися; але це означало б для мене втрату подруги. Я б не змогла приїздити з візитами до дружини Роберта Мартіна з ферми Еббі-Мілл. Тепер же я назавжди за тебе спокійна.

Гарріет і не підозрювала про таку небезпеку, і тому ця думка вразила її надзвичайно.

— Ви не змогли б до мене приїздити?! — вигукнула вона з подивом і переляком. — Певна річ, не змогли б, але я про це якось і не задумувалася. Це було б жахливо! Така втрата! Люба міс Вудхаус, ні на що у світі не проміняла б я радості і честі дружити з вами.

— Повір мені, Гарріет, мені було б невимовно боляче втрачати тебе, але так неодмінно сталося б. Ти геть-чисто відрізала б себе від гарного товариства. Мені довелося б порвати з тобою.

— Боже милостивий! Я цього ніколи не пережила б! Я померла б, не маючи більше змоги відвідувати Гартфілд!

— Миле, ніжне створіння! Тобі — і потрапити у вигнання на ферму Еббі-Мілл?! Тебе — і обмежити на все життя товариством людей неосвічених і неотесаних?! І як у того молодика ще вистачило нахабства тебе домагатися! Мабуть, він про себе дуже високої думки.

— Та я б не сказала, що він марнословний, — мовила Гарріет, якій совість не дозволяла погодитися з такою огудою. — Він принаймні дуже добрий, і я завжди буду дуже йому вдячна, завжди поважатиму його... а це зовсім інша річ... Так, він, може і любить мене, але це не означає, що мені слід... Безперечно, треба визнати, що відтоді, як я стала у вас бувати, я побачила й інших людей... і коли порівняти їх за зовнішнім виглядом і манерами, то яке взагалі може бути порівняння... А один із них такий красивий та приємний! Проте я дійсно вважаю містера Мартіна дуже привабливим та люб'язним молодим чоловіком і маю про нього високу думку; він так любить мене і такого листа написав... Але залишити вас... ні, цього я не зроблю ні за яких обставин!

— Я дуже вдячна тобі, моя люба подруженько. Ніхто нас не розлучить. Жінці не слід виходити заміж за чоловіка тільки тому, що він зробив їй пропозицію, чи тому, що він любить її і здатен написати непоганого листа.

— Звісно, ні! Та і лист той надто короткий.

Емма зрозуміла, що її подруга має поганий смак, але не подала виду і натомість уголос зазначила, що це є істинна правда; і коли їй щодня довелося б терпіти сміховинні образливі манери свого чоловіка, то було б слабкою втіхою знати, що він здатен написати гарного листа.

— Авжеж, дійсно так. До чого тут лист! Головне — завжди бути в компанії приємних співрозмовників. Я рішуче налаштована відмовити йому. Але як це зробити? Що мені слід сказати?

Емма запевнила її, що з відповіддю не буде ніяких утруднень, і порадила написати

листа негайно, з чим і погодилися, бо Гаррієт сподівалася на її сприяння. І хоча Емма продовжувала відкидати будь-які прохання про допомогу, вона все-таки надала її, формуючи буквально кожне речення. Перечитування листа містера Мартіна і написання відповіді справили на Гаррієт такий пом'якшувальний ефект, що її рішучість довелося підкріплювати декількома переконливими фразами; вона так переймалася думкою, що завдає йому болю, приділяла таку велику увагу тому, що саме подумують його матір та сестри, і так боялась, аби вони не визнали її невдячною, що Еммі здалося: коли б молодий фермер з'явився в цю хвилину, то йому б, врешті-решт, не відмовили.

Однак листа написали, запечатали і відіслали. Справу було зроблено, Гаррієт — урятовано. Весь вечір настрій у неї був поганий, але Емма чудово розуміла, як страждає її добре серце, і тому час від часу намагалася полегшити ці страждання то розмовами про власні теплі почуття до неї, то згадками про містера Елтона.

— Мене вже ніколи не запросять до Еббі-Мілл, — було мовлено з явним жалкуванням.

— А коли б і запросили, то хіба б я могла розлучитися з тобою, моя Гаррієт? Ти надто потрібна в Гартфілді, щоб іще й в Еббі-Мілл бувати.

— Я знаю напевне, що бувати мені там ніколи не захочеться, бо лише в Гартфілді я відчуваю щасливу.

І певний час потому:

— Гадаю, що місіс Годдард дуже здивується, коли дізнається, що сталося. Міс Неш — так це точно здивується, бо на думку міс Неш її сестра дуже вдало вийшла заміж, хоча чоловік її — всього лише торговець лляними виробами.

— Було б гідним жалю, якби шкільна вчителька мала більші амбіції чи була більш витонченою, Гаррієт. Смію сказати, що міс Неш позаздрила б такій пропозиції одружитися, яку отримала ти. Навіть подібний претендент видався б їй безцінним надбанням. Що ж до більш достойного претендента на твою руку, то мені здається, що тут вона нічого не знає. Навряд чи ознаки уваги з боку певної особи вже стали темою пліток у Гайбері. Я вважаю, що ми і досі є єдиними людьми, кому розкрився істинний сенс його зітхань і млосних поглядів.

Гаррієт усміхнулася, зашарівшись, і висловила подив, що вона може так сильно комусь подобатися. Думка про містера Елтона таки була підбадьорливою, але все одно через певний час вона з ніжністю згадала про знехтуваного містера Мартіна.

— На цей час він уже отримав мого листа, — мовила вона з теплотою в голосі. — Цікаво, чим вони там зараз усі займаються — і чи знають його сестри: якщо він нещасний, то вони теж почуватимуться нещасними. Сподіваюся, що містер Мартін не надто переживатиме.

— Давай думати про тих відсутніх друзів, які наразі займаються справами веселішими! — вигукнула Емма. — Мабуть, у цю хвилину містер Елтон демонструє твій портрет своїй матері та сестрам і розповідає їм, що оригінал набагато красивіший, а після того, як вони разів десять запитають, погодиться сказати їм його ім'я — твоє дороге ім'я.

— Мій портрет! Але ж він залишив мій портрет на Бонд-Стріт.

— Та невже! Тоді я погано знаю містера Елтона. Ні, моя любя Гарріет, ні, моя маленька скромнице! Можеш не сумніватися: твій портрет потрапить на Бонд-Стріт лише завтра, коли містер Елтон сяде верхи на свого коня. Увесь же сьогоднішній вечір портрет проведе в його товаристві й буде йому втіхою та відрадом. Він відкриє задуми містера Елтона його родині та познайомить її з тобою, створить серед його рідних найсприятливіше про тебе враження, збудить жваву зацікавленість і викличе до тебе доброзичливу налаштованість. Можна лише уявити собі, як енергійно працює зараз їхня фантазія, сповнена радісних очікувань і сумнівів!

Гарріет знову всміхнулась, і значно повеселішала.

Розділ 8

Тієї ночі Гарріет спала у Гартфілді. Уже декілька тижнів вона проводила там більше половини часу, і мало-помалу виникла думка, що їй необхідно виділити кімнату. Емма вирішила, що наразі в будь-якому відношенні буде краще, безпечніше і корисніше, якщо Гарріет якомога довше залишатиметься у них. Наступного ранку вона мусила на годину чи дві зайти до пансіону місіс Годдард, але при цьому мала домовитися про своє повернення до Гартфілда, щоби пробути там декілька днів.

Поки їй не було, навідався містер Найтлі, просидів певний час із містером Вудхаусом та Еммою, доки містер Вудхаус, який ще раніше вирішив піти погуляти, не наважився покинути містера Найтлі — всупереч власній чемності й після умовлянь своєї дочки не відкладати прогулянки та після спонукальних благань обох. Містер Найтлі, якому не була притаманна церемонність, своєю манерою відповідати стисло і неоднозначно являв собою різкий контраст із красномовним вибаченням та світською люб'язністю свого співрозмовника.

— Ну що ж, містере Найтлі, якщо ви мені вибачите і якщо ви не вважатимете мій вчинок дуже неввічливим, то я, мабуть-таки, скористаюся порадою Емми і вийду погуляти хвилин на п'ятнадцять. Зважаючи на сонячну погоду, гадаю, що буду в змозі тричі пройтися туди-сюди. Я поводжуся з вами без церемоній, містере Найтлі. Ми, люди німечні, іноді дозволяємо собі нехтувати деякими умовностями.

— Тоді, сер, не змушуйте мене почуватися стороннім.

— Моя донька прекрасно мене замінить. Емма із задоволенням розважатиме вас. Тому я радше вибачуся перед вами та зроблю свої три ходки — це моя типова зимова прогулянка.

— Краще й не придумати, сер!

— Я не проситиму вас скласти мені приємну компанію, містере Найтлі, бо ходжу дуже повільно, і ви, гуляючи зі мною, швидко знудитеся; до того ж вас очікує ще одна неблизька дорога — до Донвелл-Еббі.

— Спасибі, сер, спасибі. Я вже сам зібрався йти, і чим швидше підете ви, тим краще для вас, — я принесу ваше пальто і відчиню для вас двері в садок.

Нарешті містер Вудхаус пішов; але містер Найтлі, замість того щоб негайно вирушити слідом за ним, знову присів, явно збираючись іще погомоніти. Він почав

говорити про Гарріет і говорив він про неї з більшою похвалою, ніж Емма звикла чути.

— Я не ставлю її красу так високо, як ви, — сказав він, — але вона дійсно гарненьке створіннячко, і я схильний дуже схвально оцінювати її вдачу. Її характер залежить від тих, хто перебуває поруч; і в добрих руках вона стане вельми гарною дружиною.

— Я рада, що ви так гадаєте, і сподіваюся, що добрих рук не бракуватиме.

— Та годі, — мовив він. — Якщо кортить почути комплімент, то я скажу, що вам дійсно вдалося позитивно на неї вплинути. Ви відучили її від школярської звички хихикати, і це — ваша безцінна заслуга.

— Дякую. Я б почувалася пригнічено, якби не вірила в те, що принесла певну користь; але далеко не всі здатні висловити похвалу саме тоді, коли вона потрібна. Особисто я не страждаю від надмірних похвал із вашого боку.

— Ви кажете, що сьогодні вранці вона знову повернеться?

— З хвилини на хвилину. Вона й так уже затрималася довше, ніж сподівалася.

— Щось сталося таке, що затримало її, можливо — якісь візитери.

— Хай їм грець, отим гайберівським пліткарям! Набридливі нікчеми!

— Дехто може видатися Гарріет не таким набридливим, як вважаєте ви.

Емма знала, що це — істинна правда, яку заперечувати неможливо, і тому промовчала. Невдовзі він мовив з усмішкою:

— Я не претендую на здатність угадувати час чи місце, але мушу вам сказати: я маю всі підстави стверджувати, що незабаром ваша маленька приятелька почує приємну для себе новину.

— Отакої! Як? Яку новину?

— Дуже серйозну новину, смію вас запевнити, — мовив містер Найтлі, зберігаючи усмішку.

— Це дуже серйозно! Мені спадає на думку лише одне... Хто покохав її? Хто зробив вас довіреною особою?

Еммі хотілося сподіватися, що про свої почуття натякнув містер Елтон. Містер Найтлі був чимось на кшталт спільного друга і радника, і вона знала, що містер Елтон ставиться до нього з повагою і прислухається до його думки.

— Я маю підстави твердити, — відповів він, — що Гарріет Сміт незабаром запропонують руку і серце, причому чоловік надзвичайно достойний; ім'я цього чоловіка — Роберт Мартін. Здається, її візит цього літа до Еббі-Мілл таки зробив свою справу. Він до без тям закохався і збирається з нею побратися.

— Це дуже люб'язно з його боку, — сказала Емма, — та чи певен він, що Гарріет захоче з ним побратися?

— Гаразд, гаразд — просто збирається освідчитись. Таке формулювання підійде? Два дні тому спеціально приїздив до Еббі, щоб порадитися зі мною про це. Він знає, що я маю неабияку повагу до нього та до його родини, і — як мені здається — вважає мене одним із своїх найкращих друзів. Запитував, чи не думаю я, що з його боку було б нерозсудливо одружуватися так рано, і чи не вважаю її надто молодою; коротко кажучи — чи схвалюю його вибір узагалі, бо він мабуть, побоюється, що її вважають такою, що

належить до вищого, ніж він, стану (особливо після того значного впливу, який ви на неї зробили). Мені дуже сподобалося все, що він сказав. У жодній людині я не зустрічав стільки здорового глузду, скільки його має Роберт Мартін. Він завжди говорить до діла — прямо, відверто і дуже доречно. Розповів мені про все: про стан своїх справ, про плани і про те, що всі вони збираються робити в разі його одруження. Він — прекрасна молода людина: і як син, і як брат. Я, не вагаючись, порадив йому одружитися. Роберт довів мені, що є для цього достатньо забезпеченим; а раз так, то — на моє переконання — можна лише вітати його наміри. Я і красуню вашу похвалив, і взагалі — він поїхав од мене в чудовому настрої. Не знаю, чи цінувалося ним моє слово раніше, але тепер він про мене високої думки; наслідую твердити, що Роберт покинув мій дім, вважаючи мене найкращим другом і радником, якого тільки можна зустріти. Це трапилося позаминулого вечора. Тепер, як ми можемо впевнено припускати, він не буде гаяти час і обов'язково поговорить із нашою дамою, а оскільки вчора розмова, скоріш за все, ще не відбулася, то цілком вірогідно, що якраз сьогодні він і приїде до місіс Годдард. Отож, мабуть, Гаррієт затрималася з візитером, якого вона зовсім не вважає набридливим нікчемою.

— Та годі вам, містере Найтлі! — сказала Емма, яка мовчки посміхалася протягом більшої частини його промови. — Звідкіля ви знаєте, що містер Мартін не говорив із нею вчора?

— Ай справді, — здивовано відповів він, — я не знаю напевне, але це можна припускати. Хіба вона що — не була з вами цілий день?

— Гаразд, — мовила вона, — я розповім вам дещо у відповідь на те, що розповіли мені ви. Він дійсно говорив із нею вчора — вірніше, написав листа і отримав відмову.

Їй довелося ще раз повторити сказане, щоб містер Найтлі у це повірив. Він аж почервонів од невдоволення й подиву, потім підвівся, випростався й обурено мовив:

— У такому разі вона ще більша роззява, ніж я гадав. Що ж тоді цій дурепі потрібно?!

— Ну звичайно ж, — вигукнула Емма. — Чоловіки їй уявити собі не можуть, як це жінка взагалі може відкинути пропозицію одруження! Вони, напевне, вважають, що жінка мусить вийти заміж за будь-кого, хто їй освідчиться.

— Дурниці! Нічого подібного чоловіки не вважають. Але що все це означає? Гаррієт Сміт — і відмовити Роберту Мартіну? Коли це дійсно так — то це безумство; однак я сподіваюся, що ви помиляєтесь.

— Я бачила її відповідь — ясніше не скажеш.

— Ви бачили відповідь! Ви теж її писали. Еммо, це все ваші штучки! Це ви переконали Гаррієт відмовити йому.

— А коли б і так (хоча я зовсім не мала подібних намірів), то все одно я б не вважала, що зробила щось погане. Містер Мартін — гідна всілякої поваги молода людина, але я не допускаю і думки, що він — рівня Гаррієт. Я здивована, що він узагалі насмілювався їй освідчитись. За вашими словами, він таки мав певні сумніви. Гідно жалю, що він їх відкинув.

— Не рівня Гарріет?! — голосно й емоційно вигукнув містер Найтлі. Через якусь мить він грубо, але вже спокійніше, додав. — Так, він і дійсно їй не рівня — він набагато вищий за неї як розумом, так і становищем у суспільстві. Еммо, ваше захоплення цією дівчинкою просто засліплює вас. Чи можуть шлюбні претензії Гарріет Сміт — за її походженням, вдачею або освітою — сягати вище такого претендента, як Роберт Мартін? Вона — невідомо чия позашлюбна дочка, яка, можливо, взагалі не має ніякого усталеного забезпечення, а тим паче — респектабельних родичів. Її знають лише як ученицю, що живе в одній кімнаті з хазяйкою звичайнісінького пансіону. Вона — дівчина не надто розумна і не надто освічена. Нічому корисному її не навчили, а сама вона надто молода і надто недалеко, щоб чомусь навчитися самій. У такому віці вона просто не може мати достатньо життєвого досвіду, а при її обмеженості — навряд чи коли-небудь буде здатною набути досвіду достатнього, щоб ним належним чином скористатися. Вона гарненька, вона має добру вдачу — і тільки. Єдине моє застереження проти цього шлюбу стосувалося саме її, бо вона — йому не рівня, і тому не може вважатися вдалою партією. Я гадаю, що стосовно статків він запросто міг би знайти щось набагато краще, у плані ж надійної подруги та розумної й корисної помічниці, то гіршу за Гарріет іще треба пошукати. Але я не міг висловлювати ці міркування закоханому і схильний був вірити в те, що вона — людина не зла і має той тип вдачі, котрий у таких добрих руках, як у нього, можна з легкістю скерувати в правильному напрямку і в результаті — значно поліпшити. Мені здавалося, що від цього шлюбу виграє б саме вона; і я не мав ані найменших сумнівів (я і зараз їх не маю): всі були б просто в захваті від того, що їй так поталанило. У мене відразу ж промайнула думка: коли ваша подруга так вдало вийде заміж, то ви не пожалкуєте, що їй доведеться залишити Гайбері. Мені пригадується, я сказав собі: "Навіть Емма — при всій своїй небайдужості до Гарріет — і та визнає це заміжжя дуже вдалим".

— Я диву даюся — як мало ви знаєте про Емму, коли кажете таке. Подумати тільки: фермер (а містер Мартін, попри всю свою розсудливість та всі свої чесноти, є фермер, тільки й того) — і гарна пара для моєї близької подруги! І щоб я — та не жалкувала, коли вона покине Гайбері заради одруження з чоловіком, котрого я ніколи не зможу прийняти до кола моїх знайомих! Як вам узагалі могло спасти на думку, що в мене виникнуть такі почуття?! Запевняю вас: мої почуття зовсім інші. Мушу сказати, що вважаю ваші твердження абсолютно несправедливими. Ви упереджені щодо претензій Гарріет. Інші — і я також — схильні оцінювати їх зовсім інакше. Може, містер Мартін і багатший, ніж вона, але за своїм становищем у суспільстві він, безперечно, перебуває на нижчій сходинці. Вона обертається у сферах значно вищих, ніж він. Це була б деградація.

— Коли незаконнонароджена та малоосвічена особа виходить заміж за респектабельного і розумного джентльмена-фермера, то це — деградація?!

— Щодо обставин її народження, то все це суперечить здоровому глузду, хоча в юридичному сенсі можна сказати, що вона — Ніхто. Гарріет не мусить відповідати за гріхи інших і вважатися нижчою за станом, ніж ті, разом із ким вона виховується.

Можна майже не сумніватися, що її батько — джентльмен, причому джентльмен заможний. Вона має дуже пристойне утримання, і для її комфорту та розвитку не шкодувалось і не шкодується нічого. Те, що вона дочка джентльмена, не викликає у мене ніяких сумнівів, і ніхто, сподіваюсь, не поставить під сумнів те, що вона спілкується з доньками джентльменів. Роберт Мартін їй не пара.

— Хто б не були її батьки, — мовив містер Найтлі, — і хто б там не опікувався нею, не схоже, щоб — окрім іншого — вони ще й планували ввести її до того, що ви називаєте світським товариством. Після отримання такої-сякої освіти Гаррієт залишиться в розпорядженні місіс Годдард і відповідно до своїх можливостей буде пристосовуватися до обставин, тобто фактично стиль її життя буде визначатися стилем життя місіс Годдард, а коло її знайомств — знайомими місіс Годдард. Очевидно, ті, хто нею опікуються, вирішили, що цього для неї буде достатньо, і цього дійсно цілком достатньо. Вона сама ні на що краще не сподівалася. Доки ви не вирішили зробити з неї свою подругу, вона не відчувала відрази до власного оточення і не мала амбіцій, які б виходили за його межі. Влітку в Мартінів вона почувалася абсолютно щасливою. Тоді у неї ще не було почуття зверхності. І якщо воно у неї з'явилося, то завдяки саме вашим старанням. Ви були для Гаррієт Сміт поганою подругою, Еммо. Роберт Мартін ніколи б не зайшов так далеко, якби він не був переконаний у її прихильності. Я добре його знаю. Його почуття — надто щирі і глибокі, щоби під дією швидкоплинної егоїстичної пристрасті він міг витрачати їх на якусь випадкову жінку. Що ж до зарозумілості, то вона притаманна йому менше, ніж будь-кому. Можете не сумніватися, його заохотили до такого кроку.

Емма відчула, що краще їй не давати прямої відповіді на це твердження. Натомість вона вирішила і далі вести свою лінію.

— Ви — добрий приятель містера Мартіна; але, як я вже сказала, ви несправедливі до Гаррієт. Її претензії на вдале одруження не такі вже й сміховинні, як ви зображаєте. Так, Гаррієт — недалека дівчина, але вона розумніша, ніж ви гадаєте, і не заслуговує на те, щоби про її розумові здібності говорили так зневажливо. Однак якщо від цього відмахнутись і припустити, що вона, як ви її змальовуєте, є лише гарненькою та доброзичливою, то дозвольте сказати вам, що ці якості — в тій мірі, в якій вона їх має, — загалом є далеко не другорядними рекомендаціями для товариства, бо вона і справді є дівчиною красивою, і такою її обов'язково вважатимуть дев'яносто дев'ять зі ста. І доки не виявиться, що чоловіки більш по-філософськи ставляться до питання краси, ніж це загалом вважалося, доки вони дійсно не стануть закохуватись у добре освічені уми, а не у красиві обличчя, такою чарівною дівчиною, як Гаррієт, неодмінно будуть захоплюватися, її будуть прагнути, і вона матиме змогу вибирати з багатьох, а значить — і мати право бути вимогливою. Її доброзичливість також є далеко не другорядною якістю, бо в цьому випадку вона означає непідробну лагідність вдачі і манер, дуже скромну самооцінку і невибагливість по відношенню до інших. Я не помилюся, коли скажу, що мало хто з представників сильної статі не вважає таку красу і таку вдачу найвагомішими претензіями, що їх може мати жінка.

— Слово честі, Еммо, коли я чую, як ви, з вашим розумом, паплюжите розумові здібності як такі, то сам майже готовий з вами погодитися. Краще не мати глузду взагалі, ніж користуватися ним так зле, як це робите ви.

— Ну звичайно ж! — вигукнула вона грайливо. — Знаю — всі ви так думаєте. Я знаю, що кожен чоловік мріє саме про таку, як Гарріет — щоб вона і пристрась у ньому збуджувала, і не надто розумною була. Гарріет має право обирати і прискіпуватися, будьте певні! Якби вам коли-небудь спадало на думку одружитися, то вона була б для вас ідеальною дружиною. І чи варто дивуватися, що вона, у свої сімнадцять, тільки-но починаючи жити, тільки-но виходячи у світ, відповіла відмовою на першу ж пропозицію, що їй зробили? Ні ж бо — будь ласка, дайте їй час озирнутися довкола себе.

— Я завжди вважав вашу дружбу великою дурістю, — трохи помовчавши, сказав містер Найтлі, — хоча і не висловлював своїх думок, але тепер я розумію, що Гарріет ця дружба принесе лише нещастя. Від прищеплених вами уявлень про її красу її марнославство — і претензії також — з часом роздуються так, що ніхто з її оточення не буде для неї достатньо гарним. Пиха, справляючи вплив на нетямущу голову, здатна завдати великої шкоди. Молодій дамі дуже легко підняти свої вимоги на недосяжну висоту. Може трапитися так, що пропозиції заміжжя не підуть суцільним потоком — як того хотілося б Гарріет — попри всю її красу. Чоловікам розумним — що б ви там не казали — дурепи не потрібні. Чоловікам родовитим не надто захочеться пов'язувати себе шлюбними узами з дівчиною такого непевного походження — а чоловіки обачливі злякаються тих негараздів і ганьби, що можуть їх спіткати, коли врешті-решт таємниця її походження розкриється. Дайте їй вийти за Роберта Мартіна — і на все життя їй будуть забезпечені заможність, респектабельність і щастя. Але якщо ви спонукаєте Гарріет до претензій на блискучу партію і прищепите думку, що їй призначено вийти заміж не інакше як за чоловіка зі становищем та великим статком, то вона довіку може лишитися пансіонеркою у закладі місіс Годдард або перебуватиме там принаймні до того часу, коли зневіриться остаточно і буде рада вхопитися обома руками (бо Гарріет Сміт — це така дівчина, що все одно вийде за когось заміж) за сина старого вчителя каліграфії.

— Наші думки з цього приводу різняться настільки, містере Найтлі, що краще не піддавати їх детальному розгляду. Ми тільки все більше злитимемо одне одного. Але щоб я дала їй змогу вийти за Роберта Мартіна... це неможливо; вона вже відмовила йому і відмовила так рішуче, що другої такої спроби з його боку, гадаю, вже не буде. Може, вона і вчинила зле, відмовивши йому, але тепер мусить дотримуватися свого рішення. Стосовно самої відмови, то я не буду заперечувати, що трохи вплинула на Гарріет, але запевняю вас — тут ні мені, ні комусь іншому і не потрібно було сильно старатися. Його зовнішність така непоказна, а манери настільки погані, що, попри свою можливу колишню приязнь, нині вона вже налаштована проти нього. Зрозуміло, що доки не бачила нікого кращого, вона його толерувала. Він — брат її подруг і тому всіляко намагався догодити їй; і взагалі, не зустрівши нікого ліпшого (а це теж неабияк

грало йому на руку), вона — доки була в Еббі-Мілл — цілком могла визнати його за приємного молодого чоловіка. Але тепер ситуація змінилася. Вона вже знає, що таке справжній джентльмен; і лише джентльмен за освітою і манерами може розраховувати на те, що йому поталанить із Гаррієт.

— Це казна-що! Такої несусвітної дурниці я ще ніколи не чув! — вигукнув містер Найтлі. — Манерам Роберта Мартіна притаманні й розважливість, і щирість, і доброзичливість, що рекомендує його з найкращого боку; а в його менталітеті — більше істинного аристократизму, ніж Гаррієт Сміт судилося збагнути.

Емма нічого не відповіла і спробувала напустити на себе вигляд бадьорої безтурботності, але насправді почувалася некомфортно і дуже хотіла, щоб він пішов. Вона не розкаювалась у скоєному і залишилася переконаною, що є кращим суддею в питаннях витонченості й жіночого права вибору, ніж він. Але Емма вже якось звикла з повагою ставитися до його думки в цілому, і тому їй не сподобалося, що він так відверто й енергійно заперечував її погляди; а бачити його — розлюченого — поруч із собою було дуже неприємно. Декілька хвилин панувала ця дискомфортна тиша, перервана лише одного разу спробою Емми поговорити про погоду, але містер Найтлі промовчав. Він сидів, заглибившись у думки. Результатом цих роздумів стали, нарешті, такі слова:

— Роберта Мартіна спіткала невелика втрата — хоча наразі йому так не здається; але я сподіваюся, що пройде небагато часу і він це зрозуміє. Вам краще відомі ваші наміри щодо Гаррієт; але оскільки ви не робите таємниці з вашої любові до влаштування шлюбів, то резонно припустити, що подібні наміри, плани і проекти у вас є. Але як друг я просто натякну вам, що коли вони стосуються Елтона, то я гадаю, що все це — марні сподівання.

Емма посміхнулася і похитала головою. Він продовжив:

— Повірте мені, даремно ви на нього розраховуєте. Елтон — чудова людина, всіма шанований священик гайберійської парафії, але він ніколи не зробить необачного кроку. Він не гірше за інших знає ціну доброго статку. Висловлюватись Елтон може емоційно, але діятиме завжди раціонально. У своїх претензіях він розбирається не гірше, ніж ви — у претензіях Гаррієт. Елтон чудово усвідомлює, що він — красень-молодик і безсумнівний фаворит будь-де; а зі сказаного ним у невимушеній обстановці в суто чоловічому товаристві я зробив висновок, що він зовсім не збирається розмінюватися на будь-кого. Колись я чув, як він із неабияким піднесенням розповідав про велику родину, де є багато молодих дівчат, з якими дружать його сестри, і про те, що на кожну з цих дівчат припадає по двадцять тисяч фунтів.

— Я вам дуже вдячна, — мовила Емма і знову посміхнулася. — Якщо я дійсно налаштувалась одружити містера Елтона з Гаррієт, то ви зробили велику ласку і відкрили мені очі; але наразі я хочу лише залишити Гаррієт зі мною. По правді кажучи, я вже кинула займатися влаштуванням шлюбів. І не сподіваюся, що мені коли-небудь вдасться організувати щось подібне моему успіху в Рендоллзі. На цій високій ноті я й завершу.

— У такому разі — до побачення, — сказав містер Найтлі, рвучко підвівся й вийшов,

почуваючись дуже роздосадуваним. Він добре усвідомлював, яке розчарування пережив Роберт Мартін, і був пригнічений тим, що певним чином цьому посприяв, схваливши його намір освідчитися. Особливо дратувала його та роль, котру — як він був переконаний — зіграла у цій справі Емма.

Емма також була роздосадувана, але через причини не настільки виразно окреслені, як у його випадку. Вона не завжди відчувала таке цілковите задоволення собою, таку непохитну переконаність у правильності власної думки і хибності позиції суперника, які були притаманні містеру Найтлі. Він пішов, будучи більше задоволеним собою, ніж Емма. Однак вона не була настільки пригніченою, щоби певного часу і повернення Гарріет не вистачило для відновлення душевної рівноваги. Тривала відсутність Гарріет почала турбувати її. Можливість приходу Роберта Мартіна до закладу місіс Годдард того ранку і вірогідність його зустрічі з Гарріет, під час якої він своїми благаннями переконав би її вийти за нього заміж, давали підстави для побоювань. Згодом страх перед такою невдачею став домінуючим почуттям; але коли з'явилася Гарріет, та ще й у дуже доброму настрої, і пояснила, що її тривала відсутність була викликана причинами зовсім іншими, Емма відчула задоволення, котре дало їй змогу відновити душевний спокій і зміцнило в переконанні: що б там містер Найтлі не думав і не казав, а вона не зробила нічого такого, чого жіноча дружба та жіночі почуття не могли б виправдати.

Так, він трохи налякав її стосовно містера Елтона; але коли вона взяла до уваги те, що містер Найтлі не мав можливості спостерігати за ним у тій ситуації, в якій могла спостерігати за ним вона, і не міг при цьому виявити ні тієї зацікавленості, ні того вміння, що притаманні такому тонкому знавцю цього питання, як вона (а саме таким знавцем — попри претензії містера Найтлі — Емма себе і вважала), і що він говорив зопалу та роздратовано, то прийшла до переконання, що містер Найтлі сказав те, що хотів би, розгнівавшись, вважати правдою, а не те, про що йому дійсно було відомо. Він, безперечно, міг чути, як містер Елтон про щось говорив більш невимушено, ніж будь-коли у її товаристві; може, містер Елтон і справді є обачливим та розважливим у фінансових справах; цілком природно, що тут він є швидше прискіпливим, аніж навпаки; однак містер Найтлі не врахував належним чином впливу сильної пристрасті, яка іде врозріз з усіма матеріальними мотивами. Містер Найтлі такої пристрасті не помітив і тому аж ніяк не взяв до уваги її наслідків; зате вона бачила забагато її виявів, аби сумніватись у спроможності цієї пристрасті подолати будь-які коливання, до яких на початку могла спричинити розважлива обережність; а вона була цілковито впевнена, що містеру Елтону не було притаманне щось більше за звичайну міру розважливої обачливості.

Життєрадісний вигляд і манери Гарріет заспокоїли її та додали бадьорості: повернувшись, дівчинка не згадувала про містера Мартіна, а говорила про містера Елтона. Міс Непі дещо їй сказала, і вона розповіла про це з неабияким захопленням. До пансіону місіс Годдард приїздив містер Перрі, щоб оглянути хвору вихованку, і міс Неш бачила його, і він сказав міс Неш, що, повертаючись учора з Клейтон-парку, зустрів

містера Елтона та на свій превеликий подив дізнався, що той — ні багато ні мало — їде до Лондона і збирається повернутися тільки завтра, хоча в той вечір мало відбутися засідання клубу любителів вісту, жодне з яких він ніколи раніше не пропускав. Містер Перрі почав умовляти його і сказав, що це такий сором: йому, найкращому гравцеві, — і ухилитися від засідань клубу! Він усіляко намагався переконати містера Елтона відкласти поїздку хоча б на один день, але нічого з того не вийшло; містер Елтон був рішуче налаштований продовжити подорож і якось по-особливому заявив, що їде у справі, котру не може відкласти ні за які принади у світі; а ще він сказав щось про надзвичайно почесне доручення і про те, що перевозить якусь винятково цінну річ. Містер Перрі не зовсім його зрозумів, але твердо переконався в тому, що тут без жінки не обійшлося, і так йому і сказав, а містер Елтон тільки зашарівся, усміхнувся і поїхав собі у настрої надзвичайно піднесеному. Все це їй сказала міс Неш, а ще вона багато говорила про містера Елтона; а потім, промовисто поглянувши на неї, додала, що "її не обходить, куди там їздив містер Елтон, але вона знає одне: обраницю містера Елтона вона вважатиме найщасливішою жінкою у світі, бо, безсумнівно, мало є таких красивих і люб'язних чоловіків як містер Елтон".

Розділ 9

Емма могла посваритися з містером Найтлі, але з собою вона посваритися не могла. Він був такий роздратований, що його чергова поява у Гартфілді відбулася через довший, ніж звичайно, час; а коли вони зустрілися, то суворий вираз його обличчя свідчив про те, що він нічого їй не простив. Це засмутило її, та вона не збиралася розкаюватися. Навпаки, її плани та вчинки все більше справджувались і на тлі всього, що трапилось у наступні декілька днів, ставали в її очах ще вагомішими.

Малюнок, оправлений елегантною рамою, потрапив цілим і неушкодженим до її рук незабаром після повернення містера Елтона, і той, коли портрет чіпляли над камінною дошкою у великій вітальні, підвівся, щоб на нього подивитися, і — як і належить закоханому — пробурмотів, зітхаючи, якісь недоладні слова захоплення. Що ж до почуттів Гарріет, то вони буквально на очах переростали в прихильність настільки сильну і міцну, наскільки дозволяли її молодість і склад думок. Незабаром Емма із задоволенням констатувала, що про містера Мартіна вона згадує лише для порівняння з містером Елтоном, причому виключно на користь останнього.

Однак наміри розвивати розумові здібності юної подруги Емми за допомогою інтенсивного читання повчальної літератури та її обговорення не йшли далі кількох перших розділів, після чого читання відкладалося на опісля. Теревенити було набагато легше, ніж учитися; набагато приємніше було давати волю власній уяві та фантазувати про майбутнє Гарріет, ніж докладати зусиль із метою розвитку її розуму і його застосування до аналізу голих фактів. Натомість єдиним літературним заняттям, котрим наразі цікавилася Гарріет, єдиним духовним провіантом, який вона заощаджувала для використання на схилі віку, було збирання і переписування всіляких загадок, які тільки могли їй трапитись, у тонкий альбом із лощеного паперу, зроблений її подругою і прикрашений вензелями та орнаментами у вигляді обладунку.

У нашу добу поголовного захоплення літературою подібні збірки — інколи чималенькі — не є дивиною. Міс Неш, старша вчителька з пансіону місіс Годдард, виписала принаймні триста загадок, а Гаррієт, запозичивши у неї цю ідею, сподівалася — з допомогою міс Вудхаус — зібрати набагато більше. Емма допомагала їй своєю винахідливістю, пам'яттю і смаком; і оскільки почерк у Гаррієт був дуже красивий, то з цього мала вийти першокласна збірка — як за формою, так і за обсягом.

У цій справі містер Вудхаус виявив не меншу зацікавленість, ніж дівчата, і дуже часто намагався пригадати щось варте бути занесеним до їхнього альбому. В часи його молодості було так багато дотепних загадок — а він, на жаль, не може їх згадати! Та сподівається, що пригадає їх — через деякий час. Але всі його зусилля завжди закінчувалися лише отаким: "Кітті — гарна, та холодна".

Щодо цього він мав розмову зі своїм добрим приятелем Перрі, але той також не зміг наразі пригадати нічого з царини загадок. Однак оскільки містеру Перрі часто доводилося бувати в різних місцях, то містер Вудхаус попросив його придивлятися і прислухатися — а там, дивись, щось і знайдеться.

Його дочка аж ніяк не бажала загальної реквізиції кращих інтелектуальних ресурсів Гайбері. Містер Елтон був єдиним, кого вона попросила допомогти. Його запросили зробити внесок у вигляді скількох-небудь справді путніх загадок, шарад чи головоломок, котрі він міг пригадати. Емма із задоволенням спостерігала, як старанно порпався він у своїх спогадах; водночас вона підмітила його щире бажання уникнути всього, що було недостатньо галантним або недостатньо люб'язним по відношенню до жіноцтва. Саме містеру Елтону були вони зобов'язані двома чи трьома найвитонченішими загадками; правда, після того, як він радісно й екзальтовано пригадав, а потім дещо сентиментально продекламував ось таку добре відому шараду:

У першому складі — господар,

У другому — щедрість сама.

А в слові — бентежність і подив,

І спокою більше нема, —

Їй довелося з жалем констатувати, що вони вже записали її декілька сторінок тому.

— А чому б вам не написати для нас власну шараду, містере Елтон? — спитала Емма. — Це стало б надійною гарантією її оригінальності та новизни, до того ж її написання було б для вас справою надзвичайно легкою.

Та що ви, ні в якому разі! Ніколи в житті не брався він за щось подібне. Куди там йому, з його більш ніж скромними здібностями! На жаль, навіть міс Вудхаус — він на мить запнувся — чи міс Сміт не вдасться надихнути його на такий крок.

Однак наступного дня певний доказ наявності натхнення все ж таки з'явився. Містер Елтон заскочив лише на хвилину, щоб покласти на стіл аркуш паперу з шарадою, котру, за його словами, його приятель присвятив молодій дамі — об'єкту свого поклоніння. Але з його поведінки Емма відразу переконалася, що він написав її сам.

— Ця шарада не призначена для збірки міс Сміт, — мовив містер Елтон. — Оскільки

її написав мій товариш, то я не маю права жодною мірою виставляти її напоказ, однак прогляньте її — може, вона вам сподобається.

Сказане більше стосувалось Емми, ніж Гарріет, і Емма розуміла, чому саме: він був людиною дуже сором'язливою і тому вирішив, що йому буде легше спілкуватися з нею, ніж зазирнути в очі її подруги. Ще мить — і він пішов. Трохи помовчавши, Емма посміхнулась і сказала, підсовуючи аркуш до Гарріет:

— Візьми. Це тобі. Це — твоє.

Але Гарріет уся тремтіла від хвилювання і не наважувалася до нього доторкнутися, тож Еммі, яка ніколи не боялася бути першою, довелося проглянути його самій.

"До міс...

Робімо, щоб усе пішло на лад...

Не тут, не у кімнаті — перший склад.

І далі — пахне ладаном трава,

Ворожка таємниць не відкрива;

Химерний шепіт з уст її зрина —

Щоб нитка між серцями, як струна...

Кмітливий розум все з'єдна в одне —

Хай ув очах томливих спалахне!"

Вона кинула погляд на шараду, поміркувала, збагнула її зміст, і знову прочитала, аби бути абсолютно певною, що правильно зрозуміла кожен рядок. Потім вона передала шараду подрузі. Поки Гарріет — у безладному сум'ятті надії і нетямущості — ламала собі над нею голову, Емма сиділа, вдоволено посміхаючись, і подумки промовляла: "Чудово, містере Елтон, просто прекрасно. Мені доводилося читати й гірші шаради. Зачарування — натяк багатообіцяючий. Віддаю вам належне. Це — ваш перший обережний крок. Ви ясно даєте зрозуміти: "Благаю, міс Сміт, дозвольте мені зізнатись у своїх почуттях і залицятися до вас. Сподіваюся прочитати у ваших очах доброзичливе ставлення як до моєї шаради, так і до моїх намірів"".

"Хай ув очах томливих спалахне!"

Це точно про Гарріет. "Томливі" — дуже точно підмічено. Саме такі в неї очі. Це — найкращий з можливих епітетів.

"Кмітливий розум все з'єдна в одне..."

Гм, Гарріет — і кмітливий розум? Що ж, тим краще. Мабуть, він і справді сильно закохався, якщо угледів у ній таку рису. Ах, містере Найтлі, шкода, що ви цього не бачите, інакше ви переконалися б у моїй правоті. Уперше в житті вам довелося б визнати власну помилку. Яка прекрасна шарада! І яка доречна! Тепер сумнівів немає: розв'язка — не за горами.

Від цих приємних міркувань, котрі в противному разі могли тривати дуже довго саме з причини своєї приємності, Емму відволікли нетерплячі запитання спантеличеної Гарріет.

— Що це може бути, міс Вудхаус, що? Я не можу збагнути — зовсім нічого не спадає на думку. Що ж це таке? Нумо, міс Вудхаус, спробуйте відгадати. Допоможіть

мені, будь ласка! Ніколи не зустрічала такої важкої загадки. І до чого тут ворожка? Що воно таке? Це не похорон? Цікаво, хто його приятель — і ця дама! А гарна, по-вашому, шарада? Може, це пряжа?

"Щоб нитка між серцями, як струна".

Або вінок...

"І далі — пахне ладаном трава".

Чи — церква? Чи що? Це якась дуже хитромудра шарада, інакше він її не приніс би. Міс Вудхаус, дороженька, невже ми ніколи її не відгадаємо?!

— Церкви, пряжа, похорон... Яка дурниця! Моя любя Гарріет, про що ти там думаєш? Навіщо містеру Елтону було приносити шараду, написану його приятелем про церкви, похорон та пряжу? Дай-но її сюди і слухай:

— "До міс..." — слід читати: "До міс Сміт".

"Не тут, не у кімнаті — перший склад".

Це — за.

"І далі — пахне ладаном трава,

Ворожка таємниць не відкрива".

Це — чарування, ясніше не скажеш. А тепер — головне і найцікавіше:

"Кмітливий розум все з'єдна в одне", —

— бачиш, виходить зачарування —

"Щоб нитка між серцями, як струна".

Дуже вдалий комплімент! Потім розкривається його призначення, яке, моя любя Гарріет, тобі, я сподіваюся, зрозуміти буде зовсім неважко. Можеш бути певною — це написано про тебе і для тебе.

Гарріет не могла довго опиратися таким багатообіцяючим і приємним умовлянням. Прочитала заключні рядки, і радісне хвилювання переповнило її. Вона не могла вимовити ані слова. Та їй і не треба було говорити. Їй достатньо було відчувати. А говорила за неї Емма.

— Цей комплімент має такий чітко окреслений і конкретний зміст, — сказала вона, — що я не маю ані найменших сумнівів щодо намірів містера Елтона. Об'єкт його пристрасі — ти, і незабаром отримаєш якнайповніший цьому доказ. Я знала, що так і станеться. Я знала, що не можу помилитися, і тепер це підтверджується з усією ясністю. Стан його душі зрозумілий мені виразно і недвозначно. Такими ж виразними і недвозначними були мої побажання відносно ваших стосунків відтоді, як я з тобою познайомила. Так, Гарріет, саме стільки я чекала, доки трапиться те, що, зрештою, трапилось. Я ніяк не могла визначитися: симпатія між вами — це річ просто вкрай бажана чи така, що неминуче прийде сама собою? І дійсно — її бажаність і її природність були рівнозначними! Я надзвичайно рада. Моя любя Гарріет, від усієї душі поздоровляю тебе. Будь-яка жінка може пишатися тим, що викликала до себе таке почуття. Від такої партії можна очікувати лише добра. Одруження з такою людиною дасть тобі все, що ти бажаєш: пошану, незалежність, пристойну домівку; воно утвердить тебе в колі справжніх друзів, неподалік від Гартфілда і від мене, і

благословить нашу дружбу довіку. От такий шлюб, Гарріет, ніколи не змусить червоніти ні тебе, ні мене!

— Люба міс Вудхаус... люба міс Вудхаус, — тільки й могла спочатку вимовити Гарріет у проміжках між палкими обіймами; а коли між ними нарешті почалося щось більш-менш схоже на розмову, то Емма достатньо добре зрозуміла: думки, почуття, враження і сподівання її подруги були саме такими, як і передбачалося. Безсумнівна перевага містера Елтона знайшла переконливе підтвердження.

— Все, що ви кажете, — завжди справджується, — схлипувала Гарріет, — і тому я розраховую, сподіваюся і вірю, що саме так воно і буде; інакше я б і уявити собі не могла. Я на це зовсім не заслуговую. Подумати тільки: містер Елтон, за котрого будь-яка з радістю вийде заміж! Стосовно нього ніяк не може бути двох різних думок — він бездоганний у всіх відношеннях. Взяти хоча б оті милі вірші: "До міс..." Господи, як винахідливо! — Невже він і справді адресував їх мені?

— Я не збираюся ні ставити подібних запитань, ні вислуховувати їх. Це — факт, що не підлягає сумніву. Можеш покластися на мою думку. Це — як пролог до п'єси, епіграф до розділу, на зміну якому незабаром прийде проза реальних подій.

— Ніхто на таке не чекав. Та я сама ще місяць тому про це і гадки не мала! Часом дійсно трапляються речі дуже дивні та несподівані!

— Так — коли знайомляться такі люди, як ти і містер Елтон, то це і справді дивно та несподівано. Далеко не завжди трапляється, коли те, що є бажаним, буквально до фізичної відчутності можливим і суголосним із намірами інших людей, стає реальністю так швидко. Сама ситуація звела вас із містером Елтоном воєдино; ви належите одне одному за всіма обставинами свого життя. Ваше одруження буде рівнозначним шлюбові у Рендоллзі. У самій атмосфері Гартфілда є щось таке, що скеровує любов у правильному напрямку і змушує її рухатися саме в тій колії, в якій їй належить.

Шлях справжньої любові непростий, —

у гартфілдському виданні Шекспіра цей рядок супроводжувався б довгезелезними коментарями.

— Щоб містер Елтон — і справді закохався в мене, хоча я — як і багато інших — до Михайлового дня його не знала і з ним не розмовляла! А він — красень із красенів, усі його поважають; зовсім як містер Найтлі! Його товариство є настільки бажаним, що — як усі гадають — йому зовсім не потрібно харчуватися вдома на самоті (хіба що тільки тоді, коли сам цього забажає), бо він отримує більше запрошень, ніж є днів у тижні. І в церкві виступає просто чудово! Міс Неш записує всі його проповіді з того часу, як він приїхав до Гайбері. Боже правий! Пригадую, як уперше його побачила! Я тоді ще майже нічого не тямала! Сестри Еббот і я, коли почули, що він проходитиме мимо, побігли до фасадної кімнати і позирали на нього в щілину між шторами; потім прийшла міс Неш і прогнала нас, а сама залишилася, щоб теж подивитися; однак трохи згодом вона покликала мене назад і дозволила й мені спостерігати, що з її боку було дуже люб'язно. А яким красивим він нам видався! Він ішов пліч-о-пліч із містером Коулом.

— Цей шлюб неодмінно буде до вподоби твоїм друзям — незалежно від того, хто

вони і яке становище займають, — аби тільки у них вистачало здорового глузду; пристосовувати ж свою поведінку до бевзів ми не збираємось. Якщо їх турбуватиме, аби ти вийшла заміж щасливо, то ось вам чоловік, чий приязний характер є цьому безперечною гарантією; якщо вони бажають, аби ти, вийшовши заміж, лишилася в тій самій місцевості і в тому самому колі знайомих, то збудеться і це; коли ж єдиною їхньою метою є, аби ти вийшла заміж вдало в загальноприйнятому розумінні, то ось вам і чималенький статок, і міцне та респектабельне становище в суспільстві — таке підвищення твого соціального статусу їх неодмінно задовольнить.

— Так, істинна правда. Ви так гарно говорите; слухати вас — одна насолода. Ви розумієте геть усе. І ви, і містер Елтон такі розумні. А ця шарада! Навіть коли б я цілий рік готувалася, все одно не змогла б написати нічого такого.

— Гадаю, що по тому, як він учора відмагався, можна було здогадатися, що він збирається випробувати свої здібності.

— А мені здається, що ця шарада є безперечно найкращою з усіх тих, котрі я читала.

— Я теж ніколи не читала шаради доречнішої, це точно.

— До того ж ми ще не записували таких довгих загадок, як ця.

— Я не вважаю довжину чимось таким, що підвищує її цінність. Прийнято вважати, що такі речі тим кращі, чим вони коротші.

Гарріет же буквально зациклилася на рядках шаради. В її голові народжувалися щонайсприятливіші порівняння.

Її щоки вкрив яскравий рум'янець, і незабаром вона заявила:

— Одна справа — мати добрий розум у звичайному розумінні, як усі; і коли є що сказати — то сісти і написати листа, коротко висловивши в ньому те, що маєш висловити; інша ж справа — складати от такі вірші та шаради.

Еммі гріх було бажати більш натхненного заперечення прози містера Мартіна.

— Такі милі й ніжні рядки! — вела своє Гарріет. — Особливо два останні! Але як же я зможу повернути йому цей аркуш або сказати, що я розгадала шараду? Міс Вудхаус, скажіть, будь ласка, як нам тут вчинити?

— Залиш це мені. Ти ж не роби нічого. Смію гадати, що сьогодні ввечері він буде тут. Я поверну йому загадку, ми поговоримо про те і се, не згадуючи про тебе. Ти сама вибереш час, коли твої лагідні очі засяють радістю. Довірся мені та роби так, як я раджу.

— Ах, міс Вудхаус, як жаль, що мені не можна записати цю прекрасну шараду до свого альбома! Вона була б найкращою, я точно знаю.

— Ти можеш вилучити останні два рядки і сміливо переписати решту, ніхто тобі й слова не скаже.

— Ой! Та ці ж два рядки...

— Є найкращими з усіх. Безперечно, але — чисто для приватної насолоди; от і насолоджуйся ними наодинці. Від того, що ти їх пропустиш, нічого з ними не станеться. Двовірш залишиться двовіршем, зміст його також не зміниться. Але коли

його вилучити, то спрямованість на конкретну особу зникне повністю, і залишиться гарненька галантна шарада, придатна для будь-якої збірки. Повір мені, йому не сподобається, коли проігнорують його палкі почуття, а ще більше — його шараду. Поета, що кохає, слід заохочувати або в обох сферах відразу, або в жодній. Дай-но мені альбом, і я запишу її так, що вона не буде асоціюватися з тобою.

Гарріет мовчки погодилася, хоча її розум ніяк не міг розділити ці дві частини, і вона не почувалася певною — чи не занотовує її подруга зізнання в коханні. Шарада видавалася надбанням занадто цінним, аби навіть незначною мірою бути виставленою напоказ.

— Ця книга ніколи не покине моїх рук, — мовила вона.

— І прекрасно, — відповіла Емма, — бажання цілком природне; і чим довше воно триватиме, тим більшою втіхою це буде для мене. Та ось іде мій тато: ти не проти, щоб я прочитала шараду йому? Це зробить йому таку приємність! Йому подобаються такі речі, а особливо ті, в яких робиться комплімент жінці. До всіх нас він ставиться з почуттям щонайніжнішої галантності! Ти просто мусиш дозволити зачитати йому цю шараду.

На обличчі Гарріет не відбилося особливого ентузіазму.

— Моя люба Гарріет, тобі не слід так перейматися цією шарадою. Зациклившись на ній і зробивши поспішні висновки чи вбачивши в ній більше, ніж сказано, або навіть абсолютно все, що тобі хотілося б, ти можеш неналежним чином видати свої почуття і потрапити у смішне становище. Не треба надавати надмірного значення такому невеличкому вияву захоплення. Якби він бажав таємності, то не залишив би цей аркуш, коли я була поруч; навпаки — він навіть підсунув його до мене, а не до тебе. Не треба так серйозно ставитися до цього випадку. Містер Елтон і так має достатньо стимулів, аби продовжувати висловлювати свої почуття і втілювати свої наміри, отже, для його заохочення нам зовсім не потрібно зітхати й проливати сльози замилювання над цією шарадою.

— Ой, ні-ні — сподіваюсь, що я не потраплю з нею у смішне становище. Чиніть на власний розсуд.

Увійшов містер Вудхаус і дуже швидко знову повернув розмову до цієї теми неодноразовим повторенням свого звичного запитання:

— Ну що, мої любі, як ваші успіхи з альбомом? Записали що-небудь новеньке?

— Авжеж, татусю, ми дещо маємо, дещо зовсім свіже, і можемо тобі це прочитати. Сьогодні вранці на столі було знайдено аркуш (ми подумали — мабуть, якась фея загубила), із прегарною шарадою, котру ми щойно переписали.

Вона прочитала йому вірша так, як він завжди любив — повільно і виразно, декілька разів підряд, з поясненням кожної частини по мірі її прочитання. Як Емма і передбачала, він отримав надзвичайне задоволення, особливо від слів на адресу дами.

— Дуже влучно сказано. Істинна правда. "Ув очах томливих". Моя люба, ця шарада така мила й гарна, що мені неважко здогадатися, яка фея її згубила. Окрім тебе, Еммо, ніхто не здатен так добре написати.

Емма тільки кивнула головою і всміхнулася. Містер Вудхаус трохи подумав і додав, ніжно зітхнувши:

— Зовсім неважко помітити, в кого ти вдалася! Твоя люба матінка була такою тямущою в усіх цих речах! Мені б її пам'ять! А я — так нічого не пам'ятаю, навіть оту загадку, про яку вам говорив. Можу лише пригадати першу її строфу, але ж їх там декілька!

Кітті — красунечку крижану —
В пристрасті бачу, жалкую досі,
Слугу, ошуканець, на поміч гукну,
Прихід його думку тягне одну:
А чи не залишусь я голим-босим?

Оце і все, що я в змозі з неї пригадати — а вона ж уся така дотепна! Але, люба моя, здається, ти казала, що ви її вже записали?

— Так, татусю, вона записана на другій сторінці. Ми переписали її з "Витягів із красного письменства", автор цієї загадки — Гаррік, ви ж знаєте.

— Еге ж, істинна правда. Так хочеться ще щось звідти пригадати.

Кітті — гарна, та холодна...

Це ім'я нагадує мені бідолашну Ізабеллу, бо її ледь не нарекли Кетрін на честь бабусі. Сподіваюся, що наступного тижня вона до нас приїде. Ти ще не надумала, моя люба, де ми її влаштуємо — і яку кімнату ми виділимо для дітей?

— Авжеж, подумала — вона зупиниться, звісно, там, де зазвичай — у своїй власній кімнаті; а діти, як завжди, житимуть у дитячій, ви ж знаєте. А чи слід щось міняти?

— Не знаю, люба, — вона ж так давно була в нас! Аж минулого Великодня! І то лише кілька днів. Це так незручно, що містер Джон Найтлі — адвокат. Бідолашна Ізабелла! Це така журба, що її в нас забрали! А як засмутиться вона, коли приїде і не зустріне тут міс Тейлор!

— Тату, вона принаймні не здивується.

— Не знаю, люба моя, не знаю. Я — так точно здивувався, коли вперше дізнався, що вона збирається вийти заміж.

— Поки Ізабелла буде в нас, нам слід буде запросити на вечерю подружжя Вестонів.

— Звичайно, моя люба, — якщо вистачить часу. Бо вона ж приїде лише на тиждень, — це було сказано дуже пригніченим тоном. — Ні на що не вистачить часу.

— Шкода, що вони не зможуть лишитися на довше — але, мабуть, так потрібно. Містер Джон Найтлі мусить повернутися до міста двадцять восьмого числа, і нам слід бути вдячними за те, що всі дні, котрі вони мають змогу провести на селі, вони проведуть у нас, і не виділятимуть два чи три дні на відвідини Еббі. Містер Найтлі обіцяє не запрошувати їх до себе на цьогорічне Різдво, хоча ви знаєте, що в нього вони не були ще триваліший час, ніж у нас.

— Буде надзвичайно сумно, моя люба, якщо бідолашна Ізабелла збереться поїхати кудись в інше місце, а не в Гартфілд.

Містер Вудхаус ніколи не брав до уваги прагнення містера Найтлі зустрітися зі своїм братом або чиєсь інше бажання побачитися з Ізабеллою. Його хвилювало лише власне бажання. Він трохи помовчав, про щось розмірковуючи, а потім сказав:

— Але я не розумію, чому бідолашна Ізабелла мусить повертатися так швидко разом з ним. Мабуть, Еммо, я спробую переконати її побути з нами довше. Вона та діти можуть запросто залишитися тут.

— Годі, тату — тобі цього ніколи не вдавалося зробити, і ніколи не вдасться. Ізабелла не любить залишатися сама без чоловіка.

Заперечень не виникло, бо це було дійсно так. Містер Вудхаус зітхнув, неохоче погоджуючись із цим неприємним для нього фактом. Емма, побачивши, що від згадки про прихильність його дочки до свого чоловіка настрій містера Вудхауса підупав, негайно ж спрямувала розмову таким чином, аби він знову піднявся.

— Я впевнена, що доки мої брат та сестра будуть у нас, Гарріет присвятить нам стільки свого часу, скільки зможе. Не сумніваюся, що їхні діти їй сподобаються. Ми дуже пишаємося дітьми, правда ж, тату? Цікаво, кого вона визнає за симпатичнішого — Генрі чи Джона?

— Авжеж, цікаво. Бідолашні малята, вони будуть такі раді приїхати. Знаєш, Гарріет, їм дуже подобається бувати в Гартфілді.

— Ще б не подобалося, сер! Я впевнена, що нема тих, кому б це не подобалося.

— Генрі — гарний хлопчисько, але Джон — той дуже схожий на свою матусю. Генрі — старший, його нарекли на мою честь, а не на честь батька. Мабуть, для декого дивно, що старшому дали не батькове ім'я, але це Ізабелла наполягала, щоб його назвали Генрі, що — як на мене — було дуже мило з її боку. А який він кмітливий! Вони обидва надзвичайно розумні і такі цікаві. Можуть підійти до мого крісла і сказати: "Дідусю, дай мені шматок мотузки!", а якось Генрі попросив у мене ножа, та я відповів, що ножі виробляють лише для дідусів. Гадаю, їхній батько дуже часто поводить з ними надто грубо.

— Він видається тобі грубим, — сказала Емма, — тому що сам ти — дуже лагідний; але коли б ти міг порівняти його з іншими татусями, то тобі так не здалося б. Він хоче, щоб його хлопці були активними та загартованими; і коли вони бешкетують, то час від часу зупиняє їх різким словом, але він — люблячий батько; певна річ, містер Джон Найтлі — ніжний і люблячий батько. Обидва сини від нього в захваті.

— А потім заходить їхній дядько і підкидає їх до стелі так, що аж страшно стає!

— Але їм це до вподоби, тату; ніщо інше не подобається їм так сильно. Вони такі раді цьому, що коли б не введене їхнім дядьком правило підкидати їх по черзі, то ніхто з них не захотів би поступатися.

— Ну не знаю. Я цього не розумію.

— Ми всі такі, тату. Одна половина людей не розуміє веселощів, до яких вдається друга половина.

Близько полудня, якраз коли дівчата збиралися розійтись і готуватися до звичного обіду, що починався о четвертій, знову з'явився герой цієї неповторної шаради. Гарріет

не витримала і відвернулася, але Емма не знітилась і зустріла його зі своєю звичайною усмішкою. Поглянувши йому в вічі, вона швидко побачила, що містер Елтон свідомий того, що здійснив перший крок, зробив перший хід; тепер же він прийшов подивитися, як лягли карти. Однак вигадана причина його приходу полягала в бажанні дізнатися, чи зможе товариство, що збереться ввечері у містера Вудхауса, обійтися без нього і чи необхідна буде його присутність у Гартфілді взагалі. Якщо необхідна, то йому доведеться відкласти всі інші справи, а якщо ні — то його приятель Коул так гаряче запрошував його на обід і так на цьому наполягав, що він пообіцяв йому прийти при нагоді.

Емма подякувала йому, але не могла допустити, щоб він розчарував через них свого друга: її батьку і так не бракувало партнерів для гри в робер. Містер Елтон повторив запитання — вона повторила відповідь; він був уже зібрався відкланятися і піти, як вона взяла зі столу аркуш і, повертаючи його, мовила:

— Ледь не забула! Ось шарада, котру ви так люб'язно нам залишили; дякую, що дали можливість із нею ознайомитися. Ми були від неї в такому захваті, що я навіть насмілилася записати її до збірки міс Сміт. Сподіваюся, ваш приятель не сприйме це хибно і не образиться. Певна річ, я переписала лише перші вісім рядків.

Містер Елтон був явно заскочений і не знав до пуття, що й казати. На його обличчі з'явився вираз непевності та сум'яття; він промимрив щось про "честь", поглянув на Емму і на Гарріет, а потім — побачивши на столі відкритий альбом — узяв його до рук і почав уважно придивлятися. Намагаючись якось згладити ніяковість моменту, Емма всміхнулася і мовила:

— Мушу вибачитися перед вашим приятелем, але не варто робити настільки гарну шараду надбанням лише двох людей. Якщо він пише такі елегантні вірші, то мусить переконатись у схвальному ставленні до них кожної жінки.

— Скажу не сумніваючись, — відповів містер Елтон із чималою непевністю в голосі, — принаймні, якщо думки мого друга збігаються з моїми — я впевнений, що коли б мій приятель побачив таку честь, виявлену до його скромних рядків, яку бачу я, — із цими словами він знову поглянув на альбом і поклав його на стіл, — то він визнав би це за найвизначніший момент у його житті.

Після цієї промови він хутенько вийшов. І якраз вчасно, бо — попри всі його гарні і приємні риси — його промовам була притаманна певна помпезність, від якої Емму розбирав сміх. Вона вискочила, щоб сповна віддатися цьому бажанню, залишивши ніжні й піднесені радощі на долю Гарріет.

Розділ 10

Хоч була вже середина грудня, погода ще дозволяла дівчатам робити більш-менш регулярні прогулянки. Якось одного ранку Еммі треба було відвідати з благодійною метою сім'ю бідних і хворих людей, яка мешкала недалеко від Гайбері.

Їхній шлях до цієї віддаленої хатинки пролягав по Церковному провулку, що впирався під прямим кутом у широку, хоча й неправильну за формою, головну вулицю містечка. На ній, як можна було здогадатись, і розташовалося благословенне житло

містера Елтона. Спочатку треба було пройти повз декілька непоказних помешкань, і тільки потім відкривався пасторський дім. Це був старий і не надто добрий будинок, що височів за чверть милі від початку провулку і майже впритул підходив до дороги. Розташований він був невдало, але нинішній власник добряче його причепував; так чи інакше, але дві подружки ніяк не могли пройти повз цей будинок, не стишивши ходи і не кинувши на нього зацікавлених поглядів. Реакція Емми була такою:

— Ось він який. Одного дня ти опинишся тут разом зі своїм альбомом для загадок.

А Гаррієт відреагувала таким чином:

— Леле, який чудовий будинок! І який красивий! А оті жовті штори так подобаються міс Неш!

— Я не часто буваю тут тепер, — сказала Емма, коли вони йшли повз житло містера Елтона, — але сподіваюсь, що згодом у мене з'явиться можливість мало-помалу поближче познайомитися з усіма загорожами, воротами, ставочками та деревцями в цій частині Гайбері.

Як з'ясувалося, Гаррієт ніколи не доводилося бувати всередині пасторського будинку, і її прагнення зробити це було настільки сильним, що Емма, взявши до уваги зовнішні та приховані ознаки, могла розцінити таке прагнення — разом із готовністю містера Елтона вбачати в ній кмітливість розуму — як вияв любові.

— Треба щось придумати, — сказала вона. — Але жоден пристойний привід для відвідин не спадає мені на думку. Слуги, у якого можна було б дізнатися про його хазяїна, щось не видно; і ніякої записки мій батько містеру Елtonу не передавав.

Вона замислилася, але нічого не змогла придумати. Жодна з них протягом кількох хвилин не вимовила ні слова. Потім знову заговорила Гаррієт:

— Мені так дивно, міс Вудхаус, що ви не вийшли заміж і не збираєтеся виходити! А ви ж така гарна!

Емма усміхнулася і відповіла:

— Гаррієт, того, що я гарна, — далеко недостатня спонука для мого одруження. Треба, щоб і мені видавалися гарними певні люди, принаймні один із них. І я не тільки не збираюся виходити заміж тепер, я маю мало бажання виходити заміж узагалі.

— Та годі вам — ви лише так кажете, але мені щось у це не віриться.

— Для того, щоб у мене з'явилася спокуса взяти шлюб, я мушу зустріти когось набагато достойнішого за тих, кого досі зустрічала. Про містера Елтона, — тут Емма похопилася, — не може бути й мови: особисто мене такі, як він, не цікавлять. Краще не спокушатися. Ліпшою я ніколи не стану. Якби довелося вийти заміж, це мені точно не сподобалося б.

— Боже правий! Так дивно чути таке від жінки!

— Я не маю тих спонук до заміжжя, що зазвичай притаманні більшості жінок. Коли трапиться так, що дійсно покохаю, то це буде зовсім інша річ! Але я ніколи нікого не кохала; це — не моє, це мені не властиве. Не думаю, що взагалі коли-небудь закохаюсь. А без любові — міняти таке становище, як моє, було б із мого боку великою дурістю. Багатство мені не потрібне; якесь заняття — також, становище в суспільстві в мене є:

гадаю, мало хто із заміжніх жінок хоч наполовину є такою повноправною господинею в домі свого чоловіка, як я у Гартфілді. Жоден чоловік ніколи не поважатиме і не цінуватиме мене так, як мій тато; ніколи і ніде не буду я такою беззаперечно правою і такою бажаною, як у себе вдома.

— Щоб потім перетворитися на стару дівку, як міс Бейтс!

— Може, така перспектива і видається тобі жахливою, Гарріет; але коли б я хоч на хвилину уявила собі, що коли-небудь уподібнюся міс Бейтс і стану такою ж, як вона — недалекою, самовдоволеною, балакучою, завжди усміхненою і занудливою, такою ж нерозбірливою і невибагливою, — і завжди готовою все про всіх розтеребенити, то я завтра ж вийшла б заміж. Але я впевнена, що з нею в мене ніколи не буде ніякої схожості, крім безшлюбності.

— Але ж усе одно ви будете старою дівкою! А це так жахливо!

— Не переймайся, Гарріет, я не буду нещасною старою дівкою, бо лише бідність робить безшлюбність відразливою в очах більшості пересічної публіки. Обмежена в коштах одинока жінка — оце і є та сміховинна, неприємна стара дівка, гідний об'єкт для кепкування малечі! Жінка ж із гарними статками завжди користується повагою і може бути такою ж розумною та приємною, як і будь-хто інший. І ця різниця не так уже й суперечить загальноприйнятим принципам добра і здорового глузду, як може здатися на перший погляд, бо сильна обмеженість у коштах зазвичай пригнічує розум і псує характер. Ті, хто ледве животіє, кому судилося жити у вузькому колі людей зазвичай дуже обмежених, як правило, бувають недалекокими і недоброзичливими. Однак це не стосується міс Бейтс; а мені вона не підходить тільки тому, що занадто добродушна і занадто дурноверха, хоча загалом вона всім подобається, незважаючи на свої безшлюбність і бідність. Злидні не зіпсували її розум і душу, це точно: я впевнена, що коли б вона мала один-єдиний шилінг, то охоче поділилася б половиною; вона нікому не чинить зла — а це вже багато вартує.

— Гаразд, але як бути вам? Яке заняття ви знайдете собі у старості?

— Наскільки я знаю себе, Гарріет, у мене — активна і непосидюча вдача, до того ж я маю чималенький власний статок. Не думаю, що коли мені буде сорок чи п'ятдесят, то я матиму сильнішу потребу в якомусь занятті, ніж у двадцять один рік. Якись незначні зміни, може, і відбудуться, але в зрілому віці — як і тепер — у своєму розпорядженні я матиму все те, чим жінки зазвичай займають свої очі, руки і розум. Якщо менше малюватиму, то почну більше читати; якщо облишу музику, то займусь килимцями. Стосовно ж справ сердечних, стосовно чоловіків, яким ми даруємо свою любов, то це дійсно є дуже вразливим місцем безшлюбності. Відсутність усього цього — великий недолік, котрий жінкам незаміжнім треба якось компенсувати. Але мені ця небезпека не загрожує, бо я опікуватимуся дітьми моєї сестри, яку дуже люблю. Скоріш за все, її дітей буде достатньо, щоби забезпечити всю ту гаму почуттів, яких потребує літня людина. Їх буде достатньо, щоб дати мені почуття страху і надії; і хоча моя любов до них буде слабшою за батьківську, вона краще відповідатиме моїм уявленням про душевний комфорт, ніж сліпа пристрасть. А мої племінники та

племінниці! Я часто запрошуватиму до себе племінниць.

— А ви знаєте племінницю міс Бейтс? Власне, ви, мабуть, її сто разів бачили, та чи знайомі особисто?

— Аякже, певна річ. Її завжди нав'язливо представляють мені щоразу, коли вона буває у Гайбері. Між іншим, важко вигадати кращий засіб розчаруватись у племінниці. Сподіваюся, що з божою поміччю я — маючи всіх своїх Найтлі — не набридатиму, як міс Бейтс із своєю Джейн Ферфакс. Уже саме ім'я Джейн Ферфакс наганяє нудьгу. Кожен лист од неї перечитується по сто разів; її люб'язності на адресу всіх друзів повторюються без кінця, а якщо вона вряди-годи пришле своїй тітоньці викрійку корсажа або зв'яже для своєї бабусі пару підв'язок, то впродовж місяця тільки про це і чути. Я не бажаю Джейн Ферфакс нічого поганого, але вона наганяє на мене смертельну нудьгу.

Вони вже наближалися до хатини, і тому всі марні розмови було облишено. Емма була дуже співчутлива; вона особисто допомагала злидарям у їх убогстві як увагою, добротою, порадою і терплячістю, так і власним гаманцем. Вона добре зналася на їх звичках, враховувала їхню неосвіченість і спокуси, що їх терзали, не мала романтичних ілюзій стосовно наявності якихось непересічних чеснот у тих, на кого освіта вплинула так мало; з готовністю і симпатією переймалася їхніми бідами; у свою допомогу вона вклала і душу, і розум, і добру волю. Сьогодні вона прийшла відвідати людей, які були і бідні, і хворі. Пробувши в хатині стільки, скільки було необхідно для того, щоб допомогти добрим словом та порадою, вона вийшла звідти з таким враженням від побаченого, що не проминула сказати Гарріет, коли вони віддалялися від будинку:

— Отакі сцени, Гарріет, ідуть на користь. У порівнянні з ними все інше видається таким дріб'язковим! У мене зараз таке відчуття, що до кінця сьогоднішнього дня я не здатна буду думати ні про що інше, як про цих бідолах; однак хто знає, настільки швидко все це може зникнути з моєї голови?

— Істинна правда, — мовила Гарріет. — Бідолахи! Тільки вони і йдуть на думку.

— Усе ж мені здається, що це враження не зникне так скоро, — сказала Емма, минаючи невисоку загорожу і знову стаючи на хиткий підніжок, що ним закінчувалася вузька і слизька стежина, яка вела до провулку через садок біля хати. — Гадаю, що зовсім не скоро, — повторила вона і зупинилась, аби ще раз поглянути на гнітюче злиденний зовнішній вигляд цієї хижки і пригадати ще більш гнітючу злиденність усередині її.

— Так, звісно, не скоро, — мовила її супутниця.

Вони попрямували провулком. Далі був некрутий заворот, і коли вони його минули, то відразу ж побачили містера Елтона, причому так несподівано і близько, що Емма тільки і встигла сказати:

— Дивись, Гарріет, а ось і зовсім неочікуване випробування твердості наших добрих намірів. Що ж, сподіваюсь, — це було сказано з посмішкою, — можна припустити, що коли співчуття додало страждальцям завзяття і принесло їм полегшення, то таким чином воно зробило все те, що має дійсно важливе значення. Якщо ми співчуваємо

нешасним, то досить зробити для них усе, що можемо. Решта — це просто пустопорожня жалість, якою ми марно терзатимемо наші душі.

Ледь Гарріет устигла мовити у відповідь: "Авжеж, певна річ", — як вищезгаданий джентльмен порівнявся з ними. Однак першою темою розмови стали нужденність та страждання сім'ї злидарів. Містер Елтон якраз збирався туди зайти. Тепер же він міг відкласти свій візит; але вони мали дуже цікаву розмову про те, чим можна допомогти і чим слід допомогти. Потім містер Елтон пішов разом із ними.

"Зустріч під час такої благородної місії, — подумала Емма, — спільна участь у благодійній справі — це значно посилить любов у кожному з них. Я не здивуюсь, якщо результатом стане освідчення в коханні. Якби мене тут не було, це неодмінно сталося б сьогодні. Шкода, що я з ними, а не в іншому місці".

Бажаючи відійти якомога далі від Гарріет і містера Елтона, вона незабаром залишила їх удвох на дорозі і перейшла на вузьку стежку, що тяглася узвишшям уздовж провулку. Але не минуло і двох хвилин, як Емма помітила, що звичка Гарріет від когось залежати і когось наслідувати змушує її йти слідом за нею і що вони невдовзі знову опиняться поруч. Такий поворот подій Емму не влаштовував, і вона негайно ж зупинилася щоб нібито перешнурувати свій полуботок. Нахилившись над ним і повністю перегородивши стежину, Емма попрохала парочку мати люб'язність іти собі далі, вона ж вирушить слідом за півхвилини. Так вони і вчинили; коли ж вона визнала за доречне покінчити зі шнуруванням, їй поталанило, і вона змогла затриматися ще раз, бо її перестріло дитинча з хатини, де вона щойно була. Згідно з наказом, ця маленька дівчинка прямувала з глечиком у руках до Гартфілда за супом. Іти поруч із дівчинкою, розмовляти з нею і розпитувати її було справою абсолютно природною, тобто було б справою абсолютно природною, коли б Емма діяла без жодного наміру. Таким чином вона змогла триматися на відстані від своїх супутників, не змушуючи їх чекати себе. Однак, сама того не бажаючи, вона поволі наздогнала їх, бо дитинча крокувало швидко, а Гарріет із містером Елтоном — повільно. Еммі тим більше не хотілося цього робити, тому що вони з цікавістю розмовляли. Містер Елтон говорив похваленим тоном, Гарріет задоволено слухала. Емма пропустила дівчинку вперед і почала міркувати, як би їй іще раз затриматися, але тут вони обоє озирнулись, і їй довелося їх наздогнати.

Містер Елтон усе ще говорив, продовжуючи розповідь про якусь цікаву подробицю; Емма ж пережила певне розчарування, коли виявилось, що він усього лише описував своїй прекрасній супутниці вчорашню вечірку в свого приятеля Коула, і що вона прийшла якраз вчасно, щоб послухати про сири — стілтон та уїлтшир, масло, селеру, бурячки та десерт.

"Ця розмова, звичайно ж, незабаром скінчилася б обговоренням чогось суттєвішого, — промайнула у неї втішна думка, — для закоханих будь-яка тема є цікавою і будь-яка тема служитиме прелюдією до висловлення того, що зберігається в серці. Як жаль, що я не затрималася довше!"

Вони мовчки йшли далі, поки не показалася загорожа будинку, де мешкав

священик. Раптом в Емми виникло рішуче бажання зробити так, аби Гаррієт хоч під якимось приводом потрапила до помешкання, і для цього вона вдала, що із її полуботком знову трапилося щось серйозне. Це ще раз дало їй змогу затриматися начебто для того, щоб його полагодити. Вона швиденько обірвала шнурок і спритно викинула в рівчак, після чого мала всі підстави благувати своїх попутників зупинитися, оскільки вона неспроможна виправити становище і хоч якось дійти додому.

— Відірвався шнурок, — сказала вона, — і я не знаю, як мені бути. Вибачте, що я виявилася такою морочливою попутницею, але, сподіваюсь, я не завжди матиму стільки клопоту із взуттям. Містере Елтон, я змушена просити дозволу зайти до вас у будинок і роздобути у вашої економки шматок стрічки чи якоїсь мотузки або щось таке, щоб не спадав полуботок.

Почувши таке, містер Елтон весь засяяв од щастя; із надзвичайною запобігливістю та люб'язністю він завів їх у свій будинок і намагався подати все якнайкраще. Він показав їм якраз ту кімнату, де в основному і мешкав; її вікна виходили на вулицю. З нею безпосередньо сполучалася ще одна кімната; двері між ними були відчинені, і Емма зайшла туди разом з економкою, щоб та їй якнайліпшим чином допомогла. Емма вирішила не зачиняти дверей, лишити, як і були, але вона не мала ніяких сумнівів, що містер Елтон їх зачинить. Однак він цього не зробив, і двері так і залишилися напіввідчиненими. Втягнувши економку в безкінечні розмови, вона сподівалася, що тим часом молодий священик матиме змогу поговорити в сусідній кімнаті на тему, котра хвилювала його серце. Минуло десять хвилин, але вона не почула нічого, крім власного голосу. Тягнути час уже не було сенсу. Тож їй довелося припинити розмови і з'явитись у кімнаті.

Закохані стояли разом біля одного з вікон. Вони сприймалися вкрай оптимістично, і якусь мить Емма торжествувала, що її задум увінчався успіхом. Але вона помилилася: містер Елтон так і не розпочав розмову по суті. Він був надзвичайно люб'язний та чарівливий і розповів Гаррієт, що, побачивши, як вони проходять повз його будинок, навмисне вирішив піти слідом; потім тривалий вияви галантності і малозначні натяки, але нічого серйозного сказано так і не було.

"Обережний, дуже обережний, — подумала Емма, — він просувається вперед дюйм за дюймом і не ризикне нічим, доки не пересвідчиться, що успіх гарантовано".

І хоча її хитромудрі плани поки що не досягли кінцевої мети, вона лестила собі тим, що цей випадок явно зробив чималу приємність обом закоханим і неодмінно спричинить визначну подію.

Розділ 11

Тепер необхідно було дати містеру Елтону змогу чинити на власний розсуд. Емма вже просто фізично не могла опікуватися його щастям чи пришвидшувати його дії. Приїзд родини її сестри був уже не за горами, і тому спочатку подумки, а потім реально він став об'єктом її першочергової уваги. Протягом тих десяти днів, що Ізабелла з чоловіком і дітьми збиралися провести в Гартфілді, навряд чи можна було розраховувати — та вона й сама не розраховувала — на якесь сприяння двом

закоханим, крім надання нечастої і випадкової допомоги. А втім, вони і самі могли пришвидшити події, якби захотіли; Гарріет і містер Елтон мусили довести справу до розв'язки так чи інакше, незалежно від їхнього бажання. Емма вже не збиралася витратити на них свій час. Є такі люди, для яких чим більше робиш, тим менше вони самі бажають щось зробити для себе.

Містер Джон Найтлі та його дружина довше, ніж зазвичай, не були в Саррі, і тому їхній приїзд викликав підвищений інтерес. Із часу одруження і аж до цього року кожна з їхніх тривалих відпусток розподілялася між Гартфілдом і Донвелл-Еббі, але цієї осені весь відпочинок було присвячено морським купанням дітей. Тому їхні родичі в Саррі не спілкувалися з ними як слід уже багато місяців, а містер Вудхаус їх узагалі не бачив, бо його не можна було вмовити їхати в такі далекі краї, як Лондон, навіть заради бідолашної Ізабелли. Тож тепер він радісно, але надзвичайно схвилювано і з деяким страхом, очікував на їхні короткі відвідини.

Містер Вудхаус дуже переймався тими важкими випробуваннями, котрих мала зазнати його дочка у зв'язку з поїздкою, але зовсім не думав про труднощі, які випадуть на долю його кучера і коней, що мусили перевозити частину гостей другу половину шляху. Однак усі переживання були марними: останні шістнадцять миль були подолані без проблем, і містер Найтлі з дружиною, п'ятьма дітьми та необхідною кількістю няньок — усі дісталися до Гартфілда цілими й неушкодженими. Товкотнеча і радість од їхнього приїзду, велика кількість людей, з котрими треба було розмовляти, яких треба було вітати, підбадьорювати і розміщувати в різних місцях і всіляко влаштовувати, спричинилися до такого шуму і сум'яття, що нерви містера Вудхауса витримали їх лише в цьому і ні в якому іншому випадку, а якби цей гармидер тривав довше, то вони здали б усе одно. Але місіс Найтлі настільки поважала звичаї Гартфілда і почуття свого батька, що, незважаючи на свою материнську турботу про негайне задоволення потреб своїх улюбленців, про якнайскоріше і невідкладне забезпечення їм належної свободи дій і необхідного догляду, про сон, розваги і всі ті їжу та напої, яких тільки вони могли забажати, ніколи не допускала, щоб діти подовгу йому набридали особисто чи під виглядом тієї метушливої опіки, якої вони потребували.

Місіс Найтлі являла собою гарненьку елегантну жіночку з тихими і лагідними манерами та вдачею, що була надзвичайно приязною та емоційною. Вірна дружина і любляча мати, вона цілком була поглинута родинними турботами, а свого батька і сестру любила ніжною любов'ю, сильнішими за яку були тільки її почуття до чоловіка і дітей. Ні в сестрі, ні в батькові вона не вбачала ніяких вад. Це була жінка, що не вирізнялася особливим розумом чи метикуватістю; нагадуючи в цьому свого батька, вона також великою мірою успадкувала його статуру. Сама маючи слабке здоров'я, вона надміру переймалася здоров'ям власних дітей, всього боялася та часто нервувала і ставилася до свого міського лікаря містера Вінгфілда так само шанобливо, як і її татусь — до містера Перрі. Крім того, вони були схожі загальною доброзичливістю своїх характерів і розвинутою звичкою міцно триматися всіх своїх давніх знайомих.

Містер Джон Найтлі був високий і дуже розумний чоловік шляхетного вигляду. У

своїй професії він робив успіхи, і кар'єра його йшла вгору; у приватному житті це був поважний сім'янин і домосід, але його стримані манери не всім були до вподоби; до того ж інколи він перебував у настрої не дуже гарному. Він не був людиною кепської вдачі, бо не настільки часто безпричинно злився, щоб заслужити таку репутацію, але характер мав далеко не бездоганний. А при такій безмежно люблячій дружині притаманні його характеру вади просто не могли не поглибитися. Надзвичайна лагідність її вдачі псувала вдачу його власну. Він мав ті ясність і кмітливість розуму, яких бракувало їй, і часом міг чинити невічливо або навіть грубо. Красуня своячка його недолюблювала. Жодна його вада не проминула повз її увагу. Вона швидко відчувала ті дрібні образи, які він завдавав Ізабеллі і які сама Ізабелла відчувати була нездатна. Може, Емма і не була б такою прискіпливою, якби в його манерах проступало більше улесливості стосовно неї самої, але тут він поводився як спокійний та доброзичливий зять і друг — без похвал та сліпої емоційності. Однак ніякі компліменти на її адресу не змогли б приховати від неї його найбільшого, як їй вважалося, недоліку, котрий інколи давався взнаки, — браку пошани та поблажливості до її батька. Тут Джону Найтлі не завжди вистачало необхідної терплячості. Притаманні містеру Вудхаусу дивацтва та метушливість викликали інколи з його боку цілком зрозумілий протест або різку репліку, котрі — попри свою обґрунтованість — були абсолютно зайвими. Це траплялося нечасто, бо насправді містер Джон Найтлі дуже поважав свого тестя і віддавав йому належне; але як на Емму — занадто часто, бо навіть коли все миналося благополучно, то однаково доводилося з болісним страхом зважати на можливий спалах емоцій. Проте початок кожних відвідин супроводжувався висловлюванням лише найтепліших почуттів, а оскільки цей візит з необхідності мав бути дуже нетривалим, то можна було сподіватися, що він пройде в атмосфері нічим не затьмареної сердечності. Не встигли вони всістись і розташуватись, як містер Вудхаус, меланхолійно похитавши головою і невесело зітхнувши, привернув увагу своєї доньки до сумної переміни, що сталась у Гартфілді відтоді, як вона була тут востаннє.

— Ах, любя моя, — сказав він, — бідолашна міс Тейлор — це дуже сумна історія!

— О так, сер, — швидко відгукнулася вона зі співчуттям у голосі, — вам, напевне, так погано без неї! І любій Еммі також! Воістину жахлива втрата для вас обох! Я так переживала за вас. Я і уявити собі не могла, як же ви зможете без неї обійтись. Це дійсно сумна переміна. Але сподіваюсь, сер, що вона почувається досить добре.

— Досить добре, любя моя, сподіваюсь, що досить добре. Мені відомо, що їй непогано на новому місці.

Тут містер Джон Найтлі тихо спитав Емму, чи є якісь сумніви стосовно клімату в Рендоллзі.

— Що ви, ні! Абсолютно ніяких. Ніколи в житті я не бачила, щоб міс Вестон мала такий гарний вигляд, ніколи. Тато лише висловлює особистий жаль.

— Що робить честь їм обом, — почулася люб'язна відповідь.

— А ви досить часто бачитеся з нею, сер? — сумно запитала Ізабелла в тон своєму батечку.

Містер Вудхаус засумнівався.

— Далеко не так часто, моя люба, як мені хотілося б.

— Годі, тату! З того часу, як вони побралися, ми не бачили їх аж один день. Уранці або ввечері кожного дня, окрім одного, ми бачилися з місіс Вестон чи з містером Вестоном (а в основному — з обома) в Рендоллзі або тут, а найчастіше — як ти, Ізабелло, можеш здогадатися — ми бачилися з ними тут. Вони дуже радо роблять нам візити. А містер Вестон — так само радо, як і місіс Вестон. Тату, говорячи таким меланхолійним тоном, ти можеш створити в Ізабелли хибне враження про всіх нас. Ніхто не мусить сумніватися, що за міс Тейлор треба сумувати, але ніхто не мусить також сумніватися, що містер і місіс Вестон дійсно не дають нам сумувати за нею так, як ми побоювались, і це — істинна правда.

— Як тому і слід бути, — сказав містер Джон Найтлі, — і як, сподіваюся, воно і було, судячи з ваших листів. Її прагнення виявляти до вас увагу не підлягає сумніву, а оскільки містер Вестон є людиною незайнятою і товариською, то це полегшує справу. Кохана, я тобі завжди говорив, що ніколи не розділяв ваших побоювань стосовно тих негативних наслідків, до яких спричиниться ця переміна в Гартфілді; сподіваюсь, тепер ти задоволена, після того як отримала підтвердження цього з боку Емми.

— Так, певна річ, — мовив містер Вудхаус, — я, звичайно ж, не можу заперечувати, що місіс Вестон, бідолашна місіс Вестон, дійсно буває у нас досить часто — одначе, вона завжди мусить повертатися додому.

— Якби вона не поверталася, то це було б дуже негарно по відношенню до містера Вестона, тату. Ти зовсім забув про бідолашного містера Вестона.

— Я теж гадаю, — доброзичливо мовив Джон Найтлі, — що певні права містер Вестон все ж таки має. Ми з вами, Еммо, наважимося взяти сторону бідолашного чоловіка. Оскільки я — одружений чоловік, а ви — жінка незаміжня, то з однаковою готовністю зможемо визнати за ним певні права. Що ж до Ізабелли, то вона у шлюбі достатньо давно, щоб належно оцінити ті його переваги, що дають можливість якомога довше обходитися без усіх містерів Вестонів разом узятих.

— Я, мій любий? — вигукнула його дружина, почувши і зрозумівши лише частину сказаного. — Ти про мене говориш? Не сумніваюся, що нема і бути не може більшої прихильниці шлюбу, ніж я; і коли б не та злочасна необхідність полишити Гартфілд, то я неодмінно вважала б міс Тейлор найщасливішою жінкою у світі. Стосовно ж зневаги до прав містера Вестона, пречудового містера Вестона, то, гадаю, що він заслуговує на всіляку повагу. На мою думку, мало є людей із характером кращим, ніж у нього. Тут із ним зрівнятися можуть лише ти і твій брат. Я ніколи не забуду, як він запускав для Генрі повітряного змія в отой вітряний день минулого Великодня, а після того, як у вересні минулого року о дванадцятій годині ночі спеціально написав записку, щоб запевнити мене у відсутності скарлатини у Кобемі, я переконалася, що немає у світі більш чуйного серця і людини кращої, ніж він. Хіба що тільки міс Тейлор могла заслужити такого чоловіка, як містер Вестон.

— А як там його нащадок? — запитав Джон Найтлі. — Він приїздив сюди з нагоди

шлюбу свого батька чи ні?

— Іще не приїздив, — відповіла Емма. — Усі так чекали на його прибуття незабаром після одруження, але сподівання так і лишилися сподіваннями; а останнім часом я про нього не чула нічого.

— А ти розкажи їм про листа, люба моя, — сказав Еммин батько. — Він написав бідолашній місіс Вестон вітального листа, між іншим — дуже доречного і прекрасного листа. Вона показувала його мені. Дуже добре, що він його написав. Важко сказати, чи додумався до цього сам, чи хтось підказав йому це зробити. Він іще зовсім молодий, і може, його дядько...

— Мій любий тату, йому вже двадцять три роки. Ти забуваєш, що час плине швидко.

— Двадцять три! Та невже? Хто б міг подумати — йому ж було лише два роки, коли померла його бідолашна мати! Гай-гай, час просто летить! До того ж я маю дуже погану пам'ять. Однак це дійсно був надзвичайно гарний і милий лист, що зробив містеру і місіс Вестон велику приємність. Пригадується, надісланий він був із Веймута і датований двадцять восьмим вересня. Починався так: "Шановна пані!" — про що там йшлося далі — не пам'ятаю, а потім — підпис "Ф. Ч. Вестон Черчілль". Це я пам'ятаю точно.

— Як люб'язно і чемно з його боку! — вигукнула добросерда місіс Найтлі. — Не сумніваюся, що він — надзвичайно приємна молода людина. Але який жаль, що він не живе вдома зі своїм батьком! Це такий жах, коли дитину забирають від батьків із дому, де вона народилася! Я не розумію — і ніколи не зрозумію, як це містер Вестон міг із ним розстатися. Покинути власну дитину! Я ніколи не зможу добре ставитися до тих, хто підштовхує інших людей до подібних кроків.

— Мені здається, що ніхто і не ставився до Черчіллів гарно, — холодно зауважив містер Джон Найтлі. — Але не думай, що містер Вестон почувався б так само, як почувалася б ти, відмовляючись од Генрі чи Джона. Містер Вестон — скоріш людина легкої і життєрадісної вдачі, а не людина, якій притаманні сильні почуття. Він приймає життя таким, яким воно є, і в той чи інший спосіб отримує від нього задоволення, а його комфорт, наскільки я розумію, набагато більше залежить від того, що зазвичай називають товариством, тобто від його здатності їсти, пити і грати з сусідами у віст п'ять днів на тиждень, аніж від прихильності сім'ї та всього того, що забезпечує домівка.

Сказане межувало зі спробою запламувати містера Вестона і тому не сподобалося Еммі. Вона вже збиралася висловити своє заперечення, але переборола себе, і це бажання минулося. Емма вирішила по можливості зберігати спокій. До того ж було щось почесне і шляхетне у відданості Джона Найтлі домашньому вогнищу і в тому, що домівка була для нього річчю самодостатньою, а саме це і викликало його зневажливе ставлення до спрощених стосунків між людьми і до тих, хто таким стосункам надавав важливого значення. Саме це і давало їй вагомі підстави для поблажливості по відношенню до зятя.

Розділ 12

З ними мав обідати і містер Найтлі. Це суперечило намірам містера Вудхауса, який не любив, коли хтось заважав йому насолоджуватися товариством Ізабелли в перший день її приїзду. Однак Емміне почуття справедливості відіграло вирішальну роль; а окрім усвідомлення того, що кожен із братів має однакове право на цю зустріч, було ще й задоволення від того, що вона зробила містеру Найтлі належне запрошення, незважаючи на їхню недавню суперечку.

Вона сподівалася, що тепер вони зможуть відновити дружні стосунки. Їй здавалося, що настав час помиритися. Однак слово "помиритися" видавалося недоречним. Вона аж ніяк не вважала себе неправою, а він ніколи б не визнав власну неправоту. Про поступку, таким чином, не йшлося, але настав час зробити вигляд, що вони ніколи й не сварилися, і вона сподівалася, що відновленню дружби може посприяти те, що, коли містер Найтлі зайшов у кімнату, Емма була з дитиною — гарненькою восьмимісячною дівчинкою, наймолодшою з прибулих. До Гартфілда вона приїхала вперше і радо чукалася на руках у своєї тітоньки. І це дійсно допомогло: спочатку були сердиті погляди і короткі запитання, але невдовзі він непомітно для себе перейшов до своєї звичної манери розмовляти і відібрав у неї дівчинку з безцеремонністю, що свідчила про цілковиту дружелюбність. Емма зрозуміла, що вони знову друзі. Остаточно переконавшись у цьому, вона спочатку відчула величезне задоволення, а потім — задерикуватість; тож коли він із замилюванням споглядав дитинча, вона не втрималася і мовила:

— Це така втіха, що про племінників та племінниць ми думаємо однаково. Стосовно ж дорослих наші думки інколи дуже різняться. Гадаю, однак, що по відношенню до цих дітей у нас ніколи не буде розбіжностей.

— Коли б ви так широко користувалися своїми природними імпульсами в оцінці дорослих і так мало залежали у своїх стосунках з ними від ваших фантазій і примх, як це у вас буває по відношенню до дітей, то наші думки завжди збігалися б.

— Ну звичайно ж, — розбіжності між нами завжди є наслідком моєї неправоти.

— Авжеж, — сказав він із усмішкою, — і для цього є вагомі підстави. Коли ви народилися, мені було шістнадцять років.

— Суттєва різниця, нічого не скажеш, — відповіла Емма, — певна річ, що в той період нашого життя я значно поступалася вам у здатності до оцінок; та чи не трапилося так, що за двадцять один рік наші точки зору стали значно ближчими?

— Так — набагато ближчими.

— Але все одно не настільки близькими, щоб дати мені шанс мати рацію тоді, коли наші погляди різняться.

— Я і досі переважаю вас своїми шістнадцятьма роками життєвого досвіду, а також тим, що я — не гарненька жінка і не зіпсоване дитя. Годі вам, моя любя Еммо, будьмо друзями і обличмо цю тему. А ти, маленька Еммочко, скажи своїй тітоньці, щоб та не давала тобі поганих прикладів і не навчала згадувати минулі чвари; а ще скажи, що, може, вона і буде мати рацію колись, але нині вона явно помиляється.

— Як слушно сказано! — вигукнула вона, — істинна правда. Еммочко, зростаєш кращою жінкою, ніж твоя тітка. Будь незрівнянно розумнішою і незрівнянно менш марнославною. Ще кілька слів, містєре Найтлі, і ми знову посваримося. Доки йшлося про добрі наміри, ми обоє мали рацію. Мушу сказати, що життя поки що не продемонструвало хибності моїх аргументів. Хотілося б тільки знати, що містер Мартін не надто сильно переживає і журиться.

— Сильніше не буває, — почувалася коротка і вичерпна відповідь.

— Он як! Що ж, дуже жаль. А тепер потиснемо одне одному руки.

Тільки вони встигли це зробити, до того ж — із неабиякою сердечністю, як з'явився Джон Найтлі; вони обмінялися привітаннями в чисто англійському стилі: "Здрастуй, Джордже" — "Здоров був, Джоне", приховавши під незворушність, що скидалася на байдужість, глибоку прихильність, котра в разі потреби спонукала б кожного з них зробити все для блага іншого.

Вечір минав у тихих розмовах, оскільки містер Вудхаус цього разу полишив карти заради того, щоб поговорити щиросердо зі своєю любов'ю Ізабеллою, і невеличке товариство природним чином розділилося на дві групи: з одного боку — він із дочкою, а з іншого — брати Найтлі. Обговорювані ними теми були зовсім різними і майже не перетинались, а Емма час від часу приєднувалася до тієї чи іншої групи.

Брати обговорювали свої турботи і плани, але головним чином це стосувалося старшого з них, котрий був людиною набагато більш компанійською і завжди любив поговорити. Як мировий суддя, він часто консультував Джона з якогось аспекту законодавства або принаймні розповідав про цікаві випадки зі своєї практики; як хазяїн, що тримає родинну ферму в Донвеллі, він мав повідомити, чим буде засіяне кожне поле наступного року, а також поділитися усіма тими місцевими новинами, що можуть зацікавити брата, котрий теж прожив у Донвеллі більшу частину свого життя і відчував до нього сильну прихильність. План стічної канави, ремонт паркану, повалення дерева, призначення кожного акру під пшеницю, ріпу чи ярові зернові — все це викликало у Джона настільки жвавий інтерес, наскільки дозволяла його стриманіша вдача, а коли його брат про щось і забував розповісти, то про це розпитувалося тоном, близьким до нетерплячого.

А поки вони ось так розмовляли, зраділий містер Вудхаус виливав душу своїй дочці потоком приємних співчуттів та ніжних пересторог.

— Моя сердешна Ізабелло, — мовив він, з любов'ю взявши її за руку і на хвилину перервавши її клопоти з якимось із п'яти малюків. — Ти так давно, так давно тут була, що просто жах! Після поїздки, напевне, відчуваєшся зовсім змороною! Люба моя, тобі слід рано лягти спати — а перед цим я раджу тобі з'їсти трохи вівсянки. Давай разом з'їмо по мисочці. Люба Еммо, може, всім запропонувати з'їсти трохи рідкої вівсянки?

Емма нічого подібного пропонувати не збиралася, бо прекрасно знала, що ні її, ні братів Найтлі тут переконати було неможливо, і тому наказала принести лише дві миски. Ще деякий час містер Вудхаус співав хвалу вівсянці, потім висловив здивування тим фактом, що не всі її щовечора їдять, і нарешті з глибокодумним виглядом мовив:

— Моя люба, не треба було ризикувати і вирушати восени до Саут-Енда; краще б ви приїхали до нас. Я ніколи не був високої думки про морське повітря.

— Але ж містер Вінгфілд дуже наполегливо нам це рекомендував — інакше б ми не поїхали. Він рекомендував як морське повітря, так і купання всім дітям, але особливо — маленькій Беллі з огляду на її слабке горло.

— Можливо, люба моя, але Перрі має великі сумніви, що море піде їй на користь; сам же я давно і твердо переконаний — хоча раніше цього і не казав, — що море взагалі мало кому йде на користь. Одного разу воно ледь не вбило мене.

— Годі, годі! — вигукнула Емма, відчуваючи небажаність цієї теми. — Благаю вас припинити розмови про море. Від них у мене з'являється заздрість і я починаю почуватися нещасною — бо я ніколи не була на морі! Тому вибачте, але тема Саут-Енда оголошується забороненою. Ізабелло, серденько, щось я не чула, щоб ти хоч раз поцікавилася містером Перрі; а він, до речі, ніколи про тебе не забуває.

— Ой, дійсно! Славний містер Перрі — як він там, сер?

— Та так — добре, але не дуже. Сердега Перрі страждає від розлиття жовчі, але не має часу потурбуватися про себе — він сам каже мені, що ніколи про себе потурбуватись — і це дуже сумно — адже його постійно кудись викликають. Не знаю, чи має ще хтось таку велику практику, як він. Бо ж ніхто і не тямить у своїй професії так добре, як він.

— А місіс Перрі і діти — як вони? Діти сильно підросли? Я так поважаю містера Перрі! Сподіваюсь, що він незабаром навідається. Йому приємно буде побачити моїх крихіток.

— Я теж сподіваюся, що містер Перрі прийде до нас завтра, бо маю спитати в нього дещо важливе про себе. До речі, моя люба, коли він прийде, ти б попрохала його подивитися горло маленької Белли.

— О ні, сер, її горло вже настільки поліпшилося, що я майже не маю підстав для хвилювання. Може, купання їй так чудово допомогло, а може, це сталося завдяки прекрасним примочкам від містера Вінгфілда, котрі ми час від часу застосовували, починаючи з серпня...

— Сумніваюсь, моя люба, що купання пішло їй на користь, — а якби я знав, що вам потрібні примочки, то замовив би слово...

— Здається, ти забула про місіс та міс Бейтс, — сказала Емма, — ти жодного разу про них не питала.

— Ой! Зовсім забула! Славні Бейтси — мені так за себе соромно, — але ж ти згадувала про них у кожному листі. Сподіваюся, що у них усе гаразд. Мила старенька місіс Бейтс — я навідаюся до неї завтра і дітей з собою візьму. Вони завжди так раді бачити моїх малюків. А пречудова міс Бейтс! Воістину достойні люди! Як вони там, сер?

— Непогано, люба моя, загалом непогано. Але два місяці тому сердешна місіс Бейтс сильно застудилася.

— Який жаль! Минулої осені застуда дійсно поширювалася як ніколи. Містер

Вінгфілд казав мені, що ніколи ще не бачив такої епідемії й таких тяжких форм цієї хвороби — хіба що тоді, коли це був справжнісінький грип.

— Схоже, що приблизно так воно й було, але не настільки, як ти змальовуєш. Перрі каже, що випадків застуди було дуже багато, але їх перебіг не був таким тяжким, як це зазвичай буває в листопаді, — він знає це зі своєї практики. Загалом Перрі не вважає, що це був період підвищеної захворюваності.

— Так, містер Вінгфілд теж не вважає його періодом дуже високої захворюваності, хіба що...

— Моя бідолашна дитинонько, річ у тім, що в Лондоні будь-який період є періодом підвищеної захворюваності. У Лондоні немає і бути не може жодної здорової людини. Який жах, що тобі доводиться там жити! Так далеко! І там таке погане повітря!

— Та ні ж бо — саме у нас повітря не таке вже й погане. Наш район Лондона є набагато кращим за більшість інших! Не плутайте нас з рештою Лондона, мій шановний добродію. Брансвік-сквер сильно відрізняється від усіх інших районів. У нас так легко дихається! Слово честі, я не хотіла б мешкати в якомусь іншому районі міста; навряд чи є якийсь інший, де я б хотіла рости дітей — у нашому районі так надзвичайно легко дихається! Містер Вінгфілд вважає, що повітря навколо Брансвік-сквер є безсумнівно найкращим.

— Та годі, люба моя, все одно це не Гартфілд. Що б ти не казала, але після тижневого перебування в Гартфілді ви стаєте іншими людьми; ви починаєте виглядати зовсім по-іншому. А наразі я не сказав би, що хтось із вас має гарний вигляд.

— Шкода, що ви так вважаєте, сер, але запевняю вас, що сама я почуваюся досить добре за винятком незначного нервового головного болю та прискороного серцебиття, котре переслідує мене скрізь, куди б я не поїхала. А якщо діти перед сном і виглядали дещо блідими, то це тому, що від поїздки та радісного збудження по прибутті вони втомилися трохи сильніше, ніж звичайно. Сподіваюся, що завтра ви будете кращої думки про їхній зовнішній вигляд, бо містер Вінгфілд — запевняю вас — сказав мені, що ще ніколи на час від'їзду здоров'я всіх нас не було таке добре. Радію, що хоч містер Найтлі не видається вам хворим, — сказала Ізабелла і з ніжною турботливістю поглянула на свого чоловіка.

— Він має більш-менш нормальний вигляд, моя люба, і тільки; тут я нічим тебе не порадую. Гадаю, що містер Найтлі виглядає далеко не найкращим чином.

— Що там, сер? Ви щось мені сказали? — вигукнув Джон Найтлі, зачувши власне ім'я.

— Коханий, на жаль, тато вважає, що в тебе поганенький вигляд — однак сподіваюсь, це тому, що ти трохи втомився. Усе-таки перед від'їздом тобі треба було побачитися з містером Вінгфілдом.

— Люба моя Ізабелло, — скрикнув він роздратовано, — благаю, нехай тебе не хвилює мій вигляд. Займайся собі власним здоров'ям та здоров'ям дітей, пести їх, але дозволь мені виглядати так, як хочу я.

— Я не зовсім зрозуміла, — вигукнула Емма, — що ви там казали своєму братові

про намір вашого друга містера Грема найняти управителя з Шотландії для свого нового маєтку. А чи варто це робити? Чи не виявляться давні забобони надто сильними?

І Емма продовжувала розмову подібним чином так довго і так успішно, що коли їй знову довелося перевести свою увагу на батька та сестру, вона почула лише безневинні і люб'язні розпитування Ізабелли про Джейн Ферфакс. І хоча загалом Джейн Ферфакс не була в неї у великому фаворі, саме в той момент Емма радо приєдналася до похвал на її адресу.

— Джейн Ферфакс! Вона така мила і люб'язна! — сказала місіс Найтлі. — Я так давно з нею не бачилася, хіба що випадково у місті й то ненадовго! Напевно, її добра старенька бабуса і пречудова тітонька такі щасливі, коли вона приїздить їх провідати! Мені завжди дуже прикро за любу Емму, тому що Джейн Ферфакс не може частіше бувати в Гайбері! Думаю, що тепер, коли їх дочка вийшла заміж, полковник Кемпбелл і місіс Кемпбелл зовсім перестануть її відпускати. А вона була б для Емми прекрасною подругою.

Містер Вудхаус з усім цим погодився, але не проминув додати:

— А в нас є ще одна приємна молода особа — наша маленька подруга Гаррієт Сміт. Вона тобі сподобається. Еммі годі й бажати приятельки кращої за Гаррієт!

— Мені надзвичайно приємно це чути — але ж усі знають, якою вихованою, освіченою та розумною є Джейн Ферфакс! До того ж вони з Еммою — однолітки.

Ця тема обговорювалася з радісним пожвавленням; потім поступово виникали інші, не менш важливі теми, котрі так само поступово й зникали, але все одно вечір закінчився невеликим збуренням емоцій. Подали рідку вівсянку, і це дало поживу для нових розмов — було висловлено багато похвал на її адресу і багато зауважень — твердого переконання в її корисності для людей будь-якої статури і гнівних філіппік на адресу тих численних домівок, де до неї виявляли недостатню повагу. Однак Ізабеллі довелося зазначити і один з негативних моментів, котрий мав місце зовсім недавно і тому був найкричущішим. Їхня куховарка — молода жінка, яку найняли на час їхнього перебування в Саут-Енді, не змогла второпати, що таке "миска доброї однорідної вівсянки, рідкої, але не дуже". І скільки Ізабелла не замовляла її, вона все одно так і не отримала очікуваного. Розповідь Ізабелли могла спрямувати розмову в небажаному напрямку.

— Ну от! — мовив містер Вудхаус, похитавши головою і зосередивши на дочці погляд, сповнений ніжної турботливості. Для Емми цей вигук означав: "Ну от! Кінця немає сумним наслідкам вашої поїздки до Саут-Енда! Навіть говорити про це не хочеться". Деякий час їй здавалося, що він не буде про це згадувати і що мовчазного споживання їжі буде достатньо, щоб він зосередився на власній "однорідній рідкій вівсянці". Однак минуло декілька хвилин, і він продовжив:

— Я завжди жалкуватиму, що цієї осені ви поїхали на море, замість того, щоб приїхати до нас.

— Але чому ви жалкуватимете, сер? Запевняю вас, ця поїздка принесла дітям

багато користі.

— Раз ви вже вирішили їхати до моря, то тоді хоч не до Саут-Енда. Саут-Енд — місце нездорове. Перрі здивувався, що саме на ньому ви зупинили свій вибір.

— Я знаю, що так вважають багато людей, але ж це уявлення є абсолютно хибним, сер. Ми всі почувалися там прекрасно, грязі нам зовсім не дошкуляли; а містер Вінгфілд каже, що вважати Саут-Енд нездоровим місцем — то є хибний погляд. Я впевнена, що на його думку можна покластися, бо він добре розуміється на властивостях повітря, а його брат із сім'єю неодноразово там бували.

— Люба моя, якщо вже ви налаштувалися, то треба було їхати до Кромера. Якось Перрі пробув у Кромері тиждень і запевняє, що це найкращий з усіх морських пляжів. Каже, що там прекрасне відкрите море і дуже чисте повітря. І — наскільки я зрозумів — ви могли б там зняти житло досить далеко від моря — десь за чверть милі від нього — що було б дуже зручно. Не завадило б вам із Перрі порадитися.

— Але ж зважте на різницю у відстані, сер: подумайте тільки, в яку далечінь нам довелося б їхати — приблизно сто миль замість сорока.

— Що ти, люба моя, як каже Перрі, там, де йдеться про здоров'я, всі інші міркування до уваги не беруться; і якщо треба збиратися в дорогу, то не слід вагатися, за сорок миль їхати чи за сто. Краще взагалі нікуди не вирушати і лишитися в Лондоні, ніж за сорок миль потрапити у клімат іще гірший. Саме так Перрі і говорить. Вашу поїздку він вважає дуже необачною.

Емміні спроби зупинити свого батька були марними; і вона не здивувалася, коли при цьому в її зятя урвався терпець і він втрутився у розмову.

— Містер Перрі, — мовив він голосом, сповненим сильного невдоволення, — міг би і не висловлювати своєї думки, доки нею не поцікавляться. Яке йому діло до того, що роблю я і в яку частину узбережжя я повезу свою сім'ю? Сподіваюся, що так само, як і містер Перрі, я маю право керуватися власною думкою. Мені не потрібні ні його вказівки, ні його ліки.

Він зробив паузу і, трохи заспокоївшись, додав, але тепер лише із сухим сарказмом у голосі:

— Якщо містер Перрі скаже мені, як перевезти дружину і п'ятеро дітей на відстань у сто тридцять миль з незручностями і витратами не більшими, ніж при поїзді на відстань у сорок миль, то я — так само, як і він, — волітиму їздити до Кромера, а не до Саут-Енда.

— Саме так! — скрикнув містер Найтлі, вдало підключившись до розмови, — нічого не скажеш, це дійсно важливе міркування. Але, Джоне, повернімося до розмови про мою ідею перенести стежку, що веде до Ленема, трохи праворуч, аби вона не проходила через наші луки: я не бачу тут ніяких ускладнень. Я не брався б за цю справу, якби через неї виникли якісь незручності для мешканців Гайбері, але коли згадати, де наразі проходить ця стежка... Однак найліпшим доказом тут можуть бути лише мапи. Сподіваюсь, що завтра вранці ми зустрінемося в Еббі і проглянемо їх, а потім ти скажеш мені свою думку з цього приводу.

Містера Вудхауса не на жарт засмутили отакі різкі висловлювання на адресу його приятеля Перрі, якому він — хоча й мимоволі — насправді часто приписував багато власних виразів і почуттів, однак заспокійлива увага його дочок поступово зняла напруженість, а підвищена пильність одного брата і більша стриманість другого унеможливила її повторне виникнення.

Розділ 13

Не було на світі людини щасливішої за місіс Найтлі під час її нетривалих відвідин Гартфілда, коли вона щоранку обходила старих знайомих зі своїми п'ятьма дітьми, а щовечора обговорювала події дня з батьком та сестрою. І бажала тільки одного: щоби дні не спливали так швидко. Це був прекрасний візит — захоплюючий саме завдяки своїй нетривалості.

Загалом вечорами вони були менш зайняті друзями, ніж уранці, до того ж на них чекало ще одне солідне спілкування за обіднім столом — причому в гостях, — уникнути якого не було ніякої можливості, незважаючи на Різдво. Містер Вестон ніяких відмов і слухати не хотів: одного дня всі вони мають пообідати в Рендоллзі. Навіть містера Вудхауса вдалося переконати в можливості такої події як альтернативи розмежуванню товариства.

Він міг би послатися на пов'язані з поїздкою труднощі, але карета і коні його зятя й дочки були в Гартфілді, тому особливих проблем тут не очікувалось, а коли б вони навіть і виникли, то все одно навряд чи змогли би спричинитися до якихось сумнівів щодо поїздки; крім того, Еммі недовго довелося переконувати батька, що в одній із карет запросто може знайтися місце і для Гарріет.

Гарріет, містера Елтона і містера Найтлі — як друзів родини — теж запросили до обіду; вирушати треба було рано і малою кількістю: звички та уподобання містера Вудхауса в усьому бралися до уваги.

Вечір напередодні цієї великої події (а виїзд містера Вудхауса на обід у гостях, та ще й двадцять четвертого грудня був дійсно великою подією) Гарріет провела в Гартфілді, а додому пішла, почуваячись від застуди настільки погано, що якби не її наполегливе бажання довіритися піклуванням місіс Годдард, то Емма ні за що не відпустила б її. Емма навідалася до неї наступного дня і переконалася, що дівчині не судилося потрапити на обід у Рендоллзі. Гарріет сильно лихоманило, і в неї дуже боліло горло; місіс Годдард ніжно і дбайливо доглядала її та говорила про необхідність викликати містера Перрі. Сама ж Гарріет була настільки хворою і пригніченою, що не могла суперечити авторитетному висновку, через який вона — попри всі свої сльози — втратила можливість брати участь у цій захоплюючій події.

Емма просиділа з Гарріет скільки змогла, доглядаючи за нею тоді, коли місіс Годдард відлучалась у невідкладних справах. Змальовуючи їй смуток, який охопить містера Елтона, коли той дізнається про її хворобу, вона намагалася підбадьорити дівчину. Потім пішла, переконавшись, що Гарріет більш-менш заспокоїлась і увірувала в те, що містер Елтон під час різдвяного обіду просто місця собі не знаходитиме, а всі інші дуже за нею скучатимуть. Не встигла вона далеко відійти від дверей закладу місіс

Годдард, як їй зустрівся містер Елтон власною персоною, котрий, очевидно, прямував саме до пансіону. Коли ж вони повільно пішли далі, зайняті розмовою про хвору Гарріет — а про неї містер Елтон, прочувши про сильну застуду, якраз і йшов спитатися, щоби потім розповісти в Гартфілді про стан її здоров'я, — їх перейняв містер Джон Найтлі, що повертався зі своїх щоденних відвідин Донвелла. Із ним були двійко його старших хлопчиків, чиї обличчя, що пашіли здоров'ям, демонстрували всіляку корисність сільських прогулянок і явно вказували на те, що смаженій баранині та рисовому пудингу, до яких вони поспішали додому, вік відведено короткий. Вони приєдналися до товариства і далі пішли разом. Емма саме розповідала про хворобу своєї подруги: "Сильне запалення горла, дуже висока температура, прискорений слабкий пульс і тому подібне; крім того, вона із занепокоєнням довідалася від місіс Годдард, що Гарріет схильна до сильних запалень горла і часто тривожила ними хазяйку пансіону". Почувши таке, містер Елтон сам стривожився і вигукнув:

— Запалення горла! Сподіваюсь, не заразне. Не якась гнійна інфекція. Перрі оглянув її? Ви ж дивіться, турбуйтеся про своє здоров'я так само, як і про здоров'я вашої подруги! Благаю вас, не ризикуйте. Чому Перрі не приїздить оглянути її?

Емма, котра насправді зовсім не була наляканою, пом'якшила це надмірне занепокоєння, запевнивши містера Елтона, що досвідчена місіс Годдард належно подбає про Гарріет; але оскільки вона була зацікавлена в тому, щоб певна міра такого занепокоєння зберігалась, і воліла радше всіляко підтримувати його, ніж навпаки, то через деякий час — наче між іншим — вона додала:

— Сьогодні так холодно — просто жах! Здається, от-от піде сніг. Якби треба було їхати в інше місце і до інших людей, то я скоріше воліла б нікуди не вирушати і залишитися вдома — та ще й батька від говорити. Та оскільки сам він уже вирішив їхати, і погода не видається йому холодною, то краще я не втручатимусь, бо знаю, що для містера і місіс Вестон це буде великим розчаруванням. Але повірте моєму слову, містере Елтон, на вашому місці я б вибачилась і не поїхала. Мені здається, що у вас уже хрипкуватий голос, а якщо взяти до уваги завтрашню потребу в численних розмовах і неминучу втому опісля, то не зайвим було б обачливо потурбуватися про себе і лишитися вдома.

Схоже, що містер Елтон розгубився і не знав, як відповісти; а саме так воно й було: хоча його і втішала така увага з боку красуні Емми і йому була несила встояти проти спокуси виконати будь-яку її пораду, він — з іншого боку — не мав ані найменшого наміру відмовлятися од візиту. Емма ж, надто нетерпляча і надто заклопотана своїми упередженими уявленнями та заздалегідь вибудованими планами, була вже нездатною прислухатися до його слів безпристрасно чи придивлятися до нього неупереджено. Тому вона цілком задовольнилася тим, що містер Елтон, погоджуючись з нею, щось промимрив про "дійсно дуже холодну, просто надзвичайно холодну погоду", і пішла собі далі, радіючи з того, що допомогла йому позбутися необхідності їхати до Рендоллза і забезпечила можливість увечері щогодини посилати людей до Гарріет, аби ті питалися про її здоров'я.

— Ви чините абсолютно правильно, — сказала вона. — А ми за вас вибачимося перед Вестонами.

Та не встигла вона вимовити ці слова, як почула, що її зять люб'язно пропонує йому місце у своїй кареті, якщо погода буде для містера Елтона єдиною перепорою, а містер Елтон — уявіть собі! — швиденько і радісно це запрошення приймає. Справу було зроблено: містер Елтон теж мав їхати, і ніколи його широке, красиве обличчя не виражало задоволення більшого, ніж у цей момент; ніколи не була його посмішка такою радісною, а очі не сяли таким тріумфом, як тоді, коли він після цього на неї поглянув.

"От тобі й на, — мовила вона подумки. — Що за дивина така! Я йому дала можливість уникнути поїздки, а він, забувши про хвору Гарріет, все одно прагне потрапити в товариство! Це дійсно дуже дивно! Мабуть, багато чоловіків, особливо неодружених, мають таку схильність — таку пристрасть: їздити в гості на обід; обіднє спілкування посідає таке високе місце серед їхніх розваг, їхніх занять, що перетворилося на питання честі, майже обов'язок. Тому все інше поступається перед ним — і це, напевне, стосується й містера Елтона. Надзвичайно достойний, люб'язний і приємний молодий чоловік, поза всякими сумнівами до безтями закоханий у Гарріет, — і той не може відповісти відмовою на запрошення, змушений їхати на обід, куди б його не запросили! Що за дивна штука — любов! Він навіть готовий приписати Гарріет наявність кмітливого розуму, але не зможе заради неї відмовитися від поїздки на обід".

Незабаром містер Елтон полишив їх, і Емма не могла не віддати йому належне, коли при розлученні він із великою теплотою в голосі згадав про Гарріет і запевнив її, що перед тим, як матиме щастя зустріти її знов, неодмінно зайде до місіс Годдард, аби спитатися про здоров'я її красуні подруги і — як він сподівається — почути підбадьорливі новини. Його ж прощальні зітхання і усмішки знову налаштували її прихильно до нього.

Декілька хвилин панувала повна тиша, а потім Джон Найтлі мовив:

— Ніколи в житті не бачив людини, котра б сильніше за містера Елтона прагнула справити гарне враження. Перед жінками він, бідолашний, аж надривається. Із чоловіками може поводитися раціонально і природно, але коли йому треба сподобатися жінці, то тут старається з усіх сил, використовує кожну рису обличчя.

— Манери містера Елтона не бездоганні, — відповіла Емма. — Але коли є бажання догодити і сподобатися, то слід виявляти поблажливість, і багато хто значною мірою це й робить. Коли чоловік із посередніми здібностями старається щосили, він завжди братиме гору над схильним до байдикування генієм. Не можна належним чином не поцінувати ту бездоганно добру вдачу і ласкаву запобігливість, що притаманні містеру Елтону.

— І дійсно, — відразу ж підхопив містер Джон Найтлі з деяким лукавством у голосі, — здається, що саме на вас він свою ласкаву запобігливість і спрямовує.

— На мене? — відповіла вона зі здивованою усмішкою. — Невже ви дійсно гадаєте, що я є об'єктом прагнень містера Елтона?

— По правді кажучи, Еммо, така думка у мене з'являлась; а якщо вона ніколи не з'являлась у вас, то раджу тепер узяти її до уваги.

— Містер Елтон — і кохає мене?! Що за нісенітниця така!

— Я не стверджую цього напевне; але краще вам розібратися, так це чи ні, і відповідним чином скоригувати свою поведінку. Мені здається, що ваші манери його заохочують. Я кажу це як друг, Еммо. Раджу вам озирнутися довкола себе та розібратись у своїх вчинках і намірах.

— Дякую, але запевняю вас: ви помиляєтеся. Містер Елтон і я — добрі друзі, тільки й того, — мовила Емма і пішла далі, розмірковуючи про непорозуміння, що часто спричиняються недостатнім знанням ситуації, і про помилки, яких приречені припускати люди з претензіями на непогрішимість суджень; вона була невдоволена тим, що зять визнав її нетямуючою і необізнаною, такою, що потребує поради. Більше він не сказав нічого.

Містер Вудхаус так рішуче налаштувався їхати в гості, що, незважаючи на зростаючу холоднечу, здається, і не збирався від неї ховатись, і, врешті-решт, хвилина в хвилину вирушив у дорогу власною каретою зі своєю старшою дочкою, причому про погоду турбувався явно менше за своїх попутників. Він був надто зачудований самим фактом своєї поїздки і сповнений усвідомлення тієї радості, яку викличе його приїзд до Рендоллза, щоб помічати холод, і надто тепло вдягнений, аби його відчувати. Однак холод був дійсно сильний; і коли в дорогу вирушав другий екіпаж, то вже падали перші нечисленні сніжинки, а небо було таким нахмареним, що, здається, бракувало лише теплішого повітря, аби навколишній світ вельми швидко став надзвичайно білим.

Емма швидко переконалася, що її попутник був далеко не в найкращому настрої. Підготовка до виїзду і сам виїзд у таку погоду, необхідність пожертвувати спілкуванням з дітьми заради поїздки на обід — все це було нещастям або принаймні великою незручністю, з якою містер Джон Найтлі ніяк не міг змиритися. Він не очікував від цього візиту нічого такого, заради чого варто було б їхати взагалі, і всю дорогу до будинку священика тільки те й робив, що висловлював своє невдоволення.

— Яку ж високу думку про себе треба мати цьому чоловіку, — мовив він, — аби змушувати людей полишати свої теплі домівки і вирушати в таку ось погоду заради того, щоб із ним зустрітися. Напевне, він вважає себе загальним улюбленцем — не інакше; я б на його місці так не вчинив. Це просто неймовірний абсурд! А ось уже і сніг пішов! Що за дурість така — позбавляти людей можливості сидіти вдома в теплі і що це за дурість — кудись їхати, якщо можна прекрасно залишатися вдома! От якби в такий вечір нас покликали в поїздку невідкладні бізнесові справи або обов'язок, то це видалося б нам тяжким випробуванням! Так ні ж! Ми вирушаємо з власної волі, без будь-яких вибачень, скоріш за все не так тепло вдягнені, як завжди, всупереч голосу природи, який промовляє до людини всім тим, що вона бачить чи відчуває: залишайся вдома і ховай усе, що можеш! І ось ми їдемо, щоби провести п'ять нудних годин у чужому будинку, без перспективи сказати чи почути щось таке, що не було сказане або почуте учора чи не буде сказане або почуте завтра. Подумати тільки: добиратися в

погану погоду, повертатися, можливо, в ще гіршу, завдавати клопоту чотирьом слугам і чотирьом коням лише для того, щоб перевезти п'ять нудьгуючих, тремтячих від холоду істот до кімнат іще холодніших і товариства ще гіршого, ніж вони могли мати вдома!

Еммі було несила улесливо погоджуватися зі сказаним (хоча містер Джон Найтлі явно до цього зник) і промовляти щось на кшталт "істинна правда, мій любий", чим, мабуть, зазвичай і займалася під час поїздок його дружина; але їй стало витримки не відповідати взагалі. Підтакувати не хотілося, сваритися — теж; її героїзму вистачило лише на те, щоб мовчати. Вона дала йому можливість висловлюватись, а сама, не розтуляючи губ, крутила в руках лорнет і куталася в покривало.

Вони підїхали до будинку священика; карету розвернули, підніжку опустили, і вмить до них приєднався містер Елтон — чепурненький, весь вдягнений у чорне, і з усмішкою на обличчі. Емма зраділа, що нарешті тема розмови зміниться. Містер Елтон був уособленням запобігливості й бадьорого настрою; його радісно-ввічливе поводження навело її на думку, що, може, він отримав зовсім не такі новини про Гарріет, як ті, що дійшли до неї. Вона посилала спитатися про хвору, коли вдягалась, і відповідь була така: "В основному — так само, не краще".

— Новини, що сповістили мені від місіс Годдард, були не такими втішними, як я сподівалася: "Гарріет не стало краще" — ось що почула я.

Його обличчя відразу ж витягнулось; а коли він заговорив, то в його голосі почулося сильне співчуття і занепокоєння.

— Який жаль! Я з прикрістю дізнався... Тільки-но збирався вам розповісти, що коли я прийшов до закладу місіс Годдард — до речі, саме перед тим, як перевдягнутися до обіду, — то мені сказали, що міс Сміт зовсім не стало краще, а навпаки — навіть гірше. Я дуже засмутився і стурбувався, бо до того моменту тішив себе думкою, що її стан поліпшиться після тих підбадьорливих ліків, котрі, наскільки мені відомо, вона прийняла сьогодні вранці.

Емма усміхнулася у відповідь:

— Сподіваюся, мій візит підбадьорив її та допоміг їй у тому, що стосується нервової сторони її захворювання; але навіть я не вмію заговорювати хворе горло. Вона і справді сильно застудилася. Як ви, мабуть, уже чули, її оглядав містер Перрі.

— Так, мені здавалося... тобто ні, не чув...

— Йому часто доводилося лікувати Гарріет, коли у неї боліло горло, і тому сподіваюся, що завтра ми почуємо більш утішну новину. Але все ж мене не полишає занепокоєння. Така втрата для нашого сьогоднішнього товариства!

— Саме так, це дійсно жахлива втрата! Її відсутність відчуватиметься протягом усього вечора.

То були дуже доречні слова, супроводжувані справді сумним зітханням; але все одно цей сум мав бути тривалішим. Емма навіть розсердилася, коли всього лише за півхвилини потому він перейшов на іншу тему, і голос його був сповнений жвавості й задоволення.

— Який чудовий винахід — використання овчини у каретах! — сказав він. —

Завдяки цьому вони стають такими комфортабельними! Завдяки таким застережним засобам замерзнути просто неможливо. Сучасні вигадки дійсно роблять карету джентльмена абсолютно досконалою. Вона так добре відгороджує і захищає людину від погоди, що жоден подув повітря не проникне всередину без дозволу. На погоду можна не зважати зовсім. Сьогодні ввечері дуже холодно — але в цій кареті це не має для нас ніякого значення. Ба! Знову сніг пішов.

— Дійсно, — відказав Джон Найтлі, — і здається, що буде його сьогодні багато.

— Типово різдвяна погода! — зазначив містер Елтон. — Цілком відповідає порі року; нам іще дуже поталанило, що це не почалося вчора, бо унеможливило б нашу сьогоднішню зустріч. А таке запросто могло трапитися, бо містер Вудхаус навряд чи насмілювався б їхати, якби випав глибокий сніг. Але наразі це не має значення. Тепер дійсно вдала пора для дружніх зустрічей. На Різдво люди запрошують у гості своїх приятелів, і людей мало хвилює навіть найгірша погода. Якось мене замело на тиждень у будинку мого друга. Це була така незрівнянна насолода! Я поїхав до нього тільки на один вечір, а вибратися зміг лише через тиждень.

Вираз обличчя містера Джона Найтлі свідчив, що подібна насолода — явно не для нього, тому він коротко і стримано мовив:

— Сподіваюся, що нас не замеле на тиждень у Рендоллзі.

Іншим разом такий хід розмови, може, і сподобався б Еммі, але вона була настільки спантеличена піднесеним настроєм містера Елтона, що нічого, крім сердитості, відчувати не могла. Здається, що, тішачись наперед приємним товариством, він зовсім забув про Гарріет.

— Певна річ, там гарно натоплять до нашого приїзду, — продовжував він, — і створять для нас максимально можливий комфорт. Містер і місіс Вестон — такі чудові люди! Місіс Вестон узагалі вище будь-яких похвал, а її чоловік має якраз ті риси, що дуже цінуються в людях: гостинність і товариськість. Це буде вечірка у вузькому колі, однак найприємнішими є саме ті вечірки, де збирається тісне коло обраних друзів. У вітальні містера Вестона можуть комфортно розміститися не більше десяти людей; і я, зі свого боку, волів би в таких умовах, щоб нам бракувало двох, а не навпаки — щоб ми мали двох зайвих. Гадаю, що ви погодитеся зі мною, — звернувши до Емми своє люб'язно усміхнене обличчя, — думаю, ви схвально поставитеся до моїх слів, хоча містер Найтлі, звикнувши до багатолюдних прийомів у Лондоні, може і не розділяти нашого настрою.

— Мені невідомо, що то таке — багатолюдні лондонські прийоми, добродію. Я ніколи не обідаю в гостях.

— Та невже! — тоном, сповненим здивування і жалю. — Я і гадки не мав, що робота юриста — це така каторга. Нічого, сер! Прийде час, і вам за все це відплатиться: ви матимете мало роботи і багато утіх.

— Моя перша утіха, — відповів Джон Найтлі, коли вони в'їжджали у ворота, — полягатиме в тому, щоб цілим і неушкодженим повернутися до Гартфілда.

Кожному із джентльменів довелося дещо скоригувати вираз обличчя, коли вони зайшли до вітальні Вестонів: містеру Елтону необхідно було деякою мірою приховати свою радість, а містеру Джону Найтлі — свій поганий настрій. Щоб виглядати доречно, містер Елтон був змушений усміхатися менше, а містер Джон Найтлі — більше. Емма поводитися так, як підказувало їй власне ество, і тому свого задоволення не приховувала. Зустріч із подружжям Вестонів дійсно була для неї великою радістю. До містера Вестона вона ставилася надзвичайно прихильно, а щодо його дружини, то не було у світі людини, з якою вона могла б поговорити так невимушено, як із нею, людини, якій вона могла б розповісти — з цілковитою упевненістю, що її завжди з цікавістю вислухають і завжди зрозуміють — про свої та батькові справи, плани, труднощі та втіхи. Все, що стосувалося Гартфілда, викликало жвавий інтерес місіс Вестон, і півгодини безперервного обговорення всіх тих дрібних справ, од яких залежить щоденна радість приватного життя, стали для кожної з них першим із отриманих ними задоволень.

Мабуть, такої насолоди не спромігся б надати і увесь проведений в гостях вечір, котрий не міг іти ні в яке порівняння з цими тридцятьма хвилинами. Емма отримувала задоволення від одного лише вигляду місіс Вестон, від її усмішки, її дотику і її голосу. Вона вирішила якомога менше думати про дивацтва містера Елтона чи якусь іншу неприємність і отримувати максимум задоволення від усього, що здатне було його надати.

Застуду, на яку Гарріет мала нещастя захворіти, встигли детально обговорити ще до Емминого прибуття. Містер Вудхаус, зручно вмотившись у кріслі, мав достатньо часу, щоб розповісти про неї, а також про те, як вони з Ізабеллою добиралися і що Емма має приїхати слідом за ними. Він саме встиг висловити своє задоволення тим, що Джеймс матиме змогу побачитися з дочкою, коли зайшла решта гостей, і місіс Вестон, котра була майже повністю поглинута необхідністю приділяти містеру Вудхаусу увагу, отримала, нарешті, можливість відвернутись і привітати свою любу Емму.

Емма з прикрістю виявила, що її наміри на деякий час забути про містера Елтона не справилися, бо він чомусь опинився поруч із нею після того, як усі розсілися. І не тільки торкався її ліктя, а й набридливо виставляв перед нею свою радісну фізіономію, запопадливо звертаючись до неї з кожного приводу; тим часом їй важко було позбутися думок про його дивну байдужість до Гарріет. Вона не могла забути про нього, бо він повадився так, що внутрішній голос не міг не питати її: "А може, мій зять дійсно має рацію? Може, цей чоловік і справді починає переносити свої почуття з Гарріет на мене? Неймовірний абсурд!" Однак він так турбувався, щоб їй було тепло, так активно розпитував про її батька і висловлював таке захоплення місіс Вестон, а потім із такою ревністю і такою необізнаністю почав вихвалити її малюнки, що і дійсно був дуже схожий на людину, яка ось-ось зізнається в коханні. Їй довелося докласти чималих зусиль, щоб у відповідь на такий вилив почуттів утриматися в рамках гарних манер. Заради самої себе їй не варто було виявляти грубість, заради ж Гарріет — сподіваючись, що все ще владнається, — вона почала поводитися підкреслено ввічливо.

Однак це далось їй нелегко, бо саме в розпал тих нісенітниць, які плів містер Елтон, інші говорили про дещо цікаве, про що і їй дуже хотілося б послухати. Вона почула достатньо, аби зрозуміти, що містер Вестон розповідав якісь новини про свого сина; вона почула, як слова "мій син" і "Френк" були мовлені декілька разів підряд; а з перехоплених уривків мовленого здогадалася, що містер Вестон розповідав про майбутній візит свого сина, котрий ось-ось мав відбутися. Але поки їй вдалося угамувати містера Елтона, ця тема була повністю полишена і тому будь-яке питання, котре б до неї повертало, було б недоречним.

Сталося так, що, попри твердий намір Емми ніколи не виходити заміж, щось було в імені містера Френка Черчілля і в уявленні про нього таке, що завжди викликало її інтерес. Їй часто спадало на думку — особливо після одруження його батька з міс Тейлор — що коли б їй уже довелося вийти заміж, то він якраз підійшов би їй за віком, вдачею і становищем. Виходило так, що, являючи немов сполучну ланку між двома родинами, він самою долею був призначений саме для неї. Їй здавалося, що всі, хто їх знали, не могли не думати про можливість такого шлюбу. В тому, що містер і місіс Вестон теж думали про таку можливість, вона не сумнівалась анітрохи; і хоча не збиралася під впливом Френка Черчілля чи під впливом когось іншого міняти свій дуже зручний і вигідний незаміжній статус на якийсь інший, котрий, на її думку, неодмінно був би гіршим, їй усе одно дуже хотілося з ним зустрітись. Еммі здавалося, що він обов'язково їй сподобається, а вона — йому (ну хоч трохи!); вона тішилася думкою про те, що в уяві їхніх друзів вони постають подружньою парою.

При подібних її думках залицяння містера Елтона були катастрофічно невчасними й недоречними; але їй вдавалося виглядати дуже ввічливою, хоча насправді вона була сильно роздратованою. Емма заспокоювала себе тим, що залишок вечора ніяк не зможе минути без того, щоб ця сама тема — або ж її суть — не виникла знову з ініціативи щиросердого містера Вестона. Так воно й сталося: коли їй поталанило позбутися містера Елтона і вона опинилася за обіднім столом поруч із містером Вестоном, той скористався першою ж вільною од виконання своїх обов'язків гостинного господаря хвилиною, першим же перепочинком після нарізання сідла барана, щоби сказати їй:

— До потрібної кількості не вистачає лише двох людей. Хотілося б мені бачити тут іще двох: вашу гарненьку подружку, міс Сміт, і мого сина — отоді я б міг сказати, що ми маємо якраз потрібну кількість гостей. Ви, мабуть, не чули, як у вітальні я розповідав, що ми очікуємо на приїзд Френка? Сьогодні вранці я отримав од нього листа, де він каже, що буде в нас через два тижні.

Емма висловила задоволення саме тією мірою, яку допускали правила гарного тону, і цілковито погодилась із тим твердженням, що для повноти їхньої компанії не вистачає лише містера Френка Черчілля і міс Сміт.

— Він збирається приїхати до нас іще з вересня, — продовжив містер Вестон. — У кожному листі Френк багато про це писав; але він не може розпоряджатися власним часом. Йому доводиться догоджати тим, кому догоджати треба неодмінно і кому, між

нами кажучи, інколи можна догодити лише за рахунок численних поступок і пожертв. Але зараз я вже не сумніваюся, що він буде в нас десь на другому тижні січня.

— Уявляю, як ви зрадієте! А місіс Вестон так не терпить познайтися з ним, що вона, напевне, зрадіє так само, як і ви.

— Звичайно ж зрадіє, але вона думає, що йому знову доведеться відкласти візит. У неї нема такої впевненості у його приїзді, як у мене; але ж вона й не знає всіх обставин так добре, як я. Бачите, справа полягає в тому, що — але це тільки між нами: я й не заїкався про це у вітальні; знаєте, кожна сім'я має свої секрети — так от, справа полягає в тому, що на січень до Енскума запрошено групу друзів і що приїзд мого сина залежить од того, чи не буде відкладено їхній візит. Інакше Френк і не рипнеться. Але я знаю напевне, що цей візит відстрочать, бо одна дама, чиє слово має в Енскумі певну вагу, недолюблює ту сім'ю, яка має приїхати. І хоча вважається за необхідне раз на два чи три роки запрошувати їх, приїзд завжди під якимось приводом відкладають, коли справа доходить до конкретної дати. Тут я не маю ані найменших сумнівів. І так само впевнений у тому, що побачу Френка в нас іще до середини січня, як упевнений у тому, що тут сиджу; але вашій добрій приятельці, — кивнувши головою в напрямку протилежного кінця столу, — настільки невластиві примхи, і настільки рідко їй доводилося мати з ними справу в Гартфілді, що вона нездатна враховувати їхній вплив, як це вже давно звик робити я.

— Шкода, що в цій справі немає повної впевненості, — відповіла Емма, — але я схильна пристати до вашої думки, містере Вестон. Коли ви вважаєте, що він приїде, то так само вважатиму і я, бо ви добре знаєте Енскум.

— Отож — я маю певне право на таку думку, хоча жодного разу в житті там не був... Дивна вона людина! Та з огляду на Френка я ніколи не дозволяю собі говорити про неї зле, бо твердо переконаний у тому, що вона його дуже любить. Колись я гадав, що вона не здатна любити нікого, крім себе; але до нього вона завжди ставилася доброзичливо, по-своєму, звичайно ж: потурала його маленьким примхам та капризам, навзамін очікуючи, що він чинитиме так, як їй забажається. І те, що він спромігся викликати до себе таку прихильність, робить йому честь; бо — між нами кажучи — з усіма іншими людьми вона поводить, як мегера і як людина, у котрої замість серця — камінь.

Еммі так сподобалася ця тема, що вона продовжила її обговорення з місіс Вестон, коли дами перейшли до вітальні. Вона побажала, щоб перша її зустріч із Френком принесла радість, однак зазначила, що — наскільки вона розуміється на подібних справах — така зустріч скоріш за все спричиниться до певного нервового напруження. Місіс Вестон із цим погодилась, але додала про своє бажання мати певність, що їй доведеться пережити пов'язані з першою зустріччю незручності саме в зазначений час: "Я не переконана, що він приїде. Я налаштована не так оптимістично, як містер Вестон, і маю сильні побоювання, що все це скінчиться нічим. Гадаю, що містер Вестон розповів вам про стан справ докладно".

— Авжеж — здається, що все залежить від поганого настрою місіс Черчілль, котрий

є найпередбачуванішою річчю у світі.

— Люба Еммо! — всміхнулася у відповідь місіс Вестон. — Чи може бути передбачуваною примха? — Потім, звертаючись до Ізабелли, котра раніше не брала участі у цій розмові, продовжила: — Моя люба місіс Найтлі, ви, напевне, знаєте, що ми далеко не так упевнені у приїзді містера Френка Черчілля, як його батько. Це залежить цілковито від настрою і доброї волі його тітки, коротше кажучи — від її вдачі. З вами я можу бути відвертою, бо ви мені як дві доньки. Місіс Черчілль править Енскумом як цариця, і характер у неї дуже примхливий та непередбачуваний; тому очікуваний нині візит Френка залежить від її бажання відпустити його.

— Ото вже ця місіс Черчілль! Усі знають про місіс Черчілль, — відповіла Ізабелла. — Я завжди думаю про цього бідолашного молодого чоловіка не інакше, як із великим співчуттям. Напевне, це так жахливо — весь час жити поруч із особою, що має кепський характер! На щастя, нам не довелося зазнати нічого подібного; але впевнена, що це не життя, а суцільне страждання. Це таке благословення, що вона ніколи не мала дітей! Маленькі бідолахи, якими нещасними вона зробила б їх!

Еммі хотілося залишитися з місіс Вестон наодинці. Тоді їй вдалося б почути більше: місіс Вестон говорила б із нею з тією долею відвертості, на яку б вона ніколи не наважилася при Ізабеллі, і навряд чи стала би приховувати від неї те, що стосувалося Черчіллів, за винятком хіба що того інстинктивного уявлення про Френка, котре сформувалося під впливом її фантазії. Але наразі сказати вже було нічого. Невдовзі містер Вудхаус, наслідуючи їхній приклад, теж перейшов до вітальні. Він не міг довго витримати тривалих післяобідніх посиденьок, бо вони були для нього надмірним обмеженням. Вино і розмови цікавили його мало, і він радо перебрався до тих, із ким він завжди почувався комфортно.

Однак, коли він був зайнятий розмовою з Ізабеллою, Емма знайшла-таки можливість сказати:

— Значить, ви аж ніяк не вважаєте візит вашого сина вирішеною справою. Мені дуже шкода. Перше знайомство — річ завжди незручна, коли б воно не відбулося; і тому чим швидше воно трапиться — тим краще.

— Авжеж, і кожна відстрочка змушує ще більше боятися можливих нових відстрочок. Навіть якщо приїзд цієї сім'ї — Брейтвейтів — буде відкладено, боюсь, що все одно знайдеться якийсь привід нас розчарувати. Мені неможливо навіть уявити якесь небажання з його боку; але я переконана у сильному небажанні Черчіллів відпустити його. Вони ревнують його. Навіть його повага до свого батька викликає у них ревності. Коротше кажучи, я не можу бути впевненою у його приїзді і не хочу, щоб містер Вестон був тут таким оптимістом.

— Він мусить приїхати, — мовила Емма. — Нехай хоч на пару днів — але все одно мусить; навряд чи можна припустити, що молодому чоловікові таке не під силу. Молоду жінку, опинись вона в поганих руках, іще можна якось залякувати і тримати подалі від тих, із ким вона хоче бути; але неможливо збагнути, як молодого чоловіка можна обмежувати так, що він навіть не має можливості провести тиждень у свого

батька, якщо на те буде його бажання.

— Для того, аби вирішувати, що Френк може робити, а що — ні, треба побувати в Енскумі і знати звичаї цієї родини, — відповіла місіс Вестон. — Мабуть, з такою ж обережністю слід також судити й про поведінку будь-кого з будь-якої сім'ї; але впевнена, що Енскум не можна міряти загальними мірками, бо місіс Черчілль є дуже і дуже нерозважливою, і все підкоряє своїй волі.

— Але ж вона в захваті від свого племінника: він її улюбленець. Тому, відповідно до моїх уявлень про місіс Черчілль, цілком природно було би припустити, що коли вона не робить нічого для комфорту свого чоловіка, якому завдячує всім і який терпить її нескінченні примхи, то тоді вона часто мусить керуватися бажаннями свого племінника, якому не завдячує зовсім нічим.

— Люба моя Еммо, не намагайтеся — з вашою лагідною вдачею — зрозуміти вдачу лиху або визначити для неї якісь правила: облиште її розпоряджатися самою собою. Я не сумніваюся, що часом Френк чинить значний вплив; але для нього не існує ніякої можливості визначити заздалегідь, коли саме він цей вплив зможе вчинити.

Емма вислухала, а потім холодним тоном мовила:

— Я не заспокоюся, доки він сюди не приїде.

— Може, в деяких моментах він дійсно має сильний вплив, — продовжила місіс Вестон, — а в інших — дуже незначний; так от: серед тих моментів, у яких вона перебуває поза його впливом, скоріш за все якраз і є ті, котрі визначають можливість його приїзду до нас.

Розділ 15

Невдовзі містеру Вудхаусу надійшов час пити чай; після того, як він попив чаю, йому надійшов час їхати додому, і три його співрозмовниці — доки до кімнати не зайшли інші джентльмени — щосили намагалися не дати йому за розмовами помітити, що година вже пізня. Містер Вестон — чоловік компанійський і говірливий, був далеко не прихильником ранніх розставань; але нарешті компанія, що сиділа у вітальні, отримала-таки поповнення. Одним із перших увійшов містер Елтон, який перебував у гарному настрої. Місіс Вестон і Емма сиділи разом на дивані. Він негайно до них приєднався і без будь-якого запрошення всівся поміж ними.

У Емми теж був гарний настрій, викликаний задоволенням од передчуття приїзду містера Френка Черчілля, і тому вона воліла забути недавню недоречну поведінку містера Елтона і хотіла ставитися до нього з такою ж доброзичливістю, як і раніше; а оскільки першою, про кого він заговорив, була Гарріет, то вона приготувалася слухати його з щонайприятнішою усмішкою.

Він висловив свою надзвичайну стурбованість станом здоров'я її подруги — її прекрасної, чарівливої, люб'язної подруги. Що нового? Чи не довідалася вона чогось нового про Гарріет уже після приїзду до Рендоллза? Він такий стурбований... Не стане приховувати, що сам характер хвороби викликав у нього сильне занепокоєння. В такому от дуже сприятливому для себе дусі містер Елтон і проговорив деякий час, не стільки прислухаючись до відповідей з її боку, скільки висловлюючи добре розуміння

тієї небезпеки, яку несла з собою сильна ангіна; тому Емма готова була виявити поблажливість і простити йому недавні огріхи.

Та ось у його словах окреслився зовсім інший зміст: раптом виявилося, що його більше лякає сильна ангіна в неї, ніж у Гарріет, що він не стільки боїться, аби у Гарріет не було інфекції, скільки — щоб інфекції не було в неї. З неабияким запалом почав він умовляти її припинити — принаймні зараз — відвідування хворої в її кімнаті та благувати, щоб вона пообіцяла йому не вдаватися до таких небезпечних кроків, доки він не побачиться з містером Перрі та не дізнається про його думку з цього приводу. І хоча вона намагалася відбутися жартами і повернути розмову в потрібне русло, їй ніяк не вдавалося покласти край його виявам надзвичайної турботи про неї. Вона була роздратована. Нікуди було правди діти: дійсно виглядало так, наче він щосили намагається продемонструвати свою закоханість у неї, а не в Гарріет; коли це так, то яка це жахлива і гідна всілякого презирства легковажна мінливість! Він звернувся до міс Вестон, благаючи її про допомогу — чи не надасть вона йому своєї підтримки? Чи не підсилить вона його доказів своїми, щоб умовити міс Вудхаус не ходити до пансіону місіс Годдард, доки не буде повної впевненості, що хвороба міс Сміт не має інфекційного характеру? Він заспокоїться тільки тоді, коли йому дадуть обіцянку — чи не допоможе вона йому її отримати?

— Така дбайлива до інших і така недбала до себе! — продовжував він. — Хотіла, щоб я залишився сьогодні вдома лікувати свою застуду, однак не хоче дати обіцянку не ризикувати, щоб самій не захворіти гострим запаленням горла! Хіба це справедливо, місіс Вестон? Розсудіть нас. Чи не маю я певного права скаржитися? Я переконаний, що ви з люб'язною готовністю мені допоможете.

Емма побачила здивування в очах місіс Вестон і відчула, що це здивування є дуже сильним, бо самим висловлюванням та самою манерою свого звернення містер Елтон привласнював собі першочергове право опікуватися її проблемами; сама ж вона була надто роздратована та ображена, щоб дати зрозумілу відповідь по суті. Вона тільки зміряла його поглядом; але це був такий погляд, що — за її задумом — мав привести його до тями. Потім вона підвелася з дивана і, пересівши до своєї сестри, перенесла на неї всю свою увагу.

Наступна тема виникла так швидко, що Емма не мала часу дізнатись, як містер Елтон сприйняв її докір, бо до кімнати зайшов містер Найтлі. Він тільки-но розвідав погоду і сповістив, що землю вкрив сніг і що сніговий покрив швидко збільшується і сильно мете. Завершуючи розповідь, він звернувся до містера Вудхауса:

— Нічого не скажеш — енергійний початок ваших зимових турбот, сер. Для вашого кучера і коней це щось нове — пробиратися додому крізь завірюху.

Бідолашний містер Вудхаус мовчав, заціпенівши з переляку; зате іншим було що сказати; всі інші висловлювали подив або демонстрували його відсутність, задавали питання або намагалися сказати щось втішне. Місіс Вестон і Емма щиро намагалися його підбадьорити і відвернути увагу від того, що сказав зять, котрий доволі бездушно тріумфував.

— Я був у захваті від вашої рішучості, сер, — мовив він, — мати сміливість виїхати в таку погоду, заздалегідь знаючи, що незабаром піде сніг! Мабуть, усі бачили, що скоро піде сніг. Я захоплююсь вашою мужністю; смію надіятися, що ми благополучно дістанемося додому. Навряд чи дорога стане непроїзною, коли снігопад триватиме ще годину чи дві; ми ж маємо дві карети: якщо одну з них замете в полі, то в нашому розпорядженні буде ще одна. Сподіваюся, що ще до півночі ми цілими й неушкодженими доберемося до Гартфілда.

Містер Вестон, тріумфуючи з іншого приводу, зізнався, що знав про початок снігопаду, але певний час мовчав, аби не налякати містера Вудхауса і не дати йому приводу хутенько від'їхати додому. А про сніг, що випав чи може випасти в кількості, достатній для того, щоб зашкодити їхньому поверненню, навіть говорити несерйозно. На його жаль, зворотній шлях ні з якими труднощами пов'язаний не буде. Особисто він хотів би, щоб дорога стала непроїзною і всі вони затрималися в Рендоллзі; місце можна було б знайти для кожного. Містер Вестон закликав свою дружину погодитися з ним у тому, що, виявивши певну кмітливість, можна всіх розмістити; вона ж насилу уявляла, як це зробити, бо знала, що в будинку є лише дві вільні кімнати.

— Що ж робити, люба моя Еммо, що ж робити? — цей вигук став першою реакцією містера Вудхауса; упродовж деякого часу він тільки те й робив, що повторював цю фразу. За розрадою звернувся до Емми; її запевнення в тому, що ніякої небезпеки немає, що коні у них чудові, кучер також, і що поруч з ними буде багато друзів, трохи його збадьорили.

Старша дочка стривожилася не менше за батька. Страх перед вимушеною затримкою в Рендоллзі, в той час як її діти перебувають у Гартфілді, цілком заволодів її уявою. Вона гадала, що зараз дорогою ще можуть проїхати люди відчайдушні. Перебуваючи в такому душевному стані, що не допускав жодних зволікань, Ізабелла почала енергійно наполягати на тому, щоб її батько та Емма залишились у Рендоллзі, а вони з чоловіком негайно ж вирушили в дорогу, долаючи на своєму шляху всілякі снігові замети.

— Любий, віддай розпорядження, щоб карету подали негайно, — сказала вона. — Гадаю, що коли ми вирушимо негайно, то нам іще вдасться проїхати; у найгіршому разі я зможу вийти з карети і піти пішки. Мені зовсім не страшно. Я здатна подолати навіть половину шляху. Ти ж знаєш, що вдома зможу перевзутися. Від таких прогулянок я не застуджуюсь.

— Та невже! — відповів її чоловік. — Тоді це — найдивовижніша у світі річ, бо взагалі-то ти застуджуєшся від усього. Ви тільки подумайте — йти додому пішки! Гарненько ж ти взута, щоб іти додому, нічого не скажеш. Коням — і тим буде непереливки.

Ізабелла звернулася за підтримкою до місіс Вестон. Та була обома руками "за". Потім Ізабелла підійшла до Емми; але Емма ще плекала надію, що всі вони зможуть проскочити; не встигло обговорення скінчитись, як містер Найтлі, котрий вийшов із кімнати відразу ж після першого повідомлення свого брата про сніг, знову повернувся

й розповів, що виходив надвір подивитися погоду і пересвідчився, що будь-які перешкоди для їхнього повернення додому відсутні, коли б вони не забажали, можна їхати — зараз чи через годину. Він виходив аж за алею і трохи пройшовся по дорозі, що веде до Гайбері — ніде глибина снігу не була більшою за півдюйма, а в багатьох місцях він ледве прикривав землю. Наразі подекуди ще падають окремі сніжинки, але хмари вже рідшають і всі ознаки вказують на те, що непогода скоро припиниться. Він бачився з кучером, і вони обидва зійшлися на тому, що боятися нічого.

Ця добра звістка принесла Ізабеллі величезне полегшення, для Емми вона також була не менш приємною, бо батько одразу ж заспокоївся настільки, наскільки дозволяли його слабкі нерви; але збурену тривогу вже не можна було вгамувати настільки, щоб він — продовжуючи залишатися в Рендоллзі — міг почуватися зовсім спокійно. Він удовольнився тим, що наразі повертатися додому було безпечно, але ніщо не могло переконати його в тому, що залишатися — так само безпечно; і доки інші на всі лади до чогось закликали і щось рекомендували, містер Найтлі та Емма вирішили справу кількома стислими фразами:

— Ваш батько все одно хвилюватиметься; чому ви не їдете?

— Я готова, якщо готові інші.

— Мені подзвонити?

— Так, прошу.

Отож містер Найтлі подзвонив і наказав подати карети.

Пройде небагато часу — сподівалася Емма — і одного її неспокійного попутника доправлять до власного будинку, де в нього буде змога прийти до тями і протверезіти, а другий — припинить нервувати і знову набуде душевного спокою після сповненого тягот візиту.

Подали карети: дійти до власного екіпажу і сісти в нього містеру Вудхаусу, котрий у таких випадках завжди був об'єктом першочергової уваги, дбайливо допомогли містер Найтлі і містер Вестон, але ніякі сказані ними слова не заспокоювали його; він знову непокоївся, бачачи сніг, який продовжував падати, і виявивши той прикрий факт, що надворі стояла ніч набагато темніша, ніж він очікував. Він боявся, що повертатися буде дуже важко, боявся, що це не сподобається бідолашній Ізабеллі. А тут іще сердешна Емма в кареті позаду. Він не знав, як їм найліпше вчинити. Їм слід якомога ближче триматися разом — і поговорити з Джеймсом, і наказати йому їхати дуже повільно, не відриваючись од другої карети.

Ізабелла сіла в екіпаж слідом за батьком, а Джон Найтлі, забувши, що він має їхати не з ними, сів разом із нею — що було цілком природно. Отож Емма, яку супроводжував до другої карети містер Елтон, виявила, коли він всівся поруч, що дверцята — як і належить — за ними зачиняють і що їх очікує поїздка тет-а-тет. Коли б не підозри, які він викликав того ж дня, то ця поїздка стала б не тимчасовою неприємністю, а задоволенням; вона б поговорила з ним про Гарріет, і три чверті милі промайнули б непомітно. Але після того, що сталося, вона воліла б не їхати разом. На думку Емми, містер Елтон випив у гостях забагато доброго вина, і тому вона побоювалася, що

дорогою він верзтиме дурниці.

Щоб якомога сильніше стримати його власною поведінкою, вона тут же приготувалася до витончено-спокійної та серйозної розмови про погоду і про ніч; але не встигла почати, не встигли вони минути ворота і приєднатися до іншої карети, як містер Елтон різко обірвав її на півслові і схопив за руку, вимагаючи уваги. Користуючись неоціненною нагодою, він почав несамовито признаватись їй у коханні, висловлюючи почуття, — про які вона, напевно ж, здогадувалася, — зі страхом і обожненням сподіваючись на взаємність і виказуючи готовність померти, якщо йому відмовлять, але тішачи себе тим, що його палка прихильність, його незрівнянне за своєю силою кохання та неземна пристрасть не могли не вплинути на неї; коротше кажучи, він рішуче налаштований на те, що вона, поставившись серйозно до його слів, якнайскоріше пристане на його пропозицію. Отже, це дійсно було так. Не відчуючи ані найменших докорів сумління, не вибачаючись і не надто ніяковіючи, містер Елтон, колись закоханий у Гарріет, тепер освідчувався їй. Вона намагалася зупинити його, але марно; він уперто продовжував, доки не виговорився. Якою б роздратованою вона не була, усвідомлення характеру ситуації змусило Емму стримати свої почуття, коли нарешті у неї з'явилася можливість говорити. Їй здавалося, що це глупство наполовину пояснювалося сп'янінням, і тому сподівалася, що воно незабаром минеться. Вона відповіла напівсерйозно і напівграйливо, сподіваючись, що це найліпшим чином відповідатиме тому половинчастому стану, в якому перебував містер Елтон:

— Я просто вражена, містере Елтон. І це ви кажете мені! Ви, мабуть, забуваєтесь і приймаєте мене за мою подругу — я радо передам міс Сміт будь-яку звістку; але, будь ласка, мені нічого подібного більше не кажіть.

— Міс Сміт! Звістка для міс Сміт! Та що ви кажете?! Та невже? — Він повторив її слова з таким нахабством у голосі і розв'язно-удаваним здивуванням, що вона не стрималась і скипіла:

— Містере Елтон, що це за поведінка така! Я маю для неї лише одне пояснення: ви самі не при собі, інакше б не говорили зі мною або з Гарріет подібним тоном. Тримайте себе в руках і не кажіть більше нічого, а я спробую забути те, що чула.

Та містер Елтон випив якраз достатньо, аби в нього розв'язався язик, але не затьмарився розум. Він чудово розумів, про що говорить; палко заперечивши її підозри як надзвичайно образливі і мимохідь висловивши свою повагу до міс Сміт як до її подруги — але водночас висловивши здивування тим, що про неї згадали взагалі, — містер Елтон повернувся до теми своїх пристрасних почуттів і вимагав негайної позитивної відповіді.

Чим менше вона думала про його нетверезість, тим більше — про його непостійність та зарозуміле нахабство; і, вже менше намагаючись бути ввічливою, відповіла:

— Я більше не маю ніяких підстав для подальших сумнівів. Ви висловилися з цілком достатньою ясністю. Містере Елтон, моє здивування не знає меж. Після тієї поведінки по відношенню до міс Сміт, що свідком її я була протягом останнього місяця, після тих

залицянь, котрі я звикла споглядати щодня, звертатися до мене з подібними промовами — це й справді така хиткість характеру, про яку я раніше і подумати не могла! Повірте, сер, мене зовсім не тішить те, що я є об'єктом подібних освідчень.

— Боже праведний! — скрикнув містер Елтон. — Що означають ваші слова? До чого тут міс Сміт! Ніколи в житті я не думав про неї, ніколи не звертав на неї уваги інакше, ніж як на вашу подругу, ніколи не цікавився нею інакше, ніж як вашою подругою. А коли їй щось приверзлося, то вона просто видає бажане за дійсне. Мені дуже жаль, надзвичайно жаль — але до чого тут міс Сміт! О, міс Вудхаус! Як можна думати про міс Сміт, коли поруч — міс Вудхаус! Слово честі, ніякої хиткості характеру тут немає. Я тільки про вас і думав. Я заперечую, що приділяв щонайменшу увагу комусь іще. Все сказане чи зроблене мною за ті численні тижні, що минули, мало на меті засвідчити моє обожнення, мою любов до вас. Як ви можете в цьому сумніватися! Ні, не можете! — Довірливо: — Я впевнений, що ви прекрасно розуміли мене.

Важко описати настрій, що з'явився в Емми після цих слів — яке з неприємних відчуттів було сильнішим. Вона була надто приголомшеною, щоб дати негайну відповідь; її короткочасне мовчання послугувало сильною спонудою для оптимістично налаштованого містера Елтона — він знову спробував ухопити її за руку й радісно скрикнув:

— Чарівна міс Вудхаус! Дозвольте мені дати пояснення цьому промовистому мовчанню! Воно означає, що ви вже давно розуміли мої наміри.

— Ні, сер! — вигукнула Емма. — Воно не означає нічого подібного. Я не тільки не розуміла вас: до останнього моменту я мала зовсім хибне уявлення про ваші наміри. Мені дуже шкода, що ви не змогли стримати своїх почуттів до мене, — подібні свідчення мені зовсім не потрібні. Ваша симпатія до моєї подруги Гаррієт, ваші, як мені здавалося, залицяння до неї давали мені величезну насолоду і я щиро бажала вам успіху; та коли б я знала, що до Гартфілда вас приваблює зовсім не вона, то я неодмінно б визнала помилкою ваші такі часті візити. Я вас правильно зрозуміла — міс Сміт ніколи не була предметом ваших прагнень? Ви ніколи не мали щодо неї серйозних намірів?

— Ніколи, пані! — вигукнув він, теж образившись. — Ніколи, запевняю вас. Я — і серйозні наміри щодо міс Сміт! Міс Сміт — надзвичайно гарна дівчина; і я буду дуже радий, коли вона вдало вийде заміж. Бажаю їй усіляких гараздів, і, звичайно ж, знайдуться чоловіки, котрі не звертатимуть уваги на її... Коротше кажучи, у кожного — свій рівень, що ж до мене, то я не настільки розгубився, щоб не усвідомлювати власний. Я не настільки зневіривсь у можливості знайти собі гідну мого рівня партію, щоб залицятися до міс Сміт! Ні, пані, я приїздив до Гартфілда тільки заради вас; і те заохочення з вашого боку...

— Заохочення?! Щоб я — і заохочувала вас?! Ви страшенно помиляєтеся, сер, якщо так вважаєте. Я розглядала вас лише як залицяльника своєї подруги, як звичайного знайомого — і ніяк інакше! Мені надзвичайно шкода: але добре, що ми вчасно виявили помилку. Коли б ви продовжували поводитися так само, то у міс Сміт могло б

виникнути неправильне уявлення про ваші наміри; бо вона ж — як і я — мабуть, нічого не знає про вашу надзвичайну чутливість до нерівності, що між вами існує. А так — розчарування зазнали лише ви, і це розчарування, гадаю, буде нетривалим. Особисто ж я виходити заміж поки що не збираюся.

Він був надто сердитий, аби продовжувати розмову; а її поведінка надто рішучою, щоб спричинитися до нових благань; у такому от стані зростаючого незадоволення і обопільного глибокого розчарування їм довелося провести декілька додаткових хвилин, бо побоювання містера Вудхауса змусили їх рухатися зі швидкістю пішохода. Будь озлобленість не такою сильною, то замість неї була б страшенна ніяковість; але їхні відверто висловлені емоції не залишили місця для невеличких зигзагів збентеження. Не помітивши, як карета завернула у Церковний провулок і трохи згодом зупинилася, вони раптово опинилися біля дверей його будинку, і містер Елтон, не промовивши ані півслова, вийшов. Емма визнала за необхідне побажати йому доброї ночі. Холодно і гордовито він відповів ввічливістю на ввічливість; після чого вона, перебуваючи в невимовному роздратуванні, поїхала далі до Гартфілда.

Там Емму з надзвичайною радістю та захопленням зустрів батько, наляканий небезпеками її самотньої поїздки від будинку священика — отим крутим поворотом, про який і подумати страшно, незнайомцем, у руках якого перебувала карета (бо правив нею не Джеймс, а якийсь простий кучер); здавалося, що для того, аби все було гаразд, не вистачало лише її прибуття, бо містер Джон Найтлі, застидавшись свого поганого настрою, тепер був увесь доброта й уважність. Він так турбувався про комфорт її батька, що, здавалося, був готовий якщо не виїсти з ним по мисці рідкої вівсянки, то беззастережно погодитися з думкою про її надзвичайну корисність. Для кожного з їхньої маленької компанії день завершувався в мирі та злагоді; для кожного, але не для Емми. Ніколи раніше її розум не був у такому сум'ятті. Їй довелося докласти великих зусиль, аби виглядати бадьорою й уважною, доки не підійшла звична година лягати спати, що надала їй можливість відпочити і спокійно поміркувати.

Розділ 16

Відпустивши служницю, котра накрутила їй волосся, Емма всілась, аби поміркувати і відчути, яка вона нещасна. І що за історія огидна така! Який крах усього того, до чого вона прагнула! Який несподіваний розвиток усього, що було вкрай небажаним! Який удар для Гарріет! І це — найгірше з усього. Все в цій історії так чи інакше принесло з собою біль та приниження, але це було ніщо в порівнянні з тим нещастям, що його зазнала Гарріет. Вона рада була б обманутися ще більше, ще більше помилитися, вкрити себе ще більшою ганьбою за свої хибні судження, аби тільки наслідки її помилок можна було обмежити лише нею.

"Якби Гарріет після моїх умовлянь не пройнялася симпатією до цього чоловіка, то я би стерпіла все. Він міг би бути вдвічі нахабнішим до мене — але бідолашна Гарріет!"

Як вона могла так обманутися! Він суперечив їй і твердив, що ніколи не мав щодо Гарріет ніяких серйозних намірів — ніколи! Вона спробувала якомога ретельніше розібратися в минулих подіях, але вони являли собою суцільну мішанину. Мабуть, вона

вхопилася за цю ідею і все під неї підганяла. Однак і його поведінка не відзначалася чіткістю; була мінливою та двозначною; інакше вона б так не обманулася.

А портрет! Яке завзяття виявив він стосовно портрета! І шарада! Та й десятки інших прикладів; здавалося, вони так недвозначно вказують на Гарріет! Дійсно, в шараді йшлося про "кмітливий розум", але там же йшлося і про "томливі очі", а ці визначення — взяті разом — не підходили жодній з них; це була плутанина, позбавлена смаку і правдоподібності. Хто б розібрався в такій недоладній нісенітниці?

Ніде правди діти, його поводження з нею — особливо останнім часом — видавалося їй надмірно і підозріло галантним; однак раніш вона пояснювала це притаманною йому звичкою, наслідком хибності поглядів і браку знань та смаку, одним із свідчень того, що він не завжди обертався в найкращому товаристві та що, попри всю доброзичливість його манер, йому інколи бракувало справжньої витонченості. Але аж до сьогоднішнього дня вона ні на мить не запідозрила, що все це означало щось більше, ніж просто вдячну повагу до неї як до подруги Гарріет.

Містеру Джону Найтлі вона завдячувала тим, що він першим наштовхнув її на цю думку, першим указав на подібну можливість. Не можна було заперечувати той факт, що ці двоє братів мають проникливий розум. Емма пригадала, що саме містер Найтлі сказав їй колись про містера Елтона, про його обачливість, пригадала висловлену ним упевненість, що містер Елтон ніколи не одружиться поспіхом; і її обличчя вкрилося сором'язливим рум'янцем від думки про те, як далеко їй до висловленого містером Найтлі глибокого розуміння вдачі містера Елтона. Розчарування було жахливим, але містер Елтон у багатьох відношеннях виявився прямою протилежністю тій людині, якою вона його вважала: пихатим, самовпевненим і марнословним, сповненим надмірних претензій і не надто занепокоєним почуттями інших людей.

Усупереч тому, як це зазвичай буває, своїми залицяннями до неї містер Елтон домігся лише того, що упав у її очі. Ні запевнення, ні пропозиції йому не допомогли. Його почуття до неї її не цікавили, а його сподівання — ображали. Йому потрібна була вигідна партія, тож, маючи нахабство спрямувати на неї свою увагу, він удав, що кохає її; але Емма почувалася цілком спокійною до його можливих страждань і розчарувань та необхідності їх угамовувати. Ні його слова, ні його манери не свідчили про щирість почуттів. Зітхань та красивих фраз не бракувало, але важко було уявити собі вирази і тональність більш далекі від істинного кохання. Вона не збиралася завдавати собі клопоту і жаліти його. Все, що було йому потрібно, — це самозвеличення і самозбагачення; і якщо міс Вудхаус Гартфілдська, спадкоємиця тридцяти тисяч фунтів, виявилася не такою легкодоступною, як йому вважалося, то незабаром він спробує щастя з міс Ікс та її двадцятьма чи десятьма тисячами. А його розмови про заохочення, про те, що вона начебто була свідомо його намірів і (та що там приховувати) збиралася за нього заміж! Як він міг уявити, що є їй рівнею за родовитістю чи розумом! А його зневажливе ставлення до її подруги, його аж занадто добре розуміння того, що Гарріет перебуває на нижчому соціальному щаблі, і разом із тим — дивовижна нездатність розрізняти тих, хто є вищими за нього, і як результат — нахабне чіпляння до неї! Ось

що дратувало її надзвичайно сильно.

Мабуть, не варто було очікувати від нього розуміння того, настільки він поступається їй здібностями і витонченістю розуму. Саме брак такої рівності між ними й міг зашкодити подібному розумінню; але він мусив знати, що за багатством та за впливовістю поступався їй дуже сильно. Йому, безперечно, відомо, що вже протягом декількох поколінь Гартфілд був фамільним гніздом Вудхаусів — молодшої гілки старовинної родини. А хто такі Елтони? Ніхто! Хоча гартфілдівські землеволодіння і були незначними, являючи собою всього лише невеликий клинець у маєтку Донвелл-Еббі, до якого належала решта Гайбері, доходи Вудхаусів з інших джерел були такими, що дозволяли їм бути майже на одному рівні з Донвелл-Еббі у всіх інших відношеннях. Ще з давніх давен Вудхауси були в окрузі високоповажною родиною, тоді як містер Елтон приїхав до Гайбері лише два роки тому і мусив робити кар'єру, не маючи ніяких зв'язків, окрім знайомих серед торговців, і не маючи ніяких рекомендацій, окрім своєї посади священика та доброго виховання. Але, незважаючи на все це, йому наверзлося, що вона його кохає; він навіть був у цьому впевнений. Трохи побідкавшись із приводу явної невідповідності доброзичливих манер і марнославного розуму, Емма — під впливом простих понять справедливості і здорового глузду — змушена була припинити нарікання й визнати, що її власна поведінка по відношенню до нього була настільки люб'язною та запобігливою, настільки сповненою ґречності та уваги, що (при незнанні її справжніх намірів) могла дати такій пересічній за розумом і душевними якостями людині як містер Елтон підстави вважати себе явним фаворитом. Так хибно витлумачивши його поведінку, вона не мала права дивуватися, що і він, засліплений переслідуванням власного інтересу, так само хибно витлумачив поведінку її власну.

Її найперша і найгрубіша помилка лежала на поверхні. Було дурістю і хибою так активно сприяти зближенню двох людей, ким би вони не були. Вона зайшла надто далеко, взяла на себе надто багато, поставилася надто спрощено до речей дуже серйозних і надзвичайно ускладнила те, що мало бути дуже простим. Почуваючись пригнічено і присоромлено, вона вирішила такого більше ніколи не робити.

"Адже це я, — міркувала Емма, — фактично умовила сердешну Гарріет відчувати таку сильну симпатію до цього чоловіка. Якби не я, вона б ніколи про нього й не подумала; безперечно, не плекала б щодо нього ніяких надій, коли б я не запевнила її в його любові до неї, бо вона така ж проста і скромна, як і він у моїй тодішній уяві. А ще я дуже зраділа, коли переконала її відмовити молодому фермерові. Але тут я мала рацію. Тут учинила дуже добре; але тут же й мала зупинитися, полишивши все на ласку випадку і часу. Я вивела її в гарне товариство і надала їй можливість сподобатись якійсь вельми достойній людині. Мені не слід було намагатися досягти чогось більшого. А тепер бідолашна дівчина деякий час буде сама не своя. Я була їй поганою подругою; і якщо вона не почуватиметься дуже пригніченою, то я навіть не знаю, хто б іще міг їй сподобатися... Хіба що Вільям Коукс... Ой, ні! Терпіти не можу цього зухвало молодого юриста!"

Емма осіклась, усміхнулась і почервоніла, всоромившись повернення до звички, від

якої щойно збиралася відмовитися. Потім вона знову приступила до своїх серйозніших і гнітючіших роздумів про те, що вже трапилося, що могло трапитись і що має трапитись. Очікувана болісна розмова з Гарріет, страждання, які бідолашній дівчині доведеться пережити, ніяковість під час майбутніх зустрічей, труднощі, пов'язані з продовженням чи припиненням знайомства, необхідність приглушення почуттів, приховування гніву та уникнення розголосу — всього цього Еммі було достатньо, щоб іще на деякий час зануритись у безрадісні роздуми; нарешті вона пішла спати, так нічого і не вирішивши, з цілковитим переконанням, що зробила жахливу помилку.

Таким молодим і життєрадісним створінням, як Емма, ранок — незважаючи на тимчасову пригніченість увечері — майже завжди приносить повернення гарного настрою. Вранішні молодість і життєрадісність перебувають у щасливій гармонії і чинять потужний вплив; і якщо біда була не такою болючою, щоб через неї не заплющувати вночі очей, то вранці вони розплющуються з відчуттям послаблення болю і посилення надії.

Ранком Емма прокинулась у більш комфортному настрої, ніж той, із яким лягала спати, більш налаштованою на полегшення труднощів, що чекали її попереду, і з більшою надією на те, що вона зможе більш-менш пристойно з них вибратися.

Її надзвичайно втішало те, що насправді містер Елтон її не любив і не мав до неї настільки сильних почуттів, аби отримане ним розчарування стало для нього потужним ударом; а ще її втішало, що Гарріет не мала притаманної більш високим натурам вдачі, для якої характерними є гострота і чіпкість почуттів, що нікому не потрібно було знати про цю подію, окрім трьох її винуватців, а особливо — що її батькові ані хвилини не доведеться через це хвилюватися.

Це були надзвичайно підбадьорливі думки; а велика кількість снігу, що випав за ніч, стала ще однією зручною обставиною, бо корисним було все, що могло виправдати їхню ізольованість одне від одного тепер.

Така погода була для Емми конче сприятливою, бо унеможливила її відвідини церкви, незважаючи на Різдво. Якби вона спробувала піти, то батько її розхвилювався б надзвичайно, тому, не пішовши до церкви, вона убезпечила себе від провокування неприємних і недоречних думок, а також від необхідності їх вислуховувати. В умовах, коли земля вкрита снігом, коли погода перебуває в тому непевному стані між морозом і відлигою, котрий з усіх можливих є найменш сприятливим для моціону, коли кожен ранок починається дощем або снігом, а кожного вечора підмерзає, Емма мала змогу на багато днів стати почесною полонянкою у власному домі. Ніякої можливості спілкуватися з Гарріет, окрім листування; ніякої церкви в неділю — так само, як і на Різдво; ніякої необхідності вигадувати причини самоусунення містера Елтона від візитів.

Завдяки погоді кожен отримав зручний привід залишатися вдома; і, хоча Емма сподівалась і вважала, що насправді містер Елтон знаходить втіху в тому чи іншому товаристві, вона відчувала велике задоволення від того, що її батькові дуже подобається бути самому вдома, що він, виявляючи мудрість, нікуди не рипається і

примовляє, звертаючись до містера Найтлі, котрого ніяка негода не могла змусити зовсім припинити свої візити:

— Ой, містере Найтлі, і чому вам не сидиться вдома, як бідолашному містеру Елтону!

Якщо не враховувати Емминих приватних проблем, то ці дні вимушеного затворництва минали надзвичайно приємно і мирно, оскільки подібне усамітнення цілком влаштовувало її зятя, чий настрій завжди мав для оточуючих велику вагу; до того ж він настільки повно вихлюпнув своє роздратування в Рендоллзі, що доброзичливість жодного разу не підвела його протягом решти перебування в Гартфілді. Він був завжди люб'язний та запобігливий і про кожного висловлювався доброзичливо. Але, попри всі оптимістичні сподівання, попри нинішню — таку доречну — затримку, неминучість неприємної розмови з Гарріет настільки пригнічувала Емму, що вона так і не змогла почуватися зовсім спокійною.

Розділ 17

Містер Джон Найтлі з дружиною не затримались у Гартфілді надовго. Невдовзі погода поліпшилася достатньо для того, щоб ті, кому треба було, поїхали. Отож містеру Вудхаусу, котрий, як завжди, спробував умовити свою дочку залишитись у нього разом із дітьми, довелося стати свідком від'їзду всієї родини, а потім знову вдатися до ламентаций з приводу важкої долі бідолашної Ізабелли. Сама ж "бідолашна" Ізабелла, — життя якої проходило в колі тих, до кого вона прикипіла душею, у кому бачила самі лише добрі риси і до чиїх недоліків була сліпою, — могла, мабуть, слугувати зразком жіночого щастя.

Увечері того ж дня, коли поїхало сімейство Найтлі, містер Вудхаус отримав листа від містера Елтона — довгого, поштового і церемонного листа, в котрому містер Елтон із найкращими побажаннями сповіщав про свій намір від'їхати наступного ранку з Гайбері до Бата, де, у відповідь на настійливі прохання декого з друзів, він зголосився провести декілька тижнів, і про свій жаль з приводу неможливості для нього — через погоду і невідкладні справи — особисто попрощатися з містером Вудхаусом, котрому він завжди буде вдячний за дружню люб'язність; якщо містер Вудхаус має для нього які-небудь доручення, то він радо їх виконає.

Емма була надзвичайно приємно здивована: наразі саме відсутність містера Елтона і була потрібною. Вона віддала належне його винахідливості, але зовсім не манері, в якій він сповіщав про свої наміри. Своє обурення він максимально відверто висловив через поштиві вирази на адресу її батька, в яких їй зовсім не знайшлося місця. Про неї не йшлося навіть у привітальних побажаннях. Її ім'я не згадувалося взагалі. Незвичайність листа була разюче очевидною, тон прощання і вирази вдячності — недоречно серйозними, тому спочатку їй здалося, що батько неодмінно щось запідозрить.

Однак він так нічого й не запідозрив. Містер Вудхаус був настільки здивований таким раптовим від'їздом і настільки поглинутий хвилюваннями про благополучне завершення подорожі містера Елтона, що не вбачив у стилі листа нічого незвичайного.

Це був дуже корисний лист, бо він надав свіжий матеріал для думок і розмов упродовж решти їхнього самотнього вечора. Містер Вудхаус розповідав їй про свої побоювання, а Емма розвіювала останні з усією притаманною їй спритністю та кмітливістю.

Емма вирішила більше не тримати Гарріет у невіданні. Вона мала підстави вважати, що та майже одужала від своєї застуди, і їй бажано було мати достатньо часу, щоб подолати ще одну недугу до того, як повернеться вищезгаданий джентльмен. Отож наступного дня вона пішла до пансіону місіс Годдард, аби через правдиву розповідь спокутувати свої гріхи. Важкою була та спокута. Їй довелося знищити всі надії, що їм вона сприяла з такою винахідливістю, виступити в непривабливій ролі щасливої суперниці і визнати, що всі її уявлення про певну особу, всі її спостереження, всі її переконання, всі її пророкування протягом останніх шести тижнів були страшною помилкою і величезною необачністю.

Це зізнання змусило Емму знову відчути болючий сором, а вигляд заплаканої Гарріет наштовхнув її на думку, що вона вже ніколи не житиме у злагоді сама з собою.

Гарріет перенесла цю звістку дуже добре — нікого не винуватила — і в усьому виявила таку щирість вдачі й таку скромну самооцінку, що постала перед своєю подругою в найвигіднішому світлі.

Наразі Емма ладна була піднести простоту та скромність до небес; і все люб'язне й привабливе було, здавалося, на боці Гарріет, а не на її боці. Гарріет не вважала, що їй є на що скаржитися. Любов такого чоловіка, як містер Елтон, була б завеликою честю. Ніколи не була б вона гідною його любові — і лише така небайдужа та добросерда подруга, як міс Вудхаус, змогла припустити подібну можливість.

Сльози котилися, мов горох, але її смуток був настільки щирим і безпосереднім, що викликав у Емми повагу більшу, ніж будь-який вияв стриманості й почуття власної гідності. Отож вона вислуховувала Гарріет і всім серцем та розумом намагалася заспокоїти її, бо в ту хвилину дійсно була переконаною, що з них двох Гарріет є особою більш достойною і що коли вона уподібниться їй, то її добробуту і щастю це сприятиме більше, ніж розум та обдарованість, разом узяті.

Щоправда, для того, аби почати нове життя і стати безхитрісною та неосвіченою, година була вже надто пізня; але Емма пішла від Гарріет, іще більше зміцнивши свою попередню рішучість бути скромною та обачливою і впродовж решти життя стримувати свою уяву. Тепер її другим за важливістю обов'язком, що поступався лише необхідності піклуватися про батька, буде забезпечення душевного спокою Гарріет і намагання довести свою симпатію до неї у якийсь відмінний від сватання спосіб. Вона перевезла її до Гартфілда і виявила доброту надзвичайну, намагаючись чимось її зайняти та розвеселити і з допомогою книжок та розмов вигнати містера Елтона з її думок.

Вона знала, що для того, аби зробити це як слід, потрібен час; не вважаючи себе великим знавцем у подібних справах узагалі й зовсім не бажаючи співчувати Гарріет у її симпатії до містера Елтона зокрема, Емма все ж сподівалася — і, на її думку, небезпідставно — що у віці Гарріет, та ще й коли будь-яка надія зникла, на час

повернення містера Елтона можна буде досягти такого прогресу у відновленні душевної рівноваги, що це знову уможливить їхні подальші зустрічі як звичайних знайомих і усуне небезпеку відкритого вияву почуттів або їх посилення.

Гарріет дійсно вважала містера Елтона уособленням бездоганності та продовжувала твердити, що немає нікого рівного йому за рисами вдачі і добротою; отож виявилось, що кохання її було глибшим, ніж здавалося Еммі, однак намагання приборкати це почуття при відсутності взаємності видавалось їй настільки природним і неминучим, що їй було незрозуміло, чому воно триває так довго і неослабно.

Якщо містер Елтон під час свого повернення виявить власну байдужість виразно і недвозначно (а вона не сумнівалася, що саме так він і вчинить), то Гарріет навряд чи стане бурхливо радіти при його появі чи при згадці про нього.

Їхня повна й абсолютна прив'язаність до одного й того ж самого місця погано прислужилася їм, усім трьом. Жоден з них не мав змоги перебратися кудись іще або здійснити докорінну зміну товариства, в якому обертався. Вони були просто змушені бачити одне одного та якимось пристосовуватися до цієї ситуації.

Гарріет не поталанило ще й стосовно тону розмов її приятельок у пансіоні місіс Годдард: річ у тім, що містер Елтон був предметом поклоніння всіх виховательок і дорослих дівчат; і лише в Гартфілді вона мала змогу чути, як про нього відгукуються з тверезою неупередженістю або відразливою правдивістю. Там, де рану заподіяли, там — і більше ніде — її треба було гоїти; і Емма відчувала, що не буде миру в її душі, доки вона не побачить, що її подруга перебуває на шляху до одужання.

Розділ 18

Містер Френк Черчілль не приїхав. Коли підійшов сподіваний час, побоювання місіс Вестон підтвердились отриманням листа з вибаченнями. Зараз, на превеликий жаль і розчарування, його не можуть відпустити, але він все ще не втрачає надію приїхати до Рендоллза в недалекому майбутньому.

Місіс Вестон була засмучена надзвичайно — фактично набагато більше, ніж її чоловік, незважаючи на те, що її сподівання на приїзд Френка були значно реалістичнішими. Однак натури життєрадісні — попри те, що звичний для них оптимізм ніколи не справджується повністю, — далеко не завжди розплачуються сумірною депресією за надії, що не збулися. З легкістю надзвичайною вони невдовзі забувають про недавню поразку і знову починають сподіватися. Містер Вестон жалкував і засмучувався цілі тридцять хвилин, але потім йому почало здаватися, що намір Френка приїхати на два-три місяці пізніше — це і справді план набагато кращий: краща і пора року, і погода... Отоді він точно зможе побути з ними набагато довше, ніж коли б приїхав раніше.

Такі думки швидко відновили його душевну рівновагу, хоча місіс Вестон, маючи вдачу песимістичнішу, не пророкувала нічого, крім чергових вибачень і відстрочок. Переймаючись тими розчаруваннями, яких іще доведеться зазнати її чоловікові, вона страждала значно більше, ніж він.

Емму в її нинішньому душевному стані не надто турбувало те, що містер Френк

Черчілль не приїхав; вона могла лише розділяти те розчарування, котре з цього приводу відчували в Рендоллзі. Наразі знайомство з сином містера Вестона її не приваблювало. Скоріш їй хотілося мати спокій і не мати ніяких спокус; та через необхідність поводитися так, наче нічого не сталося, вона потурбувалася виявити такий інтерес до цієї події і висловити подружжю Вестонів співчуття настільки щире, наскільки того природно вимагала їхня дружба.

Вона першою сповістила про це містера Найтлі; і, засуджуючи поведінку Черчіллів, які в черговий раз не відпустили Френка, вигукнула настільки обурено, наскільки належало (а може, — дещо перегравши, — і сильніше, ніж потрібно було). Потім вона багато говорила (набагато більше, ніж відчувала) про те, як гарно було б мати таке поповнення до їхнього вузького кола в Саррі, про приємність бачити нову людину, про те, що приїзд Френка був би справжнім святом для всього Гайбері; а наприкінці, знову згадавши про Черчіллів, несподівано вступила у відверту суперечку з містером Найтлі. На свій великий подив Емма виявила, що їй довелося боронити точку зору, протилежну власній, і використовувати аргументи місіс Вестон проти себе ж.

— Черчіллі, звичайно ж, винуваті, — холодно мовив містер Найтлі, — але смію твердити, що Френк приїхав би, якби захотів.

— Не знаю, що дає вам підстави так казати. Він дуже хоче приїхати, дуже хоче, але тітка з дядьком не відпускають його.

— Я не вірю, що йому несила приїхати; якби він наполягав на цьому, то зміг би. Мені важко в це повірити без суттєвих доказів.

— Які ж ви дивні! Що містер Френк Черчілль вчинив такого, аби змусити вас вважати його настільки неприродно безсердечним створінням?!

— Підозрюючи, що він, поживши з тими, хто завжди подавав йому приклад відповідної поведінки, навчився нехтувати свого батька і майже нічим не турбуватись, окрім власного задоволення, я зовсім не вважаю його неприродно безсердечним. Якраз навпаки — це дуже природно, коли молода людина, вихована такими пихатими, звиклими до розкоші й егоїстичними родичами, сама буде такою ж пихатою, звиклою до розкоші та егоїстичною. Якби Френк Черчілль хотів приїхати до свого батька, то він зміг би викроїти для цього час між вереснем і січнем. Чоловік його віку — скільки йому там — двадцять три чи двадцять чотири? — не може не мати достатніх для цього коштів. Це просто неможливо.

— Вам легко це відчувати і легко казати, бо ви завжди були самі собі хазяїном. Коли йдеться про пов'язані із залежністю труднощі, то ви — найгірший суддя у світі. Ви не знаєте, як це — пристосовуватися до чужого характеру.

— Важко уявити, що чоловік двадцяти трьох чи двадцяти чотирьох років не має достатньо духовної чи фізичної свободи, аби приїхати до свого батька. Йому не бракує грошей, не бракує вільного часу. Навпаки: він має так багато того і другого, що радо тринькає їх у найшикарніших у королівстві місцях для розваг. Нам постійно розповідають, що бачили його на тому чи іншому курорті. Зовсім недавно був у Веймуті. Це є доказом того, що він у змозі покидати Черчіллів.

— Так, інколи він може це робити.

— Авжеж. І оті "інколи" трапляються саме тоді, коли він цього забажає, коли відчуває спокусу отримати задоволення.

— Дуже несправедливо судити про чийсь поведінку, не знаючи ситуації достеменно. Той, хто не побував усередині родини, не може сказати, з якими труднощами може зіштовхнутися кожен її представник. Треба добре знати Енскум і характер місіс Черчілль, аби претендувати на право знати, що може робити її племінник, а що — ні. В одній ситуації він матиме можливість зробити набагато більше, ніж в іншій.

— Еммо, існує одна річ, котру будь-який чоловік завжди в змозі зробити, якщо забажає — це виконати свій обов'язок; і досягається це не інтригами і хитрістю, а рішучістю та енергійністю. Обов'язок Френка Черчілля полягає у вияві поваги до свого батька. З його обіцянок і послань ми бачимо, що він про це здогадується; але якби хотів його виконати, то вже виконав би. Чоловік, що відчуває свою правоту, відразу зробив би місіс Черчілль таку от рішучу і просту заяву: "Заради вашого блага я завжди готовий пожертвувати власним задоволенням, але мушу негайно відвідати свого батька. Я знаю, що завдам йому болю, не виявивши належної поваги з такої нагоди, як ця. Отож завтра маю виїжджати". Скажи він їй це одразу, до того ж рішучим тоном, який пасує справжньому чоловікові, то його вчинок не зустрів би ніякої протидії.

— Може, й не зустрів би при від'їзді, — розсміялася Емма, — але міг зустріти при поверненні. Хіба можна уявити такі фрази в устах цілковито залежного молодого чоловіка! Таке могли уявити собі тільки ви, містере Найтлі. Але ви й гадки не маєте, що вимагається в ситуаціях, прямо протилежних вашій. Хіба ж може Френк Черчілль так промовляти до своїх дядька та тітки, які виростили його і його забезпечують! Стоїть собі посеред кімнати і на повен голос промовляє, чи як? Ви знаєте, як отак поводитися практично?

— Повірте, Еммо, для чоловіка розумного та розважливого це не коштувало б великих зусиль. Він відчував би власну правоту; і подібна заява — зроблена, звичайно ж, відповідним чином, як і належить чоловікові розважливому — пішла б йому на користь, піднесла б його в очах людей, од яких він залежить, посприяла б його інтересам краще, ніж довгий ланцюг хитрощів та поступок. До любові додалася б повага. Вони відчули б, що можуть йому довіряти: якщо племінник учинив шляхетно по відношенню до свого батька, то він учинить шляхетно і по відношенню до них. Вони знають, — він знає, всі люди знають, — що він мусить зробити візит до свого батька; і коли його дядько і тітка, спонукані дріб'язковими ревностями, користаються своїм впливом, аби цей візит відкласти, то все одно в глибині душі вони не подумують про нього добре, якщо він скориться їхнім примхам. Поведінка шляхетна і справедлива викликає повагу в кожного. Якби він діяв таким чином, принципово, неухильно, регулярно, то їхні недалекі уми скорилися б його волі.

— Щось мені мало в це віриться. Знаю, вам подобається підкоряти недалекі уми своїй волі; але коли вони належать людям багатим і владним, то зазвичай мають

схильність сповнюватися пихатості й ставати такими ж непіддатливими чийсь волі, як і уми великі та далекоглядні. Я вірю, що коли вас, містере Найтлі, раптом перенести таким, яким ви є, в ситуацію, що в ній перебуває містер Френк Черчілль, то ви би спромоглися зробити якраз те, що ви йому рекомендуєте, і це дало б добрий результат. Можливо, Черчіллям було б зовсім нічого відповісти; але ж при цьому вам не довелося б долати давню і глибоко вкорінену звичку до покори та слухняності. Йому ж, котрий таку звичку має, було б нелегко отак відразу зробити прорив до повної самостійності, тим самим звівши нанівець усі їхні претензії на вдячність та повагу з його боку. Може, він має таке ж сильне почуття справедливості та шляхетності, що й ви, але в цих конкретних обставинах не в змозі зрівнятися з вами у своїй здатності діяти належним чином.

— Значить, його почуття недостатньо сильне. Сильне переконання не може не спонукати до адекватних дій.

— А різниця у становищі та звичках! Спробуйте, нарешті, зрозуміти, що відчуватиме люб'язний молодий чоловік, намагаючись суперечити тим, кого він поважав усе своє життя!

— Ваш люб'язний молодий чоловік — дуже слабодухий молодий чоловік, якщо це його перша спроба рішуче довести до кінця задумане всупереч волі інших. На цей час це вже мало стати його звичкою — чинити відповідно до морального обов'язку, а не керуючись міркуваннями вигоди. Побоювання можна простити малій дитині, а не дорослому чоловікові. Набувши здатності мислити, він мусив набути також почуття власної гідності й мусив позбутися всього того, що було у впливові Черчіллів негідного. Він мусив дати відсіч першій же їхній спробі принизити його батька. Якби він вчинив як слід із самого початку, то не мав би труднощів тепер.

— Стосовно нього ми ніколи не дійдемо згоди! — вигукнула Емма. — Але нічого незвичайного в цьому немає. Я зовсім не вважаю його слабодухим молодим чоловіком, упевнена, що він не такий. Містер Вестон обов'язково розпізнав би лицемірство навіть у власному синові; просто річ у тім, що, мабуть, він має піддатливішу, схильнішу до послуху і лагіднішу вдачу, ніж та, яка відповідає вашим поняттям про чоловічу бездоганність. Скоріш за все, так воно і є; і хоча це позбавляє його деяких чеснот, воно надає йому багато інших.

— Дійсно так: надає багато інших чеснот, котрі полягають у тому, що він сидить і нічого не робить, тоді як мусить робити справи; веде життя, сповнене байдикування та пошуків задоволення, і вважає себе великим знавцем у пошуках виправдання для такого існування. Він може сісти й написати чудового квітчастого листа, сповненого неширих завірянь і емоцій, та переконувати себе в тому, що винайшов найкращий у світі спосіб зберегти злагоду вдома й відвернути будь-які батьківські скарги. Його листи викликають у мене огиду.

— Так гадаєте тільки ви. Всім іншим ці листи подобаються.

— Я маю підозру, що місіс Вестон вони не подобаються. Хіба можуть вони подібатися такій розумній і чутливій жінці? Вона займає місце матері, але її не

засліплюють материнські почуття. Саме з огляду на неї необхідність і важливість Френкового візиту до Рендоллза зростають удвічі, і тому відкладення цього візиту місіс Вестон переживає вдвічі тяжче. Смію твердити, що коли б вона була особою зі становищем, він приїхав би неодмінно, хоча для неї не мало б великого значення, приїхав би він чи ні. Ви гадаєте, що ваша найкраща подруга нездатна всього цього зрозуміти? Що вона сама часто не задається таким питанням? Ні, Еммо, ваш люб'язний молодий чоловік може бути люб'язним чисто по-французьки, але не по-англійськи. Може, він і справді є "très aimable", має дуже гарні манери, але він може не мати чисто англійської делікатності до почуттів інших людей; отож нічого по-справжньому делікатного в ньому і не може бути.

— Здається, ви упереджені думати про нього зле.

— Я? Та ні ж бо! — відповів містер Найтлі дещо незадоволеним тоном. — Я не збираюся думати про нього зле. Як і всяка інша людина, готовий визнати за ним наявність певних чеснот, але щось я про них нічого не чув, окрім чисто зовнішніх: що він високий на зріст, гарний з лиця і має манери, які викликають до нього довіру.

— Ну і що! Навіть коли б це було єдине, що його поціновує, і то він був би для Гайбері безцінним надбанням. Ми тут нечасто маємо змогу зустріти елегантних молодих чоловіків, добре вихованих і люб'язних. Нам не слід бути надто прискіпливими й вимагати від нього наявності всіх мислимих чеснот. Уявляєте, містере Найтлі, якою сенсацією стане його приїзд? У всіх парафіях Донвелла та Гайбері тільки про це й буде мова, тільки цим і цікавитимуться. І об'єкт зацікавленості являтиме виключно містер Френк Черчілль; ні про кого іншого не думатимуть і не говоритимуть.

— Вибачте, але я не поділяю вашого захвату. Якщо він справить на мене враження людини, з якою є про що поговорити, то я буду радий такому знайомству; але ж якщо він виявиться лише балакучим піжоном, то особливої уваги я йому не приділятиму.

— Чогось мені здається, що він може пристосовувати свою розмову до смаків кожної людини, а також має здатність і бажання подобатися всім. З вами він говоритиме про сільське господарство, зі мною — про музику чи малювання і так далі з усіма; він — ерудит з усіх предметів, і це дасть йому змогу бути душею компанії або почуватися в ній невимушено залежно від правил гарного тону — ось яке у мене про нього уявлення.

— А моє уявлення полягає в тому, — емоційно мовив містер Найтлі, — що коли він дійсно виявиться саме таким, то це буде найнестерпніша людина у всьому світі! Тільки уявіть собі: у двадцять три роки — і душа компанії, людина впливова, досвідчений інтриган, здатний бачити чужу душу наскрізь і примусити таланти кожного сприяти демонстрації власної вишесті; він розсипає лестощі направо і наліво для того, щоб усі виглядали бовдурами порівняно з ним! Моя люба Еммо, коли б вам дійсно довелося зустрітися, то ваш здоровий глузд не зміг би довго терпіти такого самовпевненого піжона.

— Більше я про нього нічого не скажу, бо ви все обертаєте на зло, — вигукнула Емма. — Ми обоє упереджені: ви — проти нього, а я — за; ми ніколи не погодимося

одне з одним, доки він дійсно сюди не приїде.

— Упереджений? Ніякий я не впереджений.

— А я — дуже впереджена, і не надто цього соромлюся. Моя любов до подружжя Вестонів зумовлює мою позитивну впередженість до нього.

— Він — не та людина, про яку я думатиму день і ніч, — мовив містер Найтлі так роздратовано, що Емма негайно змінила тему розмови, хоча так і не зрозуміла причини його роздратування.

Пройматися неприязню до молодого чоловіка тільки тому, що він має відмінну від твоєї вдачу, було недостойним справжнього ліберала, яким вона завжди його вважала, бо при всій тій зарозумілості, що вона йому часто закидала, ніколи не думала, що він здатен бути несправедливим до чеснот іншої людини.

КНИГА 2

Розділ 1

Якось Емма і Гарріет прогулювалися вранці; і, на думку Емми, того дня вони вже встигли досить наговоритися про містера Елтона. Вона гадала, що для заспокоєння Гарріет і для спокутування власних гріхів розмов про нього було вже цілком достатньо, і тому на зворотному шляху енергійно намагалася позбутися цієї теми. Та саме тоді, коли Еммі здалося, що це в неї вийшло, тема містера Елтона вигулькнула знову після того, як упродовж певного часу вона говорила про труднощі, від яких потерпають бідняки взимку. У відповідь на її слова Гарріет тільки й мовила з величезним сумом: "А містер Елтон такий добрий до бідняків!" І тут Емма зрозуміла, що слід вживати додаткових заходів.

Вони якраз наближалися до будинку, де жили місіс і міс Бейтс. Емма вирішила зайти до них, аби за допомогою їхнього товариства відвернути Гарріет од її невеселих думок. Для такого візиту завжди були слушні підстави, бо місіс та міс Бейтс любили, коли до них приходили гості, а Емма знала, що ті люди, котрі схильні були вбачати у ній хоч якісь вади, вважали її в цьому відношенні досить недбалою і недостатньо турботливою щодо них, бо нечасто втішала їх своїми візитами.

Багато разів про цей недолік нагадував їй містер Найтлі (а також її власне серце), але цих натяків було недостатньо, щоб подолати її переконаність у надзвичайній неприємності таких відвідин: марна трата часу, жінки, що навіюють нудьгу, а найстрашніше — це небезпека вимушеного знайомства з другорядними та третьорядними мешканцями Гайбері, від яких і так відбою немає; тому Емма нечасто ходила повз їхній будинок. Але тепер вона раптово вирішила навідатися до них неодмінно зараз, зазначивши — коли пропонувала Гарріет зайти — що наразі їм не загрожує небезпека обговорення чергового листа від Джейн Ферфакс.

Місіс та міс Бейтс займали в будинку той поверх, де була вітальня, а сам будинок належав діловим людям. Там, у дуже скромному за розмірами помешканні, гостей прийняли з сердечністю надзвичайною і навіть із вдячністю. Мовчазна, охайно вбрана стара жінка, що сиділа в найтеплішому кутку і в'язала, намагалась поступитися місцем міс Вудхаус, а її рухливіша і балакучіша дочка, здавалося, ладна була замучити їх

своєю безмежною увагою та доброзичливістю. Вона дякувала їм за візит, турбувалася, чи не промокли їхні черевики, занепокоєно питала про самопочуття містера Вудхауса, бадьоро розповідала про здоров'я своєї матінки й запропонувала їм солодкого пирога, який дістала з буфета. Місіс Коул тільки-но пішла від них; забігла лише на десять хвилин, але мала ласку просидіти з ними цілу годину, навіть з'їла шматочок пирога і виявила доброту надзвичайну, сказавши, що він смакував дуже добре; тому вона сподівається, що міс Вудхаус і міс Сміт учинять ласку і теж з'їдять по шматочку.

Згадка про Коулів неминуче мусила потягнути за собою згадку і про містера Елтона. Їх пов'язувала дружба, і містер Коул уже встиг отримати вістку від містера Елтона після його від'їзду. Емма знала, чим це закінчиться: довго і нудно обговорюватимуть листа, а потім зійдуться на тому, що містер Елтон зволікає з приїздом, і що він дуже любить проводити час у компаніях, і що він — фаворит, де б не був, і як багато народу було на церемоніймейстерському балу; Емма з честю витримала всю цю процедуру, виявляючи належну в подібних випадках зацікавленість, висловлюючись із усією належною схвальністю і завжди забігаючи наперед, намагаючись не дати Гарріет ані слова мовити.

Вона заздалегідь приготувалася до цього, коли заходила в будинок; але думала, що після віддання належного містеру Елтону ніякою небезпечною темою її більше не обтяжуватимуть і говоритимуть загалом про заміжніх та незаміжніх жінок Гайбері і про їхні картярські вечірки. Емма не сподівалася, що містера Елтона заступить Джейн Ферфакс; але міс Бейтс буквально виштовхала його з розмови і зненацька перескочила на Коулів, провістивши обговорення листа від своєї племінниці.

— Так, звичайно... містер Елтон... зрозуміло... що ж стосується танців, то, безперечно... місіс Коул розповідала мені, що танцювальні вечори в Баті... Місіс Коул мала ласку трохи з нами посидіти і поговорити про Джейн; бо тільки-но вона зайшла, почала розпитувати про Джейн, а Джейн у дуже великому фаворі в Коулів. Щоразу, коли вона приїздить до нас, місіс Коул просто не знає, як виявити їй свою доброту; і мушу сказати, що Джейн заслуговує на неї як ніхто. Отож місіс Коул відразу ж почала розпитувати про неї і сказала: "Знаю, що останнім часом ви не отримували вісток від Джейн, бо їй ще не час писати листа", а коли я відразу ж відповіла: "Ні, таки отримували — лист прийшов саме сьогодні вранці", то ніколи не бачила, щоб люди так дивувалися. "Невже і правда отримали? — вигукнула вона, — бігме, це дуже несподівано. То швидше ж розкажіть мені, що вона там пише!"

Еммина ввічливість уже була наготові і, всміхаючись, вона з підкресленою цікавістю запитала:

— Так рано отримали звістку від міс Ферфакс? Я надзвичайно рада. Сподіваюсь, у неї все гаразд?

— Дякую. Ви такі люб'язні! — відповіла тітка, радо обманувшись, і бадьоро почала вишукувати листа. — Ага, ось він! Я знала, що він десь поруч; але бачите — я поставила на нього свою скриньку, тому його й не було видно, а я ж зовсім недавно тримала його в руках і тому була впевнена, що він мусить бути десь на столі. Я читала його міс

Коул, а коли та пішла, то перечитувала своїй матусі, бо для неї це така радість — лист від Джейн! — що скільки не читай, їй усе одно мало; тому я знала, що він десь недалеко, тож ось — лежав якраз під моєю скринькою! І якщо ви маєте милість послухати, що вона пише, то... але спочатку я мушу, як належить, вибачитися за Джейн, що вона написала такого короткого листа — бачите, лише дві сторінки, та й тих, мабуть, не буде; а зазвичай вона списує весь папір, а потім половину викреслює. Матуся часто дивується, що я так добре розумію її почерк. Коли ми відкриваємо листа, вона часто каже: "Ну що, Хетті, час тобі приступати до прочитання цього мережива, — правда ж, мамо? А я і відповідаю їй, що вона й сама могла б у ньому розібратись — у кожному слові — якби нікому було допомогти; я впевнена, що якби вона добряче посиділа над листом, то зрозуміла б у ньому кожне слово. А й справді: хоча зір моєї матінки вже не той, що колись, та — дякувати Богові — за допомогою окулярів вона ще бачить навдивовижу добре! Це таке благо! Моя матуся дійсно має дуже добрий зір. Буваючи в нас, Джейн часто каже: "А що, бабусю, треба було дійсно мати сильні очі, щоби бачити так добре, як ви бачите нині — і це при тому, що ви так багато шили і в'язали! Я б теж хотіла, щоб мої очі прислужилися мені так само довго"."

Промовивши все це надзвичайно швидко, міс Бейтс змушена була замовкнути, щоб перевести подих; і в Емми з'явилася можливість сказати якийсь комплімент вишуканому почерку міс Ферфакс.

— Це надзвичайно люб'язно з вашого боку, — відповіла вельми потішена міс Бейтс, — ваша думка — дуже вагома, бо ви самі маєте прекрасний почерк. Нічия похвала не була б для нас такою цінною, як похвала міс Вудхаус. Моя мати недочуває, вона, знаєте, глухувата. Пані, — звертаючись до неї, — ви чули, що міс Вудхаус мала люб'язність сказати про почерк Джейн?

І Емма мала щастя почути, як міс Бейтс ще двічі повторювала її безглуздий і недоречний комплімент, доки бабця його не второпала. А тим часом Емма розмірковувала: як би ото — без явної непоштивості — уникнути вислуховування листа від Джейн Ферфакс? Але тільки-но вона відважилася на втечу під хоч якимось, нехай і не дуже переконливим, приводом, як міс Бейтс знову до неї звернулась і заволоділа її увагою.

— Бачите — глухота у моєї матусі зовсім дріб'язкова, така, що не варто й перейматися. Мені потрібно лише підвищити голос і двічі або тричі повторити сказане — і вона обов'язково мене почує; вона ж звикла до мого голосу. Але ось що цікаво: вона завжди чує Джейн краще, ніж мене. У Джейн така виразна вимова! Однак не думаю, що в неї виникне враження, наче її бабуся стала чути гірше, ніж два роки тому, а це — не абищо в її похилому віці; а ми ж і справді не бачили її цілих два роки. Ще ніколи ми так довго її не бачили, і я казала міс Коул, що ми навіть не знаємо, як нам тепер її зустрічати.

— А ви сподіваєтеся, що міс Ферфакс незабаром приїде?

— Авжеж! Наступного тижня.

— От так новина! Не сумніваюсь, що її приїзд принесе велику радість.

— Дякую. Ви такі ласкаві. Так, вона приїде наступного тижня. Усі такі здивовані, і всі говорять нам одні й ті самі люб'язні поздоровлення. Я впевнена, що вона буде рада побачитися зі своїми друзями у Гайбері, а друзі будуть так само раді побачитися з нею. Так, вона приїде в п'ятницю або в суботу; вона не знає цього напевне, тому що полковнику Кемпбеллу самому на днях знадобиться карета. Так люб'язно з їх боку, що вони допровадять її сюди без пересадок! Між іншим, вони завжди так чинять. Так-так, у наступну п'ятницю або суботу. Саме про це вона і пише. Саме з цієї причини вона і написала "не за правилами", як ми це звемо, бо інакше — коли б написала як зазвичай — ми б отримали звістку тільки наступного вівторка чи середи.

— І я теж так гадала. Побоювалася, що нічого нового сьогодні про міс Ферфакс так і не довідаюсь.

— Як люб'язно з вашого боку! Дійсно, якби не ця обставина, то ми б нічого не знали про її наступний візит. Матуся така задоволена, бо Джейн збирається пробути з нами щонайменше три місяці. Так і написала — три місяці, і я вам із задоволенням про це прочитаю. Бачите, справа полягає в тому, що Кемпбелли збираються до Ірландії. Місіс Діксон переконала батька та матір негайно до неї навідатися. Вони мали намір поїхати аж улітку, але їй дуже кортить знову з ними побачитися — бо до того часу, коли минулого жовтня вийшла заміж, вона ніколи не розлучалася з батьками навіть на тиждень. Їй, мабуть, дуже некомфортно в чужому королівстві, тобто я збиралася сказати — в чужому краю, от вона і написала дуже нетерплячого листа своїй матері чи своєму батькові — я сама точно не пам'ятаю, про це ми незабаром дізнаємося з листа; отож написала листа від імені містера Діксона і від свого імені, наполегливо запрошуючи приїхати негайно; вони з чоловіком зустрінуть їх у Дубліні і відвезуть до свого сільського маєтку; зветься він Бейлікрейг — у моїм уявленні це чудове місце. Джейн багато чула про його красу — від містера Діксона, звичайно ж, бо не знаю, від кого ще вона могла про це почути. Цілком природно, що, женихаючись до своєї майбутньої дружини, він не міг не розповідати їй про свою домівку. Джейн часто виходила з ними на прогулянку, бо полковник і місіс Кемпбелл дуже дбали про те, щоб їхня дочка не надто часто прогулювалася сама з містером Діксоном, за що я їх зовсім не засуджую. Отож вона, напевне, чула все, що містер Діксон міг розповідати міс Кемпбелл про Ірландію. Здається, вона якось писала нам, що він показував деякі малюнки цього маєтку — пейзажі, які він намалював власноруч. Мені він видається дуже люб'язним і привабливим молодим чоловіком. За його словами, Джейн дуже хотілося побувати в Ірландії.

Цієї митті на думку Еммі спала незвичайна і цікава здогадка про отого привабливого містера Діксона, Джейн Ферфакс і її нездійсненого бажання побувати в Ірландії; тому вона — з підступним наміром довідатися більше — сказала:

— Вам, без сумніву, поталанило, що міс Ферфакс відпустили до вас саме тепер. Зважаючи на таку міцну дружбу між нею і місіс Діксон, їй, скоріш за все, довелося б супроводжувати полковника і місіс Кемпбелл.

— Правда, істинна правда. Саме цього ми завжди боялися; нам би не хотілося, щоб

вона поїхала так далеко, та ще й на кілька місяців підряд, — і не мала б змоги повернутися, коли щось трапиться. Але, як бачите, все виходить якнайкраще. Вони — містер і місіс Діксон — страх як хочуть, аби вона приїхала разом із полковником та місіс Кемпбелл, і ніскільки не сумніваються в її приїзді; Джейн пише, — і ви незабаром це почуєте, — що вони надіслали надзвичайно люб'язне і наполегливе запрошення для всіх; містер Діксон — так той ніколи не скнарує на знаки уваги. Він — надзвичайно привабливий молодик. Відтоді, як він урятував Джейн у Веймуті, коли під час водної прогулянки у вітрилах несподівано щось крутнулось і ледь не скинуло її у воду; вона вже майже упала, та він, виявивши надзвичайну спритність і присутність духу, схопив її за рукав (думати не можу про це без тремтіння!) — але з того пам'ятного дня почую до містера Діксона прихильність надзвичайну!

— Однак, попри наполегливість її подруги і її власне бажання побувати в Ірландії, міс Ферфакс воліє приділити свій час вам та місіс Бейтс?

— Так — виключно зі своєї волі та за власним бажанням; полковник і місіс Кемпбелл гадають, що вона чинить цілком правильно, вони якраз і хотіли їй це порекомендувати; вони особливо наполягають на тому, щоб Джейн потрапила до клімату, в якому вона народилася, оскільки останнім часом нездужала.

— Я занепокоєна цією новиною. Гадаю, що вони вчинили розважливо. Але ж місіс Діксон неодмінно розчарується — і дуже сильно. Наскільки я розумію, місіс Діксон не така вже й красуня; її, мабуть, аж ніяк не можна порівняти з міс Ферфакс.

— Так, звичайно ж, не можна. Дуже вдячна вам за комплімент, але так воно й є. Тут ніякого порівняння. Міс Кемпбелл завжди була зовсім непоказною — але надзвичайно елегантною і приємною.

— Та ото ж, а як же без цього!

— Бідолаха Джейн сильно застудилася! Ще аж сьомого листопада, я вам про це прочитаю, і відтоді так повністю і не одужала. Щось ця застуда надовго до неї причепилась, еге ж? Раніш вона про це не згадувала, бо не хотіла нас тривожити. Це так на неї схоже! Така повага з її боку! Однак вона ще настільки хвора, що її приятелі Кемпбелли гадають, що краще їй поїхати додому і побути в сприятливому для себе кліматі; вони не сумніваються, що три-чотири місяці перебування в Гайбері її повністю вилікують — якщо вона нездужає, то їй дійсно краще приїхати сюди, ніж вирушати до Ірландії. Ніхто не піклуватиметься про неї так, як ми.

— Мені здається, що це найліпше рішення, яке тільки можна придумати.

— Отож, як ви дізнаєтеся з листа Джейн, вона має приїхати до нас наступної п'ятниці чи суботи, а Кемпбелли вирушають до Холліхеда наступного понеділка. Так несподівано! Можете уявити собі, люба міс Вудхаус, яке сум'яття я зараз відчуваю! От якби не її хвороба — боюсь, що вона схудла і виглядає дуже погано. Мушу вам розповісти, яка неприємність трапилася зі мною через її хворобу. Знаєте, я завжди навмисне перечитую листи від Джейн до того, як прочитати їх матусі, побоюючись, що в них буде щось таке, від чого вона може засмутитися. Джейн сама попрохала, щоб я так робила, і я завжди так роблю: отож і сьогодні почала з того, що вжила

попереджувальних заходів; але тільки-но дійшла до того місця, де вона згадує про свою хворобу, я перелякано вигукнула: "О Боже! Бідолашна Джейн захворіла!" Моя ж матуся, уважно за мною слідкуючи, добре це розчула і дуже засмутилася. Однак, коли я прочитала далі, то виявилось, що не все так погано, як мені видалося на початку; наразі ж я змальовую їй цю хворобу як настільки несерйозну, що вона нею майже не переймається. І як я могла так схибити і втратити обережність! Якщо Джейн швидко не одужає, то ми покличемо містера Перрі. Грошей не пошкодуємо; і хоча він бере небагато і так любить Джейн, що — смію сказати — не захоче брати за лікування ніяких грошей узагалі, ми йому цього не дозволимо, ви ж знаєте. Йому ж треба годувати жінку і дітей, тому не можна допускати, щоб він марно витрачав свій час. А тепер, після того, як я коротко розповіла про те, що пише Джейн, звернімося до її листа; впевнена, що вона розповість про себе набагато краще, ніж це зробила за неї я.

— Боюсь, що нам доведеться покинути вас негайно, — сказала Емма, поглянувши на Гарріет і підводячись. — Мій тато чекає на нас. Коли я зайшла до вас, то не збиралася затримуватись довше, ніж на п'ять хвилин. А навідалася просто тому, що проходила поблизу і не могла не спитати про місіс Бейтс; але я затрималась — і це було так приємно! Однак зараз ми мусимо попрощатися з вами і з місіс Бейтс.

Ніякі умовляння залишитися успіху не мали. Вона знову опинилася на вулиці, задоволена тим, що хоча багато було нав'язано їй всупереч її волі, що хоча фактично їй довелося вислухати зміст усього листа від Джейн Ферфакс, вона все ж таки змогла уникнути необхідності вислуховувати, як читатимуть самого листа.

Розділ 2

Джейн Ферфакс, сирота, була єдиною дитиною молодшої дочки місіс Бейтс.

Шлюб лейтенанта Ферфакса з Н-ського піхотного полку і міс Джейн Бейтс мав свій день слави і насолоди, прагнень і сподівань, але тепер од нього не лишилося нічого, крім сумних спогадів про смерть лейтенанта в бою десь за кордоном та про те, що його невітшна вдова незабаром померла від сухот. А ще від цього шлюбу залишилася Джейн Ферфакс.

За своїм народженням вона належала до Гайбері; і коли в трирічному віці Джейн, утративши матір, стала надбанням, підопічною, втіхою і пестункою її бабусі та тітки, здавалося цілком природним, що в Гайбері вона назавжди й залишиться, що навчиться вона лише тому, що в змозі будуть забезпечити вкрай обмежені кошти, що виросте вона без корисних родинних зв'язків і того впливового сприяння, які могли б стати цінним додатком до того, чим наділила її природа: приємної зовнішності та вдачі, кмітливості й добросердих та добропорядних родичів.

Але співчутлива натура приятеля її загиблого батька спричинила зміну в її долі. Це був полковник Кемпбелл, котрий дуже високо цінував Ферфакса як зразкового офіцера і гідного всілякої поваги молодого чоловіка; до того ж він вважав, що саме завдяки турботам Ферфакса він не помер під час епідемії висипного тифу, що спалахнула у військовому таборі. Полковник не забув зробленого йому добра, хоча після смерті бідолашного Ферфакса минуло кілька років, перш ніж він зміг повернутися до Англії та

вжити якихось заходів, співмірних з його можливостями. Коли ж він нарешті повернувся, то розшукав дівчинку й оточив її піклуванням. Він був чоловіком одруженим і мав лише одну дитину — дівчинку приблизно того ж віку, що і Джейн. Отож Джейн почала приїздити до них у гості й затримуватися надовго, поступово стаючи загальною улюбленицею; а перед тим, як їй виповнилося дев'ять років, сильні дружні почуття до неї з боку доньки полковника, а також його власне бажання бути другом не тільки на словах, поєдналися і спричинили пропозицію полковника Кемпбелла перебрати на себе всю фінансову відповідальність за її навчання. Пропозицію прийняли; і з того часу Джейн стала належати до сім'ї Кемпбеллів, постійно мешкаючи з ними і відвідуючи свою бабусю лише час від часу.

Задум полягав у тому, щоб вона отримала педагогічну освіту, бо на ті декілька сотень фунтів, що вона успадкувала від свого батька, існувати самотійно було справою нереальною. Забезпечити її якимось іншим чином було поза можливостями полковника Кемпбелла, бо, хоча і мав він за рахунок пенсії та жалування пристойний прибуток, статок його був скромним і призначався дочці; але полковник сподівався, що оплачена ним освіта забезпечить Джейн засоби для пристойного існування в майбутньому.

Ось така була історія Джейн Ферфакс. Вона потрапила до гарних рук, не знала від Кемпбеллів нічого, крім добра, й отримала чудову освіту. Постійно мешкала з людьми доброчесними й освіченими, і тому серце її і розум ввібрали в себе всі ті переваги, що їх забезпечують дисципліна і культура; а оскільки полковник Кемпбелл постійно мешкав у Лондоні, то піклування першокласних наставників сприяли б розквіту навіть набагато скромніших талантів, ніж ті, що мала Джейн. Її нахили та здібності були гідними всього того, що давала їй дружба Кемпбеллів; і у вісімнадцять чи дев'ятнадцять років вона цілком відповідала вимогам професії наставника — з поправкою на ті обмеження в догляданні за дітьми, які накладав її юний вік; але її любили дуже сильно і тому не поспішали відпускати. Ні полковник, ні його дружина не могли зробити перший крок, а їх донька цього просто не знесла б. День гіркої розлуки відклали. З легкістю знайшлося те виправдання, що вона ще надто юна — і Джейн залишилася з Кемпбеллами, беручи участь, як і їхня дочка, у всіх добропристойних утіхах світського товариства і насолоджуючись розважливим поєднанням домівки та розваг. Єдиною темною плямою було майбутнє, і її кмітливий розум тверезо нагадував їй, що незабаром усьому цьому може настати кінець.

Любов до неї всієї сім'ї, а особливо палка прихильність міс Кемпбелл, робила їм тим більшу честь через ту обставину, що Джейн безумовно переважала доньку Кемпбеллів і красою, і своїми здібностями та знаннями. Міс Кемпбелл не могла не бачити, що природа наділила Джейн кращою зовнішністю, а її батьки не могли не відчувати її вищих розумових здібностей. Однак — при неослабній взаємній повазі — вони продовжували жити разом аж до заміжжя міс Кемпбелл, котрій той щасливий випадок, що так часто відкидає будь-які розрахунки в шлюбних справах, надаючи привабливості посередності, а не вищості, допоміг заволодіти увагою містера Діксона, багатого молодого чоловіка приємної зовнішності, відразу ж після їхнього знайомства. Тож вони,

як і належить, щасливо побрались, а Джейн Ферфакс власний хліб ще мала заробити.

Ця подія сталася зовсім недавно, надто недавно, щоб невдачлива подруга міс Кемпбелл устигла вжити якихось заходів для того, аби стати на шлях свого покликання, хоча вона якраз досягла того віку, який сама для себе визначила як вік початку самотійного життя. Вона вже давно вирішила, що це станеться, коли їй виповниться двадцять один рік. Із заповзятливістю відданої послушниці твердо розсудила, що в двадцяти-однорічному віці пожертвує собою і назавжди відійде від усіх утіх життя, від цікавого спілкування, від рівного собі товариства, від умиротворення і надії — до каяття і приниження.

Здоровий глузд полковника і міс Кемпбелл не міг заперечувати проти такої рішучості, але їхні почуття — могли. Доки вони живі, Джейн не треба докладати надмірних зусиль — вона завжди може розраховувати на їхню домівку; їм узагалі було б краще, якби вона залишилася з ними назавжди; але це було б егоїстично — що має бути, того не минути, тож нехай воно трапиться якнайшвидше. Можливо, Кемпбелли почали розуміти, що було б мудріше з їхнього боку і краще для Джейн, якби вони ще з самого початку не спокушались відкласти від'їзд і тим самим уберегли її від пізнання смаку тих насолод привільного життя, від яких вона мусила тепер відмовитися. Однак їхня прихильність до неї все одно ладна була віднайти будь-який привід, аби тільки відстрочити цей гіркий момент: Джейн іще не встигла одужати з часу одруження їхньої дочки, отож, доки вона повністю не відновить своє здоров'я, вони змушені заборонити їй приступати до роботи, більш-менш задовільне виконання якої (немислиме для людини з ослабленим тілом і нестійкою психікою) і так потребує — за найсприятливіших обставин — дещо більшого, ніж просто бездоганності тіла і духу.

Про свою нездійснену подорож до Ірландії разом із Кемпбеллами Джейн розповіла тітці тільки правду, хоча якусь її частину могла і приховати. Вона сама захотіла приїхати до Гайбері на час їхньої відсутності, щоби провести там — хто знає? — можливо, свої останні місяці повного дозвілля серед родичів, які безмежно її люблять; і Кемпбелли — яке б міркування не спонукало до цього когось із них чи всіх трьох — швидко пристали на таку пропозицію і заявили, що стосовно одужання Джейн вони ні на що так не покладаються, як на її перебування протягом кількох місяців у рідному кліматі. Отож її приїзд сумнівів не викликав, як і не викликало сумнівів те, що мешканцям Гайбері — замість того, щоб вітати довгоочікуваного абсолютного незнайомця в особі Френка Черчілля — доведеться поки що вдовольнитися Джейн Ферфакс, цікавою для них лише своєю дворічною відсутністю.

Емма була прикро вражена: необхідність цілих три місяці виявляти люб'язність особі, що не викликає в неї ніякої симпатії! Необхідність робити більше, ніж їй хотілось, і менше, ніж їй слід було робити! Емма сама до пуття не знала, чому вона недолюблює Джейн Ферфакс; на думку містера Найтлі — якось він сказав їй про це, — причина полягала в тому, що вона вбачала в ній ту довершено-бездоганну молоду жінку, якою їй самій хотілося виглядати в очах інших. І хоча тоді Емма гордовито відкинула це звинувачення, траплялися хвилини самоаналізу, коли вона була явно не в ладах із

совістю. Але "вона ніколи не зможе з нею заприятелювати: вона не розуміє, в чому тут причина, але Джейн завжди така холодно-стримана, така байдужа до того, подобається вона чи ні, — а ще ота її балакуча тітка! І з нею всі так носяться! Чомусь вважається, що нам слід бути близькими подругами — мабуть, через однаковий вік; усі гадають, що ми мусимо страшенно подібатись одна одній". Отакі були її підстави недолюблювати Джейн Ферфакс — інших вона не мала.

Ця неприязнь була настільки невинуватною — а всякий приписуваний Джейн Ферфакс недолік іще більше розпалювався уявою, — що кожного разу, коли Емма вперше зустрічала її після тривалої перерви, було таке відчуття, наче вона її образила. Ось і тепер, під час першого, по прибутті, візиту ввічливості — після дворічної відсутності — Емму особливо вразили та зовнішність і ті манери, які вона гудила всі ці два роки. Джейн Ферфакс була дуже елегантною, просто надзвичайно елегантною; що-що, а елегантність Емма уміла цінувати, причому за найвищою міркою. Вона мала чудовий зріст: саме такий, що майже всім видався б високим, але нікому — надто високим; її комплекція являла собою золоту середину між повнотою і худорлявістю, хоча незначні ознаки нездужання, здавалося, схилили чашу терезів у бік останнього з двох лих. Емма не могла всього цього не помітити; а ще її обличчя — його риси були навіть прекрасніші, ніж їй пам'яталося відтоді, як вони бачилися востаннє; це обличчя не можна було назвати правильним, але краса його була надзвичайно привабливою, її очі — темно-сірі, з темними віями і темними бровами — завжди викликали в Емми захоплення; але шкіра, до якої вона завжди прискіпувалася за начебто недостатню рум'яність, була такою свіжою і ніжною, що насправді не потребувала рум'янцю яскравішого. Це був той тип краси, в якому елегантність була основною рисою і яким Емма — якщо бути чесною — відповідно до усіх своїх принципів мусила захоплюватися, тим більше, що в Гайбері так рідко можна було зустріти людей елегантних душею і тілом! Ось вони — і своєрідність, і всілякі чесноти, позбавлені будь-якої вульгарності!

Коротше кажучи, під час першого візиту Емма сиділа, споглядаючи Джейн Ферфакс із почуттям подвійного задоволення — відчуттям насолоди і відчуттям відновленої справедливості, бо вирішила більше ніколи не думати про неї зле. І дійсно, якщо взяти до уваги її історію, її становище, а також її красу; якщо замислитися над тим, яка доля судилася всій цій елегантності, яке життя чекає на Джейн Ферфакс попереду, від чого їй доведеться відмовитися, то здавалося, що неможливо відчувати до неї нічого, крім поваги та співчуття; особливо якщо до всіх уже добре відомих подробиць додати ту цілком можливу обставину її закоханості в містера Діксона, яку Емма припустила з самого початку. У такому разі ніщо не буде таким гідним жалю й поваги, як ті жертви, котрі Джейн твердо вирішила принести. Тепер Емма воліла більше не звинувачувати її в тому, що вона хотіла відбити містера Діксона в його дружини, а також в інших злих намірах, що їх спочатку намалювала її уява. Якщо це було кохання, то було це безхитрісне, нерозділене і безнадійне почуття лише з її боку. Мабуть, під час прогулянок і розмов — що вона їх чула — між містером Діксоном та її подругою Джейн Ферфакс поступово всотувала фатальну отруту кохання, а тепер із

найкращих, найчистіших міркувань відмовляла собі в поїзді до Ірландії, вирішивши незабаром розпочати власну — важку і почесну — кар'єру і тим самим раз і назавжди порвати з ним і з Кемпбеллами.

Отож у цілому Емма пішла від неї в такому лагідному і милостивому настрої, що по дорозі додому вже було почала замислюватися над можливими претендентами, а потім — бідкатися з того приводу, що Гайбері не міг похвалитися наявністю гідного молодого чоловіка, який забезпечив би незалежність Джейн Ферфакс; не було нікого, кого заради неї вона захотіла б заманити в пастку.

Це були шляхетні, але недовговічні пориви. Не встигла Емма зобов'язати себе публічним проголошенням довічної дружби з Джейн Ферфакс і зробити для подолання давніх несправедливостей і упередженості щось більше, ніж сказати містеру Найтлі: "А вона і справді гарна; більше, ніж гарна!" — як Джейн провела зі своєю бабусею і тіткою вечір у Гартфілді — і все знову повернулося на круги своя. Знов ожило те, що раніше дратувало Емму. Тітка була такою ж набридливою, як і завжди; навіть набридливішою, бо тепер до захоплення здібностями Джейн додалося занепокоєння її здоров'ям; і всім довелося вислуховувати детальну розповідь про те, як мало хліба і масла вона з'їла на сніданок і який маленький шматочок баранини — на обід, а також розглядати нові чепчики і капшучки для шитва, що вона зробила для своєї матусі і для себе; і Джейн знову впала в немилість. Вони музикували; Емму теж упрохали пограти; але ті подяки й похвала, що, як і належить, були висловлені опісля, здалися їй сповненими зверхньої поблажливості, словами, мовленими лише для того, щоб зарозуміло підкреслити бездоганність власної гри. І що найгірше — вона була такою холодно-байдужою, такою обачливою! Неможливо було збагнути, що вона думає насправді.

Хоча Джейн і так була максимально стриманою, найбільшу стриманість і обачливість вона виявила в розмовах про Веймута і подружжя Діксонів. Здавалося, була налаштованою не розповідати нічого суттєвого про особу містера Діксона, про своє ставлення до нього і не висловлювати власну думку про доречність цього шлюбу. Вона говорила загальними схвально-ввічливими фразами, що не містили нічого цікавого чи оригінального. Однак це їй не допомогло. Її обережність була марною. Емма побачила напускний характер її байдужості і тому повернулася до своїх попередніх припущень. Скоріш за все, їй було що приховувати, окрім власних уподобань: мабуть, містер Діксон ледь не наважився змінити одну подругу на іншу або ж став на бік міс Кемпбелл тільки заради сподіваних дванадцяти тисяч фунтів.

Джейн була такою ж стриманою і щодо іншого. Вона і містер Френк Черчілль перебували у Веймуті в один і той же час. Не становило великої таємниці, що вони були трохи знайомі, але Емма не почула й півслова реальної інформації про те, яким він був насправді. "Він симпатичний?" — "Наскільки їй відомо, його вважали дуже привабливим молодим чоловіком". — "Він — приємна людина?" — "В основному вважали, що так". — "Він справив враження розсудливого молодого чоловіка, освіченого молодого чоловіка?" — "На курорті або в звичайній лондонській компанії про такі речі скласти уявлення важко. На підставі мого досить нетривалого

спілкування з містером Черчіллем з упевненістю можна судити лише про манери. На її думку, всі знаходили його манери приємними". І цього їй Емма простити не могла.

Розділ 3

Емма не могла їй цього простити, однак містер Найтлі, котрий теж був серед гостей, не помітив ані приводу для її роздратування, ані самого роздратування, а бачив лише належну чемність і доброзичливу поведінку з обох боків; тож наступного ранку, знову відвідавши Гартфілд у справі до містера Вудхауса, він висловлював своє цілковите задоволення. Робив це не так відверто, як зробив би тоді, коли в кімнаті не було б Емминого батька, але достатньо прозоро, щоби вона зрозуміла, про що йдеться. Він завжди вважав, що Емма ставиться до Джейн несправедливо, і тепер із великим задоволенням констатував суттєве поліпшення.

— Це був такий приємний вечір, — почав він одразу, тільки-но розтлумачив містеру Вудхаусу необхідне, отримав од нього ствердну відповідь і прибрав папери. — Винятково приємний. Ви з міс Ферфакс пригостили нас чудовою музикою. Не знаю, добродію, що може бути приємніше, коли отак сидиш собі, а тебе розважають дві чарівні дівчини — то музикою, то розмовами. Еммо, я певен, що вечір сподобався міс Ферфакс, це точно. Ви були на висоті. Я радий, що ви дали Джейн можливість стільки пограти, це була така милість із вашого боку, бо в домі її бабусі інструмента немає.

— Дуже рада, що вам сподобалося, — сказала Емма і усміхнулася. — Смію сподіватися, що я не так уже й часто буваю недостатньо уважною до наших гостей.

— Звичайно ж ні, моя люба, — відразу озвався її батько. — У цьому ти можеш не сумніватися. Ти така чемна й уважна, як ніхто. Навпаки — ти надто чемна й уважна. От, наприклад, булочки — якби вчора ввечері їх подали тільки один раз, то цього було б цілком достатньо.

— Дійсно, — відразу ж вигукнув містер Найтлі. — Вам рідко коли бракує неувважності — ви майже завжди поводитесь належним чином і виявляєте належне розуміння. Отож гадаю, що ви добре розумієте мене і зараз.

Емма хитро-грайливо поглянула на нього, що означало: "Я добре вас розумію", — але мовила лише:

— Міс Ферфакс така стримана й холодна.

— А я завжди казав, що вона така і є — трохи стримана; але вам незабаром вдасться подолати ту частину її стриманості, що коріниться в недостатній упевненості в собі. Вихованість і ввічливість завжди гідні похвали.

— Значить, ви вважаєте, що вона сором'язлива. А от я ніякої сором'язливості тут не бачу.

— Люба моя Еммо, — сказав містер Найтлі і перебрався зі свого крісла в те, що стояло ближче до неї, — ви що, хочете сказати, що вам не сподобався вечір?

— Та ні! Мені сподобалася власна вперта наполегливість у намаганні про щось дізнатись, і мене здивували ті мізерні відомості, котрі я отримала.

— Ви мене неприємно дивуєте, — тільки і сказав містер Найтлі.

— Сподіваюся, що вечір сподобався всім, — як завжди спокійно мовив містер

Вудхаус. — Мені — сподобався. Правда, в якийсь момент жар від каміна став надто сильним, але я трішечки відсунув крісло — зовсім небагато, і він перестав мені дошкуляти. Міс Бейтс була, як завжди, дуже балакучою та життєрадісною, хоча, по правді кажучи, розмовляє вона надто швидко. Однак усе одно дуже приємна людина, та й місіс Бейтс — по-своєму — теж. Вони — мої давні друзі і я їх люблю; а міс Джейн Ферфакс — така вже ж гарна дівчина, дуже гарна і — дуже чемна! Містєре Найтлі, їй, певне, теж сподобався вечір, бо з нею була Емма.

— Певна річ, сер, і Еммі також, бо з нею була міс Ферфакс. Емма відчула його занепокоєння і, намагаючись розвіяти його принаймні тимчасово, мовила із щирістю, що не викликала ніяких сумнівів:

— Вона — створіння настільки вишукане, що очей не відвести. Не можу дивитися на неї без захоплення; і всім серцем їй співчую.

Од радості містєр Найтлі не знав, що й казати; а поки він збирався з відповіддю, містєр Вудхаус, все ще думаючи про Бейтсів, мовив:

— Дуже жаль, що їм живеться так сутужно! Дуже жаль! Мені часто хотілося — щоправда, на це непросто наважитися — зробити хоча б якісь невеличкі, дрібні подарунки, щось таке незвичайне — ось ми закололи порося, і Емма хоче послати їм полядвичку або задній окіст; порося ще молоде, і м'ясо — ніжне, гартфілдська свинина не така, як скрізь, та все ж це — свинина; і, моя люба Еммо, якщо вони дійсно приготують із неї добре підсмажені біфштекси, як це робиться в нас — на власному жиру, а не запікатимуть, бо запечена свинина — то погибель для будь-якого шлунку, варто, гадаю, послати їм окіст, еге ж, моя люба?

— Тату, я вже послала їм задню четвертину, бо знала, що в тебе виникне таке бажання. З окосту вони можуть зробити солонину, причому дуже смачну, а полядвичку — приготують так, як їм забажається.

— Вірно, моя люба, істинна правда. Я чомусь раніше про це не подумав, але так дійсно буде найкраще. Аби вони тільки не пересолили окіст; бо якщо його не пересолити і ретельно відварити, як це робить наш Серлі, і споживати помірно, з вареною ріпкою та невеликою кількістю моркви чи пастернаку, то, на мою думку, таку їжу не можна буде назвати нездоровою.

— Еммо, — озався незабаром містєр Найтлі, — у мене для вас новина. Ви ж любите новини, так от — по дорозі сюди я дещо почув і, гадаю, вам це буде цікаво.

— Новина! Авжеж, я завжди люблю новини! А що за новина? І чому це ви так посміхаєтеся? Де ви її почули? В Рендоллзі?

Він тільки й устиг сказати:

— Ні, не в Рендоллзі; я там і близько не був, — як двері розчинилися навстіж і в кімнату ввійшли міс Бейтс і міс Ферфакс. Почуття вдячності й бажання повідати новину так переповнювали міс Бейтс, що вона не знала, з чого почати. Містєр Найтлі швидко переконався, що свій момент він уже прогавив і що йому тепер і півслова не дадуть сказати.

— Доброго ранку, любий добродію, як почуваетесь? Моя мила міс Вудхаус, я просто

не знаю, як мені висловити свою подяку! Така чудова четвертинка свинини! Ви такі щедрі! Чули новину? Містер Елтон збирається одружитися.

Емма не підозрювала, що може йтися про містера Елтона, і тому, почувши сказане, так здивувалася, що навіть трохи здригнулась і почервоніла.

— Оце і була моя новина: я думав, що вам цікаво буде її почути, — сказав містер Найтлі з усмішкою, котра мала засвідчити його правоту, бо частково справдилося те, про що він колись казав Еммі.

— А ви де про це дізналися?! — скрикнула міс Бейтс. — Хто ж вам міг це сказати, містере Найтлі? Бо ще не минуло і п'яти хвилин, як я отримала записку від місіс Коул — ні, ніяк не більше п'яти хвилин — ну нехай десяти — я саме наділа капелюшка та жакет і вже була вийшла знову поговорити з Петті про свинину, а Джейн стояла в коридорі, — правда, Джейн? — бо моя матінка так боялася, що в нас не знайдеться достатньо великої боденьки. Отож я сказала, що піду й подивлюся, а Джейн і каже: "Може, натомість я сходжу? Здається, ви трохи нездужаєте, а Петті якраз прибирає на кухні". "Не треба, моя люба", — відповіла я — і саме в цю мить принесли записку. Містер Елтон збирається одружитися із якоюсь міс Гокінс — оце і все, що мені відомо. Із якоюсь міс Гокінс із Бата. Але ж, містере Найтлі, як же ви все-таки дізналися про це? Бо місіс Коул сіла і написала мені записку відразу ж після того, як містер Коул сповістив їй цю новину. Якась міс Гокінс...

— Півтори години тому я мав ділову зустріч із містером Коулом. Коли мене провели до нього, він якраз скінчив читати Елтонового листа і тому відразу ж передав його мені.

— Ага! Оце так... мабуть, ще ніколи не було такої цікавої для всіх новини. Шановний добродію, ви такі щедрі. Моя матінка бажає вам усіляких гараздів, вона безмежно вдячна вам і каже, що ви просто приголомшили її своєю добротою.

— Нашу гартфілдську свинину, — відповів містер Вудхаус, — ми вважаємо набагато кращою за будь-яку іншу, бо вона дійсно є такою, тому нам із Еммою було надзвичайно приємно...

— Любий добродію, як каже моя мати, наші друзі занадто до нас ласкаві. Якщо колись і були люди, що жили заможнo, не будучи багатими, то це, безперечно, ми. Нам дійсно "випало жити серед добрих людей". Значить, містере Найтлі, ви на власні очі бачили листа, отож...

— Це був короткий лист, просто повідомлення — але, звичайно ж, повідомлення бадьоре й радісне, — при цьому він хитро поглянув на Емму. — Містер Елтон написав, що має щастя сповістити... не пам'ятаю точно, як саме йшлося в листі, та це, власне, і не так важливо. Коротше кажучи, повідомлення зводилося до того, що він збирається одружитися з такою собі міс Гокінс. Зі стилю самого листа я здогадався, що написаний він був одразу після того, як цю справу було вирішено.

— Значить, містер Елтон збирається одружитися! — сказала Емма, тільки-но до неї повернувся дар мови. — Побажаймо йому щастя.

— Рано ще йому одружуватися, — зауважив містер Вудхаус. — Краще б він не

поспішав. Як на мене, то йому й одному непогано. Ми завжди радо зустрічали його у Гартфілді.

— Міс Вудхаус, це означає, що у нас буде нова сусідка! — радісно вигукнула міс Бейтс, — моя матінка така задоволена! Каже, їй спокою не давала думка, що бідолашний старий священицький будинок не має господині. Це таки дійсно неабияка новина. Джейн, незабаром ти побачиш містера Елтона! Ти ж так хотіла його побачити!

Щось не видно було, щоб Джейн тільки й думала про те, як би оце хутчіш побачити містера Елтона.

— Так, я ще ніколи його не бачила, — мовила Джейн, відповідаючи на таке спонукання. — Він... він високий на зріст?

— Та хто ж це знає напевне?! — вигукнула Емма. — Мій батько скаже так, містер Найтлі — ні, а міс Бейтс і я — що його зріст — це якраз ота золота середина. Якби вам, міс Ферфакс, довелося прожити тут трохи довше, то ви б дізналися, що в Гайбері містер Елтон вважається зразком досконалості душі й тіла.

— Точно, міс Вудхаус, дізналася б. Він — пречудовий молодий чоловік. Але люба Джейн, якщо ти пам'ятаєш, учора я казала тобі, що його зріст такий самий, як і в містера Перрі. Напевне, міс Гокінс — дівчина прегарна у всіх відношеннях. А містер Елтон завжди надзвичайно уважний та люб'язний до моєї матінки — садовить її в церкві на місце, відведене для поважних осіб, аби вона могла краще чути, бо ви ж знаєте: моя матуся трохи недочуває, але зовсім небагато, просто вона не відразу все схоплює. Ось Джейн каже, що полковник Кемпбелл теж трохи недочуває. Він чомусь вирішив, що йому допоможе купання, а саме теплі ванни, хоча, за словами Джейн, це йому надовго не допомогло. Знаєте, полковник Кемпбелл — це наш добрий ангел. А містер Діксон — ну просто чарівний молодий чоловік, людина така ж достойна, як і містер Кемпбелл. Це таке щастя, коли добрі люди сходяться разом — а вони неодмінно сходяться! Тепер із нами будуть містер Елтон і міс Гокінс, а ще ми маємо подружжя Коулів — це дуже добрі люди, і сімейство Перрі — гадаю, що немає подружжя щасливішого і кращого за містера і місис Перрі. А й справді, шановний добродію, — звертаючись до містера Вудхауса, — мало де є таке славне товариство, як у нас у Гайбері. Я завжди кажу, що нам надзвичайно поталанило з сусідами. Сер, ніщо так не подобається моїй матері, як свинина — підсмажена свиняча полядвичка...

— Про те, ким і якою є ота міс Гокінс, — утрутилася Емма, — і про тривалість їхнього знайомства поки що нічого не відомо. Мені чомусь здається, що вони знали одне одного недовго, бо містера Елтона не було лише чотири тижні.

Ніхто нічого не знав достеменно, отож Емма, трохи поміркувавши, продовжила:

— Ви відмовчуєтеся, міс Ферфакс, але сподіваюся, що вас ця новина неодмінно зацікавить. Останнім часом ви дізналися про це дуже багато, до того ж, напевне, були безпосередньою учасницею подій, пов'язаних із заміжжям міс Кемпбелл, тому ми не простимо вам вашої байдужості щодо містера Елтона і міс Гокінс.

— От коли я зустріну містера Елтона, — відповіла Джейн, — то тоді, мабуть, у мене з'явиться зацікавленість — мені треба його побачити, інакше інтересу не буде.

Стосовно ж міс Кемпбелл, то з часу її заміжжя минуло вже кілька місяців, тому мої враження дещо згладилися.

— Ви правильно зазначили, міс Вудхаус, він відсутній лише чотири тижні — якраз учора виповнилося чотири, — сказала міс Бейтс. — Значить, така собі міс Гокінс... А мені чомусь завжди здавалося, що це буде якась місцева дівчина. Я зовсім не збираюся твердити, що... але міс Коул якось шепнула мені на вухо... та я зразу ж відказала: "Ну що ви, містер Елтон — гідна всіляких похвал молода людина, хоча... Коротше кажучи, я не дуже тямлю в таких здогадках і не претендую на це. Я бачу лише те, що бачу. Та все ж таки, ніхто б не здивувався, якби містер Елтон запропонував руку і серце... міс Вудхаус така люб'язна, що дозволяє мені так багато теревенити! Вона ж бо знає, що я роблю це незлобиво. Як там міс Сміт? Здається, вона вже зовсім одужала. Що чути останнім часом про місіс Найтлі? У неї такі славні дитинчата!" Знаєш, Джейн, я завжди уявляла собі, що містер Діксон схожий на містера Джона Найтлі. Я маю на увазі чисто зовні — високий, з таким же виразом обличчя і не дуже балакучий.

— Зовсім ні, моя люба тітонько, ніякої схожості між ними немає взагалі.

— Ось як? Дивно... А хоча і дійсно — дуже важко скласти про когось правильне уявлення заздалегідь. Просто виникає якесь перше враження, котре потім визначає всі подальші. Так ти стверджуєш, що містер Діксон, по правді кажучи, далеко не красень?

— Та який там красень! Зовсім ні: скоріше навпаки. Я ж вам казала, що він непоказний.

— Люба моя, ти говорила, наче міс Кемпбелл і гадки не допускала, що він непоказний і що ти сама...

— А що я? Моє судження нічого не варте. Якщо я когось поважаю, то мені ця людина завжди видається привабливою. Але коли я назвала містера Діксона непоказним, то цим я висловила, як мені здається, загальну думку.

— Ну що ж, моя люба Джейн, мабуть, нам уже час іти, і хутенько, бо погода псується, бабуса хвилюватиметься. Ви такі ласкаві, міс Вудхаус, але нам дійсно вже пора йти. Новина і справді дуже приємна. На зворотному шляху я заскочу до місіс Коул — хвилини на три, не більше, — а ти, Джейн, краще б відразу ж ішла додому, бо, не доведи Господи, потрапиш під зливу! На нашу думку, після приїзду до Гайбері вона вже значно поправилася. Дякую, ми дійсно так вважаємо. До місіс Годдард я, мабуть, не піду, бо точно знаю, що їй подобається лише варена свинина: от коли ми приготуємо окіст, то тоді — інша справа. До побачення, мій шановний добродію. О, містер Найтлі теж іде з нами! Це так доречно! Сподіваюся, коли Джейн втомиться, ви люб'язно подасте їй руку. Значить, містер Елтон і міс Гокінс... Що ж, усім до побачення.

Емма залишилася на самоті з батьком; він забирав половину її уваги, ремствуєючи з приводу того, що молоді люди так поспішають одружитися, до того ж із незнайомими дівичами; іншу ж половину уваги вона приділяла власним думкам про останню новину. Для неї самої ця звістка була дуже цікавою і дуже бажаною, бо доводила, що містер Елтон довго не побивався; але вона переживала за Гарріет: дівчина, безперечно, засмутиться, і все, на що Емма могла сподіватися, — це першою розповісти їй цю

новину, аби уберегти її від того, щоб це несподівано не зробив хтось інший. Гаррієт уже якраз мала підійти. Хоч би їй не зустрілася міс Бейтс! Почав накрапати дощ, і Еммі довелося змиритися з припущенням, що негода затримає Гаррієт у місіс Годдард і що новина звалиться на неї зненацька.

Злива була сильною, але нетривалою; і не минуло й п'яти хвилин, як з'явилася Гаррієт. Дівчина була збуджена і схвильована, видно було, що поспішала вона сюди з серцем, переповненим емоціями, а вигук "Ой, міс Вудхаус, вгадайте, що сталося!", який відразу ж вирвався з її уст, тільки підтвердив, що була вона надзвичайно збентеженою. Емма подумала, що раз уже доля завдала свого удару, то найбільше, чим вона зможе допомогти, — це просто співчутливо вислухати; тож Гаррієт безперебійно і жваво процокотіла їй усе, що хотіла сказати. Півгодини тому вона вийшла від місіс Годдард — боялася, що піде дощ, боялася, що він ось-ось може линути, але сподівалася все-таки встигнути дістатися Гартфілда і тому поспішала як тільки могла; та коли вона проходила повз будинок молодої жінки, що шила для неї плаття, то вирішила забігти на хвилю й подивитись, як просувається справа; але не встигла вона пробути там якусь мить, як пішов дощ, а вона розгубилася, але невдовзі вискочила й чимдуж побігла далі та сховалась у крамниці Форда. Це був головний заклад, де водночас продавалися суконні, лляні та галантерейні вироби, найбільша і наймодніша крамниця в окрузі. Отож вона просиділа там, не маючи й гадки, що робити, цілих десять хвилин, не менше, коли цілком несподівано зайшли — хто б ви думали?... так дивно... хоча вони завжди скуповувались у Форд овій крамниці... ніхто інші, як Елізабет Мартін та її брат! Ви тільки уявіть собі, люба міс Вудхаус! Я думала, що зомлію. Не знала, що мені й робити. Я сиділа біля дверей — тож Елізабет відразу мене побачила, а він — ні, бо морочився з парасолькою. Я певна, що його сестра мене побачила, хоча вона відразу ж одвернулася вбік і зробила вигляд, що не помітила мене. Вони обоє пішли у найвіддаленіший куток магазину, а я так і продовжувала сидіти біля дверей. Боже, якою безпорадною я почувалася! Напевно, стала білою, як моє плаття. Зрозуміло, що піти я не могла, бо йшов дощ, але більше за все на світі я воліла бути де завгодно, тільки не в тій крамниці... Ой, міс Вудхаус!.. Зрештою він озирнувся і, здається, побачив мене, бо замість того, щоб продовжувати займатися покупками, вони почали перешіптуватися. Я певна, що вони говорили про мене, і не могла позбутися враження, що він умовляв сестру поговорити зі мною, — а ви як думаєте, міс Вудхаус, — умовляв? — бо незабаром вона підійшла до мене — зовсім близько — і привіталася; здавалося, що вона потисла б мені руку, якби я її подала. Все це вона зробила не так, як робила колись, я помітила, що поведінка її змінилась, однак видно було, що вона намагається бути дуже приязною, тож ми потисли руки і трохи поговорили; я вже не пам'ятаю, що саме я говорила — мене всю тіпало від хвилювання! Пам'ятаю, як вона висловила жаль, що ми більше не бачимось; після всього, що трапилося, це мені здалося таким люб'язним з її боку! Люба міс Вудхаус, я почувала себе гидким невдячним створінням! На той час дощ уже почав ущухати, і я вже вирішила будь-що хутчіш забратися геть, як — ви тільки уявіть собі! — бачу — а він теж підходить до мене, повільно так, наче до

пуття не знаючи, що робити; отож він підійшов і заговорив, я відповіла... цілу хвилину я отак стояла, почуваячись невимовно жахливо; потім набралася духу і сказала, що дощ закінчився і я мушу йти: отож я пішла, але не встигла я відійти від дверей і на три ярди, як він наздогнав мене і сказав лише, що коли я прямую до Гартфілда, то, на його думку, мені краще піти через конюшні містера Коула, бо після такого дощу ближній шлях неодмінно перетворився на суцільну калюжу. Боже милостивий, я думала, що помру на місці! Та я сказала, що дуже йому вдячна за турботу — треба ж було щось сказати; потім він повернувся до Елізабет, а я пішла в обхід через конюшні — принаймні так мені здалося, бо я погано тямил, де я і що маю робити. О, міс Вудхаус, я ладна була зробити все, що завгодно, аби тільки цього не трапилося, однак, знаєте, мені якось приємно було бачити, що він поводився так ввічливо і так приязно. І Елізабет теж. Міс Вудхаус, будь ласка, поговоріть зі мною і знову мене заспокойте!

Емма мала щире бажання саме так і вчинити, але наразі не могла. Їй необхідно було поміркувати. Вона сама почувалася непевно. Схоже було, що поведінка молодого чоловіка та його сестри свідчила про щире почуття, і вона не могла не поспівчувати їм. За словами Гарріет, їхні манери являли собою цікаву суміш ображеної гордості, покривдженого кохання і непідробної делікатності. Але вона й раніше вважала їх людьми добромисними і достойними, та хіба це робило більш привабливим родичання з ними? Було б дурістю піддаватися таким почуттям. Звичайно ж, він шкодує, що втратив її, — вони всі, напевне, шкодують. Крім ображеної любові, тут, мабуть, є ще й принижені амбіції. Вони, либонь, усі сподівалися вивищитися, породичавшись із Гарріет; і взагалі — що такого незвичайного розповіла Гарріет? Вона така нерозбірлива, так вдячно реагує на доброзичливість! її похвала мало чого варта.

Емма набралася духу та спробувала заспокоїти Гарріет, розцінивши те, що сталося, як звичайнісіньку дрібницю, не варту того, щоб над нею замислюватися.

— Наразі це дійсно може тебе засмутити, — сказала вона, — але ти поводитися надзвичайно добре, все позаду, і може ніколи не повторитися, тим більше, що це вже буде не перша зустріч, тому тобі слід кинути думати про це.

Гарріет сказала, що це "дійсно так" і що вона " кине думати про це", однак продовжувала про це говорити — і не могла говорити ні про що інше. Тож, зрештою, Емма, щоб витіснити Мартінів із її голови, змушена була похапцем сповістити її новину, яку вона раніше збиралася повідати з такою делікатною обережністю. Вона сама не знала достеменно — радіти їй чи плакати, соромитися чи тільки дивуватися з того душевного стану, в якому опинилася бідолашна Гарріет — вони гадали, що містер Елтон залицяється до неї, а насправді вийшло он як!

Однак поступово містер Елтон відновив свою захитану позицію. Хоча Гарріет сприйняла перше повідомлення легше, ніж спромоглася б днем чи годиною раніше, її зацікавленість незабаром зросла; і не встигли вони закінчити першу розмову, як друга вже захопила її настільки, що вона тільки й говорила про щасливицю міс Гокінс із усіма відповідними почуттями цікавості, жалю, вдоволення й образи, унаслідок чого Мартіни зайняли в її уяві належне їм другорядне місце.

Емма навіть зраділа — хоча й не відразу, що така зустріч відбулася, бо вона посприяла пом'якшенню першого удару, при цьому не давши ніяких підстав для занепокоєння. Нинішній спосіб життя Гарріет позбавляв Мартінів можливості бачитися з нею — хіба що вони навмисне стали б шукати такої зустрічі, але досі їм бракувало чи то хоробрості, чи то бажання побачитися з нею, бо відтоді, як Гарріет відмовила Роберту, його сестри ніколи не з'являлись у пансіоні місіс Годдард; тож міг минути рік і більше, доки вони випадково не зустрінуться знову, не маючи при цьому ні необхідності, ні бажання обмовитися хоч словом.

Розділ 4

Людська природа є настільки прихильною до тих, хто потрапляє в незвичайні ситуації, що коли молода людина одружується або помирає, то про неї неодмінно говорять із симпатією.

Не минуло й тижня відтоді, як ім'я міс Гокінс уперше пролунало в Гайбері, а його мешканці вже якимось чином дізналися все про її вдачу та розум, дізналися, що вона і гарна, і елегантна, і вихована та освічена надзвичайно, і надзвичайно привітна. Тож коли прибув сам містер Елтон, торжествуючи з приводу перспектив свого щасливого майбуття, і почав славити чесноти міс Гокінс, то він уже не міг сповістити про неї нічого нового, крім її імені та імені композитора, чию музику вона воліла виконувати.

Містер Елтон повернувся дуже щасливою людиною. Він від'їжджав знехтуваним і приниженим, його оптимістичні сподівання зазнали краху після низки, як йому здавалося, заохочувальних кроків із боку міс Вудхаус; більше того: він не тільки втратив ту, яку прагнув насправді, його ще й принизили до рівня тієї, котру він насправді зовсім не прагнув. Він поїхав, зазнавши глибокої образи, а повернувся зарученим з іншою жінкою, і ця інша була, звичайно ж, настільки кращою від першої, наскільки в подібних обставинах набуте є кращим за втрачене. Він повернувся веселим і самовдоволеним, жвавим і заклопотаним, байдужим до міс Вудхаус і більш ніж байдужим до міс Сміт.

Чарівлива Авґуста Гокінс на додаток до цілком природних переваг бездоганної краси та інших особистих чеснот, була ще і власницею чималенького статку, в якому тисяч фунтів було стільки, що завжди називалася цифра десять; цей момент якось додавав ваги самому містеру Елтону і сприяв йому як оповідачу: його розповіді знаходили вдячну аудиторію; він не розмінявся на дрібноту, а здобув жінку з десятьма — чи десь так — тисячами фунтів; і здобув він її напрочуд швидко — не минуло й години після першого знайомства, як він уже встиг звернути на себе увагу; історія початку і розвитку цього роману, що він її повідав місіс Коул, була просто захоплюючою — він просувався швидкими кроками: від несподіваної зустрічі — до обіду у містера Гріна, а потім — до вечірки у місіс Браун — усмішки та сором'язливий рум'янець ставали дедалі більш промовистими, було вдосталь і ніяковості, і хвилювання — йому не склало труднощів справити на неї потрібне враження і сподобатися; тож, висловлюючись коротко і ясно, міс Гокінс із такою готовністю пішла йому назустріч, що і його самолюбство, і його розважливість були задоволені рівною мірою.

Йому вдалось отримати як матеріальне, так і духовне — і багатство, і любов; він спіймав те щастя, на яке заслуговував; він говорив тільки про себе і свої турботи, зі спокійною готовністю сприймав жарти на свою адресу, а до всіх місцевих дівчат, з якими йому лише декілька тижнів тому доводилось обходитися з обережною галантністю, він звертався тепер із щиросердою і впевненою усмішкою.

Весілля мало відбутися незабаром, бо сторонам нікому, крім самих себе, не треба було догоджати, слід було лише здійснити необхідні приготування; а коли містер Елтон знову поїхав до Бата, то всі сподівалися — і ці сподівання підтверджувалися виразом обличчя місіс Коул, — що він знову з'явиться в Гайбері вже з молодістю.

Протягом нинішнього нетривалого перебування Емма бачилася з ним дуже мало, але цілком достатньо для того, щоб відчувати: перша зустріч — уже в минулому, і щоб отримати враження, що те поєднання задирливої зухвалості і претензійності, яке він виражав усім своїм виглядом, робило його ще менш привабливим. Вона почала страшенно дивуватись: як це містер Елтон міг видатися їй приятим узагалі? Вигляд його став настільки міцно асоціюватися з певними неприємними емоціями, що якби в моральному плані він не був уособленням покути, гіркого уроку, джерела повсякчасного приниження для її розуму, то вона б із радістю погодилась, аби він назавжди зник із її очей. Нічого поганого вона йому не бажала; але містер Елтон дратував її, і якби він почав благоденствувати десь за двадцять миль від Гайбері, то це стало б для неї найбільшою втіхою.

Однак одруження неодмінно зменшить неприємності, викликані його перебуванням у Гайбері. Воно значною мірою усуне необхідність висловлення світських поштивостей і згладить значну кількість незручних і двозначних ситуацій. Поява місіс Елтон стане приводом для зміни стосунків; колишню дружню близькість можна буде перервати без будь-яких пояснень, можна буде навіть знову почати спілкуватися з підкресленою чемністю, як люди малознайомі.

Про саму наречену Емма була невисокої думки. Безперечно, вона достатньо гарна — якраз для містера Елтона, достатньо вихована й освічена — якраз для Гайбері, і достатньо красива — якраз, можливо, тією мірою, щоб виглядати непоказною поряд із Гарріет. Що ж до родовитості нареченої, то тут Емма не мала ніяких ілюзій, бо була переконаною в тому, що, після того як його хвалькуваті претензії зазнали фіаско, а Гарріет була погордливо знехтувана, він нічого суттєвого тут не досяг. Тут отримати достовірні відомості здавалося справою неважкою. Можна було не знати напевне яка вона, але можна було з упевненістю з'ясувати, хто вона; отож якщо не брати до уваги десять тисяч фунтів, то вона зовсім не виглядала кращою за Гарріет. Гучного імені наречена не мала, не було в неї ані родовитості, ані впливових родичів чи знайомих. Схоже, що міс Гокінс була — скажімо так — молодшою з двох дочок такого собі торговця з Брістоля; але оскільки доходи від його комерції виявилися дуже скромними, то неважко здогадатися, що і сам тип цієї діяльності теж був дуже скромним. Частину зими вона зазвичай проводила в Баті, але її рідним містом був Брістоль, самий його центр; бо хоча її батько та мати й померли декілька років тому, але в неї залишався

дядько — юрист за фахом, стосовно якого нічого поважнішого, крім правничої професії, і припустити не можна було; отож у нього вона і жила. В Емминій уяві це був такий собі трудяга-повірений, недостатньо тямущий для того, щоб зробити кар'єру. Вся ж привабливість родичання з міс Гокінс полягала в її старшій сестрі, котра дуже добре вийшла заміж за дуже знатного джентльмена, що мешкав неподалік од Брістоля і держав аж дві карети! Отака це була історія, отакою була велич міс Гокінс.

От якби вона могла зробити так, щоб Гарріет думала про все це те саме, що й вона! Своїми умовляннями вона змусила її полюбити містера Елтона, але — на превеликий жаль — куди важче було умовити її розлюбити його! Одними розмовами розвіяти чарівливість особи, що займала численні порожнини у свідомості Гарріет, було неможливо. Його можна було б витіснити кимось іншим, до того ж досить легко; це було ясно, як Божий день; вистачило б навіть когось на кшталт Роберта Мартіна; бо ніщо інше — боялася Емма — не зможе зцілити бідолашну дівчину. Гарріет була з тих натур, що коли вже покохають, то надовго. А після повернення містера Елтона їй, сердешній, стало ще гірше. Він почав скрізь їй ввижатися. Емма бачила його лише раз, але Гарріет двічі або тричі на день запевняла її, що тільки-но бачила його, або щойно розминулася з ним, чи щойно чула його голос, бачила його спину; завжди щойно траплялася якась подія, котра зберігала його в уяві Гарріет, перемежаючи несподіванки і здогадки з приязною теплотою почуттів. Крім того, Гарріет постійно щось про нього чула, бо за винятком свого перебування в Гартфілді, вона завжди проводила час серед тих, хто не вбачав у містерові Елтоні жодного недоліку та найцікавішою річчю в світі вважав обговорення його турбот. Тому кожна розповідь, кожна здогадка про те, що вже відбулося, або могло відбутися в улаштуванні його справ, про сподіваний прибуток, про слуг та меблі — все це безперервно вирувало навколо неї. Її любов підкріплювалася безперестанною хвалою на його адресу, її жалкування підживлювались, а постійні нагадування про щасливу міс Гокінс і безперервне споглядання його закоханості збурювали її роздратування. А з яким виглядом він проходив повз будинок! Манера носити капелюха — і та свідчила, як сильно він любить свою наречену!

Коли б це було просто розвагою і не змушувало страждати Гарріет, а її саму — відчувати сором і каяття за той непевний душевний стан її подруги, то Емма з цікавістю спостерігала б за змінами, що в ньому відбувалися. Часом переважав містер Елтон, часом — Мартіни; кожна зі сторін була корисна тим, що обмежувала вплив іншої. Заручення містера Елтона стало ліками від надмірного схвилювання, викликаного зустріччю з містером Мартіном. Смуток, породжений поінформованістю про ці заручини, був дещо розвіяний візитом Елізабет Мартін до закладу місіс Годдард декількома днями потому. Гарріет удома не було, але для неї приготували і залишили цидулку, навмисне написану в зворушливому стилі — трохи докорів і дуже багато доброти; і доки не з'явився сам містер Елтон, вона була майже цілковито поглинута цією запискою, безперервно розмірковуючи, що б таке здійснити навзаєм, і бажаючи зробити більше, ніж насмілювалася зізнатись. Але з'явився містер Елтон власною

персоною і покінчив із усіма цими турботами. Поки він залишався в Гартфілді, Мартіні перебували в забутті; а того самого ранку, коли він знову вирушив до Бата, Емма — щоб розвіяти викликаний від'їздом смуток — визнала за краще відвідати Елізабет Мартін із візитом у відповідь.

Як обставити візит, що було б необхідним, і як уникнути небажаних наслідків — усе це стало предметом нерішучих міркувань. Якщо її запросять зайти, то повне ігнорування матері та сестер було б невдячністю. Так чинити не слід, але ж існує небезпека поновлення дружніх стосунків між Гарріет та Мартінами!

Після тривалих міркувань вона не придумала нічого кращого за те, що Гарріет сама зробить відповідний візит, але таким чином, щоб — за умови належного розуміння з їх боку — переконати їх, що такі стосунки є чисто формальними. Емма вирішила взяти Гарріет із собою в кареті, висадити в Еббі-Мілл, а самій проїхатися далі, щоб потім швидко повернутись і забрати її, не залишивши часу для підступних дій або небезпечних рецидивів минулого, і тим самим рішуче вказати, що саме така міра близькості призначається для майбутніх стосунків.

Нічого кращого вона придумати не могла, і хоча було в усьому цьому таке, з чим не погоджувалось її серце — щось схоже на погано замасковану невдячність — все одно це слід було зробити, інакше що ж тоді станеться з бідолашною Гарріет?

Розділ 5

Не лежала в Гарріет душа до цього візиту. Буквально за півгодини до того, як її подруга зайшла за нею до пансіону місіс Годдард, зла доля привела її саме в те місце, де в той момент можна було стати свідком, як валізу з написом: "Преподобному Філіпу Елтону, Вайтхарт, Бат" завантажували у візок м'ясника, що мав доставити її до поштової карети; отож усе на світі, окрім тієї валізи та напису на ній, умить стало для Гарріет порожнім місцем.

Однак вона поїхала; а коли вони дісталися ферми, де Гарріет мали висадити з карети на початку широкої та охайної, посипаної гравієм стежини, яка вела поміж шпалерних яблунь до парадних дверей, то вигляд усього того, що так утішало її минулої осені, оживив спогади і викликав у неї легеньке хвилювання; тож Емма, при розставанні помітивши, що Гарріет озирається довкола з якоюсь переполоханою цікавістю, зайвий раз переконалася, що візит не мусить тривати більше запланованих п'ятнадцяти хвилин. Далі вона поїхала сама, аби присвятити цей відрізок часу їхньому колишньому служнику, який, одружившись, оселився в Донвеллі.

Рівно через чверть години Емма повернулася до білих воріт; міс Сміт, отримавши від неї відповідні напучування, вийшла без запізнення, причому ніякий схвилюваний молодик її не супроводжував. Вона попрямувала стежкою після того, як одна із сестер Мартін, на хвилину з'явившись у дверях, попрощалася з нею з підкресленою — як здалося — гречністю.

Даремно було очікувати, що Гарріет зможе відразу щось розповісти ясно і розбірливо — почуття переповнювали її; але, зрештою, Емма витягнула з неї достатньо, аби зрозуміти, що то була за зустріч і які саме почуття вона викликала. Гарріет

побачилася лише з місіс Мартін і двома дівчатами. Прийняли вони її якось обережно, навіть холодно; майже весь час обговорювалося найтривіальніше. Нарешті місіс Мартін раптово зазначила, що міс Сміт, як їй здалося, підросла, отож з'явилася тема більш цікава й атмосфера потеплішала. Минулого вересня в цій самій кімнаті Гарріет і дві її подруги мірялися зростом. На стінній панелі біля вікна збереглися олівцеві позначки і примітки, їх зробив він. Здавалося, що, пам'ятаючи день, годину і вечірку, коли це сталося, а також конкретний привід, вони також відчують ніяковість та жаль і готові повернутися до колишньої доброзичливості та взаєморозуміння, готові знову стати такими, якими вони були тоді (Емма підозрювала, що Гарріет не відставала від них у бажанні повернутися до сердечних і безхмарних стосунків); але тут приїхала карета, і все скінчилося. Сам стиль візиту і його короткочасність зіграли-таки свою вирішальну роль. Людям, із якими вона провела шість щасливих тижнів менш ніж півроку тому, приділили всього лише чотирнадцять хвилин! Емма не могла не уявити собі, як усе це відбувалося, не могла не усвідомити, що вони образяться (і цілком справедливо), що Гарріет неодмінно — і природно — засмутиться. Усе це було дуже негарно і дуже неприємно. Багато вона віддала б і багато витерпіла б заради того, щоби Мартіні піднялись у своєму становищі хоча б на сходинку вище. Вони були настільки гідними поваги, що вистачило б і цього. Але це було лише побажання, тож чи могла вона вчинити інакше в цій реальній ситуації? Ніяк не могла! Вона не відчувала ніяких розкаянь. Мартінів потрібно позбутися; але то дуже болісний процес — і цього разу настільки болісний для неї самої, що незабаром вона відчула потребу в якійсь невеличкій розраді, і для того, щоб її отримати, вирішила їхати додому через Рендоллз. Вона вже стомилась і від містера Елтона, і від Мартінів. Відпочинок у Рендоллзі був конче необхідним.

Задумка була гарною, але, під'їхавши до дверей, вони дізналися, що "ні хазяїна, ні хазяйки вдома немає" і що вони відсутні вже досить тривалий час; за словами слуги, вони вочевидь подалися до Гартфілда.

— Який жаль! — скрикнула Емма, коли вони повертали назад. — Тепер ми неодмінно розминемося з ними; от досада! Давно я так не засмучувалася! — Вона відкинулася на спинку в кутку карети, щоб заглибитись у свої невеселі думки або щоб розвіяти їх, а скоріше — і те, й інше потроху, як це дуже часто буває з натурами, схильними до роздумів і несварливими. Раптом карета зупинилась; Емма виглянула — це були містер і місіс Вестон; вони підійшли, щоб поговорити з нею. Вона дуже зраділа, побачивши їх, і зраділа ще більше, почувши містера Вестона, який одразу ж звернувся до неї.

— Здрастуйте! Здрастуйте і вам! Ми тут трохи посиділи з вашим батьком — приємно бачити його в доброму здоров'ї. Завтра приїздить Френк — я отримав листа сьогодні вранці — неодмінно прибуде завтра до обіду, а сьогодні він в Оксфордї; збирається провести з нами цілих два тижні — я знав, що саме так воно і буде. Якби він приїхав на Різдво, то не зміг би пробути довше трьох днів; я був радий, що він не приїхав на Різдво; а нині буде якраз підходяща погода для його візиту: ясна, суха і

стала. Ми зможемо досхочу насолодитися його товариством; сталося саме так, як ми і хотіли.

Така новина не могла не порадувати, неможливо було не радіти радісному виразу обличчя містера Вестона, що підкріплювався словами і майже таким же радісним — хоча й трохи спокійнішим — виразом обличчя місіс Вестон. Її переконаність у приїзді Френка передалась Еммі, і вона з готовністю розділила їхній захват. Це було захоплююче воскресіння вже було померлої надії. Поблякле й зів'яле минуле потонуло в свіжості прийдешнього; зі швидкістю блискавки в неї промайнула надія, що про містера Елтона вже більше ніколи не згадуватимуть.

Містер Вестон повідав їй про розклад запланованих в Енскумі зустрічей, завдяки якому його син отримав у своє розпорядження цілих два тижні, а також про маршрут і спосіб його пересування; Емма слухала, поздоровляла їх і раділа сама.

— Незабаром я привезу його до Гартфілда, — сказав він на завершення. Їй здалося, що, коли він промовляв, дружина тихенько торкнулася його руки.

— Нам уже час їхати, містере Вестон, — сказала вона. — Ми затримуємо дівчат.

— Авжеж, їдьмо. — І знову, звертаючись до Емми: — Не думайте тільки, що він такий уже бездоганний молодик, бо ви чули, звичайно ж, лише мою власну думку про нього; цілком можливо, що нічого незвичайного в ньому немає. — Але в цей момент його іскристі очі промовляли зовсім інше.

Емма з невинним виглядом, наче сказане їй мало обходить, відповіла щось ні до чого не зобов'язуюче.

— Згадайте про мене, моя люба Еммо, завтра десь о четвертій годині, — таке було прощальне напучення місіс Вестон, мовлене з певним занепокоєнням і призначене лише для неї.

— О четвертій?! Ручаюся, що він буде тут о третій, — швидко поправив її містер Вестон; на тому ця приємна зустріч і закінчилася. Настрій Емми піднявся, і вона почувалася майже щасливою; все відразу набуло іншого вигляду, навіть Джеймс зі своїми кіньми вже не видавався таким неповоротким, як раніше. Коли Емма побачила огорожу, їй захотілося, щоб скоріш розпустилася бузина, а коли вона поглянула на Гарріет, то навіть у її ніжній посмішці відчула подих весни.

Але запитання її пролунало не надто оптимістично:

— Цікаво, а містер Френк Черчілль, крім Оксфорда, буде їхати і через Бат, чи ні?

Але знання географії та урівноваженість не приходять одразу самі по собі, і Емма схильна була сподіватися, що з часом Гарріет матиме і перше, і друге.

Настав ранок довгоочікуваного дня, і вірна учениця місіс Вестон ні о десятій, ні об одинадцятій, ні о дванадцятій годині не забувала, що мусить згадати про неї о четвертій.

— Моя люба, дбайлива подруго, — подумки зверталася до неї Емма, спускаючись східцями зі своєї кімнати, — ти завжди занепокоєна чужим комфортом більше, ніж власним! Уявляю, як ти клопочешся зараз, укотре заходячи до кімнати Френка, аби переконатися, що все гаразд. — Коли вона прямувала через передпокій, годинник

пробив дванадцять. — Зараз дванадцять; через чотири години я неодмінно згадаю про тебе. Цілком можливо, що завтра в цей час або трохи згодом вони всі з'являться тут. Не сумніваюся, що незабаром сюди приїдуть Вестони разом із Френком.

Емма відчинила двері світлиці й побачила двох джентльменів, що сиділи з її батьком, — містера Вестона і його сина. Вони щойно прибули, і коли вона увійшла, щоб познайомитися та отримати свою частку приємного здивування і задоволення, то містер Вестон тільки-но встиг розповісти, що Френк приїхав на день раніше, а її батько якраз розсипався у гречних до надзвичайності привітаннях і поздоровленнях.

Тож перед нею був справжнісінький Френк Черчілль, про якого говорили так довго і який викликав такий великий інтерес; його познайомили з нею, і вона подумала, що не перехвалили: це дійсно був дуже симпатичний молодий чоловік; зріст, зовнішній вигляд, манери — все в ньому було бездоганним, а в рисах — та ж одухотвореність і жвавність, що і в батька; видно було, що людина він тямуща і прониклива. Емма відразу ж відчула, що він їй сподобається; в його поведінці відчувалася чемна невимушеність і готовність до розмови, які переконали її, що він приїхав, сподіваючись зав'язати з нею знайомство, і що це знайомство незабаром неодмінно відбудеться.

Він дістався до Рендоллза минулого вечора. Її порадувало те нетерпіння приїхати, котре спонукало його змінити початковий план і виїхати раніше, рухаючись швидше, щоб виграти півдня.

— А я казав вам учора, — радісно вигукнув містер Вестон, — учора я всім вам казав, що він буде тут раніше вказаного часу. Я пригадав, як сам чинив у подібних ситуаціях. У подорож не вирушають повільно, мов слимак; людина не може не відчувати бажання виїхати швидше, ніж заплановано; а те задоволення, яке відчуваєш, заявившись зненацька до друзів ще до того, як вони почнуть тебе виглядати, віддячує сторицею за потрібні для цього незначні додаткові зусилля.

— Навіщо ж відмовляти собі в задоволенні, якщо є така можливість! — сказав молодий чоловік. — Щоправда, домівок, де я міг би зробити такий приємний сюрприз, не так багато, але я знав, що, ідучи додому, можу собі це дозволити.

Зачувши слово "додому", батько поглянув на нього з особливим задоволенням. Емма відразу переконалася, що Френк знає, як привертати до себе людей; це переконання ще більше посилилося згодом. Рендоллз сподобався йому надзвичайно, він сказав, що будинок спланований дуже гарно, і навіть відмовився погодитися, що він надто маленький. Френк захоплювався місцевістю, прогулянкою до Гайбері, самим Гайбері, а ще більше — Гартфілдом, заявивши, що завжди відчував до цих місць той інтерес, який можуть викликати лише рідні місця, і що йому завжди дуже хотілося їх відвідати. Те, що він не сподобився на такі теплі почуття раніше, викликало в Емми закономірні підозри, але навіть якщо це була неправда, то приємна, до того ж приємно подана. В його поведінці не було нічого напускного чи неприродного. Він і справді виглядав і говорив так, наче перебував у стані неабиякого радісного піднесення. На початку знайомства вони говорили здебільшого на прийняті в подібних випадках теми. З боку Френка лунали розпитування: "Вона їздить верхи? Чи придатні околиці для

верхових прогулянок? А для піших? Тут багато мешканців? Напевне, у Гайбері достатньо людей, здатних скласти приємну компанію? Він бачив декілька дуже гарних будинків у самому Гайбері і навколо нього. А бали? Тут бувають бали? Місцеве світське товариство цікавиться музикою?"

Задовольнивши свій інтерес із усіх питань — а це належним чином посприяло подальшому розвитку їхнього знайомства — Френк вибрав момент, коли їхні батьки були зайняті розмовою між собою, і заговорив про свою мачуху, відгукуючись про неї з такою щирою похвалою, таким ніжним захопленням, такою вдячністю за щастя, яке вона принесла його батькові, за її дуже люб'язний прийом його самого, що це стало ще одним доказом Френкової здатності подобатися людям — і його безсумнівної переконаності в потребі сподобатися їй. У своїх похвалах він жодним словом не перебільшив тих чеснот місіс Вестон, котрі, як знала Емма, їй приписували цілком заслужено; але не викликало сумнівів, що в цьому був дуже необізнаним. Він розумів, що саме буде сприйматися доброзичливо і що саме потрібно говорити; стосовно ж майже всього іншого подібної впевненості не мав. "Одруження мого батька, — сказав Френк, — було кроком дуже мудрим, кожен доброзичливець має радіти з цього; а родина, завдяки якій він отримав таке щастя, мусить завжди вважатися такою, що перед нею він має найвищий моральний обов'язок".

Френк ледь не почав дякувати Еммі за чесноти місіс Вестон, наче не розуміючи, що коли міркувати тверезо, то напрошувався такий висновок: це міс Тейлор сформувала характер міс Вудхаус, а не навпаки. А на завершення, наче виправдовуючи ту увагу, яку він приділив цьому, Френк висловив своє превелике здивування молодістю та красою місіс Вестон.

— Я був готовий до вишуканих та приємних манер, — сказав він, — але мушу зізнатися, що, взявши все до уваги, не розраховував на щось більше, ніж зустріч із досить симпатичною літньою дамою; я й гадки не мав, що місіс Вестон виявиться красивою молододу жінкою.

— У моїх очах ви ніколи не зможете перехвалити місіс Вестон, — мовила Емма. — Коли б ви припустили, що їй лише вісімнадцять, це прийшлося б до вподоби мені; але сама вона могла б і посваритися з вами за такі слова. Не доведи Господи вона довідається, що ви згадували її як гарну молоду жінку.

— Вибачте, коли що не так, — відповів Френк, — але повірте мені, — галантний поклін, — що, говорячи про місіс Вестон, я прекрасно усвідомлюю, кого саме я можу вихвалити, зовсім не ризикуючи тим, що мої вирази можуть видатися дещо екстравагантними.

Еммі стало цікаво, чи, бува, не виникла і в нього та сама думка, що так міцно заволоділа її уявою: а чого, власне, слід очікувати від їхнього знайомства? І як слід ставитися до його компліментів — як до ознак піддатливої згоди чи як до виклику? Щоб зрозуміти його поведінку, їй потрібно частіше зустрічатися з ним; наразі ж вона відчувала лише, що його манери їй подобаються.

Емма не мала ніяких сумнівів стосовно напрямку думок містера Вестона. Вона

знову і знову підмічала, як він часто поглядає в їхній бік зі щасливим виразом на обличчі; навіть тоді, коли утримувався від поглядів, вона знала, що він прислухається до їхньої розмови.

Цілковито відсутність таких думок у її батька, який був просто нездатним до необхідних для цього проникливості та підозрілості, являла собою обставину надзвичайно сприятливу. На щастя, містер Вудхаус був однаково далеким як від схвального ставлення до шлюбу взагалі, так і від спроможності передбачити його. Він ніколи не страждав од неприємних думок про якийсь можливий шлюб, хоча завжди бурчав із приводу якогось уже запланованого одруження; він не мав схильності приписувати якимось двом людям зловмисних намірів побратись, аж доки ці наміри не підтверджувалися. Емма раділа з його такої сприятливої та зручної обмеженості. Завдяки цьому її батько без єдиної неприємної підозри, не очікуючи якоїсь підступності з боку свого гостя, міг тепер дати волю своїй природній приязній доброзичливості та старанно розпитувати про те, як містеру Френку Черчіллю далася ця поїздка, пов'язана з таким неминучим злом, як необхідність спати дві ночі поспіль у дорозі, і зі щирим занепокоєнням цікавитися, чи йому і справді вдалося уникнути застуди — в чому, однак, можна було упевнитися лише через добу.

Візит ввічливості завершувався, і містер Вестон почав метушитись. Йому час іти. У "Крауні" на нього чекали справи, пов'язані із заготівлею власного сіна, а в крамниці Форда місіс Вестон веліла йому зробити безліч покупок; але він не квапить нікого іншого. Його син, вихований достатньо добре, щоб прислухатися до цього натяку, теж негайно підвівся і мовив:

— Оскільки на вас чекають справи, добродію, то я скористаюсь нагодою і завітаю до вас, адже це все одно доведеться робити рано чи пізно, тому краще зайти зараз. Я маю честь бути знайомим із вашою сусідкою, — звертаючись до Емми, — яка мешкає в Гайбері чи десь на його околиці; це сім'я Ферфакс. Сподіваюсь, мені неважко буде знайти їхній будинок; хоча, здається, Ферфакс — не зовсім правильне прізвище, скоріш це Барнс або Бейтс. Ви знаєте сім'ю під таким прізвищем?

— Звичайно ж, знаємо! — вигукнув його батько. — Місіс Бейтс — ми проїздили повз її будинок — я бачив у вікні міс Бейтс. А ти ж знайомий з міс Ферфакс; пам'ятаю, ти казав, що познайомився з нею у Веймуті та що вона гарна дівчина. Постарайся зайти до неї.

— Немає необхідності заходити сьогодні вранці, — відповів молодий чоловік, — це можна зробити якогось іншого дня, але ступінь нашого знайомства у Веймуті...

— Знаєш що, йди сьогодні, йди. Не відкладай візит. Ніколи не рано робити те, що належить. До того ж, Френку, мушу дати тобі пораду: слід уникати будь-якого браку уваги до неї тут. Коли ти бачив її з Кемпбеллами, вона була рівнею всім тим, із ким спілкувалася, але тут вона живе у бідолашної старої бабці, що ледве зводить кінці з кінцями. Якщо ти зволікатимеш із візитом, то це буде розцінено як зневага.

Схоже було, що сина вдалося переконати.

— Пам'ятаю, вона говорила, що ви знайомі, — сказала Емма. — Міс Ферфакс —

дівчина надзвичайно елегантна.

Френк погодився, але слово "так" було мовлене настільки тихо, що це ледь не змусило її сумніватися в його щирості, та, мабуть, у великосвітському товаристві існують свої, відмінні критерії елегантності, якщо в цьому відношенні Джейн Ферфакс вважається посередністю.

— Якщо її манери ніколи не вражали вас раніше, то сьогодні це станеться неодмінно, — сказала Емма. — Ви побачите її у вигідному світлі, побачите і почуєте; хоча — ні, боюсь, ви її зовсім не почуєте, бо вона має тітоньку, що теревенить без перестану.

— Добродію, а ви що, знайомі з міс Джейн Ферфакс? — спитав містер Вудхаус, як завжди останнім приєднуючись до розмови. — Тоді дозвольте вас запевнити, що вона — дуже приємна молода особа. Приїхала сюди навідатися до своїх бабусі й тітки — людей вельми достойних; я знайомий з ними все своє життя. Упевнений, що побачивши вас, вони зрадіють надзвичайно; один із моїх слуг проведе вас.

— Ні в якому разі, шановний добродію, мене проведе батько.

— Але ваш батько так далеко не йде, йому треба лише до "Крауна", а це по інший бік вулиці; до того ж будинків багато, і ви можете заблудитись; окрім того, йдучи пішки, можна вимазати взуття, якщо не знати стежини, тож мій кучер підкаже вам, де найкраще перейти вулицю.

Містер Френк Черчілль все ще опирався з виглядом дуже серйозним, тому його батько енергійно підтримав його, вигукнувши:

— Мій добрий друже, це абсолютно непотрібно, Френк здатен відрізнити калюжу від сухого місця, що ж до місіс Бейтс, то для нього добратися туди з "Крауна" — що оком змигнути.

Тож їх відпустили без супроводу; один із них сердечно кивнув головою, інший — граціозно вклонився, і два джентльмени пішли. Емма залишилася дуже задоволеною таким початком знайомства і тепер могла коли завгодно віддаватися роздумам про те, як вони всі почуваються в Рендоллзі, і перебувати в цілковитій упевненості, що там усе гаразд.

Розділ 6

Наступного ранку містер Френк Черчілль з'явився знову. Він прийшов разом із місіс Вестон, до якої, здавалося, ставився з такою ж сердечністю, як і до Гайбері в цілому. Виявилося, що він сидів із нею вдома, щонайприятніше спілкуючись, доки не підійшов її звичний час для моціону; бажаючи змінити маршрут прогулянки, вони відразу ж вирішили піти до Гайбері. Він не сумнівається, що можна приємно прогулюватись будь-де, але чомусь завжди обирає звичайний шлях. Гайбері, цей просторий, бадьорий і радісний на вигляд Гайбері завжди вабитиме його до себе. Для місіс Вестон слово "Гайбері" означало Гартфілд; вона була переконаною, що і для нього воно означає те ж саме. Отож вони відразу туди й подалися.

Емма не очікувала на їхній прихід, бо містер Вестон, коли зазирнув до них на хвилину — тільки щоб почути, який гарний у нього син, — про їхні плани не знав

нічого. Тому для Емми було приємною несподіванкою бачити, як вони — рука в руку — підходять до будинку. Вона хотіла зустрітися з ним іще раз, а особливо — у компанії з місіс Вестон, бо від його ставлення до неї залежала її думка про нього. Якби він не показав себе тут належно, то ніщо не могло б уже йому зарадити. Та коли вона побачила їх разом, то відразу ж заспокоїлася. Френк віддав належне місіс Вестон не тільки красивими фразами й надмірними компліментами, ніщо не було більш доречним і приємним, ніж його ставлення до неї, ніщо не вказувало так виразно на його бажання сприймати її як друга і забезпечити її приязнь до себе. І оскільки їх візит розтягнувся на весь ранок, Емма мала достатньо часу, щоб отримати правильне уявлення. Вони прогулювалися разом годину чи дві — спочатку навколо гартфілдівських чагарникових насаджень, потім — у Гайбері. Усе викликало у Френка захоплення; містер Вудхаус дуже зрадів би, почувши, як він насолоджується виглядом Гартфілда; а коли вони вирішили йти далі, то він зізнався в бажанні познайомитися з усім селищем, цікавлячись і захоплюючись побаченим частіше, ніж передбачала Емма.

Деякі з предметів його інтересу викликали почуття дуже приємні. Він благав, аби йому показали той будинок, в якому так довго жив його батько, а давніш — і його дід; а коли пригадалося, що жива ще та стара, котра колись його няньчила, то Френк, шукаючи її хатину, ходив з одного боку вулиці до другого; і хоча в деякі моменти такі пошуки й оглядини не мали особливого сенсу, самі по собі вони продемонстрували його приязнь до Гайбері, що якоюсь мірою робило честь і тим, хто був поруч.

Спостерігаючи все це, Емма вирішила, що навряд чи можна пояснити його таку довгу відсутність власним небажанням; несхоже було, що він лише грає роль чи виставляє напоказ нещирі почуття, тож містер Найтлі поставився до нього явно несправедливо.

Свою першу зупинку вони зробили біля "Краун Інн" — непоказної, але по-своєму важливої будівлі, де утримувалися дві пари поштових коней не стільки для зручності подорожніх, скільки для блага самих жителів; нічого цікавого Френкові попутниці там побачити не сподівались; але, минаючи цей будинок, вони розповіли йому історію великого приміщення, приробленого до нього явно пізніше; споруджене воно було багато років тому, щоб проводити там бали. В часи, коли населення було численнішим і більш налаштованим танцювати, це приміщення принагідно використовувалося в якості бальної зали; але ті славні дні давно пішли у небуття, і тепер найповажніша мета його застосування полягала в наданні притулку членам віст-клубу, започаткованого місцевою благородною і не дуже благородною публікою. Це відразу ж викликало у Френка інтерес. Особливо його вразило те, що це приміщення призначалося для проведення бальних вечорів, і замість того, щоб пройти мимо, він на декілька хвилин зупинився біля двох величезних підйомних вікон, котрі якраз були відчинені, і зазирнув усередину, аби оцінити можливості приміщення та поремствувати, що його припинили використовувати за призначенням. Він не побачив у приміщенні ніяких недоліків і відмовився визнати наявність тих, на які вказали його попутниці. Та ні, приміщення достатньо довге, широке і красиве. Воно здатне вмістити якраз оптимальну кількість

людей. Узимку тут слід проводити бали принаймні кожних два тижні. Чому б міс Вудхаус не відродити славне минуле цієї зали? Міс Вудхаус, якій у Гайбері все під силу! Йому вказали на брак місцевих зацікавлених у цьому родин і висловили переконання, що ніхто з-поза меж Гайбері та найближчих околиць не виявить бажання відвідувати ці бали, але Френка таке пояснення не задовольнило. Він відмовлявся повірити, що ті численні чепурні будинки, які бачив навколо себе, не дадуть потрібної для таких заходів кількості людей; і навіть коли перейшли до подробиць і до конкретних родин, усе одно не хотів визнавати, що штучність і незручність подібних компаній може мати суттєве значення і що будуть якісь труднощі, пов'язані з відновленням статус-кво наступного ранку. Він сперечався як молодий чоловік, що дуже любить потанцювати; і Емма з подивом пересвідчилася, що вестонівські риси в ньому переважали звички Черчиллів. Здавалося, він успадкував усю життєрадісність і натхненність, бадьорий настрій і компанійські звички свого батька, не взявши нічого від гордовитості та стриманості Енскума. От гордовитості йому явно бракувало: його байдужість до змішання соціальних станів межувала з браком витонченості розуму. Однак він не міг розважливо судити про те зло, яке вважав несуттєвим. Це було лише виявом його життєрадісної вдачі.

Нарешті його переконали відійти від фасаду "Краун Інн"; і оскільки тепер вони стояли майже напроти будинку, де мешкали Бейтси, Емма згадала про візит, що він намірявся нанести вчора, і спитала Френка, чи зробив він його.

— Так, зробив, звичайно ж, зробив, — відповів Френк, — я саме збирався про нього розповісти. Це був дуже вдалий візит — я побачився з усіма трьома дамами; а вам дуже вдячний за вашу попереджувальну пораду. Якби балакуча тітонька захопила мене зненацька, то мені був би кінець. Фактично мене спокусили нанести візит, від якого не було ніякого толку. Десяти хвилин було б цілком достатньо і, можливо, цілком доречно. Я сказав батькові, що неодмінно буду вдома раніше за нього, але вирватися не було ніякої можливості, не було жодної паузи. На мій превеликий подив, коли він (ніде більше не знайшовши) зайшов туди за мною, то виявилось, що я просидів з ними майже три чверті години. Ця добра пані не дала мені жодного шансу втекти раніше.

— А що ви скажете про зовнішній вигляд міс Ферфакс?

— Вона виглядає хворою, дуже хворою — тобто, наскільки це взагалі можна сказати про молоду жінку. Але такий вираз обличчя просто неприпустимий, правда ж, міс Вестон? Жінкам неприпустимо виглядати хворими. А якщо серйозно, то міс Ферфакс зазвичай така бліда, що майже завжди виникає враження, наче вона хвора. Гідний всякого жалю колір обличчя.

Емма з цим не погодилась і заходила енергійно захищати колір обличчя міс Ферфакс. "Так, він ніколи не був надто гарним, але вона відмовляється погодитися з тим, що загалом він має хворобливий відтінок; навпаки — м'якість і ніжність її шкіри надають особливої витонченості характеру її обличчя". Він вислухав її з належною ввічливістю; визнав, що від багатьох чув подібне, але все одно мусить зізнатися, що, на його думку, ніщо не може компенсувати брак здорового рум'янцю. Там, де риси

обличчя пересічні, чудовий колір обличчя їм надає краси; там же, де риси обличчя гарні, то ефект буває... — на щастя, він не встиг розповісти, яким буває ефект.

— Гаразд, — мовила Емма, — у кожного свій смак. — Якщо не брати до уваги колір обличчя, то вона не може вам не подобатися.

Френк похитав головою і посміхнувся.

— Я не можу відділити міс Ферфакс від кольору її обличчя.

— Ви з нею часто бачились у Веймуті? Часто бували в одному й тому ж товаристві?

Саме в цей момент вони наближались до крамниці Форда, і він похапливо вигукнув:

— Ба! Це напевне та сама крамниця, котру кожен відвідує щодня, як розповідав мені батько. Він каже, що сам приходить до Гайбері шість днів на тиждень і завжди щось тут купує. Якщо це не обтяжить вас, будь ласка, зайдімо всередину, аби я міг довести свою приналежність до цього місця, аби я відчув себе справжнім мешканцем Гайбері. Я мушу щось придбати у Форда. Це засвідчить мій статус вільного громадянина.

— Смію сподіватися, що тут є в продажу рукавички.

— О, звичайно ж! І рукавички, і все інше. Я просто в захваті від вашого патріотизму. У Гайбері вас просто обожнюватимуть. Як син містера Вестона ви користувалися популярністю ще до вашого приїзду, але якщо розщедритесь у Фордовій крамниці на півгінеї, то ця популярність зросте од ваших реальних чеснот.

Вони ввійшли, і поки приносили і викладали на прилавок глянцевої, міцно перев'язані пакунки з написами "Men's Beavers" і "York Tan", він мовив:

— Вибачте, міс Вудхаус, саме тоді, коли стався вибух моїх патріотичних емоцій, ви хотіли щось сказати. Цікаво знати, що саме? Запевняю вас, надлишок популярності ніколи не компенсує мені браку особистих стосунків.

— Я просто запитала, чи ви часто бачилися з міс Ферфакс і в якому товаристві вона оберталась у Веймуті.

— Тепер, коли ваше запитання стало мені зрозумілим, я мушу заявити, що воно надто некоректне. Жінки завжди вважають себе вправі визначати міру знайомства. Напевне, міс Ферфакс уже встигла викласти вам власну версію. Я не намагатимуся сказати більше, ніж дозволила собі вона.

— Годі-бо! Ви відповідаєте з такою ж обережною обачливістю, як і вона. Але її розповідь про будь-що залишає стільки простору для здогадок, вона така стримана, так неохоче ділиться щонайменшими відомостями про будь-кого, що, на мою думку, ви можете характеризувати ваше з нею знайомство як завгодно.

— Он воно як? Що ж, тоді я скажу правду і вчинити так мені буде найзручніше. Я часто зустрічав її у Веймуті. Я трохи знався з Кемпбеллами у Лондоні, і у Веймуті ми оберталися здебільшого в одному й тому ж товаристві. Полковник Кемпбелл — людина дуже приємна, а міс Кемпбелл — жінка приязна і добра. Всі вони мені подобалися.

— Значить, загалом вам відома життєва ситуація міс Ферфакс, відомо, що її чекає?

— Так, — дещо невпевнено, — гадаю, що відома.

— Еммо, ви торкаєтесь делікатної теми, — мовила, посміхаючись, міс Вестон, —

не забувайте про мою присутність. Навряд чи містер Френк Черчілль знатиме, що казати, коли ви говоритимете про життєву ситуацію міс Ферфакс. Давайте я трохи відійду.

— Я і справді не подумала про місис Вестон, — сказала Емма, — тому що вона завжди була мені подругою, моєю любовою подругою.

Схоже, що він цілком зрозумів таке почуття і віддав йому належне.

Після купівлі рукавичок вони вийшли з крамниці, і Френк Черчілль запитав:

— А ви ніколи не чули, як дівчина, про яку ми говорили, грає на роялі?

— Як це не чула? — відповіла Емма. — Ви забуваєте, що вона часто буває в Гайбері. Скільки живу, я щороку слухаю її гру відтоді, як ми обидві почали музикувати. Вона грає просто чарівно.

— Ви і справді так вважаєте? Я хотів почути думку когось, хто про це дійсно здатен судити. Мені здалося, що вона грає добре, тобто, їй не бракує смаку, але я зовсім не розбираюся в цьому. Люблю музику надзвичайно, але сам не граю і вважаю, що не маю права судити про те, як грають інші. Я часто чув, що її гра викликає захоплення; і маю доказ того, що її вважають доброю виконавицею: один пан, що любить музику і знається на ній, чоловік, який любив іншу жінку, був з нею заручений і ось-ось мав одружитися, ніколи не дозволяв тій жінці сідати за інструмент, якщо за нього могла сісти пані, про яку ми говоримо, — коли була вона, то він не хотів слухати, як грає інша. Гадаю, коли йдеться про чоловіка, дуже обдарованого в музиці, то це є вагомим доказом.

— Дійсно вагомий доказ, нічого не скажеш! — вигукнула Емма, вкрай здивована. — Так значить містер Діксон — людина надзвичайно обдарована музично? Від вас протягом півгодини ми довідуємося про всіх них більше, ніж міс Ферфакс зволила повідати нам за півроку.

— Так, мова йде саме про містера Діксона і міс Кемпбелл; і я вважаю це дуже вагомим доказом.

— Безперечно — куди вже вагоміше; по правді кажучи, такий вагомий, що коли б я опинилася на місці міс Кемпбелл, мені це було б неприємно. Я б не вибачила чоловікові більшої цікавості до музики, ніж до любові, схильності слухати, а не споглядати, виявляти більшу чутливість до красивих звуків, а не до моїх почуттів. Цікаво, як міс Кемпбелл усе це переносила?

— Просто міс Ферфакс була її близькою подругою.

— Слабка втіха! — розсміялася Емма. — Краще мати вподобану незнайомку, ніж близьку подругу — незнайомка прийде й піде, щоб, можливо, ніколи не повернутись, а дуже близька подруга завжди поруч і завжди все робить краще, ніж ти сама! Бідолашна місис Діксон! По правді кажучи, я рада, що вона вийшла заміж і оселилася в Ірландії.

— Ви маєте рацію. Це було не на користь міс Кемпбелл, але, здається, вона цього не відчувала.

— Тим краще або тим гірше — не знаю, що й казати. Що б це не було — її доброта

чи її нетямущість, вияв дружби чи недостатня чутливість — гадаю, що все одно була одна особа, яка неодмінно це відчувала: міс Ферфакс власною персоною. Хто-хто, а вона обов'язково відчувала цю недоречну і небезпечну різницю.

— Щодо цього, то я не...

— О, не думайте, що я очікую оцінки почуттів міс Ферфакс од вас чи від когось іншого. Ці почуття невідомі жодній людській істоті, крім тієї, яка їх зазнає.

— Здавалося, що між ними всіма було чудове взаєморозуміння... — почав було він, але швидко перервав і додав: — Однак я не можу сказати, якими були їхні істинні стосунки; що насправді відбувалося за кулісами. Можу сказати лише, що зовні все було пристойно. Але ви, хто знав її з дитинства, можете краще, ніж я, судити про її вдачу і про те, як міс Ферфакс буде поводитися в критичних ситуаціях.

— Так, я знала її з дитинства; ми зустрічались і як діти, і як дорослі жінки; тому цілком природно припустити, що мусимо бути друзями. Але ми ніколи ними не були. Важко сказати, чому так сталося; можливо, був гріх і з мого боку, бо я терпіти не могла дівчат, яких обожнювали і з якими носилися, мов дурні з писаною торбою, що і робили її тітка, бабуся і всі їхні знайомі. А ще — її замкненість; я ніколи не відчувала симпатію до таких потайливих людей.

— Що ж, це дійсно надзвичайно неприємна риса, — сказав Френк. — Безперечно, часто вона буває дуже корисною, але приємною — ніколи. У замкненості людині безпечно, але відтак їй бракує привабливості. Неможливо відчувати симпатію до людини потайливої.

— Можливо — коли ця замкненість не стосується тебе самої; і тим сильнішою буде тоді симпатія. Тепер мені як ніколи потрібна подруга чи приємна компаньйонка, навіщо ж до її пошуків мені ще й додавати клопоти з подоланням чиеїсь замкненості? Про нашу з міс Ферфакс дружбу і мови бути не може. Я не маю підстав думати про неї погано, абсолютно ніяких, окрім отієї надзвичайної і незмінної обережності в словах і поведінці, отого остраху сказати про когось щось чітке і виразне! І це породжує підозри, що їй є що приховувати.

Він погодився з нею цілком; після такої довгої прогулянки і такої подібності думок в Емми з'явилося відчуття, що вони знайомі вже давно і дуже добре; якимось не вірилося, що це була лише друга їхня зустріч. Френк виявився не зовсім таким, як вона очікувала, — менш прагматичним у деяких своїх переконаннях, менше схожим на зіпсовану дитину багатих батьків, а значить — кращим. Його погляди здавалися поміркованими, почуття — приязними і теплими. Особливо вразила її манера, у якій Френк споглядав будинок містера Елтона, на який — і на церкву теж — він ходив дивитися, причому не погодившись із ними в тому, що будинок цей має багато недоліків. Ні, він не вважає, що це поганий дім; його власник зовсім не потребує співчуття. А якщо в ньому житиме ще й кохана жінка, то про яке співчуття може йтися взагалі? В цьому домі, безперечно, вистачить місця для всіляких мислимих зручностей. Треба бути ідіотом, щоб бажати більшого.

Місіс Вестон засміялась і сказала, що він не знає, про що говорить. Сам звикши

тільки до великого будинку, ніколи не задумуючись над тими численними перевагами і зручностями, що пов'язані з такими розмірами, Френк не міг реально судити про прикрасі, що чекають у маленькому будинку. Але Емма сприйняла його слова як ознаку того, що в дійсності він знає, про що говорить, і що в такий спосіб він виявив дуже схвальний намір якомога скоріше почати самостійне життя й одружитися, виходячи при цьому з високих міркувань. Може, Френк і не усвідомлює тих загроз для миру в сім'ї, що інколи несуть із собою відсутність приміщення для економки чи погана буфетна, але він прекрасно відчуває, що в Енскумі йому не бути щасливим, а коли знайде свою любов, то радо поступиться частиною багатства заради того, щоб якомога раніше почати самостійне життя.

Розділ 7

Те гарне враження, що його справив на Емму Френк Черчілль, дещо зіпсувалося наступного дня, коли вона довідалася, що він поїхав до Лондона тільки для того, щоб зробити зачіску. Казали, що ця несподівана забаганка спала йому на думку під час сніданку, тож він послав за фаетоном і від'їхав, сподіваючись повернутися до обіду. І все це для того лише, щоб підстригтися. Звичайно ж, нічого особливо поганого в тому, що з такого дріб'язкового приводу він збирався проїхати шістнадцять миль туди і шістнадцять — назад, не було, але все це відгонило недоладністю і фатівством, а поставитися до цього схвально вона не могла. Це суперечило і здоровому глузду, і ощадливості, і навіть ставило під сумнів ту безкорисливу доброту, яку вона завбачила в ньому вчора. Марнославство, екстравагантність, прагнення до перемін, непосидючість (аби тільки щось робити, добре, погане — все одно), неповага до почуттів містера і місіс Вестон, байдужість до того, як загал сприйме його поведінку — у всьому цьому Емма готова була його звинуватити. Батько ж лише обізвав його франтом і поставився до цього як до кумедної історії, не більше; але видно було, що місіс Вестон це явно не сподобалося, бо вона намагалась якомога швидше закрити цю тему, зазначивши тільки, що "у молодих людей — свої маленькі дивацтва".

Емма бачила, що за винятком цієї примхи, її подруга поки що мала тільки гарні враження про Френка. Місіс Вестон нахвалитися не могла, яким приємним і ввічливим компаньйоном він виявився, як багато приємних рис характеру мав узагалі. Він показав себе людиною відкритої вдачі — бадьорою і життєрадісною; нічого поганого в його поглядах, що були здебільшого дуже правильними, вона не вбачала. Про батька відгукувався з теплотою і повагою, любив розповідати про нього, зазначаючи, що якби йому дали спокій, то він був би найкращою людиною в світі. Говорити про його любов до тітки не доводилось, але він із вдячністю визнавав її доброту і завжди волів відгукуватися про неї не інакше, як з повагою. Усе це було багатообіцяючим, і якби не ота прикра примха стосовно зачіски, не було б інших причин вважати, що він не достойний тієї надзвичайної честі, якою Емма наділила його у своїй уяві; честі якщо не бути в неї закоханим, то майже закоханим і врятованим лише завдяки її власній байдужості (бо вона залишилася твердою у своєму небажанні виходити заміж), коротше кажучи, честі — згідно з думкою їхніх спільних знайомих — бути її майбутнім

обранцем.

Містер Вестон, зі свого боку, вказав на ще одну неабияку сприятливу обставину. Він дав їй зрозуміти, що Френк захоплюється нею надзвичайно: вважає її дуже гарною і чарівною; тож при всіх тих численних позитивних моментах Емма не поспішала судити про нього суворо. Зазначила ж місіс Вестон, що "у молодих людей — свої маленькі дивацтва!"

Але серед нових Френкових знайомих був у Саррі один чоловік, що ставився до нього не так поблажливо-доброзичливо, як інші. Загалом у всіх парафіях Донвелла і Гайбері до Френка ставилися з теплотою надзвичайною; йому як красеню-молодику пробачалося багато — йому, хто посміхався так часто і так гарно умів робити поклони! Та була серед загалу одна особа, на суворі судження якої ні поклони, ні посмішки не мали ніякого пом'якшувального впливу — містер Найтлі. Про несподівану поїздку Френка до Лондона йому розповіли в Гартфілді; якусь мить він мовчав, а потім сказав, наче сам собі, крізь газету, що тримав у руках: "Гм! Пустопорожній дурнуватий телепень — як я і говорив!" Емма хотіла було заперечити, але миттєве спостереження переконало її, що це було сказано лише для того, щоб відвести душу, а не для того, щоб роздратувати; тому вона вирішила не реагувати на репліку містера Найтлі.

Хоча, з одного боку, цього ранку містер і місіс Вестон принесли і не дуже добру звістку, з іншого боку, їх візит став дуже доречним, бо за той час, що вони були в Гартфілді, сталася подія, котра змусила Емму звернутися до них за порадою, а обставиною ще більш сприятливою було те, що вона отримала саме таку раду, яку хотіла.

Сталося ось що: родина Коулів мешкала в Гартфілді ось уже декілька років. Це були люди надзвичайно гарні: приятні, з широкими поглядами і без надмірних претензій; але з іншого боку, вони були низького походження — зі стану торговців — і якоюсь особливою витонченістю манер не вирізнялися. Коли вони тільки приїхали в ці краї, то жили відповідно до своїх доходів: тихо, уникаючи великих компаній і тому витрачаючи небагато грошей. Але за останні рік-два їх прибутки значно зросли: будинок, що вони мали в Лондоні, став давати більші прибутки, та й взагалі — доля всміхалася їм. Разом із багатством зросли і їхні потреби: захотілося більшого будинку, ширшої компанії. Вони зробили прибудову, збільшили кількість слуг, почали витрачати більше грошей на всілякі потреби; і на цей час своїм багатством і стилем життя поступалися лише гартфілдівській родині. Коули були люди компанійські, мали нову столову кімнату, тож усі налаштувалися на те, що вони даватимуть обіди; і дійсно, декілька заходів уже відбулося, присутніми на них були здебільшого неодружені чоловіки. На думку Емми, вони навряд чи наважилися б запрошувати сім'ї найкращі та найдостойніші — з Донвелла, Гартфілда чи з Рендоллза. Ніщо б не змусило піти їй, якби вони запросили; вона жалкувала, що всім відомі доброзичливі манери її батька тільки зменшать ту вагомість, яку вона хотіла б надати своїй відмові. По-своєму, Коули були гідні всілякої похвали, але не їм було визначати умови, на яких вони запрошуватимуть до себе вищі за статусом родини. І урок цей — боялася Емма — зможе подати їм лише вона, бо на

містера Найтлі було мало надії, не кажучи вже про містера Вестона.

Але вона встигла визначитися щодо такого запрошення багато тижнів назад, і коли образу було нарешті нанесено саме їй, то це викликало у неї абсолютно інші почуття: у Донвеллі та Рендоллзі свої запрошення отримали, а вони з батьком — ні. Еммі було недостатньо пояснень місіс Вестон: "Навряд чи вони наважаться бути з вами запанібрата, вони ж знають, що ви не обідаєте в гостях". У неї з'явилися сумніви щодо власної здатності відмовити, якби запрошення таки надійшло; а опісля, коли знову і знову виникала думка про те, що на запланованому в Коулів вечорі зберуться саме ті, чие товариство було для неї таким дорогим, вона вже не знала, чи могла б відповісти відмовою. На тому вечорі мала бути і Гарріет, і Бейтси. Вони говорили про це позавчора, коли прогулювалися по Гайбері, а Френк Черчілль щиросердо бідкався, що там не буде Емми. "А на завершення вечора будуть танці?" — таким було його запитання. Сама можливість цього ще більше збурила її почуття; і та велична самотність, в якій вона лишилася, була слабкою втіхою, незважаючи на те, що її ігнорування можна було розцінити як комплімент.

Якраз отримання запрошення від Коулів у той час, коли Вестони були в Гартфілді, зробило їхню присутність там такою бажаною, бо хоча по прочитанні першою реплікою Емми було "на це неодмінно треба відповісти відмовою", вона не надто барилася спитатися в них, як їй годиться вчинити. Вони порадили їй піти, і Емма швидко погодилася з цією дуже доречною порадою.

Вона визнавала, що, беручи все до уваги, не можна було сказати, що їй зовсім не хотілося йти на той вечір. Запрошення від Коулів було складене належним чином: його стиль був пронизаний непідробною повагою і підкресленою поштивістю по відношенню до її батька. Вони писали, що виявили б таку честь і раніше, але очікували на отримання з Лондона складаної ширми — котра, як вони сподіваються, захистить містера Вудхауса від протягів — щоб мати додаткову змогу переконати його дати згоду ошчасливити товариство своєю присутністю. В цілому їй не треба було переконувати надто довго; поміж собою вони швидко вирішили, як зробити так, аби це не позначилося негативно на його комфорті — наскільки можна розраховувати на те, що місіс Годдард, а може, й місіс Бейтс складуть йому компанію: містера Вудхауса слід було вмовити погодитися, щоб його дочка пішла на званий обід удень, що був уже не за горами, і провела цілісінький вечір без нього. Стосовно ж присутності на вечері самого містера Вудхауса, то Емма хотіла переконати його в небажаності такого наміру: година буде пізня, людей — надто багато. Він недовго опирався.

— Я не в захваті від обідніх візитів, — мовив містер Вудхаус, — і ніколи не був. Та й Емма теж. Пізня година нам не підходить. Шкода, що містер і місіс Коул так учинили. От коли б вони прийшли до нас якось наступного літа, попили б чаю, погуляли б із нами — ми гуляємо в зручний час, тож їм не довелося б повертатися додому у вологій темряві. Не доведи Господи потрапити у вечірню росу влітку! Однак якщо вони вже так хочуть бачити Емму на цьому обіді, і оскільки за неї буде кому потурбуватися, бо там будете ви двоє та містер Найтлі, то я особливо не заперечуватиму, за умови що погода

буде така, як слід: ні сира, ні холодна, ні вітряна. — Потім, звертаючись до місіс Вестон з м'яким докором: — От бачите, міс Тейлор! Коли б ви не вийшли заміж, то залишилися б удома зі мною.

— Гаразд, сер! — вигукнув містер Вестон. — Раз я забрав од вас міс Тейлор, то тепер зобов'язаний по можливості кимось її замінити. Якщо буде ваша ласка, то я швиденько заскочу до місіс Годдард.

Але думка про щось, зроблене швиденько, тільки посилила занепокоєння містера Вудхауса. Жінки краще знали, як це занепокоєння вгамувати: містеру Вестону втручатися не треба, а все необхідно підготувати заздалегідь.

Завдяки такому обходженню містер Вудхаус заспокоївся настільки, що почав розмовляти своїм звичайним тоном. Він буде радий бачити місіс Годдард. Місіс Годдард він дуже поважає; нехай Емма черкне їй рядок і запросить її, а Джеймс нехай віднесе записку. Але перш за все треба написати відповідь місіс Коул.

— Люба моя, вислови мої вибачення в щонайчемніший спосіб. Скажи, що я людина немічна і тому змушений дати негативну відповідь на їхнє ввічливе запрошення; а почни, звичайно ж, із виразів вдячності. Та ти й так знаєш, що писати. Мені не треба тобі вказувати, що робити. Треба не забути нагадати Джеймсу, що карета потрібна на вівторок. Коли з тобою він — я спокійний. Після того, як вони зробили новий під'їзний шлях, ми були там не більше разу, але все ж я не сумніваюся, що Джеймс доведе тебе туди цілою і неушкодженою. А як ви приїдете, ти мусиш сказати Джеймсу, коли йому слід приїхати і забрати тебе; краще назви більш ранню годину. Навряд чи тобі сподобається засиджуватися там допізна. Вже після чаювання, ти будеш дуже втомленою.

— Але ти ж не хочеш, аби я поїхала до того, як втомлюся, тату?

— О, ні, серденько, але ти втомишся досить швидко. Там буде сила-силенна людей, і всі вони говоритимуть одночасно. Тебе дратуватиме шум.

— Але ж, шановний добродію, — скрикнув містер Вестон, — якщо Емма поїде надто рано, це порушить компанію і вечір припиниться.

— Невелика біда, — відповів містер Вудхаус. — Чим скоріше припиниться вечір — тим краще.

— А як же Коули? Ви не подумали про Коулів! Якщо Емма поїде відразу після чаювання, то це можуть розцінити як образу. Вони — люди доброзичливі і без особливих претензій; та все ж коли хтось поспішатиме додому, то це навряд чи їх утішить; тим більше коли так вчинить міс Вудхаус, а не хтось інший із присутніх. Ви ж не бажаєте образити чи принизити Коулів, правда, сер? Мало є таких доброзичливих та люб'язних людей як вони, до того ж ось уже десять років, як Коули — ваші сусіди.

— Ні, ні за що на світі! Містере Вестон, я дуже вдячний вам за ваше нагадування. Дуже не хотілось би завдавати їм прикрощів. Я знаю, що вони — люди дуже достойні. Перрі розповідав мені, що містер Коул пиво на дух не переносить. З його вигляду цього не скажеш, але містер Коул страждає від розлиття жовчі, дуже страждає. Ні, я не завдам їм ніяких прикрощів! Моя люба Еммо, нам треба на це зважати. Знаєш що, ніж

ризикувати образити господарів, краще затримайся довше, ніж тобі хотітиметься. І не звертай увагу на втому. Серед друзів, я певен, тобі нічого не загрожуватиме.

— Ну звичайно ж, тату. За себе я зовсім не боюся. Якби не ти, то я не побоялася б залишитися допізна, як місіс Вестон. Я просто не хочу, щоб ти сидів і чекав на мене. Я зовсім не боюся, що тобі буде нецікаво з місіс Годдард. Вона любить грати в пікет, ти ж знаєш; але коли вона поїде додому, я боюся, що ти сидітимеш самотою, замість того, щоб лягти спати в свій звичний час, і думка про це може зовсім позбавити мене спокою. Пообіцяй, що не сидітимеш і не чекатимеш на мене. Він пообіцяв, за умови деяких обіцянок з її боку: наприклад, якщо вона змерзне по дорозі, то належним чином зігріється; якщо зголодніє — то що-небудь поїсть; і що її служниця дочекається її приїзду, а Серлі і дворецький, як завжди, доглянуть, щоб у домі все було гаразд.

Розділ 8

Френк Черчілль повернувся, і у Гартфілді не знали, запізнився він до обіду в домі свого батька чи ні, бо містеру Вестону дуже хотілося, щоб його син сподобався містеру Вудхаусу, тож чому б не приховати якийсь недолік, якщо його можна приховати?

Він повернувся підстрижений і весело та щиросердо з себе сміявся, але, здавалося, не відчував при цьому ніякого сорому за свій вчинок. Йому було байдуже до довжини свого волосся, на його обличчі не відобразилося ніякого сум'яття, не шкодував він за витраченими грошима і взагалі — почувався прекрасно. Він був таким же безтурботним і життєрадісним, як і завжди. Тож Емма, побачивши його, мовчки моралізувала таким чином: "Не знаю, чи мусить так бути, але безперечно, що дурощі перестають бути дурощами, якщо їх у нахабний манер вчиняють люди розумні. Злі вибрики завжди будуть злими вибриками, але дурість не завжди буде дурістю. Все залежить від вдачі того, хто її скоює. Містере Найтлі, Френк — зовсім не пустопорожній молодий телепень. Він або пишатиметься своїм вчинком, або соромитиметься його. Це або хвалькуватість дженджика, або недолугість натури надто слабкої, щоб захищати власне марнославство. Аж ніяк він не є ні пустопорожнім, ні дурнуватим".

Прийшов вівторок, а разом з ним — приємна перспектива побачити його знову, причому на триваліший, ніж досі, час, придивитися до його поведінки на людях і зробити відповідні висновки, а саме — що його манери означатимуть для неї самої; вирішити, чи довго ще потрібно буде напускати на себе байдужий вигляд, і уявити можливу реакцію всіх тих, хто вперше побачить їх разом.

Попри те, що вечір мав відбутись у містера Коула, Емму опанували радісні передчуття; але вона не могла забути, що серед недоліків містера Елтона — навіть у ті дні, коли він був у фаворі, — жоден не турбував її більше, аніж його звичка обідати в містера Коула.

Комфорт її тата було забезпечено більш ніж достатньо: зголосилися прийти і місіс Бейтс, і місіс Годдард; тож перед від'їздом останній Еммин обов'язок ввічливості полягав у тому, щоб висловити обом дамам вдячність, коли вони сиділи всі разом після обіду; і — поки містер Вудхаус висловлював захоплення красою її плаття — запропонувати їм по великому шматку торта і повній склянці вина, щоб зробити все від

неї залежне і компенсувати те вимушене самообмеження, до якого їх може змусити турбота її татуся про їхні фігури. Раніш вона розпорядилася подати їм розкішний обід і їй хотілося сподіватись, що батько дозволить їм його з'їсти.

До будинку Коулів вона під'їжджала за чиєюсь каретою і зраділа, коли побачила, що то була карета містера Найтлі, бо своїх коней містер Найтлі не держав, вільних коштів мав небагато; зате, маючи доволі здоров'я, жвавості й незалежності, забагато, на думку Емми, пересувався пішки й користувався каретою не так часто, як личило хазяїну Донвелл-Еббі. У неї з'явилася можливість від щирого серця висловити своє схвалення, бо він іще й зупинився, щоб подати їй руку, коли вона виходила з карети.

— Цього разу ви прибули, як і належить справжньому джентльмену, — сказала вона. — Дуже рада вас бачити.

Він подякував їй і зауважив:

— Мені надзвичайно поталанило, що ми прибули одночасно! Інакше коли б уперше зустрілися лише у вітальні, то ви могли б і не помітити, що сьогодні я більше схожий на джентльмена, ніж зазвичай. З мого зовнішнього вигляду чи поведінки ви могли б і не здогадатися, в який спосіб я прибув.

— Думаю, що здогадалася б, неодмінно здогадалася. Коли люди прибувають у спосіб, який вони вважають для себе недостойним, то завжди виглядають якось сором'язливо або метушливо. Ви, звичайно ж, вважаєте, що вам вдається не подавати виду, але у вашій зовнішності все одно відчувається бравада, щось від напускної невимушеності; я завжди підмічаю це у вас щоразу, коли ми зустрічаємось у подібних обставинах. Але наразі вам немає потреби бундючитися. Немає потреби видаватися кращим за інших. Ви ж не боїтеся, що хтось вважатиме, наче вам слід соромитися? От тепер мені дійсно буде дуже приємно зайти разом із вами до кімнати.

— Противне дівчисько! — така була його відповідь, причому аж ніяк не роздратована. Емма мала всі підстави бути задоволеною рештою учасників вечора так само, як і містером Найтлі. Її прийняли зі широю повагою, котра не могла не подобатись, і віддали належну шану. Коли прибули Вестони, то і він, і вона удостоїли Емму зворушених поглядів, сповнених щирої любові та надзвичайного захоплення; а їхній син наблизився до неї з радісною бадьорістю, котра свідчила, що саме Емма є предметом його цікавості; коли сідали обідати, то він опинився поряд із нею, виявивши при цьому — на її тверде переконання — неабияку спритність зі свого боку.

Компанія зібралася досить велика, оскільки до неї ввійшла ще одна родина, цілком пристойна сільська родина, котру Коули запросили, користуючись своїм правом господарів, а також чоловічий представник сімейства Коксів, гайберійський правник. Жіноцтво менш родовите, включно з міс Бейтс, міс Ферфакс і міс Сміт, мало підійти під вечір; але за обідом воно й так було вже надто численним, аби якась тема розмови заволоділа всіма; і доки говорили про політику та містера Елтона, Емма могла всю увагу присвятити своєму приємному сусідові. Першим стороннім звуком, на який вона просто зобов'язана була відреагувати, було ім'я Джейн Ферфакс. Здавалося, місис Коул розповідала про неї саме те, що могло викликати інтерес. Емма прислухалась і

виявила, що про це послухати варто. Уява, ця така люба їй самій частина власної натури, отримала вкрай цікаву відомість. Місіс Коул розповідала, що заходила до місіс Бейтс, і тільки-но зайшла в кімнату, то її спантеличив вигляд фортепіано — інструмента зовні дуже елегантного: це був не рояль, а велике квадратне фортепіано. Суттю ж розповіді, кінцем діалогу, що мав місце після здивування, розпитувань і поздоровлень з боку міс Коул і пояснень — з боку місіс Бейтс, стало повідомлення про те, що це фортепіано доставили від Бродвуда минулого дня на превелике здивування як тітки, так і її племінниці, — це трапилося цілком несподівано; місіс Бейтс розповідала також, що Джейн і сама зовсім розгубилася, спантеличилась і ніяк не могла второпати, хто ж це міг його прислати, але тепер вони абсолютно впевнені, що замовити його могла лише одна людина — і цією людиною є, звичайно ж, полковник Кемпбелл.

— Більше ні на кого подумати, — додала місіс Коул, — дивно, що тут взагалі могли бути якісь сумніви. Але, здається, зовсім недавно Джейн отримала від них листа, так у ньому ані слова про це не йдеться. Їй краще знати їхні звички, але я не думаю, що їхнє мовчання означає, наче це не вони зробили подарунок. Може, хотіли приємно здивувати її?

Багато хто погодився з місіс Коул; всі, хто обговорював це, були однаковою мірою переконані, що фортепіано надійшло від полковника Кемпбелл а, і такою ж однаковою мірою бурхливо раділи такому подарунку; охочих поговорити не бракувало, тож Емма могла сформулювати власну думку, продовжуючи при цьому слухати місіс Коул.

— Кажу вам, ще ніколи ніяка звістка не приносила мені такого задоволення! Мене завжди неприємно дивувало, що Джейн Ферфакс, яка грає так чудово, не має інструмента. Це виглядало просто ганебно, особливо коли взяти до уваги, що в багатьох домівках ці прекрасні інструменти буквально пропадають надаремно! І нам ганьба, ніде правди діти! Ось учора я й казала містеру Коулу, що мені дійсно соромно дивитися на наш рояль у вітальні, бо я не відрізняю одну ноту від іншої, а нашим дівчаткам, які тільки-тільки починають вчитися, він може ніколи і не знадобитися. А міс Джейн Ферфакс, просто цариця в музиці, не має нічого подібного — не має для втіхи навіть найжалюгіднішого старого спінета! Не пізніше ніж учора я казала про це містеру Коулу, і він цілком зі мною погодився; містер Коул дуже любить музику і не міг відмовити собі в задоволенні придбати інструмент, сподіваючись, що хтось із наших добрих сусідів люб'язно погодиться час від часу використовувати його в кращий спосіб, ніж ми. Саме з цієї причини ми й придбали цей рояль — інакше нам було б просто соромно. Ми дуже сподіваємося, що нам вдасться умовити міс Вудхаус і вона нам сьогодні пограє.

Міс Вудхаус, як і належить, дала згоду; а потім, пересвідчившись, що нічого цікавого місіс Коул уже не скаже, перемістила свою увагу на Френка Черчілля.

— Чому ви посміхаєтеся? — спитала вона.

— А ви чому посміхаєтеся?

— Я? Мабуть, радіючи з того, що полковник Кемпбелл такий багатий та щедрий. Він зробив дуже гарний подарунок.

— Дуже гарний.

— Мені дивно, що цього не сталося раніше.

— Мабуть тому, що міс Ферфакс тут ніколи не була так довго раніше.

— А може, полковник не давав їй грати на їхньому інструменті — і тепер він, напевне, стоїть собі зачинений і всіма забутий у Лондоні.

— Кемпбелли мають рояль, і полковник міг подумати, що для будинку місіс Бейтс він буде завеликим.

— Що б ви не казали, але у вас на обличчі написано, що ваші думки з цього приводу дуже схожі на мої.

— Не знаю, не знаю. Вам не здається, що ви робите мені завелику честь, вважаючи мене проникливішим і хитрішим, ніж я насправді є? Я посміхаюся тому, що посміхаєтеся ви; можливо, ми здогадуємося про одне і те ж, але наразі я не бачу підстав для сумнівів. Якщо не полковник Кемпбелл, то хто ж тоді?

— А що ви думаєте з приводу місіс Діксон?

— Місіс Діксон? А що — цілком вірогідно. Чомусь місіс Діксон не спала мені на думку. Вона не гірше за свого батька усвідомлює бажаність для міс Ферфакс такого інструмента. Спосіб, у який було зроблено подарунок, таємничість, бажання здивувати — все це свідчить скоріше про те, що це був задум дівчини, а не літнього чоловіка. Що ж, тоді це місіс Діксон. Я ж казав, що наші здогадки можуть збігатися.

— Коли так, то поширте ваші здогадки, щоб до них потрапив і містер Діксон.

— Містер Діксон? Чудово. А чому б відразу ж не припустити, що це був спільний подарунок від містера і місіс Діксон? Ми ж якось говорили про те, що він — палкий шанувальник її манери гри.

— Так; і те, що ви сказали з цього приводу, підтвердило здогадку, котра спала мені на думку вже давно. Я не збираюся розводитися про добрі наміри містера Діксона чи міс Ферфакс, але я також не можу не підозрювати, що, освідчившись її подрузі, він або мав нещастя закохатись у неї, або дізнався про симпатію до нього з її боку. Можна висловлювати багато припущень, не висловивши при цьому жодного вірного, але я впевнена, що міс Ферфакс мала вагомі підстави обрати поїздку до Гайбері замість того, щоб поїхати з Кемпбеллами до Ірландії. Тут вона приречена на нужденне, сповнене розкаяння життя, там — це було б суцільне задоволення. Що ж до розповідей про необхідність пожити у звичному для неї кліматі, то я розцінюю їх як звичайнісіньке виправдання, не більше. Рідний клімат здатен допомогти влітку, але чим він може зарадити в січні, лютому та березні? Коли здоров'я слабке, то в більшості випадків — і в її випадку, смію твердити, також — набагато кориснішими були б добре протоплені кімнати і ретельно утеплені карети. Я не закликаю вас розділити всі мої підозри та здогадки, хоча саме в цьому ви мене так ввічливо запевняєте, але я щиро кажу вам те, що думаю.

— Що ж, як на мене, то вашим здогадкам не відмовиш у значній правдоподібності. Моя відповідь така: містер Діксон дійсно воліє краще слухати, як грає міс Ферфакс, аніж дивитися на її подругу, це однозначно.

— До того ж, він врятував її життя. Ви коли-небудь чули про це? Під час морського пікніку через якусь несподіванку вона ледь не випала за борт, але він ухопив її.

— Він дійсно врятував її. Я був там — на тому пікніку.

— Он воно як! Та ну? Але ви, звичайно ж, нічого не помітили, бо, здається, чуєте про це вперше. Якби я там була, то неодмінно зробила б для себе певні відкриття.

— Гадаю, що зробили б; але я — особисто я — не помітив нічого, крім того факту, що міс Ферфакс ледь не скинуло у воду і що містер Діксон вчасно схопив її. Це сталося за якусь мить. І хоча подальше потрясіння і збентеження були дуже сильними і такими ж тривалими — здається, минуло не менше півгодини, доки ми всі оговталися, — неможливо було помітити, щоб хтось хвилювався більше за інших, бо збентежені були всі. Однак я не хочу сказати, що ви не зробили б ніяких відкриттів.

Наразі вони змушені були припинити розмову і поводитися так само статечно і добропристойно, як і інші гості, та розділити з ними ніяковість досить-таки тривалої перерви між стравами; але коли стіл благополучно накрили знову, коли кожна тарілка та горнятко зайняли на ньому належне місце, коли присутні знову заходилися коло їжі і до них повернулася невимушеність, Емма сказала:

— Особисто мені доставка цього фортепіано багато про що говорить. Я хотіла дізнатися хоч трохи більше, а дізналася достатньо багато. Повірте моєму слову, незабаром ми довідаємося, що це подарунок від містера і місіс Діксон.

— І якщо Діксони скажуть, що їм про це нічого не відомо, то нам слід вважати, що фортепіано — подарунок Кемпбеллів.

— Та ні, я певна, що це не Кемпбелли. Міс Ферфакс знає, що це не Кемпбелли, інакше їх назвали б першими серед здогадних дарувальників. Знай вона напевне, що це вони, вона б не була такою спантеличеною. Може, мені не вдалося вас переконати, але особисто я цілком впевнена, що головну роль у цій справі відіграв містер Діксон.

— Якщо вам здається, що ви мене не переконали, то ви мене просто ображаєте. Мої міркування йшли тим самим шляхом, що і ваші. Спочатку, коли я вважав, що вас задовольняє те пояснення, що дарувальником був містер Кемпбелл, я розглядав це як вияв батьківської любові з його боку і найприроднішу на світі річ. Але коли ви згадали про місіс Діксон, то мені стало зрозуміло, що це, вірогідніше, данина щирій жіночій дружбі. А зараз це видається мені нічим іншим, як підношенням закоханого.

Наполягати на подальшому обговоренні цієї теми сенсу не було. Переконаність Френка здавалася справжньою; він виглядав так, наче дійсно її відчував. Емма більше нічого не сказала, і настала черга обговорювати інші теми; так і минула решта обіду; згодом подали десерт, потім прийшли діти — з ними говорили і ними захоплювалися мимохідь, одірвавшись од загальної розмови; було мовлено декілька розумних висловлювань, декілька відвертих дурниць, але в основному не говорилося ні те, ні інше — просто тривіальні зауваження, нудні повтори, застарілі новини і незграбні жарти. Довго у вітальні жінки не засиділися, бо незабаром — окремими групами — прибули інші представниці прекрасної статі. Емма, спостерігаючи за появою своєї юної подруги, була засмучена браком самоповаги та грації в ній, але втішена квітучою красою та

невимушеними манерами, а той легкий, жвавий та позбавлений сентиментальності настрій, що дав їй змогу пізнати стільки радості після болю нерозділеного кохання, викликав щирий захват. Сидить собі дівчина — і ніхто не знає, скільки сліз виплакала вона останнім часом! Бути в компанії, бути гарно вдягнуеною самій, бачити інших ошатно вдягнених людей і виглядати гарною — цього цілком вистачило для скороминущого щастя. І своєю зовнішністю, і своєю поведінкою Джейн Ферфакс видавалася-таки кращою за її подругу, але Емма підозрювала, що вона охоче помінялася б своїми почуттями з Гарріет, радо б віддала болісне задоволення знати, що вона є коханою чоловіка своєї подруги, в обмін на приниження нерозділеної любові — уявіть собі! — до містера Елтона.

На такому багатолюдному прийомі Еммі не обов'язково було підходити до неї. Про фортепіано говорити вона не бажала, бо, почуваячись надто глибоко посвяченою у таємницю сама, вважала недоречним вияв якоїсь допитливості чи інтересу, і тому навмисне трималася на відстані. Але інші повели мову про це майже відразу, і Емма побачила той рум'янець ніяковості, з яким приймалися поздоровлення, і рум'янець винуватості, що супроводжував слова "мій пречудовий друг містер Кемпбелл".

Місіс Вестон, натура добросерда і схильна до музики, зацікавилася цією обставиною надзвичайно, і Емма не без деякого зловтішного задоволення спостерігала ту наполегливість, з якою вона вперто цікавилася фортепіано, ставила численні запитання і давала численні відповіді про тон, клавіатуру та педалі, зовсім при цьому не підозрюючи про бажання якомога менше про все це розповідати, яке виразно читалося на обличчі прекрасної героїні цього майже казкового випадку.

Незабаром до них приєдналися декотрі з джентльменів; а найпершим серед них був Френк Черчілль. Ось він зайшов — найперший і найгарніший; і, побіжно засвідчивши свою повагу до місіс Бейтс та її племінниці, відразу ж попрямував до протилежного боку, де сиділа міс Вудхаус, і не сів доти, доки не знайшов вільного місця біля неї. Емма здогадувалася, що в цей момент мали думати всі присутні. Вона — об'єкт його прагнень, і всі це неодмінно усвідомлюють. Емма відрекомендувала його своїй подрузі, міс Сміт, а опісля принагідно запитала, що вони одне про одного думають. Він ніколи не бачив такого гарного та привабливого обличчя і був у захваті від її наївності, а Гарріет сказала, що "може, для нього це і завеликий комплімент, але в чомусь він трохи нагадує містера Елтона". Емма стримала своє обурення і мовчки від неї відвернулася.

Коли вони з Френком уперше побачили міс Ферфакс, то обмінялися промовистими посмішками: найдоречніше було б обійтися без слів. Він сказав Еммі, що йому не терпілося піти з вітальні, — бо страх як не любить засиджуватися подовгу і завжди намагається при нагоді піти першим, — а його батько, містер Найтлі, містер Кокс і містер Коул залишилися там, пожвавлено обговорюючи якісь місцеві справи. А все ж таки йому було досить приємно з ними посидіти, бо в нього склалося про них враження як про компанію людей шляхетних та розумних; і взагалі — Френк із такою теплотою відзивався про Гайбері (вважав, зокрема, що в ньому дуже багато достойних родин), що Емма почала сумніватись: а чи не перестаралась у презирливому ставленні до свого

селища. Вона почала розпитувати його про товариство у Йоркширі — чисельність сусідів біля Енскума, і таке інше; з його відповідей стало ясно, що у самому Енскумі подій відбувалося мало, що Черчіллі підтримували стосунки з низкою знатних родин, із яких усі мешкали досить далеко, і що навіть після визначення дати і прийняття запрошення залишався чималий шанс, що місіс Черчілль не буде в такому доброму здоров'ї чи доброму гуморі, щоб їхати. Крім того, виявилося, що вони навмисне уникали візитів до нових людей і що, незважаючи на його власні призначені зустрічі, часом йому не без труднощів і не без енергійних умовлянь удавалося відпроситися в гості чи запросити гостей до себе на вечір.

Емма побачила, що Енскума Френку було мало, а Гайбері, якщо взяти його найкращі риси, і дійсно може задовольнити молодого чоловіка, якому вдома нуднувато. Його вплив в Енскумі був очевидним. Він не вихвалявся, але з розмови само собою виявлялося, що йому вдавалося переконати свою тітоньку навіть тоді, коли чоловік її неспроможний був зробити нічого; а коли Емма, сміючись, підмітила це, то він зізнався, що впевнений у власній здатності — якщо матиме на це час — переконати свою тітку в будь-чому (за винятком хіба що одного-двох питань). Одне з цих питань, стосовно якого його вплив не спрацював, він потім назвав. Колись він дуже хотів поїхати за кордон — йому просто кортіло, щоб його відпустили помандрувати, — але місіс Черчілль навіть слухати про це не захотіла. Це було рік тому. Тепер же, сказав Френк, він почав поступово втрачати це бажання.

Емма здогадалася, що іншим питанням, у якому Френкову тітку неможливо було переконати, було її добре ставлення до його батька.

— Я зробив дуже невтішне відкриття, — сказав він після короткої паузи. — Завтра якраз тиждень мого перебування тут — половина відведеного мені часу. Я і не підозрював, що дні здатні летіти так швидко. Завтра — вже тиждень! А я тільки-но почав отримувати задоволення. Тільки-но встиг познайомитися з місіс Вестон та іншими! Мені видається гидкою сама думка, що колись доведеться-таки їхати!

— От тепер ви, мабуть, пожалкуєте, що витратили один із цих таких нечисленних днів на зачіску.

— Та ні, — відповів із усмішкою Френк, — тут зовсім ні за чим жалкувати. Я не отримаю задоволення від зустрічі з друзями, доки не переконаюся, що маю належний вигляд.

Тепер, коли до кімнати зайшли решта джентльменів, Емма визнала за необхідне перервати розмову з Френком і приділити декілька хвилин містеру Коулу. Коли ж містер Коул відійшов убік і вона хотіла була відновити попередню розмову, то виявилося, що Френк Черчілль пильно придивляється через кімнату до міс Ферфакс, котра сиділа якраз напроти.

— Що трапилося? — спитала Емма.

Френк здригнувся.

— Дякую, що ви відволікли мене, — відповів він. — Мабуть, я вчинив неввічливо, але міс Ферфакс дійсно зробила таку дивну зачіску — таку дуже дивну зачіску, що я не

міг відвести від неї очей. Ніколи не бачив нічого екстравагантнішого! Ці кучері! Напевне, це її власна примха. Вона не схожа на всіх інших! Неодмінно підійду і запитаю, може, це якась ірландська мода. Можна? Так, я запитаю — даю слово, що запитаю — а ви прослідкуєте, як вона це сприйме: зашаріється чи ні.

Френк пішов одразу ж; незабаром Емма побачила, що він стоїть перед міс Ферфакс і розмовляє з нею, однак зовсім не змогла розібрати, який ефект справили на неї його слова, бо він необачливо розташувався якраз між ними. Не встиг він повернутися до свого стільця, як на нього сіла місіс Вестон.

— Перевага багатолюдного прийому, — мовила вона, — полягає в тому, що кожен може підійти до кого завгодно і що завгодно сказати. Моя люба Еммо, мені так хочеться з вами поговорити. Так само, як і ви, останнім часом я робила відкриття й виношувала плани, тому поспішаю поділитися ними, доки ця ідея є цікавою. Ви знаєте, як сюди потрапили міс Бейтс та її племінниця?

— Як це — як? Хіба їх сюди не запросили?

— Так, звичайно ж, їх запросили, але я маю на увазі як саме вони сюди дістались, у який спосіб!

— Як на мене, то вони прийшли пішки. А як іще вони могли сюди дістатися?

— Я теж так думала. Знаєте, якийсь час тому мені спало на думку, що буде надзвичайно прикро, якщо Джейн Ферфакс доведеться повертатися додому пішки, пізно вночі — а ночі нині такі холодні! І коли я поглянула на неї, то помітила — хоча вона виглядає сьогодні гарно як ніколи, — що вона розпашілася, а значить — буде ще вразливішою до застуди. Сердешна дівчина! Думка про це не давала мені спокою, тож тільки-но до кімнати ввійшов містер Вестон і я змогла проштовхатися до нього, переговорила з ним про карету. Можете здогадатися, наскільки швидко він підтримав моє бажання! Отримавши його згоду, я протовпилася до міс Бейтс і запевнила її, що карета буде в їхньому розпорядженні ще до того, як ми самі поїдемо додому. Я гадала, що так буде краще і вона не хвилюватиметься. Добра душа! Можете уявити її вдячність! — "Ще нікому так не таланило, як мені!" Але після численних подяк вона сказала ось що: "Будь ласка, не турбуйтеся за нас, бо сюди ми приїхали в кареті містера Найтлі, і на ній же маємо намір повернутися додому". Я була вражена — і зраділа, звичайно ж, але водночас і здивувалася. Такий люб'язний вияв уваги — і такої дбайливої уваги! Не кожен чоловік здатен на таке. Коротше кажучи, я добре знаю звички містера Найтлі і тому майже переконана, що саме для їхнього перевезення він використав карету, і тільки для цього. Підозрюю, що для себе він не замовляв би пару коней, це був лише привід допомогти їм.

— Цілком можливо, — відповіла Емма. — Схоже, що саме так воно і було. Містер Найтлі більше за будь-якого іншого чоловіка здатен до подібного вчинку, здатен зробити щось по-справжньому доброзичливе, корисне, шанобливе чи поблажливе. Йому бракує галантності, але він — натура дуже людяна, от і виявив свою людяність у випадку з Джейн Ферфакс та її слабким здоров'ям. І якби мені довелося почути про здійснений кимось акт неафішованого милосердя, то першим, про кого б я подумала,

був би містер Найтлі. Знаю, що на сьогодні він замовив коней, бо ми прибули майже одночасно; я навіть трохи покепкувала з нього з цього приводу, але він і словом не обмовився про міс Ферфакс.

— Що ж, — посміхнулася місіс Вестон, — у цьому випадку ви ставите йому в заслугу просто звичайнісіньку безкорисливу поблажливість, і не більше того; я ж маю дещо іншу думку, бо, поки говорила місіс Бейтс, у мене раптом виникла здогадка, якої так і не вдалося позбутися. Чим більше я про це думаю, тим вірогіднішим це видається. Коротше кажучи, мені здається, що містер Найтлі женихається до Джейн Ферфакс. Бачите, що трапляється, коли водишся з вами! Що ви на це скажете?

— Містер Найтлі і Джейн Ферфакс?! — вигукнула Емма. — Люба місіс Вестон, як ви могли про таке подумати!.. Містер Найтлі... Містер Найтлі ніколи не одружиться! Невже ви хочете, щоб малий Генрі втратив Донвелл! Тільки не це! Генрі мусить залишитися спадкоємцем. Я зовсім не бажаю, щоб містер Найтлі одружувався, і впевнена, що це абсолютно неможливо. Я просто спантеличена тим, що ви могли про таке подумати взагалі.

— Моя любя Еммо, я лише розповіла вам, що саме наштовхнуло мене на думку про це. Я не бажаю подібного шлюбу, не бажаю зла гарнесенькому малому Генрі, просто обставини підвели мене до такої думки. А коли б містер Найтлі дійсно збирався одружитися, то ви ж не захочете, щоб він обмежував себе заради Генрі, шестирічного малюка, котрий іще не розбирається в подібних справах?

— Ні, захочу! Я не потерплю, щоб хтось зайняв місце Генрі... Містер Найтлі — і одруження! Ця ідея завжди була для мене неприйнятною, не стане вона прийнятнішою і тепер. І з ким, із Джейн Ферфакс?! Що, інших жінок не знайшлося?

— Але ж ви прекрасно знаєте, що вона завжди була в нього найпершою улюбленицею.

— Я вже не кажу про нерозважливість такого шлюбу!

— Про його розважливість не йдеться, йдеться про його можливість.

— Ніякої можливості я тут не бачу, якщо у вас немає підстав вагоміших, ніж ті, які вже навели. Те, що містер Найтлі найняв коней, цілком можна пояснити його доброзичливістю і людяністю. Вам же відомо, що він дуже поважає Бейтсів — без огляду на Джейн Ферфакс — і завжди радо надає їм допомогу. Люба моя місіс Вестон, не займайтеся сватанням, бо це у вас погано виходить. Джейн Ферфакс — хазяйка Еббі! О ні, ні! Всі мої почуття повстають проти цього! Заради його ж блага я не дозволю йому вчинити таке божевілля!

— Скоріше нерозважливість, але зовсім не божевілля. За винятком нерівності у статках і певної вікової розбіжності я не бачу тут ніяких заперечень.

— Але містер Найтлі не бажає одружуватися. Я певна, що він навіть і не думає про це. Тож не наштовхуйте його на цю думку. Навіщо йому одруження? Йому й самому гарно; у нього є чим займатися: ферма, вівці, бібліотека, парафіяльні справи, до того ж він дуже любить дітей свого брата. Одруження йому ні до чого: він не має для нього ні часу, ні місця у своїй душі.

— Моя люба Еммо, доки він так вважатиме — так воно і буде, але якщо дійсно покохає Джейн Ферфакс...

— Дурниці! Джейн Ферфакс йому не потрібна. Коли йдеться про любов, то не потрібна. Він здатен зробити добро їй чи її рідним, але...

— Що ж, — розсміялася місіс Вестон, — можливо, найбільше добро, яке він може зробити для Джейн, — це дати їй можливість вийти заміж за шанованого чоловіка зі становищем.

— Може, для неї це і буде добром, але для нього такий шлюб обернеться злом; нічого, крім ганьби та приниження, подібне родичання не принесе. А як він зможе винести те, що місіс Бейтс належатиме до його родини? Бігатиме по всьому Еббі та цілий день дякуватиме йому за те, що він виявив велику милість і одружився із Джейн? — "Це така велика милість з вашого боку! Ви завжди були таким добрим сусідом!" — А потім, перервавшись на половині речення, раптом заговорить про стару спідницю своєї матері: "Ця спідниця ще зовсім не стара, бо ще довго носитиметься, і взагалі всі наші спідниці — дякувати Богові — такі міцні!"

— Як вам не соромно, Еммо! Не перекривляйте її. Хоча — всупереч сумлінню — мені й самій стало смішно. А взагалі-то повірте моєму слову, я не думаю, що місіс Бейтс сильно заважатиме містеру Найтлі. Його не дратують дрібниці. Вона може говорити скільки завгодно; коли ж йому захочеться самому щось сказати, то йому варто лише підвищити голос, і її стане не чути. Питання не в доречності такого родичання, питання в тому, чи бажає він цього сам. Я чула — та й ви напевне, чули, — як високо він відгукувався про Джейн Ферфакс! Він так співчуває їй, так переймається її здоров'ям, так непокоїться про її незavidне майбутнє! Я чула, як він говорив про все це дуже емоційно! А як захоплюється її грою на фортепіано, її співом! Я чула — колись він сказав, що тільки й знав би, що слухав, як вона грає. Ага! Я ледь не забула про думку, котра нещодавно виникла в мене: це фортепіано, що їй хтось подарував — хоча ми і зійшлися на думці, що це подарунок від Кемпбеллів — а раптом воно від містера Найтлі? Не можу позбутися цієї думки. Гадаю, що він саме та людина, від якої цього можна було очікувати, без огляду на те, кохає він міс Ферфакс чи ні.

— Тоді купівля фортепіано не може служити доказом його кохання. Але не думаю, що це так уже на нього схоже. Містер Найтлі нічого не робить тишком-нишком.

— Я чула, як він неодноразово бідкався з приводу того, що вона не має інструмента: частіше, ніж було б типовим для нього за звичайних обставин.

— Ага! Значить, якби він мав намір подарувати фортепіано, то неодмінно сказав би їй про це?

— Існують певні принципи делікатності, люба моя Еммо. Я майже переконана, що фортепіано подарував саме він. Мені здалося, що він був якось дивно мовчазний, коли місіс Коул розповідала нам про це.

— У вас з'являється якась думка, місіс Вестон, і захоплює вас настільки, що ви налаштовуєте на неї всі інші — до речі, саме за це ви мені неодноразово дорікали. Я не бачу тут ніяких ознак кохання — не вірю в цю історію з фортепіано, — і лише

безперечний доказ здатен переконати мене в тому, що містер Найтлі подумує про те, щоб одружитись із Джейн Ферфакс.

Ось так вони і сперечались із цього приводу ще деякий час — Еммі поступово вдавалося захитати переконання її подруги, бо з них двох остання була більш схильною йти на поступки, — доки легка метушня в кімнаті не нагадала їм про закінчення чаювання і про підготування роялю. Невдовзі підійшов містер Коул і люб'язно попросив міс Вудхаус зробити їм честь і помузикувати. Френк Черчілль, якого Емма, захопившись розмовою з місіс Вестон, бачила востаннє лише тоді, коли він сів поруч із міс Ферфакс, приєднався до містера Коула й теж наполегливо благав її пограти. Тож Емма, якій у будь-якому відношенні вигідніше було почати першою, милостиво погодилася.

Вона усвідомлювала свої можливості надто добре, аби виходити за межі того, що здатна була виконати бездоганно; ті невеличкі популярні твори, які вона збиралася зіграти, не потребували ні особливого смаку, ні натхнення, а акомпанувати собі Емма вміла добре. При виконанні однієї з пісень вона була приємно здивована, що хтось їй підспівав — тихим, але правильним другим голосом; це був Френк Черчілль. Одразу ж по закінченні пісні він, як і належить, попросив її пробачення, після чого сталися звичні речі: його звинувачували в тому, що він має чудовий голос і прекрасно знається на музиці, — Френк усе це відповідним чином заперечував, відверто заявляючи, що на музиці він не знається і що ніякого голосу в нього немає. Після цього вони ще поспівали, а потім Емма поступилася місцем міс Ферфакс, чия виконавська майстерність — як вокальна, так і інструментальна, — була незрівнянно вищою за її, вона навіть і не намагалася це від себе приховувати.

Трохи відсівши від натовпу навколо інструмента, вона слухала — зі змішаним почуттям. Знову співав Френк Черчілль. Виявилося, що двічі чи тричі вони співали разом у Веймуті. Але незабаром Емма угледіла серед найстаранніших слухачів містера Найтлі, він заволодів доброю половиною її уваги, і думки її, час від часу переривані приємними звуками вокального дуету, мимоволі сконцентрувалися на підозрах місіс Вестон. Її настроєність проти одруження містера Найтлі не зменшилася аж ніяк. Нічого, окрім зла, вона в цьому не бачила. Це стало б великим розчаруванням для містера Джона Найтлі, а значить — і для Ізабелли. Відчутна шкода для дітей — надзвичайно принизлива переміна і матеріальна втрата для всіх них; величезний удар по щоденному спокою його батька — а що стосувалося її самої, то їй була гидкою сама думка про те, що Джейн Ферфакс мешкатиме в Донвелл-Еббі. Вона стане місіс Найтлі, а всі вони будуть змушені їй коритися?! Ні! Містеру Найтлі ніяк не можна одружуватися. Малий Генрі мусить залишитися спадкоємцем Донвелла.

Незабаром містер Найтлі обернувся, підійшов і сів біля Емми. Спочатку вони розмовляли лише про виконавську майстерність. Він і справді щиро захоплювався грою та співом міс Ферфакс, однак Еммі здалося, що якби не місіс Вестон, то це захоплення не здалося б їй якимось особливим. Однак вона кинула пробний камінь — заговорила про його добрий вчинок: перевезення тітки та племінниці, і хоча відповідь свідчила про

небажання розвивати цю тему, їй здалося, що це є лише ознакою його небажання говорити про власну доброту.

— Мене часто непокоїть, — сказала Емма, — що я ніяк не можу наважитися на використання нашої карети в таких випадках. Не те щоб мені не хотілося цього робити; але ж ви знаєте, наскільки негативно сприйме мій батько залучення Джеймса до такої справи.

— Звичайно ж, про це і мови не може бути, — відповів містер Найтлі, — але я певен, що таке бажання виникає у вас досить часто.

І, висловлюючи це переконання, він усміхнувся з таким задоволенням, що Емма поспішила вдатися до наступного кроку.

— Це фортепіано від Кемпбеллів — жест надзвичайно люб'язний, — сказала вона.

— Дійсно, — відповів він без будь-якої видимої ніяковості. — Але краще б вони попередили про нього. Сюрпризи — це дурість. Задоволення не стає більшим, зате спричинювані незручності часто бувають значними. Я очікував од полковника Кемпбелла більшої розважливості.

З цієї хвилини Емма могла поклястися, що містер Найтлі й не збирався дарувати фортепіано. Що ж до цілковитої відсутності в нього якихось особливих почуттів до міс Ферфакс, якоїсь особливої до неї уваги, то відповідь на це запитання надійшла дещо пізніше. Під кінець другої пісні, котру співала Джейн, її голос сів.

— Ну досить, — промовив містер Найтлі, коли пісня скінчилася. — Ви й так співали досить багато як для одного вечора, а тепер помовчіть.

Однак невдовзі почулись умовляння заспівати ще одну пісню. "Ще одну — це ж зовсім не буде обтяжливо для міс Ферфакс, ну будь ласка, лише одну!" Всі чули, як Френк Черчілль сказав:

— Гадаю, ви упораєтеся без особливих зусиль; для першого голосу ця пісня така легка! Вся її складність припадає на другий голос.

Містер Найтлі розлютився.

— Цей молодик, — сказав він обурено, — тільки про те й думає, щоби продемонструвати свої власні вокальні дані. Це неподобство. — І, доторкнувшись до міс Бейтс, що якраз проходила поруч: — Міс Бейтс, ви що — з глузду з'їхали, дозволяючи вашій племінниці співати таким хрипким голосом? Підіть і розберіться. Вони ж її зовсім замордують.

Міс Бейтс, не на жарт перелякавшись за Джейн, забула навіть висловити свою чергову подяку; вона протиснулась уперед і поклала край всіляким подальшим співам. На цьому й закінчилася концертна частина вечора, бо з усіх дівчат грати та співати вміли лише міс Вудхаус і міс Ферфакс. Але невдовзі (через п'ять хвилин) пропозицію влаштувати танці, що надійшла невідомо звідки, з такою жвавістю підтримали містер та місіс Коул, що все стали швиденько прибирати, аби забезпечити достатньо місця. За рояль сіла місіс Вестон, цариця контрдансів, і заграла запальний вальс; до Емми з чарівливою галантністю підступив Френк Черчілль, взяв її за руку і повів зайняти місце попереду.

Очікуючи, поки вся молодь розіб'ється на пари, Емма, попри отримувані нею компліменти щодо її голосу та смаку, знайшла все-таки час озирнутися довкола і подивитися, чим же займається містер Найтлі. Оце й буде вирішальне випробування. Зазвичай містер Найтлі не танцював. Якщо ж він зараз кине́ться запрошувати Джейн Ферфакс, то це вже про щось свідчитиме. Але наразі нічого подібного не трапилося, ні; він розмовляв із місіс Коул і безтурботно озирався довкола; хтось інший запросив до танцю Джейн, а він усе ще продовжував розмовляти з місіс Коул.

Емма перестала непокоїтися за малого Генрі; поки що його інтересам нічого не загрожувало, і вона відкрила танці з непідробним натхненням і радістю. Набралося не більше п'яти пар, але сама несподіваність цієї події, а також те, що танці влаштовувалися дуже рідко, додавали веселості надзвичайної; до того ж їй випав прекрасний партнер. Вони були напрочуд гарною парою.

На жаль, з огляду на час їм випало лише два танці. Година вже була пізня, і міс Бейтс поспішала потрапити додому, непокоячись за свою матір. Після декількох невдалих спроб отримати дозвіл іще трохи потанцювати, вони змушені були подякувати місіс Вестон, і, засмутившись, піти собі геть.

— Може, це й на краще, — сказав Френк Черчілль, проводжаючи Емму до її карети. — Інакше мені довелося б запросити міс Ферфакс, а після вас її млява манера танцювати мені явно не сподобалася б.

Розділ 9

Емма не жалкувала, що зголосилася піти до Коулів. Завдяки цьому візиту вона мала наступного дня багато приємних спогадів; і все, що могла втратити, залишившись у гордій самотності, тепер неодмінно повернеться сторицею завдяки блиску її популярності. Певна річ, вона викликала захват у Коулів — людей достойних, гідних того, щоб зробити їм приємність! І залишила після себе славу, яка не скоро піде в небуття.

Повне щастя — навіть у спогадах — річ важкодосяжна; тому було два пункти, стосовно яких вона почувалася досить неспокійно. Сумнівалася, чи не порушила, бува, обов'язок жінки перед іншою жінкою тим, що висловила Френку Черчіллю свої підозри стосовно почуттів Джейн Ферфакс. Мабуть, вона вчинила недобре, але думка про це була настільки сильною і нездоланною, що все одно Емма не змогла б утримати її в собі, до того ж він погоджувався з усім, що вона йому казала, улещуючи таким чином її проникливість і ускладнюючи усвідомлення нею того, що краще тримати язика за зубами.

Інша гідна жалю обставина також стосувалася Джейн Ферфакс; і в цьому Емма аж ніяк не сумнівалася. Вона непідробно і щиро сумувала з приводу недосконалості своєї гри та співу, жалкувала надзвичайно за тим, що в дитинстві віддавалася лінощам, — тож сіла за рояль і енергійно вправлялася півтори години.

Увійшла Гарріет і перервала її екзерсиси; і якби похвала Гарріет могла її задовольнити, то вона могла б утішитися досить швидко.

— Просто чудово! От якби я хоч трохи вміла грати так добре, як ви, або як міс

Ферфакс!

— Не треба ставити нас в один ряд, Гарріет. Порівнювати мою гру з її грою — все одно, що порівнювати лампу з сонцем.

— Та що ви! На мою думку, ви граєте краще, ніж вона. Принаймні не гірше. Я б із більшим задоволенням слухала вас. Вчора ввечері всі казали, що ви граєте дуже добре.

— Ті, хто знаються на музиці, мусили відчувати різницю. Правда полягає в тому, Гарріет, що моя гра є якраз настільки гарною, щоб її можна було похвалити, а виконання Джейн Ферфакс є набагато досконалішим.

— Все одно я завжди вважатиму, що ви граєте так само гарно, як і вона, а якщо і є різниця, то така, що ніхто й ніколи її не помітить. Містер Коул сказав, що у вас чудовий смак; і Френк Черчілль теж багато говорив про ваш смак і про те, що він цінує смак вище за виконавську майстерність.

— Та годі тобі, Гарріет, — Джейн Ферфакс має і те і друге.

— Ви думаєте? Я помітила її виконавську майстерність, але не помітила її смаку. Щось ніхто про це не говорив. І взагалі — я терпіти не можу, коли співають італійською. Не можна зрозуміти ані слова. Між іншим, те, що вона так добре грає, — це не більше, ніж її обов'язок, оскільки вона збирається навчати дітей. Сестри Кокс учора сумнівалися, що їй взагалі вдасться потрапити до якоїсь знатної родини. Як, на ваш смак, виглядали вони?

— Так, як і завжди, — вкрай вульгарно.

— Вони сказали мені дещо, — мовила Гарріет якимось непевно, — але це не має ніякого значення.

Еммі довелося запитати, що саме вони їй сказали, хоча вона боялася знову розмовляти про містера Елтона.

— Вони сказали мені... що минулої суботи з ними обідав містер Мартін.

— Он як!

— Він прийшов до їх батька в якійсь справі, і той попрохав його залишитися до обіду.

— Ага.

— Вони багато говорили про нього, особливо Енн Кокс. Не знаю, що вона від мене хотіла, але запитала, чи не бажаю я знову поїхати до Мартінів наступного літа і там погостювати.

— Що вона хотіла? Вона хотіла продемонструвати свою нахабну допитливість, як і личить Енн Кокс.

— Вона сказала, що в той день, коли містер Мартін обідав з ними, він повадився надзвичайно люб'язно. Під час обіду він сидів поруч із нею. Міс Неш гадає, що кожна із сестер Кокс радо б вийшла за нього заміж.

— Цілком можливо. Гадаю, що вони — поза всяким сумнівом — є найвульгарнішими дівчатами в Гайбері.

Гарріет щось треба було в крамниці Форда. Емма визнала за розсудливе піти разом із нею. Існувала можливість іще однієї випадкової зустрічі з Мартінами, а для Гарріет у

її нинішньому стані це було б небезпечним.

Гарріет, яку все спокушало і в якій буквально півслова могли викликати глибокі сумніви, завжди довго барилася з покупками; і, доки вона задумливо стояла над серпанком, розмірковуючи, як їй вчинити, Емма пішла і стала в дверях, аби якось розважитися. Мало що цікавого можна було побачити серед перехожих та переїжджих навіть у найпожвавленішій частині Гайбері: містер Перрі, що кудись поспішає, містер Вільям Кокс, що заходить до своєї контори, коні від карети містера Коула, що повертаються з прогулянки, або випадковий хлопчик-листоноша на впертому мулі — оце і всі найцікавіші об'єкти, на які вона могла розраховувати. Тож коли на очі їй потрапили лише м'ясник зі своєю тацею, чепурненька бабця, що прямувала від крамниці додому з повним кошиком, дві дворняжки, що погризлися через брудну кістку, і купка лінкуватих дітлахів, що споглядали пряники у віконці булочника, Емма знала, що кращого видовища годі й бажати, і цілком задовольнилася побаченням — якраз достатньо, щоб не відходити від дверей. Розум жвавий і в бездіяльності здатен удовольнитися малим, а речей для нього нецікавих просто не помічає.

Вона поглянула на дорогу, що вела до Рендоллза. Пейзаж пожвавішав: з'явилися двоє людей — місіс Вестон і її прийомний син, що якраз входили до Гайбері, прямуючи, звичайно ж, до Гартфілда. Однак спочатку вони зупинилися біля Бейтсів, чий будинок був ближче до Рендоллза, ніж крамниця Форда, і вже хотіли постукати в двері, але помітили Емму. Тож вони відразу перейшли через дорогу й наблизилися до неї; здавалося, що приємні спогади про вчорашню зустріч зробили приємнішою зустріч нинішню. Місіс Вестон повідомила їй, що збиралася зайти до Бейтсів і послухати, як звучить новий інструмент.

— Бо мій попутник стверджує, — сказала вона, — начебто минулого вечора я точно пообіцяла міс Бейтс, що прийду сьогодні вранці. Я й гадки про це не мала і не знала, що навіть призначила день. Але він каже, що я обіцяла, тож довелося піти.

— А поки місіс Вестон буде з візитом у Бейтсів, я сподіваюся, — сказав Френк Черчілль, — що мені дозволять приєднатися до вашої компанії та зачекати на неї в Гартфілді — якщо ви йдете додому.

Місіс Вестон засмутилася.

— А я думала, що ви підете зі мною. Бейтси були б дуже раді.

— Я? Я там тільки заважатиму. Але, здається, я і тут заважатиму не менше. Схоже, що міс Вудхаус не потребує мого товариства. Моя тітонька завжди кудись мене відсилає, коли ходить по крамницях. Каже, що я її страшенно нервую; а міс Вудхаус має такий вигляд, що от-от скаже те саме. То що ж мені робити?

— Я тут не у власних справах, — сказала Емма. — Я лише чекаю на свою подругу. Незабаром вона закінчить скуплятися й ми вирушимо додому. А ви пішли б краще з місіс Вестон та послухали, як звучить інструмент.

— Що ж... воля ваша. Але, — з посмішкою, — уявіть, що в полковника Кемпбелла були не надто гарні порадики і фортепіано звучить поганенько — чим я тоді зможу зарадити? Місіс Вестон не буде від мене ніякої користі. Вона й сама зможе прекрасно

впоратися. Нехай тоді неприємна правда прозвучить із її вуст, що ж до мене, то я почуваюся найнещаснішою істотою на світі, коли доводиться брехати заради ввічливості.

— Дозвольте вам не повірити, — відповіла Емма. — Я переконана, що в разі необхідності ви здатні бути таким же нещирим, як і всі інші; але немає підстав припускати, що інструмент звучатиме погано. Якраз навпаки — якщо я правильно зрозуміла висловлювання міс Ферфакс учора ввечері.

— Ходімо зі мною, будь ласка, — попрохала місіс Вестон, — якщо це не буде для вас надто неприємно. Прослуховування не займе багато часу. А потім ми вирушимо до Гартфілда. Справді, я так хочу, щоб ви пішли зі мною! Вони це сприймуть, як вияв величезної поваги. Мені завжди здавалося, що саме це ви й хотіли зробити.

Френк більше не мав що сказати, тож — зі сподіваннями на Гартфілд як винагороду — йому довелося повернутися разом із місіс Вестон до дверей місіс Бейтс. Емма прослідкувала, як вони зайшли всередину, а потім повернулася до Гарріет, що стояла біля того ж самого згубного прилавка, і всією силою свого розуму спробувала переконати її, що коли їй потрібен простий серпанок, то нічого задивлятися на візерунчастий, і що блакитна стрічка, якою б гарною вона не здавалася, все ж таки ніколи не пасуватиме до жовтої викрійки. Нарешті всі справи було вирішено, навіть місце призначення пакунку.

— Пані, може, мені надіслати його місіс Годдард? — запитала місіс Форд.

— Так... ні... авжеж, надішліть його місіс Годдард. Але ж викрійка мого плаття — у Гартфілді... Ні, краще надішліть, будь ласка, до Гартфілда. А як же місіс Годдард? Вона неодмінно захоче подивитися... А викрійку плаття я завжди зможу забрати додому. Але стрічка знадобиться мені сьогодні ж — тож її краще надіслати до Гартфілда — принаймні стрічку. Тоді зробить, будь ласка, два пакунки, місіс Форд.

— Гарріет, не варто завдавати місіс Форд клопоту з двома пакунками.

— Не варто — значить, не варто.

— Та який там клопіт, пані, — мовила ввічлива місіс Форд.

— Але мені дійсно буде краще мати все в одному. А потім, будь ласка, надішліть усе це до пансіону місіс Годдард... не знаю... Ні, я гадаю, міс Вудхаус, що краще нехай його надішлють до Гартфілда, а ввечері я заберу його додому. Що ви порадите?

— Щоб ти ні секунди більше про це не думала. Будь ласка, до Гартфілда, місіс Форд.

— Авжеж, так буде найкраще, — задоволено сказала Гарріет. — Я й не хотіла, щоб його надіслали місіс Годдард.

Біля крамниці почулися голоси: скоріше голос був один, а жінок — двоє; на порозі їх зустріли місіс Вестон і міс Бейтс.

— Шановна міс Вудхаус, — мовила остання, — я оце хутенько прийшла, щоби благати вашої ласки зайти та посидіти трохи з нами, а потім висловити свою думку про наше нове фортепіано — разом із міс Сміт, звичайно ж. Як ся маєте, міс Сміт? Дякую, дуже добре... Я умовила місіс Вестон піти зі мною, щоб вона допомогла мені умовити вас.

— Сподіваюсь, що місіс Бейтс і міс Ферфакс...

— Почуваються дуже добре, спасибі за вашу люб'язну турботу. Моя матінка — у доброму здоров'ї, а Джейн учора ввечері не застудилася. А як містер Вудхаус? Дуже рада чути, що з ним усе гаразд. Місіс Вестон сказала мені, що ви тут. Тож я і кажу тоді — це ж треба бігти через дорогу та благоді їй зайти до нас; моя матінка буде така рада їй бачити — а коли в нас таке гарне товариство, то вона не зможе відмовити. "Авжеж, покличте її неодмінно, — сказав містер Френк Черчілль. — Думка міс Вудхаус про інструмент варта уваги". Але, кажу, я почуватимуся певнішою, що мені вдасться запросити її, коли хтось із вас піде зі мною. "Ой, — сказав він, — зачекайте півхвилини, доки я не закінчу роботу". А сам — уявіть собі, міс Вудхаус, — щонайлюб'язнішим чином на світі зголосився полагодити заклепку в окулярах моєї матінки. Ця заклепка, уявіть собі, відпала сьогодні вранці... Це так люб'язно з його боку. Інакше моя матінка не змогла б користуватись окулярами, не змогла б їх надіти. Мабуть, вірно казала Джейн: треба мати двоє окулярів. Я хотіла їх віднести до Джона Сондерса при першій же нагоді, але щось мені цілий ранок заважало: то одне, то друге і взагалі — невідомо що. А тут іще підійшла Петті й сказала, що треба потрусити сажу в комині на кухні. О Господи! — сказала я, — Петті, мені цього лише не вистачало! Ось бачиш — відпала заклепка в окулярах твоєї хазяйки. Потім принесли печені яблука, їх прислала місіс Волліс зі своїм хлопчиком; Волліси завжди ставляться до нас надзвичайно чемно та люб'язно, завжди. Я чула, як дехто казав, що місіс Волліс інколи поводить себе нечемно і може відповісти дуже грубо, але ми від них не знали нічого, крім величезної турботи й уваги. Навряд чи вона улещує нас як покупців, бо скільки там ми того хліба купуємо? Нас лише троє — щоправда, тепер із нами ще й любя Джейн — тільки вона взагалі майже нічого не їсть: бачили б ви, що вона снідає, так неодмінно перелякалися б. Я боюся сказати матінці, що вона їсть дуже мало: то те скажу, то се, і якось вона не помічає. Але десь близько опівдня в неї з'являється апетит, і більше за все на світі вона полюбляє печені яблука; вони надзвичайно корисні — я одного разу питалася в містера Перрі, коли випадково зустріла його на вулиці. Узагалі я й раніше не мала в цьому сумнівів, бо часто чула, як печені яблука рекомендував містер Вудхаус. Наскільки мені відомо, містер Вудхаус взагалі вважає, що корисніше всі овочі споживати в печеному вигляді. А ще ми дуже часто їмо яблука, запечені в тісті. Петті готує їх просто чудово. Ну що ж, міс Вудхаус, сподіваюся, що я вас умовила і ваших супутниць також, тож зробіть ласку, ходімо до нас.

Емма "зраділа неймовірно і висловила готовність скористатися нагодою та прислужитися місіс Бейтс і товариству", тож нарешті вони вийшли з крамниці, хоча міс Бейтс не забула ще раз ненадовго затриматися:

— Здрастуйте, місіс Форд! Вибачте, я вас раніше не помітила. Чула, що маєте широкий асортимент нових стрічок, які отримали з міста. Джейн повернулася від вас учора просто в захваті. Спасибі, рукавички пасують прекрасно — тільки от трохи широкуваті в зап'ясті, але Джейн їх бере.

— Про що я там говорила? — спитала міс Бейтс, коли всі вони вийшли на вулицю.

Еммі стало цікаво, на чому ж з усієї безладної купи сказаного вона зупиниться.

— Оце так! Не можу пригадати, про що я говорила. Ага! Про окуляри моєї матінки. Так люб'язно з боку містера Френка Черчілля! "О! — сказав він, — гадаю, що впораюся із цією заклепкою; я просто в захваті від такої роботи". Тим самим він виявив таку поштивість... І дійсно, мушу сказати, що скільки б добрих слів я про нього не чула і яким гарним та добрим його не уявляла, він набагато перевершив усі мої сподівання... Щиро рада за вас, місіс Вестон. Здається, він уособлює все, про що могли би мріяти люблячі батьки... "О! — сказав він. — Гадаю, що впораюся із цією заклепкою; я просто в захваті від такої роботи". — Ніколи не забуду, на який манір він це мовив. А коли я принесла з комірчини печені яблука, сподіваючись, що наші друзі не відмовляться покуштувати їх, то він одразу ж вигукнув: "Нема фруктів кращих за яблука, а кращих за ці печені яблука я ніколи не бачив у своєму житті!" Знаєте, з його боку це було так... І по ньому видно було, що це не просто комплімент. Яблука, треба віддати належне місіс Волліс, просто смакота — щоправда, для нас їх пропікають двічі, хоча містер Вудхаус узяв із нас обіцянку пропікати тричі... але сподіваюся, міс Вудхаус зробить ласку і не скаже йому про це. Поза сумнівом, цей сорт яблук найбільш годиться для печення; всі вони — з Донвелла, ними щедро поділився з нами містер Найтлі. Щороку він присилає нам їх мішок; і дійсно — ніякі яблука не зберігаються так довго, як яблука з його садка. Наскільки мені відомо, у нього дві таких яблуні. Матінка каже, що цей садок славився ще в часи її молодості. А днями так приємно мене здивували — якось уранці заходить містер Найтлі, а Джейн якраз їла ті яблука; ми поговорили про них, і вона сказала, що дуже їх полюбляє, а він і питає, чи не закінчується, бува, наш запас. "Мабуть, уже закінчується, — каже він, — тож я пришлю вам ще яблук, бо маю їх так багато, що сам із ними не впораюся. Цього року Вільям Ларкінс залишив мені більше, ніж зазвичай. Я привезу вам ще, поки вони не почали псуватися". Я благала, щоб він не робив цього, бо, попри те, що їх лишилося мало, — хоча не знаю скільки точно, може, десь півдесятка, — всі вони призначалися для Джейн, і цього було б достатньо. Я не могла допустити, щоб містер Найтлі привіз нам ще яблук — він і так був до нас надто добрий; Джейн теж зі мною погодилась. А коли він пішов, то ледь зі мною не посварилася... Та ні, не те щоб посварилася, бо ще ніколи в житті ми не сварилися, але вона дуже засмутилася — навіщо я призналася, що яблука майже закінчилися; вона хотіла, аби я змусила його повірити, ніби їх у нас залишилося ще багато. Ох, моя ж ти дорогенька, — кажу я їй, я і так умовляла його, як могла, не робити цього. Однак того ж вечора прийшов Вільям Ларкінс і приніс великий кошик таких же яблук, не менше, ніж бушель; і я була йому дуже вдячна, зійшла донизу, поговорила з Вільямом Ларкінсом і сказала йому все, що годиться в таких випадках. Вільям Ларкінс — це мій давній знайомий. Я завжди рада його бачити. Однак згодом я дізналася від Петті, що, за словами Вільяма, то були останні яблука цього сорту, котрі мав його хазяїн, і він геть усі їх приніс, і тепер хазяїн більше не має яблук, які можна було б пекти чи варити. Здавалося, сам Вільям цим не переймався, а навпаки — радів, думаючи, що його хазяїну вдалося продати так багато яблук, бо ви ж знаєте, що більше за будь-що Вільям

турбується про доходи свого хазяїна. Однак місіс Ходжес, сказав він, була вельми невдоволена, що яблуку зовсім не залишилось. Як це так — щоб її хазяїн лишився весною без яблучного пирога! Він розповів усе це Петті, але наказав їй мовчати, щоби про це не дізналися ми, бо часом місіс Ходжес буває ох яка злюча, і коли майже всі мішки з яблуками було продано, то їй буде все одно, хто з'їв залишок. Тож Петті розповіла мені, і я була вражена надзвичайно! Ні за що на світі я не допущу, аби містер Найтлі довідався, що ми знаємо! А то він так... Я намагалася приховати це від Джейн, але, на жаль, і подумати не встигла, як уже все їй розповіла.

Ледь міс Бейтс замовкла, як двері відчинила Петті, і гості пішли нагору, позбавлені необхідності вислуховувати звичні в таких випадках коментарі та лише переслідувані час від часу звуками її люб'язних попереджень:

— Місіс Вестон, будь ласка, обережно, за поворотом — сходинка. Будь ласка, обережно, міс Вудхаус: у нас такі темні сходи! Темніші й вужчі, ніж хотілося б. Міс Сміт, обережно заради Бога! Ой, міс Вудхаус, ви не забили ногу? Міс Сміт, обережно — на повороті сходинка.

Розділ 10

Невеличка вітальня, до якої вони потрапили, уособлювала спокій і безтурботність: місіс Бейтс, залишившись без свого звичного заняття, тихенько куняла собі біля каміна, Френк Черчілль, сидючи біля неї за столом, енергійно порався з її окулярами, а Джейн Ферфакс, стоячи до них спиною, мовчки й зосереджено вдивлялась у фортепіано.

Однак, незважаючи на свою зайнятість, молодий чоловік спромігся виразити на своєму обличчі величезну радість, коли знову побачив Емму.

— Так добре, — мовив він приглушеним голосом, — що ви прийшли на цілих десять хвилин раніше, ніж я розраховував. Бачите — я намагаюся бути корисним. Як ви гадаєте — мої зусилля увінчаються успіхом?

— Як?! — сказала місіс Вестон. — Хіба ви ще не закінчили? Якщо ви працюватимете так повільно, то ніколи не заробите на пристойне життя ремеслом срібляра.

— А я й не працював безперервно, — відповів Френк, — бо допомагав міс Ферфакс установити інструмент так, аби він стояв нерухомо, бо трохи хитався — думаю, через нерівності підлоги. Бачите — під одну ніжку ми підклали папір. Так люб'язно з вашого боку, що ви піддалися умовлянням і прийшли. А я вже боявся, що ви поспішатимете додому.

Він улаштував їй місце біля себе і, поки Джейн Ферфакс готувалася знову сісти за фортепіано, займався тим, що вишукував для Емми найкраще печене яблуко, намагаючись заручитися її допомогою чи порадою в своїй роботі. Емма здогадувалася, що неготовність Джейн Ферфакс одразу сісти за інструмент була спричинена відсутністю відповідного настрою; інструмент був у неї ще недостатньо довго, аби сідати за нього без особливих емоцій, і тому для того, щоб заграти на ньому, їй треба було належним чином себе настроїти. Емма не могла не симпатизувати таким

почуттям, якою б не була їхня природа, і тому вирішила більше ніколи не розповідати про них своєму сусідові.

Нарешті Джейн заграла, і хоча перші такти прозвучали слабко, поволі неабиякі можливості інструмента виявились на повну силу. Місіс Вестон уже висловлювала своє захоплення раніше, висловила вона його і зараз; Емма ж без застережень приєдналася до її похвали; і фортепіано, отримавши різнобічну оцінку, було однозначно проголошене інструментом бездоганним і багатообіцяючим.

— Хто б там не допомагав полковнику Кемпбеллу при покупці, — сказав Френк Черчїлл, посміхнувшись Еммі, — ця людина зробила правильний вибір. У Веймуті мені багато розповідали про смак полковника Кемпбелла; і я певен, що м'якість верхніх нот він і вся його компанія оцінили б особливо високо. Смію твердити, міс Ферфакс, що він дав своєму другові дуже детальні вказівки або написав Бродвуду сам. Як ви гадаєте?

Джейн не обернулася. І це було небов'язково, бо саме в той момент із нею розмовляла місіс Вестон.

— Так нечесно, — прошепотіла Емма, — бо то була лише моя здогадка. Не засмучуйте її.

Він похитав головою і усміхнувся; схоже було, що сумнівів мав так само мало, як і співчуття. Невдовзі почав знову:

— Напевне, ваші друзі в Ірландії дуже радіють із тієї приємності, що її вони вам зробили цим подарунком, міс Ферфакс. Смію припустити, що вони часто думають про вас і гадають: коли саме, в який день ви отримаєте цей інструмент? Як на вашу думку, полковник Кемпбелл знає, коли фортепіано мали привезти? Як ви гадаєте, це — наслідок його безпосереднього і докладного доручення, чи він дав лише загальну вказівку, розпорядження безвідносно часу, замовлення, виконання якого залежить лише від обставин і можливостей?

Він замовк. Вона не могла не чути сказаного і тому не могла уникнути необхідності дати відповідь.

— Доки я не отримаю листа від полковника Кемпбелл а, — сказала вона з напускним спокоєм, — я ні про що не можу судити напевне. Поки що все це — припущення.

— Авжеж, припущення. Інколи бувають вірні припущення, інколи — хибні. Хотів би я припустити — коли вже мені вдасться закріпити оцю заклепку? Які тільки дурниці не верзуться під час важкої роботи, міс Вудхаус! Варто лише рота відкрити. От справжні робітники — ті, мабуть, помовкують; а ми — роботяги-джентльмени — коли вже вчепимось за якесь слово... От міс Ферфакс казала щось про припущення... Гоп, готово. Мадам, — до місіс Бейтс, — я маю приємність повернути вам ваші тимчасово підліковані окуляри.

Йому гаряче дякували і мати, і дочка; щоб якось утекти від останньої, Френк підійшов до фортепіано й попрохав міс Ферфакс пограти ще трохи.

— Якщо можна — будь ласка, — сказав він, — зіграйте один із тих вальсів, що ми танцювали минулого вечора; дайте мені змогу пережити їх знову. Вони не сподобалися

вам так, як мені, ви весь час виглядали втомленою. Здається, ви були раді, що танці було припинено; але я б віддав усе — все на світі, — щоб потанцювати ще півгодини. Вона заграла.

— Яке це щастя — знову чути мелодію, що колись принесла тобі радість! Якщо я не помиляюся, то під цю музику ми танцювали у Веймуті.

Вона мигцем поглянула на нього, густо почервоніла і заграла щось інше. Зі стільця, що стояв біля фортепіано, Френк узяв якісь ноти і сказав, звертаючись до Емми:

— Це щось зовсім для мене нове. Ви знаєтеся на цьому? Крамер. А ось нова збірка ірландських мелодій. Звичайно ж, ірландських! А які ще могли звідтіля надіслати? Вони потрапили сюди разом із інструментом. Дуже доречно з боку полковника Кемпбелла, нічого не скажеш. Він знав, що тут міс Ферфакс не матиме нот. Така передбачливість викликає особливу повагу з мого боку; це свідчить, що все було зроблено від щирого серця. Нічого вчиненого похапцем, нічого незавершеного. За всім цим може критися лише істинне почуття.

Еммі хотілося, щоб він не був таким ехидним, однак мимоволі їй було смішно; а коли вона, мигцем поглянувши на Джейн Ферфакс, встигла помітити залишки усмішки на її обличчі, коли помітила, що за густим рум'янцем сором'язливості криється усмішка прихованої насолоди, то в її смішливому настрої відразу розчинилися докори сумління, і значно поменшало співчуття по відношенню до неї взагалі. Ця чемна, манірна і бездоганна Джейн Ферфакс явно плекала варті всілякого осуду почуття.

Френк приніс їй усі ноти, і вони переглянули їх разом. Емма скористалася можливістю і прошепотіла:

— Ви надто відверто висловлюєтеся. Напевне, вона розуміє, що ви маєте на увазі.

— Сподіваюся, що розуміє. Я і хотів, щоб вона мене зрозуміла. І мені зовсім за це не соромно.

— Зате мені трохи соромно, і я шкодую, що висловила таку здогадку взагалі.

— А я навпаки — дуже радий, що ви це зробили і сповістили цю здогадку мені. Тепер у мене є ключ до всіх її дивних поглядів і манер. Нехай соромиться. Раз грішить, то нехай відчуває сором.

— Думаю, що вона не може його не відчувати.

— Щось я цього не помічаю, бо вона саме грає "Робін Едер" — його улюблений твір.

Незабаром міс Бейтс, проходячи повз вікно, угледіла містера Найтлі, що їхав неподалік верхи на коні.

— Погляньте-но — містер Найтлі! Треба поговорити з ним, якщо вдасться; просто щоб висловити йому подяку. Тут я вікно відчиняти не буду, а то ви всі позастуджуєтесь; доведеться піти до кімнати моєї матінки. Сподіваюся, що він зайде, коли дізнається, хто до нас прийшов. Просто чудово, що ви всі тут отак зустрінетеся! Це така честь для нашої маленької кімнати!

Усе ще продовжуючи говорити, вона зайшла до сусідньої кімнати і, відчинивши вікно, відразу ж погукала містера Найтлі, і всі інші чули кожен півслова їхньої розмови так виразно, наче ця розмова відбувалася в тій самій кімнаті.

— Здрастуйте! Як ся маєте? І я чудово, дякую. Така вдячна вам за карету, що ви надали її нам учора ввечері. Ми встигли додому якраз вчасно — моя матінка саме приготувалася нас зустріти. Прошу вас, заходьте, будь ласка, заходьте. Ви зустрінете у нас декого зі своїх друзів.

Отак міс Бейтс почала розмову; здавалося, що містер Найтлі в свою чергу теж був рішуче налаштований, аби його почули, бо голосом твердим і владним він сказав:

— Як ваша племінниця, міс Бейтс? Я хочу спитатися про вас усіх, але перш за все — про вашу племінницю. Чи здорова міс Ферфакс? Сподіваюся, вона не застудилася учора ввечері? Як вона почувається сьогодні? Скажіть мені, як міс Ферфакс?

І перш ніж заговорити про щось інше, міс Бейтс змушена була дати пряму відповідь на запитання. Слухачам стало цікаво; а місіс Вестон промовисто поглянула на Емму. Однак та з непохитним скептицизмом похитала головою.

— Я така вдячна вам, така вдячна, що ви надали нам карету! — знову почала було міс Бейтс.

Він перепинив її, мовивши:

— Я прямую до Кінгстона. Чи не маєте ви якихось доручень?

— О Господи! До Кінгстона? Ви їдете до Кінгстона? Якось місіс Коул казала мені, що їй щось потрібно у Кінгстоні.

— Місіс Коул має для цього слуг. Чи не маєте ви якихось доручень?

— Ні, не маю, спасибі. Але ж заходьте! Хто б, ви думали, до нас прийшов? Міс Вудхаус і міс Сміт — вони люб'язно завітали послухати, як звучить нове фортепіано. Будь ласка, залиште свого коня в "Крауні" й заходьте.

— Що ж, добре, — неквапливо-роздумливо мовив містер Найтлі, — хіба що на п'ять хвилин — не більше.

— А ще до нас прийшли місіс Вестон і містер Френк Черчілль! Просто чудово! Так багато друзів!

— Та ні, не зараз, спасибі. Навіть на дві хвилини не можу. Треба їхати до Кінгстона якомога швидше.

— Ну заходьте, благаю вас! Усі вони будуть такі раді вас бачити.

— Ні, ні. У вас і так надто багато людей. Я зайду іншим разом послухати, як звучить фортепіано.

— Що ж, дуже шкода! О, містере Найтлі, вчора ввечері був такий прекрасний прийом; було так гарно. А які були танці! Пречудові, правда? А міс Вудхаус і містер Френк Черчілль! Ніколи не бачила нічого подібного!

— Так, це дійсно було просто захоплююче; я не можу не погодитися, бо певен, що міс Вудхаус і містер Френк Черчілль прекрасно чують усе, про що йдеться. До речі, — заговоривши ще гучніше, — а чому б не згадати про міс Ферфакс? На мою думку, міс Ферфакс танцює дуже добре; і ніхто в Англії не грає контрдансів краще за місіс Вестон, це безперечно. А тепер нехай ваші друзі, якщо їм відоме почуття вдячності, скажуть у відповідь що-небудь про вас і про мене якомога гучніше; однак мені вже ніколи залишатись і слухати.

— Ой, містере Найтлі! Леде не забула! Це дуже важливо... я така вражена!.. Джейн і я так приголомшені цим випадком із яблуками!

— Ну що там цього разу?

— Подумати тільки: ви віддали нам весь ваш запас яблук. Ви ж казали, що маєте ще багато, а тепер, виходить, не лишилося жодного. Ми просто приголомшені! Місіс Ходжес розсердиться. Вільям Ларкінс розповідав... Даремно ви це зробили, дійсно даремно. Ба! Поїхав... Не любить, коли йому за щось дякують. А я вже думала, що він неодмінно залишиться, тож не могла втриматись і сказала... Що ж, — повертаючись до кімнати, — мені не пощастило. Містер Найтлі не зміг залишитися. Він прямує до Кінгстона. Спитав мене, чи не маю я...

— Ми знаємо, — сказала Джейн, — ми чули його люб'язні пропозиції, ми чули все.

— І дійсно, люба моя, як же ви могли не чути, коли двері були відчинені, вікно — відчинене, а містер Найтлі говорив голосно. "Чи не маєте ви до мене якихось доручень у Кінгстоні?" — сказав він; тож я просто нагадала... Ой, міс Вудхаус, ви що, уже пішли? Та ви ж тільки прийшли... це так люб'язно було з вашого боку.

Еммі дійсно вже час було додому; а коли всі поглянули на свої годинники, то виявилось, що минула вже більша частина ранку і тому місіс Вестон і її супутникові теж пора іти; тож вони лише провели двох дівчат до воріт Гартфілда, а самі подалися до Рендоллза.

Розділ 11

У житті можна цілком успішно обійтись і без танців. Відомі приклади, коли молоді люди проводили багато-багато місяців поспіль, не буваючи ні на яких балах узагалі, і не зазнали при цьому — уявіть собі! — ніякої відчутної шкоди ні для душі, ні для тіла. Але коли початок уже покладено, коли радість швидкого руху вже пізнана (нехай і побіжно), то треба дійсно бути дуже важкою на підйом компанією, щоб не захотіти потанцювати ще.

Раз Френк Черчілль уже побував на танцях у Гайбері, то йому захотілося потанцювати знову, тому останні півгодини вечора, який містера Вудхауса умовили провести разом зі своєю дочкою у Рендоллзі, двоє молодих людей провели, складаючи плани стосовно танців. Першим цю ідею висловив Френк; він же виявив і найбільший запал у її втіленні, бо Емма була найкращим знавцем супутніх труднощів і дуже піклувалася про зручність й зовнішній вигляд. Та все одно вона мала досить бажання знову продемонструвати людям, як чарівно танцюють містер Френк Черчілль і міс Вудхаус. І щоб мати змогу робити те, за що при порівнянні з Джейн Ферфакс їй не доведеться червоніти, а також аби просто потанцювати для власного задоволення, незважаючи на підказки примхливого марнославства, вона спочатку допомагала Френку вимірювати кроками кімнату, щоби прикинути, скільки людей вона може вмістити, а потім — визначати розміри ще однієї невеличкої вітальні, сподіваючись, попри завіряння містера Вестона про абсолютно однакові розміри двох кімнат, що раптом вона виявиться-таки трохи більшою.

Його перша пропозиція і прохання — танці, колись розпочаті в Коулів, завершити

саме тут, із тією самою компанією і тим же самим акомпаніатором — отримала енергійне схвалення. Містер Вестон надзвичайно радо приєднався до цієї ідеї, а місіс Вестон охоче взяла на себе обов'язок акомпанувати стільки, скільки вони забажають танцювати; потім улаштовувачі приступили до цікавого заняття: намагалися точно прикинути, хто приїде, і вираховували простір, мінімально необхідний для кожної пари.

— Ви, і міс Сміт, і міс Ферфакс — це буде троє, і дві сестри Кокс — п'ятеро, — ця фраза лунала багато разів. — А від чоловіків, крім містера Найтлі, будуть двоє Гілбертів, малий Кокс, мій батько і я. Так, гадаю, щоб отримати задоволення, цього буде цілком достатньо. Ви, і міс Сміт, і міс Ферфакс — це буде троє, і дві сестри Кокс — п'ятеро; тож для п'яти пар місця буде — хоч відбавляй.

Та незабаром виявилось, що існує й інша думка:

— А чи буде достатньо простору для п'яти пар? Як на мене, то не буде...

А всупереч їй висловлювалася ще й така:

— Знаєте що? Заради п'яти пар не варто влаштовувати танці взагалі. Якщо вдуматися — то що таке п'ять пар? Ніщо! Хіба запрошують тільки п'ять пар? Це допустимо лише як спонтанне рішення.

Хтось сказав, що до свого брата незабаром приїздить міс Гілберт і що їх обох треба запросити разом з усіма. Комуś іще здалося, що якби в той вечір у Коулів хтось запросив місіс Гілберт, то вона б теж танцювала. Замовили слово за ще одного юного Кокса, а коли містер Вестон нарешті згадав про сім'ю двоюрідних родичів, а також про сім'ю свого дуже давнього приятеля, без яких не можна буде обійтися, то з'явилася впевненість, що ці п'ять пар перетворяться на десять, і всі почали щосили міркувати, як же їх найліпшим чином розмістити.

Двері обох кімнат були якраз напроти одна одної. "А чому б не використати обидві кімнати, щоб танцювати ще й у коридорі?" Це здалося найкращим виходом із ситуації, але недостатньо гарним, щоби багатьом не забажалось ще кращого. Емма сказала, що так буде незручно; місіс Вестон дуже непокоїлася за вечерю; а містер Вудхаус палко протестував з огляду на небезпеку для здоров'я. Він так серйозно розхвилювався, що цей план довелося полишити і більше на ньому не наполягати.

— Ой, не треба! — сказав він. — Це буде верхом нерозважливості. Я не можу на це погодитися через Емму! Емма має слабке здоров'я. Вона страшенно застудиться. І бідолашна маленька Гарріет теж. І всі ви теж застудитесь. А ви, місіс Вестон, взагалі будете прикуті до ліжка. Не дозволяйте йому говорити такі страшні речі. Благаю вас, не дозволяйте. Цей молодик, — притишивши голос, — дуже несерйозний. Не кажіть його батькові, але цей молодий чоловік явно робить не те, що слід. Сьогодні ввечері він дуже часто відчиняв двері та вкрай необачно залишав їх відчиненими. Йому байдуже до протягу. Я не збираюся настроювати вас проти нього, але він і справді якийсь не такий!

Місіс Вестон засмутилася через таке звинувачення. Вона усвідомлювала, наскільки все це важливо, і тому сказала все, що могла, аби розрядити ситуацію. Тож усі двері позачиняли, план із танцями в коридорі — полишили, і повернулися до першого плану,

який передбачав танці лише в кімнаті, де вони перебували; а Френк Черчілль виявив таку зговірливість, що простір, який чверть години тому вважався ледве достатнім для п'яти пар, тепер видавався цілком придатним і для десяти.

— Ми були марнотратними, — сказав він. — Ми долучали зайвий простір. Тут запросто помістяться десять пар.

Емма заперечила.

— Це буде штовханина — неймовірна штовханина; а нічого нема гіршого за танці, коли місця бракує, щоб рухатися.

— Істинна правда, — відповів Френк із серйозним виглядом. — Так не годиться. — Але все ж таки продовжив свої вимірювання і зробив ось такий висновок: — На мою думку, тут буде більш-менш достатньо місця для десяти пар.

— Та ні ж бо, — сказала Емма, — ну як ви не розумієте! Стояти так близько одне біля одного — це просто жах! Про яке задоволення можна говорити, коли танцюєш у натовпі — у натовпі в маленькій кімнаті!

— Супроти цього сказати нічого, — відповів він. — Я повністю з вами згоден. Натовп у маленькій кімнаті — міс Вудхаус, у вас просто талант до змалювання картини лише декількома словами. Талант неабиякий і витончений! Однак коли вже розпочата справа зайшла так далеко, то немає бажання її кидати. Це було б розчаруванням для мого батька і взагалі... не знаю, але мені все ж таки здається, що десятьом парам тут буде цілком достатньо місця.

Емма чудово розуміла, чим викликана така його впертість і схильність до компліментів. Вона усвідомлювала, що він краще не погоджуватиметься, ніж відмовить собі в задоволенні ще раз потанцювати з нею, але все ж комплімент прийняла, а впертість вибачила. Якщо вже вона не виключала можливості, що колись їй забажається вийти за нього заміж, то варто було б не поспішати з висновками і спробувати зрозуміти значущість його уподобань і природу його вдачі; але до чого б у кінцевому підсумку не привело їхнє знайомство, все одно він був людиною досить приємною.

Наступного дня він з'явився в Гартфілді ще до полудня і ввійшов у кімнату з приязною усмішкою, котра свідчила, що вчорашній план залишається чинним. Незабаром виявилось, що він прийшов оголосити про деякі поліпшення до плану.

— Ну що ж, міс Вудхаус, — розпочав мало не з порога, — сподіваюся, вас іще не встиг залякати той страхотливий факт, що в будинку мого батька маленькі кімнати, і ви все ще не полишили наміру потанцювати. Я приніс із собою нову пропозицію. Це — думка мого батька і для того, щоб нею керуватися, бракує тільки вашого схвалення. Я можу сподіватися, що честь тримати вашу руку під час перших двох танців на цьому невеличкому передбачуваному балу буде мені надано не в Рендоллзі, а в "Краун Інн"?

— В "Краун Інн"?!

— Саме так. Коли з вашого боку та з боку містера Вудхауса не буде заперечень — а я вірю, що їх не може бути — то мій батько сподівається, що його друзі виявлять люб'язність і зустрінуться з ним там. Там він може гарантувати їм кращі умови і

прийом такий же щедрий, як і в Рендоллзі. Це його власна ідея. За умови вашої згоди місіс Вестон не бачить тут ніяких перешкод. Ми всі так вважаємо. Знаєте, ви були абсолютно праві! Десять пар у двох кімнатах у Рендоллзі — це просто нестерпно! Жахливо! Я весь час думав про те, що ви маєте рацію, та не здавався, бо з усієї сили намагався придумати хоч щось, тільки б вам до вподоби. Ну як заміна? Гарна, еге ж?... Ви згодні?... Сподіваюся, ви згодні?

— Мені здається, це план, проти якого ніхто не заперечуватиме, якщо проти нього не заперечують містер і місіс Вестон. Гадаю, це просто чудовий план; за себе можу сказати, мені він подобається надзвичайно. Це — єдине можливе поліпшення. Тату, правда ж це — прегарний задум?

Для того, щоб містер Вудхаус зрозумів усе і повністю, їй довелося вдатися до повтору і роз'яснення, після чого знадобилися подальші роз'яснення й умовляння, бо це був абсолютно новий план, і треба було зробити так, аби він мав привабливий вигляд.

Ні, це зовсім не схоже на поліпшення — план дуже поганий, набагато гірший, ніж попередній. Приміщення в заїжджих дворах завжди вологі й небезпечні для здоров'я, ніколи як слід не провітрюються і непридатні для проживання. Якщо їм заманулося танцювати, то краще хай танцюють у Рендоллзі. Ніколи в житті він не був усередині "Крауна", його хазяїв навіть в обличчя не знає. Ні в якому разі — це план дуже поганий! У "Краун Інн" вони застудяться гірше, ніж де-небудь.

— Я саме хотів зазначити, сер, — сказав Френк Черчілль, — що однією з переваг цього задуму є якраз невелика небезпека того, що хто-небудь із нас застудиться; у "Крауні" така небезпека є набагато меншою, ніж у Рендоллзі. Гадаю, ніхто не матиме підстав жалкувати з приводу такої переміни, хіба що містер Перрі.

— Добродію, — мовив містер Вудхаус дещо зопалу, — ви сильно помиляєтесь, припускаючи, що містер Перрі є саме такою особою. Він завжди виявляє надзвичайну турботу, коли хто-небудь із нас хворіє. Але я не розумію, чому саме приміщення в "Крауні" ви вважаєте безпечнішим, ніж будинок свого батька?

— Якраз через ту обставину, що воно є більшим, сер. У нас не буде жодної нагоди відчинити вікна — жодної за весь вечір. А як ви добре знаєте, сер, саме ця жахлива звичка відчиняти вікна і напускати холодного повітря на розпашілі тіла і призводить до нещастя.

— Відчиняти вікна?! Але ж, містере Черчілль, у Рендоллзі ніхто й гадки не матиме відчиняти вікна. Хіба ж хтось наважиться на таке безглуздя! Ніколи не чув про щось подібне. Танцювати з відчиненими вікнами! Певен, що ні ваш батько, ні місіс Вестон, тобто бідолашна міс Тейлор, ніколи на таке не підуть.

— Ой, не кажіть, сер! Якось легковажна молода особа ступить собі за порт'єри та й підніме раму, і ніхто цього не помітить. Я сам часто бачив, як це робиться.

— Що ви кажете? Та невже?! Боже борони! Ніколи б не подумав. Але я рідко буваю в товаристві, і тому часто чую про речі, які мене просто вражають. Одначе раз так, то це міняє справу; можливо, коли доведеться все це обговорювати... а взагалі такі

рішення треба ретельно зважувати. Такі питання не можна розв'язувати похапцем. Коли містер і місіс Вестон зроблять ласку і якось приїдуть сюди вранці, то ми зможемо про це поговорити і поміркувати, як бути.

— Але, на жаль, сер, часу в мене лишилося так мало...

— Слухайте-но! — втрутилась Емма. — Ще буде цілком достатньо часу, аби все обговорити. Спішити нікуди. Якщо вийде організувати танці в "Крауні", тату, то це дуже зручно для наших коней. Вони будуть близько від своєї конюшні.

— І дійсно, моя люба. Це надзвичайно важливо. Не те щоб Джеймс коли-небудь скаржився, але чому б не пожаліти коней, якщо є така можливість? От коли б ще я мав певність, що кімнати ретельно провітрять... а місіс Стоукс можна довіряти? Сумніваюсь. Я її не знаю навіть ув обличчя.

— Сер, я можу ручатися за подібні речі, тому що про них потурбується місіс Вестон. Місіс Вестон бере всю цю справу під свій контроль.

— Годі, тату! Тепер у тебе взагалі немає підстав турбуватися, бо наша люба місіс Вестон — то є сама ретельність і обережність. Хіба ти не пам'ятаєш, що сказав багато років тому містер Перрі, коли я хворіла на кір? "Якщо закутуванням міс Емми займатиметься міс Тейлор, то вам нічого боятися, сер". Я чула, як ти дуже часто згадував про це, щоб похвалити її!

— Так, істинна правда. Містер Перрі дійсно так говорив. Я ніколи про це не забуду. Бідолашна маленька Емма! Ти дуже важко переносила кір; тобто, ти б дуже важко його переносила, якби не велика турбота містера Перрі. Цілий тиждень приходив чотири рази на день. Він відразу ж сказав, що особливої небезпеки немає, і тим дуже нас утішив; але все одно кір — то є жахлива хвороба. Сподіваюсь, що коли, не доведи Господи, малюки бідолашної Ізабелли захворіють на кір, то вона неодмінно викличе Перрі.

— Наразі, — сказав Френк Черчілль, — мій батько і місіс Вестон перебувають у "Крауні", щоб оцінити можливості цього будинку. Я залишив їх там, а сам поспішив до Гартфілда, щоб якомога швидше почути вашу думку, сподіваючись при цьому, що мені вдасться переконати вас приєднатися до них і там же, на місці, висловити свої зауваження. Вони попрохали, щоб я вам так і передав. Для них обох було б радістю надзвичайною, якби я супроводив вас туди. Без вас вони не впораються як слід.

Емма була просто в захваті від запрошення на таку нараду; тож залишивши її батька обдумувати цю справу на самоті, двоє молодих людей відразу ж подалися до заїжджого двору "Кра-ун". Там були містер і місіс Вестон — дуже раді бачити її й отримати її схвалення, дуже заклопотані й дуже щасливі — кожне з них по-своєму: вона — трохи занепокоєна, він — цілком задоволений усім побаченим.

— Еммо, — сказала вона, — ці шпалери в гіршому, ніж я сподівалася, стані. Погляньте-но! У декотрих місцях вони жахливо брудні; а панелі — ще більш вицвілі та жалюгідніші, ніж я уявляла.

— Серце моє, ти надто прискіплива, — мовив її чоловік. — Яка різниця? При свічках усього цього не буде видно. При свічках все виглядатиме таким же чистим, як у

Рендоллзі.

У цю мить дами обмінялися поглядами, що мали скоріш за все означати: "Куди вже тим чоловікам відрізнити брудне від чистого!", а джентльмени, мабуть, подумали: "Завжди в цих жінок якісь примхи та безпідставні побоювання!"

Однак виникла-таки одна несподівана заковика, від якої джентльмени не могли зневажливо відмахнутися. Вона стосувалася кімнати для вечері. Тоді, коли будувалося бальне приміщення, про вечері не йшлося; а єдиною прибудовою була невеличка суміжна картярня. Як же бути? Тепер ця картярня саме як картярня і знадобиться; якщо ж вони вчотирьох проголосують за зручне для них рішення про непотрібність карт, то чи не буде ця кімната все одно замалою для того, щоби в ній комфортно повечеряти? З цією метою можна було б використати іншу кімнату набагато більших розмірів, але вона містилася на іншому кінці будинку, і для того, щоб до неї потрапити, треба було пройти довгим і незручним коридором. Саме в цьому і полягала проблема. Місіс Вестон лякали протяги, що на них могли наразитися молоді люди в цьому коридорі; а Емму і джентльменів зовсім не влаштовувала перспектива штовханини під час вечері.

Містер Вестон запропонував скасувати звичну вечерю, натомість обмежившись сандвічами у маленькій кімнаті; але цю пропозицію зневажливо відкинули як недолугу. Одні лише танці, без перерви на вечерю, було проголошено ганебним зазіханням на права жінок і чоловіків; а місіс Вестон і слухати про це не хотіла. Натомість вона підійшла до вирішення проблеми з іншого боку і, вдивляючись у сумнівну кімнату, зазначила:

— Мені вона видається не такою вже й маленькою. До того ж, нас буде небагато.

А в цей час містер Вестон, рішуче вимірюючи довгими кроками коридор, вигукнув:

— Серденько моє, ти забагато говорила про надмірну довжину цього проходу. Та це ж просто не варта уваги дрібниця! А зі сходів немає щонайменшого протягу.

— Хотілося б знати, — мовила місіс Вестон, — яке розташування було б найбільше до вподоби нашим гостям. Нам слід прагнути догодити, по можливості, всім присутнім — от якби знати їхні побажання!

— Авжеж! — вигукнув Френк. — Саме так. Ви... Ви бажаєте знати, що подумають з цього приводу ваші сусіди. Треба впевнитися стосовно думки найповажніших з них, наприклад, Коулів. До речі, вони живуть недалеко. Може, мені сходити за ними? Чи за міс Бейтс? Вона мешкає ще ближче. І чому це міс Бейтс неодмінно гірше за інших мусить знатися на звичках решти запрошених? Гадаю, що нам слід провести ширшу нараду. Давайте я сходжу і попрохаю міс Бейтс приєднатися до нас.

— Якщо бажаєте — то будь ласка, — з деяким сумнівом мовила місіс Вестон, — раз вам здається, що від неї буде якась користь.

— Нічого слушного від міс Бейтс ви не почуєте, — сказала Емма. — Вона розсиплеться у висловах захвату і вдячності, але нічого путнього вам не скаже. Ваших запитань вона просто не почує. Я не бачу сенсу радитися з міс Бейтс.

— Але ж вона така кумедна, така смішна! Для мене насолода слухати, як міс Бейтс

говорить. До того ж не потрібно приводити всю сім'ю.

Тут до них приєднався містер Вестон і, зачувши пропозицію, надав їй своє рішуче схвалення.

— Авжеж, Френк. Сходи і приведи міс Бейтс, і ми раз і назавжди вирішимо це питання. Я певен, що їй сподобається наш план, і я не знаю, хто краще за неї здатен продемонструвати нам, як треба позбуватися труднощів. Приведи міс Бейтс, а то ми починаємо ставати надто прискіпливими. Вона — ходячий посібник з мистецтва бути щасливою. Але приведи їх обох. Запроси їх обох.

— Обох, сер? Хіба зможе стара жінка...

— До чого тут стара жінка! Навпаки — молода жінка. Френку, якщо ти приведеш тітку без племінниці, то я вважатиму тебе телепнем.

— Перепрошую, сер. Я не відразу здогадався. Якщо бажаєте, то я, звичайно ж, спробую умовити їх прийти удвох.

І він побіг.

Ще задовго до того, як він з'явився знову, супроводжуючи низеньку, чепурненьку і рухливу міс Бейтс з її елегантною племінницею, місіс Вестон як добросерда жінка і добропорядна дружина оглянула коридор іще раз і вирішила, що приписувані йому раніше страхіття є зовсім не страхіттями, а так собі — не вартими уваги дурницями. Тож на цьому і настав кінець труднощам, пов'язаним із остаточним висновком. Усе інше, принаймні на словах, виглядало гладенько. Всі другорядні питання стосовно столів і стільців, освітлення та музики, чаювання та вечері якось розв'язалися самі собою чи були відкладені на потім як суцї дрібниці, з якими місіс Вестон і місіс Стоукс здатні будуть розібратися самі в будь-який час. Усі запрошені мали прибути неодмінно. Френк уже надіслав до Енскума листа з проханням затриматися на кілька днів довше призначених двох тижнів, і відповідь на це прохання неодмінно мала бути позитивною. Тож танці обіцяли бути просто захоплюючими!

І міс Бейтс, прибувши, найлюб'язнішим чином із цим погодилася. Як порадиця вона була не потрібна, але як схвалювальниця (роль набагато легша) — воістину незамінна. Її емоційне та безперебійне схвалення як усього плану, так і його деталей просто не могло не подобатися; тож наступні півгодини всі вони походжали туди-сюди поміж кімнатами: хтось висловлював зауваження, хтось до них прислухався, а всі разом — радісно втішалися наперед майбутніми подіями. Товариство розійшлося тільки тоді, коли герой очікуваного вечора заангажував Емму на перші два танці, а сама вона підслухала, як містер Вестон шепнув на вухо своїй дружині: "Серденько, він її запросив. Точно запросив. Я не сумнівався, що він це зробить!"

Розділ 12

Щоби перспектива балу виглядала для Емми цілком реальною, бракувало одного: аби він був призначений на день у межах гарантованого терміну перебування Френка в Саррі; бо, попри переконаність містера Вестона, їй не здавалося таким уже неможливим, що Черчіллі візьмуть і не дозволять своєму племінникові залишитися хоч на день довше призначених двох тижнів. Але це виглядало маловірогідним. Та на

необхідні приготування мусив піти певний час, до початку третього тижня все одно нічого не можна було встигнути зробити належним чином, тому декілька днів їм довелося планувати, працювати і сподіватися, перебуваючи в цілковитій непевності й ризикуючи, на думку Емми, причому сильно ризикуючи, що всі ці зусилля будуть марними.

Однак Енскум виявив поблажливість — якщо не на словах, то на ділі. Бажання Френка затриматися скоріш за все не сподобалось, але проти нього і не заперечували. Тож усе залишилось як було, і приготування йшли успішно. Як це часто буває, одна турбота, зникаючи, поступається місцем іншій; і тепер, коли Емма почувалася впевненою щодо балу, вона почала сприймати як чергову неприємність ту зухвалу байдужість, котру містер Найтлі виявляв до майбутньої події. Чи тому, що він сам не любив танцювати, чи тому, що з ним не порадилися, але все це, здавалося, зовсім його не цікавило, він рішуче не сприймав передбачуваний бал, як щось захоплююче, варте уваги і здатне зробити йому хоч якусь приємність. Тож навмисні спроби Емми поговорити на цю тему просто не могли не викликати відповідь, що лунала не надто схвально:

— Прекрасно. Якщо Вестонам подобається мати скільки клопоту заради декількох годин галасливої розваги, то це їхня справа, тільки хай не вирішують за мене, як мені веселитися. Так, звичайно, я обов'язково прийду, я ж не можу відмовити; я щосили намагатимуся не заснути, але скажу чесно: я з більшою охотою посидів би вдома, проглядаючи тижневий звіт Вільяма Ларкінса. І що за насолода така, прости Господи — спостерігати за танцями! Це не для мене. Я ніколи за ними не спостерігаю, і навряд чи хтось іще це робить. Мабуть, красивий танець, як і моральна чеснота, вже сам по собі є винагородою. Ті ж, що стоять поруч, зазвичай думають зовсім про інше.

Емма відчула, що це камінець у її город, і розсердилася. Однак було ясно, що його байдужість чи навіть осуд не призначалися для того, щоб догодити Джейн Ферфакс; у своєму засудженні самої ідеї балу він не керувався її почуттями, бо самій Джейн думка про танцювальний вечір сподобалася надзвичайно; вона пожвавішала, зробилася відвертішою, і в неї навіть вирвалося:

— О, міс Вудхаус, сподіваюся, нічого не станеться і бал обов'язково відбудеться, бо інакше це було б таким розчаруванням! Мені дуже, дуже хочеться, щоб він відбувся, справді!

Тож містер Найтлі віддавав перевагу товариству Вільяма Ларкінса зовсім не для того, щоб зробити приємність Джейн Ферфакс, ні! Емма все більше й більше пересвідчувалася, що місіс Вестон явно помилилась у своїх припущеннях. З його боку було багато чисто дружньої симпатії і співчуття — але не любові.

Та, на превеликий жаль, потреба сваритися з містером Найтлі незабаром відпала. Минули два дні радісної визначеності й певності, та всьому цьому раптово настав кінець. Від містера Черчілля надійшов лист, що спонукав племінника до негайного повернення: місіс Черчілль захворіла, і захворіла надто серйозно, щоб обійтися без Френка; зі слів її чоловіка, вона хворіла вже тоді, коли два дні тому писала листа своєму

племінникові, але того разу нічого про недугу не повідомила через небажання завдавати клопоту і через свою незмінну звичку ніколи не думати про себе. Тепер же вона розхворілася не на жарт і тому змушена благати його вирушити до Енскума невідкладно.

Про зміст цього листа Емма дізналась із записки, що відразу ж надійшла від місіс Вестон. Від'їзд Френка був справою вирішеною й неминучою. Він мав вирушати через кілька годин, причому його небажання їхати ніякою справжньою тривогою за здоров'я тітки не приглушувалося. Френк добре знався на її хворобах: вони чомусь завжди траплялися тоді, коли їй треба було.

Місіс Вестон додала, що він лише встигне після сніданку заскочити до Гайбері й попрощатися там із тими нечисленними друзями, котрим, як він сподівається, до нього не байдуже; тож його слід очікувати в Гартфілді дуже скоро.

Цією злосчасною запискою і закінчився для Емми сніданок. Після її прочитання тільки й лишалось, що журитись і бідкатися. Балу не буде! Не буде зустрічі з молодим кавалером, не буде всіх тих почуттів, що могли в нього виникнути! Яке нещастя! Це був би такий чудовий вечір! Всі були б такі щасливі! А особливо — вона та її партнер! Єдиною втіхою для неї лишалася фраза: "Я знала, що так буде!"

Почуття її батька були зовсім іншими. Він думав здебільшого про хворобу місіс Черчілль і бажав знати, як її лікують. Стосовно ж балу — так, це жахливо, що серденько Емму засмутили, але буде спокійніше, якщо всі вони залишаться вдома.

Емма приготувалася зустріти візитера ще до того, як він з'явився; так, йому можна було закинути певний брак нетерплячості зустрітись з нею, але коли він прийшов, то його засмучений вигляд і пригнічений настрій засвідчили, що це звинувачення можна зняти. Френк переживав розставання так сильно, що йому бракувало слів. Весь вигляд його виражав пригніченість. Перші декілька хвилин він розгублено сидів, не знаючи, що й сказати, а коли підвівся, то тільки й мовив:

— З усього, що є гидкого, прощання — річ найгидкіша.

— Але ви ж повернетесь, — відповіла Емма. — Це ж не останній ваш візит до Рендоллза.

— Та... в тім-то й річ, — хитаючи головою, — що я не знаю напевне, коли зможу приїхати знову!.. Але прагнутиму до цього всіма силами своєї душі!.. Це буде об'єктом усіх моїх думок і сподівань!.. І якщо мої дядько та тітка поїдуть цієї весни до міста... лише боюсь, що... бо вони минулої весни так і не вибралися... боюсь, що ця традиція пішла в небуття назавжди.

— Бідолашний наш бал! Про нього тепер доведеться забути.

— Ах, наш бал!.. На що ми чекали?... Чому відразу не насолодися?... Як часто радість руйнується приготуваннями, оцими безглуздими приготуваннями! Ви якось сказали, що саме так воно і буде. О, міс Вудхаус, і чому ви завжди маєте рацію?

— Вибачте, заради Бога, що я мала рацію саме в цьому випадку. Краще б я була веселою, ніж проникливою.

— Якщо я зможу приїхати, то ми неодмінно влаштуємо наш бал. Мій батько на це

сподівається. Не забувайте про ваш ангажемент.

На Емминому обличчі відобразилися прихильність і згода.

— Це були прекрасні два тижні! — продовжив Френк. — Кожний новий день — ще більш захоплюючий і дорогоцінний, ніж попередній! З кожним днем я все більше відчував, що ніяке інше місце не зможе сподобатися мені так, як це. Щасливі ті, що можуть залишитись у Гайбері!

— Тепер, коли ви так щедро розсипаєтеся перед нами в похвалах, — засміялася Емма, — я дозволю собі запитати вас, чи, бува, не їхали ви сюди спочатку з певними сумнівами? Чи, бува, не перевершили ми ваших сподівань? Переконана, що так. Переконана, що ви сумнівались у нашій здатності вам сподобатися. Ви б не вагалися так довго стосовно свого приїзду, якби мали позитивне уявлення про Гайбері.

Він посміхнувся, засоромившись, і хоча й заперечував наявність подібного настрою в той час, Емма переконалася, що так воно й було.

— Значить, ви мусите виїхати саме сьогодні вранці?

— Так, мій батько має зайти за мною: назад ми підемо разом, і я негайно ж вирушаю. Боюся, що він може зайти в будь-який момент.

— І у вас не знайшлося й п'яти хвилин для ваших друзів міс Ферфакс і міс Бейтс? Яке нещастя! Могутній, схильний до аргументації розум міс Бейтс неодмінно поліпшив би ваш душевний стан.

— Та ні, знайшлося. Я вже заходив до них, мимохідь, звичайно. Думав, що так буде краще. Це треба було зробити. Я зайшов на три хвилини, та затримався, бо довелося чекати, доки прийде міс Бейтс. Її не було вдома; і я визнав за необхідне дочекатись її. Це така жінка, над якою можна покепкувати, але яку не можна зневажати. Тож краще було нанести візит як належить...

Френк завагався, потім підвівся і підійшов до вікна.

— Коротше кажучи, — сказав він, — можливо, міс Вудхаус... гадаю, у вас не могло не виникнути здогадки, що...

Він поглянув на неї, наче намагаючись прочитати її думки. Вона ж не знала, що й казати. Це було схоже на передвістя чогось дуже серйозного, а вона цього не хотіла. Тож сподіваючись уникнути небажаної розмови, вона тихо сказала, важко вимовляючи слова:

— Ви, безперечно, маєте рацію; дійсно треба було зробити візит як належить...

Френк мовчав. Еммі здалося, що він дивиться на неї, мабуть, розмірковуючи над сказаним нею, і намагаючись збагнути, що означає її манера. Вона почула, як він зітхнув. Звісно, він мав причину зітхати, бо переконався, що вона не заохочує його. Проминуло кілька ніякових хвилин, і він знову сів, а потім сказав уже більш впевненішим тоном:

— Я вирішив присвятити Гартфілду весь залишок свого часу не просто так. Моя повага до Гартфілда є щирою і...

Френк знову перервався, знову підвівся; вигляд у нього був досить розгублений. Він кохав її сильніше, ніж гадала Емма; і хто знає, чим би все це скінчилось, якби не

з'явився його батько... А потім ще й містер Вудхаус підійшов; тому необхідність поводитись як годиться змусила Френка взяти себе в руки.

Однак минуло кілька хвилин, і це тяжке випробування скінчилося. Містер Вестон, завжди жвавий, коли треба братися за діло, і так само несхильний відтягувати неминучу неприємність, як і брати до уваги неприємність гіпотетичну, сказав: "Уже час іти"; тож молодому чоловікові — як би йому не хотілося зітхати і як би він не зітхав — довелося-таки підкоритися, підвестись і попрощатися.

— Я розпитуватиму про всіх вас, — сказав він, — це головна моя розрада. Розпитуватиму про все, що у вас тут відбувається. Я домовився, що місіс Вестон мені писатиме. Вона люб'язно це пообіцяла. Це просто благословення — листуватися з жінкою, коли ти дійсно бажаєш знати якомога більше про тих, кого немає поруч! Вона мені повідомлятиме всі подробиці. Її листи знову перенесуть мене у милий моему серцю Гайбері.

Надзвичайно приязне рукостискання й надзвичайно тепле "до побачення" завершили його промову, і незабаром двері зачинилися за Френком Черчіллем. Недовгими були збори, недовгою — їхня прощальна зустріч; він поїхав; і Еммі було так шкода розлучатися, такою великою втратою здавався його від'їзд для їхнього маленького товариства, що вона почала боятися — чи не шкодує надто сильно і чи не переймається надто багато.

Це була переміна на гірше. Відтоді, як Френк Черчілль приїхав, вони зустрічалися майже щодня. Звичайно ж — його візит до Рендоллза додав останнім двом тижням жвавості надзвичайної, жвавості, небаченої раніше. Сам він, надія побачити його, що її приносив із собою кожен ранок, впевненість у його залицянні, його веселий запал, його манери! Це були радісні два тижні, й повернення до звичного плину життя в Гартфілді неодмінно буде дуже болісним. На завершення всіх своїх чеснот, він до того ж майже зізнався їй у коханні. Сила і сталість почуттів, що він їх зазнавав, — то було інше питання; але наразі вона не мала сумнівів у тому, що він був у захваті від неї — це однозначно, що він свідомо віддавав їй перевагу; і це переконання у поєднанні з усім іншим навело її на думку, що, напевне, вона й сама трохи його кохає, попри всю свою попередню настроєність проти цього.

— Напевне, я його кохаю, — сказала вона. — Це відчуття апатії, нудьги, даремності, ця нездатність сісти й чимось зайнятися, відчуття того, що в будинку все нудне й нецікаве — точно закохалася; я була б найдивовижнішим створінням у світі, коли б це було не так — принаймні останні декілька тижнів. Що ж! Зло для одних завжди є добром для інших. Я матиму багато бажаючих пожуритися разом зі мною над сумною долею балу, а може — і з приводу від'їзду Френка Черчілля; але хто буде радий, так це містер Найтлі. Тепер він, як захоче, зможе провести вечір із любим його серцю Вільямом Ларкінсом.

Однак містер Найтлі не виявив ніяких ознак тріумфальної радості. Про себе особисто він не міг сказати, що ця обставина засмутила його, бо якби і сказав, то все одно цьому суперечив би його бадьорий вигляд; але він сказав, причому чітко і ясно,

що жалкує з того розчарування, котрого зазнали інші, а потім із теплотою в голосі додав:

— От кому не пощастило, так це вам, Еммо, бо ж ви маєте так мало нагод потанцювати! Вам дійсно дуже не пощастило!

Минуло кілька днів, перш ніж вона побачила Джейн Ферфакс і змогла б судити про її щирий жаль із приводу такого сумного повороту подій; але ж коли вони дійсно зустрілися, то її байдужість здалася Еммі просто відразливою. Щоправда, Джейн почувалася перед тим украй погано; вона знемагала від сильного головного болю, і ця обставина змусила її тітку оголосити, що якби бал і відбувся, то, на її думку, Джейн усе одно не змогла б на нього піти; тож її непристойну байдужість Емма милостиво віднесла на рахунок викликаної хворобою слабкості.

Розділ 13

Упевненість Емми щодо своєї закоханості зберігалася. Змінювалися лише її уявлення про те, наскільки сильно вона була закоханою. Спочатку їй здавалося, що дуже; а потім — лише трохи. Вона отримувала велике задоволення, коли слухала, як говорять про Френка Черчілля; а через це — і більше, ніж зазвичай, задоволення від зустрічей із містером і місіс Вестон; вона дуже часто думала про нього і з нетерпінням очікувала листа, бо їй хотілося знати, як він, який у нього настрої, як там його тітка, і чи існує якась можливість його приїзду до Рендоллза цієї весни. Але, з іншого боку, вона не могла сказати, що відчувається такою вже й нещасною, чи менше, ніж завжди (за винятком першого ранку), налаштованою на якесь заняття; вона була такою ж діяльною і бадьорою, як і раніше. Яким би приємним Френк не був, Емма, однак, розуміла, що в нього теж можуть бути якісь вади; дійсно, вона думала про нього дуже багато, але коли сиділа згодом за малюванням чи шитвом, складаючи безліч забавних варіантів розвитку та завершення виниклої між ними симпатії, вигадуючи ризиковані діалоги та придумуючи елегантні листи, то виходило так, що кожна уявна пропозиція з його боку закінчувалась її відмовою. Їхнє почуття чомусь завжди стишувалось і переростало в дружбу. Їхня розлука завжди була забарвлена в ніжні та приязні тони, та все ж їм судилося розлучитись. І коли вона усвідомила це, їй раптом спало на думку, що не така вона вже й закохана; бо сильна любов неодмінно породила б сильнішу суперечність з її попередньою незмінною рішучістю ніколи не покидати свого батька й ніколи не виходити заміж, ніж вона могла собі уявити.

— Не бачу, щоб я коли-небудь скористалася словом "самопожертва", — сказала Емма. — У жодній із моїх кмітливих відповідей, моїх делікатних відмов немає й натяку на те, що я жертвую собою. Маю таке відчуття, що для мого щастя він не потрібен. Тим краще. І не треба переконувати себе, що в мене сильніші почуття, ніж насправді. Я закохана якраз достатньою мірою. І слава Богу, що не більше.

У цілому, вона була так само задоволеною і своїми уявленнями про його почуття.

— Щодо нього, то він, безперечно, закоханий дуже сильно — все свідчить про це — він дійсно дуже, дуже сильно кохає! А якщо, коли Френк Черчіль повернеться, його любов до мене не зміниться, то мені треба бути на сторожі, щоб не заохочувати його

почуттів. Якщо вчиню інакше, то це буде вкрай нерозважливо, оскільки я вже все вирішила. Не думаю, що йому здалося, наче я заохочувала його раніше. Ні, він не був би таким нещасним, якби вірив, що я хоч трохи розділяю його почуття. Здалося б йому, що його заохочують, то при розставанні він би виглядав і говорив по-іншому. Це якщо виходити з припущення, що його любов до мене триватиме; але ж я не знаю — триватиме вона чи ні. Мені здається, що Френк — не зовсім та людина, і не слід узагалі розраховувати на сталість чи твердість його вдачі. Його почуття — щирі, але дозволю собі взяти під сумнів їх незмінність. Коротше кажучи, з якого боку не поглянь на цю проблему, я вдячна долі, що моє щастя не надто залежить од усього цього. Мине небагато часу — і я знову почуватимуся прекрасно, а незабаром усе це взагалі минеться. Кажуть-бо люди: любиш тільки раз у житті, тож можна буде вважати, що я дешево відбулася.

Коли місіс Вестон отримала від нього листа, то Емма прочитала його дуже уважно; причому ті задоволення і захват, з якими вона це зробила, змусили її взяти під сумнів свої власні почуття й переконатися, що недооцінила їхню силу. Це був довгий, у гарному стилі написаний лист, де змальовувались особливості його мандрівки та його вражень, висловлювалися такі природні й варті всілякої поваги почуття як вдячність, пошана і любов, а також жваво й детально описувалися краєвиди дальні та ближні, що він їх вважав вартими уваги. Там не було нещирих квітчастих вибачень і висловів турботи; це була мова непідробних почуттів до місіс Вестон; про перехід від Гайбері до Енскума, про відмінність між цими місцевостями в деяких фундаментальних поглядах на життя йшлося якраз достатньо, щоб показати, наскільки гостро вони відчувались, і що про них можна було розповісти набагато більше, якби не обмеження, зумовлені правилами пристойності. Не бракувало у листі й шарму її власного імені. Ймення міс Вудхаус з'являлося не один раз і завжди у зв'язку з чимось приємним — або з похвалою її смаку, або зі згадкою про щось нею сказане; і коли воно потрапило їй на очі востаннє, то вона — попри пишний вінок, сплетений із люб'язностей і галантних виразів — змогла-таки розгледіти результат свого впливу й віддати належне можливо найбільшому компліментові на свою адресу. У незаповнений простір у нижньому куточку листа були втиснуті ось такі слова: "Як вам відомо, у вівторок я не мав жодної вільної хвилини, щоб попрощатися з гарненькою подругою міс Вудхаус. Будь ласка, передайте їй мої вибачення та моє "до побачення"". Емма не сумнівалася, що це призначалося саме їй. Гарріет згадувалася лише як її подруга. Повідана ним інформація стосовно перспектив ув Енскумі була не кращою й не гіршою, ніж очікувалося: місіс Черчілль поволі одужувала, а він не смів навіть здогадно визначити час свого наступного приїзду до Рендоллза.

Яким би приємним і підбадьорливим не був цей лист у матеріальній своїй частині, Емма, проте, відчула, склавши і повернувши його місіс Вестон, що в частині емоційній він зовсім не додав її почуттям ніякого сердечного тепла, і що так само, як і раніше, вона цілком здатна обійтися без його автора, а йому доведеться привчитись обходитися без неї. Її наміри не змінилися. Навпаки, їй додалося рішучості відмовити йому, бо в неї

виник план подальшої розради й ошасливлення Френка Черчілля. Його згадка про Гарріет і ті слова, в які цю згадку було вбрано — "гарненька подруга" — підказала Еммі ідею про те, щоб Гарріет стала її наступницею у Френкових уподобаннях. Чи є це таким уже й неможливим? Ні. Певна річ, Гарріет значно поступається йому розумовими здібностями, але ж його надзвичайно вразила краса її обличчя та щиросерда простота її манер; вона ж — тільки виграє від його становища та його кривих зв'язків. Для Гарріет таке знайомство було б дійсно захоплюючим та перспективним.

— Не слід мені про це думати, — сказала собі Емма. — Не слід на цьому зосереджуватись. Я вже знаю, наскільки небезпечно вдаватися до подібних міркувань. Але траплялись і дивовижніші речі; а коли ті взаємні почуття, що ми плекаємо їх нині, зникнуть, це стане засобом утвердження між нами тієї безкорисливої дружби, до якої вже тепер я починаю прагнути з великим задоволенням.

Це було гарно — мати про запас утіху для Гарріет, хоча мудріше було б не дозволяти своїй фантазії торкатися цієї теми надто часто, бо в цьому відношенні небезпека була не за горами. Так само, як заручини містера Елтона поступились у гайберійських плітках місцем приїзду Френка Черчілля, так само, як перша тема була цілком поглинута другою, так і тепер — відомості про справи містера Елтона набували форми надзвичайно цікавої: був призначений день його вінчання. Незабаром він знову з'явиться серед них — містер Елтон із молодію дружиною. Не встигли вдосталь наговоритися про перший лист із Енскума, як у всіх на устах були "містер Елтон із молодію дружиною", а про Френка Черчілля забули. Від цих слів Еммі стало погано. Цілих три тижні вона щасливим чином була позбавлена містера Елтона і сподівалася, що останнім часом душевний стан Гарріет поступово поліпшувався. Принаймні під час підготовки до балу, що його організовували Вестони, на все інше зверталось мало уваги; але тепер стало надто очевидним, що Гарріет іще не досягла того стану самовладання, який би здатен був протистояти реальному наближенню неминучого: нова карета, дзеленчання дзвіночків і все таке інше.

Сердешна Гарріет перебувала в тому сум'ятті почуттів, яке потребувало всіляких умовлянь, заспокоювань та інших виявів уваги, на які тільки була здатна Емма. Вона ж розуміла, що нездатна зробити неможливе, хоча Гарріет мала повне право на всю її винахідливість і терплячість; але важко весь час переконувати, коли це не дає ніякого результату, незважаючи на те, що з тобою завжди погоджуються, коли не виходить зробити так, аби думали так само, як і ти. Гарріет покірно слухала і повторювала, що це — "істинна правда, що справа стоїть саме так, як каже міс Вудхаус, що не варто про них думати і що вона про них більше не згадуватиме", але ніякої подальшої зміни не відбувалось, і через півгодини вона знову виявляла таку ж зацікавленість і таке ж занепокоєння щодо Елтонів, як і раніше. І тоді Емма вирішила підійти до неї з іншого боку.

— Гарріет, твої горювання та твоя постійна зосередженість на одруженні містера Елтона є найсильнішим докором, який ти тільки можеш зробити мені. Важко уявити якийсь більший закид із твого боку на мою адресу за скоєну мною помилку. Так, усе це

сталося через мене, я знаю. Я цього не забула, повір мені. Обманувшись сама, я гідним всілякого жалю чином ввела в оману і тебе, і для мене це назавжди залишиться надзвичайно болісною згадкою. Невже ти гадаєш, що я схильна про це забути?

Сказане подіяло на Гарріет дуже сильно, і вона тільки й змогла, що жваво вигукнула декілька схвальних слів. Емма продовжила:

— Я ж не сказала: Гарріет, старайся заради мене; менше думай, менше говори про містера Елтона заради мене; бо я хотіла, щоб це сталося не для мого, а для твого власного блага, заради того, що є важливішим за будь-який комфорт — звички володіти собою, розуміння того, що є твоїм обов'язком, належного піклування про пристойність, намагання уникнути підозр із боку інших, збереження здоров'я та репутації, відновлення власного спокою. Саме ці мотиви я всіляко намагалася донести до тебе. Вони є вкрай важливими — і мені дуже жаль, що ти не здатна керуватися ними у своїй поведінці. Урятування мене від болю та приниження є міркуванням другорядним. Я хочу, щоб ти врятувала себе від іще більшого болю. Мабуть, даремно мені здавалось інколи, що Гарріет відплатить мені належною вдячністю, тобто віддасть належне моїм зусиллям...

Такий заклик до її ніжної прихильності подіяв сильніше, ніж решта аргументів. Думка про брак вдячності та поваги до міс Вудхаус, яку вона і справді любила надзвичайно, на деякий час змусила Гарріет відчувати себе нещасною. Коли ж бурю гірких почуттів удалося вгамувати, то ця думка лишилася достатньо сильною, щоб підказати правильну лінію поведінки й дозволити більш-менш пристойно дотримуватись її.

— Бути невдячною до вас?! До вас, хто був і є моєю найкращою подругою на світі?! Ніхто не зрівняється з вами! Нікого не люблю я так, як вас! О, міс Вудхаус, я була такою невдячною!

Такі виливи почуттів, підкріплені всім тим, на що є спроможними вигляд і поведінка, змусили Емму відчувати, що ніколи не любила вона Гарріет так міцно і ніколи не цінувала її прихильності так високо, як тепер.

— Ніщо не приваблює так сильно, як добре серце, — сказала Емма згодом сама собі. — Ніщо не здатне з ним зрівнятися. Не сумніваюся, що сердечне тепло і доброта у поєднанні з ласкавими і відкритими манерами своєю привабливістю перевершують будь-яку тверезо мислячу голову на світі, якою б розумною вона не була. Усі так люблять мого батька саме за його добре серце, саме своєму доброму серцю завдячує Ізабелла загальною любов'ю до себе. Я не маю такої риси, але знаю, як цінувати й поважати її. У ній криється такий шарм, таке блаженство! У цьому відношенні мені так далеко до Гарріет! Люба Гарріет! Я не проміняю тебе на жодну іншу жінку, якою б тверезо мислячою, проникливою та розумною вона не була. Ота ще мені Джейн Ферфакс із її холодністю! Та Гарріет варта сотні таких, як вона. А як дружині — дружині розумного чоловіка — їй просто ціни не буде. Не будемо вказувати імен, але щасливий той чоловік, що обере Гарріет замість Емми!

Спочатку місіс Елтон побачили в церкві, але вигляд молодої на церковній лаві не зміг задовольнити загальної цікавості, на догоду якій дехто змушений був навіть відволікатися від служби; тож у вирішенні питання щодо того, чи є молода дуже гарною, просто гарною чи зовсім негарною довелося покластися на формальні візити, що мали відбутися незабаром.

Вирішивши не пасти задніх із засвідченням своєї поваги, Емма керувалася скоріше почуттям гідності та міркуваннями пристойності, аніж цікавістю; до того ж вона навмисне взяла з собою Гарріет, аби найгірше минулось якомога скоріше.

Вона не могла просто так знову увійти до будинку, знову бути в тій самій кімнаті, до якої, виявляючи марну хитрість, вона вийшла начебто зав'язати шнурок: спогади наринали на неї. Знову виникла безліч неприємних згадок: компліменти, шаради, жахливі помилки; скоріш за все Гарріет теж пригадувала все це, але поводитися вона дуже добре, хіба що тільки була досить блідою та мовчазною. Цей візит не затягнувся, певна річ, а ще було стільки ніяковості, стільки бажання скоротити його, що Емма не змогла належним чином сформулювати своє враження про молоду, і воно не вийшло за межі беззмістовних виразів загального характеру на кшталт "елегантно вбрана й дуже приємна".

Насправді ж господиня їй не сподобалась. Емма зовсім не поспішала прискіпуватись, але запідозрила відсутність у ній витонченості: була невимушеність, але витонченості не було. Вона була майже впевненою, що для приїжджої, молодої дружини місіс Елтон мала забагато невимушеності. Зовні вона виглядала непогано: обличчя її було досить привабливим; але його рисам, а також поставі, голосу та манерам бракувало благородства. Еммі здалося принаймні, що це початкове враження підтвердиться потім.

Що ж до містера Елтона, то його манери здалися не зовсім... але ні, вона не дозволить собі покvapливих чи уїдливих суджень про його манери. Прийом візитерів із приводу вінчання — справа завжди обтяжлива, тож чоловік зазвичай потребує всього свого такту, щоби триматися під час такого візиту належним чином. У цьому випадку жінкам доводиться легше; їм сприяють гарне вбрання та привілей сором'язливості, чоловікам же доводиться покладатися лише на власний здоровий глузд; тож узявши до уваги, що містер Елтон мав нещастя опинитися в одній кімнаті з жінкою, з якою він щойно одружився, жінкою, з якою він хотів одружитися, і жінкою, що її йому ладили за дружину, Емма не могла не визнати за ним права бути настільки нерозважливим, поводитися настільки неприродно й настільки скуто, наскільки він міг собі дозволити.

— Ну що, міс Вудхаус, — мовила Гарріет, коли вийшли з будинку і після того, як не дочекалася, що її подруга почне першою. — Ну що, міс Вудхаус, — з легким зітханням, — якої ви про неї думки? Вона дуже приваблива, чи не так?

У відповіді, що її дала Емма, відчувалася деяка непевність.

— Так, звичайно!.. вона — дуже... дуже приємна особа.

— А мені видається гарною, дуже гарною.

— Так, вона дійсно добре вбрана; і плаття у неї надзвичайно елегантне.

— Зовсім не дивно, що він у неї закохався.

— Так, звичайно! Що ж тут дивного. Чималенький статок, і взагалі — він зустрів її дуже вчасно.

— Смію сказати, — знову зітхнула Гарріет, — смію сказати, що вона теж його сильно кохає.

— Може, й так; але не кожному чоловіку випадає одружитися з жінкою, котра кохає його найбільше. Скоріше міс Гокінс потребувала домівки й подумала, що це — найкраща пропозиція, яку вона може мати.

— Дійсно, — з жаром мовила Гарріет. — І правильно зробила, бо кращої вона б і не дочекалася. Що ж, усім серцем я бажаю їм щастя. Після цього, міс Вудхаус, я не виключаю можливості, що буду не проти знову з ними зустрітися. Він такий же прекрасний і недосяжний, як і завжди; але знаєте, тепер, коли він одружився, це вже зовсім інша річ. Та ні, міс Вудхаус, вам не слід боятися; тепер я можу сидіти й захоплюватися ним, не почуваячись при цьому дуже нещасною. Це так приємно — усвідомлювати, що він не прогадав і вдало одружився! Вона дійсно видається чарівливою, саме такою, на яку він заслуговує. Щасливе створіння! Він назвав її Августою. Як красиво!

Емма визначилася зі своїм ставленням до місіс Елтон під час їхнього візиту у відповідь, коли у неї з'явилася можливість краще бачити і краще судити. Гарріет якраз не було в Гартфілді, а її батько був зайнятий розмовою з містером Елтоном, тож у своєму розпорядженні вона мала чверть години, щоб поговорити з цією дамою наодинці і придивитися до неї уважніше. Цієї чверті години було цілком достатньо, аби переконати Емму, що місіс Елтон — жінка марнослава, надзвичайно самовдоволена й пихата; що вона має намір перед усіма красуватись і над усіма вивищуватись, але манери її — нахабні й фамільярні — явно сформувались у поганій школі; що всі її поняття було отримано в обмеженому колі одних і тих же людей із одним і тим самим стилем життя; що є вона жінкою якщо не дурноверхою, так принаймні малоосвіченою; і що від її товариства містер Елтон аж ніяк не виграв.

Гарріет була б набагато кращою супутницею життя. Як не надто розумна й витончена сама, вона сприяла б його спілкуванню якраз із людьми витонченими та розумними; а міс Гокінс — і це було видно з її виразного марнославства — була кращою представницею свого власного кола людей. Багатий зять, що мешкав біля Брістоля, являв єдину гордість цього шлюбного альянсу, а його маєток та карети були єдиною його гордістю.

Після того, як вони всілися, першою темою розмови був Кленовий Гай — "маєток містера Саклінга, мого зятя" — і його порівняння з Гартфілдом. На думку місіс Елтон, Гартфілд, попри свої невеликі розміри, є чепурним та охайним маєтком із добре збудованим, сучасним особняком. Мабуть, найбільше враження на місіс Елтон справили розміри кімнат, а також вхідні двері й усе те, що вона змогла побачити чи уявити. І справді — дуже схоже на Кленовий Гай! Вона просто вражена подібністю! А ота кімната — така ж за формою й розмірами, що й невеличка вітальня в Кленовому

Гаю, улюблена кімната її сестри. І, звертаючись за допомогою до містера Елтона, — "Правда ж, вони вражаюче схожі? Вона навіть почувається майже так само, як і в Кленовому Гаю".

— А сходи — знаєте, коли я зайшла, то відразу ж помітила, наскільки схожими є сходи; і розміщені вони в тій самій частині будинку. У мене навіть дух перехопило! Запевняю вас, міс Вудхаус, мені вкрай приємно, що тут усе нагадує мені про місце, до якого я така небайдужа, — про Кленовий Гай. Я провела там скільки щасливих місяців! — замріяно зітхнувши. — То є дійсно чарівне місце. Всіх просто вражає його краса; для мене ж цей маєток був майже рідною домівкою. Якщо вам, міс Вудхаус, колись доведеться, як і мені, зазнати такої "пересадки" на інше місце, то ви неодмінно зрозумієте, наскільки то є приємною річчю — знову зустріти хоч щось, що нагадувало б покинуте. Я завжди вважала це одним із відчутних недоліків заміжжя.

Емма відповіла якомога коротше й невизначеніше, але місіс Елтон цього було цілком достатньо: вона слухала лише саму себе.

— Ну надзвичайно схоже на Кленовий Гай! І не тільки будинок — ділянки й насадження, наскільки я можу судити, теж є вражаюче схожими, запевняю вас. У Кленовому Гаю лаврових дерев так само сила-силенна, як і тут, і посаджені вони приблизно так само — упоперек галявини; а ще мені потрапило на очі велике красиве дерево з лавкою навколо нього, воно нагадало мені таке ж точно в Кленовому Гаю! Людям, які самі мають великі маєтки, завжди приємно бачити щось у подібному стилі в іншому місці.

Емма взяла під сумнів щирість сказаного, бо мала тверде переконання, що власники великих маєтків дуже мало цікавляться чужими великими маєтками, але суперечити такій відвертій нісенітниці було не варто, тож у відповідь вона мовила тільки:

— Коли ви краще познайомитеся з цією місцевістю, то, боюсь, почнете вважати, що поцінували Гартфілд надто високо. От Саррі — це дійсно місце, сповнене красот.

— Авжеж, я це добре знаю. Відомо, що Саррі — це квітник Альбіону. Саме так.

— Це дійсно так, але не треба думати, що ця особливість притаманна лише нам. Я певна, що багато графств, як і Саррі, можна з повним правом називати квітником Альбіону.

— Е ні! — відповіла місіс Елтон із самовдоволеною посмішкою. — Я ніколи не чула, щоб так називали ще якесь графство, крім Саррі.

Емма змушена була промовчати.

— Мої зять і сестра обіцяли приїхати до нас цієї весни, або найпізніше — влітку, — продовжила місіс Елтон. — І тоді настане наш час для мандрівок. Доки вони будуть з нами, ми встигнемо оглянути чимало, це точно. Вони, напевне, приїдуть у своєму ландо, що чудово вміщує чотирьох; і завдяки йому — не кажучи вже про нашу карету — ми прекрасно зможемо досліджувати різноманітні місцеві красоти. Гадаю, що навряд чи вони приїдуть у своєму фаєтоні в таку пору року. І дійсно, коли підійде час, я всіляко рекомендуватиму їм скористатися ландо — це було б набагато доречніше. Знаєте, міс

Вудхаус, коли люди приїзять у таку прекрасну місцевість, то цілком природно хочеться побажати їм побачити якомога більше; а містеру Саклінгу такі мандрівки надзвичайно до вподоби. Минулого літа ми двічі робили схожі вилазки до Кінгс-Вестона, як тільки вони придбали ландо. Це було просто захоплююче! Гадаю, що ви теж часто влаштовуєте тут подібні пікніки кожного літа, міс Вудхаус?

— Ні, безпосередньо тут ми їх не влаштовуємо. Звідси дуже далеко до тих вражаючих красот, що приваблюють компанії, про які ви говорите; до того ж ми — люди скоріше стримані, більше схильні сидіти вдома, ніж брати участь у розвагах.

— Авжеж! Справжній комфорт тільки вдома і знайдеш. Таких домосідок, як я, ще пошукати треба! У Кленовому Гаю я стала справжньою притчею во язицех. Скільки разів чула від Саліни, коли та вирушала до Брістоля: "Ніяк не вижену з будинку оце дівчисько. Хоч бери і їдь сама, а я ж терпіти не можу нудитись у ландо без супутниці; сама ж Августа, коли б на те її воля, ніколи б не заходила далі паркової огорожі". Чула це від неї багато разів; однак я не є прихильницею абсолютного усамітнення. Гадаю, що навпаки — дуже погано, коли люди повністю відгороджуються від товариства, і що набагато доцільніше бувати в товаристві якраз розумною мірою — не надто мало і не надто багато. Однак я чудово розумію вашу ситуацію, міс Вудхаус, — поглянувши при цьому на містера Вудхауса. — Стан здоров'я вашого батька — то є велика перешкода для вас. А чому б йому не поїхати до Бата? А й справді — чому? Дозвольте мені всіляко рекомендувати вам Бат. Повірте мені, я не сумніваюся, що він піде містеру Вудхаусу на користь.

— Раніше мій батько не раз їздив туди; але це ніяк йому не допомогло; і містер Перрі, чие ім'я скоріш за все є для вас невідомим, вважає, що тепер це тим паче йому не допоможе.

— Що ж, дуже шкода, бо запевняю вас, міс Вудхаус: там, де води підходящі, вони приносять чудодійне полегшення. Під час мого перебування в Баті я була свідком подібних випадків. І взагалі — це таке жваве і бадьоре місце, воно обов'язково матиме позитивний вплив на настрій містера Вудхауса, що, наскільки я розумію, інколи буває в нього пригніченим. Стосовно рекомендації його вам, то гадаю, що тут мені не треба докладати особливих зусиль. Принадність Бата для молоді є загальновідомою. Ви жили усамітненим життям, тому для вас це було би прекрасним виходом у світ; до того ж я могла б посприяти вашому негайному приєднанню до найкращого місцевого товариства. Кілька рядків од мого імені забезпечили б вам досить широке коло знайомств; а місіс Партрідж, жінка, в якої я завжди мешкала, коли була у Баті, була б надзвичайно рада приділити вам усю належну увагу і стала б тією людиною, з якою ви змогли б з'являтися у товаристві.

Це було рівно стільки, скільки Емма могла витерпіти й не сказати при цьому щось неввічливе. Подумати тільки, своїм так званим "виходом у світ" вона завдячуватиме місіс Елтон, а в товаристві з'явиться під протегуванням подруги місіс Елтон — напевне, якоїсь вульгарної, моторної вдовиці, що ледь зводить кінці з кінцями за рахунок квартирників! Низько впала репутація міс Вудхаус із Гартфілда, нічого не скажеш!

Однак вона утрималася від можливих докорів зі свого боку й лише холодно подякувала міс Елтон; "але про їхню поїздку до Бата і мови бути не могло; до того ж вона не має абсолютного переконання, що ця місцевість підійде їй краще, ніж її батькові". А потім, щоб уникнути можливої образи та обурення, вона круто змінила тему:

— Не буду питати про ваше ставлення до музики, місіс Елтон. У подібних випадках розповідь про вдачу жінки часто передує її приїзду; тож у Гайбері вже давно знають про вашу бездоганну виконавську майстерність.

— Та що ви, ні! Я мушу висловити незгоду з таким уявленням. Бездоганна виконавська майстерність? Куди там мені! Нічого подібного. Треба зважати на те, що цю інформацію ви отримали від людини далеко не байдужої до мене. Я до нестями люблю музику — душі в ній не чую; і друзі кажуть, що я не позбавлена смаку, але стосовно всього іншого, повірте мені — моє виконання є посереднім до останньої ноти. Зате ви, міс Вудхаус, — і я добре це знаю — ви граєте пречудово. Для мене дійсно було величезним задоволенням і втіхою довідатися, в яке вишукане товариство я потрапила. Без музики себе не уявляю і без неї просто не можу жити. Я звикла до товариства надзвичайно музикального і в Кленовому Гаю, і в Баті, тож відсутність такого товариства тут була би для мене дуже болісною втратою. Я так просто і сказала містеру Елтону, коли він розповідав мені про мою майбутню домівку і висловлював побоювання щодо її віддаленості та усамітненості, а також щодо менших розмірів його будинку — він же знав, до чого я звикла; тож певні сумніви в нього були. Коли він мені говорив про це, то я відверто сказала йому, що зможу полишити світське товариство — прийоми, бали, розваги, бо усамітнення не боюся. Особисто я не маю великої потреби в світському товаристві, бо доля благословенно наділила мене багатими внутрішніми ресурсами. Я прекрасно можу обійтись і без світського товариства. Інша справа — ті, хто не має здібностей до цікавого проведення часу; я ж у цьому відношенні — людина цілком самодостатня. А що стосується моєї звички до кімнат більшого розміру, то для мене це — дрібниця, не варта уваги. Я була абсолютно готовою до такої жертви з мого боку. Зрозуміло, що в Кленовому Гаю я звикла до всіляких розкошів; але я дійсно запевнила його, що для щастя мені не потрібні ні дві карети, ні великі кімнати. "Але, — сказала я, — відверто визнаю, я просто не зможу жити без хоч якогось музикального товариства. Це — єдина моя умова; але без музики життя втратить для мене сенс".

— Не сумніваюся, — посміхнулась Емма, — що містер Елтон тут же запевнив вас, що у Гайбері існує товариство надзвичайно музикальне; сподіваюся, ви переконаєтеся, що коли він навіть дещо і перебільшив, то можна буде вибачити йому з огляду на його мотиви.

— Та ні, з цього приводу не було в мене ніяких сумнівів. Я у захваті від того, що опинилась у такому оточенні. Сподіваюся, що ми з вами влаштуємо не один маленький чарівний концерт. Гадаю, міс Вудхаус, що нам треба започаткувати музичний клуб і влаштовувати регулярні тижневі зустрічі у вашому будинку або в нашому. Чим не гарний план? Якщо ми з вами постараємося, то нам недовго бракуватиме спільників.

Щось подібне було би для мене вкрай бажаним як спонука до постійної практики, бо ви ж знаєте, що заміжніх жінок загалом чекає сумна доля: вони надто схильні кидати заняття музикою.

— Але ж вам, із вашою любов'ю до музики, це не загрожує, так?

— Сподіваюсь, що мені — не загрожує, але коли я погляну на своїх подруг, то мене просто страх бере. Селіна зовсім полишила музику — і навіть не торкається інструмента, а грала ж так добре! Це ж саме можна сказати і про Клару Партрідж, тобто місіс Джефріз, і про двох сестер Мілменз, що стали місіс Берд і місіс Джеймс Купер, — усіх і не згадаєш. І дійсно, це на мене просто жах нагання! Я часто сердилася на Селіну, але тільки тепер починаю розуміти, що існують багато речей, які відволікають увагу заміжньої жінки. Сьогодні вранці, наприклад, я півтори години проморочилася зі своєю економкою.

— Але ж усе таке, — мовила Емма, — незабаром стане регулярним явищем...

— Що ж, — розсміялася місіс Елтон, — поживемо — побачимо.

Емма, зрозумівши, що її співрозмовниця твердо налаштована припинити розмови про музику, не мала що сказати; тож після невеличкої паузи місіс Елтон обрала іншу тему.

— Ми заїжджали до Рендоллза, — сказала вона, — і застали їх обох удома; схоже, що Вестони — дуже приємні люди. Вони мені подобаються. Містер Вестон — так просто особистість приємна до надзвичайності, він — мій найперший фаворит, клянусь вам. А вона — як втілення добра, в ній є щось настільки материнське і добросерде, що відразу ж викликає прихильність. Здається, це колишня ваша гувернантка?

Емма була надто спантеличеною, щоб відповісти, але місіс Елтон, не чекаючи на ствердну відповідь, продовжила:

— Коли я про це дізналася, була просто вражена — вона поводитись, як справжня пані! Вона дійсно має вигляд жінки дуже шляхетної.

— Манери місіс Вестон, — сказала Емма, — завжди були бездоганними. Їх стриманість, простота і витонченість могли б слугувати надійним зразком для будь-якої дівчини.

— І хто б ви думали зайшов, коли ми були там?

Емма розгубилася. Тон вказував на якогось давнього знайомого, але звідкіля вона могла знати?

— Найтлі! — продовжила місіс Елтон. — Сам Найтлі! От поталанило, правда ж? Бо коли він якось заходив, мене не було вдома, тож я раніше ніколи його не бачила; він викликав мій великий інтерес як близький друг містера Е. Я так часто чула "мій друг містер Найтлі", що мені дуже кортіло його побачити. Мушу віддати належне моєму саро sposo[1] — йому дійсно не слід соромитися свого друга. Найтлі — справжній джентльмен. Він, безперечно, справляє враження істинного джентльмена.

На щастя, вже час було йти, і вони попрощались. Емма нарешті змогла перевести подих.

— Яка нестерпна жінка! — відразу ж вирвалося в неї. — Вона навіть гірша, ніж я

гадала. Абсолютно нестерпна! "Найтлі"! Не вірю власним вухам! "Найтлі"! Ніколи в житті його не бачила і називає "Найтлі"! Ти диви — ще й виявила, що він джентльмен! Нікчемна вискочка, вульгарна істота — зі своїм містером Е., своїм caro sposo, багатим внутрішнім світом і з усіма своїми манерами, від яких відгонить нахабною претензійністю та позбавленим смаку вбранням! Навіть спромоглася виявити, що містер Найтлі — джентльмен! Сумніваюся, що він зможе відповісти їй тим же компліментом і виявити, що вона — справжня леді. Це щось неймовірне! Ще й мала нахабство запропонувати нам разом відкрити музичний клуб! Можна подумати, що ми — найщиріші подруги! А що вона казала про місіс Вестон! їй, бачите, дивно, що людина, яка мене виростила й виховала, є шляхетною пані! Гірше вже нікуди. Такого я ще не бачила! Вона перевершила всі мої побоювання. Та її просто соромно порівнювати з Гарріет. А що сказав би їй Френк Черчілль, коли б тут був? Ото б він розлютився, ото б потішився! Ой! Знову я про нього думаю. Завжди перший, хто спадає мені на думку! Сама себе спіймала! Я так часто думаю про Френка Черчілля, що...

Усе це промайнуло в її думках так швидко, що на той час, коли її батько встиг заспокоїтися після сум'яття, викликаного від'їздом подружжя Елтонів, вона знову могла слухати більш-менш уважно.

— Ну що, серденько, — обережно почав він, — зважаючи на те, що ми ніколи раніше її не бачили, вона видається мені дівчиною дуже гарною; і мені здалося також, що ти їй дуже сподобалася. Щоправда, говорить вона надто швидко. Трохи швидше, ніж треба, і це неприємно на слух. Та може, я прискіплюся: незнайомі голоси дратують мене; а говорити так, як ти і сердешна міс Тейлор, не вміє ніхто. Однак виглядає вона дівчиною дуже ввічливою та гарно вихованою, тож можна не сумніватися, що буде містеру Елтону доброю дружиною. Однак гадаю, що краще б він не одружувався. Я вибачився, як умів, за те, що не спромігся нанести візит йому і місіс Елтон із приводу цієї щасливої нагоди. Сказав, що сподіваюся це зробити протягом літа. Але все ж таки треба було раніше. Негоже, коли забувають засвідчити пошану молодій. Гай-гай! От і видно, що я стара і хвора людина! Але так боюся отого повороту на Церковний провулок!

— І ваші вибачення, сер, звичайно ж, було прийнято. Містер Елтон знає вас.

— Так, але ж дівчина... молода дружина... Мені слід було, по можливості, засвідчити їй свою пошану. А то вийшло дуже некрасиво.

— Але, любий тату, ти ж не прихильник шлюбу; тож чи слід тобі так турбуватися про засвідчення своєї пошани молодій? Хіба це може бути обов'язком для тебе? Якщо ти надаватимеш цьому такої уваги, то лише сприятимеш одруженням.

— Та ні, моя люба, я ніколи нікого не заохочую одружуватись, але завжди вважав за необхідне приділяти належну увагу дамі — а особливо непросто забувати про молодих дружин. За загальним визнанням, основна увага має припадати саме їм. Як тобі відомо, моя люба, молода завжди є першою особою в будь-якому товаристві, інші ж можуть бути ким завгодно.

— Але, тату, що це, як не спонука до одруження? Ніколи б не подумала, що ти

будеш заохочувати подібні марнославні приманки для горопашних молодих дівиць.

— Серденько, ти мене не розумієш. Це — справа звичайної ввічливості й доброго виховання, що нічого спільного не має зі спонуканням людей до одруження.

Емма припинила розмову. Її батько починав нервуватись і нездатен був зрозуміти її. Вона подумки повернулася до провинностей місіс Елтон і довго, дуже довго зайнята була тільки ними.

Розділ 15

І надалі Емма не відкрила для себе нічого такого, що змусило б її змінити свою погану думку про місіс Елтон. Її перші спостереження виявилися в основному правильними. Якою місіс Елтон видалась їй під час другої зустрічі, такою вона виявилась і при всіх наступних їхніх зустрічах: пихатою, самовпевненою, фамільярною, малоосвіченою та погано вихованою. Вона була не дуже красивою, не дуже здібною та не дуже розумною, і з цієї останньої причини вважала, що з її появою притаманне їй неабияке знання життя сприятиме пожвавленню і поліпшенню сільської глушини; в її уяві міс Гокінс посідала колись у товаристві таке високе місце, що його змогла б перевищити тепер своєю значущістю лише місіс Елтон.

І не було підстав вважати, що містер Елтон думав інакше, ніж його дружина. Здавалося, він почувається з нею не лише щасливим, а ще й пишається нею. Він виглядав вдячним самому собі за те, що привіз до Гайбері таку жінку, з якою не може зрівнятися навіть міс Вудхаус; більшу ж частину її нових знайомих це абсолютно влаштовувало, бо вони звикли погоджуватись і не звикли до самотійних суджень, заглядали до рота завжди люб'язній міс Бейтс або як природну річ сприймали те, що молода обов'язково мусить бути такою ж розумною і приязною, якою вона себе проголошувала. Тож слава місіс Елтон переходила, як і належить, із уст в уста без будь-яких перешкод з боку міс Вудхаус, яка всіляко наполягала на своєму першому враженні та з готовністю й люб'язністю повторювала, що молода є "приємною і вишукано вбраною".

А в одному відношенні місіс Елтон виявилася навіть гіршою, ніж видалася спочатку. Змінилось її ставлення до Емми. Мабуть, образившись за той недостатній ентузіазм, із яким було зустрінuto її пропозиції щодо встановлення дружніх стосунків, вона теж у свою чергу стала стриманішою, а потім поступово — набагато холоднішою і відстороненішою; і хоча було досягнуто якраз потрібного ефекту, недоброзичливість, яка до нього спричинилася, неминуче збільшувала неприязнь з боку Емми. А ще вона — та й містер Елтон — погано ставилися до Гарріет. Вони зневажали та ігнорували її. Емма сподівалася, що це неодмінно стане швидкодіючим зцілювальним засобом для Гарріет; але здогадка про причини такої поведінки сильно пригнічувала їх обох: ясно було, що почуття сердешної Гарріет стали жертвою подружньої відвертості, причому скоріш за все її роль у цій історії було подано в найнепривабливішому світлі, а його — у найвигіднішому. Тому не дивно, що вона стала об'єктом їхньої обопільної неприязні. Коли сказати вже було нічого, то завжди легко було вдатися до паплюження міс Вудхаус; і та ворожість, яку вони не наважувалися виявити як відверту неповагу до неї,

знайшла вихід у презирливому ставленні до Гарріет.

Місіс Елтон пройнялася надзвичайною симпатією до Джейн Ферфакс, причому відразу ж — із самого початку їхнього знайомства, а не тому, що стан війни з однією дівчиною обов'язково передбачав дружбу з іншою; їй було мало цілком природних і зрозумілих у цьому випадку виявів захоплення — без будь-якого клопотання з чийогось боку, прохання і виконання обов'язку вона просто хотіла допомагати їй і приятелювати з нею.

Ще до того, як Емма втратила її довіру — десь під час їхньої третьої зустрічі, місіс Елтон повідала їй всі свої наміри, від яких відгонило донкіхотством і фальшивим милосердям:

— Міс Вудхаус, Джейн Ферфакс просто чарівна. Я до краю захоплена Джейн Ферфакс. Таке миле і цікаве створіння! Така стримана і шляхетна, така талановита! Кажу вам, я не сумніваюся, що її здібності надзвичайні! Не побоюся сказати, що грає вона пречудово. Я знаюся на музиці достатньо, щоб із упевненістю це стверджувати. О, яка вона чарівна! Можете сміятися з моєї емоційності, але, здається, я тільки те й роблю, що говорю про Джейн Ферфакс. А її доля просто не може не викликати співчуття! Міс Вудхаус, ми мусимо докласти зусиль і спробувати зробити що-небудь для неї. Ми маємо посприяти її утвердженню в житті. Неприпустимо, щоб такий талант, як у неї, перебував у безвісті. Сподіваюся, вам відомі ось ці поетичні рядки:

Ніким не бачені, ті квіти рум'яніють,

Відчути нікому їх марний аромат.

Не можна допустити, щоб ці рядки справдились у долі милої Джейн Ферфакс.

— Не думаю, що така небезпека існує, — спокійно зауважила Емма. — І коли ви краще познайомитеся із ситуацією міс Ферфакс та дізнаєтесь, якою була її попередня домівка в полковника Кемпбелла та його дружини, то ви, напевне, облишите думку про те, що її таланти нікому не відомі.

— Але ж люба міс Вудхаус, тепер вона така самотня, всіма забута й покинута; пропадає надаремне. Тим привілеєм, що вона користувалася ними в Кемпбеллів, настав украй болісний кінець! Вона не може цього не відчувати. Я впевнена в цьому. Вона дуже пригнічена й мовчазна. Видно, що відчуває брак підтримки. Через це вона подобається мені ще сильніше. Мушу зізнатися, що для мене — це спонuka до дії. Я — велика прихильниця сором'язливості; на мою думку, ця риса нечасто зустрічається в житті. Але коли зустрічаєш її в людини, пригніченої життям, то це викликає надзвичайну до неї прихильність. О! Кажу вам, Джейн Ферфакс — особа просто чарівна, і я навіть висловити не можу, як сильно вона мене цікавить!

— Ви, бачу, дійсно схвильовані надзвичайно, але я не уявляю, як ви чи хтось інший із тутешніх знайомих міс Ферфакс — хтось із тих, хто знали її довше, ніж ви, — можуть допомогти їй у якийсь інший спосіб, окрім...

— Люба міс Вудхаус, тим, кому достає рішучості діяти, здатні зробити багато. Ви і я нічого не мусимо боятися. Якщо ми подамо приклад, то багато хто наслідуватиме його мірою власних можливостей, хоча не всі мають такі можливості, як ми. Для того, щоб

забирати і відвозити її додому, ми маємо карети, а наш стиль життя, якщо додати до нього Джейн Ферфакс, ніколи і ніяк від цього не постраждає. Мені дуже не сподобається, якщо Райт коли-небудь подасть нам такий обід, котрий змусить мене жалкувати, що я замовила не більше, ніж Джейн Ферфакс здатна з'їсти. Я такого не розумію. І навряд чи зрозумію, враховуючи те, до чого я звикла. Можливо, найбільша небезпека для мене полягає в тому, щоб не займатися домашнім господарством надто багато і не витратити гроші недбало. Мабуть, Кленовий Гай буде моїм зразком більшою, ніж слід, мірою, бо куди вже нам до статків мого зятя, містера Саклінга! Що ж стосується привернення уваги до Джейн Ферфакс, то тут я налаштована рішуче. Я обов'язково запрошуватиму її до себе, коли тільки зможу, — виводитиму її в товариство, для виявлення її талантів проводитиму музичні вечори та постійно підшукуватиму їй підходящу роботу. Коло моїх знайомств дуже широке, і я не сумніваюся, що незабаром для неї знайдеться місце. І, звичайно ж, я особисто відрекомендую її моєму зятю та сестрі, коли вони до нас приїдуть. Я певна, що вона їм сподобається надзвичайно; а коли вони трохи познайомляться, то її страхи та стриманість розвіються повністю, бо в манерах обох моїх родичів немає нічого такого, щоб не налаштовувало на заспокійливий лад. Коли вони будуть у нас, я запрошуватиму її дуже часто, і думаю навіть, що інколи їй знайдеться місце в ландо під час наших виїздів на природу.

"Бідолашна Джейн Ферфакс! — подумала Емма. — Перед ким ти завинила, щоб заслужити таке? Може, і вчинила негарно з містером Діксоном, але це явно надмірне покарання! Доброта і протекція місіс Елтон! От завела — "Джейн Ферфакс" та "Джейн Ферфакс"! Боронь Боже, ще насмілиться ходити і примовляти: "Емма Вудхаус, Емма Вудхаус"! Слово честі, немає меж розпущеності язика в цієї жінки!"

Та Еммі більше не довелося вислуховувати таких показних заяв — розрахованих тільки на неї та навмисне для неї щедро розцяцькованих улесливостями типу "люба міс Вудхаус". Невдовзі ставлення місіс Елтон до неї зазнало зміни, і їй дали спокій — більше не силували стати ні близькою подругою місіс Елтон, ні діяльною патронесою Джейн Ферфакс (під чуйним керівництвом тієї ж місіс Елтон); і наразі Емма не більше за інших знала про її почуття, наміри та вчинки.

Тож тепер Емма стала з цікавістю спостерігати за подіями, що відбувалися. Вдячність міс Бейтс за турботу місіс Елтон про Джейн була зразком безхитрісної простоти і сердечного тепла. Місіс Елтон дійсно була для неї наче якась знаменитість, — надзвичайно приязною, люб'язною і чарівливою жінкою — такою ж всебічно розвинутою, талановитою і поблажливою, якою вона хотіла виглядати. Емму дивувало тільки, з якого це рожна Джейн слід приймати цю турботу і терпимо ставитися до місіс Елтон — а саме це вона і робила. То розповідали, що вона прогулювалася з Елтонами, то — що засиджувалась в Елтонів, а одного разу навіть провела з Елтонами цілісінський день! Це було неймовірно! Вона й гадки не мала, що добрий смак і гордість міс Ферфакс дозволять їй витримати таке товариство і приятельство, на які вона могла розраховувати в будинку священика.

"Вона — це загадка, просто якась загадка! — міркувала Емма. — Із власної волі

залишається тут місяць за місяцем, потерпаючи від усіляких нестатків! А тепер їй до вподоби терпіти приниження від уваги до неї місіс Елтон, від її беззмістовних розмов, замість того щоб повернутися до своїх незмірно вищих приятелів, які її завжди любили справжньою, безкорисливою любов'ю".

Спочатку вважалося, що Джейн прибула до Гайбері на три місяці, бо на три місяці до Ірландії від'їхали Кемпбелли. Але нещодавно вони пообіцяли своїй дочці пробути в неї принаймні до середини літа, тож Джейн отримала нове запрошення приєднатися там до них. Якщо вірити міс Бейтс — а все це виходило від неї, — місіс Діксон особливо наполягала на приїзді. Якби Джейн наважилася-таки їхати, то знайшлися б відповідні кошти, було би прислано слуг, задіяно друзів — було б усунуто всі можливі подорожні труднощі; та вона все одно відмовлялася!

"Напевне, вона має якусь вагомішу, ніж здається, причину, щоб відмовитися від такого запрошення, — ось до якого висновку прийшла Емма. — Напевне, вона відбуває якесь покарання, накладене на неї Кемпбеллами або нею самою. Тут хтось виявляє великий страх, велику обережність і велику рішучість, їй заборонено бути з Діксонами. І хтось є автором цієї заборони. Але чому ж тоді вона погоджується спілкуватися з Елтонами? А це окрема загадка".

Після того, як вона вголос поділилася своїм здивуванням із тими нечисленними людьми, що знали про її ставлення до місіс Елтон, місіс Вестон придумала для Джейн таке виправдання:

— А чому ми маємо вважати, що їй дуже подобається бувати в домі священика, моя люба Еммо? Просто це краще, ніж весь час сидіти вдома. Її тітка — створіння добросерде, але як постійна компаньйонка, напевне, є надзвичайно набридливою. Перш ніж засуджувати її смак стосовно того, куди вона йде у гості, слід зважити на те, звідки вона йде.

— Ви маєте рацію, місіс Вестон, — емоційно зазначив містер Найтлі, — міс Ферфакс не гірше за будь-кого з нас здатна сформулювати правдиве уявлення про місіс Елтон. Якби вона мала змогу обирати, з ким спілкуватися, то вона б не обрала її. Але, — докірливо посміхнувшись Еммі, — від місіс Елтон вона отримує саме ту увагу, котрої не отримує більше ні від кого.

Емму вразила його емоційність; їй також здалося, що місіс Вестон крадькома на неї поглянула. Злегка почервонівши, вона швидко відповіла:

— Увага з боку місіс Елтон, на мою думку, мала б видаватись огидною для міс Ферфакс, а не подобатися їй. Не розумію, що привабливого може бути в запрошеннях місіс Елтон?

— Я не здивуюся, — мовила місіс Вестон, — якщо міс Ферфакс просто змушена це робити, спровокована тим запопадливим завзяттям, із яким її тітка приймає ці люб'язності від місіс Елтон. Скоріш за все бідолашна міс Бейтс зобов'язала до цього свою племінницю і похапливо заохотила її виявляти дружні почуття, сильніші за ті, що підказував би їй здоровий глузд, попри цілком природний потяг до певної різноманітності.

Обом жінкам хотілося знову почути містера Найтлі, тож через якусь мить він мовив:

— Тут слід зважити ще на одну річ — місіс Елтон розмовляє із міс Ферфакс зовсім по-іншому, ніж розповідає про неї. Нам усім відома різниця між займенниками "він" або "вона" і "ти" — прямим звертанням, що ми ним користуємося. Під час особистого спілкування одне з одним усі ми відчуваємо вплив чогось такого, що перебуває поза межами звичної ввічливості, чогось набутого раніше. В особистій розмові ми нікому не висловимо відверто тих неприємних натяків, що могли переповнювати нас лише годину тому, бо відчуваємо різницю між ситуаціями. А ще, окрім впливу цього загального принципу, можете не сумніватися, що місіс Елтон благоговіє перед міс Ферфакс, бо відчуває вищість як її розуму, так і манер, і що сам на сам місіс Елтон ставиться до неї з усією належною повагою. Мабуть, така жінка, як Джейн Ферфакс, ніколи не траплялася місіс Елтон раніше, тож ніяка міра марнославства не завадить їй визнати — принаймні у вчинках, якщо не в думках — свою нікчемність у порівнянні з нею.

— Знаю, що ви дуже високої думки про Джейн Ферфакс, — сказала Емма. Її думками заволодів малий Генрі, а занепокоєння укупі з делікатністю позбавили її впевненості, і вона не знала, що сказати далі.

— Так, — прозвучала відповідь, — напевне, всі знають, якої я про неї високої думки.

— Однак, — швидко почала було Емма з грайливим виглядом, але враз спинилася — ні, все ж, мабуть, було краще дізнатися про найгірше відразу ж — тож вона продовжила так само швидко, — напевне, ви й самі можете не здогадуватися, наскільки високою є ваша думка про неї. Одного дня міра вашої захопленості нею може застукати вас зненацька.

У цей момент містер Найтлі морочився з нижніми застібками своїх товстих шкіряних гамашів, і чи то зусилля, з яким він намагався з'єднати їх, чи то щось інше, змусило його почервоніти, коли він відповів:

— Ага! І ви туди ж! Одначе ви безнадійно спізнилися. Містер Коул натякнув мені про це ще шість тижнів тому.

Він зробив паузу. Емма відчула, як місіс Вестон злегка наступила їй на ногу, і тому не знала, що казати. Через якусь мить він продовжив:

— Можу запевнити вас, цього ніколи не трапиться. Гадаю, що міс Ферфакс не дала б мені згоди, якби я попросив її руки, я ж зі свого боку абсолютно не сумніваюся, що ніколи цього не зроблю.

Емма, зацікавившись, теж наступила на ногу своєї подруги; вона була така задоволена почутим, що вигукнула:

— Ви ж не марнославні, містере Найтлі? Давайте я зроблю їй пропозицію від вашого імені!

Здавалося, він не почув її; він замислився і трохи згодом відповів; у голосі його пролунало незадоволення:

— Так, значить, ви збирались одружити мене із Джейн Ферфакс?

— І зовсім ні. Ви й так мене багато лаяли за влаштування шлюбів, тому я не могла

дозволити собі таку вільність із вами. Те, що я тільки-но сказала, не означає нічого. Зазвичай подібні речі мовляться без будь-якого наміру сказати щось серйозне. Боже борони, я не мала ані найменшого бажання, щоб ви одружились із Джейн Ферфакс або з якоюсь іншою Джейн. Були б ви одружені, ви не змогли б отак невимушено приходити й сидіти з нами.

Містер Найтлі знову замислився. І ось яким був результат його глибокодумних міркувань:

— Ні, Еммо, гадаю, що міра моєї захопленості нею ніколи не застукла мене зненацька. Запевняю вас, що в такому плані я про неї зовсім не думав. — А трохи згодом додав: — Джейн Ферфакс — надзвичайно чарівна молода жінка, але навіть вона не є бездоганною. Має одну ваду. Їй бракує тієї відкритості вдачі, яку чоловіки бажають бачити в своїх дружинах.

Емма не могла не зрадіти, зачувши, що у Джейн Ферфакс виявилася хоч якась вада.

— Що ж, — сказала вона, — сподіваюсь, ви швидко втихомирили містера Коула?

— Так, дуже швидко. Він мені натякнув про це, а я відповів йому, що він помиляється; він вибачивсь і більше нічого не питав. Коул не прагне бути розумнішим чи кмітливішим за своїх сусідів.

— У цьому відношенні він такий несхожий на люб'язну місіс Елтон, яка хоче бути і розумнішою, і кмітливою за цілий світ! Цікаво було б почути, як вона говорить про Коулів, як вона їх називає! Яке ж імення вживає вона для них, аби воно було достатньо фамільярно-вulgарним? Вас іменує "Найтлі". А що ж тоді придумала для містера Коула? Тому мені зовсім не дивно, що Джейн Ферфакс приймає її запрошення і погоджується навідуватися до неї. Місіс Вестон, ваш аргумент мені більше до вподоби. Я скоріше піддамся спокусі втекти від міс Бейтс, ніж повірю в триумф розуму міс Ферфакс над розумом місіс Елтон. Не вірится в здатність місіс Елтон визнати себе нижчою за неї в думках, словах або вчинках; у здатність стримувати себе поза межами дії її хирлявих правил благопристойності. Я ніяк не повірю в те, що вона не зможе не ображати безперервно свою співрозмовницю похвалою, заохоченням і пропозицією своїх послуг. А також у те, що вона не буде безперервно і в подробицях змальовувати свої грандіозні наміри: від забезпечення пристойного заміжжя до запрошення її взяти участь у тих захоплюючих виїздах на природу, що мають відбутися в ландо.

— Джейн Ферфакс — людина емоційна, — сказав містер Найтлі. — Я не звинувачую її в бракові емоцій. Наскільки здогадуюсь, вона має сильні почуття і прекрасний характер у розумінні його здатності ці почуття передбачати, заспокоювати або контролювати. Але все ж йому бракує відвертості. Вона стримана, здається, навіть стриманіша, ніж була раніше. Мені ж подобаються натури відкриті. Ні, доки Коул не натякнув мені про мою начебто небайдужість до неї, це ніколи не спало мені на думку. Так, я дійсно зустрічавсь і розмовляв із Джейн Ферфакс — завжди із захопленням і задоволенням, — але без будь-якої задньої думки.

— Ну що, місіс Вестон, — тріумфально мовила Емма, коли він пішов, — що ви тепер скажете про наміри містера Найтлі одружитись із Джейн Ферфакс?

— Знаєте, люба Еммо, як на мене — то він надто багато думає про те, що її не любить, тож я не здивуюся, коли, врешті-решт, він скінчить тим, що таки полюбить її. Ви мене не переконали.

Розділ 16

Усякий в Гайбері та його околицях, хто хоч раз бував у містера Елтона, поспішав засвідчити йому свою шану з приводу його одруження. На його честь і на честь його дружини влаштовувались обідні та вечірні прийоми; запрошення йшли швидким потоком, і тому в місіс Елтон невдовзі закралася приємна підозра, що їм уже не судилося мати хоча б один незайнятий день.

— Тепер я бачу, до чого воно насправді йде, — сказала вона. — Тепер я бачу, яке мені тут судилося життя! Так можна швидко перетворитися на п'яниця та гуляк! Ми просто в моду ввійшли! Якщо це і є сільське життя, то я не бачу в ньому нічого страшного. Кажу вам, із понеділка до суботи ми не мали жодного вільного дня! Жінка з меншими, ніж у мене, можливостями — і та не мала б тут ніяких проблем.

Вона не пропускала жодного запрошення, всі вони були для неї доречними. Унаслідок сформованих під час її перебування в Баті звичок вечірні прийоми були для неї чимось абсолютно природним, а Кленовий Гай прищепив їй смак до прийомів обідніх. Вона була трохи шокована відсутністю другої вітальні, невдалими тістечками й тим, що в Гайбері на картярських вечорах не подавали морозива. Місіс Бейтс, місіс Перрі, місіс Годдард та інші сильно відстали в плані світського життя, але нічого! Незабаром вона покаже їм, як слід усе облаштовувати. Якось улітку вона обов'язково віддячить за виявлену їм пошану і влаштує один надзвичайно розкішний прийом, під час якого кожен картярський стіл матиме свій окремий канделябр і нерозпечатані колоди карт — усе буде як годиться, а для рознесення закусок і напоїв у належний час і в належному порядку будуть залучені додаткові слуги.

Тим часом Емма теж мусила дати в Гартфілді обід на честь Елтонів. Відставати від інших не личило, бо інакше вона могла би стати об'єктом негідних підозр, і її б визнали спроможною на варті осуду дрібні капості. Отже, як не крути, а прийом обов'язково треба було влаштувати. Після приблизно десятихвилинного Емминого умовляння містеру Вудхаусу, врешті-решт, здалося, що він не має заперечень проти такого обіду; він зробив лише своє звичне застереження, що не хоче сидіти в кінці столу, після чого мали звичну проблему, вирішуючи, хто там сидітиме замість нього.

Зате було мало проблем із вирішенням, кого запрошувати. Крім Елтонів, це мусили бути Вестони і містер Найтлі; а ще там цілком природно і не менш обов'язково мала бути сердешна крихітка Гаррієт — вона би стала восьмою. Але її запрошували з меншою охотою, тому Емма внаслідок багатьох причин була дуже задоволена, коли та попросила дозволити їй відхилити запрошення. Бути в одному з ним товаристві — то було б для неї занадто. Вона ще не зовсім готова бачити його разом зі своєю чарівною та щасливою дружиною — і почуватися при цьому цілком комфортно. Якщо міс Вудхаус не буде заперечувати, то краще вона залишиться вдома. Саме цього і бажала б Емма, якби вважала таке бажання здійсненним. Вона була в захваті від сили духу своєї юної

подруги — бо її рішення не йти на прийом і залишитися вдома якраз і свідчило про силу духу; тепер же вона мала змогу запросити саме ту людину, котрій призначалося стати восьмою: Джейн Ферфакс. Із часу своєї останньої розмови з місіс Вестон і містером Найтлі Емма частіше, ніж зазвичай, зазнавала докорів сумління щодо Джейн Ферфакс. Слова містера Найтлі все не виходили в неї з голови. Якось він сказав, що Джейн Ферфакс отримує від місіс Елтон саме ту увагу, котрої не отримує більше ні від кого.

"Саме так воно і є, — розмірковувала Емма, — принаймні стосовно мене, а саме це він і мав на увазі, і саме це — великий для мене сором. Ми — одного з нею віку... я вже давно з нею знайома... слід було ставитися до неї приязніше. Тепер же вона ніколи не ставитиметься до мене з симпатією. Надто довго я її ігнорувала. Але тепер я виявлю їй більшу, ніж раніше, повагу".

На кожне запрошення була отримана схвальна відповідь. Усі були незайняті, і всі були раді прийти. Однак на цьому підготовка до обіду не закінчилася. Виникла одна нещаслива обставина. Двох найстарших дітлахів Джона Найтлі колись запросили провести кілька весняних тижнів у дідуса та тітоньки, тож їхній татусь запропонував сам приїхати з ними до Гартфілда і пробути там цілий день, а якраз на цей день і припадав призначений прийом. Його професійні обов'язки не дозволяли йому перенести цей візит, але і батько і дочка були занепокоєні таким поворотом подій. Містер Вудхаус вважав, що коли на обід збираються восьмеро людей, то це — той максимум, який здатні витримати його нерви, але ж очікувався ще й дев'ятий; тому Емма побоювалася, що цей дев'ятий буде не в захваті від того, що, приїхавши до Гартфілда лише на дві доби, потрапить на обідній прийом.

Еммі вдалося заспокоїти свого батька навіть краще, ніж саму себе, подавши справу таким чином, що хоча містер Найтлі і стане дев'ятим, зайвого шуму від нього буде небагато, бо він завжди здебільшого відмовчувався. Ось для неї ця переміна дійсно буде несприятливою, бо їй доведеться тепер сидіти не напроти його брата, а напроти нього самого, і споглядати його серйозну міну та слухати, як він із явною неохотою розмовляє.

Доля виявилася прихильнішою до містера Вудхауса, ніж до Емми. Джон Найтлі приїхав, але містера Вестона несподівано викликали до міста, і в день, коли мав відбутися обід, він мусив бути у від'їзді. Існувала можливість його повернення надвечір, але до обіду він ніяк не встигав. Містер Вудхаус заспокоївся зовсім; і його умиротворений вигляд, а також прибуття двох хлопчаків, і та філософська незворушність, із якою її зять сприйняв свою гірку долю, усунули основну причину Емминої стурбованості.

Призначений день настав, із належною пунктуальністю прибули гості, і містер Джон Найтлі відразу ж заходився демонструвати, яким люб'язним він може бути. Замість того, щоб потягнути свого брата до вікна, коли всі очікували на обід, він почав розмову з міс Ферфакс. На місіс Елтон, що була настільки елегантною, наскільки їй дозволяли мережива і перлини, він подивився мовчки, бажаючи побачити якраз

достатньо, щоб розповісти потім Ізабеллі; але міс Ферфакс була давньою знайомою, дівчиною спокійною і мовчазною, тож із нею він міг поговорити. Зустрів її перед сніданком, повертаючись із прогулянки зі своїми хлопчиками, саме тоді, коли почав накрапати дощ. Щодо цього можна було зробити деякі ввічливі зауваження, тож він почав:

— Сподіваюся, що сьогодні вранці ви не ходили далеко, міс Ферфакс, а то неодмінно промокли б. Ми і то ледве встигли потрапити додому. Сподіваюся, що ви повернулися відразу ж.

— Я лише заходила на пошту, — відповіла вона, — і встигла повернутися додому ще до того, як дощ посилився. Це моє щоденне доручення. Коли я тут буваю, завжди забираю листи. З мого боку це і допомога, і привід не сидіти вдома. Мені корисні прогулянки перед сніданком.

— Так, але, мабуть, не прогулянки під дощем.

— Звичайно, але коли я виходила, дощу зовсім не було.

Містер Джон Найтлі посміхнувся і відповів:

— Тобто ви хочете сказати, що, незважаючи на дощ, вирішили-таки пройтися, бо коли я мав приємність зустріти вас, ви і шести ярдів не відійшли від своїх дверей; а Генрі та Джон на той час уже давно втратили лік краплям дощу. В якийсь період нашого життя пошта криє в собі велику привабливість. Коли ж ви доживете до мого віку, то вам почне здаватися, що листи ніколи не варті того, щоб ходити за ними на пошту під дощем.

Спалахнув слабкий рум'янець і пролунала така відповідь:

— Навряд чи я коли-небудь опинюся в ситуації, схожій на вашу, коли дорогі для мене люди завжди будуть під боком, тому я не можу сподіватися, що буду байдужою до листів тільки через те, що стану старшою.

— Байдужою?! О, ні! Я і гадки не мав, що ви станете байдужою. Листи не мають до байдужості ніякого відношення; часто-густо листи — це справжня біда.

— Ви говорите про листи, в яких ідеться про бізнес; у моїх же листах ідеться про дружбу.

— Мені часто здавалося, що останні є ще гіршими, — пролунала холодна відповідь. — Бізнес, як відомо, інколи може принести гроші, а дружба — майже ніколи.

— Та годі вам, ви, напевне, жартуєте. Я досить добре знаю містера Найтлі й не сумніваюся, що він не гірше за інших знає ціну дружби. Я готова повірити, що листи для вас значать мало, набагато менше, ніж для мене, але справа не в тому, що ви на десять років старші за мене; різниця не у віці, а у становищі. Ви завжди матимете дорогих вам людей поруч із вами, я ж — більше, мабуть, ніколи; і тому, доки я не переживу всі мої уподобання, думаю, що пошта завжди буде спроможна витягувати мене на вулицю й у гіршу, ніж сьогодні, погоду.

— Говорячи про те, що ви змінитеся з часом, із плином років, — сказав Джон Найтлі, — я мав на увазі зміну становища, що її зазвичай приносить із собою час. Вважаю, що до першого неодмінно входить друге. Зазвичай час послаблює

прив'язаність до людей, що перебувають за межами щоденного кола спілкування — але не таку зміну я пророкував для вас. Дозвольте мені, міс Ферфакс, як вашому давньому приятелю, сподіватися, що і через десять років ви матимете біля себе стільки ж об'єктів вашої уваги, скільки маю їх я.

Це було сказано по-доброму, без будь-якого бажання підштрикнути. Здавалося, що її люб'язне "дякую" призначалося для того, щоб із усмішкою полишити цю тему, але несподіваний рум'янець, тремтячі губи, сльоза в куточку ока свідчили про те, що за цим крилися серйозні почуття і що Джейн Ферфакс було зовсім не до сміху. Тут її увагою заволодів містер Вудхаус, котрий — відповідно до свого звичаю в подібних випадках — якраз обходив гостей, розсипаючись у компліментах перед дамами; вона була останньою, тож із усією притаманною йому лагідною ввічливістю він мовив:

— Я з жалем дізнався, міс Ферфакс, що ви сьогодні вранці потрапили під дощ. Молоді панночки мусять турбуватися про себе. Молоді панночки — як ніжні квіти. Вони мають турбуватися про власне здоров'я та колір обличчя. Серденько, ви поміняли панчохи?

— Так, сер, я їх поміняла, справді. Дуже вдячна вам за вашу ласкаву турботу про мене.

— Моя люба міс Ферфакс, дівчатам украй необхідно берегтися. Сподіваюсь, що ваші бабуса й тітка в доброму здоров'ї. Вони — мої дуже давні приятельки. Шкода, що здоров'я не дозволяє мені бути кращим сусідом. Ви робите нам сьогодні велику честь, авжеж. Ми з моєю донькою дуже вдячні вам за вашу доброту і надзвичайно раді бачити вас у Гартфілді.

Після такої промови цей добросердий, ввічливий і вже немолодий чоловік зміг присісти, знаючи, що, виявивши кожній красуні свою доброзичливість і налаштувавши її на невимушений лад, він тим самим добре виконав свій обов'язок господаря.

На той час новина про прогулянку під час дощу досягла місіс Елтон, тож вона не забарилася висловити Джейн свої докори.

— Люба моя Джейн, що я чую? Ви ходили до пошти під дощем! Та хіба ж так можна! Як ви могли таке утнути, неслухняна дівчинко? І як же я могла таке прогледіти!

Виявивши терплячість надзвичайну, Джейн запевнила її, що вона не застудилася.

— О, тільки не треба мені цього казати. Ви — противна неслухняна дівчинка і вам байдуже до свого здоров'я. До пошти — під дощем! Оце так! Місіс Вестон, ви коли-небудь чули про щось подібне? Тут нам, безперечно, треба застосувати владу.

— Щодо влади — не знаю, — ласкаво і переконливо мовила місіс Вестон, — а от від поради утриматися не можу. Міс Ферфакс, вам не слід так ризикувати. З вашою схильністю до сильних застуд, вам дійсно необхідно бути надзвичайно обережною, особливо в цю пору року. Я завжди вважала, що весна потребує додаткової обережності. Краще нехай ваші листи почекають годину-дві, а може, й півдня, ніж піддавати себе ризику нової застуди. До речі, як ваше самопочуття зараз — ви не застудились? Я вірю у вашу розважливість. Несхоже, щоб ви знову на таке наважилися.

— А вона просто не зможе більше на таке наважитися, — не забарилася знову приєднатися до розмови місіс Елтон. — Ми їй більше не дозволимо цього робити. — Вона значуще кивнула головою: — Тут необхідно домовитися, просто конче необхідно. Я поговорю з містером Е. Служник, котрий ходить щоранку за нашими листами — один із нашої прислуги, забула як звати, — питатиметься і про ваші й занесиме їх вам. Це усуне труднощі. Гадаю, що ви не відмовите у такій послuzі з нашого боку, Джейн.

— Ви надзвичайно ласкаві, — відповіла Джейн. — Але я не можу відмовитися від своєї вранішньої прогулянки. Лікар порадив мені якомога більше бувати на свіжому повітрі, тож мені кудись треба ходити, і пошта — це слухний привід; і повірте мені — навряд чи коли-небудь іще погода вранці була такою поганою, як сьогодні.

— Моя люба Джейн, я не хочу про це більше слухати. Справу вирішено, принаймні настільки, наскільки можна щось вирішити без згоди мого пана і володаря, — манірно хихикаючи. — Отож, місіс Вестон, нам з вами слід бути обережнішими в своїх висловлюваннях! Але я влещую себе думкою, люба моя Джейн, що якийсь вплив іще маю. Тож якщо для мене не виникне якихось нездоланих перешкод, то можете вважати це питання закритим.

— Вибачте, — серйозно мовила Джейн, — я ніяк не можу погодитися на таку домовленість, що створює зовсім непотрібні ускладнення для вашого слуги. Якби це доручення не приносило мені задоволення, то його виконувала б, як це завжди робиться за моєї відсутності, служниця моєї бабусі.

— Але ж, серденько, Петті і так має багато роботи! А нам — так просто за щастя чимось зайняти своїх слуг.

Вигляд Джейн свідчив, що вона не збиралася здаватися; але замість відповіді знову почала розмову з містером Джоном Найтлі.

— Пошта — заклад просто дивовижний! — сказала вона. — Які гідні подиву безперебійність і швидкість доставки! Як уявиш усе, з чим вона має впоратися і все те, з чим вона умудряється впоратися так добре, то просто дивом дивуєшся!

— Дійсно, пошта — заклад добре керований.

— А недбалість і помилки трапляються так рідко! Настільки рідко, що коли вже якийсь із тих тисяч листів, що безперервно циркулюють королівством, і потрапляє за хибною адресою, то можна бути певним, що жоден із мільйона не загубиться! А коли зважити на розмаїття почерків, серед котрих зустрічаються такі нерозбірливі, що їх доводиться розшифровувати, то подив стає ще більшим.

— Конторські службовці виробляють уміння в результаті звички. Спочатку треба виробити чіпкість погляду і спритність рук — якості, що поліпшуються в ході постійної роботи. Якщо вам потрібне додаткове пояснення, — продовжив він із усмішкою, — то їм за це ще й платять. Оце і є основа їхньої ефективної роботи. Суспільство платить і тому має повне право розраховувати на добру якість обслуговування.

Потім поговорили про різноманітність почерків і зробили відповідні для таких випадків зауваження.

— Мені доводилося чути твердження, — сказав Джон Найтлі, — що в родині

превалює якийсь певний тип почерку; а там, де вчитель той самий, — так це взагалі природна річ. Але якщо вже на те пішло, то мені здається, що така схожість обмежується скоріш за все жіноцтвом, бо по закінченні дитинства хлопчики мало зіштовхуються з навчанням і вдовольняються тим почерком, який вони на цей час устигають виробити. Здається, що в Ізабелли й Емми почерки дуже схожі. Мені не завжди вдавалося їх розрізнити.

— Авжеж, — із сумнівом у голосі мовив його брат. — Певна схожість дійсно існує. Я розумію, що ти маєш на увазі, але в Емми почерк упевненіший.

— Як Ізабелла, так і Емма, — обидві вони пишуть чудово, — сказав містер Вудхаус. — Вони завжди мали добрий почерк. І бідолашна місіс Вестон також, — це було сказано із зітханням та легкою посмішкою на її адресу.

— Ніколи не бачила, щоб хтось із джентльменів мав почерк, кращий за почерк... — почала було Емма, дивлячись на місіс Вестон, але перервалася, бо та саме звернулася до когось іншого; пауза дала Еммі можливість поміркувати: "Але як же мені його подати? Чи маю я право отак відразу назвати його ім'я перед усіма цими людьми? Може, скористатися якоюсь обхідною фразою? Якби я була сильно закоханою, то можна було б сказати "ваш йоркширський приятель" чи "ваш дописувач із Йоркшира". Але ж ні — я здатна промовити його ім'я без найменшого хвилювання. Тож уперед!"

Місіс Вестон одірвалася від розмови, і Емма почала знову:

— Ніколи не бачила, щоби хтось із джентльменів мав такий гарний почерк, як у Френка Черчілля.

— Я не в захваті від нього, — сказав містер Найтлі. — Він надто дрібний, йому бракує твердості. Його почерк схожий на жіночий.

Жодна з дам із ним не погодилася. Вони захищали Френка Черчілля від такого злостивого наклепу. "Та ні ж бо, аж ніяк йому не бракує твердості. Так, його почерк дійсно дрібнуватий, але надзвичайно розбірливий і незаперечно твердий. Чи не має місіс Вестон при собі листа, щоб на нього глянути?" Ні, не має; зовсім недавно Френк дав про себе знати, але вона вже дала відповідь і сховала листа.

— Якби ми були в іншій кімнаті, — сказала Емма, — то я б пошукала у своєму столі та знайшла би зразок його почерку. Я маю записку, що він колись прислав. Пам'ятаєте, місіс Вестон, як ви попросили колись його написати мені?

— То він тільки сказав, що я його попросила...

— Гаразд, гаразд, я маю цю записку і продемонструю її після обіду, щоб переконати містера Найтлі.

— Авжеж, коли такий галантний молодий чоловік, як містер Френк Черчілля, — сухо зауважив містер Найтлі, — пише такій красуні, як міс Вудхаус, то він, звичайно ж, постарається зробити це якнайкраще, щоб справити належне враження.

Подали обід. Місіс Елтон підхопилася ще до того, як її встигли запросити, і ще до того, як містер Вудхаус устиг подати їй руку, щоби провести до їдальні, заторохтіла:

— Мені що — йти першою? Так соромно, що мені завжди доводиться йти першою.

Бажання Джейн самій забирати свої листи не пройшло повз увагу Емми. Вона все

чула і все бачила; і їй було цікаво, чи принесла сьогоднішня вранішня прогулянка під дощем новий лист. Емма здогадувалася, що принесла: Джейн ніколи б не здійснила цього "походу", якби не була впевненою, що робить це не надаремно, що обов'язково отримає звістку від дорогої їй серцю людини. Їй здалося, що сьогодні Джейн виглядала щасливішою, ніж зазвичай: і колір її обличчя був кращим, і настрій.

Еммі кортіло поставити одне-два запитання про термін і вартість листування з Ірландією — воно вже ледь не злетіло в неї з язика, але вона стримала себе. Емма вже твердо вирішила не говорити жодного слова, котре могло б образити почуття Джейн Ферфакс; тож вони, услід за іншими дамами, вийшли із кімнати рука в руку і з виразом доброзичливості на обличчях, що так личив красі та граціозності обох.

Розділ 17

Коли дами повернулися після обіду до вітальні, Емма виявила, що як не крути, а вони неминуче розпадалися на дві окремі групи; місіс Елтон, яка вперто поводитися і висловлювалася просто огидно, повністю заволоділа Джейн Ферфакс, а її саму відтерла вбік. Емма та місіс Вестон змушені були майже завжди або одна з одною розмовляти, або разом мовчати. Іншого вибору місіс Елтон їм не залишила. Якщо Джейн удавалося на якийсь час змусити її замовкнути, то трохи згодом вона починала говорити знову. І хоча все, про що між ними йшлося, говорилося майже пошепки, особливо з боку місіс Елтон, основних тем розмови не почути було неможливо. Це були прогулянки на пошту, небезпека застудитися, принесення листів слугою Елтонів і їхні дружні стосунки; все це обговорювалося досить довго, а потім на зміну цьому прийшла ще одна, безперечно, така ж неприємна для Джейн, як і попередні: розпитування про те, чи не чула вона, бува, про якесь вигідне для себе місце роботи і запевнення місіс Елтон в свій безперечній підтримці в цій справі.

— Ось уже і квітень настав! — сказала вона. — Я дуже за вас непокоюся, бо ж червень уже не за горами.

— Але ж я не призначала термін на червень чи якийсь інший місяць — просто з нетерпінням очікувала, доки настане літо.

— Невже ви дійсно не чули нічого цікавого?

— А я ні про що й не питалася; і поки що не хочу цього робити.

— Ой, люба моя, починати ніколи не рано! Ви навіть гадки не маєте, як важко знайти те, що потрібно.

— Я — і не маю гадки?! Шановна місіс Елтон, хто ж, як не я, так багато думав про це?

— Але ж ви не маєте такого великого життєвого досвіду, який маю я. Ви навіть не уявляєте, як багато буває кандидаток на першокласні місця. Я бачила багато подібного в околицях Кленового Гаю. Кузина містера Саклінґа, місіс Бреґґ, мала безліч заяв; усім хотілося потрапити в її родину, бо вона обертається в найвищих колах. У кімнаті для уроків — воскові свічки! Тільки уявіть собі, яке це гарне місце! З усіх домівок у королівстві домівка місіс Бреґґ є тією, де я хотіла б вас бачити.

— До середини літа полковник і місіс Кемпбелл мають повернутися до міста, —

відповіла Джейн. — Я змушена буду певний час провести з ними; вони самі цього захочуть, я знаю; опісля ж мені, можливо, забажається покинути їх. Але тепер я не хотіла б, аби ви брали на себе клопіт і про щось дізнавалися.

— Та які там клопоти! Знаю я ваші принципи: ви боїтеся завдати мені клопоту; але ж, любя моя Джейн, запевняю вас, що навряд чи ваша доля цікавитиме Кемпбеллів більше, ніж мене. За день-два я напишу місіс Партрідж і дам їй чіткі вказівки, щоб вона підшукувала щось підходяще.

— Я вдячна вам, але не хотілося, щоб ви їй про це розповідали взагалі; доки не підійде слушний час, я нікому не хочу завдавати клопоту.

— Але ж, любя моя крихітко, слушний час уже підходить; уже квітень надворі, червень — та й липень — уже не за горами, а перед нами — така важлива справа. Ваша недосвідченість і наївність просто дивує мене! Таке місце роботи, на яке ви заслуговуєте і яке очікують од вас ваші друзі, трапляється далеко не щодня і не дістається за першим же бажанням. Ми дійсно мусимо починати розпитування зараз же.

— Вибачте, пані, але ж це абсолютно не входить у мої плани. Я не розпитую сама і жалкуватиму, якщо це робитиме хтось із моїх друзів. Коли визначуся стосовно часу, то не думаю, що довго сидітиму без роботи. У місті є такі місця — спеціальні контори, — звертання в які неодмінно дасть якийсь результат. Це — контори з продажу людей, а вірніше — з продажу їхнього інтелекту.

— О Господи! Продаж людей?! Ви мене шокуєте; якщо ви маєте на увазі работоргівлю, то запевняю вас: містер Саклінґ завжди був прихильником її заборони.

— Я не мала на увазі работоргівлю, — відповіла Джейн. — Торгівлю послугами гувернанток — ось що я мала на увазі, тільки й того. За ступенем покарання цей останній тип торгівлі сильно відрізняється від першого, та я не зовсім упевнена, в якому з випадків жертви зазнають більших нещасть. Але я хочу лише сказати, що існують рекламні контори, і я не сумніваюся, що, звернувшись до них, я досить швидко знайду щось підходяще.

— Щось підходяще! — повторила місіс Елтон. — Авжеж, це буде саме те, що відповідатиме вашим скромним уявленням про себе. Я знаю, що ви — людина надзвичайно скромна. Але ж ваші друзі явно будуть незадоволені тим, що ви приймете подібну пропозицію — якесь пересічне, недостойне вас місце в родині, що не належить до найвищих кіл суспільства і є нездатною забезпечити красиве життя.

— Ви надзвичайно ласкаві, але на все це я дивлюся зовсім по-іншому; я не ставлю собі за мету потрапити до людей багатих, бо тим сильнішим буде моє приниження — порівняння лише посилить мої страждання. Родина джентльмена — ось усе, чого мені слід прагнути.

— Авжеж, авжеж. Знаю я вас: ви візьметесь за все, що вам запропонують. Але дозвольте з вами не погодитись, і я впевнена, що тут ваші добрі друзі Кемпбелли будуть цілком на моєму боці — з вашими неабиякими талантами ви просто зобов'язані обертатись у найвищих колах. Одні лише ваші музичні здібності та знання дають вам

повне право висувати ваші власні умови: мати стільки кімнат, скільки забажаєте, проводити в родині стільки часу, скільки зважите за потрібне; тобто не знаю... ось коли б ви добре знали на арфі, то я абсолютно певна, що ви могли б собі все це дозволити; але ж ви співаєте так само гарно, як і граєте, тож я дійсно гадаю, що навіть і без арфи ви змогли би ставити власні умови. І ні я, ні Кемпбелли не заспокоїмося, доки ви гарантовано не забезпечите собі прекрасне, почесне і надійне місце в житті.

— Ніхто не заважає вам зіставляти прекрасність, почесність і надійність такого місця, — сказала Джейн. — Ці принади є, безперечно, рівноцінними; однак я цілком серйозна в своєму небажанні, щоб наразі робилися якісь спроби мені допомогти. Я вам надзвичайно вдячна, місіс Елтон, я дуже вдячна всім, хто співчуває мені, але я рішуче налаштована не здійснювати ніяких кроків, доки не настане літо. Упродовж наступних двох чи трьох місяців я волію залишитися там, де я є, і такою, якою я є.

— А я, запевняю вас, теж цілком серйозна в своїй рішучості, — відповіла місіс Елтон, — пильнувати — залучивши до цього моїх друзів, — щоб ми не проґавили чогось дійсно вартого уваги.

У такому стилі вона і продовжувала; і ніщо не могло її зупинити, доки до кімнати не зайшов містер Вудхаус. Тоді її марнославно отримало інший об'єкт уваги, і Емма почула, як місіс Елтон таким же приглушеним тоном сказала Джейн:

— А ось, дивіться, іде мій любий старенький кавалер! Уявіть собі — він настільки галантний, що пішов поперед інших чоловіків! Яке чарівне і привабливе створіння! Кажу вам, він мені подобається надзвичайно. Я в захваті від його отієї чудернацької старомодної ввічливості; вона мені набагато більше до вподоби, ніж сучасна невимушеність і безпосередність; сучасна невимушеність часто дратує мене. Але цей славний дідусь містер Вудхаус! Чули б ви його галантні промовляння на мою адресу за обідом! О! Кажу вам — мені починає здаватися, що мій сага sposo ще візьме та приревнує мене. У мене таке враження, що я в нього у фаворі; він навіть підмітив, яке в мене плаття. Як воно вам, до речі? Це Селіна вибирала. Гадаю, що красиве, але ось не знаю: може, воно занадто пишне? Мене просто верне від самої думки про те, що я можу виглядати надто пишною, всілякі прикраси викликають у мене жах. От і тепер я мушу причепити деякі оздоби, бо так вимагає етикет. Ви ж знаєте, що молода дружина мусить виглядати молодою дружиною, але ж мій природний смак весь тяжіє до простоти; простий стиль убрання настільки доречніший за прикраси! Та бачу, що я в меншості: мало хто здатен належним чином поцінувати простоту вбрання — показна пишність та прикраси є на першому місці. Я маю задумку оздобити своє сріблясто-біле поплінове плаття ось такими прикрасами. Як ви гадаєте, воно мені личитиме?

Тільки все товариство встигло зібратись у вітальні, як до нього приєднався містер Вестон. Він встиг повернутись якраз до вечері, і вирушив до Гартфілда відразу ж після її закінчення. Ті, хто добре його знали, майже не сумнівались у його появі й тому не здивувалися, решта ж зраділи надзвичайно. Містер Вудхаус був настільки радий бачити його зараз, наскільки ж він був би засмучений його приходом раніше. Джон Найтлі просто онімів од здивування. Його надзвичайно сильно вразила та обставина,

що чоловік, котрий міг би після ділового дня в Лондоні спокійно провести вечір удома, знову вирушає в дорогу, проходить пішки півмилі до чужого будинку заради того, щоб допізна пробути в різношерстному товаристві й закінчити день, намагаючись бути ввічливим серед людського гамору. Чоловік, котрий був на ногах з восьмої ранку й уже міг би спокійно відпочивати, котрий змушений був багато говорити й уже міг би помовчати, котрий побував не в одному натовпі й тепер міг би побути на самоті! І ось такий чоловік полишає спокій і безпеку власної домівки і холодного та сльотавого квітневого вечора знову поринає в непривітний світ! Якби він порухом пальця змусив свою жінку відразу ж піти додому, то це ще можна було б зрозуміти; але схоже було, що його поява не тільки не припинить прийому, а навпаки — продовжить його. Джон Найтлі спантеличено подивився на нього, знизав плечима і мовив: "Я не чекав такого навіть від нього".

Тим часом містер Вестон, абсолютно не підозрюючи про викликані ним у Джона Найтлі спантеличення та протест, як завжди радісний і бадьорий, намагався сподобатися решті присутніх, із повним правом перебуваючи в центрі уваги після проведеного за межами домівки дня. Потім же, відповівши на розпитування своєї дружини щодо вечері, запевнивши її, що всі її детальні вказівки слугам було виконано, і поділившись тими світськими новинами, про які він устиг дізнатися, містер Вестон перейшов до розповіді про справи чисто родинні, котра хоча й призначалася в основному місіс Вестон, але, безперечно, зацікавила всіх, хто був у кімнаті. Він дав місіс Вестон листа; лист був від Френка і адресувався їй; він перехопив його на шляху і дозволив собі розпечатати.

— Прочитай, прочитай його, — сказав містер Вестон, — тобі сподобається; там лише кілька рядків — це не займе багато часу; прочитай його Еммі.

Емма і місіс Вестон проглянули листа разом; він же тим часом сидів і говорив з ними злегка приглушеним тоном, однак усі добре чули, про що йшлося.

— Ось бачите, добра новина — він приїздить. Ну, що на це скажете? Хіба ж я не говорив вам завжди, що він незабаром повернеться? Енн, серденько, хіба я не казав тобі цього, а ти не йняла віри? Бачите — будуть у Лондоні наступного тижня, це найпізніше; бо коли їй щось потрібно, то тут вона нетерпляча, мов той дідько. Скоріш за все вони приїдуть до міста завтра або в суботу. Що ж до її болячок, то все це не варто й дірки з бублика. Це просто чудово, що Френк буде поруч із нами — в Лондоні, тож він зможе побувати й у нас. Коли вони приїдуть, то залишаться там надовго, а це означає, що половину свого часу він пробуде з нами. Саме цього я і хотів. Ну що, гарна новина? Ти закінчила листа? Емма весь його прочитала? А тепер сховайте його; ми добряче поговоримо про нього якось іншим разом, зараз невідходяща обстановка. Іншим же я лише коротко викладу обставини справи.

Місіс Вестон була надзвичайно задоволена таким поворотом подій. Ні в словах, ні в самому своєму вигляді вона цього не приховувала. Вона почувалася щасливою, вона знала, що вона щаслива, і знала, що їй слід бути щасливою. Її поздоровлення були емоційними й відкритими. Емма ж не могла відреагувати так само швидко, бо їй

знадобилося трохи часу, щоб розібратися зі своїми почуттями й усвідомити міру свого схвилювання, котре, як вона вирішила, було досить великим.

Однак містер Вестон був надто радий, аби придивлятися і надто говірливий, аби дати висловитись іншим, тож його цілком задовольнило те, що сказала Емма, і незабаром він пішов далі, щоб порадувати решту друзів стислою розповіддю про те, що всі присутні у кімнаті й так устигли почути.

Добре, що містер Вестон прийняв на віру всезагальну радість од його повідомлення, бо інакше він побачив би, що і містер Вудхаус, і містер Найтлі теж зраділи, та не дуже. Після Емми та місіс Вудхаус вони були першими, кому випала честь відчувати себе щасливими, що Френк приїжджає; потім настала черга міс Ферфакс, але вона була настільки зайнята розмовою з Джоном Найтлі, що втручання було б надто неввічливим; тож опинившись поряд із місіс Елтон, яка в той момент ні з ким не розмовляла, містер Вестон заговорив про це з нею.

Розділ 18

— Сподіваюсь, що незабаром я матиму приємність відрекомендувати вам свого сина, — сказав містер Вестон.

Місіс Елтон, забачивши у висловленому сподіванні вишуканий комплімент на свою адресу, всміхнулася надзвичайно граціозно.

— Ви, гадаю, вже чули про такого собі Френка Черчілля, — продовжив він, — і знаєте, що він — мій син, хоча прізвище в нього інше.

— Авжеж чула, і буду дуже радою знайомству з ним. Сподіваюся, що містер Елтон не забариться з візитом до нього; і ми обидва матимемо приємність приймати його в нашому будинку.

— Ви дуже ласкаві. Певен, що Френк зрадіє надзвичайно. Він має бути в Лондоні наступного тижня, якщо не раніше. Ми отримали звістку про це із сьогоднішнім листом. Сьогодні вранці на своєму шляху я зустрів поштову карету, а забачивши почерк мого сина, дозволив собі відкрити листа, хоча адресований він був не мені, а місіс Вестон. До речі, основний його дописувач — вона. Я майже ніколи не отримую від нього листів.

— І ви отак взяли і розпечатали листа, що призначався їй?! О, містере Вестон, — манірно посміхаючись. — Я енергійно протестую. Який небезпечний прецедент ви створили! Сподіваюся, що ви не дозволите вашим сусідам наслідувати ваш приклад. Якщо подібне чекає і мене, то, слово честі, нам, заміжнім жінкам, слід уже бути насторожі! О, містере Вестон, од вас я такого не чекала!

— Аякже! Ми, чоловіки, — вкрай огидні створіння. Тож будьте обережними, місіс Елтон! У цьому листі йдеться про... це — короткий лист, написаний похапцем, просто для того, щоб нас повідомити. Коротше кажучи, у ньому йдеться, що всі вони незабаром приїдять до міста з огляду на здоров'я місіс Черчілль: цілу зиму вона нездужала і гадає, що в Енскумі для неї надто холодно; тому вони мають невідкладно переїхати південніше.

— Ого! Аж із Йоркшира, чи не так? Енскум — це ж у Йоркширі?

— Так, вони мешкають за сто дев'яносто миль від Лондона. Чималенька відстань!

— Авжеж, дійсно чималенька. На шістдесят п'ять миль далі від Лондона, ніж Кленовий Гай. Але що таке відстань для людей дуже багатих, містере Вестон? Знали б ви, як часом гасає мій зять, містер Саклінґ. Ви не повірите, але вони з містером Бреґгом якось двічі протягом одного тижня їздили до Лондона і назад четвериком.

— Незручність великої відстані до Енскума, — сказав містер Вестон, — полягає в тому, що останнім часом місіс Черчілль, як ми це розуміємо, тижнями була не в змозі самотужки підвестися з дивана. Як писав Френк у своєму останньому листі, вона скаржилася, що не має достатньо сил вийти до оранжереї без його і містера Черчілля допомоги — вони підтримували її під обидві руки! Це, звичайно ж, свідчить про значний занепад сил — але раптом тепер їй так кортить швидше потрапити до міста, що вона має намір спати в дорозі лише дві ночі. Про це і йдеться в листі Френка. Погодьтеся, місіс Елтон, такі тендітні створіння, як жінки, влаштовані якось по-чудернацькому, чи не так?

— І не збираюся я з вами погоджуватися! Скажу прямо, я завжди стаю на бік моєї статі. Попереджаю вас: у моїй особі ви матимете надзвичайно впертого супротивника. Я завжди захищаю жінок, і, запевняю вас, коли б ви знали, як Селіна ставиться до ночівлі в заїжджому дворі, то ви б не здивувалися, чому місіс Черчілль так несамовито прагне уникнути таких ночівель. Селіна каже, що для неї це просто жах, і частково її прискіпливість передалася мені. Вона завжди подорожує з власними простирадлами — чудовий застережний захід. Місіс Черчілль чинить так само?

— Запевняю вас, місіс Черчілль завжди чинить так, як годиться аристократці. Місіс Черчілль не поступиться жодній жінці...

Місіс Елтон жваво його перепинила:

— О, містере Вестон, ви можете невірно мене зрозуміти. Селіна — не аристократка, кажу вам. Не обманюйтесь у цьому.

— А хіба ні? Тоді вона — не зразок для місіс Черчілль, бо місіс Черчілль — аристократка, якої світ не бачив.

Тут місіс Елтон замислилась: а чи не переборщила вона, бува, так енергійно заперечуючи аристократичність своєї сестри? Аж ніяк не їй було вирішувати, може Селіна вважатись аристократкою чи ні; можливо, подібна претензія відгонила фальшу, і тому вона вже почала подумувати, як би найліпшим чином викрутитись із цієї ситуації, коли містер Вестон продовжив:

— Як ви самі можете здогадатися, місіс Черчілль не користується моєю великою прихильністю — але це суворо між нами. Та вона дуже любить Френка, і тому я не можу говорити про неї погано. Крім того, нині вона нездужає; але вона завжди нездужала, якщо вірити її власним словам. Я не кожному про це кажу, місіс Елтон, але я не надто вірю в оті болячки місіс Черчілль.

— Якщо вона дійсно хвора, то чому б їй не поїхати до Бата, містере Вестон? Або до Кліфтона?

— Вона вбила собі в голову, що в Енскумі для неї занадто холодно. Насправді ж

мені здається, що Енскум їй просто обрид. На цей час вона прожила там довше, ніж будь-де, тому починає подумувати про переїзд. Енскум — усамітнене і глухе місце. Мальовниче, але надто усамітнене.

— Авжеж — схоже на Кленовий Гай. Мабуть, жоден маєток не розташований так далеко від шляху, як Кленовий Гай. А навкруги — скільки лісонасаджень! Таке враження, що ти відгороджена від усього, — повна ізоляція. Вірогідно, місіс Черчилль не має такого здоров'я чи такої вдачі, як Селіна, щоб отримувати задоволення від усамітнення. Чи, може, їй бракує внутрішніх можливостей, аби бути придатною для сільського життя? Я завжди кажу, що жінці важливо мати якомога більше внутрішніх ресурсів, тож я вдячна долі, що маю їх достатньо для того, щоби бути незалежною від суспільства.

— Френк приїздив сюди на два тижні в лютому.

— Так, я пам'ятаю, мені про це говорили. Коли він приїде знову, то виявить, що в гайберійському товаристві сталося поповнення — звичайно ж, якщо я можу назвати себе поповненням. Але скоріш за все він узагалі не чув про існування такого створіння, як я.

Це було надто прозорим заохоченням до компліменту, щоб його проігнорувати, тож містер Вестон із граціозною готовністю відразу ж вигукнув:

— Моя прекрасна пані! Тільки ви й могли уявити собі неможливе. Не чув про вас?! Та, здається, що останнім часом у листах місіс Вестон, мабуть, лише про місіс Елтон і йшлося!

Свій обов'язок він виконав, тож із повним правом міг повернутися до свого сина.

— Коли Френк поїхав од нас, — продовжив містер Вестон, — то ми не знали напевне, коли знову матимемо змогу його побачити, і від цього сьогоднішня новина стає вдвічі бажанішою. Це було цілковитою несподіванкою. Взагалі-то я завжди був переконаний, що він сюди повернеться, бо знав — коли-небудь слухна нагода обов'язково трапиться, але мені ніхто не йняв віри. Він та місіс Вестон були засмучені страшенно. "Як же він зможе вирватись? І як знати — коли дядько та тітка знову зможуть його відпустити" — і все в такому дусі. Я завжди вірив, що виникне сприятлива ситуація, і вона-таки виникла, як бачите. Я вже помітив, місіс Елтон, що коли одного місяця справи йдуть погано, то наступного вони обов'язково підуть краще.

— Правильно ви кажете, містере Вестон, дуже правильно. Саме це я часто говорила одному джентльменові у дні його залицання до мене, коли він — через те, що справи йшли не так, як йому хотілось і не так швидко, щоб устигати за наростанням його почуттів, — був схильним впадати у відчай і вигукувати, що при такому ході подій надворі вже буде травень, перш ніж нас накриє шафранна мантия Гіменея! Господи, скільки сил я витратила, щоб розвіяти ці похмурі думки й навіяти йому думки оптимістичніші! А карета? Ми мали певні проблеми з каретою... якось уранці, пам'ятаю, він прийшов до мене в повному відчаї.

Вона запнула і трохи закашлялася, тож містер Вестон не забаривсь і скористався можливістю продовжити свою розповідь.

— Ви сказали про травень. Саме травень місяць місіс Черчілль приписали — чи вона сама собі приписала — провести в якомусь теплішому, ніж Енскум, місці; коротше кажучи — у Лондоні; завдяки цьому ми й маємо приємну перспективу частих Френкових відвідин протягом усієї весни — а саме ця пора року є для візитів найсприятливішою: майже найдовші дні, м'яка і приємна погода, яка наче завжди запрошує до прогулянок, але ніколи не буває для цього надто спекотною. Коли він був у нас, то ми використовували для прогулянок усяку погоду годину; але все-таки було багато днів із сирію, дощовою та безрадісною погодою — як завжди буває в лютому, і ми не спромоглися зробити й половини того, що намічали. А тепер буде якраз підходяща пора. Це буде суцільне задоволення; і я не знаю, місіс Елтон, — може, ота невизначеність наших зустрічей, оте відчуття безперервного очікування на його приїзд сьогодні, завтра чи будь-якої години якраз і робить щастя повнішим, ніж коли б він постійно мешкав із нами? Гадаю, що так воно і є. Я певен, що саме такий душевний стан і сприяє гарному настрою та щастю. Сподіваюся, що мій син вам сподобається; але не слід очікувати від нього чогось надзвичайного. Так, усі вважають його прекрасним молодим чоловіком, але не думайте, що це якийсь геній. Місіс Вестон ставиться до нього з дуже великою прихильністю, і це, як ви розумієте, надзвичайно приємно мені. Вона вважає його просто незрівнянним.

— А я, містере Вестон, я маю дуже мало сумнівів, що моя думка буде цілковито на боці вашого сина. Я чула багато схвальних слів на адресу містера Френка Черчілля. Водночас слід зазначити, що я є однією з тих, хто має власне судження, а не формує його за підказкою інших. Заздалегідь попереджаю вас: яке ваш син справить на мене враження, так я про нього й судитиму. Я — не підлесниця.

Містер Вестон замислився.

— Сподіваюсь, — мовив він незабаром, — що я не був надто суворим до сердешної місіс Черчілль. Якщо вона дійсно хвора, то я жалкую, що обійшовся з нею несправедливо, але вона має деякі риси характеру, котрі не дають мені можливості відгукуватися про неї з тією поблажливістю, з якою б я хотів. Ви, місіс Елтон, не можете не знати про мої родинні зв'язки з сім'єю Черчіллів, як і не можете не знати про їхнє ставлення до мене, що я з ним зіткнувся; тому, між нами кажучи, всю провину слід покласти повністю на неї. Підбурювачем була саме вона. Якби не вона, Френкову матір ніколи б не спіткала така сумна доля. Містер Черчілль також має гордість, але це зовсім не та гордість, яку має його жінка: з його боку — це спокійна, неагресивна, шляхетна гордість, яка не загрожує нікому, а тільки робить його трохи безпорадним і нудним; але ж її гордість — це пиха і нахабство! І що особливо неприємно — вона не має ніякого права претендувати ні на родовитість, ні на знатність. Коли вийшла заміж, вона була ніхто — просто дочка джентльмена; але, ставши однією з Черчіллів, вона всіх їх переплюнула своєю пихатістю; та все одно, запевняю вас, вона є вискочкою, тільки й того.

— Подумати тільки! Це дійсно дратує до надзвичайності! Терпіти не можу вискочок. Кленовий Гай прищепив мені сильну відразу до таких людей; бо там на

околиці є одна родина, котра своєю бундючністю страшенно дратує мого зятя та сестру. Ваша розповідь про місіс Черчілль відразу нагадала мені про них. Це люди на ім'я Тапмен, оселилися вони там зовсім недавно, мають обтяжливу безліч родичів незнатного походження, але зазнаються до знемоги і вдають, що є запанібрата зі старовинними поважними родинами. Мабуть, жили вони у Вест-холі півтора року, ніяк не більше; і яким чином вони розбагатіли — не знає ніхто. Вони приїхали з Бірмінгема, а ви ж знаєте, містере Вестон, що це місто не таке-то й гарне. Що доброго можна чекати з Бірмінгема? Мені завжди здавалося, що навіть саме це слово звучить якось зловісно; а про цих Тапменів нічого не відомо достеменно, хоча про дещо можна і здогадуватися. Однак коли подивитися, як вони поводяться, то може здатися, що вважають себе рівнею моєму зятеві, містеру Саклінгу, який доводиться їм найближчим сусідом. Це просто якийсь жах! Сам же містер Саклінг жив у Кленовому Гаю цілих одинадцять років, а перед ним — його батько, принаймні мені здається... я майже впевнена, що старий містер Саклінг устиг придбати маєток до того, як помер.

Тут їхню розмову перепинили. Почали розносити чай, і містер Вестон, сказавши все, що хотів, скористався цією можливістю і швиденько здимів.

Після чаю ж містер і місіс Вестон та містер Елтон сіли разом із містером Вудхаусом пограти в карти. Решта п'ятеро людей отримали змогу чинити на власний розсуд, і у Емми виникли сумніви щодо комфортності такої ситуації, бо містеру Найтлі явно не хотілося розмовляти, місіс Елтон прагнула загальної уваги, яку їй ніхто не бажав приділяти, а сама Емма відчувала певне сум'яття та занепокоєність, і тому вона не мала особливого бажання розмовляти.

Містер Джон Найтлі виявився говірливішим за свого брата. Він мав полишити їх наступного дня і тому незабаром порушив тишу:

— Ну що ж, Еммо, не знаю, чи можу я дати ще якісь поради стосовно моїх хлопців. Листа від своєї сестри ви читали, а там, не сумніваюся, все розписано як годиться — довго і докладно. Моя настанова буде набагато стислішою, ніж її, і, мабуть, дещо відрізнятиметься за змістом. Отже, всі мої рекомендації вміщуються у дві фрази: не балуйте їх і не давайте їм ліків.

— Хотілося б догодити вам обом, — мовила Емма, — бо я зроблю все від мене залежне, щоб вони почувалися веселими, — і цього буде достатньо для Ізабелли; веселість же несумісна з фальшивими поблажками і необхідністю приймати ліки.

— А якщо вони будуть докучливими, то неодмінно відішліть їх додому.

— Саме так я і вчиню. Чи ви іншої думки?

— Наскільки я можу здогадуватися, вашому батькові вони можуть видатися надто галасливими — або ж стануть морокою для вас, якщо кількість ваших візитних домовленостей зростатиме так само швидко, як це було останнім часом.

— Зростатиме?!

— Авжеж! А ви що, не усвідомлюєте того факту, що протягом останніх півроку у вашому способі життя сталася суттєва переміна?

— Переміна? Не бачу я ніякої переміни.

— Ви стали набагато більше часу приділяти товариству, і це не підлягає сумніву. Візьмімо хоча б сьогодні. Не встиг я приїхати на один-однісінький день — а ви вже маєте домовленість на обідній прийом! Коли таке чи щось подібне траплялося раніше? Коло ваших знайомств розширюється, і ви все частіше в ньому обертаєтесь. Віднедавна кожен новий лист до Ізабелли обов'язково містить розповідь про недавні розваги: обідні прийоми в містера Коула, бали в "Крауні". Навіть якщо взяти один лише Рендоллз, то й тоді переміна у вашому способі життя просто вражаюча.

— І дійсно, — швидко додав його брат, — саме в Рендоллзі й криється причина цієї переміни.

— Ага — в такому разі, оскільки не схоже, що Рендоллз буде відігравати в цьому відношенні меншу, ніж досі, роль, то скажіть, будь ласка, Еммо, а чи не будуть Генрі та Джон вам інколи заважати? Якщо будуть, то мені залишається лише просити вас відіслати їх назад додому.

— Ні в якому разі! — скрикнув містер Найтлі, — тільки не це. Нехай вони краще їдуть до Донвелла. Там дійсно матимуть добрий відпочинок.

— Знаєте що! — вигукнула Емма. — Ви мене просто дивуєте! Цікаво, а на яких інших прийомах побувала я, крім тих, на яких водночас побували і ви? І чому це ви вважаєте, що мені може забракнути вільного часу для занять із хлопчиками? Ці прийоми, на яких я була і які вас так лякають, — що це було насправді? Один обід у Коулів, а також бал, про який багато говорили і який так і не відбувся. Вас я іще можу зрозуміти, — кивнувши в бік містера Джона Найтлі. — Коли вам щастить зустрітися тут із багатьма своїми друзями відразу, то це для вас — подія надто важлива, щоб її не помітити. Але ж ви, — обертаючись до містера Найтлі, — кому відомо, наскільки рідко я відлучаюся з Гартфілда більше, ніж на дві години, — я не можу збагнути, чому ви припускаєте, що я безоглядно кинуся в розгульне і превеселе життя? Що ж до моїх любих хлопчиків, то мушу сказати, що коли в тітоньки Емми забракне на них часу, то навряд чи їм буде краще із дядечком Найтлі, котрого може не бути вдома не годину, як її, а цілих п'ять, і котрий, коли буває вдома, або мовчки читає, або підбиває свої рахунки.

Видно було, що містер Найтлі намагається приховати усмішку; зрештою, це йому вдалося без особливих труднощів, бо з ним заговорила місіс Елтон.

КНИГА 3

Розділ 1

Нетривалих роздумів було достатньо для того, щоб Емма зрозуміла природу своєї схвильованості, викликаной новиною про Френка Черчілля. Дуже швидко вона переконалася, що побоювалась і турбувалась не за себе, а за нього. Симпатія її насправді вже зійшла нанівець — про неї навіть і думати не варто було. Але якщо він — безперечно, найзакоханіший з них двох — повернеться з емоціями такими ж сильними, з якими від'їжджав, то ситуація виникне вкрай невесела. Якщо два місяці розлуки не остудили його, то їй слід було очікувати всіляких незручностей і неприємностей: і він, і вона змушені будуть виявляти обережність. Вона не бажала поновлення свого почуття і почувалася зобов'язаною уникати будь-якого заохочення його почуттів.

Їй хотілося зробити так, аби він утримався від безпосереднього освідчення. Це було б таким болісним закінченням їхнього знайомства! Однак усе ж їй хотілось якоїсь визначеності. Вона відчувала, що цієї весни обов'язково станеться криза, якась вирішальна подія, котра змінить її нинішній незворушний і млявий стан.

Їй не довелося довго чекати (хоча це було довше, ніж розраховувала місіс Вестон) на можливість отримати якесь уявлення про реальні почуття Френка Черчілля. Енскумська родина з'явилась у місті не так швидко, як усі сподівались, але він приїхав до Гартфілда відразу ж по їхньому прибутті до Лондона. Френк примчав буквально на пару годин і дійсно не мав змоги залишитися надовше; але як тільки він притьом приїхав із Рендоллза до Гартфілда, Емма застосувала всі свої спостережні здібності й швидко визначила його теперішні почуття і як їй слід поводитися. Зустрілися вони надзвичайно приязно. Не було сумнівів, що йому дуже приємно її бачити. Однак вона миттєво відчула сумнів, що його симпатія до неї є такою ж сильною, як і перед від'їздом, що він відчуває таку ж, як і раніше, ніжність. Вона пильно за ним спостерігала. Було очевидно, що він любить її вже не так сильно, як раніше. Тривала відсутність, а також, можливо, переконаність у її байдужості справила цей дуже природний і дуже бажаний ефект. Він був у піднесеному настрої, як завжди говірливий і смішливий; здавалося, йому було приємно поговорити про попередній візит і пригадати минулі події; видно було, що він збуджений. І не у Френковій незворушності побачила вона його відносно до себе байдужість — він не був незворушним, настрій у нього був явно на висоті; в ньому відчувалася якась непосидючість. Однак яким би веселим він не був, відчувалося, що йому від цієї веселості якось ніяково; але остаточно переконало її в правильності свого висновку те, що пробув він у них усього лише п'ятнадцять хвилин — і тут же поспішив геть, щоб устигнути зробити інші візити в Гайбері. "Дорогою він бачив на вулиці групу давніх знайомих — він не зупинився, тільки перекинувся словом, але припускає, що вони розчаруються, якщо він не зайде, тож як би йому не хотілося побути довше в Гартфілді, він усе одно мусить поспішати".

Вона не сумнівалася, що Френк уже менше її кохає, але і його збудженість, і той поспіх, із яким пішов від неї, свідчили скоріш про те, що він іще не зовсім вилікувався від кохання. Емма схильна була думати, що з його боку це означало страх перед поверненням сильних почуттів і розсудливу рішучість не ввіряти їй себе на тривалий час.

За десять днів це був єдиний візит, що ним удостоїв їх Френк Черчілль. У нього часто з'являлася надія на приїзд, він часто мав намір приїхати, але йому завжди не давали цього зробити. Його тітка казала, що не витримає його відсутності. Принаймні так він розповідав у Рендоллзі. Якщо був цілком щирим, якщо дійсно намагався приїхати, то слід було визнати, що переїзд місіс Черчілль до Лондона ніяк не посприяв вилікуванню тих її болячок, що полягали в примхливості та дратівливості. Те, що вона дійсно нездужала, було цілком очевидним; у Рендоллзі він заявив, що повністю в цьому переконаний. Хоча багато чого могло існувати лише в її уяві, Френк, згадуючи минуле, не мав сумнівів, що здоров'я його тітки в гіршому стані, ніж півроку тому. Він був

певен, що причину цього погіршення можна усунути шляхом ретельного догляду та прийому ліків і що їй судилося принаймні прожити ще багато років, але не поділяв батькових підозр щодо повної надуманості її болячок і його впевненості в тому, що місіс Черчілль є такою ж здоровою, як і раніше.

Незабаром виявилось, що Лондон не є для неї підходящим місцем. Його гамірливість була для неї нестерпною, він постійно діяв їй на нерви і змушував страждати. Тож по закінченні десятиденного перебування в місті племінник місіс Черчілль у листі до Рендоллза сповістив про переміну плану. Вони збиралися негайно виїхати до Річмонда. Місіс Черчілль порекомендували кваліфіковані послуги відомого там лікаря, крім того, це місце приваблювало її і з інших причин. Уже було найнято мебльований будинок у зручному місці, тож очікувалося, що ця переміна буде дуже сприятливою.

Еммі розповідали, що Френк повідомляв про ці приготування з величезним ентузіазмом, і здавалося, що його надзвичайно тішила щаслива перспектива провести два місяці в такій безпосередній близькості до своїх численних добрих друзів — бо будинок орендували на травень і червень. Тож їй сказали, що у своїх листах він висловлював свою тверду переконаність у частих зустрічах у недалекому майбутньому, можливо, навіть таких частих, як йому того хотітиметься.

Емма бачила, як містер Вестон ставився до цих радісних розрахунків. Він вважав її причиною тієї радості, яку очікував од запланованих зустрічей його син. Вона ж сподівалася, що це не так. Прийдешні два місяці мали виявити істину.

Те, що містер Вестон почувався щасливим, сумнівів не викликало. Він був просто в захваті. Кращої обставини йому годі було й бажати. Тепер Френк дійсно буде поруч. Що таке дев'ять миль для молодого чоловіка? Година, щоб доїхати. Він завжди зможе навідуватися. У цьому відношенні різниця у відстані між Річмондом і Лондоном означала різницю між можливістю бачити Френка завжди і неможливістю бачити його взагалі.

Шістнадцять миль — ні, вісімнадцять, бо до Манчестер-стрит якраз буде всі вісімнадцять — це перешкода серйозна. Якщо колись він зможе вибратися, то на приїзд і повернення піде цілий день. Його перебування в Лондоні не міняло справи: з таким же успіхом він міг перебувати в Енскумі; відстань же до Річмонда забезпечувала легку можливість спілкування. Це не те що ближче, це — майже поруч.

Цей переїзд зробив цілком реальною одну добру справу — бал в "Краун Інн". Про нього ніколи не забували, хоча швидко дійшли висновку, що спроби визначити точний день проведення — то є марна трата часу. Однак тепер цей бал мав відбутися неодмінно; всі приготування до нього було поновлено. Негайно після переїзду Черчіллів до Річмонда Френк написав кілька рядків, повідомляючи, що тітка чувається вже достатньо добре, щоб витримати його відсутність, і що в будь-який зазначений час він зможе приїхати до них на добу. Це спонукало їх назвати максимально ранню дату проведення.

Бал, що його збирався дати містер Вестон, набув цілком реальних обрисів.

Гайберійську молодь відділяло від веселощів усього лише декілька днів.

Містер Вудхаус більше не опирався. Весна посприяла тому, що він почав із меншим острахом ставитися до прийдешньої події. У всьому і для всього травень є кращим за лютий. Було досягнуто домовленості з місіс Бейтс, що вона проведе вечір у Гартфілді, Джеймса належним чином попередили, і тепер містер Вудхаус життєрадісно сподівався, що і з любим карапузом Генрі, і з любим карапузом Джоном нічого не станеться за той час, поки Емми не буде вдома.

Розділ 2

Жодного нового негаразду, який міг би відвернути запланований бал, не трапилося. Цей день наблизився, цей день настав; ранок минув у дещо напруженому очікуванні, а потім перед обідом до Рендоллза прибув Френк Черчілль власною персоною, тож усе влаштувалось остаточно.

Вони з Еммою ще не встигли зустрітися вдруге. Приміщенню в "Крауні" якраз і судилося стати свідком такої зустрічі; але це мало бути щось більше, ніж звичайна зустріч серед натовпу людей. Містер Вестон із таким жаром благав її прибути раніше, по можливості — відразу ж після них, щоб можна було спитатись її думки про підходящість і зручність приміщень ще до того, як прибудуть інші люди, що вона не могла йому відмовити, і тому мусила провести декілька неквапних хвилин у товаристві молодого чоловіка. З собою Емма мала взяти Гарріет; до "Краун Інн" вони під'їхали заздалегідь, маючи в своєму розпорядженні достатньо часу до прибуття компанії з Рендоллза.

Вигляд Френка Черчілля промовляв, що він довго і з нетерпінням очікував цього дня; і хоча говорив він мало, вираз його обличчя свідчив про намір провести захоплюючий вечір. Усі почали походжати приміщенням, придивляючись, чи все в ньому так, як має бути; а через декілька хвилин до них приєдналися пасажери ще однієї карети, прибуття якої Емма сприйняла з превеликим здивуванням. "Чи не надто рано!" — ледь не вигукнула вона, але незабаром виявилось, що то була родина давніх друзів, котрі, як і вона, приїхали на особисте прохання містера Вестона допомогти йому скласти враження про кімнати в "Крауні"; потім через невеликий проміжок прибула ще одна карета з родичами, котрих із таким же жаром і з того ж приводу попросили приїхати раніше; тож здавалося, що незабаром для підготовчих оглядин приміщення збереться чи не половина товариства.

Емма збагнула, що її смак був не єдиним, на який покладався містер Вестон, і відчула, що бути фаворитом і близьким другом чоловіка, що мав так багато близьких друзів і фаворитів — не така вже й висока позначка на шкалі марнославства, їй подобалися його відкриті манери, але він був би більш цілісною та гідною поваги особистістю, якби не його надмірні щиросердя і простодушність. Поблажливість до всіх, але не дружба з усіма, — ось що вирізняє справжнього чоловіка. І Еммі здавалося, що вона такого чоловіка знає.

Уся компанія знову стала походжати, придивлятись і нахвалювати, а потім, коли робити було вже нічого, всі утворили навколо палаючого каміна щось на зразок півкола

і — доки не виникли інші теми розмови — на всі лади промовляли, що, незважаючи на травень місяць, вогонь увечері все ще був дуже доречним.

Емма дізналася, що не містер Вестон винуватий у тому, що кількість "довірених осіб" не стала ще більшою. Він та місіс Вестон зупинялися-таки біля дверей місіс Бейтс, аби запропонувати їй скористатись їхньою каретою, але тітку та племінницю мали забрати Елтони.

Френк стояв біля Емми, але в ньому відчувалася певна метушливість, що свідчила про душевний неспокій. Він то оглядався довкола, то збирався підійти до дверей, то прислухався, чи не під'їжджає ще яка-небудь карета. Чи то він нетерпляче очікував початку, чи то боявся бути поруч із нею.

Заговорили про місіс Елтон.

— Гадаю, що вона незабаром з'явиться, — сказав він. — Я маю велику цікавість побачити місіс Елтон, бо дуже багато про неї чув. Мабуть, вона невдовзі приїде.

Почувся звук карети. Він сіпнувся було вперед, але зупинився і мовив:

— Я забув, що ми не знайомі. Я ніколи не зустрічав ні місіс Елтон, ні містера Елтона. Тож нічого висовуватися.

З'явилися містер та місіс Елтон; їх супроводили ввічливі посмішки та належні висловлення поваги.

— А міс Бейтс та міс Ферфакс?! — вигукнув, оглядаючись містер Вестон. — Ви ж мали привезти їх із собою.

Це була легковиправна помилка. За ними відразу ж послали карету. Еммі кортіло якомога швидше дізнатися про перше враження, яке справила на Френка місіс Елтон; який вплив на нього мали витончена елегантність її вбрання та її граціозні посмішки. Після представлення він приділив місіс Елтон усю належну їй увагу і тому мав безпосередню можливість таке враження отримати.

Через декілька хвилин карета повернулася. Хтось заговорив про дощ.

— Я потурбуюся про парасольки, сер, — сказав Френк своєму батькові. — Про міс Бейтс не слід забувати. — І пішов.

Містер Вестон хотів був піти слідом, але його затримала місіс Елтон, щоб порадувати своїм враженням про його сина. Вона почала так швидко, що сам молодий чоловік, хоча зовсім не плентався, не встиг відійти надто далеко, щоб не почути сказаного.

— Він — дійсно прекрасний молодий чоловік, містере Вестон. Пам'ятаєте, як я відверто сказала вам, що матиму власну думку про нього; тож я рада сказати, що він мені надзвичайно сподобався. Можете вірити моєму слову. Я ніколи не роздаю незаслужених компліментів. Вважаю його красивим молодим чоловіком, а манери він має якраз такі, що мені подобаються і які я схвалюю, — він справжній джентльмен, без крихти марнославства і франтівства. Мушу вам сказати, я дуже не люблю набундючених франтів, я просто терпіти їх не можу. У Кленовому Гаю до них зазвичай ставилися з презирством. Вони завжди дратували і мене, і містера Саклінґа; інколи ми дозволяли собі дуже різкі вислови! Селіна ж, оскільки вона занадто вже м'яка та

поблажлива, ставилася до них набагато краще.

Поки місіс Елтон говорила про його сина, містер Вестон усю увагу спрямував на неї; коли ж вона перейшла на Кленовий Гай, то він раптом згадав, що мусить приділити увагу дамам, які ось-ось мали прибути, і з радісним полегшенням подався геть.

Тоді місіс Елтон звернулася до місіс Вестон.

— Не сумніваюся, що це наша карета, а в ній — міс Бейтс та Джейн. Наші коні та кучер такі моторні! Мабуть, ніхто не їздить швидше за нас. Як це приємно — послати карету за своєю подругою! Я дуже вам вдячна, що ви запропонували свою карету, але наступного разу це буде зовсім непотрібно. Можете не сумніватися — кого-кого, а їх я ніколи не забуду.

Міс Бейтс і міс Ферфакс увійшли до кімнати в супроводі двох джентльменів; здавалося, що місіс Елтон, як і місіс Вестон, теж вважає своїм обов'язком приймати їх. У всіх, хто, як і Емма, спостерігали збоку, саме таке враження і могло виникнути, але і її слова, і слова інших людей незабаром потонули в нескінченному мовному потоці, що вивергала міс Бейтс; вона ввійшла, розмовляючи на ходу, і, потрапивши до центру півкола людей біля каміна, ще дуже довго не могла замовкнути. Тільки-но відчинилися двері, почувся її голос:

— Так люб'язно з вашого боку!.. Ні, дощу немає. І не схоже, що буде. За себе я спокійна. Черевики в мене досить щільні. А ось Джейн каже... Ой! — Тільки-но з'явившись у дверях. — Ух ти! Оце краса! Просто захват бере! Як добре придумано, слово честі. Є все, що потрібно. Хто б міг подумати... А освітлення яке гарне! Джейн, ти тільки поглянь! Ти бачила коли-небудь щось подібне? О, містере Вестон, ви, мабуть, мали у своєму розпорядженні лампу Аладдіна. Славна місіс Стокс просто не впізнає своєї кімнати. Я бачила її, коли заходила; вона стояла на вході. "О, місіс Стокс", — сказала я, але так більше нічого й не встигла сказати. — Тут її зустріла місіс Вестон. — Дуже добре, дякую, пані. Сподіваюся, що ви теж. Дуже рада чути про це. Боялася, що у вас від цього просто голова розболиться — бачивши, як ви часто проходили мимо, і знаючи, скільки клопоту ви мали. Я просто в захваті, справді. Ах, люба місіс Елтон, я така вдячна вам за карету!.. Це було якраз вчасно. Ми з Джейн саме встигли приготуватись і вже чекали. Ми й на хвилю не затримали коней. А всередині дуже зручно. О, і вам спасибі за те ж, місіс Вестон. Місіс Елтон виявила надзвичайну люб'язність і надіслала Джейн записку, не чекаючи, доки ми самі це зробимо. Але отримати два запрошення підряд! Ще ніколи не було в нас таких люб'язних сусідів. Я сказала своїй матінці: "Слово честі, пані..." Дякую, моя матінка почувається надзвичайно добре. Пішла до містера Вудхауса. Я умовила її взяти з собою шаль, бо вечорами ще холодно. Ця шаль — весільний подарунок від місіс Діксон. Так люб'язно, що вона згадала про мою матінку! Цю шаль, між іншим, було куплено у Веймуті, містер Діксон сам вибирав. Джейн розповідала, що там було ще три, і вони якийсь час вагалися, яку придбати. Все ж полковнику Кемпбеллу більше сподобався оливковий колір. Джейн, серденько, ти певна, що не промочила ноги? Дощу майже не було, так — дві-три краплі, але все одно я хвилююся... але містер Френк Черчілль був такий

надзвичайно люб'язний... навіть потурбувався про килимок, щоб на нього ступати... ніколи не забуду таку його надзвичайну ввічливість. О, містере Френк Черчілль, мушу вам сказати, що матусині окуляри відтоді більше ніколи не ламалися; заклепка ніколи більше не випадала. Матуся часто згадують вашу доброту. Правда ж, Джейн? Ага, а ось і міс Вудхаус. Люба міс Вудхаус, як ся маєте? І я дуже добре, дякую, просто чудово. Схоже, що ми зустрілись у якійсь казковій країні! Таке чудесне перетворення! Не буду робити компліменти, бо знаю, що це було б неввічливо, — споглядаючи Емму з надзвичайним задоволенням, — але даю слово, міс Вудхаус, ви дійсно виглядаєте просто... А як вам подобається зачіска Джейн? Я покладаюся на ваш смак. Вона сама її зробила. Це просто чудо — як вона робить собі зачіски! Так і не кожен лондонський перукар зуміє. Ой, кого я бачу! Доктор Х'юз — і місіс Х'юз. Треба підійти і трохи поговорити з доктором і місіс Х'юз. Як ся маєте? Дуже добре, дякую. Це просто прекрасно, правда?... А де ж шановний містер Річард? Ага, ось він! Боюсь потурбувати його — він такий зайнятий розмовою з молодими дамами! Здрастуйте, містере Річард! Якось бачила, як ви їхали містом... Кого я бачу! Місіс Отвей! І славний містер Отвей, і міс Отвей, і міс Керолайн... Просто сила-силенна друзів! А ось містер Джордж і містер Артур! Здрастуйте! Як ся маєте ви всі? І я добре, дякую вам красенько. Давно не почувалася так добре. Що я чую? Ще одна карета? Хто ж це може бути? Схоже, що це славні Коули... Даю слово, нема нічого приємнішого, ніж отак бути серед друзів! А як щедро натопили! Я скоро підсмажуся. Ні, дякую, мені кави не треба, я кави не п'ю. Якщо можна, добродію, то трохи чаю — не поспішайте, надто не переймайтеся... О, а ось і чай. Все просто прекрасно!

Френк Черчілль повернувся на своє місце біля Емми; тільки-но замовкла міс Бейтс, вона мимоволі підслухала розмову місіс Елтон і міс Ферфакс, що стояли трохи позаду неї. Френк же стояв поруч, заглиблений у думки. Вона не могла точно визначити, чи він теж підслухав цю розмову, чи ні. Після численних компліментів на адресу Джейн стосовно її плаття і зачіски (реакція на компліменти була ввічливою і стриманою), місіс Елтон, очевидно, забажала компліментів і на свою адресу, тож почулося: "А як вам моє плаття? А як вам мої прикраси? Чи гарну зачіску зробила мені Райт?" — і ще багато інших схожих запитань, на які пролунали терплячі та ввічливі відповіді. А потім місіс Елтон сказала:

— Узагалі-то одяг хвилює мене надзвичайно мало, але в таких випадках, як цей, коли я у всіх на виду і коли потрібно зробити приємність Вестонам, — бо вони, не сумніваюся, дають цей бал в основному на мою честь, — не хотілося б виглядати гірше за інших. Між іншим, крім мене, мало хто в цьому залі має на собі перлини. Я так розумію, що Френк Черчілль — прекрасний танцюрист. Подивимося, чи підійдемо ми одне одному як партнери. Френк Черчілль — прегарний молодик. Він мені дуже подобається.

У цю хвилину Френк почав говорити так жваво, що Емма майже не сумнівалася: він почув похвали на свою адресу й більше їх чути не бажає; тож на деякий час голоси двох молодих дам потонули в шумі, аж доки чергове припинення розмови не дало

змогу знову виразно почути голос місіс Елтон. До них якраз приєднався містер Елтон, і його дружина вигукнула:

— Ага, так ти, нарешті, знайшов нас у нашому усамітненні? А я саме казала Джейн, що тобі вже пора було поцікавитися, де ми є.

— Джейн! — повторив Френк Черчілль зі здивованим і незадоволеним виглядом. — Що за фамільярність така! Але ж міс Ферфакс, здається, не має нічого проти.

— Як вам подобається місіс Елтон? — пошепки спитала його Емма.

— Ніяк.

— Ви невдячний.

— Невдячний?! Що ви маєте на увазі? — Потім він змінив сердиту міну на посмішку: — Ні, не треба. Не кажіть мені, що ви мали на увазі. А де мій батько? І коли ж ми, нарешті, почнемо танцювати?

Емма ніяк не могла зрозуміти його поведінку; настрої у нього був якийсь дивний. Він відійшов, аби знайти свого батька, але швидко повернувся з Вестонами. Він застав їх у стані легкого збентеження, причину якого вони збиралися пояснити Еммі. Місіс Вестон тільки-но збагнула, що право відкрити бал мусить бути надане місіс Елтон і що місіс Елтон саме на це й очікує, а це йде врозріз із їхнім бажанням надати таке почесне право Еммі. Цю неприємну новину Емма сприйняла стоїчно.

— А де ми візьмемо для неї підходящого партнера? — запитав містер Вестон. — Вона ж думатиме, що Френку слід запросити її.

Френк негайно звернувся до Емми, щоб та підтвердила свою попередню обіцянку, і похвалився, що його вже заангажовано, а батько його всім своїм виглядом демонстрував своє цілковите схвалення такої поведінки. А потім виявилося, що місіс Вестон хотіла, аби з місіс Елтон танцював саме він, і вони саме в цьому збиралися його переконати, що їм удалося зробити досить швидко. Містер Вестон і місіс Елтон мали бути першими, а за ними — містер Френк Черчілль і міс Вудхаус. Емма мусила змиритись і стояти другою за місіс Елтон, хоча вона завжди вважала, що цей бал був улаштований спеціально для неї. І як тут їй було не задуматися про заміжжя!

Наразі місіс Елтон безперечно перемогла в тому, що марнословство її отримало цілковите задоволення, бо хоча вона і мала намір розпочати бал з Френком Черчіллем, від цієї переміни вона нічого не втратила. Могло бути, що містер Вестон виявиться кращим партнером, ніж його син. Емма ж, незважаючи на цю несподівану неприємність, щасливо усміхалася, радісно спостерігаючи за утворенням довгенької низки пар, і наперед тішачись тими численними годинами небачених веселощів, що чекали на неї. Найбільше її турбувало те, що містер Найтлі не збирався танцювати. Він стояв серед глядачів, хоча негоже йому було так чинити — він мусив танцювати, а не ставити себе в один ряд з одруженими чоловіками, батьками і гравцями у віст, котрі тільки робили вигляд, що цікавляться танцями, а самі чекали, доки набереться необхідна для партії кількість гравців. А він же такий моложавий! Ніде б він не контрастував так різно з оточуючими, ніж там, де стояв. Емма відчувала, що його висока, струнка і підтягнута фігура, що вивищувалася серед незграбних форм і похилих

плечей літніх людей, неминуче притягувала численні погляди; а, крім її партнера, серед цілої низки молодих людей не було жодного, хто міг би з ним зрівнятися. Він наблизився на декілька кроків, і цих декількох кроків було достатньо, щоб уявити, з якою витонченою шляхетністю, з якою граціозністю він мусив танцювати, якби тільки захотів. Щоразу, коли вона ловила його погляд, він силувано посміхався, але загалом вигляд у нього був невеселий і задумливий. Їй хотілося, щоб йому більше подобалось оточення, більше подобався Френк Черчілль. Їй здавалося, що він часто за нею спостерігає. Емма не тішила себе думкою, що містер Найтлі замислився саме над тим, добре чи погано вона танцює; але якщо він засуджував її поведінку, то це її не лякало. Між нею та її партнером нічого, крім флірту, не було. Вони більше скидалися на веселих, добрих приятелів, аніж на закоханих. Те, що Френк Черчілль уже думав про неї менше, ніж раніше, сумнівів не викликало.

Бал проходив просто прекрасно. Турботи і безустанні клопоти місіс Вестон не пропали надаремне. Усі виглядали щасливими; і висновок про пречудовий бал, до якого зазвичай приходять під його кінець, було зроблено ще тоді, коли він тільки-но почався. Цей бал не був багатшим на якісь важливі, варті особливої згадки події, ніж зазвичай бувають бали. Однак одну з них Емма все ж таки підмітила. Через два танці мала початися вечеря, а в Гарріет не було партнера — вона лишалася єдиною незайнятою дівчиною, що сиділа і не танцювала; а досі пари підбиралися таким чином, що важко було уявити, як можна було розбити хоча б одну з них. Але трохи згодом така думка в Емми все ж таки з'явилася, коли вона побачила, як містер Елтон почав наблизатися до них неквапливою і невимушеною ходою. Він не запросив би Гарріет танцювати, якби цього можна було уникнути, — щодо цього вона була певною; і тому очікувала, що він кожної миті може шаснути у картярську кімнату.

Однак втеча не входила до його планів. Він забрів у ту частину кімнати, де сиділи глядачі, заговорив до когось із них, а потім почав походжати попереду, наче хизуючись своєю незаангажованістю і своєю рішучістю її зберегти. Він навіть декілька разів підходив дуже близько до міс Сміт або розмовляв з тими, хто перебував поруч із нею. Емма все це бачила. Новий танець іще не почався; вона якраз пробиралася вперед, завдяки чому мала час озирнутись і, трохи повернувши голову, змогла побачити все, що відбувалося. Коли Емма дійшла до середини низки танцюючих, уся група глядачів лишилася якраз позаду неї, але містер Елтон був так близько, що вона чула кожні півслова діалогу, який відбувався саме тоді між ним і місіс Вестон; а крім того Емма помітила, що його дружина, котра стояла відразу перед нею, не тільки прислухається, а ще й заохочує його промовистими поглядами. Добросерда і лагідна місіс Вестон полишила своє місце, підійшла до нього й запитала: "А ви що, не танцюєте, містере Елтон?"

На що він хутенько відповів:

— Ну чому ж — танцюю, місіс Вестон. Якщо ви підете зі мною танцювати.

— Хто, я? — та ні, що ви, я знайду вам кращу партнерку. Яка з мене танцюристка!

— Якщо місіс Гілберт бажає танцювати, — сказав він, — то я певен, що це зробить

мені велику приємність, бо хоч я і почуваюся як статечний одружений чоловік, котрому вже не до танців, мені завжди було б дуже приємно стати обіруч з такою доброю знайомою, як місіс Гілберт.

— Місіс Гілберт не хоче танцювати, але тут є незайнята дівчина, і я дуже б хотіла, щоб вона потанцювала, — це міс Сміт.

— О, міс Сміт! А я й не помітив... Ви такі люб'язні... коли б я не був статечним одруженим чоловіком... Але мені вже не до танців, місіс Вестон. Прошу вашого вибачення. Я готовий виконати будь-яке інше ваше прохання, але мені вже не до танців.

Місіс Вестон не сказала нічого більше; й Еммі лишилося тільки здогадуватися, з яким, напевне, спантеличенням і приниженням поверталася вона до свого стільця. Оце так містер Елтон! Такий приязний, люб'язний і добрий містер Елтон! На якусь мить вона озирнулася довкола — і побачила, як він приєднався віддалік до містера Найтлі й саме вмощувався, щоб почати якусь солідну розмову, обмінюючись при цьому зі своєю дружиною тріумфуючими поглядами.

Більше вона на них не дивилася. Серце її палало гнівом, і вона боялася, що й обличчя — також.

І тут в око їй упала приємніша картина — містер Найтлі вів Гарріет до групи танцюючих! Ніколи вона не була такою здивованою й майже ніколи — такою задоволеною, як у цей момент. Вона відчувала і вдячність, і радість — як за Гарріет, так і за себе, їй дуже хотілося подякувати йому; і хоча до них було надто далеко, щоб розмовляти, вираз її обличчя сказав дуже багато, коли їй вдалося знову спіймати його погляд.

Танцював містер Найтлі так, як Емма і сподівалася, — винятково гарно; можна було б вважати, що Гарріет надзвичайно поталанило, якби не те жорстоке приниження, якого вона недавно зазнала, і та нестримна радість та добре усвідомлення зробленої їй честі, якими світилося її щасливе обличчя. Вона належним чином оцінила його шляхетність і підстрибувала вище за всіх, далі за всіх вискакувала на середину, і не переставала радісно всміхатися.

Посоромлений, як сподівалася Емма, містер Елтон ретирувався до картярської кімнати. Їй здавалося, що він іще не став таким же жорстокосердим, як його дружина, але незабаром мав її в цьому наздогнати. Сама ж місіс Елтон висловила деякі зі своїх думок, звернувшись до свого партнера так, аби почули усі:

— Найтлі пожалів сердешну маленьку міс Сміт! Яка зразкова добросердистість, Господи!

Оголосили, що вечеряти подано. Усі заметушилися; і в цей момент почувся голос міс Бейтс; і він лунав безперестанно, аж поки вона не всілася за стіл і не взяла ложку.

— Джейн, Джейн, де ти є, серденько Джейн? Ось твій палантин. Місіс Вестон благає тебе вдягнути палантин. Вона каже, що побоюється протягів у коридорі, хоча про все належним чином потурбувалися. Одні двері забили гвіздками. Багацько постілок... Ну прошу тебе, Джейн, — вдягни палантин! О, містере Черчілль! Ви

надзвичайно люб'язні! Ви так спритно його накинули! Дуже вам за це вдячна! Ото були танці! Так, моя люба, я збігала додому — як і казала, — щоб допомогти бабусі влягтися спати, а потім повернулася, так що ніхто мене й не кинувся шукати. Я подалася, не сказавши ні слова, — як я і казала. Бабуся була в доброму настрої, вона провела прекрасний вечір із містером Вудхаусом — добряче погомоніли, пограли у триктрак. Чай готували внизу, а перед її відходом подали печиво, печені яблука та вино. Під час гри їй декілька разів дуже поталанило — карти випали надзвичайно вдало; вона багато про тебе питалася — чи весело тобі, хто був твоїми партнерами. "О! — відповіла я. — Хіба ж за нею можливо встежити! Коли я збиралась іти, то вона танцювала з містером Джорджем Отвеем; вона залюбки все розкаже тобі завтра сама; її першим партнером був містер Елтон, хто запросив її потім — не знаю, мабуть, містер Вільям Кокс... Шановний добродію, ви надзвичайно ласкаві... Може, хтось іще потребує вашої допомоги? Мені вже допомагають, дякую. О, сер, ви надто люб'язні — ви тільки погляньте: Джейн обіруч із цього боку, а я — з того! Зачекайте, зачекайте, трохи відступіть назад, дайте пройти місіс Елтон; серденько місіс Елтон, як вишукано вона сьогодні виглядає! А яке оздоблення! А тепер усі разом ходімо за нею, наче свита. Ну прямо королева балу! А ось і коридор. Тут дві сходинки, Джейн, обережно — тут дві сходинки! Ой, ні! Лише одна. А мені здалося, що дві. Оце дивина! Я була твердо переконана, що дві, а, виявляється, лише одна. Нічого подібного за стилем і комфортом ніде не бачила... Усюди свічки... Я розповідала тобі про бабусю, Джейн. Так от — трапилося невеличке розчарування: печиво та печені яблука — це, звичайно ж, дуже смачно, але спочатку подали ніжне фрикасе із солодкого м'яса та спаржі, а добрий містер Вудхаус, визнавши спаржу недостатньо провареною, все це відіслав назад. А бабуся ж так люблять солодке м'ясо та спаржу! Тож вона була трохи розчарована, але ми зійшлися на тому, що нікому про це не скажемо, бо боїмося, що про це дізнається шановна міс Вудхаус і дуже засмутиться!.. Яка краса! Я просто в захваті! Хто б міг подумати! Така витонченість і достаток! Так... А де ми сядемо? Де ж ми сядемо? Де завгодно, аби тільки Джейн не потрапила під протяг. Не має значення, де сяду я. Ага! Ви рекомендуєте з цього боку? Добре, містере Черчілль, — ви такі люб'язні, — як скажете. Всі ваші вказівки в цьому домі просто не можуть бути хибними. Люба Джейн, тут стільки страв, що ми й половини з них не зможемо згадати, коли розповідатимемо бабусі. І суп також! Боже праведний! Його подали надто швидко, але він так смачно пахне, що просто не можу стриматися."

Емма змогла поговорити з містером Найтлі тільки після вечері; але коли всі вони знову опинилися в бальній кімнаті, вона так на нього поглянула, що він просто не міг не підійти і не вислухати подяку. Він емоційно обурювався поведінкою містера Елтона — на його думку, це було непростиме хамство; поведінка і вигляд місіс Елтон теж отримали належну оцінку.

— Вони мали намір образити не тільки Гарріет, — сказав він. — Еммо, чому так сталося, що тепер вони ваші вороги? — Він поглянув на неї з проникливою усмішкою і, не отримавши відповіді, додав: — їй нема за що на вас сердитись, а ось йому — не знаю,

не знаю. Можете ніяк не коментувати це припущення, але зізнайтеся, Еммо, ви хотіли, щоб він одружився з Гаррієт?

— Хотіла, — відповіла Емма, — і вони не можуть мені цього пробачити.

Містер Найтлі похитав головою; але при цьому на його обличчі з'явилася поблажлива посмішка, і він додав лише:

— Я не дорікатиму вам. Полишаю вас наодинці з вашим сумлінням.

— І ви довіряєте мене такому підлесникові? Хіба ж моя марнослава натура коли-небудь зізнається, що я не маю рації?

— Не ваша марнослава натура, а ваша розважлива натура. Якщо перша змушує вас помилятися, то друга, я певен, сповіщає вас про це.

— Мушу визнати, що я жахливо обманулась у містері Елтоні. Йому притаманна нищість, яку ви помітили, а я — ні; і я абсолютно не сумнівалася, що він закоханий у Гаррієт. До цієї впевненості спричинилася низка якихось незрозумілих і дивних прорахунків і помилок!

— Можливо; а навздогін вашому такому відвертому зізнанню я мушу віддати вам належне і заявити, що ви зробили для нього кращий вибір, ніж він зробив для себе. Гаррієт Сміт має деякі винятково гарні риси, що їх абсолютно не має місіс Елтон. Непретензійна, прямодушна і нелукава дівчина — та будь-який чоловік віддасть їй безперечну перевагу перед такою дамою, як місіс Елтон! Я виявив, що Гаррієт набагато цікавіша співбесідниця, ніж я раніше думав.

Емма була потішена надзвичайно. Їхню розмову перервав шум; то містер Вестон знову закликав усіх до танців.

— Нумо, міс Вудхаус, міс Отвей, міс Ферфакс, що ви собі думаєте? Ходімо, Еммо, покажіть приклад вашим приятелькам. Які всі ледачі! Та ви просто поснули!

— Я готова, — відповіла Емма, — як тільки мене запросять.

— З ким ви збираєтеся танцювати? — спитав містер Найтлі.

Якусь хвилику вона вагалась, а потім відповіла:

— З вами, якщо ви мене запросите.

— Тоді почнемо? — запитав він, подаючи їй руку.

— Почнемо. Ви продемонстрували, як добре вмієте танцювати, і ми з вами не настільки брат і сестра, щоб це виглядало непристойно.

— Брат і сестра? Оце вже ні!

Розділ 3

Це невеличке з'ясування стосунків із містером Найтлі дуже втішило Емму. Воно стало одним із приємних спогадів про бал і займало її думки наступного ранку, коли вона прогулювалася галявиною. Особливо її радувало те, що вони повністю порозумілися щодо Елтонів і що їхні думки як про містера Елтона, так і про місіс Елтон були такими схожими; особливу ж приємність робила їй похвала містера Найтлі на адресу Гаррієт і його прихильне до неї ставлення. Нахабство Елтонів, котре протягом кількох хвилин загрожувало зруйнувати залишок вечора, несподівано виявилось одним із його найкращих наслідків; і Емма з нетерпінням очікувала ще одного вкрай

позитивного наслідку — вилікування Гарріет від її згубної пристрасті. Та манера, в якій Гарріет згадувала про цей випадок, коли вони виходили з кімнати для танців, давала Еммі вагомі підстави на це сподіватися. Здавалося, що вона раптом прозріла й отримала змогу переконатися, що містер Елтон — зовсім не та бездоганна людина, якою вона його вважала. Лихоманка кохання минулась, і Емма могла вже майже не боятися, що в Гарріет від образливої поштивості пришвидшиться пульс. Вона не сумнівалася, що злостиві почуття Елтонів принесуть нові образи у вигляді цілеспрямованого ігнорування, котре посприяє остаточному вилікуванню. Гарріет прийшла до тями, Френк Черчілль — не надто закоханий, а містер Найтлі не бажає з нею сваритись — яке щасливе літо в неї попереду!

Того ранку їй не судилося побачити Френка Черчілля. Він сказав їй, що не може дозволити собі приємність заїхати до Гартфілда, оскільки мав повернутися додому до середини дня. Вона не надто й жалкувала.

Розібравшись з усіма цими справами, ретельно їх обдумавши і зробивши відповідні висновки, вона якраз поверталася до будинку в настрої вже достатньо гарному, щоби ввірити себе турботам про двох племінників та про їхнього дідуса, коли великі залізні ворота відчинились, і ввійшли двоє людей, яких вона менше за все сподівалася побачити: Френк Черчілль і Гарріет, що спиралася йому на руку — так-так, саме Гарріет! Одна мить — і Емма встигла переконатися, що трапилось щось надзвичайне. Вигляд у Гарріет був блідий і переляканий, він же намагався її підбадьорити. Від воріт до парадного входу було не більше двадцяти метрів, тож незабаром вони опинилися в холі, Гарріет відразу ж опустилася в крісло і знепритомніла.

Молоду особу, що знепритомніла, необхідно привести до тями; на запитання потрібно дати відповіді, а незрозуміле — пояснити. Такі події збуджують інтерес і занепокоєння, але ненадовго. За декілька хвилин Еммі стало ясно все.

Міс Сміт і міс Бікертон, теж пансіонерка із закладу місіс Годдард, яка також була на балу, вийшли разом і пішли по річмондському шляху, котрий, попри свою достатню для безпеки багатолюдність, усе ж таки завів їх у халепу. Десять за півмилі від Гайбері, за крутим поворотом, густо затіненим берестами, починалася досить довга і глуха ділянка шляху; і коли дві дівчини заглибились у неї, то недалеко від себе — на порослій травною галявині обабіч — несподівано вгледіли гурт циган. Дитинча, що стояло насторожі, підійшло до них і почало канючити. Міс Бікертон, злякавшись надзвичайно, гучно скрикнула і, закликавши Гарріет рухатися за нею, видерлася на крутосхил, гайнула через невисокі кущі на його вершині й хутко подалася найкоротшим шляхом до Гайбері. Але бідолашна Гарріет не могла бігти слідом. На танцях вона підвернула ногу, і її перша ж спроба подолати крутосхил спричинилася до такого болю, що вона стала зовсім безпомічною — і в такому стані, страшенно налякана, вона змушена була залишитися.

Невідомо, як би повелися волоцюги, коли б дівчата виявили більше сміливості; але вони просто не могли встояти перед таким відвертим заохоченням до нападу; і невдовзі до Гарріет підступили півдюжини дітей під проводом огрядної жінки та високого

хлопця, всі горласті, нахабні — не стільки на словах, скільки на вигляд. Все більше лякаючись, вона відразу ж пообіцяла їм грошей і, діставши гаманця, дала їм шилінга і почала благати, щоб не забирали більше і не чинили з нею зле. Після цього вона якось спромоглася пошкандибати, і хоч повільно, але все ж таки стала віддалятися від них; та її страх і її гаманець викликали надто сильну спокусу, і цигани пішли за нею, потім оточили всією юрбою й почали вимагати більше грошей.

Саме в такому стані і знайшов її Френк Черчілль: вона тремтіла і благала, вони — поводитися шумливо і нахабно. Завдяки щасливому збігу обставин його від'їзд із Гайбері затримався, і тому він зміг прийти їй на допомогу в такий небезпечний момент. Ранок був пречудовий, і це спонукало Френка пройтися пішки, в той час як кучер з кіньми мали поїхати іншою дорогою і зустріти його за милю чи за дві від Гайбері. Крім того, сталося так, що минулого вечора Френк попрохав у міс Бейтс ножиці і забув їх повернути, тож йому довелося зупинитися біля її дверей і на декілька хвилин зайти: тому він і запізнився. Оскільки Френк рухався пішки, то вся ватага не могла його бачити, аж доки він не підійшов зовсім близько. Жах, який жінка і хлопець нагнали на Гарріет, тепер вселився в них. Від страху вони заціпеніли, а Гарріет радісно кинулася до нього. Ледь здатна розмовляти, вона мала снаги тільки для того, щоби дійти до Гартфілда, а потім сили остаточно покинули її. Це Френк вирішив привести її до Гартфілда: ніяке інше місце не спало йому на думку.

Ось у цьому і полягала вся історія — з його слів та зі слів Гарріет, тільки-но вона прийшла до тями і здатна була говорити. Побачивши, що їй стало краще, він не наважився залишатися, бо через ці декілька затримок він уже не міг утрачати ані хвилини. Узявши з Емми обіцянку повідомити місіс Годдард про те, що Гарріет перебуває в цілковитій безпеці, а містера Найтлі — про те, що в околицях з'явилася ватага циган, Френк вирушив у путь, супроводжуваний вдячними напутніми побажаннями йому й собі, що їх спромоглася вимовити Емма.

Пригода, подібна цій — коли таким чином сходяться прегарний молодик і чарівлива дівчина, просто не могла не наштовхнути на певні думки навіть найхолодніше серце і найнезворушніший розум. Так принаймні думалося Еммі. Який мовознавець, який граматик, який, зрештою, математик міг бачити те, що бачила вона, бути свідком їхньої появи удвох, чути їхню розповідь про те, що трапилось, — і не відчути, що силою самих обставин їм судилося стати цікавими одне для одного? А скільки поживи ця подія мусить дати для міркувань і передбачень такої нетерплячої фантазерки, як вона! Особливо, коли для таких передчуттів у її свідомості вже була закладена основа.

Це було щось абсолютно незвичайне! Наскільки пам'ятала Емма, нічого такого ніколи раніше не траплялося з жодною дівчиною в окрузі: ні такої зустрічі, ні такої небезпеки; і ось воно трапилось з конкретною людиною в ту саму годину, коли інша цілком конкретна людина випадково проходила мимо і врятувала її! Усе це дійсно було дуже незвично! А якщо врахувати відомий їй душевний стан кожного з них, то це ставало ще дивнішим! Він намагався позбутися своєї прихильності до неї, вона — тільки-но почала одужувати від своєї одержимості містером Елтоном. Здавалося, що всі

ці обставини навмисне поєдналися, щоб спричинитися до дуже цікавих наслідків. Ця подія просто не могла не підштовхнути їх сильно одне до одного.

За ті нечисленні хвилини, протягом яких Емма встигла поговорити з Френком, — доки Гарріет ще тільки поволі приходила до тями, — він устиг розповісти, з гумором і захватом, про її страх, її наївність, про той запал, із яким вона схопилася за його руку і притиснулася до нього; а під кінець, після розповіді самої Гарріет, він у найенергійніших виразах висловив своє обурення огидною дурістю міс Бікертон. Однак усе мало йти цілком природно — без спонукання і допомоги. Вона не поворухне і пальцем, не зробить жодного натяку. Досить із неї втручання. Це буде просто план, який нікому не зашкодить, звичайний план, не призначений для дії. Ні в якому разі не вийде вона за його межі.

Спочатку Емма вирішила, що не розповість своєму батькові про те, що сталося, знаючи, яке збентеження і тривогу це може викликати; але незабаром відчула, що подальше приховування стає неможливим. За півгодини ця новина облетіла весь Гайбері. Це була саме та подія, що цікавить найбільш говірливих — молодь і людей низького походження; і незабаром уся молодь і вся челядь в окрузі, не тямлячи себе від щастя, базікали про жахливу новину. Здавалося, що цигани від сунули вчорашній бал на задній план. Бідолашний містер Вудхаус сидів і тремтів, і, як і передбачала Емма, мало вдовольнився їхньою обіцянкою більше ніколи не заходити за чагарникові насадження. Певною втіхою для нього було те, що протягом решти дня багато людей питали, як він та міс Вудхаус почуваються (сусіди знали, що він любить, коли про нього питають), а також, як міс Сміт. Містер Вудхаус відповідав залюбки, що вельми погано. Це не зовсім відповідало істині, та Емма воліла не втручатися, хоча вона почувалася чудово, а Гарріет — не набагато гірше. Для дочки такого чоловіка, як містер Вудхаус, Еммі явно не поталанило зі здоров'ям, бо вона з трудом уявляла, що то є — нездужання; і якби він не придумував для неї хвороб, то в повідомленнях про стан здоров'я вона мала б просто жалюгідний вигляд.

Цигани не стали чекати, доки за них візьмуться представники закону і хутко зникли. Гайберійські дівчата, не встигши до пуття перелякатися, знову отримали можливість безперешкодно походжати, а вся історія невдовзі всохла до дріб'язкового інциденту — але не для Емми та її племінників. В їхній уяві вона зберегла свою значущість, а Генрі та Джон іще довго щодня просили Емму розповісти їм історію про Гарріет і циган, та вперто виправляли її, якщо вона хоч у якійсь найменшій подробиці відхилялася від початкової розповіді.

Розділ 4

Після цієї пригоди минуло кілька днів, і одного ранку до Емми прийшла Гарріет із невеличким пакунком у руці; вона присіла, трохи повагалася, а потім сказала:

— Міс Вудхаус... якщо ви маєте вільний час... я хочу вам дещо сказати... зізнатися, чи що... і тим самим покінчити з цією історією.

Немало здивувавшись, Емма попрохала Гарріет висловитися. У манері й так само в словах Гарріет відчувалася серйозність, і це приготувало Емму до чогось незвичайного.

— Я вважаю своїм обов'язком — і таким є моє бажання — говорити з вами на цю тему без будь-яких обмежень. Оскільки в певному відношенні я, дякувати Богові, уже стала іншою людиною, то було б надзвичайно доречно, щоб ви мали приємність про це дізнатися. Я не казатиму більше, ніж необхідно, — мені надто соромно, що я отак безоглядно дала волю своїм почуттям; сподіваюсь, ви розумієте мене.

— Так, — відповіла Емма, — здається, що розумію.

— Господи, як можна було так довго себе обдурювати! — з жаром скрикнула Гарріет. — Це схоже на якесь безумство! Тепер він мені зовсім не видається якимось незвичайним. Мені нині усе одно — зустріну його чи ні... хіба що з них двох найменше я б хотіла бачити саме його... Дійсно обходитиму його десятою дорогою, і дружині його тепер аніскільки не заздрю. Я не захоплююся нею і не заздрю їй, як це було зі мною раніше: так, вона вродлива, чарівлива і все таке інше, але, на мою думку, дуже зла і неприязна — ніколи не забуду її поглядів того вечора! Однак запевняю вас, міс Вудхаус, я не бажаю їй зла, ні. Навпаки — нехай їм щастить разом, але це мене більше ані на мить не схвилює. А щоб переконати вас у правдивості моїх слів, я збираюся знищити те, що мені треба було знищити вже давно, те, що мені ніколи не слід було тримати при собі, — я зрозуміла це тільки тепер. — При цих словах Гарріет зашарілася. — Однак зараз я все це знищу, і хочу зробити це саме у вашій присутності, щоб ви переконались, якою розважливою я стала. Як ви гадаєте — що всередині цього пакунку? — із сором'язливим поглядом спитала вона.

— Не маю щонайменшого уявлення. А хіба він тобі щось дарував?

— Ні — я не можу назвати це подарунками; але ці речі були для мене дуже дорогими.

Вона простягнула їй пакунок, і Емма прочитала на ньому слова "Дорогоцінні скарби". Це викликало її жвавий інтерес. Гарріет розгортала пакунок, а Емма з нетерпінням спостерігала. Щедро загорнутою у фольгу була, як виявилось, маленька танбріджська скринька; Гарріет відкрила її: зсередини скринька була обшита найніжнішою бавовняною тканиною, але, крім бавовни, Емма побачила лише маленький шматочок липучого пластиру.

— Ось, — мовила Гарріет, — ви не можете не пам'ятати.

— Але ж я справді не пам'ятаю.

— Як же так! А я й не думала, що ви забудете про історію з пластирем, що трапилась у цій ось кімнаті в один із тих останніх разів, коли ми в ній були! Буквально за кілька днів до того, як у мене сталася ангіна, саме перед приїздом містера Джона Найтлі та його дружини, здається, того ж вечора. Невже ви не пам'ятаєте, як містер Елтон порізав пальця вашим новим складаним ножиком, а ви порекомендували йому скористатися липучим пластирем? Але оскільки ви пластира при собі не мали, а в мене був, то ви попросили поділитися; тож я дістала свій і відрізала йому клаптик; але цей клаптик виявився завеликим, і він відрізав менший, а з тим, що залишився, трохи побавився і віддав мені. А я ж по своїй дурості взяла та й зробила з нього скарб — зберегла, щоб ніколи ним не скористатись, а поглядати на нього час від часу,

отримуючи величезну при цьому насолоду.

— Гарріет, серденько! — вигукнула Емма, рвучко підвівшись і закривши рукою своє обличчя. — Я просто не знесу цього сорому. Чи пам'ятаю я? Так, тепер я все це згадала; все, крім того, що ти зберегла цю реліквію, — до цієї хвилини я про це нічого не знала, — але пам'ятаю порізаний палець, свою пораду щодо липучого пластира, пам'ятаю, як я сказала, що не маю його при собі! О, гріхи мої тяжкі! А в самої було повно в кишені! Це була одна з моїх хитрих штук! До скону мені судилося червоніти від сорому. Ну що ж, — сідаючи знову. — Давай далі!

— А ви і справді мали при собі пластир? Ніколи б у житті не подумала, це вийшло у вас так природно.

— І ти взяла і зберегла оцей пластир заради нього! — мовила Емма, забуваючи про свій сором і починаючи відчувати здивування пополам із цікавістю. А про себе подумала: "Свят, свят! Щоб я — та й приховала шматок пластира, що ним користувався Френк Черчілль?! Ніколи б до такого не додумалася".

— А ось, — знову заговорила Гарріет, — ось те, що є ще дорогоціннішим, тобто було ще дорогоціннішим, бо колись це насправді належало йому, в той час як пластир не належав йому ніколи.

Еммі кортіло швидше побачити цей найдорогоцінніший скарб. Це був огризок старого олівця; шматочок без осердя в ньому.

— Це дійсно належало йому, — повідомила Гарріет. — Пам'ятаєте, якось уранці... ні, мабуть, ви не пам'ятаєте. Але якось уранці, точно не згадаю коли — у вівторок чи в середу перед отим вечором, йому знадобилося щось занотувати в блокноті, про хвойне пиво. Містер Найтлі розповідав йому про те, як варять хвойне пиво, і йому знадобилося записати рецепт; але коли він витягнув свого олівця, то в ньому залишилося так мало осердя, що він швидко його списав, і вам довелося дати йому інший олівець, а непридатний для писання огризок лишився на столі. Але я за ним весь час спостерігала, і як тільки з'явилася нагода — поцупила його, і до цієї хвилини ніколи з ним не розлучалася.

— От тепер я згадала, — скрикнула Емма. — Чітко згадала. Розмова про хвойне пиво. Так-так! Ми з містером Найтлі сказали, що любляємо його, а містер Елтон, здається, теж виявив бажання до нього приохотитися. Тепер я прекрасно це пам'ятаю. Зачекай: містер Найтлі стояв отут, еге ж? Здається, він стояв саме тут.

— Ой, не знаю. Я не пам'ятаю. Це дивно, але я не пам'ятаю. Я пам'ятаю, що отут сидів містер Елтон, саме тут, де зараз сиджу я.

— Ну-ну, продовжуй.

— Та, мабуть, оце і все. Ні показати, ні сказати мені вам більше нічого — я тільки хочу все це кинути у вогонь у вашій присутності.

— Моя бідолашна Гарріет! Невже ти дійсно знаходила відраду в тому, що зберігала ці речі та споглядала їх як скарби?

— Отака я була дурепа! Але тепер мені за це просто соромно, і я сподіваюся забути про них із тією ж легкістю, з якою вони згорять. Знаєте, це було моєю великою

помилкою, що я зберігала хоч якісь згадки про нього вже після його одруження. Я знала, що це дурість, але мені бракувало рішучості розстатися з ними.

— Але ж, Гарріет, чи потрібно палити липучий пластир? Я не маю нічого проти огризка олівця, але пластир іще може знадобитися.

— Я почуватимуся спокійніше, якщо спалю його, — відповіла Гарріет. — Мені навіть дивитися на нього неприємно. Я мушу знищити все. Ось так! Із пластирем покінчено, і, хвала Господу, з містером Елтоном теж.

"А коли ж, — подумала Емма, — почнеться з містером Черчіллем?"

Незабаром у неї з'явилася підстава вважати, що початок уже покладено, і сподіватися, що та циганка, хоча й не пророкувала майбутнього, все ж визначила долю Гарріет. Приблизно через два тижні після тієї небезпечної пригоди між ними відбулася — причому зовсім несподівано — розмова, завдяки якій все і з'ясувалося. У ту хвилину Емма про це зовсім не думала, і тому отримана нею інформація була ще ціннішою. Під час якоїсь дріб'язкової розмови вона побіжно зауважила: "От коли ти вже вийдеш заміж, Гарріет, тоді я пораджу тобі, як чинити" — і вже встигла забути про сказане, та після хвилинної мовчанки почула, як Гарріет мовила серйозним тоном: "Я ніколи не вийду заміж".

Емма підвела на неї очі і швидко все зрозуміла; трохи повагавшись — промовчати чи не промовчати — відповіла:

— Ніколи не вийдеш заміж? Це щось нове.

— Я ніколи не передумаю, це вже напевне. Ще трохи повагавшись, Емма сказала:

— Сподіваюсь, що до цього не спричинився... що це не комплімент на адресу містера Елтона?

— До чого тут містер Елтон! — обурено скрикнула Гарріет. — Господи, ні! — А потім Еммі здалося, що вона почула: — Це той, кому містер Елтон і в слід ступити не годен!

Тоді Емма задумалася на довший час. Чи продовжувати їй розмову в такому ж дусі? Чи пропустити сказане і зробити вигляд, що нічого не запідозрила? Якщо вона так зробить, то Гарріет, чого доброго, подумає, що їй байдуже або що вона на неї розсердилася; коли вона взагалі промовчить, то це лише може підвести Гарріет до думки, що вона хоче почути ще більше; Емма ж, попри недавню відвертість, була налаштована проти продовження такого відвертого і частого обговорення сподівань і можливостей. Їй здавалося, що для неї було б краще довідатись і висловитися про все одразу, про що вона хотіла довідатись і висловитися. Найліпше — це відверта розмова начистоту. Вона ще раніше вирішила, наскільки далеко зможе зайти в подібній розмові; тож чи не надійніше буде для них обох, якщо її власний розум винесе свій розважливий вирок? Приймавши рішення, Емма заговорила:

— Гарріет, я не буду вдавати, що не розумію сказаного тобою. Твоє рішення ніколи не виходити заміж — чи скоріше намір не виходити заміж — викликане думкою про те, що людина, яку ти воліла б мати за свого чоловіка, має становище надто високе, щоб звернути увагу на тебе. Я маю рацію?

— О, міс Вудхаус, я і гадки не мала припустити... Я не настільки з'їхала з глузду. Але мені так приємно захоплюватися ним на відстані — і думати, наскільки кращим він є за всіх інших на світі, думати із вдячністю, зачудуванням і благоговінням, що є доречними особливо в моєму випадку.

— Я зовсім не здивована, Гарріет. Послуги, що він тобі надав, було достатньо, щоб зворушити твоє серце.

— Послуга?! Та мені наче сам Бог його послав! Навіть згадувати моторошно, що я тоді відчувала... і тут іде він... такий шляхетний... а я — така нещасна! І раптом усе змінилося! В одну мить усе змінилося! Від повного нещастя до повного щастя!

— Усе це дуже природно. Цілком природно і достойно. Так, твій вибір і твоя вдячність роблять тобі честь. Але не знаю — чи буде це щасливий вибір, не знаю. Раджу тобі, Гарріет, не давати волю своїм почуттям. Я зовсім не впевнена в тому, що тобі слід розраховувати на взаємність. Подумай, і подумай добряче. А чи не краще було б приборкати свої почуття, поки ти ще в змозі це зробити? У будь-якому випадку не дозволяй їм узяти над тобою гору, доки ти не пересвідчишся, що подобаєшся йому. Поспостерігай за його вчинками. У своїх почуттях краще керуйся його поведінкою. Я застерігаю тебе саме зараз, тому що більше про це з тобою не говоритиму. Я налаштована рішуче проти будь-якого втручання. Надалі про цю справу я нічого знати не бажаю. Жодне ім'я не мусить злетіти з наших вуст. Одного разу ми вже зробили величезну помилку; тепер нам слід бути обережними. Сумніву немає — він вище тебе за своїм становищем, і можуть дійсно виникнути дуже серйозні заперечення та перешкоди. А втім, Гарріет, траплялися речі навіть дивовижніші — траплялися й більш нерівні шлюби. Але будь обережна. Я не хочу, щоб ти почувалася надто оптимістичною; однак, чим би все це не скінчилося, будь певна, що раз ти сподіваєшся на нього, то це вже є ознакою гарного смаку, а я завжди вміла цінувати гарний смак.

Гарріет мовчки погодилась і вдячно поцілувала їй руку. Емма не сумнівалася, що таке кохання не зашкодить її подрузі. Воно лише зробить її розум досконалішим і витонченим і вбереже її від деградації.

Розділ 5

Отак і почався червень у Гартфілді — серед усіляких планів, сподівань і мовчазного потурання (мовчазної покірності долі?). Для Гайбері ж загалом цей місяць не приніс якихось суттєвих змін. Елтони так і продовжували говорити про візит подружжя Саклінгів і про те, у якій би пригоді стало їхнє ландо; Джейн Ферфакс так і залишалась у своєї бабці, а оскільки повернення Кемпбеллів з Ірландії знову відкладалося — тепер уже воно планувалося не на середину літа, а на серпень — то їй скоріше за все судилося пробути у Гайбері ще цілих два місяці, за тієї, звичайно ж, умови, що вона спроможеться протистояти нав'язливій благодійності місіс Елтон і вбереже себе від примусового отримання роботи в якійсь сім'ї з "найвищих кіл суспільства".

Містеру Найтлі, котрий з відомих лише йому одному причин відразу пройнявся антипатією до Френка Черчілля, останній став подобатися ще менше. Йому почало здаватися, що його захопленість Еммою не позбавлена певного дворушництва. Те, що

Емма є об'єктом його прагнень, сумнівів не викликало. Про це свідчило все: його власне залицяння, натяки його батька, обережне мовчання його мачухи; все це було в унісон; слова, поведінка, обережність і необережність — усе промовляло про одне і те ж. Однак у той час, як багато хто призначав його Еммі, а сама Емма переправляла його до Гарріет, містер Найтлі почав підозрювати за ним певну схильність пофліртувати з Джейн Ферфакс. Він не міг цього збагнути, та дещо вказувало на існування між ними якихось стосунків — принаймні так йому здавалося. З його боку були симптоми палкої симпатії; і раз уже містер Найтлі їх підмітив, то він уже не міг позбутися думки, що симптоми ці мають якийсь глибший сенс, хоча й боявся давати волю своїй фантазії та припуститися тієї ж помилки, що й Емма. Коли ця підозра виникла вперше, то Емми з ними не було. Містер Найтлі якраз обідав із рендоллзкою родиною та Джейн у Елтонів; і він став свідком далеко не єдиного погляду на Джейн, котрий був дещо недоречним для залицяльника міс Вудхаус. Коли він знову опинився в їхній компанії, то не зміг не пригадати побаченого й утриматися від спостережень, котрі — якщо не уподібнюватися Вільяму Кауперу, який біля палаючого в сутінках каміна "сам собі навіює начебто побачене", — викликали ще сильніші підозри в тому, що між Френком Черчіллем та Джейн Ферфакс існує прихована симпатія або навіть приховане порозуміння.

Якось після обіду він за звичкою пішов до Гартфілда, щоби провести там вечір. Емма і Гарріет збиралися на прогулянку, тож він приєднався до них. При поверненні їх наздогнала численніша компанія, котра, як і вони, вирішила за доречніше прогулятися раніш, оскільки збиралося на дощ; то були містер та місіс Вестон зі своїм сином і міс Бейтс із своєю племінницею, що зустрілися випадково. Усі вони пішли разом, а коли наблизилися до воріт Гартфілда, то Емма, знаючи, що саме таким відвідином зрадіє її батько, наполегливо запросила всіх у гості попити з ним чаю. Рендоллзка родина погодилася відразу ж, а міс Бейтс — після довжелезної промови, яку майже ніхто не слухав, — теж визнала за можливе прийняти надзвичайно люб'язне запрошення шановної міс Вудхаус.

Коли вони вже звертали на галявину перед будинком, то побачили, як повз них проїхав містер Перрі верхи. Чоловіки загомоніли про його коня.

— До речі, — звернувся трохи згодом Френк Черчілль до місіс Вестон, — а як там стосовно плану містера Перрі придбати собі екіпаж?

Місіс Вестон здивовано поглянула і сказала:

— А я й не знала, що він мав такий план.

— Та ні ж бо, я дізнався про це від вас. Ви самі написали мені про це у своєму листі три місяці тому.

— Я?! Бути не може!

— Авжеж писали. Я чудово пам'ятаю. Ви згадували про це як про подію, що ось-ось має статися. Про це з величезною радістю розповідала комусь місіс Перрі. Саме вона переконала його це зробити, бо, на її думку, його виїзди на виклик у негоду робили йому велику шкоду. Тепер згадали, еге ж?

— Даю слово, я тільки зараз про це почула.

— Тільки зараз?! Не може бути! Господи, це що — мені наснилося, чи як? А я в цьому був абсолютно переконаний!.. Міс Сміт, схоже на те, що ви дуже втомилися. Нічого, скоро будете вдома.

— Про що це ви, га? — вигукнув містер Вестон. — Про Перрі та екіпаж? Френку, а що — Перрі збирається придбати собі екіпаж? Радий, що він може собі це дозволити. Від нього про це почув, еге ж?

— Ні, сер, — відповів із усмішкою його син, — виявляється, що ні від кого не чув. Так дивно! Я і справді був переконаний, що мені розповіла про це у всіх подробицях місіс Вестон у одному зі своїх листів до Енскума багато тижнів тому, — але оскільки вона стверджує, що не чула про це і півслова, то, значить, мені все це наснилось. Я, щоб ви знали, удатний бачити сни. Коли я у від'їзді, то мені сняться мешканці Гайбері, а коли пересняться всі мої близькі друзі, то приходять у сни містер і місіс Перрі.

— Ай справді — дивно, — зазначив його батько, — що тобі завжди сняться люди, про яких ти навряд чи згадуєш коли-небудь в Енскумі. Перрі збирається придбати екіпаж! А дружина, турбуючись про чоловікове здоров'я, намовляє його це зробити. Саме так, не сумніваюся, колись і станеться; а поки що це тільки наснилося. Бува, дехто бачить дійсно пророчі сни! А хтось так — якусь неадаптовану купу нісенітниць! Що ж, Френку, з твого сну і справді видно, що, коли ти у від'їзді, Гайбері завжди в твоїх думках. Еммо, мабуть, ви теж часто бачите сни?

Та Емма була надто далеко і не почула. Вона поквапилася попереду гостей, аби налаштувати батька на їхній прихід, і тому до неї не долинув натяк містера Вестона.

— А що, коли вже говорити відверто, — вигукнула міс Бейтс, котра останні дві хвилини марно намагалася привернути до себе увагу, — якщо ми вже заговорили про це, то неможливо заперечити, що містер Френк Черчілль міг дізнатися... Я не хочу сказати, що йому це не могло приснитися, — я інколи теж бачу такі чудернацькі сни! — але коли спитатися в мене, то я відповім, що так, дійсно, минулої весни і справді була така думка; бо місіс Перрі сама поділилася нею з моєю матінкою, і Коули — як і ми — теж про це знали, але це була наче таємниця, про яку більше ніхто не знав і про яку говорили десь три дні, не більше. Місіс Перрі дуже хотілося, щоб він придбав карету й одного ранку вона прийшла до моєї матінки в настрої надзвичайно піднесеному, тому що їй здалося, наче її думка взяла гору. Джейн, пам'ятаєш, як бабуся нам про це розповідала, коли ми повернулися додому? Не пам'ятаю, куди ми ходили, — скоріше, до Рендоллза; так, гадаю, що до Рендоллза. Місіс Перрі завжди дуже любила мою матінку — та її, мабуть, усі люблять, — і тому розповіла їй про цю новину по секрету; вона, звичайно ж, не заперечувала, щоб матуся і нам про це розповіла, та, крім нас, цього не мусив знати ніхто; тож відтоді я жодній відомій мені живій душі про це не розповідала. Водночас не можу напевне стверджувати, що нікому про це не натякнула, тому що я себе знаю — часто можу щось бовкнути, не подумавши. Люблю, знаєте, побазікати, дуже люблю; тому інколи можу обмовитися про те, про що говорити не слід. Я не така, як Джейн, а жаль. Од неї, даю слово, ніколи зайвого не почуєш. А де ж вона? Ой, якраз

позаду! Прекрасно пам'ятаю, як приходила місіс Перрі. І справді, дивний сон!

Вони саме входили. Містер Найтлі випередив міс Бейтс і першим устиг поглянути на Джейн. З обличчя Френка Черчілля, де він, як йому здалося, помітив приборкане сум'яття чи навіть сміх, містер Найтлі мимоволі перевів погляд на її обличчя, але вона йшла позаду і була надто зайнята своєю шаллю. Містер Вестон зайшов усередину. Двоє інших чоловіків зупинилися біля дверей, аби пропустити її. Містеру Найтлі здалося, що Френк Черчілль має намір спіймати її погляд — так пильно він на неї дивився, одначе, коли й так, то надаремне, бо Джейн пройшла повз них до передпокою і на жодного не поглянула.

Часу для подальших зауважень і пояснень не залишилося. Довелося вдовольнитися тим, що це був сон, довелося містеру Найтлі разом з усіма сісти за сучасний круглий стіл, котрий з'явився колись у Гартфілді завдяки Еммі й котрий тільки Емма завдяки своєму впливу змогла переконати свого батька поставити і використовувати саме в тому місці замість невеличкого пемброка, на який двічі на день доводилося примошувати його страви. Чаювання пройшло в приємній атмосфері, і ніхто, здавалося, не поспішав іти.

— Міс Вудхаус, — мовив Френк Черчілль, пильно придивившись до столу, який стояв позаду нього і до якого він міг сидючи дотягтися рукою, — а ваші племінники забрали з собою свої абетки — коробочку з літерами? Колись вона стояла тут. Куди вона поділась? Якийсь сьогодні вечір нуднуватий; можна подумати, що надворі зима, а не літо. Якось вранці ми добре погралися цими літерами. Я знову хочу загадати вам загадки.

Еммі ця думка сподобалася; дістали коробочку і висипали на стіл літери абетки, гратися якими ніхто, крім них двох, особливого бажання не виявив. Вони швидко почали утворювати слова одне для одного або для тих, хто ще бажав взяти участь у грі. Спокійний характер гри особливо імпонував містеру Вудхаусу, бо ігри пожвавленіші, ініціатором яких інколи виступав містер Вестон, часто псували йому настрої. Тож він сидів і з приємністю для себе та з ніжною меланхолією ремствував із приводу від'їзду "бідолашних хлопчиків" або — взявши до рук якусь випадкову літеру — з любов'ю зазначав, як гарно Емма її виписала.

Френк Черчілль поклав перед міс Ферфакс літери. Вона швидко оглянула стіл і взялася до справи. Френк сидів поруч із Еммою, Джейн напроти них, а містер Найтлі — так, що йому було зручно бачити їх усіх; тож він мав можливість бачити усе, не надто демонструючи при цьому свою увагу. Слово відгадали і з легкою посмішкою відсунули вбік. Його слід було негайно змішати з рештою літер, аби ніхто не побачив і не здогадався; Джейн треба було дивитися не через стіл на Френка, а на стіл; тож вона не встигла його змішати, і Гарріет, радіючи кожному новому слову і не відгадавши ще жодного, відразу ж підхопила купку літер і заходилася відгадувати. Це було, як виявилося, слово "необачність", і, коли Гарріет, торжествуючи, оголосила його, то щоби Джейн спалахнули сором'язливим рум'янцем, котрий нічим іншим пояснити не можна було. Містер Найтлі пов'язав це слово з Френковим сновидінням; але як усе це стало

можливим — він просто не міг збагнути. Як удалося приспати витончений смак і розсудливість його улюблениці?! Він боявся, що справа зайшла вже надто далеко. Здавалося, що за кожним рогом на нього чатували нещирість та лицемірство. Ці літери були лише засобом залицання та обману. Це була дитяча гра, яку Френк Черчілль обрав для того, щоби приховати свою серйознішу гру.

Із великим обуренням він продовжував спостерігати за ним; з великою стурбованістю і підозрою спостерігав він також за двома його недалекоглядними компаньйонками. Містер Найтлі побачив, як Френк приготував коротке слово для Емми і з поглядом хитрим і удавано ніяковим підсунув до неї. Він побачив, що Емма швидко відгадала його і визнала дуже цікавим, хоча означало воно щось, на її погляд, варте осуду, бо вона вигукнула: "Яка дурниця! Соромтеся!" А потім він почув, як Френк Черчілль сказав, поглянувши на Джейн: "Нехай вона відгадає — добре?", а ще так само добре почув, як Емма із запалом і сміючись почала заперечувати: "Ні-ні, не треба, не смійте, кажу вам!"

Цей галантний молодик, для якого, здавалося, кохання було просто грою і який безпардонно себе нав'язував, відразу ж підсунув купку літер до міс Ферфакс і без усякого сорому попросив розгадати. Містеру Найтлі так кортіло знати це слово, що він скористався кожною найменшою нагодою, аби підглянути, тож невдовзі здогадався, що то — "Діксон". Судячи з усього, Джейн Ферфакс теж здогадалася; вона, звичайно ж, краще розуміла приховане значення, вищий сенс отих розкладених у такому порядку літер. Вона була явно незадоволена; підвела очі й помітивши, що за нею спостерігають, почервоніла так, як він ніколи раніше не бачив, а потім промовила лише: "А я й не знала, що за умовами гри можна використовувати прізвища". Розгнівавшись іще більше, вона відштовхнула від себе літери і всім своїм виглядом демонструвала рішучість ніяких слів більше не розгадувати. Вона відвернула своє обличчя від тих, хто вчинив на неї такий напад, і обернулася до своєї тітки.

— Авжеж, серденько, — скрикнула та, хоча Джейн їй і слова не сказала. — Я саме збиралася нагадати. Мабуть, нам уже пора йти. Вечоріє, і бабуся скоро буде виглядати нас. Шановний добродію, ви такі люб'язні. Бажаємо вам доброї ночі.

Тітка вірно вгадала, що Джейн поривалася піти: вона негайно підхопилась і хотіла вибратися з-за столу; але інші теж заметушилися, тож вона затрималася. Містер Найтлі краєм ока помітив, як їй похапливо підсунули ще одну купку літер, але вона, навіть не поглянувши на них, із обуренням їх відкинула. Потім заходилася шукати свою шаль — і Френк Черчілль заходився теж — уже сутеніло, в кімнаті панувало сум'яття, тож як вони розсталися — містер Найтлі бачити не міг.

Коли всі пішли, він залишивсь у Гартфілді, і думки його були зайняті побаченням; ці думки настільки переповнювали його, що коли на допомогу його спостережливості принесли свічки, то він вирішив, що мусить — так, саме мусить як друг, як стурбований друг — відкрити Еммі очі на те, що відбувається та поставити деякі запитання. Він, бачачи, що їй загрожує небезпека, просто мусив застерегти її. Це був його обов'язок.

— Скажіть будь ласка, Еммо, — сказав він, — чи можна дізнатися, в чому полягала

та надзвичайна веселість, та ядуча шпилька останньої загадки, запропонованої вам і міс Ферфакс? Я бачив це слово, і мені надзвичайно цікаво, чому так вийшло, що одну воно звеселило, а другу — засмутило?

Емма страшенно знітилась. Їй несила було дати містеру Найтлі правдиве пояснення; бо хоча її підозри жодним чином не були розвіяні, все ж їй було соромно, що вона поділилася ними взагалі.

— Та, — вигукнула вона, явно збентежена, — слово не означало нічого — просто зрозумілий лише нам жарт.

— Здається, — відповів він із серйозним виглядом, — що цей жарт обмежується вами та містером Черчіллем.

Він сподівався, що вона знову заговорить, але цього не сталося. Вона воліла зайнятися чим завгодно, аби тільки не розмовляти. Він трохи помовчав, вагаючись. Одна за одною в його голові промайнули зловісні думки. Втручання — чи буде воно корисним? Сум'яття Емми, підтвердження їхньої дружби з Френком, здається, свідчили про те, що з її боку існує певна симпатія до нього. Однак усе одно він висловить свою думку. Це був його обов'язок перед нею: поставити під загрозу все те, що можна втратити в результаті небажаного втручання, але тільки не її добробут і спокій; зазнати будь-яких негараздів, але тільки не вислуховувати потім докори за те, що він не захотів допомогти їй у такій ситуації.

— Люба Еммо, — сказав він зі щирою симпатією в голосі, — ви впевнені, що добре розумієте ту міру знайомства, котра існує між тим джентльменом і тією панянкою, про яких ми тільки-но розмовляли?

— Між містером Френком Черчіллем і міс Ферфакс? О, так, чудово розумію. А що змушує вас сумніватися?

— Невже ви зовсім ніколи не мали підстав гадати, що він у захваті від неї чи вона — від нього?

— Та що ви, ніколи! — скрикнула вона жваво з надзвичайною щирістю в голосі. — Ніколи, ні на мить ця ідея не спадала мені на думку. Господи, а звідки вона могла взятись у вас?

— Останнім часом мені здавалося, що я був свідком ознак того, що між ними існує симпатія — певні значущі погляди, котрі, як мені здається, не призначалися для сторонніх очей.

— О, ви мене вельми дивуєте! Я просто в захваті від того, що ви нарешті зболили попустити свою уяву, — тут воно ні до чого. Дуже не хочеться обривати вас на першій же спробі, — але тут ваша уява зовсім ні до чого. Вони не в захваті одне від одного, я запевняю вас; і ті погляди, котрі вам начебто вдалося перехопити, були викликані якимись конкретними обставинами — почуттями абсолютно іншої природи, які зараз неможливо з певністю пояснити; в усьому цьому багато несуттєвого і дріб'язкового, але аспект, що піддається поясненню, тобто сенс, полягає в тому, що немає на світі людей більш далеких од взаємної прихильності, ніж вони. Іншими словами, я припускаю, що таке почуття у неї відсутнє, а у відсутності в нього такого почуття я просто впевнена.

За байдужість до неї цього джентльмена я ручаюся особисто.

Вона говорила з такою впевненістю і з таким задоволенням, що, змушений засумніватись у своїй впевненості, містер Найтлі замовк. Вона була в гарному настрої й хотіла продовження розмови, бажаючи почути подробиці його підозр, описання кожного погляду, усі "де" і "коли" тих обставин, що викликали в неї підвищений інтерес; але ж його настрій був далеко не таким гарним, як її. Містер Найтлі поставив під сумнів, що зможе сказати їй щось цікаве про це, а почувався він надто роздратованим для подальшої розмови. Щоб у своєму роздратуванні не розпалитися ще більше біля каміна, котрий з огляду на слабке здоров'я містера Вудхауса розпалювали щовечора майже цілий рік, він незабаром похапливо попрощався й подався додому до прохолоди і самотності Донвелл-Еббі.

Розділ 6

Мешканці Гайбері, яких довго годували обіцянками скорого прибуття містера і місіс Саклінг, зі скорботою дізналися, що до осені це подружжя ніяк не зможе приїхати. Наразі ж їхні інтелектуальні запаси ніякими новинками збагатитися не могли. В своєму щоденному кругообігу новин їм знову довелося обмежитись іншими темами (до яких колись певний час входив і приїзд Саклінгів), наприклад, відомостями про місіс Черчілль, стан здоров'я якої мінявся з кожним повідомленням, а також станом справ у місіс Вестон, чия радість од приїзду сина мала зрости, як можна було сподіватися, тією ж мірою, що і радість всіх її сусідів від наближення цієї події.

Місіс Елтон була вкрай розчарована. Відстрочка приїзду означала відстрочку можливості повеселитись і похизуватися. Тепер усі її намічені знайомства та рекомендації мусили зачекати, а про кожний запланований прийом залишилося поки що тільки говорити. Так вона гадала спочатку; але, трохи подумавши, переконалася, що нічого відкладати не потрібно. Чому вони мають утриматися від вилазки до Бокс-хілла тільки через те, що Саклінги не приїхали? З ними можна побувати там і восени. Тож вони вирішили поїхати до Бокс-хілла без Саклінгів. Про те, що така поїздка має відбутися, вже було всім і давно відомо; виникла навіть ідея ще однієї такої поїздки. Емма ніколи в Бокс-хіллі не була; вона хотіла побачити те, на що всі вважали вартим подивитися, тож вона і місіс Вестон зійшлися на тому, що потрібно вибрати погожу днину і поїхати туди. Вирішено було взяти з собою лише ще двох-трьох обраних осіб і зробити все спокійно, без претензій, елегантно і на рівні безмірно вищому за ті товкотнечу, шумливі приготування, пікнікову показуху з обов'язковою обжерливістю і пиятикою, котрі обов'язково супроводжуватимуть пікніки в Елтонів і Саклінгів.

Це було для них двох настільки зрозуміло і природно, що Емма не без певного здивування і не без певного роздратування почула від містера Вестона, що він запропонував місіс Елтон — оскільки зять та сестра підвели її — об'єднати дві компанії і поїхати разом і що місіс Елтон з готовністю надзвичайною на це пристала; тож якщо Емма не має заперечень, нехай воно так і буде. Оскільки єдиним запереченням була її велика нелюбов до місіс Елтон, що про неї місіс Вестон була добре поінформована, то про це не варто було зайвий раз нагадувати: бо обов'язково довелося б докоряти

містеру Вестону, а значить завдавати прикрощів його дружині; тому Емма просто змушена була пристати на цей план, уникнути якого вона так хотіла, — план, котрий може навіть спричинитися до її приниження, бо люди думатимуть, що це місіс Елтон милостиво запросила її до своєї компанії! Вона почувалась ображеною у всіх своїх почуттях; а те велике внутрішнє зусилля, якого коштувала їй чисто зовнішня згода, залишило в душі важкий осад роздратування та неприємних думок про безмірну поблажливість вдачі містера Вестона.

— Я радий, що ви схвально ставитеся до мого вчинку, — сказав він, мов нічого особливого не трапилося. — Я знав, що ви зі мною погодитеся. Такі плани нічого не варті, коли немає достатньої кількості учасників. Надто багатолюдних компаній не буває. Велика кількість народу вже сама по собі є запорукою веселощів. Зрештою, жінка вона добросерда, і не треба її ігнорувати.

Емма вголос не заперечила сказаного, але подумки ні з чим не погодилася.

Була вже середина червня, і погода стояла прекрасна. Місіс Елтон кортіло якомога швидше призначити день виїзду і вирішити з місіс Вестон питання про пиріжки з голуб'ятиною і холодною бараниною, але тут якраз скульгавів кінь із каретної упряжки, і над усіма приготуваннями нависла неприємна невизначеність. На одужання коня може піти кілька тижнів, а може — всього лише декілька днів, приготування слід було припинити, і все поринуло в меланхолійний застій. Місіс Елтон явно не вистачило внутрішніх ресурсів, щоб пережити такий удар долі.

— Який кошмар, Найтлі! — вигукнула вона. — А погода ж якраз підходяща для виїзду! Оці відстрочки, розчарування — це така гидота! Що ж нам тепер робити? Отак і рік закінчиться, а нічого ще не зроблено. Кажу вам, у цей самий час минулого року ми влаштували чудову вилазку з Кленового Гаю до Кінгсвестона.

— Краще зробити вилазку до Донвелла, — відповів містер Найтлі. — Тут можна обійтися і без коней. Просто приходьте і смакуйте мої полуниці. Вони незабаром досягнуть.

Містер Найтлі сказав це спочатку жартома, але потім змушений був поставитися до своєї пропозиції з усією серйозністю, бо вона була підхоплена з ентузіазмом і захватом. Навіть не стільки у словах, скільки в поведінці місіс Елтон звучало: "О, я хотіла б цього більше за все на світі!" Донвелл славився своїми полуничними грядками, і це було ніби підставою для запрошення, хоча ніяких підстав і не потрібно було: для пані, котрій просто не сиділося на місці, вистачило б і капустяної грядки. Знову і знову нагадувала вона йому, що прийде обов'язково — хоча він і так у цьому не сумнівався, — і була втішена надзвичайно таким виявом дружби, таким, як їй здавалося, визначним компліментом своїй особі.

— Можете не сумніватися, — сказала вона. — Я прийду обов'язково. Призначте день, і я прийду. Можна, я візьму з собою Джейн Ферфакс?

— Я не можу призначити день, — відповів містер Найтлі, — доки не перемовлюся з декотрими людьми, що їх теж хотів би запросити.

— О, залиште все це мені. Лише надайте мені свободу дій. Ви ж знаєте, я — леді

Покровителька. Це буде пікнік на мою честь. Я приведу друзів сама.

— Сподіваюся, що з вами прийде Елтон, — сказав містер Найтлі. — Але я не хотів би завдавати вам клопоту з іншими запрошеннями.

— Он який ви хитрун! Майте на увазі: вам не слід боятися передати повноваження мені. Я у цій справі не новачка. Ви ж знаєте, що на відповідальність заміжніх жінок можна покладатися. Це моє свято. Дайте мені можливість вирішувати. Я сама запрошу ваших гостей.

— Ні, — спокійно заперечив містер Найтлі. — Лише одній-єдиній заміжній жінці я зможу дозволити запрошувати гостей до Донвелла на власний розсуд, і ця жінка...

— Місіс Вестон, еге ж? — перебила його явно пригнічена місіс Елтон.

— Ні — місіс Найтлі; і доки вона не з'явиться, ці питання вирішуватиму я сам.

— Ви — великий оригінал! — вигукнула вона, вдоволена тим, що нікому не віддали перевагу перед нею. — Ви — гуморист і кажете все, що вам заманеться. Ну просто гуморист, та й годі. Гаразд, я візьму з собою Джейн — Джейн та її тітку. Решта гостей — на ваш розсуд. Я не маю нічого проти того, щоб побачитись із гартфілдською родиною. Не вагайтеся — я ж знаю, що ви любите їх.

— Ви неодмінно їх зустрінете, якщо мені вдасться їх умовити; а до міс Бейтс я зайду по дорозі додому.

— У цьому нема потреби — я бачуся з Джейн щодня — а втім, це ваша справа, робіть як хочете. Знаєте, Найтлі, пікнік треба запланувати на ранок — от і все. Я надіну великого капелюха, а в руку візьму маленького кошика. Ось так — може, навіть оцей кошик із рожевою стрічкою. Простіше простого — бачите! А Джейн матиме ще один такий самий. Усе відбуватиметься без офіційності та пишності — щось типу циганської ватаги. Ми будемо походжати вашими садами, самі збиратимемо полуниці, сидітимемо під деревами; і все, що ви зможете нам запропонувати, відбуватиметься надворі: стіл, накритий під деревом і все таке. Якомога простіше і природніше. Ви ж це так само собі уявляєте?

— Ні, не так само. Згідно з моїм уявленням про природність і простоту, стіл потрібно накривати в (дальні). На мою думку, простота і природність панів та пані разом із їхніми слугами та меблями найкращим чином виявляється в тому, що вони їдять у приміщенні. Коли ви стомитеся від споживання полуниць у саду, то на вас чекатиме холодне м'ясо в будинку.

— Що ж, воля ваша; тільки не влаштовуйте грандіозного прийому. І, до речі, якщо вам знадобиться моя порада чи порада моєї економки, то будь ласка... Тільки чесно, Найтлі! Хочете — я перемовлюсь із місіс Ходжес, і ми оглянемо...

— Ні, не хочу, дякую.

— Гаразд, але якщо все ж таки виникнуть якісь труднощі, то моя економка — надзвичайно кмітлива.

— Даю вам слово, що моя вважає себе аж ніяк не дурнішою і презирливо відкине будь-яку пропозицію про допомогу.

— От коли б я мала віслучка... Було б чудово, якби ми всі приїхали на віслучках —

Джейн, міс Бейтс і я, а мій саро sproso шкандибав би поруч пішки. А й справді — треба поговорити з ним про придбання віслюка. Здається, що це потрібна тварина, коли живеш на селі, бо який би багатий внутрішній світ не мала жінка, все одно вона не мусить весь час сидіти вдома відлюдницею; а тривалі прогулянки не завжди доречні: влітку — пилюка, взимку — грязюка.

— Між Донвеллом та Гайбері немає ні пилюки, ні грязюки. На донвелльській дорозі пилу ніколи немає, а тепер на ній сухо та чисто. Якщо вам так хочеться, то приїздіть на віслюкові. Візьміть напрокат у місіс Коул. Нехай все буде максимально відповідним вашому смаку. Це — моє бажання.

— Не сумніваюся. Віддаю вам належне, мій добрий приятелю. Я знаю, що під вашими оригінальними грубуватими манерами криється надзвичайно добре серце. Я казала містеру Е., що ви — неабиякий гуморист. Даю вам слово, Найтлі, я прекрасно усвідомлюю вашу до мене прихильність, що ви її виявили цим запрошенням. Щоб зробити мені приємність, краще й не придумаєш.

Містер Найтлі мав ще одну підставу уникати столу під деревом. Він хотів переконати містера Вудхауса — як і Емму, — щоб той теж прибув на прийом; і він знав, що коли хоч кому-небудь із них доведеться їсти надворі, то містеру Вудхаусу неодмінно зробиться погано. Не можна було заманювати містера Вудхауса в небезпеку під слухним приводом ранішньої поїздки та одно-двогодинного прийому в Донвеллі.

Його запросили від щирого серця. І ніякі приховані жахи не мусили чатувати на нього розплатою за легковірність. І містер Вудхаус погодився. Уже два роки він не був у Донвеллі. Одного ясного сонячного ранку він, Емма та Гарріет і справді можуть туди з'їздити; вони з місіс Вестон посидять, а дівчатка погуляють у садочку. Коли сонце вже буде високо, то вони навряд чи промочать ноги. Йому дуже хочеться знову побачити цей старий будинок, він із радістю зустрівся б із містером та місіс Елтон та й з іншими сусідами теж. Він не має заперечень абсолютно, і колись чудовим літнім ранком вони з Еммою та Гарріет обов'язково туди поїдуть. На його думку, містер Найтлі вчинив дуже доречно, що запросив їх — дуже люб'язно і розважливо — це набагато доречніше, ніж влаштувати прийом. Бо містер Вудхаус не був у захваті від прийомів.

Містеру Найтлі поталанило в тому, що всі швидко пристали на цю ідею. Скрізь запрошення сприйняли так добре, що здавалося, наче кожен — як місіс Елтон — вважав це запрошення особливим компліментом на власну адресу; а містер Вестон, котрого про це ніхто не просив, пообіцяв забезпечити присутність Френка, якщо в того буде така можливість; без цього знаку схвалення та вдячності цілком можна було б обійтися; тож містеру Найтлі довелося тепер запевняти, що він і його радий буде бачити; а місіс Вестон негайно приступила до написання листа і не жалкувала доказів, аби тільки спонукати Френка до приїзду.

Тим часом кульгавий кінь одужав так швидко, що всі знову з радістю заговорили про поїздку до Бокс-хілла; нарешті, зустріч у Донвеллі було призначено на конкретний день, вилазка до Бокс-хілла — на день наступний, а погода очікувалася хоч куди.

Під яскравим полудневим сонцем, майже в розпал літа, містера Вудхауса цілим і

неушкодженим перевезли в кареті з одним відчиненим вікном, аби той узяв участь у зазначеному пікніку; потім так само цілим і неушкодженим його досить зручно помістили в одну з найкомфортніших кімнат будинку, де спеціально для нього цілий ранок топили камін, тож він мав можливість із приємністю згадувати про свої життєві досягнення і радити кожному посидіти разом із ним, щоб не перегріватися на сонці. Місіс Вестон, котра, начебто втомившись, прийшла посидіти з містером Вудхаусом, залишилася його єдиною співбесідницею і співчувальницею, коли всіх інших спонукали чи переконали вибратися надвір.

Емма була в Донвелл-Еббі так давно, що, як тільки вона пересвідчилась у комфорті свого татуса, радо полишила його і стала озиратися довкола, жваво намагаючись освіжити і скоригувати спогади конкретними спостереженнями та пильніше придивитися до галявин і будинку, котрому судилося завжди викликати неослабний інтерес у неї та у всієї її родини.

Емма сповна відчула законну гордість і задоволення, спричинені родинним зв'язком із теперішнім і майбутнім власником маєтку, коли споглядала поважні розміри і стиль будівлі, її зручне, красиве і неординарне розташування — приземкувате і затишне, її великі сади, що тяглися аж до лук, обабіч річки, якої з Еббі майже не було видно, бо колись будівельники забули потурбуватися про перспективу; численні дерева, котрі росли рядами та алеями і котрі ні мода, ні марнотратство не спромоглися викорчувати. Цей особняк був більшим за Гартфілд і зовсім на нього не схожим. Він займав велику площу, спланований був хаотично і асиметрично, але мав багато зручних кімнат і одну чи дві — красивих. Будинок був саме таким, як треба, і мав вигляд саме такий, як треба; і Емма відчула, що в ній зростає повага до нього як до фамільного гнізда сім'ї істинно шляхетної, дуже родовитої та надзвичайно розумної. Так, Джон Найтлі має певні вади характеру; але все одно Ізабелла вийшла заміж надзвичайно вдало. Ні за людей, ні за їх репутацію, ні за їх маєтність червоніти не доводилося. Це були приємні почуття, і вона прогулювалася, плекаючи їх, доки не довелося приєднатися до інших і збирати полуниці на грядках. Усе товариство вже було в зборі, за винятком Френка Черчілля, прибуття якого з Річмонда очікували з хвилини на хвилину; а місіс Елтон, зі своїми атрибутами безтурботного сільського життя — великим капелюхом і кошиком — серйозно намірялася скрізь бути першою: у збиранні полуниць, у їх отриманні від інших, чи просто в розмовах про них — про полуниці, і тільки про полуниці тепер дозволялося розмовляти. "Найкраща ягода в Англії — всі її любляють — всім вона йде на користь. Це — найкращі грядки і найдобріші сорти. Найприємніше — це коли збираєш полуниці для себе: єдиний спосіб отримати справжню насолоду від їх поїдання. Ранок — безперечно, найкращий час — ніколи не втомлюєшся — всі сорти гарні — мускусний сорт набагато кращий за інші поза всяким порівнянням — інші малопридатні для їжі, мускусні сорти — велика рідкість — більше до вподоби сорт Чилі — найвишуканіший смак має лісова полуниця — ціни на полуницю в Лондоні — численні полуничні грядки в околицях Брістоля — Кленовий Гай — коли пересаджувати грядки — думки у садівників абсолютно різні — немає

загального правила — кожен садівник уперто обстоює свою думку — смачна ягода — але надто соковита і тому її багато не з'їси — вишня смачніша — смородина більше освіжає — єдина вада збирання полуниць — те, що весь час доводиться нагинатися, сонце пече — страшенно втомилася — більше не можу — треба піти посидіти в тіні".

Отакою протягом півгодини була розмова, перервана лише одного разу, коли місіс Вестон, турбуючись за пасинка, вийшла спитатися, чи він, бува, не приїхав. Вона трохи хвилювалась, адже були певні побоювання щодо його коня.

Усі примостилися більш-менш зручно в тіні; і тепер Емма змушена була вислуховувати, про що говорили місіс Елтон і міс Ферфакс. А говорили вони про місце роботи, дуже вигідне місце. Місіс Елтон отримала про нього звістку сьогодні вранці і була просто в захваті. Це не було місце в місіс Саклінґ, це не було місце у місіс Бреґґ, але своєю престижністю та поважністю воно поступалося лише їм: це було місце в кухні місіс Бреґґ, знайомої місіс Саклінґ, у дами, відомої в Кленовому Гаю. Чудове, чарівне, прекрасне місце, вищі кола, вищі сфери, знайомства, зв'язки, титули, все, все, все — і місіс Елтон настирливо вимагала, щоби Джейн негайно пристала на цю пропозицію. Вона використовувала всю свою енергійність, емоційність та наполегливість і рішуче відмовлялася прийняти відмову своєї приятельки, хоча міс Ферфакс продовжувала запевняти її, що нині вона не збирається щось починати, і повторювала ті самі аргументи, що Емма їх уже чула раніше. Але все одно місіс Елтон наполягала, щоб їй ввірили право написати листа, де б висловлювалася згода зайняти цю вакансію, і надіслати його завтрашньою поштою. Емма дивом дивувалася — як Джейн могла все це терпіти. Вона і справді виглядала роздратованою, відповідала уїдливо — і, врешті-решт, із незвичною для себе рішучістю запропонувала пройтися. Чому б їм не прогулятися? Чи не бажає містер Найтлі показати їм сади — всі сади? їй хотілося б побачити їх повною мірою. Впертість приятельки стала їй просто нестерпною.

Було жарко; побродивши деякий час по саду розрізненою, неорганізованою групою по двоє чи вряди-годи по троє людей, вони мимоволі опинились — один за одним — у холодку короткої і широкої липової алеї, котра, простягнувшись за сад і не доходячи до річки, являла собою край маєтку. Вона нікуди не вела. Нікуди, хіба що до невисокої кам'яної стіни наприкінці алеї, і ця стіна мала дві високі колони, здається, спорудженими для того, щоби створити враження наближення до будинку, якого насправді там ніколи не було. Попри суперечливий характер такого закінчення, сама по собі алея була чудовою прогулянковою територією, а її завершальна панорама була надзвичайно приємною. Розлогий схил, майже біля підніжжя якого був розташований Донвелл-Еббі, поступово крутішав за межами маєтку; і на відстані з півмилі закінчувався урвищем, суціль укритим лісом; а внизу в затишному місці височіла ферма Еббі-Мілл; її красиво огинала річка, а попереду зеленіли луки.

Це був приємний краєвид — приємний оку і душі. Зелена англійська рослинність, типово англійський культурний ландшафт, англійський затишок — у променях яскравого, але лагідного сонця.

На цій алеї всі зібралися докупі; там їх і застали Емма і містер Вестон; товариство вирушило споглядати краєвид, і Емма відразу ж побачила, що містер Найтлі та Гарріет потихеньку пішли собі попереду, досить помітно відокремившись од інших. Містер Найтлі і Гарріет! Це була дивна пара, але Емма з приємністю споглядала її. Був час, коли він погребував би її компанією, проігнорувавши без зайвих церемоній. А тепер, як видно було, вони йшли і приємно розмовляли. Колись був також час, коли Емма стурбувалася б, побачивши Гарріет так близько від Еббі-Мілл, але нині це вже її не лякало. Тепер ферму можна було споглядати цілком спокійно з усіма її атрибутами добробуту і краси, її соковиті пасовиська, численну худобу, квітучий садок і тоненьке пасмо диму, що підіймалося догори. Вона наздогнала їх біля стіни і виявила, що вони не стільки, розглядаючись довкола, милуються краєвидом, скільки жваво розмовляють. Містер Найтлі розповідав Гарріет про методи ведення сільського господарства тощо, і Емма спіймала усмішку, яка, здавалося, промовляла: "Це — мої турботи. Я маю право розповідати про них і не бути запідозреним у бажанні нагадати про Роберта Мартіна". Вона й не збиралася його підозрювати. Ця історія давно скінчилася. Мабуть, Роберт Мартін уже й думати забув про Гарріет. Вони разом пройшлись алеєю туди й назад. Тінь освіжала та бадьорила, тож для Емми це була найприємніша частина дня.

Наступною переміною місця став перехід до будинку; усім треба було зайти й попоїсти, тож усі всілись і заходилися наминати їжу, а Френка Черчілля все ще не було. Місіс Вестон виглядала його, але надаремне. Його батько намагався не виявляти свого хвилювання і кепкував над її побоюваннями, але вона ніяк не заспокоювалась і все бідкалася, що Френк не розстався зі своєю вороною конячиною. Щодо свого приїзду він висловився з великою мірою впевненості. Його тітоньці стало настільки краще, що він не мав ніякого сумніву, що зможе до них вибратися. Багато хто поспішив нагадати місіс Вестон, що стан здоров'я місіс Черчілля мав схильність до частих змін, і одна з них цілком могла захитати наинепохитнішу впевненість її племінника. Врешті-решт, місіс Вестон переконали — принаймні на словах, що, напевне, якимось різке погіршення здоров'я місіс Черчілля позбавило його змоги приїхати. Доки це питання обговорювалось, Емма поглядала на Гарріет: та поводитися дуже добре і не виявляла ніяких емоцій.

Із холодними закусками було покінчено; і товариство знову зібралося на прогулянку, щоб подивитися те, на що залишалося подивитись, — старі рибні ставки біля маєтку; можливо — пройтися аж до конюшиного поля, яке збиралися косити наступного дня, чи просто мати приємність погрітися на сонці, а потім — знову десь відпочивати в тіні. Містер Вудхаус, котрий уже зробив свою невеличку прогулянку в найвищій ділянці саду, де навіть він не міг уявити собі присутності річкової вологості, вже не хотів більше виходити; а його дочка вирішила залишитися з ним, аби містер Вестон зміг переконати свою дружину пройтися і, змінивши обстановку, поліпшити свій підупалий настрій.

Містер Найтлі зробив усе, що міг, аби розважити містера Вудхауса й дати йому змогу скоротати ранковий час. Для свого давнього приятеля він приготував альбоми з

гравюраами, шухлядки з медалями, камеями, коралами, мушлями та всілякими іншими родинними реліквіями, що зберігались у шафах; його доброти було оцінено по заслугі. Містеру Вудхаусу все це сподобалося надзвичайно. Місіс Вестон спочатку показувала ці фамільні колекції йому, а тепер він збирався показати їх Еммі; добре, що містер Вудхаус нічим більше не нагадував дитину, крім цілковитої відсутності смаку в оцінці побаченого, бо до того ж він був неповороткий, клопітливий і скрупульозний. Однак перш ніж почалися повторні оглядини, Емма вийшла до передпокою, щоб іще раз на самоті, коли їй ніхто не заважав, побіжно оглянути вхід до будинку і план його першого поверху; але тільки-но вона встигла вийти, як перед нею наче виросла Джейн Ферфакс, що хутко вискочила із саду з таким виглядом, наче за нею хтось гнався. Спочатку вона аж сіпнулася, не очікуючи так швидко зустріти міс Вудхаус, але Емма була саме тією людиною, яку вона розшукувала.

— Прошу вас, будь ласка, — почала вона, — коли за мною спохватяться, скажіть, що я пішла додому, добре? Я збираюся піти відразу ж. Моя тітонька не помічає, що вже пізно і що нас уже надто довго нема вдома, але я певна, що на нас уже чекають, тому вирішила піти зараз же. Я нікому про це не сказала. Не хочу нікого турбувати і нікому завдавати клопоту. Хтось пішов до ставків, а хтось — до липової алеї. Доки вони не повернуться, про мене ніхто не згадає, а коли згадають, то скажіть їм, будь ласка, що я пішла, добре?

— Авжеж, якщо ви так хочете — але невже ви збираєтесь іти до Гайбері сама?

— Так — а що зі мною трапиться? Ходжу я швидко. За двадцять хвилин я буду вдома.

— Але ж це досить далеко, дійсно далеко, тож краще б ви не йшли сама. Нехай із вами піде служник мого батька. Давайте я скажу, щоб подали карету. Вона буде за п'ять хвилин.

— Вельми дякую, але не треба — ні в якому разі. Я краще піду пішки. Щоб я — та боялася іти додому сама! Я, кому, можливо, незабаром доведеться оберігати інших!

Вона промовила це дуже емоційно, тож Емма співчутливо відповіла:

— Це не може слугувати причиною наражатися на небезпеку зараз. Я неодмінно скажу, щоб подали карету. Небезпеку може становити навіть спека. А ви маєте втомлений вигляд.

— Так, — відповіла вона, — я втомилась, але це не та втома — швидка хода збадьорить мене. Міс Вудхаус, всі ми інколи зазнаємо втоми душевної. Скажу правду, мені вже несила терпіти. Найбільша ласка, що ви мені її можете виявити — це дати мені змогу чинити на власний розсуд і сказати лише — в разі необхідності, — що я пішла додому.

Емма не могла більше сказати і слова проти. Вона здогадалася, в чому справа, і, перейнявшись її почуттями, допомогла їй негайно залишити будинок і провела з такою ревністю, наче вона була їй добра подруга. При розставанні Джейн кинула на неї вдячний погляд, а слова, що вона мовила наостанок: "Знаєте, міс Вудхаус, іноді так хочеться побути на самоті!" — здавалося, вирвалися з глибини переповненого серця;

вони продемонстрували, яку терплячість їй безперервно доводиться виявляти навіть до тих людей, які люблять її понад усе.

"Оце так домівка! Оце так тітонька! — мовила Емма, коли знову повернулася до передпокою. — Шкода мені тебе, справді шкода. Вони й дійсно такі жахливі! Тож чим більше ти демонструватимеш свою відразу до них, то тим більше мені подобатимешся".

Не минуло й чверть години після того, як пішла Джейн, і ледь вони встигли переглянути деякі малюнки з видами на площу Святого Марка у Венеції, як до кімнати ввійшов Френк Черчілль. Емма про нього не думала — вона вже й одвикла про нього думати, але дуже зраділа його появі. Нарешті місіс Вестон заспокоїться. Ворона кобила тут була ні при чому — мали рацію ті, хто вказував на місіс Черчілль як на можливу причину. Він був змушений затриматися з огляду на тимчасове загострення її хвороби — це був нервовий напад, що тривав декілька годин. Молодий чоловік уже майже зневірився і до останньої години не був певен, що зможе виїхати. Знаючи, що на нього чекає поїздка в спекотну погоду і що як би він не поспішав — усе одно неодмінно запізниться, Френк сумнівався, чи варто їхати взагалі. Спека була неймовірна; йому ще ніколи не доводилося так потерпати — він уже майже пожалкував, що не залишився вдома, бо ніщо не пригнічувало його так, як спека, — він здатен був витерпіти будь-який холод і все таке, але оця спека була просто нестерпною! Френк відсів якомога далі від іще жевріючого вогню в спеціально для містера Вудхауса розтопленому каміні; його нещасний вигляд викликав співчуття.

— Якщо ви сидітимете непорушно, то незабаром охолонете, — сказала Емма.

— Як тільки я охолону, подамся назад. Мене ледве відпустили — але ж моєму приїзду надавалося таке значення, що я не міг не прибути! Здається, незабаром усі ви підете додому і компанія розпадеться. Я вже зустрів декого по дорозі — в таку-то погоду! Справжнє безумство, їй-богу!

Емма слухала, придивлялась і незабаром збагнула, що стан Френка Черчілля можна визначити влучним виразом "бути не в гуморі". Деякі люди завжди зляться, коли їм жарко. От, мабуть, і в нього така ж конституція; вона знала, що часто добрим засобом проти таких несподіваних негараздів може виявитись їжа чи питво, тож Емма запропонувала йому перекусити; у їдальні всього цього було повно, і вона співчутливо показала йому, в які двері треба йти.

Ні — він не буде їсти. Їсти він не хоче, бо від цього йому стане ще жаркіше. Однак через дві хвилини Френк змилювався над собою і, щось бурмочучи про хвойне пиво, вийшов. Емма знову всю свою увагу приділила батькові, а про себе мовила: "Як добре, що я його розлюбила. Хіба ж може подобатися людина, що так легко втрачає над собою контроль через те, що їй жарко. Це тільки Гарріет із її лагідним поступливим характером змогла б таке терпіти".

Його не було досить довго, тож, мабуть, він устиг добряче попоїсти; і дійсно: Френк повернувся у стані набагато кращому; йому вже не було так жарко, манери його знову стали гарними як завжди; він зміг тепер підісти ближче до них і поцікавитися, чим там вони займалися, і навіть стримано висловити жаль із приводу свого запізнення.

Його настрій все ще був не найкращий, але він явно намагався його поліпшити; і нарешті, через деякий час почав приязно теревенити про всякі дрібниці. Вони якраз переглядали малюнки з краєвидами Швейцарії.

— Як тільки моя тітонька одужає, я поїду за кордон, — сказав Френк. — Не заспокоюся, доки не побачу на власні очі деякі із зображених тут краєвидів. Якимось ви матимете змогу подивитися мої ескізи, прочитати мої подорожні нариси або поему. Я неодмінно щось зроблю для самовираження.

— Можливо — але не ескізи із видами Швейцарії. До Швейцарії ви ніколи не поїдете. Ваші тітка й дядько ніколи не дозволять вам покинути Англію.

— Їх можна вмовити поїхати разом зі мною. Лікарі можуть приписати їй теплий клімат. У мене є певні підстави сподіватися, що ми поїдемо за кордон разом. Сьогодні вранці я відчув сильне переконання, що незабаром я потраплю за кордон. Мене кличуть подорожі. Я вже стомився від неробства. Мені хочеться перемін. Я не жартую, міс Вудхаус, що б там не уявляв собі ваш проникливий розум, — Англія мені набридла — будь на те моя воля, я полишив би її завтра ж.

— Вам набридли добробут і розваги. Може, для того, щоб вам захотілося залишитися, ви придумаете для себе якісь труднощі?

— Мені — і набридли добробут та розваги?! Ви глибоко помиляєтесь. Я не вважаю себе ні багатого людиною, ні людиною, котрій весело живеться. Матеріально я відчуваю сильну скруту. Я зовсім не вважаю себе щасливою людиною.

— Однак ви вже не виглядаєте таким нещасним, як під час приїзду. Підіть поїжте і попийте ще трохи — і вам стане набагато краще. Іще шматочок холодного м'яса, іще ковток мадери з водою — і ви почуватиметесь майже так само гарно, як і всі ми.

— Ні — навіть не поворухнуса. Я сидітиму поруч із вами. Ви — мої найкращі ліки.

— Завтра ми їдемо до Бокс-хілла; гайда з нами! Це не Швейцарія, але це буде не абищо для молодого чоловіка, що так прагне перемін. Так що — залишитесь, аби поїхати з нами?

— Звичайно ж, ні. Я поїду додому з вечірньою прохолодою.

— Але ж ви можете повернутися з ранковою прохолодою завтра.

— Ні, не варто. Якщо я повернуся, то знову злитимуся.

— Тоді, заради Бога, залишайтеся у Річмонді.

— Але якщо я залишусь у Річмонді, то почуватимусь іще злішим. Думка про те, що всі ви тут, а я — сам-один, буде для мене нестерпною.

— З цими труднощами ви мусите розібратися самі. Обирайте вашу власну міру злостивості. Я більше вас не силуватиму.

Решта товариства вже повертались, і незабаром зібралися всі. Дехто, забачивши Френка Черчілля, дуже зрадив, дехто — виглядав дуже стримано; але всі збентежились і схвилювалися, коли їм пояснили причину "втечі" міс Ферфакс. Потім вирішили, що всім пора йти і тим самим закрили цю тему. Нашвидкуруч визначившись із планами на наступний день, товариство розійшлося. Небажання Френка Черчілля залишатися без компанії посилювалося настільки, що він, урешті-решт, звернувся до Емми з такими

словами:

— Гаразд — якщо ви бажаєте, щоб я лишивсь і взяв участь у вилазці, то нехай так і буде.

Вона всміхнулась і погодилася; і лише терміновий виклик міг змусити його повернутися до Річмонда раніше завтрашнього вечора.

Розділ 7

Для поїздки до Бокс-хілла день був надзвичайно гарний; усі інші зовнішні обставини, пов'язані з приготуваннями, розміщенням і розпорядком, теж свідчили про те, що вилазка має вдатися на славу. Всім орудував містер Вестон, курсуючи між Гартфілдом і будинком вікарія; і всі прибули вчасно. Емма і Гаррієт приїхали разом; міс Бейтс та її племінниця — з Елтонами; чоловіки — верхи. Місіс Вестон залишилася з містером Вудхаусом. Вистачало всього; лишилося тільки приїхати до Бокс-хілла — і звеселятися. Сім миль пролетіли в передчутті радості, а по прибутті ніхто не зміг утриматися від бурхливого висловлення захвату; але якщо брати день в цілому, то відчувалося, що чогось не вистачає. Була якась млявість, відсутність настрою, брак єдності, і їх не вдавалося подолати. Надто часто товариство розпадалося на групки. Елтони прогулювались одне з одним, містер Найтлі перебрав опіку над міс Бейтс та Джейн; Емма і Гаррієт дісталися Френку Черчіллю. А містер Вестон марно намагався всіх їх гармонійно поєднати. Спочатку здавалося, що такий поділ є випадковим, але за весь день він так і не змінився значним чином. Містер і місіс Елтон не виявили небажання спілкуватись і старалися бути якомога люб'язнішими, але протягом тих двох годин, що компанія провела на пагорбі, розкольніцький настрій інших груп був надто сильним, щоб його змогли подолати чудові краєвиди, холодні закуски чи бадьорий настрій містера Вестона.

Спочатку Емма відверто нудьгувала. Ніколи раніше не бачила вона Френка Черчілля таким мовчазним і нецікавим. Він не сказав нічого такого, що варто було б слухати; він дивився — і нічого не бачив, машинально висловлював захоплення, слухав її й не розумів, що вона каже. Оскільки він був таким нудним, то не дивно, що й Гаррієт — теж; обоє вони були просто нестерпними.

Коли вони всі повсідалися, то стало веселіше; на думку Емми — набагато веселіше, бо Френк Черчілль став балакучішим і бадьорішим, зробивши її основним об'єктом своєї уваги. Усі можливі знаки уваги призначались їй. Здавалося, що йому тільки й треба було, аби сподобатись їй і позабавляти її. Емма, рада з того, що її розважають, задоволена тим, що її улещують, сама була веселою та невимушеною, надала Френку всіляке дружнє заохочення і дозволила бути галантним, як це вона зробила колись у початковий і найцікавіший період їхнього знайомства; але зараз усе це для неї не означало майже нічого, хоча на думку більшості спостерігачів їхня розмова виглядала так, що найповніше її не можна було схарактеризувати ніяким іншим англійським словом, крім слова "флірт". "Містер Френк Черчілль і міс Вудхаус відчайдушно фліртували одне з одним". Вони ризикували, що їхню поведінку буде описано саме цією фразою і що саме ця фраза буде міститися в листі до Кленового Гаю від однієї дами, і в

листі до Ірландії — від іншої. Не те, щоб Емма була веселою та безтурботною тому, що їй і справді було весело, ні; скоріш це сталося тому, що їй було не так весело, як вона сподівалася. Емма сміялася, бо була розчарована; і хоча він їй подобався через свої залицяння, хоча його увага — спричинена дружніми почуттями, симпатією чи грайливістю — видавалася їй абсолютно доречною, все одно вже не могла знову завоювати її серце. Вона так і вважала його не більше, ніж приятелем.

— Я вам такий вдячний, — мовив Френк, — за те, що ви попросили мене поїхати сьогодні разом з вами! І якби не ви, то мені в цьому товаристві було б зовсім нецікаво. Я вже був твердо вирішив повернутися.

— Дійсно, ви були дуже злий; і я не знаю, з якої причини, хіба що з тієї, що ви запізнилися і всі найсмачніші полуниці встигли з'їсти ще до вашого приїзду. Я повелася з вами приязніше, ніж ви заслужили. Але ви виявили смиренність. Ви буквально напрошувалися, щоб вам наказали поїхати разом з нами.

— Не кажіть, що я був злий. Я був утомлений. Мене здолала спека.

— Але ж сьогодні ще спекотніше.

— Щось не чутно. Сьогодні я почуваюся прекрасно.

— Ви почуваетесь так, тому що перебуваєте під контролем.

— Вашим контролем? Я не проти.

— Може, мені й хотілося, щоб ви так сказали, але я мала на увазі самоконтроль. Так чи інакше, але вчора ви вийшли за рамки і втратили контроль над собою, а сьогодні знову в нормі — і оскільки завжди з вами я бути не можу, то було б найкраще сподіватися, що ви перебуватимете під власним контролем, а не під моїм.

— Це одне й те ж. Я не можу здійснювати самоконтроль, не маючи до цього спонуки. Ви віддаєте мені наказ незалежно від того — говорите чи ні. І маєте можливість завжди бути зі мною. Ви й так завжди зі мною.

— Починаючи з третьої години вчорашнього дня. Мій безперервний контроль не міг початися раніш, інакше ви не були б у поганому настрої до того.

— Із третьої години вчорашнього дня! Це ви так думаєте, це ваша дата. На мою ж думку, я вперше побачив вас у лютому.

— Ваша галантність просто невідпорна. Але, — стишивши голос, — крім нас, ніхто не розмовляє, тож чи не занадто це — говорити різні дурниці заради розваги сімох мовчазних людей?

— Я не сказав нічого такого, чого міг би соромитися, — відповів Френк із веселим безрозсудством. — Уперше я побачив вас у лютому. Нехай усі на цьому пагорбі знають — на здоров'я! Нехай слова мої полинуть від Міклема до Доркінга. Уперше я побачив вас у лютому. — Потім він перейшов на шепіт: — Наші компаньйони страшенно нудні. Що б таке зробити, аби їх розвеселити? Гадаю, тут згодиться будь-яка дурниця. Вони у мене обов'язково заговорять! Пані і панове! Я маю повноваження від міс Вудхаус, котра головує на цьому пікніку, де б вона не перебувала, заявити, що вона бажає знати: що ви собі всі думаєте?

Хтось засміявся, хтось добродушно відповів. Міс Бейтс, як завжди, виголосила

довжелезну промову; місіс Елтон набурмосилася від думки про те, що міс Вудхаус головує; але виразнішою за інші була відповідь містера Найтлі:

— А міс Вудхаус і справді хоче знати, що ми всі зараз думаємо?

— Ой, ні! Не треба! — вигукнула Емма, сміючись якомога безтурботніше. — Ні за що на світі. Тільки цього мені не вистачало. Я волію чути все, тільки не те, що ви всі зараз думаєте. Однак я не маю на увазі абсолютно всіх. Можливо, є одна чи дві особи, — поглянувши при цьому на містера Вестона і Гарріет, — про чийі думки я не побоялася б дізнатися.

— Оце якраз і є те, — з пафосом та обуренням вигукнула місіс Елтон, — про що особисто я ніколи б не вважала себе вправі питатися! Може, хіба що тільки в якості патронеси товариства — особисто я ніколи не була в такій компанії... пікніки... молоді дівчата... заміжні жінки...

Її бубоніння призначалося в основному її чоловікові; тож він пробубонів у відповідь:

— Істинна правда, серденько, істинна правда. Так-так, саме так — це просто нечувано!.. Деякі дами дійсно надто багато собі дозволяють. Краще поверни все це на жарт. Будь вищою за це.

— Так не піде, — пошепки звернувся Френк до Емми, — більшість із них сприйняли це як образу. Я застосую більш чемний підхід. Пані і панове! Міс Вудхаус наказує мені заявити, що вона відмовляється від свого права знати достеменно, що у вас на думці, і вимагає лише від кожного з вас просто чогось дуже цікавого чи розважального. Вас тут семеро, окрім мене, — а міс Вудхаус уже з приємністю переконалася, що я є людиною надзвичайно цікавою, — тож вона просто вимагає від кожного з вас або одну надзвичайно дотепну річ — в прозі чи віршовану, оригінальну чи запозичену, або дві речі помірно дотепні, або ж три відверті дурниці, і бере на себе зобов'язання весело над усіма ними посміятися.

— Ой, прекрасно, — вигукнула міс Бейтс, — в такому разі мені не слід турбуватися. Ага, значить три відверті дурниці. Що ж, це мені до снаги. Варто мені лише відкрити рота — і три відверті дурниці тут як тут, еге ж? — Вона радісно озирнулася довкола, сподіваючись на підтримку всіх присутніх. — Ніхто ж не сумнівається, що мені це під силу?

Емма не втрималася.

— Однак, пані, тут може виникнути одне ускладнення. Вибачте, але ви обмежуєтеся щодо кількості: тільки три відверті дурниці за один раз.

Міс Бейтс, збита з пантелику удаваною церемонністю Емминих манер, не відразу второпала, про що йдеться; але коли це до неї нарешті дійшло, то вона не розгнівалася, хоча й злегка почервоніла, а значить — все-таки образилася.

— Ага! Ясно. Тепер я розумію, що у неї на думці, — звертаючись до містера Найтлі, — спробую притримати свого язика. Мабуть, я стала дуже набридливою, бо інакше вона не сказала б такого давній приятельці.

— Ваш план мені подобається, — вигукнув містер Вестон. — Я згоден, згоден. Допоможу, чим можу. Я загадаю загадку. Чи матиме загадка якусь цінність?

— Боюсь, добродію, що низьку, дуже низьку, — відповів його син, — але ми будемо поблажливими, особливо по відношенню до тих, хто починатиме.

— Ні, зачекайте, — мовила Емма, — ніяку не низьку. Придумана містером Вестоном загадка звільнить від зобов'язання його самого і його найближчого сусіда. Нумо, добродію, починайте, будь ласка!

— Я сумніваюся в тому, що вона дуже дотепна, — сказав містер Вестон. — Ця загадка — надто прозаїчна, але ж слухайте: Які є дві літери абетки, що виражають довершеність?

— Дві літери? Довершеність? Ні, не знаю.

— Ага! Ви ніколи не вгадаєте! — звертаючись до Емми. — Ви — ніколи не вгадаєте, це точно. Тож я скажу вам: М і А — Емма. Зрозуміло?

Було і зрозуміло, і приємно. Якою б неоригінальною ця загадка не була, Еммі вона видалася дуже смішною та цікавою, і Френку з Гаррієт — теж. Здавалося, однак, що на решту товариства вона не справила майже ніякого враження; дехто, нічого не второпавши, кліпав очима, а містер Найтлі мовив:

— Значить, он якої дотепності потребувала Емма! Що ж, містер Вестон так чудово впорався із цим завданням, що іншим тут уже й робити нічого. Не треба було так швидко досягати довершеності, їй-богу.

— А я... я змушена заявити, що мене слід увільнити, — сказала місіс Елтон. — Я справді не можу... Мені такі речі зовсім не подобаються. Колись мені прислали акровірш, придуманий на моє ім'я, і він мені не сподобався абсолютно. Я навіть знаю, хто мені його надіслав. Один украй несерйозний жевжик! Ви здогадуєтеся, кого я маю на увазі, — кивнувши головою своєму чоловікові. — Такого роду розваги годяться на Різдво, коли всі збираються біля каміна, але, на мою думку, вони недоречні під час літньої вилазки. Тож нехай міс Вудхаус мене вибачить, але я не з тих, хто сипле жартами на догоду чиймось вередливим примхам. Та я і не претендую на те, що я — дотепниця. Я — по-своєму життєрадісна, але дайте мені самій вирішувати — коли мені говорити, а коли — притримати язика. Будь ласка, увільніть нас, містере Черчілль. Увільніть містера Е., Найтлі, Джейн і мене. Нічого дотепного сказати ми не маємо — жоден з нас.

— Так-так, увільніть і мене, будь ласка, — додав її чоловік із напускною скромністю. — Особисто я не маю нічого дотепного сказати ні для міс Вудхаус, ні для якоїсь іншої молоді дами. Я — старий одружений чоловік, що з мене взяти? Може, пройдемося, Августо?

— Залюбки. Мені набридло, приїхавши на вилазку, сидіти на одному місці так довго. Ходімо, Джейн, візьми мене під другу руку.

Однак Джейн відмовилась, і подружжя пішло собі геть.

— Яка щаслива пара! — сказав Френк, коли Елтони відійшли надто далеко, щоб почути. — Вони так підходять одне одному! їм поталанило неймовірно: побратись, як це зробили вони, — на підставі знайомства, що відбулося в громадському місці! Здається, вони тільки й зустрічалися, що кілька тижнів у Баті! Просто неймовірна удача! Бо щодо

реального уявлення про людину, то його ніколи не спроможеться дати ні Бат, ні якесь інше громадське місце. Це не буде справжнє знання. Правдиве враження можна отримати тільки тоді, коли спостерігаєш за жінкою в її власній домівці, серед своїх, у звичній для неї невимушеній обстановці. Якщо цього немає, то все це — гадання навмання, і, як правило, це гадання закінчується сумно. Скільки чоловіків отак поклалося на короткочасне знайомство, а потім гірко каялися все своє життя!

Тут заговорила міс Ферфакс, яка досі рідко розмовляла і то — тільки зі своїми "союзниками".

— Таке, безперечно, може трапитися. — Вона замовкла й закашлялася. Френк Черчілль обернувся до неї, готовий слухати далі.

— Ви щось сказали, — нагадав він серйозним тоном. Вона прокашлялася і заговорила знову.

— Я лише хотіла зазначити, що хоча в такі несприятливі обставини дійсно інколи потрапляють як чоловіки, так і жінки, я все одно не вірю, що таке буває дуже часто. Нерозумна і всепоглинаюча пристрасть дійсно може спалахнути, але ж, як правило, потім завжди буває достатньо часу, щоб від неї одужати. Зрозумійте мене правильно: тільки люди слабкі й нерішучі, чиє щастя завжди залежить від милості випадку, здатні стати жертвою невдалого знайомства, котре мучитиме і пригноблюватиме їх усе життя.

Френк Черчілль нічого не сказав у відповідь; він просто поглянув на Джейн і смиренно поклонився, а потім бадьорим тоном мовив:

— А я так мало довіряю власним судженням, що коли збиратимусь одружитися, то попрохаю когось вибрати мені дружину. Ви мені допоможете? — Звертаючись до Емми. — Я певен, що ваш вибір мені сподобається. Ви ж якось уже одного разу допомогли створенню сім'ї? — Посміхнувшись своєму батькові. — Тож і для мене знайдіть когось. Я не надто поспішаю. Зробіть її своєю приятелькою, займіться її вихованням.

— І створіть із неї свою подобу.

— Будь ласка, я не заперечую.

— Прекрасно. Я беру на себе це доручення. Ви отримаєте чарівну дружину.

— Вона мусить бути надзвичайно життєрадісною і мати карі очі. Це — головне, інше мене мало цікавить. Я поїду на кілька років за кордон, а коли повернуся, то приїду до вас по свою дружину. Не забудьте.

Він міг не боятися, що Емма забуде. Це доручення знайшло щонайсприятливіший відгук у її душі. А що, коли Гарріет стане тією жінкою, яку він змалював? За винятком карих очей, через два роки вона цілком здатна стати такою, як йому потрібно. Можливо, саме про Гарріет і подумав Френк у той момент — хто знає? Можливо, її він і мав на увазі, коли загадав про виховання?

— Ну що, пані, — звернулася Джейн до своєї тітки, — може, приєднаємося до місіс Елтон?

— Якщо хочеш, то давай, серденько. Залюбки. Я вже готова. Я ще раніше хотіла з нею піти, але й зараз не запізно. Ми її незабаром наздоженемо. Он вона! Та ні, то хтось інший. Це одна з дам того ірландського товариства, що приїхало найманим екіпажем;

вона зовсім на неї не схожа. Оце так!

Вони пішли, а через мить за ними пішов і містер Найтлі. Залишилися тільки містер Вестон, його син, Емма і Гарріет. Молодику ще додалося жвавості, яка стала майже неприємною. Навіть Емма — і та втомилася від його веселості та лестоців; вона воліла спокійно погуляти з кимось іншим чи просто посидіти на самоті, щоб ніхто не заважав їй споглядати чудовий краєвид, котрий відкривався з пагорба. Поява слуг, що прийшли нагадати про подані карети, порадувала око. Навіть гамір, що супроводжував підготування до від'їзду, і настійне бажання місіс Елтон, щоб карету подали спочатку їй, видалися менш дратівливими перед перспективою спокійної поїздки додому, котрій судилося покласти край вельми сумнівним розвагам цього дня. І Емма сподівалася, що ніякою підступністю її більше ніколи не зможуть заманити в компанію, де так багато непідходящих одне одному людей.

Чекаючи на карету, вона незчулась, як біля неї опинився містер Найтлі. Він озирнувся довкола, наче бажаючи пересвідчитися, що поруч нікого немає, а потім сказав:

— Еммо, я мушу ще раз поговорити з вами так, як мені вже колись доводилося говорити: можливо, це привілей скоріш проголошений мною, ніж дозволений вами, а все ж таки я вимушений ним скористатися. Я не можу без протесту дивитися на ваші хибні вчинки. Як ви можете бути такою жорстокосердою до міс Бейтс? Як ви взагалі могли дозволити собі таке нахабство — кепкувати над жінкою її віку, вдачі і становища? Я не думав, що ви на таке здатні, Еммо.

Емма пригадала, про що йдеться, почервоніла, пожалкувала, але спробувала відбутися жартом.

— Ну послушайте, як же я могла втриматися і не сказати? Ніхто б не втримався на моєму місці. І нічого тут страшного немає. Мені навіть здалося, що вона не зрозуміла мене.

— Запевняю вас, що зрозуміла. Вона прекрасно збагнула, про що йшлося. І відтоді тільки про те й говорила. Чули б ви, як саме вона говорила — з якою добротою і великодушністю! Чули б ви, як вона віддавала належне вашій поблажливості, виявляла вдячність вам і вашому батькові за ту пошану й увагу, яку ви їй весь час виявляли — і це при тому, що спілкування з нею, як виявилось, викликає нудьгу і дратівливість.

— О Господи! — скрикнула Емма, — я знаю, що немає на світі створіння кращого за неї, але ви мусите визнати, що добре і сміховинне переплелось в ній найнесприятливішим чином.

— Дійсно, в ній переплелися ці риси, згоден, — відповів містер Найтлі, — була б вона багатою, я не звертав би особливої уваги на ті випадки, коли гідне осуду тимчасово бере гору над добром. Була б вона жінкою з чималим статком, я дав би можливість виявитися кожній безневинній абсурдності й не сварився б із вами через надмірні вільності в поводженні. Була б вона рівною вам за становищем — але ж ні! Ви тільки збагніть, Еммо, яка величезна між вами різниця! Вона — жінка бідна. Вона втратила той добробут, серед якого народилась; а коли доживе до старості, то,

можливо, впаде у ще більші злидні. Її становище мусить викликати у вас незмінне співчуття. Ви вчинили дуже негарно! Ви, кого вона знала ще малою дитиною, за чийм зростанням вона спостерігала ще з того часу, коли її зауваження були для вас честю, — ви дійшли тепер до того, що бездумно, у засліпленні від власної пихи насміялися над нею, принизили її — та ще й перед племінницею, а також перед іншими людьми, багато з яких, можливо, а дехто — так обов'язково, візьмуть за зразок якраз ваше ставлення до неї. Цей інцидент неприємний для мене, а для вас — так тим паче, Еммо, але ж я мушу, я буду, я обов'язково буду говорити вам правду, доки матиму таку можливість; я вдовольнятиму ся тим, що, даючи вам поради, які заслуговують на довіру, виявлятиму вам тим самим свої дружні почуття з вірою в те, що колись ви віддасте мені належне більшою мірою, ніж ви здатні це зробити зараз.

Розмовляючи, вони наближалися до карети; її вже подали. Не встигла Емма заговорити знову, як він подав їй руку і допоміг сісти. Містер Найтлі неправильно зрозумів почуття, що змушувало її постійно дивитися вбік і мовчати. Воно складалося зі злості на саму себе, приниження і глибокого збентеження. Емма мовчала, тому що не могла говорити; сівши в карету, вона відкинулася на спинку — на якусь мить емоції переповнили її. Потім вона почала докоряти собі за те, що не попрощалася, не виявила вдячності, поїхала в поганому настрої; бажаючи якось виправити ситуацію, вона виглянула з карети, щоб помахати рукою чи щось сказати, але було вже запізно: він одвернувся, а коні вже рушили. Емма продовжувала оглядатись, але надаремно; ось вони вже проїхали половину схилу, бо рухалися вниз — і тому швидше, ніж зазвичай, і все лишилося позаду. Вона була роздосадувана так сильно, що це майже неможливо було приховати. Ще ніколи в житті їй не доводилося почуватися такою збудженою, приниженою і засмученою. Емма зазнала величезного потрясіння. Заперечувати правдивість змальованої ним ситуації було справою марною. Вона відчувала це своїм серцем. Як могла вона так по-варварськи жорстоко вчинити з міс Бейтс! Як могла вона виставити себе у такому непривабливому світлі перед усіма, ким вона дорожила! І як могла вона допустити, що не сказала йому на прощання жодного слова вдячності, згоди чи просто доброго слова!

Час ішов, та вона ніяк не могла заспокоїтися. Чим більше вона згадувала, тим гострішими ставали почуття. Ще ніколи не була вона такою пригніченою. На щастя, розмовляти не було ніякої необхідності. З нею їхала тільки Гарріет, а вона щось теж була не в дусі, якась наче виморена, і вперто мовчала. Майже всю дорогу додому Емма відчувала, як по щоках у неї котяться сльози, та вона навіть не намагалася їх спинити, хоча плакати їй доводилося вкрай рідко.

Розділ 8

Нещастя, яким обернулася поїздка до Бокс-хілла, увесь вечір не йшло в Емми з голови. Вона не могла знати, як цю подію сприйняли інші учасники вилазки. Може, всі вони, живучи в різних домівках і по-різному дивлячись на речі, згадували пікнік із приємністю; але Еммі здавалося, що ніколи в її житті не було ранку більш невдалого, ніж цей, більш позбавленого — з самого початку — всякого раціонального задоволення

й більш вартого жахливих спогадів у майбутньому. У порівнянні з цим ранком цілий вечір, проведений із батьком за грою в триктрак, видавався блаженством. Оце і була справжня насолода, бо тут вона присвячувала його комфорту найприємніші години доби; а раз так, то її поведінка загалом не заслуговувала на сувору догану, хоча та міра ніжної прихильності й довіри, яку виявляв їй батько, була явно незаслуженою. Емма вважала, що безсердечною дочкою не була. Вона вважала також, що ніхто не міг би їй закинути: "Як ви можете бути такою жорстокою зі своїм батьком? Я мушу, я обов'язково говоритиму вам правду, доки буду в змозі це робити!" Міс Бейтс більше ніколи не зазнає приниження, ніколи! Якщо всіляка увага в майбутньому допоможе забути минуле, то вона може розраховувати на прощення. Як підказувало їй сумління, вона часто була неуважною; неуважною, мабуть, більше в думках, ніж на ділі; а ще вона була зневажливою, неввічливою. Але цього більше не трапиться. У пориві істинного розкаяння вона вирішила зайти до міс Бейтс наступного ж ранку — і це мало стати, з її боку, початком нормальних, рівноправних і добрих стосунків.

Настав ранок, але Емма залишалася так само рішуче налаштованою, тож вона вийшла раненько, щоб ніщо не змогло їй завадити. Вона подумала, що по дорозі, можливо, натрапить на містера Найтлі; чи може, він зайде під час її відвідин. Емма не заперечувала проти цього. Їй нічого буде соромитися свого справедливого і щирого каяття. Йдучи до міс Бейтс, вона поглядала на Донвелл, але містера Найтлі так і не побачила.

"Усі господині вдома". Ніколи раніше не раділа вона цим словам, ніколи раніше не входила вона у двері й не піднімалася сходами з бажанням принести з собою гарний настрій; навпаки — раніш це було відчуття виконуваного обов'язку, а гарний настрій у неї міг з'явитися хіба що від подальшого кепкування.

Коли вона вже підходила, то почула гамір: у кімнаті забігали і заговорили. Почувся голос міс Бейтс — щось треба було зробити дуже швидко; служниця мала переляканий і ніяковий вигляд; попрохала її трохи зачекати, а потім впустила, але надто рано: Емма побачила, як тітка та племінниця хутенько вискочили до сусідньої кімнати; вона також встигла помітити, що Джейн виглядала дуже хворою. Вони ще не встигли зникнути за дверима, і Емма почула, як міс Бейтс сказала: "Добре, серденько, я все-таки скажу, що ти злягла і що, як на мене, то ти дуже хвора".

Схоже було, що бідолашна старенька міс Бейтс, як завжди ввічлива і сором'язлива, не дуже добре розуміла, що відбувається.

— Боюсь, що Джейн нездужає, — мовила вона, — але хто зна — мені сказали, що вона здорова. Міс Вудхаус, я гадаю, що незабаром тут з'явиться моя дочка. Сподіваюсь, що ви знайдете собі стілець. Шкода, що вийшла Хетті. Самій мені уже несила... Ви присіли, пані? Вам зручно? Я певна, що вона незабаром з'явиться.

Еммі й самій хотілося, щоб та прийшла. На якусь мить вона злякалася, що міс Бейтс просто ховається від неї. Але невдовзі міс Бейтс таки з'явилася. "Ввічлива й весела" — але Еммине сумління сказало їй, що колишньої бадьорої говірливості вже не було — і манери, і вигляд були стриманішими. Вона сподівалася, що співчутливе

запитання про міс Ферфакс зможе покласти початок поверненню колишніх стосунків. Результат не змусив себе довго чекати.

— Ой, міс Вудхаус, ви такі ласкаві! Сподіваюся, що ви вже чули — і прийшли порадіти разом із нами. Однак для мене це не така вже й радість, — змахуючи сльозу. — Для нас розлука з нею буде просто мукою, бо вона ж була з нами так довго, а зараз у неї дуже болить голова — весь ранок вона писала листи — довжелезні листи, треба ж було написати полковнику Кемпбеллу й місіс Діксон. "Серденько, — сказала я, — ти ж просто осліпнеш", — бо вона весь час плакала. Нічого дивного, нічого дивного: на неї чекає велика переміна. І хоча їй поталанило надзвичайно — гадаю, що таке добре місце далеко не завжди випадає молодій жінці на самому початку її самотійного життя... не думайте, міс Вудхаус, що ми невдячні за таку неймовірну удачу, — знову змахнувши сльозу, — але нам її так шкода, сердешну! Знали б ви, як у неї боліла голова! А коли в когось щось сильно болить, то ви ж знаєте, що неможливо відчувати радість повною мірою. Настрій у неї поганий — далі нікуди. Як поглянеш на неї, то ніколи не подумаєш, що вона надзвичайно щаслива, що їй випало таке гарне місце. Вибачте, що Джейн не вийшла до вас — вона просто не в змозі... пішла до себе в кімнату, а я хотіла, щоб вона полежала. "Моя любя, — сказала я, — я скажу, що ти злягла". Але насправді це не так: вона зараз ходить по кімнаті. Тепер, коли вже написала свої листи, вона каже, що незабаром почуватиметься добре. Джейн дуже жалкуватиме, що не побачилася з вами, міс Вудхаус, але явіть милість — пробачте її. Ми змусили вас чекати біля дверей — такий сором — але вийшло невелике сум'яття, бо так сталося, що ми не почули, як ви постукали, і коли ви вже йшли сходами, ми ще не знали, що до нас хтось іде. "Це всього лише місіс Коул, — сказала я, — даю слово, бо ніхто інший не приходить до нас так рано". "Що ж, — відповіла Джейн, — чому бути — того не минути, тож нехай це буде зараз". Але потім увійшла Петті і сказала, що це ви. "Ой, — сказала я, — та це ж міс Вудхаус: ти, напевне, захочеш із нею побачитися". — "Я ні з ким бачитися не хочу", — відповіла вона; потім піднялася і вийшла; ось чому ми змусили вас чекати — нам за це так соромно! "Раз ти хочеш піти, серденько, то йди, — мовила я, — а я скажу, що ти злягла".

Емма відчула щире зацікавлення. Уже давно її серце добрішало до Джейн; і оця картина її теперішніх страждань допомогла їй остаточно позбутися всіх колишніх негарних підозр, залишивши в її душі нічого, окрім співчуття; а згадка про те не дуже справедливе і не дуже шляхетне ставлення до неї в минулому змусила Емму визнати, що Джейн скоріше воліла б зустрітися з місіс Коул чи якоюсь іншою доброю приятелькою, аніж бути змушеною терпіти її товариство. Вона говорила те, що відчувала, — зі справжньою турботою і співчуттям, щиро бажаючи, щоб ті обставини, про які вона дізналася від міс Бейтс, дійсно склалися так, як слід: максимально вигідно і зручно для міс Ферфакс. Для всіх них це буде суворе випробування. Наскільки їй відомо, раніше все відкладалося до приїзду полковника Кемпбелла.

— Так люб'язно з вашого боку! — відповіла міс Бейтс. — Ви взагалі завжди люб'язні.

Чути оте "завжди" Еммі було просто несила, і, щоб не перетворитися на жертву нескінченних виявів удачності, Емма поставила конкретне запитання:

— А куди, дозвольте спитатися, збирається Джейн?

— До такої собі місіс Смоллрідж — вона чарівна жінка, особа надзвичайно достойна, — щоб доглядати за трьома її дівчатками... пречудові діти. Неможливо й уявити собі якесь інше місце, де було б так багато всіляких вигод — може, хіба що, у місіс Саклінг чи у місіс Бреґґ. Але місіс Смоллрідж приятелює з обома і мешкає неподалік — лише за чотири милі від Кленового Гаю. Джейн житиме лише за чотири милі від Кленового Гаю.

— Сподіваюсь, що місіс Елтон була саме тією особою, якій міс Ферфакс завдячує...

— Так, це була наша благодійниця місіс Елтон. Наш невтомний, істинний друг. Вона й чути не хотіла про відмову. Вона не дала Джейн сказати "ні"; бо коли Джейн уперше почула про це, а це було позавчора, саме в той ранок, коли ми були у Донвеллі; так от — коли Джейн уперше про це почула, то була рішуче проти такої пропозиції саме з тієї причини, що ви зазначили; так, як ви і казали: вона вирішила ні з чим себе не пов'язувати до повернення полковника Кемпбелла і не погоджуватися наразі ні на яку домовленість; вона невпинно повторювала про це місіс Елтон — я й гадки не мала, що вона передумає, але славна місіс Елтон, яка завжди судить правильно, виявилася далекогляднішою. Не кожна зможе так делікатно наполягати на своєму, як це зробила вона, відмовившись прийняти негативну відповідь Джейн. Але вона вчора так і сказала — що не напише ніякої відмови, як цього хотіла Джейн; сказала, що зачекає — і ось маєш: учора ввечері вирішили, що Джейн поїде. Це стало для мене такою несподіванкою! Я й гадки не мала! Джейн відвела місіс Елтон убік і відразу ж заявила їй, що, поміркувавши над перевагами тієї пропозиції, котра надійшла від місіс Саклінг, вона вирішила її прийняти. Я й півслова не встигла про це почути, як уже все було вирішено.

— Ви провели вечір з місіс Елтон?

— Так, усі ми. Місіс Елтон попросила, щоб ми прийшли. Так вирішили на пагорбі, коли прогулювалися з містером Найтлі. "Ви всі мусите провести вечір з нами, — сказала вона. — Я просто наполягаю, щоб ви всі прийшли".

— А містер Найтлі теж там був?

— Ні, містера Найтлі там не було; він відмовився відразу ж; і хоча мені здавалося, що він не відмовиться, бо місіс Елтон заявила, що не відпустить його, він усе ж таки не прийняв запрошення. Але моя матінка, Джейн і я — всі ми там були і провели дуже приємний вечір. Знаєте, міс Вудхаус, вони — такі милі друзі, завжди неодмінно люб'язні, хоча після вилазки всі виглядали дещо змореними. Ви ж знаєте — навіть задоволення інколи втомлює, а я помітила, що їм цей пікнік не дуже сподобався. Але як на мене, то це була дуже приємна поїздка, і я дуже вдячна тим моїм добрим друзям, що мали ласку взяти до неї і мене.

— Хоча ви можете цього і не знати, але, мабуть, міс Ферфакс міркувала над пропозицією цілий день?

— Схоже, що так.

— Коли їй настане час їхати, це, напевне, буде неприємно і для неї і для всіх її друзів, але сподіваюсь, що робота надасть їй усе необхідне, щоб полегшити страждання — я маю на увазі характер і манери цієї родини.

— Спасибі, шановна міс Вудхаус. Так, дійсно, там є все на світі, щоб вона почувалася щасливою. За винятком Саклінгів та Бреґгів, більше ніхто з усіх знайомих місіс Елтон не може запропонувати такої необтяжливої та витонченої виховательської роботи. Місіс Смоллрідж! Я просто в захваті від цієї жінки! Стиль її життя — майже такий самий, як і у Кленовому Гаю, а що стосується дітей, то — звичайно ж, за винятком Саклінгів та Бреґгів — більше ніде немає таких гарненьких та вихованих дітей. До Джейн ставитимуться з надзвичайною повагою і добротою! Це буде суцільне задоволення; просто казкове життя. А платня! У мене навіть язик не повертається сказати вам про її платню, міс Вудхаус. Навіть ви, звикши до чималеньких грошей, навряд чи повірите, що такій молодій дівчині, як Джейн, платитимуть так багато.

— Ой, не кажіть, пані, — вигукнула Емма. — Якщо й інші діти є такими ж, якою я пам'ятаю себе, то недостатньою видасться навіть сума вп'ятеро більша за ту, яка, наскільки мені відомо, платиться за таку роботу.

— Ваші уявлення такі шляхетні!

— А коли міс Ферфакс має полишити вас?

— Та скоро, дуже скоро, і це — найгірше з усього. Через два тижні. Місіс Смоллрідж не може чекати. Моя бідна матінка не знає, як усе це пережити. Тож я намагаюся якось відвертати її увагу і весь час кажу: "Ну годі, пані, давайте про це більше не думати".

— Її від'їзд стане великою втратою для друзів; а полковник і місіс Кемпбелл не образяться, коли дізнаються, що вона приступила до роботи, не дочекавшись їхнього повернення?

— Так, Джейн не сумнівається, що образяться; але це таке місце, від якого вона просто не має права відмовлятися. Спочатку мене так вразила її відмова, а тут на тобі — місіс Елтон уже поздоровляє мене! Це було перед чаюванням — заждіть, це не могло бути перед чаюванням, тому що ми саме збиралися сісти за карти — і все ж таки це було ще до чаю, тому, що я пам'ятаю, як подумала... Ой, ні! Тепер точно згадала, ось: дещо трапилося до чаювання, але не це. Перед чаюванням містера Елтона покликали з кімнати, бо з ним хотів перемовитися син старого Джона Ебді. Бідний старий Джон, я так поважаю його; двадцять сім років пропрацював він діловодом у мого бідолашного батька; а тепер він зовсім старий і прикутий до ліжка; страждає від ревматизму, бідолаха — треба мені, до речі, сьогодні його провідати; і Джейн, мабуть, піде теж, якщо взагалі захоче виходити. А син бідолахи Джона приходив до містера Елтона, щоб поговорити з ним про допомогу від парафії; у нього самого справи йдуть добре, він, знаєте, поважна людина у "Крауні" — старший конюх, чи що, але на утримання свого батька коштів у нього не вистачає; тож коли містер Елтон повернувся, то розповів про те, що іще сказав йому Джон-конюх: як виявилось, до Рендоллза послали, щоб

відвезти містера Френка Черчілля до Річмонда. Ось що трапилося перед чаюванням. А Джейн розмовляла з місіс Елтон уже після чаю.

Міс Бейтс не дала Еммі часу, щоб та могла сказати, наскільки новою була для неї ця обставина; але це не мало особливого значення, бо міс Бейтс, вважаючи за неможливе залишати Емму в невіданні про подробиці від'їзду містера Френка Черчілля, тут же заходила про них розповідати.

Те, про що містер Елтон дізнався у конюха, було сукупністю знань самого конюха та інформації, повідомленої слугами з Рендоллза; зводилося все до того, що незабаром після повернення товариства із Бокс-хілла, прибув посильний з Річмонда; його прибуття, власне кажучи, не було несподіванкою. Містер Черчілль надіслав своєму племінникові кілька рядків, що містили відомості про загалом нормальний стан здоров'я місіс Черчілль і одне лише прохання — не надто затримуватись і приїхати не пізніше, ніж рано-вранці наступного дня. Але містер Френк Черчілль вирішив їхати додому відразу ж, невідкладно, а оскільки схоже було, що його кобила застудилася, то до "Крауна" за фаетоном негайно послали Тома; старший конюх вийшов і побачив, як фаетон проїхав мимо — кучер пустив коня швидкою ходою і правив дуже впевнено.

В усьому цьому не було нічого незвичайного чи цікавого, і воно привернуло Емміну увагу тільки тому, що поєдналося з тим, що певний час займало її думки. Її вразив контраст між становищем у світі місіс Черчілль і тим становищем, яке займала в ньому Джейн Ферфакс. Одна була всім, інша — нічим; тож Емма сиділа, розмірковуючи над мінливістю жіночої долі, не усвідомлюючи, на чому був зосереджений її погляд, аж поки її не вивели із заціпеніння слова міс Бейтс:

— Ага, я бачу, про що ви думаєте — про фортепіано і про те, що з ним трапиться. Бідолашна Джейн тільки що про нього говорила. "Тобі доведеться їхати, — сказала вона. — Ми мусимо розстатися — ти і я. Тобі тут робити буде нічого". "Однак нехай воно залишиться, — продовжила вона. — Нехай воно постоїть у вас, доки не повернеться полковник Кемпбелл. Я поговорю з ним про фортепіано; він допоможе мені; він допоможе мені подолати всі мої труднощі". Мені здається, що вона й до сьогодні не знає, чий подарунок це був — полковника чи його дочки.

Мимоволі Емма задумалася про фортепіано; згадка про всі її колишні фантастичні та образливі здогадки була дуже неприємною, тож незабаром їй почало здаватися, що її візит надто затягнувся, тому, висловивши всі добрі побажання, які тільки вона могла придумати і які йшли від щирого серця, вона попрощалась і пішла.

Розділ 9

Поки Емма йшла додому, її сумних роздумів ніхто не переривав; але, зайшовши до передпокою, вона виявила у себе тих, кому таки судилося ці роздуми перервати. За час її відсутності прийшли містер Найтлі та Гарріет і сиділи тепер з її батьком. Забачивши Емму, містер Найтлі негайно підвівся й голосом явно серйознішим, ніж зазвичай, сказав:

— Я вирішив не їхати, доки не побачуся з вами, та часу в мене мало, змушений вирушати зараз же. Збираюся до Лондона, щоб провести кілька днів із Джоном та

Ізабеллою. Чи не маєте ви щось переказати чи передати, окрім "теплих вітань", про які всі чомусь неодмінно забувають?

— Абсолютно нічого. Але чи не надто поспішно ви від'їжджаєте?

— Так, дійсно. Але останнім часом я інколи про це думав.

Емма не сумнівалася в тому, що містер Найтлі її не простив; він був несхожий на самого себе. Однак їй подумалося, що з часом він зрозуміє, що їм слід помиритися. Поки він стояв, ніби збираючись іти, але не йдучи, її почав розпитувати батько.

— Ну що, серденько, і як ти туди дійшла — благополучно? А як там моя достойна давня приятелька та її дочка? Мабуть, вони були дуже вдячні тобі за те, що ти прийшла. Містере Найтлі, я вже казав вам, що люба Емма заходила до місіс та міс Бейтс. Вона з ними завжди така шаноблива!

Емма трохи почервоніла, зачувши цю несправедливу похвалу; посміхнувшись і промовисто похитавши головою, вона поглянула на містера Найтлі. Їй здалося, що на його обличчі на мить з'явився вираз, що говорив на її користь, наче він прочитав у її очах усю правду, миттєво виявив усе те добре, що було в її почуттях, і належним чином оцінив. Він подивився на неї з неприхованою повагою. Вона була схвильована і втішена, а ще через мить стала ще більше схвильованою і втішеною через зовсім, здавалося б, незначний вияв дружніх почуттів із його боку: він узяв її за руку. Важко було сказати — чи сама вона зробила перший порух, чи ні... може, й так, може, вона підштовхнула його до цього, але він узяв її руку, стиснув, і вже майже підніс до своїх губ, але тут же — через якусь примху — раптом відпустив її. Чому він стримався, чому передумав, коли вже все було майже зроблено, — Емма не могла збагнути. "Він учинив би краще, якби не зупинився", — подумала вона. Однак його намір був недвозначний. І через що б це не сталося — чи то через суттєвий брак галантності у його манерах, чи то через якусь іншу причину, все одно, на думку Емми, цей вчинок личив йому, як ніякий інший. Це було притаманне його натурі — такій простій, але водночас такій шляхетній. Із великим задоволенням вона ще раз згадала про цю спробу. Вона явно була ознакою щирих дружніх почуттів. Він полишив їх одразу ж, одна мить — і пішов. Він завжди діяв на підставі швидких і чітких рішень, ніколи не вагався і не барився, а цього разу зник з іще несподіванішою, ніж завжди, раптовістю.

Емма анітрохи не жалкувала, що сходила до міс Бейтс, лише картала себе, що не пішла від неї хвилин на десять раніше: було б чудово обговорити з містером Найтлі майбутню роботу Джейн Ферфакс. Не жалкувала вона й за тим, що він їде до Брансвік-скверу, бо знала, з якою радістю чекають там на його візит, але краще б ці відвідини відбулися в більш слухний час, краще б вона знала про них заздалегідь — так було би приємніше. Одначе розсталися вони добрими друзями; вона не могла обманутися стосовно виразу його обличчя, стосовно його незавершеного вияву галантності — усе це робилося для того, аби завірити в тому, що він знову має про неї гарну думку. Виявилося, він пробув у їхньому будинку півгодини. Як шкода, що вона не повернулася раніше!

Сподіваючись відвернути думки свого батька від неприємних роздумів, викликаних

поїздкою містера Найтлі до Лондона — поїздкою такою раптовою, та ще й верхи на коні, що, як вона знала, буде дуже незручно — Емма поділилася з ним новиною про Джейн Ферфакс, і її розрахунок на справлене враження цілком виправдався; це повідомлення принесло потрібну переміну, зацікавивши батька, але не стурбувавши його. Він уже давно звик до думки про те, що Джейн Ферфакс доведеться працювати гувернанткою, і міг розмовляти про це абсолютно спокійно й навіть весело, але все одно несподіваний від'їзд містера Найтлі до Лондона став для нього несподіваним потрясінням.

— Серденько, я дійсно дуже радий чути, що вона влаштувалася так гарно. Місіс Елтон така добра і приязна, тож я сподіваюся, що і її знайомі виявляться такими ж, як і вона. Я сподіваюся також, що в тому місці сухий клімат і що про її здоров'я належним чином турбуватимуться. Це мусить бути предметом першочергової уваги, як це у нас завжди було із бідолашною міс Тейлор. Знаєш, люба моя, для цієї жінки вона, мабуть, стане тим самим, чим для нас була міс Тейлор. А ще я сподіваюся, що в одному відношенні їй буде навіть краще — їй не доведеться покидати домівку своєї господині після довгого там перебування.

Наступний день приніс новину з Річмонда, яка змусила забути про все інше. До Рендоллза надійшла термінова пошта з повідомленням про смерть місіс Черчілль! І хоча її племінник поспішав зовсім не з огляду на її здоров'я, однак після його повернення вона прожила всього півтори доби. Несподіваний напад хвороби, зовсім відмінної від тієї, що визначала її загальний незадовільний стан, забрав місіс Черчілль на той світ після короткої боротьби за її життя. Великої і страшної місіс Черчілль не стало.

Її смерть сприйняли так, як зазвичай сприймають смерть людини. Усі виявляли належну міру засмученості й печалі, співчуття померлій та її ще живим друзям; а трохи згодом — і належну міру цікавості щодо того, де покійницю поховають. Як каже Голдсміт, коли красива жінка опускається до ганебного вчинку, то їй тільки й залишається, що вмерти; те ж саме можна порекомендувати як не менш ефективний засіб поновлення доброї репутації в тому випадку, коли жінка стає нестерпною. Щонайменше двадцять п'ять років усі оточуючі терпіти місіс Черчілль не могли, тепер же вони згадували про неї зі співчутливою поблажливістю. В одному аспекті вона отримала повне виправдання. Ніхто ніколи не вірив у те, що вона серйозно хвора. Смерть зняла з неї всі несправедливі, егоїстичні й абсолютно надумані звинувачення.

— Бідолашна місіс Черчілль! Виявляється, вона так страждала! Набагато сильніше, ніж усім здавалося, — тож безперервний біль і зробив її характер нестерпним. Це була печальна подія — величезне потрясіння, попри всі її негативні риси — як же ж тепер містер Черчілль буде без неї? Для нього її смерть стане непоправною і жахливою втратою. Навіть містер Вестон похитав головою і серйозно заявив: "Ой, бідолашна жінка, хто б міг подумати, що таке трапиться!" — а потім вирішив, що його траурне вбрання має бути якомога елегантнішим. Дружина його, сидячи і щось підшиваючи, зітхала і висловлювала незмінне і щире співчуття. Про що вони обоє встигли подумати

майже відразу — це той вплив, який справить смерть місіс Черчілль на Френка. Емма також подумала про це майже відразу. Вдача місіс Черчілль, горе її чоловіка — подумки вона кинула на все це швидкий погляд, сповнений потрясіння і співчуття, а потім уже спокійніше стала міркувати про те, як ця подія вплине на Френка — про те, яким сприятливим і вивільняючим буде її ефект. В одну мить вона збагнула всі можливі вигоди нової ситуації. Тепер симпатія до Гарріет не зустрічатиме ніякої протидії. Містера Черчілля після втрати дружини вже ніхто не боявся — це був чоловік з легким характером, він легко піддавався впливу, і тому племінник здатен був переконати його будь у чому. Все, чого залишалося побажати, — це щоб у його племінника з'явилася сильна прив'язаність, бо — попри всю свою зацікавленість — Емма сумнівалася в тому, що таке почуття в нього уже існує.

У цій ситуації Гарріет поводитися виключно добре, виявляючи неабияку здатність до самоконтролю. Вона ніяк не показувала, що остання подія вселила в неї хоч якусь надію. Емма з приємністю для себе відзначила це як доказ зрослої твердості її характеру і утрималася від будь-яких натяків, що могли б цю твердість похитнути. Тож про смерть місіс Черчілль вони говорили зі взаємною стриманістю.

У Рендоллзі отримали коротенькі листи від Френка, в яких повідомлялося все, що безпосередньо стосувалось їхньої теперішньої ситуації та найближчих планів. Стан містера Черчілля був набагато кращим, ніж можна було сподіватись; їхній перший виїзд — після похорону в Йоркширі — намічалось зробити до давнього друга у Віндзорі, якому містер Черчілль усе обіцяв приїхати ось уже десять років. Тож наразі для Гарріет ніяких важливих подій не намічалось, і добрі побажання на майбутнє — це було все, на що Емма могла спромогтися зі свого боку.

Тепер набагато важливіше було виявити увагу до Джейн Ферфакс, яка втрачала свої життєві перспективи, тоді як Гарріет їх набувала. Її прийдешній від'їзд на роботу залишав мало часу для тих мешканців Гайбері, які бажали зробити їй якусь добру послугу, — тож таке бажання виникло і в Емми. Ніколи раніше не було їй так соромно за свою колишню непривітність; і тепер ту ж саму людину, яку вона стільки місяців ігнорувала, Емма готова була щедро осипати всілякими виявами поваги і співчуття. Вона хотіла принести їй хоч якусь користь; продемонструвати, як високо цінує її товариство та виявити послужливість і ввічливість. Емма вирішила будь-що умовити її приїхати на день до Гартфілда. Щоб спонукати її до цього, вона надіслала їй записку. На це запрошення відповіли відмовою, причому в словесній формі. "Міс Ферфакс почувається надто погано, щоб писати", — а коли того ж ранку до Гартфілда завітав містер Перрі, то виявилось, що Джейн не бажає нікого приймати взагалі, — хоча він і зайшов до неї супроти її волі, — і що сильний головний біль та нервова лихоманка, від яких вона страждає, змушують його сумніватись у її здатності виїхати до місіс Смоллрідж у зазначений час. Схоже було, що здоров'я її наразі розладналося повністю — абсолютно зник апетит — і хоча не було ніяких тривожних симптомів легеневого захворювання, котре можна було вважати спадковим у їхній родині, все одно містер Перрі сильно за неї хвилювався. Він вважав, що на її долю випробувань випало більше,

ніж вона могла витримати, і вона сама це відчувала, хоча й не бажала визнавати. Схоже було, що у неї нервовий зрив. Містер Перрі не міг не зазначити, що її теперішня домівка була несприятлива для людини, хворої на нервовий розлад, — Джейн змушена була завжди перебувати в одній і тій самій кімнаті — а такого, на його думку, не мало бути — до того ж її тітонька, незважаючи на те, що вона його давня приятелька, не є найкращим компаньйоном для хворої з такими симптомами. Її турбота й увага сумніву не підлягають; навпаки — вони є надмірними. Він побоювався, що ці турбота й увага більше шкодять міс Ферфакс, ніж допомагають. Емма слухала його з величезним співчуттям; її збентеження зростало; потім почала швидко міркувати, що корисного вона може зробити в цій ситуації. Забрати її — хоч на годину або дві — від тітки, забезпечити переміну місця та повітря, спокійно і розважливо поговорити з нею, нехай лише годину чи дві — і то це пішло б їй на користь. Тож наступного ранку Емма знову їй написала, висловлюючись якомога делікатніше, що вона зайде за нею каретою в будь-яку зручну для Джейн годину, зазначивши, що містер Перрі твердо переконаний у корисності таких прогулянок для своєї пацієнтки. Відповідь містилася ось у такій короткій фразі: "Міс Ферфакс дуже втішена і вдячна, але для будь-яких прогулянок почувається надто погано".

Еммі подумалося, що її послання заслуговувало на кращу відповідь; але безглуздо було суперечити записці, тремтливий почерк якої так виразно демонстрував небажання, тому вона подумала тільки про те, як би найліпшим чином подолати це небажання приймати допомогу і з'являтися на люди. Тож усупереч такій відповіді вона послала за каретою і поїхала до місіс Бейтс, сподіваючись, що це спонукає Джейн приєднатися до неї — але надаремне; міс Бейтс підійшла до дверцят карети, уся з себе — сама чемність, вона з готовністю погодилася з тією думкою, що свіже повітря стало би хворій у великій пригоді, усе це міс Бейтс обіцяла переказати Джейн — але марно. Міс Бейтс довелося повернутися ні з чим; ніякі умовляння Джейн слухати не хотіла — здається, що від самої пропозиції кудись поїхати їй стало ще гірше. Емма хотіла побачитися з нею, щоб самій спробувати її переконати, але не встигла вона натякнути на таке бажання, як міс Бейтс дала зрозуміти, що пообіцяла своїй племінниці ні під яким виглядом не пускати до неї міс Вудхаус. "Мабуть, і справді бідолашна Джейн нікого й близько не хоче бачити — зовсім нікого, може, хіба що тільки дозволить пустити до себе місіс Елтон, і місіс Коул на цьому наполягала, і місіс Перрі також — але окрім них, Джейн і справді нікого не бажає бачити".

Емма воліла, щоб її не ставили на одну дошку з усякими там місіс Елтон, місіс Перрі та місіс Коул, які пролізуть у будь-яку шпарину; не хотіла вона також, аби для неї робився якийсь виняток, тож скорилась і тільки й зробила, що поцікавилась у міс Бейтс апетитом і дієтою її племінниці, котрій вона так хотіла допомогти. Стосовно цього сердешна міс Бейтс була дуже засмученою та дуже балакучою: Джейн не їсть майже нічого, хоча містер Перрі порекомендував поживну їжу; але все, що вони їй тільки не пропонували — а з такими турботливими сусідами їм усього вистачає, — видається їй несмачним.

Діставшись додому, Емма відразу ж поклікала економку, щоб та пошукала в комірчині чого-небудь смачного; і незабаром міс Бейтс надіслали певну кількість арроруту якості надзвичайно високої, супроводжувану запискою з дружніми запевненнями. Через півгодини аррорут повернули в супроводі численних подяк з боку міс Бейтс, бо "бідолашна Джейн не заспокоїлася, доки його не відіслали назад; вона не їсть такого, більше того — вона наполягала, щоб переказали, що їй нічого не потрібно".

Коли трохи згодом Еммі розповіли, що бачили, як Джейн Ферфакс прогулювалася луками віддалік від Гайбері того ж дня, коли під приводом нездужання вона так безапеляційно відмовилася проїхатися з нею в кареті, у неї вже не залишилося ніяких сумнівів. Склавши до купи все побачене й почуте, вона зрозуміла, що Джейн рішуче налаштувалася не приймати ніяких послуг саме від неї. Їй стало сумно, дуже сумно. Їй було неймовірно гірко за людину, незavidне становище якої здавалося ще гіркішим від такої дратівливості, непослідовності дій і явної неадекватності можливостей. Емму глибоко пригнічувало те, що так бездумно погребували її щирими почуттями і визнали недостойною бути подругою; але її втішало те, що наміри її були щирими та добрими, те, що вона могла сказати собі: якби містер Найтлі був утаємничений в усі її спроби допомогти Джейн Ферфакс чи навіть заглянути їй у душу, то він не побачив би там нічого такого, за що їй можна було б дорікнути.

Розділ 10

Якось уранці, приблизно через десять днів після смерті місіс Черчілль, Емму покликав донизу містер Вестон, котрий "не міг і п'яти хвилин зачекати і хотів перемовитися саме з нею". Він зустрів її на вході до передпокою і, ледь привітавшись із нею нормальним голосом, одразу стихив його так, аби не чув її батько, і спитав:

— Ви можете зайти сьогодні вранці до Рендоллза в будь-який час? Будь ласка, якщо можете — зайдіть. Вас хоче бачити місіс Вестон. Їй необхідно вас побачити.

— Вона що, нездужає?

— Та ні, зовсім ні — просто трохи схвильована. Місіс Вестон могла би приїхати до вас каретою, але вона воліє побачитися з вами наодинці, і ви розумієте — чому. — Кивнувши в бік її батька. — Гм! Тож ви прийдете?

— Неодмінно. Якщо хочете — то можу й зараз. Неможливо відмовити, коли ви так просите. Але що могло трапитися? Вона й справді не захворіла?

— Повірте моему слову, але більше нічого не питайте. З часом про все дізнаєтеся. Це надто неординарна справа! Але — т-с-с-с! Тихіше!

Навіть Еммі неможливо було збагнути, що все це означало. З його вигляду можна було судити, що сталося щось дійсно важливе; але оскільки з її подругою нічого не трапилося, то вона спробувала взяти себе в руки, домовилася з батьком, що піде прогуляється, і незабаром, вийшовши з будинку, попрямувала швидкою ходою разом із містером Вестоном до Рендоллза.

— А тепер, — мовила Емма, коли вони відійшли достатньо далеко від воріт, — скажіть мені, містере Вестон, що все-таки трапилося?

— Е ні, — із серйозним виглядом відповів той. — Не питайте мене. Я пообіцяв своїй

дружині, що все зробить вона. Вона повідає вам про це краще, ніж я. Будьте терплячою, Еммо, незабаром ви про все дізнаєтеся.

— Говоріть! — скрикнула Емма, зупинившись і заціпенівши від жаху. — О Господи! Не інакше, як щось трапилося на Брансвік-сквер. Не інакше! Розповідайте, я наказую вам: зараз же розповідайте, у чому справа.

— Та нічого там не трапилося, ви помиляєтеся.

— Містере Вестон, не робіть із мене дурепу. Зважте, скільки моїх добрих друзів перебуває зараз на Брансвік-сквер. З ким із них щось трапилося? Заклинаю вас усім, що є святого, — не приховуйте!

— Даю слово, Еммо...

— Ви даєте слово! Чому ви не кажете — "слово честі"? Чому ви не клянетеся честю, що з жодним із них нічого не трапилося? Боже праведний! Якщо справа не стосується нікого з їхньої родини, то навіщо її приховувати, а не розповісти про неї зараз?!

— Слово честі, — відповів містер Вестон вкрай серйозно, — не стосується. Це не має ані найменшого відношення ні до кого на ім'я Найтлі.

До Емми повернулося самовладання, і вона пішла далі.

— Ніхто нічого не приховує, — продовжив він. — Вам не слід було вживати це слово. Фактично йдеться не про вас — це стосується, як нам хотілось би сподіватися, лише мене. Гм! Коротше кажучи, моя люба Еммо, немає ніяких підстав хвилюватися. Не скажу, що це приємна справа, але могло бути набагато гірше. Якщо ми прискоримо ходу, то швидше дістанемося Рендоллза.

Емма збагнула, що їй доведеться зачекати і що тепер для цього не знадобиться великих зусиль. Тому вона більше ні про що не питала, а просто задіяла свою фантазію; фантазія ж підказала їй: мабуть, це щось таке, що має відношення до якихось грошових проблем, — скажімо, стали відомі якісь неприємні факти фінансового становища родини, щось таке, що виявилось після смерті місіс Черчілль у Річмонді. Її уява працювала дуже активно: можливо, йшлося про півдесятка позашлюбних дітей — і бідолашний Френк залишився без спадщини! Такий факт, яким би небажаним він не був, аж ніяк не змусив би її страждати. Він викликав би лише трохи більше, ніж пожвавлений інтерес.

— А що то за добродій верхи на коні? — запитала вона, йдучи. Зробила вона це виключно для того, щоб відвернути увагу містера Вестона, аби той сам не проговорився і не видав таємниці.

— Не знаю. Мабуть, хтось із родини Отвей. Це не Френк, ні, запевняю вас. Його ви не побачите. На цей час він уже на півдорозі до Віндзора.

— Ага, значить ваш син приїздив-таки до вас?

— Авжеж! А ви не знали? Ну нічого страшного.

Трохи помовчавши, він додав — тоном набагато стриманішим і серйозним:

— Так, сьогодні вранці приїздив Френк, аби спитатися, як ми почуваємося.

Ішли вони швидко, і незабаром були в Рендоллзі.

— Ось, серденько, — сказав містер Вестон, коли вони зайшли в кімнату. — Я привів

Емму, тож сподіваюся, що незабаром тобі стане легше. Залишаю вас удвох. Можете починати відразу, немає сенсу відкладати розмову. Якщо я вам знадоблюся, то буду неподалік. — Емма виразно почула, як він додав, стиснув голос: — Я дотримав свого слова. Вона ні про що не здогадується.

Місіс Вестон виглядала так погано і перебувала в такому явному сум'ятті, що Емма знову розхвилювалась і, тільки-но вони усамітнилися, швидко запитала:

— Що сталося, любя моя подруго? Здається, щось дуже неприємне, скажіть же мені невідкладно — що саме. Я й так усю дорогу йшла у тривожній непевності. Ми обидві боїмося тривожної непевності, тож звільніть мене від неї. Розкажіть про вашу біду — і вам стане легше, якою б вона не була.

— А ви і справді нічого не знаєте? — тремтливим голосом запитала місіс Вестон. — Чи не здогадується, моя любя Еммо, що саме ви маєте почути?

— Авжеж здогадуюсь, якщо це стосується містера Френка Черчілля.

— Ви маєте рацію. Це дійсно його стосується, і я скажу вам прямо. — Вона знову взялася за свою роботу і, здавалося, всіляко уникала підводити очі. — Він був тут сьогодні вранці, причому з приводу абсолютно незвичайного. Наше здивування просто не має меж. Він приїхав до свого батька, щоб поговорити з ним... щоб оголосити йому про свою любов до...

Вона зупинилась, аби перевести подих, а Емма спочатку подумала про себе, а потім — про Гарріет.

— Взагалі-то це більше, ніж любов, — продовжила місіс Вестон, — це — заручини, справжні заручини. Що скажете ви, Еммо, що скажуть усі, коли дізнаються, що Френк Черчілль та Джейн Ферфакс заручені; і не просто заручені, а заручені вже давно!

Емма аж підстрибнула від подиву, а потім, нажахана, скрикнула:

— Джейн Ферфакс! Боже милостивий! Ви не жартуєте? Ви це серйозно?

— Ви можете дивуватися, — відповіла місіс Вестон, все ще уникаючи дивитися на Емму; вона заговорила жваво і швидко, щоб Емма тим часом змогла прийти до тями. — Ви можете дивуватись, але це дійсно так. Вони були по-справжньому заручені, починаючи з жовтня місяця — це сталося у Веймуті — і цей факт ретельно від усіх приховувався. Крім них, про це не знала жодна жива істота: ні Кемпбелли, ні його сім'я, ні її. Дивно, що сама я прекрасно усвідомлюю цей факт, але й досі не можу в нього повірити. Просто не можу, і все. А я гадала, що добре знаю Френка.

Емма ледве чула, що вона говорить. Її свідомість поділилася між двома думками: про її власні колишні розмови з ним про міс Ферфакс, і про бідолашну Гарріет; деякий час вона тільки й могла, що вигукувати і вимагати все нових і нових підтверджень.

— Оце так, — вимовила вона нарешті, намагаючись прийти до тями, — це така обставина, що мені доведеться міркувати над нею цілий день, аби повністю її збагнути. Як?! Був заручений із нею всю зиму ще до того, як і він і вона з'явилися у Гайбері?!

— Заручені, починаючи з жовтня місяця, причому таємно. Це мене образило, Еммо, дуже образило. Не меншою мірою це образило і його батька. Певну частину його поведінки ми виправдати не можемо.

Емма трохи поміркувала, а потім відповіла:

— Я не удаватиму, що не розумію вас; а щоб зі свого боку зробити все для мене можливе, аби якось вас заспокоїти, скажу: його залицання до мене не мали того ефекту, якого ви боїтеся.

Місіс Вестон нарешті підвела очі, боячись повірити в почуте, але вираз обличчя Емми був таким же серйозним, як і її слова.

— А щоб ви швидше повірили моїй гордовитій заяві про нинішню цілковиту байдужість до нього, — продовжила Емма, — я скажу вам більше: був час на початку нашого знайомства, коли він мені дійсно подобався, коли я почувалася налаштованою полюбити його, та де там — навіть любила його; але якимось незбагненим чином це почуття поступово зійшло нанівець. На щастя, воно-таки зійшло нанівець. Певний час, принаймні останні три місяці, мені було до нього зовсім байдуже. Можете вірити мені, місіс Вестон. Ось такою є проста правда.

Зі сльозами радості на очах місіс Вестон кинулася цілувати Емму, а коли до неї повернувся дар мови, то вона запевнила її, що ця заява допомогла їй більше, ніж будь-що на світі.

— Містеру Вестону, мабуть, теж, як і мені, стане легше, — сказала вона, — бо ця новина нас просто вбила. Нашим заповітним бажанням було, щоб ви покохали одне одного, і ми були переконані, що так воно й було. Уявіть собі, як ми почувалися після його заяви.

— Я уникла небезпеки, і те, що я її уникла, є просто якимось щасливим дивом для вас і для мене. Але ж, місіс Вестон, це ніяким чином не виправдовує його; і я мушу сказати, що він дуже винуватий. Яке право він мав з'являтися серед нас, заручений цілком серйозно, а поводитися настільки несерйозно? Яке право він мав на вперті спроби — а вони ж були! — сподобатися іншим молодим жінкам, тоді як насправді він належав іншій? Невже не розумів, яке неподобство він коїть? Невже не розумів, що я дійсно могла покохати його, — це варто всілякого осуду, дійсно всілякого осуду.

— Моя люба Еммо, на підставі того, що він говорив, мені здається, що...

— А як вона могла терпіти таку поведінку! Гідне всілякого подиву самовладання — спостерігати за безперервними залицаннями до іншої жінки просто в себе на очах — і мовчати! Таку незворушність я відмовляюсь і розуміти, і поважати.

— Еммо, між ними були непорозуміння, і він відверто про це сказав. У нього не було достатньо часу на детальні пояснення. Він пробув у нас лише чверть години, до того ж стан сильного збудження не дав йому можливості цілком розпорядитися навіть цим часом — але про те, що між ними були непорозуміння, він сказав цілком конкретно. Саме ці непорозуміння і спричинилися до нинішньої кризи в їхніх стосунках; і непорозуміння ці були, скоріш за все, викликані його недостойною поведінкою.

— Недостойна поведінка?! О, місіс Вестон, це надто м'яко сказано. Куди гірше, ніж недостойна! Цією поведінкою він так себе принизив, просто впав у моїх очах. Це не гідно справжнього чоловіка! Де та горда цілісність натури, те суворе дотримання принципів і правди, та зневага до хитрощів і ницості, котрі справжній чоловік мусить

кожним своїм вчинком демонструвати все своє життя?!

— Та ні ж бо, шановна Еммо, тут я мушу стати на його бік; бо, попри його неправоту в цьому випадку, я знаю Френка достатньо давно і добре, аби заявити, що він має багато, дуже багато добрих рис і...

— Боже милостивий! — скрикнула Емма, не звертаючись безпосередньо до місіс Вестон. — А місіс Смоллрідж! Ще трохи — і Джейн доведеться їхати працювати гувернанткою! Що означає ця його жахлива байдужість? Допустити, щоб таке трапилося, допустити, щоб вона навіть подумала про таку роботу!

— Він про це нічого не знав, Еммо. Стосовно цього звинувачення я його повністю виправдовую. Це було її особисте рішення, про яке вона не повідомила йому або принаймні не повідомила так, аби він у це повірив. Він сказав мені, що до вчорашнього дня перебував у повному невіданні щодо її планів. Вони звалилися йому як сніг на голову, не знаю, звідки він довідався про це — може, з листа чи через якусь вістку... Саме ця новина про її найближчі плани і змусила його відразу ж у всьому зізнатися, розповісти всю цю історію своєму дядькові, полишивши себе на його милість, і покласти таким чином кінець отому жалюгідному стану таємничості, що існував так довго.

Нарешті Емма почала прислухатися пильніше.

— Незабаром я отримаю від нього звістку, — продовжила місіс Вестон. — Коли ми розставалися, він сказав мені, що незабаром напише; і з його розмови я зрозуміла, що йтиметься про численні подробиці, які він не міг повідати зараз. Тож давайте дочекаємося, доки прийде його лист. З нього ми, можливо, дізнаємося про деякі пом'якшуючі обставини. Багато чого він зробить простимим і зрозумілим, хоча зараз воно таким не виглядає. Давайте не судити суворо, не поспішаймо звинувачувати його. Будьмо терплячими. Я не можу не любити його, і тепер, коли виявилась одна обставина, одна дуже важлива обставина, я дійсно хочу, щоб усе скінчилось якомога краще, і сподіваюся, що так воно й буде. Напевне, вони самі сильно страждали від своєї системи таємності і приховування.

— Щось не видно, щоб він дуже страждав, — сухо відповіла Емма. — Ну а як усе це сприйняв містер Черчілль?

— Щонайсприятливіше для свого племінника — дав згоду майже без заперечень. Ви тільки уявіть собі, які переміни відбулись у цій родині протягом одного лише тижня! За життя бідлоашної місіс Черчілль не було, як мені здається, ніякої надії і ніякої можливості, але не встигли її тлінні останки спочити в сімейному склепі, як її чоловіка переконують діяти всупереч її бажанню. Яке це благо, коли недобра воля помирає разом зі своїм володарем! Її чоловіка не довелося довго умовляти.

"Ага! — подумала Емма, — значить, із Гарріет було б так само".

— Цю справу вирішили вчора ввечері, і Френк виїхав сьогодні вранці на світанні. Мені здається, що у Гайбері він якийсь час побув у Бейтсів, а потім — сюди; але він так поспішав повернутися до свого дядька, якому він зараз потрібен як ніколи, що не зміг побути з нами й чверті години. Він був дуже збуджений, такий збуджений, що здавався

зовсім іншою людиною в порівнянні з тим, яким я його будь-коли бачила раніше. До всього іншого додалося ще й потрясіння від того, якою хворою він її застав — а він про це не мав і щонайменшої гадки; було добре видно, як сильно він переживає.

— А ви впевнені в тому, що їхні заручини були оповиті таким суцільним покровом таємничості? Кемпбелли, Діксони — невже ніхто з них про це не знав?

Вимовивши прізвище Діксон, Емма мимоволі злегка почервоніла.

— Ні, ніхто. Він так і сказав — жодна людина, крім них самих, про їхні заручини не знала.

— Що ж, — мовила Емма. — Гадаю, що поступово ми звикнемо до цього факту, і я бажаю їм щастя. Але мене ніколи не покине думка, що це був украй огидний вчинок. Що це було, як не система лицемірства й обману, хитрощів і підступності? Приїхати до нас, удаючи відвертість і прямодушність, аби потім, ніби якісь змовники, судити-рядити про всіх нас! А ми, як ті довірливі бовдури, цілу зиму й весну уявляли, що на рівних засадах правди і честі спілкуємося з тими двома серед нас, які запросто могли порівнювати свої враження і виносити судження про почуття і слова, що ніколи не призначалися для їхнього слуху. І якщо їм довелося почути про себе щось не дуже приємне, то так їм і треба!

— Щодо цього я цілком спокійна, — відповіла місіс Вестон. — Я впевнена, що жодному з них не сказала про іншого нічого такого, щоби хтось із них не чув.

— Вам поталанило. Ваша єдина помилка обмежувалася моїм слухом, коли вам здалося, що один наш друг кохає вищезазначену даму.

— Дійсно. Але оскільки я завжди мала винятково гарну думку про міс Джейн Ферфакс, то ніколи, як би не помилялася, не змогла би сказати про неї якимсь недобре, що ж до нього, то тут я теж спокійна.

У цей момент трохи осторонь від вікна з'явився містер Вестон, явно очікуючи на запрошення. Місіс Вестон знаком поклікала його, і коли він рушив, додала:

— А тепер, моя люба Еммо, благаю вас і словами, і виглядом своїм заспокоїти його серце, щоб він налаштувався на добре ставлення до цього шлюбу. Давайте ставитися до нього тільки добре, бо й справді: що поганого можна сказати про Джейн Ферфакс? Нічого. Партія, дійсно, не надто вдала, але якщо це не турбує містера Черчілля, то чому мусимо турбуватися ми? А для нього, я маю на увазі для Френка, якраз може стати щасливою обставиною те, що він полюбив дівчину з таким твердим характером і світлим розумом. Я завжди віддавала їй належне за це — і віддаю й тепер, попри оте єдине значне відхилення від правил пристойності. А в її становищі навіть для такої помилки можна знайти так багато виправдань!

— Дійсно багато! — схвильовано вигукнула Емма. — Якщо кого й можна виправдати за турботу лише про себе, то це жінку, котра опинилась у становищі Джейн Ферфакс. Думаючи про таких людей, як тут не пригадати фразу: "Весь світ для них чужий, чужий його закон".

Емма, зустрівши містера Вестона з посмішкою, вигукнула:

— Гарненький жарт ви утнули зі мною, нічого не скажеш! Цією хитрістю ви,

напевне, хотіли насміятися над моєю допитливістю й перевірити мою здатність до здогадок. А натомість дуже мене налякали. Можна було подумати, що ви втратили принаймні половину свого майна. А виявилося, що йдеться не про співчуття, а про поздоровлення на вашу адресу. Тож я від усієї душі вітаю вас, містере Вестон, із перспективою отримати в невістки одну з найкрасивіших і найвихованіших дівчат в Англії!

Погляд, яким містер Вестон обмінявся зі своєю дружиною, засвідчив, що виголошена промова йому сподобалась, і що вона справила негайний і підбадьорливий ефект на його настрій. У його обличчі й голосі з'явилася звична для нього жвавість; він емоційно і вдячно потис Еммину руку, а потім, повертаючись до теми, почав говорити таким чином, що стало ясно: ще трохи часу і трохи умовлянь — і він згадуватиме про ці заручини не без задоволення. Його співбесідниці говорили тільки те, що применшувало нерозважливість Френка чи згладжувало заперечення; і на той час, коли вони встигли переговорити про це разом, а потім — з Еммою на зворотному шляху до Гартфілда, містер Вестон уже повністю примирився з тим, що сталося, і вважав ці заручини ледь не найвидатнішою з витівок Френка.

Розділ 11

"Гарріет, бідолашна Гарріет!" — саме такі слова твердила Емма; вони несли в собі болісні думки, котрих вона ніяк не могла позбутись, і в котрих для неї крилася справжня неприємність усієї цієї історії. З нею Френк Черчілль повівся дуже погано — погано в багатьох відношеннях — але змушувала її так сильно злитися на нього не стільки його поведінка, скільки її власна. Йшлося про ту неприємну ситуацію з Гарріет, у котру вона через нього потрапила, бо саме ця ситуація значно посилювала всі його гріхи. Бідолашна Гарріет! Удруге стати дурненькою жертвою її неправильних уявлень та схильності до зазнайства! І дійсно пророчими були слова містера Найтлі: "Еммо, ви були для Гарріет Сміт поганою подругою". На жаль, нічого, крім ведмежої послуги, вона їй не зробила. Щоправда, в останньому випадку її особистої провини не було — на відміну від першого, де вона стала єдиною і неповторною авторкою болісного непорозуміння, коли навіяла такі почуття, котрі б самій Гарріет ні за що не приверзлися, — бо тут Гарріет сама зізналась у своїх почуттях і небайдужості до Френка Черчілля ще перед тим, як вона навіть встигла зробити хоч якийсь натяк стосовно цієї теми. Але Емма відчувала себе повністю винуватою в тому, що заохотила ті почуття, котрі навпаки — мусила придушити. Вона могла б запобігти їх поширенню і поглибленню, її особистого впливу на Гарріет було б цілком достатньо. І тепер вона дуже жалкувала, що не зробила цього. Вона відчувала, що ризикувала щастям своєї подруги, не маючи на це достатніх підстав. Треба було скористатися здоровим глуздом і сказати Гарріет, що та не мусить дозволяти собі навіть думати про нього і що існує лише один шанс проти п'ятисот, що він коли-небудь зверне на неї увагу. "Та от здорового глузду, — подумала Емма, — мені якраз і не вистачило".

Вона була вкрай зла на себе. Якби її злість не розповсюджувалася ще й на Френка Черчілля, то це було би просто нестерпно. Що ж до Джейн Ферфакс, то наразі для

Емми зникали всі підстави турбуватися про неї. Одних турбот про Гарріет було вже достатньо; їй більше не треба було перейматися негараздами Джейн, чиї проблеми і чиє слабке здоров'я, що мали, звичайно ж, одну й ту саму причину, вимагали однаково пильної уваги. Її дні злиднів і приниження дійшли кінця. Незабаром її негараздам буде покладено край, і вона стане здоровою, щасливою і багатою. Тепер Емма почала здогадуватися, чому Джейн погребувала знаками уваги з її боку. Але це відкриття залишило відкритими багато другорядних питань. Безперечно, що це було від звичайних ревностів. В очах Джейн вона була її суперницею, тому й не дивно, що все, пропоноване на знак поваги чи турботи, відкидалося. Карета для прогулянки цілком могла вважатися знаряддям для тортур, а їжа з гартфілдівської комори — отрутою. Тепер вона все зрозуміла; і тією мірою, якою її розум міг абстрагуватися від несправедливості та егоїзму роздратованих почуттів, вона не могла не визнати, що Джейн Ферфакс цілком заслужила і своє нове становище, і своє щастя. Але бідолашна Гарріет була провиною набагато серйознішою! Ніхто так не заслуговував на співчуття, як вона. Емма дуже боялася, що друге розчарування стане для Гарріет набагато сильнішим ударом, ніж перше. Принаймні так мало бути, якщо зважити на дуже високе становище останнього об'єкта поклоніння і якщо судити з того явно сильнішого впливу на свідомість Гарріет, результатом якого стала стриманість і самовладання. Однак вона мусить повідомити болісну правду якомога швидше. У словах, мовлених містером Вестоном при розставанні, прозвучало веління таємничості: "Поки що цю справу потрібно тримати в секреті. На цьому наполягав містер Черчілль на знак поваги до його щойно померлої дружини; і всі зійшлися на тому, що це не більше, ніж належний декорум". Емма пообіцяла йому дотримуватися таємничості, але все одно — для Гарріет потрібно буде зробити виняток. Це був її першочерговий обов'язок.

Незважаючи на своє роздратування, Емма не могла не відчувати сміховинність ситуації, бо вона мала по відношенню до Гарріет виконати такий же неприємний і делікатний обов'язок, який місіс Вестон тільки-но виконала по відношенню до неї. Відомості, що з таким збентеженням повідомили їй, вона мала тепер повідомити іншій. Її серце затріпотіло, коли вона почула голос Гарріет і її кроки; отак, подумалось їй, почувалася, мабуть, і сердешна місіс Вестон у Рендоллзі, зачувши її кроки. От якби ще й результат оголошення таємниці був таким самим! На жаль, на це не могло бути ніяких сподівань.

— Ну як вам остання новина, міс Вудхаус? — вигукнула Гарріет, майже вбігши у кімнату. — Хто б міг подумати?

— Про які новини ти говориш? — відповіла Емма, нездатна з вигляду чи голосу здогадатися, чи Гарріет дійсно щось уже прочула.

— Про Джейн Ферфакс. Чи ви чули коли-небудь таку дивину? Ой, не бійтеся поділитися цим зі мною, бо містер Вестон сам мені про це розповів. Я тільки-но його зустріла. Він сказав, що це має бути великою таємницею; тож я подумала, що не скажу про це нікому, крім вас, та він сказав, що ви вже знаєте.

— Про що розповів тобі містер Вестон? — спитала Емма, все іще почувуючись

спантеличеною.

— Ой! Він розповів мені все: про те, що Джейн Ферфакс і містер Френк Черчілль мають побратись і що вони тривалий час були таємно заручені одне з одним. Все це так дивно!

Все це справді було дуже дивно. Поведінка Гарріет була настільки дивною, що Емма відмовлялася зрозуміти її. Схоже, що в неї абсолютно помінявся характер. Здається, що це відкриття не викликало в неї ані збентеження, ані розчарування, ані якоїсь стурбованості. Емма дивилася на неї, втративши дар мови.

— Ви могли собі уявити, — вигукнула Гарріет, — що він її кохає? Ну ви, може, й змогли б. Ви — змогли б, — спалахнувши рум'янцем, — бо здатні бачити душу іншої людини, але навряд чи хтось інший міг би...

— Даю слово, — відповіла Емма, — що я починаю сумніватись у наявності в мене такого таланту. Ти серйозно питаєш мене, чи не припускала я, що він кохає іншу, коли водночас я обережно — якщо не відверто — заохочувала тебе дати волю власним почуттям? До останньої години я не мала ані найменшої гадки про те, що містер Френк Черчілль має якесь відношення до Джейн Ферфакс взагалі. Можеш не сумніватися, що коли б я мала якісь підозри, то неодмінно тебе попередила б належним чином.

— Мене?! — здивовано скрикнула Гарріет і почервоніла. — А навіщо вам треба було попереджати мене? Невже ви думаєте, що мене якоюсь мірою цікавить містер Френк Черчілль?

— Я в захопленні від того, що ти розмовляєш про це з такою байдужістю, — відповіла Емма і всміхнулася. — Але ж ти не будеш заперечувати, що був час — і не так давно, — коли ти давала мені всі підстави гадати, що він-таки цікавить тебе?

— Хто, він?! Та ніколи! Люба міс Вудхаус, — засмучено відвертаючись, — як ви могли так помилитися в мені?

— Гарріет! — скрикнула Емма після секундної паузи. — Про що ти говориш? Боже праведний! Що ти маєш на увазі? Я — і помилилася в тобі?! Значить, у такому разі я маю припустити, що?...

Далі говорити вона була просто не в змозі. Утративши дар мови, Емма присіла, з острахом чекаючи на відповідь Гарріет.

Гарріет, що стояла, відвернувшись, трохи віддалік, спочатку не сказала нічого. А коли заговорила, то голос її був так само схвилюваний, як і в Емми.

— А я й не думала, — почала вона, — що ви неправильно мене зрозумієте! Я пам'ятаю, що ми домовилися ніколи не називати його по імені, але враховуючи, що він є настільки кращим — безмежно кращим — за інших, я й гадки не мала, що можна було мати на увазі когось іще. І до чого тут містер Френк Черчілль! Та в компанії ніхто б на нього й не поглянув. Сподіваюсь, я маю кращий смак, ніж думати про містера Френка Черчілля, який поруч із ним виглядає просто жалюгідно. Узагалі дивно, що ви могли так помилитися! Але ж якби ви не поставилися схвально і майже заохочувально до мого почуття, то я б і думати про нього боялася, вважаючи це надмірним нахабством зі свого боку. Якби ви з самого початку не сказали мені, що трапляються й дивовижніші

речі, що бували й більш нерівні шлюби, — саме так ви і сказали, — то я б не посміла дати волю своїм почуттям, я б не зважила це за можливе. Але якщо навіть ви, хто знав його так довго...

— Гарріет! — скрикнула Емма, рішуче беручи себе в руки. — Давай усе з'ясуємо, щоб не робити помилок надалі. Ти маєш на увазі... містера Найтлі?

— Звичайно ж. Ні про кого іншого я ніколи й не думала — і вважала, що вам відомо про це. Коли ми говорили про нього, то це було ясно, як божий день.

— Я б не сказала, — мовила Емма з напускною байдужістю, — бо все, що ти мені тоді говорила, начебто стосувалося зовсім іншої особи. Я майже впевнена, що ти назвала ім'я Френка Черчілля. Мені здавалося, що, говорячи про послугу, ти мала на увазі те, що він урятував тебе від циган.

— Ой, міс Вудхаус, як ви могли забути?

— Люба моя Гарріет, я прекрасно пам'ятаю суть мовленого мною з цього приводу. Я сказала, що твоє кохання мене зовсім не дивує, що воно, зважаючи на ту послугу, яку він тобі надав, є річчю цілком природною. І ти з цим погодилась і згадувала про цю послугу з великою вдячністю, навіть описувала свої почуття, коли побачила, що він збирається прийти тобі на допомогу. Це запам'яталося мені дуже добре.

— О Господи! — скрикнула Гарріет, — тепер я розумію, що ви мали на увазі, але під час тієї розмови я думала зовсім про інше. Я думала не про циган — і не Френка Черчілля я мала на увазі. Зовсім ні! — Дещо піднесено: — Я думала тоді про більш цінні для мене обставини: про те, як містер Найтлі підійшов і запросив мене до танцю, коли цього не схотів робити містер Елтон. Це був вияв доброти, це була шляхетна поблажливість і великодушність; саме ця послуга змусила мене думати, наскільки кращим він є за будь-кого іншого.

— Сили небесні! — вигукнула Емма, — яка непростима, яка гідна жалю помилка! Що ж робити?

— Значить, ви б не стали мене заохочувати, якби зрозуміли правильно? Що ж, якби це була інша людина, то було б так погано, що далі нікуди; тепер же — цілком можливо, що...

На кілька секунд вона замовкла. Емма втратила дар мови.

— Зовсім не дивно, міс Вудхаус, — продовжила Гарріет, — що ви усвідомлюєте ту велику нерівність, що існує між мною або кимось іншим та цими двома. Ви, напевне, вважаєте одного з них у п'ятсот мільйонів разів кращим за іншого. Але я сподіваюся, міс Вудхаус, що коли припустити... що коли... яким би дивним це не здавалося... Але ж ви самі казали, що траплялись і дивовижніші речі, шлюби більш нерівні, ніж той, що міг відбутися між містером Френком Черчіллем і мною; тому якщо подібні речі траплялись раніше і якщо мені невимовно поталанить настільки, що містер Найтлі не прийматиме до уваги нерівність між нами, то сподіваюся, міс Вудхаус, що ви не будете налаштовувати себе проти цього і не намагатиметеся цьому протидіяти. Але я не маю жодних сумнівів, що ви — вище такої поведінки.

Гарріет стояла біля одного з вікон. Емма обернулася до неї і, ціпеніючи від жаху,

похапцем промовила:

– І ти гадаєш, що містер Найтлі поділяє твою симпатію?

— Так, — скромно, але впевнено відповіла Гарріет. — Гадаю, що поділяє.

Емма відразу ж відвела погляд; декілька хвилин вона сиділа непорушно й розмірковувала. Цього часу їй вистачило, щоб прислухатися до власного серця. Раз уже в розум, такий, який мала вона, закралася підозра, то він починав працювати дуже швидко. Вона доторкнулася до правди, вона з нею змиралася, вона її усвідомила. Чому буде набагато гірше, коли Гарріет кохатиме містера Найтлі, а не Френка Черчілля? І чому ця біда так страхітливо посилювалася тим, що Гарріет плекала певні надії на взаємність? Та тому, що містер Найтлі мусить одружитися тільки з нею, і більше ні з ким! Зі швидкістю стріли ця думка промайнула крізь її мозок.

За ті ж самі декілька хвилин вона — як і серце — побачила також і власну поведінку. Емма побачила її з такою ясністю, з якою не вдавалося зробити це раніше. Як нерозважливо поводитися вона з Гарріет! Діяла наче в якомусь безумстві, якомусь засліпленні! Емма вжахнулася від власних вчинків і ладна була схарактеризувати їх щонайгіршими, які тільки є, словами. Однак незважаючи на всі ці страхітливі промахи, якась частина її самоповаги, якась турбота про власну репутацію, а також сильне почуття справедливості по відношенню до Гарріет (бо дівчина, якій наверзлося, що її кохає містер Найтлі, не потребувала ніякого співчуття, але згідно з цією справедливістю Емма не мусила засмучувати її зараз жодним виявом холодності зі свого боку) дали Еммі сили сидіти й далі сприймати ситуацію зі спокоєм і навіть позірною доброзичливістю. Їй же самій вигідніше було дізнатися, наскільки далеко сягають сподівання Гарріет; до того ж Гарріет не зробила нічого, щоб позбутися поваги та турботи, які вона їй виявляла, і тим більше не заслуговувала на погорду від людини, чії поради жодного разу не пішли їй на користь. Тож відірвавшись від міркувань і придушивши свої емоції, Емма знову звернулася до Гарріет і вже більш заохочувальним тоном поновила розмову; що ж до теми, з якої ця розмова почалася, то про казкову історію Джейн Ферфакс швидко забули і втратили до неї інтерес. В обох на думці був лише містер Найтлі й вони самі.

Гарріет, незважаючи на те, що перебувала у владі приємних фантазій, зраділа, однак, коли від них її відірвала заохочувальна манера такого знавця душ і такої подруги, як міс Вудхаус; вона тільки й чекала на запрошення, щоб повідати історію своїх сподівань із захватом та тремтячим від хвилювання голосом. Еммі — коли вона запитувала чи слухала — краще за Гарріет удавалося приховати власне тремтливие хвилювання, але хвилювалася вона і тремтіла ніяк не менше. Говорила досить упевненим голосом, але розум її був у такому жахливому сум'ятті, до якого тільки й могли спричинити такий самовияв, така несподівана поява загрози, така суміш раптових і бентежливих емоцій. Із великим внутрішнім напруженням, але й з великим зовнішнім спокоєм прислухалася вона до тих подробиць, які викладала Гарріет. Звичайно ж, марно було сподіватися, що ці подробиці викладатимуться методично, чи добре впорядковано, чи добрим стилем, але вони містили — якщо абстрагуватися від

плутанини і повторів — той сенс, від якого настрій її упав, особливо коли вона сама пригадала про обставини, що підтверджували значне поліпшення думки містера Найтлі про Гарріет.

Сама ж Гарріет усвідомлювала зміну його поведінки після тих двох вирішальних танців. З цього приводу Еммі пригадалося, що він визнав її набагато цікавішою, ніж очікував. З того вечора або принаймні з того часу, як міс Вудхаус спонукала її до думок про нього, Гарріет стала помічати, що він почав розмовляти з нею набагато частіше, ніж раніше; і взагалі — містер Найтлі став поводитися з нею зовсім по-іншому: з добротою і ніжністю! Останнім часом вона все більше й більше це усвідомлювала. Коли вони всі разом прогулювалися, він так часто підходив і йшов поруч із нею і так прегарно з нею розмовляв! Схоже було, що містер Найтлі намагався зав'язати з нею знайомство. Емма знала, що скоріш за все так воно і було. Вона часто — і так само виразно помічала цю перемену. Гарріет повторила сказані ним про неї слова схвалення і похвали, і Емма знала, що вони дуже схожі на те, що вона чула від нього про Гарріет. Він хвалив її за те, що вона безхитрісна і щира, за те, що має прості, чесні та великодушні почуття. Емма знала, що містер Найтлі вбачав у Гарріет такі позитивні риси; він часто говорив їй про них. Багато з того, що жило в пам'яті Гарріет — численні невеличкі подробиці тієї уваги, що він їй приділяв, погляди, фрази, пересаджування з одного стільця на інший, прихований комплімент, — Емма не помітила, бо не підозрювала. Обставини, розповідь про які розтягнулася б на півгодини і які містили численні докази для тієї, котра їх бачила, пройшли непоміченими для тієї, котра про них тепер слухала; але частково Емма сама була свідком тих останніх двох із пригаданих випадків, що приховували в собі найсильнішу надію для Гарріет. Перший — це коли він прогулювався разом із нею, окремо від інших, уздовж липової алеї в Донвеллі, де вони певний час ішли поруч до того, як прийшла Емма; містер Найтлі навмисне (так їй здалося) постарався відокремити її від інших і з самого початку говорив так по-особливому, як ніколи не говорив з нею раніше, дійсно — як ніколи раніше! При згадці про це Гарріет не втрималась і залилася рум'янцем. Здавалося, що іще трохи — і він запитає, чи любить вона кого-небудь. Але як тільки міс Вудхаус зібралася приєднатися до них, він змінив тему і почав розмовляти про сільське господарство. Другий випадок — це коли він просидів, проговоривши з нею майже півгодини перед тим, як Емма повернулася зі своїх відвідин; це було саме того ранку, коли він востаннє був у Гартфілді — незважаючи на те, що коли він тільки прийшов, то сказав, що не затримається довше, ніж на п'ять хвилин. А ще він сказав їй під час розмови, що, хоча йому й треба з'їздити до Лондона, полишати домівку зовсім не хочеться; Емма визнала, що це було набагато більше, ніж він сказав їй. Той набагато вищий ступінь довіри, яку він виявив у цьому випадку до Гарріет, образив Емму надзвичайно сильно.

Із приводу першого випадку вона, трохи подумавши, обережно поставила таке запитання: — А може... а може бути так, що, питаючи про твої сердечні уподобання, містер Найтлі робив натяк на містера Мартіна — може, він мав на увазі інтерес містера

Мартіна?

Але Гаррієт задержувато відкинула таке припущення.

— Містер Мартін?! Боже борони! Ніхто й гадки не мав про містера Мартіна. Не така я тепер простачка, щоби побиватися за містером Мартіном чи давати підстави підозрювати мене в цьому.

Виклавши свої свідчення, Гаррієт звернулася до своєї дорогої міс Вудхаус, аби та сказала, чи має вона якісь підстави для сподівань.

— Раніше я б ніколи не наважилася про це подумати, — сказала вона, — коли б не ви. Це ви сказали, щоб я придивлялася до нього і брала приклад із його поведінки, — тож я так і вчинила. Але тепер мені починає здаватися, що я можу бути гідною його; і якщо я стану його обраницею, то було б чудо з чудес.

Ця промова викликала болісні почуття, і були вони такими сильними, що Еммі довелося докласти чималих зусиль, аби спромогтися на отаку відповідь:

— Гаррієт, єдине, що я можу сказати, це те, що містер Найтлі буде останнім, хто дозволить собі демонструвати якійсь жінці почуття сильніші, ніж він має насправді.

Здавалося, що Гаррієт готова була обожнювати свою подругу за таку обнадійливу фразу. Від бурхливих виявів захвату і вдячності, котрі в цьому випадку перетворилися б на жахливі тортури, Емму врятував звук батькових кроків. Він прямував через залу. Гаррієт почувалася надто збудженою, щоб із ним зустрічатися. Вона не встигне взяти себе в руки — і містер Вудхаус розхвилюється, тому краще їй піти. Тож за енергійного сприяння своєї подруги вона вийшла через інші двері. Тільки-но вона вийшла, в Емми вирвалося мимоволі: "О Господи! Краще б я ніколи її не зустрічала!"

Решти дня і вечора, що прийшов йому вслід, не вистачило Еммі для роздумів. Вона почувалася зовсім спантеличеною, перебувала в сум'ятті від усього того, що звалилося на неї за останні декілька годин. Кожна мить приносила нову несподіванку, і кожна несподіванка несла з собою приниження. Як у всьому цьому розібратися?! У чому причина того самообману, який вона напустила на себе і серед якого жила?! Які жахливі помилки, яке засліплення розуму і серця! Вона то сиділа непорушно, то походжала — і в кімнаті, і серед чагарників; і в кожному місці, кожному положенні усвідомлювала, що вся її поведінка була хиткою і непослідовною: вона піддавалася принизливому впливу інших людей, ще принизливіше піддавалася впливу власних ілюзій; Емма вирішила, що вона — людина вкрай нещасна і що з цього дня життя її буде являти суцільне нещастя.

Спочатку була спроба зрозуміти власну душу — і зрозуміти добре. Для цієї мети було витрачено всі вільні від догляду за батьком хвилини, кожний момент мимовільного безділля.

Відколи містер Найтлі став таким дорогим для неї, про що свідчило тепер кожне її почуття? Коли почався його вплив, саме оцей вплив? Коли йому вдалося досягти такої міри її симпатії, яку вдалося колись — хоч і ненадовго — досягти Френку Черчіллю? Пригадуючи минуле, вона порівняла цих двох чоловіків — такими, якими їх завжди оцінювала відтоді, як познайомилася з останнім із них. Вона мусила зробити це значно

раніше, але — який жаль! їй ніколи раніше не спадало на думку порівнювати! Вона збагнула, що завжди вважала містера Найтлі незрівнянно вищим за інших, завжди його увага і повага були для неї безкінечно дорогими. Вона побачила, що, переконуючи себе в протилежному, фантазуючи, чинячи на зло, перебувала під впливом самообману, зовсім не прислухалася до власного серця — коротше кажучи, ніколи по-справжньому не любила Френка Черчілля взагалі!

Таким був її висновок після першої низки роздумів. Отаке знання про себе отримала вона як відповідь на перше запитання при вивченні власної душі; їй не знадобилося на це багато часу. Вона була засмучена й обурена; вона соромилася всіх своїх виявлених при "дослідженні" почуттів, крім одного — почуття до містера Найтлі. Всі інші власні думки викликали в неї огиду.

Із неприпустимим і нестерпним марнославством вона вважала себе здатною проникнути в таємниці чужих душ; із непростою самовпевненістю намагалася розпоряджатися чужими долями. Усі її погляди виявилися помилковими; їй не вдалося досягти нічого — нічого, крім негараздів. Вона накликала біду на Гарріет, на себе і — не доведи Господи — на містера Найтлі. Якщо цьому найнерівнішому із нерівних шлюбів судилося здійснитися, то вся провина за спонукання до нього мусить лягти на неї, бо його симпатія могла виникнути лише внаслідок усвідомлення ним симпатії з боку Гарріет. І навіть якщо це не так, то все одно — він ніколи б не познайомився з Гарріет, якби не її дурна примха.

Містер Найтлі і Гарріет Сміт! Перед таким єднанням меркнуло будь-що! У порівнянні з ним кохання Френка Черчілля і Джейн Ферфакс стало здаватися чимось пересічним, банальним, застарілим, чимось таким, що не викликає подиву, про що нема чого ні сказати, ні подумати. Містер Найтлі і Гарріет Сміт! Яке підвищення становища з її боку! Яке приниження — з його! Еммі навіть подумати було страшно про те, як низько він упаде в очах оточуючих; вона вже бачила презирливі посмішки, злостиву радість і кепкування; приниження і відразу його брата і незліченні неприємності для себе. Чи можливо це? Ні, ніколи. Але ж нічого неможливого немає. Хіба це рідкість, коли чоловік неабияких здібностей і становища потрапляє в тенета особи зовсім його недостойної? Хіба це дивина, коли хтось, кому, можливо, просто бракує часу шукати собі пару, стає надбанням дівчини, котра займається такими пошуками? Хіба вперше в цьому світі зустрічаються нерівність, непослідовність, невідповідність, несумірність і несумісність? Хіба вперше випадковість і обставини (як другорядні причини) скеровують долю людини?

Господи, і навіщо вона звернула свою увагу на Гарріет! Залишила б її там, де їй місце, — а саме про це він і говорив! Якби вона зі своєю невимовною дурістю не завадила їй вийти заміж за достойного молодого чоловіка, який забезпечив би їй щастя і повагу в тій лінії життя, яка їй випала, то все було би прекрасно, не було б таких страхітливих наслідків.

Яке нечуване нахабство з боку Гарріет — спрямувати свої погляди на містера Найтлі! Як вона насмілилась уявити себе обраницею такого чоловіка, ще не знаючи

про це напевне! Але Гарріет уже не була такою тихенькою скромницею, як раніше. Здавалося, вона вже мало переймалася тим, що є не надто розумною і не надто родовитою. Здається, що колись її сильніше турбувало, чи зболить містер Елтон узяти її за дружину, ніж тепер — аналогічне бажання з боку містера Найтлі. Який жаль! Та хіба ця пихатість теж не є її власним витвором? Хто, як не вона сама, щосили старався прищепити Гарріет поняття власної значущості? Хто, як не вона, навчив її прагнути високого становища, твердив про всі підстави вдало вийти заміж і потрапити до найвищого товариства? Якщо колись Гарріет була скромною, а тепер — марнославною, то це — теж її "заслуга".

Розділ 12

Тільки тепер, коли над нею нависла загроза втрати, Емма збагнула, наскільки великою мірою її щастя залежало від того, що для містера Найтлі вона була першою, першою щодо зацікавленості її справами, першою за симпатіями. Будучи задоволеною з цього і вважаючи таке ставлення за належне, вона насолоджувалася ним, не надто при цьому замислюючись. І тільки вжахнувшись, що її хтось може витіснити, збагнула вона всю невимовну важливість тієї ролі, яку містер Найтлі відігравав у її житті. Довго, дуже довго почувалася вона першою; бо за відсутності близьких родичів жіночої статі лише Ізабелла могла змагатися з нею за його увагу, але вона знала міру його любові й поваги до Ізабелли. Усі ці роки була вона для нього першою. Це була незаслужена першість: вона часто була недбалою або противною, нехтувала його порадами чи навіть навмисне задержувато суперечила йому, не усвідомлюючи навіть і половини його чеснот, сварилася з ним, бо він не хотів миритися з її хибними судженнями чи зазнайством; але все ж таки із сімейної прихильності та через звичку, а також від широти і шляхетності своєї натури, він завжди любив її, і з її дорослішанням як ніхто інший намагався справити на неї позитивний вплив, турбувався, щоб вона чинила правильно. Вона знала, що, попри всі її недоліки, він душі в ній не чує, що вона — дорога для нього; а може, навіть дуже дорога? Та Емма не могла тішитися тими слабкими відгуками надії, що з'явилися у неї в цей момент. То нехай Гарріет Сміт сподівається на те, що вона єдина є гідною палкого кохання містера Найтлі. Вона ж не могла собі дозволити такі фантазування. Емма не могла лестити собі думкою про безрозсудність почуттів містера Найтлі до неї. Недавно вона отримала ще один доказ їх безпристрасності й раціональності. Яке неприємне враження справила на нього її поведінка щодо міс Бейтс! Як різко, як суворо вишпетив він її з цього приводу! Не надто суворо, щоб образити, але надто різко, щоби припустити, що за цим ховалось якесь інше почуття, крім неблаганної справедливості та вимогливої доброзичливості. Тож вона не мала надії, нічого, що заслуговувало б назватися надією, що до неї плекатимуть те почуття, про яке йдеться; та одну надію вона все ж таки мала (часом сильну, часом — слабку) — а може, Гарріет обманює себе, може, вона перебільшує його почуття до себе? Нехай би отак воно й було, нехай би й вона лишилася ні з чим — аби тільки містер Найтлі заради свого ж блага, на все життя лишився одинаком. Коли б вона і справді була в цьому впевнена — в тому, що він ніколи не оженився, — то це б,

як їй здалося, цілком би її вдовольнило. Нехай для неї, для її батька і для всього світу він залишиться тим самим містером Найтлі, що і завжди. Нехай між Донвеллом і Гартфілдом лишатимуться ті ж самі дорогоцінні стосунки дружби і довіри — тоді її спокою і щастю нічого не загрожуватиме. Мабуть, заміжжя — це не для неї. Воно було б несумісним з її обов'язком по відношенню до батька, з почуттями до нього. Ніщо не має розлучити її з батьком. Вона не вийде заміж, навіть якщо її руки попросить сам містер Найтлі.

Усім серцем своїм Емма бажала Гарріет невдачі і сподівалася, що коли знову побачить їх разом, то принаймні отримає змогу оцінити її шанси на успіх. Тож віднині вона має спостерігати за ними якомога пильніше; щоправда, вона так нещасливо обманулася навіть у тому, що досі бачила на власні очі, що вже була непевна, — а чи не помилиться вона і тепер? Повернення містера Найтлі очікували щонайближчим часом. Незабаром вона зможе випробувати свою спостережливість, і це жахливе "незабаром" прийде ще швидше, якщо її побоювання виявляться правильними. А до того часу вона твердо вирішила уникати зустрічей з Гарріет. Подальше обговорення цієї теми не пішло б на користь ні їм обом, ні самій темі. Вона вирішила ні в чому не переконуватися, доки є можливість сумніватись, однак не мала права заперечувати ту впевненість, яку відчувала Гарріет. Подальші розмови спричинилися б тільки до роздратування. Тому Емма написала їй листа, де твердо, хоча й ввічливо, попросила поки що не приходити до Гартфілда; наполягаючи на власній переконаності, що краще було б уникати розмов на певну тему, і висловлюючи сподівання, що коли через декілька днів вони зможуть зустрітись знову — якщо їм не доведеться зустрітись раніш у компанії (бо вона була проти лише зустрічі тет-а-тет), — то вони поводитимуться так, наче зовсім забули про вчорашню розмову. Гарріет скорилася, погодилась і висловила вдячність.

Щойно це питання було вирішено, як прийшла гостя й дещо відірвала Емму від думок про одне і те ж, що поглинали її — уві сні чи наяву — протягом останньої доби. Це була місіс Вестон. Вона навідувалася до своєї майбутньої невістки, і зайшла до Гартфілда на зворотному шляху. Тим самим виконала свій обов'язок перед Еммою і зробила собі приємність, а заодно і розповіла подробиці такої цікавої зустрічі.

До помешкання місіс Бейтс її супроводжував містер Вестон, який зі своєю роллю впорався винятково добре. Потім вона запросила міс Ферфакс на прогулянку, під час якої довідалася про набагато більше новин, до того ж про набагато більше новин приємних, аніж це було можливо протягом тих п'ятнадцяти хвилин, що вони провели в передпокої, почуваячись дуже ніяково і незручно.

Це було Еммі не надто цікаво; тому вона щосили намагалася зобразити зацікавленість, слухаючи розповідь своєї подруги. Місіс Вестон, вирушаючи в гості, дуже сильно хвилювалася; спочатку вона взагалі не хотіла йти, доки не настане слухна нагода, і натомість збиралася просто написати міс Ферфакс листа й на деякий час відкласти цю урочисту процедуру відвідин, доки містер Черчілль не звикнеться з розголошенням таємниці заручин; до того ж, зваживши на всі обставини, вона дійшла

висновку, що про цей візит неодмінно дізнаються. Але містер Вестон мав іншу думку: йому кортіло якомога швидше виявити свою повагу до міс Бейтс і її родини, і він вважав, що ніяких підозр не виникне, а якщо вони і виникнуть, то це не матиме великого значення, бо "подібні речі", зазначив він, "врешті-решт неодмінно стають відомими". Емма всміхнулася й подумала, що містер Вестон мав усі підстави так казати. Коротше кажучи, вони прибули з візитом — і він явно викликав у Джейн розгубленість і сум'яття. Від хвилювання вона й слова не могла мовити, всім своїм виглядом і поведінкою демонструючи, як сильно страждає від ніяковості. Тиха, душевна радість старої господині, бурхливий захват її дочки, яка від радості говорила менше, ніж звичайно, — все це являло собою надзвичайно приємну і навіть зворушливу сцену. У своєму щасті вони заслуговували на всіляку повагу, вони були настільки безкорисливі в кожному своєму почутті, настільки мало турбувалися про себе, настільки багато — про Джейн та інших, що неможливо було не відчувати до них співчуття й симпатії. Хвороба міс Ферфакс дала місіс Вестон слушний привід запросити Джейн на прогулянку; спочатку та не схотіла і відповіла відмовою, але потім, після умовлянь, погодилася. Своїм ненав'язливим заохоченням місіс Вестон змогла подолати розгубленість і ніяковість міс Ферфакс і схилила її до розмови на дуже важливу тему. Спочатку з боку Джейн пролунали неодмінні вибачення за позірно неввічливе мовчання в перші хвилини візиту й найпалкіші висловлення поваги, яку вона завжди мала до неї та містера Вестона. Після того, як скінчилися ці виливи почуттів, вони багато говорили про нинішнє та майбутнє заручин. Місіс Вестон була переконана, що ця бесіда принесла її співрозмовниці величезне полегшення, бо та надто довго тримала все це в собі. Вона була дуже задоволена тим, що міс Ферфакс сказала з цього приводу.

— Вона схвильовано розповідала про ті страждання, що їй довелося пережити протягом багатомісячного приховування правди, — продовжила місіс Вестон. Таким було одне з її вражень. "Не скажу, що відтоді, як ми заручилися, я не мала щасливих моментів; але я з певністю можу твердити, що з тих пір мені не пощастило мати хоч одну спокійну годину". Тремтячі уста, з яких злетіли ці слова, Еммо, були найкращим свідченням правдивості сказаного, і я відчула це всім своїм серцем.

— Бідолашна! — мовила Емма. — Значить, вона вважає, що вчинила недобре, погодившись на таємні заручини?

— Недобре? Мабуть, ніхто нездатен докоряти їй так, як докоряє собі вона сама. "Наслідком, — сказала Джейн, — стали мої безкінечні страждання — і по заслuzі. Але незважаючи на все те покарання, до якого призводить погана поведінка, остання все одно не стає менш поганою. Страждання не загладжує вину. Всі ми не без гріха. Я чинила всупереч усім своїм поняттям про добро і пристойність, і моя совість каже мені, що я не заслужила на той сприятливий поворот подій, на ту доброту, якою мене зараз оточили. Не думайте, пані, — продовжила вона, — що я чинила не по правді тому, що мене так навчили. Нехай у вас не виникне жодного сумніву щодо моральних принципів чи дбайливості друзів, що мене виховали. Це була суто моя помилка; і я наполегливо запевняю вас, що, попри пом'якшувальний вплив обставин, в яких я опинилась, я і досі

страшенно боюся розповідати цю історію полковнику Кемпбеллу".

— Бідолашна! — знову повторила Емма. — Значить, вона його кохає всім своїм серцем. Коли б не кохала, то ніколи б не погодилася на таємні заручини. Її почуття взяло гору над здоровим глуздом.

— Так, я не маю ніяких сумнівів, що вона до нестями кохає його.

— Боюсь, — продовжила Емма, — що я часто посилювала її страждання.

— З вашого боку, серденько, це робилося зовсім ненавмисне. Але щось подібне вона, мабуть-таки, мала на думці, коли посилалася на непорозуміння, про які нам натякав Френк. Одним із цілком природних наслідків тієї халепи, яку вона на себе накликала, як сказала сама Джейн, було те, що вона стала поводитися нерозважливо. Усвідомлення того, що вона вчинила неправильно, зробило її вразливою до численних негараздів, прискіпливою і дратівливою такою мірою, що це для нього не могло не стати — і стало — просто нестерпним. "Я перестала брати до уваги, — сказала вона, — хоча мусила брати — особливості його вдачі та його настрою — його завжди піднесеного настрою, тієї веселості, тієї грайливості, котрі при будь-яких інших обставинах завжди справляли б на мене таке ж чарівливе враження, яке вони справили на мене на початку нашого знайомства". Потім вона говорила про вас, про ту велику доброту, що ви їй виявили під час її хвороби; а опісля промовисто почервоніла і попрохала мене при нагоді подякувати вам за всі ваші добрі наміри та вашу доброту — і я сама теж вам невимовно вдячна за це. Їй було соромно, що вона так і не віддала вам належне за вашу доброту.

— Коли б я не знала, що зараз вона — щаслива людина, — мовила Емма серйозним тоном, — а зараз вона, безперечно, відчувається щасливою, попри деякі докори сумління, — я б не прийняла її подяки, бо... Господи, місіс Вестон! Якщо порівняти все те добро та зло, що я вчинила міс Ферфакс, то останнє явно переважає! Гаразд, — беручи себе в руки і намагаючись виглядати бадьорішою, — все це — в минулому і все це треба забути. Я дуже вам вдячна, що ви розповіли мені такі цікаві подробиці. Вони виставляють Джейн Ферфакс у надзвичайно вигідному світлі. Я певна, що вона є доброю людиною, і сподіваюся, що буде дуже щасливою людиною. Це надзвичайно доречно, що з його боку буде багатство матеріальне, а з її боку — духовне.

Такий висновок місіс Вестон не могла залишити без відповіді. Вона була гарної думки про Френка майже у всіх відношеннях, до того ж дуже його любила, і тому із завзяттям заходила захищати. Вона говорила дуже переконливо й дуже емоційно — але цього було замало, щоби привернути увагу Емми: та вже полинула уявою на Брансвік-сквер, в Донвелл і припинила докладати зусилля, щоби прислухатися; а коли місіс Вестон закінчила свою промову фразою: "Ми ще не отримали листа, на який так чекаємо, та сподіваємось отримати невдовзі", — їй довелося трохи замислитись, а потім відповісти навмання, бо вона так і не змогла второпати, про який лист ішлося.

— Еммочко, з вами все гаразд? — несподівано запитала її місіс Вестон.

— О, я відчуваюся прекрасно. Я завжди відчуваюся добре, ви ж знаєте. Неодмінно сповістіть мене про зміст листа, як тільки його отримаєте.

Розповідь місіс Вестон дала Еммі нову поживу для подальших неприємних роздумів, посиливши співчуття і відчуття провини за ту несправедливість, яку вона вчинила міс Ферфакс. Емма гірко жалкувала, що не прагнула тісніших стосунків із нею, і почервоніла від сорому за те почуття заздрості, котре, безперечно, було — певною мірою — цьому причиною. Коли б вона — як і містер Найтлі — прагнула виявити їй ту повагу, на яку Джейн, безперечно, заслуговувала, коли б спробувала краще її взнати, коли б зробила свій крок до дружніх стосунків, коли б намагалась її, а не Гарріет Сміт, зробити своєю подругою, то їй навряд чи довелося б так мучитись. За своїм віком, здібностями та освітою Джейн прекрасно годилась їй у приятельки і була б дуже вдячною, коли б нею стала; а хто така була Гарріет Сміт? Якщо навіть припустити, що вони ніколи б не стали близькими подругами і Джейн ніколи б не довірила їй цю важливу таємницю — все одно — якби вона знала її як слід — і могла б знати! — то у неї ніколи б не виникло отих ідіотських підозр стосовно непристойного зв'язку з містером Діксоном, які вона не тільки по-дурному вигадала і затаїла в собі, але й так непросто розголосила; Емма боялася, що через легкодумство та легковажність Френка Черчілля ці негарні підозри могли завдати значної шкоди делікатній натурі Джейн Ферфакс. Емма була впевненою, що вона була найгіршим з усіх джерел зла, що оточували останню з часу її прибуття до Гайбері. Мабуть, вона була для неї постійним і незмінним ворогом. Коли вони сходилися утрюх, то Емма безліч разів неодмінно встромляла ножа образ у її почуття, і поїздка до Бокс-хілла була, мабуть, тією мукою, яку їй уже несила було терпіти.

Дуже довгим і сумним був вечір того дня в Гартфілді. Погода додавала поганого настрою. Почався холодний дощ і буревій, і ніщо не нагадувало про липень, окрім зелених дерев та кущів, із яких вітер, немов той грабіжник, зривав листя, та політньому довгого дня, завдяки якому лише довше було видно ці неприємні для ока картини.

Через погоду в містера Вудхауса погіршився настрій, і тільки невпинна увага з боку його дочки допомагала підтримувати його у більш-менш терпимому стані, причому ніколи раніше це не коштувало їй таких значних зусиль. Це нагадало Еммі, як вони вперше сиділи й сумували вдвох у той вечір, коли місіс Вестон вийшла заміж; але того разу, незабаром після чаювання, до них зайшов містер Найтлі й розвіяв увесь їхній сум. Який жаль! Але незабаром таким захоплюючим доказам привабливості Гартфілда, як цей візит, може настати край. Намальована нею в той час картина настання зими виявилася хибною: друзі не покинули їх, задовольнень і розваг не поменшало. А тепер Емма боялася, що її нинішні неприємні передчуття неодмінно збудуться. Але перспектива, що відкрилася перед нею зараз, була такою загрозливою, що перетворилася майже на реальність, і не було в ній жодного просвітку. Якщо в колі її друзів станеться все, що намічалось, то Гартфілд майже обезлюдніє; а їй тільки й залишиться, що втішати свого батька спогадами про втрачене щастя.

Дитину, якій судилося народитись у Рендоллзі, любитимуть сильніше, ніж її; і серце та час місіс Вестон будуть цілковито зайняті нею. Тому місіс Вестон вони майже не

бачитимуть, і її чоловіка, мабуть, також. Френк Черчілль до них більше не повернеться; та й міс Ферфакс, як цілком резонно можна припустити, незабаром покине Гайбері. Вони поберуться й оселяться або в Енскумі, або десь поруч. Все, що було гарного, зникне; а якщо до цих утрат додасться ще й втрата Донвелла, то що тоді залишиться від веселого і розумного товариства, що її оточувало? Містер Найтлі більше не приходитиме до них, аби приємно провести вечір! Хіба без цього можна буде обійтись? А якщо вони втратять його через Гарріет, якщо виявиться, що він у її товаристві знайшов усе, що йому потрібно, якщо Гарріет стане обраницею, найсердечнішим другом, дружиною, в особі якої він знайде всі мислимі земні блага, то чи не ятрить Еммину душу ще сильніше постійна згадка про те, що все це було її власним витвором?

Дійшовши у своїх думках до такої кульмінації, Емма аж здригнулася, потім тяжко зітхнула, підвелась і пройшлася кімнатою. Єдиним джерелом, із якого можна було почерпнути щось хоч віддалено схоже на розраду та спокій, була її тверда рішучість надалі поводитися розважливіше і надія на те, що, якою б нецікавою та нудною не була наступна зима і всі майбутні зими в порівнянні з минулими, вона зустріне їх уже людиною мудрою, яка пізнала саму себе, і менш схильною жалкувати з приводу їх минулості.

Розділ 13

Весь ранок наступного дня погода залишалася приблизно такою ж, як і раніше, і приблизно такими ж залишалися самотність та смуток, які, здавалося, запанували в Гартфілді. Але після полудня розгодинилося; вітер стих; хмари розвіялися; з'явилося сонце — знову настало літо. Такі переміни завжди сприяють появі бадьорого настрою, тож Емма вирішила вибратися на прогулянку якомога швидше. Ще ніколи прекрасний краєвид, запахи, відчуття природи — спокійної, лагідної і сяючої після бурі — не були для неї такими привабливими. Емма сподівалася, що безтурботність і спокій природи поволі внесуть безтурботність і спокій у її душу; і як тільки невдовзі після обіду до них зайшов містер Перрі, щоб провести вільну часину з її батьком, вона не стала баритись і швиденько подалася до чагарникових насаджень. Там її настрої поліпшився, думки дещо заспокоїлись, і вона кілька разів пройшлася туди-сюди. Раптом побачила, як через садові ворота ввійшов містер Найтлі й попрямував до неї. Це була його перша поява після повернення з Лондона. Перед цим вона якраз думала про те, що він перебуває від неї за шістнадцять миль. У неї тільки й було часу, щоб якомога швидше взяти себе в руки. Вона мусила бути зібраною і спокійною. Через півхвилини він порівнявся з нею. Вони тихо і стримано привіталися. Емма спитала про їхніх спільних друзів — у них усе було гаразд. Коли він виїхав? Тільки сьогодні вранці. Напевне, він промок під дощем? Так. Як виявилось, він прийшов спеціально, щоби пройтися з нею. Він заглянув до їдальні, пересвідчився, що там не потрібен, і вирішив прогулятись. Їй здалося, що виглядав і розмовляв він не надто бадьоро. Її побоювання підказали їй, що найбільш вірогідна причина полягає в тому, що містер Найтлі поділився своїми планами зі своїм братом і був у край незадоволений тим, як він їх сприйняв.

Вони йшли одне біля одного. Він мовчав. Еммі здалося, що він часто поглядає на

неї, намагаючись якомога повніше побачити її обличчя. І ця думка спричинилася до появи ще одного страху: не інакше, як містер Найтлі хоче поговорити з нею про свої почуття до Гаррієт; мабуть, він очікує на заохочення з її боку. Але вона не могла і не бажала виявляти ініціативу й розпочинати розмову на цю тему. Нехай він усе робить сам. Однак тиша була для неї нестерпною. При ньому це було зовсім неприродно. Вона трохи поміркувала, прийняла рішення і, силкуючись усміхнутися, почала:

— Тепер, коли ви повернулися, може, вам цікаво буде дізнатися про деякі новини, котрі вас неодмінно здивують.

— Правда? — сказав тихо і спокійно, поглянувши при цьому на неї. — Якого ґатунку новини?

— О! Такі гарні, які тільки можуть бути, — новини про одруження.

Трохи почекавши, наче намагаючись пересвідчитися, що Емма більше нічого йому не скаже, містер Найтлі відповів:

— Якщо ви маєте на увазі міс Ферфакс і Френка Черчілля, то про це я вже чув.

— Як так? — скрикнула Емма, повертаючи до нього свої палаючі щоки; бо не встигла вона це сказати, як здогадалася, що по дорозі він міг зайти до пансіону місіс Годдард.

— Сьогодні вранці я отримав записку від містера Вестона про парафіяльні справи, в кінці якої він коротко розповів про те, що сталося.

Еммі відлягло від серця, і, трохи заспокоївшись, вона сказала:

— Мабуть, ви були менш здивовані, ніж усі ми, бо вже раніше щось підозрювали. Я не забула, як ви намагалися мене застерегти. Шкода, що я не прислухалася до ваших слів... — засмученим голосом і тяжко зітхаючи. — Мабуть, я була приречена на якесь засліплення.

На якусь мить запанувала тиша, і їй здалося, що її слова не викликали в нього ніякого особливого інтересу, але раптом містер Найтлі взяв її руку, притис до свого серця і тихо, з притиском, мовив:

— Моя люба Еммо! Час залікує рану. Ваше гідне подиву почуття... ваші зусилля заради батька... я знаю, ви не дозволите собі... — Він знову притис її руку і додав переривистим і притишеним голосом: — Найпалкіші дружні почуття... обурення... Який жахливий негідник! — А потім, уже гучніше і спокійніше: — Незабаром він поїде. Невдовзі вони мешкатимуть у Йоркширі. Мені шкода її. Вона заслуговує на кращу долю.

Емма зрозуміла його; і як тільки змогла взяти себе в руки після припливу приємного здивування, відповіла, схвильована таким ніжним співчуттям:

— Ви надзвичайно люб'язні, але ви помиляєтесь, і я мушу вас поправити. Я не потребую вашого співчуття. Моя сліпота стосовно того, що відбувалося, змусила мене чинити по відношенню до них так, що мене за це завжди пектиме сором; я не втрималася від дурної спокуси і сказала та зробила багато такого, що запросто могло зробити мене об'єктом неприємних припущень, але я не маю ніяких інших причин жалкувати, що не дізналася про цю таємницю раніше.

— Еммо! — вигукнув він, радісно поглянувши на неї, — ви й справді? — але відразу ж стримався. — Гаразд, гаразд, я розумію вас — я задоволений уже тим, що ви сказали. Так він не є об'єктом ваших жалкувань! Сподіваюся, що невдовзі ви зможете збагнути це не тільки вашим розумом. Слава Богу, що ваша симпатія не переросла у щось серйозніше! Зізнаюся, що з вашої поведінки я ніяк не міг визначити міру ваших почуттів — я міг лише бути певним, що ви віддаєте йому перевагу, хоча я завжди вважав, що він на неї не заслуговував. Він ганьбить ім'я чоловіка. І хіба ж він вартий такої винагороди, як ця прекрасна молода жінка?! Джейн, Джейн, якою нещасною ти будеш!

— Містере Найтлі, — мовила Емма, намагаючись виглядати бадьорою, та насправді чимало знітившись, — я потрапила в надзвичайно двозначну ситуацію. Я не можу дозволити вам уперто триматися вашої помилки, однак оскільки в результаті моєї поведінки створилося саме таке враження, то я маю стільки ж підстав соромитися визнати, що я ніколи не любила зазначену особу, скільки б їх цілком природно мала і жінка, яка б зізналась у протилежному. Але я його ніколи не любила.

Він вислухав її й нічого не сказав. Емма хотіла, щоб він заговорив, але він продовжував мовчати. Їй здалося, що вона мусить сказати ще щось, аби заслужити його поблажливості; однак це означало ще більше принизити себе в його очах. Але вона продовжила:

— Мені майже нічого сказати на виправдання власної поведінки. Його залицяння сподобалися мені, і я не приховувала свого задоволення. Звичайнісінька, стара, як світ, історія, що нічим не відрізняється від тих, що траплялись і траплятимуться із сотнями представниць моєї статі раніше. Але від цього вона не стає більш простимою для тих, хто, як і я, прагнуть, аби їх зрозуміли. Численні обставини спричинилися до цієї спокуси. Він — син містера Вестона, він постійно приїздив сюди, він завжди подобався мені — і дуже подобався — коротше кажучи, яких би хитромудрих і численних виправдань я тут не наводила, всі вони, зрештою, зводяться до одного: він утішив моє марнославство і я з задоволенням дозволяла йому залицятися. Щоправда, з якогось часу, і вже досить давно, у мене почало складатися враження, що його залицяння позбавлені будь-якого сенсу. Для мене вони перетворилися на звичку, просто жарт, на щось таке, до чого не варто ставитися серйозно. Так, він справив на мене сильне враження, але не зачепив мої почуття. Я ніколи не кохала його. Тепер же я досить добре розумію його поведінку. Він і не мав бажання викликати в мене симпатію до себе. Це була просто ширма, за якою він ховав свої справжні почуття до іншої. Його метою було ввести в оману всіх, і ніхто не здатен був піддатись їй так швидко, як я. Однак мене не вдалось обманути, доля вберегла мене, тож — так чи інакше, але він не зміг на мене вплинути.

Емма сподівалася, що в цьому місці вона дочекається відповіді — декількох слів про те, що принаймні тепер її поведінка стала зрозумілою, але він мовчав, поглинутий, як їй здалося, роздумами. Нарешті він — більш-менш спокійним тоном — сказав:

— Я ніколи високо не ставив Френка Черчілля. Однак, може, дійсно недооцінив

його? Я його майже не знав особисто — так, декілька дріб'язкових розмов, і все. І навіть якщо моя оцінка була правильною, він має можливість виправитися. З такою жінкою, як Джейн Ферфакс, він має добрий шанс. Я не маю підстав бажати йому зла, навпаки: заради неї, чиє щастя залежатиме від його доброї вдачі та поведінки, я, звичайно ж, бажаю йому добра.

— Я не сумніваюся, що разом вони почуваються щасливими, — сказала Емма. — Здається, вони самовіддано і щиро кохають одне одного.

— Йому надзвичайно поталанило! — жваво відгукнувся містер Найтлі. — Коли чоловік обирає собі дружину в такому молодому віці — у двадцять три роки, — він зазвичай робить хибний вибір. У двадцять три роки отримати отакий подарунок! Скільки ж років щастя — у чисто людському вимірі — він має попереду! Поруч із ним — жінка, що його кохає, кохання її — безкорисливе, бо ця безкорисливість є невід'ємною рисою вдачі Джейн Ферфакс; на його благо все: рівність становища — я маю на увазі становище суспільне, рівність у важливих звичках та манерах, рівність в усьому, крім одного — і це одне, оскільки чистота її помислів не підлягає сумніву, лише сприятиме його щастю, бо даватиме йому можливість забезпечувати її всім тим, що їй потрібно. Чоловік завжди бажатиме забезпечити жінці домівку кращу за ту, з якої він її забирає; і той, хто здатен це зробити — а Френк Черчілль здатен це зробити, — неодмінно буде, як мені здається, найщасливішим із смертних. Френк Черчілль і справді є улюбленцем долі. Все обертається йому на користь: він зустрічає на курорті дівчину, добивається її кохання, і навіть його недбале поводження не відлякує її. І ні він, ні його сім'я не змогли б знайти кращої за неї, нехай би навіть вони об'їхали в пошуках увесь світ! На перешкоді стоїть його тітка. І ось вона помирає. Все, що йому залишається, — це переговорити зі своїм дядьком. Його друзі просто рвуться допомогти влаштувати його щастя. Він усіх пошив у дурні, і все ж усі з радісною готовністю пробачають це йому. Нічого не скажеш — він і дійсно улюбленець долі!

— Ви говорите так, наче заздрите йому.

— А я й справді заздрю йому. У певному відношенні він є об'єктом моїх заздрощів.

Емма затамувала подих. Здавалось, іще півслова — і вони заговорять про Гарріет, тож вона негайно вирішила по можливості змінити тему. Її план був такий: вона заведе розмову про щось зовсім інше: про дівчину на Брансвік-сквер. Але тільки вона розкрила рота, щоб заговорити, як містер Найтлі перебив її такими словами:

— Ви, я бачу, не хочете питати, в чому полягає моя заздрість. Значить, це вас зовсім не цікавить. Ви така розважлива, Еммо, але особисто я не хочу бути розважливим. Зараз я скажу вам те, про що ви не захотіли питати, хоча через мить я можу про це пожалкувати.

— Ой, тоді не треба нічого казати, не треба! — енергійно запротестувала вона. — Трохи зачекайте, подумайте — може, не треба поспішно робити якихось важливих заяв?

— Я дуже вам вдячний, — мовив він глибоко ображеним тоном і більше не промовив ані слова.

Завдавши йому болю, Емма страждала сама. Він хотів довіритись їй, може — порадитися з нею; чого б це їй не коштувало, вона мусила вислухати його. Вона могла б допомогти йому прийняти рішення або схилити його до нього, могла просто похвалити Гарріет або, зміцнивши його рішучість, визволити його із того стану нерішучості, котра для такого розуму, як у нього, була гіршою за будь-яку альтернативу. Вони підійшли до будинку.

— Ну що, підете додому? — запитав містер Найтлі.

— Ні, — відповіла Емма, якій його все ще пригнічений голос лише надав рішучості. — Я хотіла б ще раз пройти туди і назад. Містер Перрі ще не пішов. — Зробивши кілька кроків, вона додала: — Я вас щойно так безцеремонно перебила, містере Найтлі, і боюсь, що тим самим завдала вам болю. Але якщо ви бажаєте відверто поговорити зі мною як друг чи спитатися моєї думки про якісь ваші міркування, то як друг я — до ваших послуг. Я вислухаю все, що ви збираєтеся мені сказати. І я не криючись скажу вам те, що думаю.

— Як друг! — повторив містер Найтлі. — Еммо, мені не подобається це слово... ні, я не хочу... Зачекайте, а, власне, чому я вагаюся? Я й так уже зайшов надто далеко, аби щось приховувати. Я приймаю вашу пропозицію, Еммо. Яким би дивним це не здавалось, я її приймаю і звертаюся до вас як друг. Тож скажіть мені — я маю хоч якісь шанси на успіх?

Він замовк, усіляко намагаючись збагнути те враження, яке справило його запитання. Вираз його очей приголомшив і потряс її.

— Моя найдорожча на світі Еммо, — мовив він. — Бо для мене ви завжди будете найдорожчою, як би не скінчилася наша сьогоднішня розмова. Моя найдорожча, всім серцем кохана Еммо, дайте мені негайну відповідь. Скажіть "ні", коли так судилося. — Та вона не знала, що й казати. — Ви мовчите, — скрикнув він надзвичайно збуджено. — Ви зовсім нічого не сказали! І наразі мені більше нічого не потрібно.

Украй схвильована такою несподіванкою, Емма ледь не зомліла. Мабуть, найвиразнішим її відчуттям був страх прокинутися від щасливого сну.

— Еммо, я не майстер виголошувати промови, — продовжив незабаром містер Найтлі голосом, у якому звучала виразна і щира ніжність, в яку просто неможливо було не повірити. — Коли б я кохав вас менше, то міг би говорити про це більше. Однак ви добре мене знаєте. Від мене ви чуєте лише правду. Я часто докоряв вам, читав вам нотації, і ви ставилися до цього так терпляче, як ніяка жінка в усій Англії. Тож любя моя Еммо, вислухайте правду, яку я вам зараз скажу, так само терпляче, як ви це робили раніше. Може, вам не зовсім подобається сама манера... Бачить Бог, мабуть, залицяльник із мене не дуже-то добрий. Але ви зрозумієте мене. Наразі я лише хочу почути ваш голос, тож не мовчіть, благаю вас.

Поки він говорив, Еммин розум напружено працював і з казковою швидкістю думки устиг збагнути, не пропустивши при цьому жодного слова, точний сенс усього, що відбувалося. Вона зрозуміла, що сподівання Гарріет були абсолютно безпідставними, — це була помилка, омана, така ж цілковита омана, в якій раніше перебувала й вона сама;

що Гарріет була для нього нічим, а вона — усім; все те, що вона казала, маючи на увазі Гарріет, сприймалося ним як висловлення її власних почуттів. Вона зрозуміла також, що її схвильованість, її сумніви, її небажання розмовляти містер Найтлі сприймав як намагання розхолодити його, як вияви відсутності симпатії до нього. Емма порадувалася не тільки цим відкриттям, що змусили її щоби рум'яніти від щастя; вона пораділа також з того, що таємниця Гарріет не встигла злетіти з її уст, і вона твердо вирішила нікому й нічого про це не говорити. Це було тепер єдиною послугою, яку вона могла надати своїй бідолашній подрузі, бо не мала Емма тієї здатності до героїчних почуттів, котрі могли б спонукати її благодіти містера Найтлі перенести свої почуття з неї на Гарріет як найгіднішу з них двох чи просто взяти й шляхетно відмовити йому раз і назавжди без пояснення причин, бо він дійсно ніяк не міг одружитися з ними обома. Їй було до болю шкода Гарріет, вона відчувала щире розкаяння, але ще не втратила голову під впливом шляхетних почуттів і не збиралася діяти всупереч здоровому глузду й тим можливостям, що перед нею відкрилися. Вона завела свою подругу в халепу, і це буде її вічним докором; але сильним, як і її почуття, сильним, як ніколи раніше, було її переконання, котре полягало в тому, що вона мусить засуджувати будь-яку подібну партію як абсолютно для нього неприйнятну, як недостойну і принизливу. Тепер їй нічого не перешкоджало, хоча шлях, який мала пройти, не був гладким. Тож вона заговорила, відгукнувшись на його благання. Що відповіла йому? Те, що і мала відповісти як справжня пані. Вона сказала йому достатньо, щоби продемонструвати відсутність причин для відчаю і щоб заохотити його сказати більше самому. В якийсь момент його дійсно охопив відчай; йому так суворо веліли виявляти обережність і мовчати, що на певний час він втратив усяку надію — вона почала з того, що відмовилася слухати його. Потім сталася раптова переміна; її пропозиція пройти трохи ще, після чого вона поновила розмову, якій щойно поклала край, — це було так несподівано! Емма розуміла, що вчинила непослідовно, але містер Найтлі милостиво задовольнився сказаним і не прагнув ніяких подальших пояснень.

Рідко, дуже рідко людям відкривається вся правда; рідко трапляється так, що хтось не намагається щось хоч трохи, але приховати, а хтось — розуміє все цілком правильно. Але в цьому випадку те, що неправильно зрозумілою була поведінка, не мало суттєвого значення, бо почуття були зрозумілі правильно. Містер Найтлі не міг приписати Еммі наявності більш чуйного серця, ніж те, що вона мала, чи серця, більш схильного відгукнутися на його почуття.

Виявилося, що містер Найтлі зовсім не підозрював про той великий вплив, що він має на Емму. Він приєднався до неї під час її прогулянки серед чагарників зовсім не для того, щоб цим впливом скористатись, а пішов за нею тому, що його турбувала її можлива реакція на новини про заручення Френка Черчілля, не переслідуючи при цьому ніякого власного інтересу, ніякого власного інтересу взагалі; він просто сподівався — якщо вона дозволить йому — розрадити її і вгамувати біль. Усе інше — це була гра моменту, безпосередній вплив почутого на його душу. Її запевнення в цілковитій байдужості до Френка Черчілля, в тому, що серце її вільне, викликали у

нього радісне схвилювання й породили надію на те, що з часом йому, можливо, вдасться завоювати її прихильність; проте це не була надія на теперішнє; у той нетривалий момент, коли почуття взяли гору над розважливістю, він лише хотів почути, що йому не забороняють такої спроби. Тим більше захоплюючими стали для нього ті радісні перспективи, що поступово відкрилися йому в ході їхньої розмови. Виявилося, що він уже має ту прихильність, яку тільки збирався просити дозволу прагнути! Всього лише за півгодини він пройшов від стану повної душевної пригніченості до чогось настільки схожого на абсолютне щастя, що іншого ймення дати цьому не можна було!

Переміна, що відбулася в її душі, була такою ж самою. Ці півгодини дали кожному з них безцінну впевненість у тому, що їх кохають, однаковою мірою звільнили кожного з них від незнання, ревнощів та недовіри. З його боку це були задавлені ревнощі, давні, як його суперник, чи навіть як одні лише очікування на його приїзд — приїзд Френка Черчілля. Він покохав Емму і почав ревнувати Френка Черчілля приблизно в один і той же час, причому, мабуть, саме почуття ревнощів відкрило йому очі на його кохання. Саме ревнощі до Френка Черчілля змусили його податися до Лондона. Виїзд до Бокс-хілла була останньою краплею. Йому вже несла було знову й знову споглядати оті відверто заохочувані залицяння. Він поїхав, аби навчитися бути байдужим. Але виявилося, що він поїхав не туди, куди треба. Будинок його брата повнився домашнім щастям; роль жінки в домі була дуже важливою, а Ізабелла надто сильно нагадувала Емму, відрізняючись лише разючою відсутністю тих якостей, котрі так яскраво виявлялися в її сестрі, яку він часто згадував і яку б усе одно не зміг забути, якби навіть пробув там довше. Додому він їхав під дощем, а прийшов до них відразу ж після обіду, щоб побачити, як найулюбленіша і найдорожча йому людина, бездоганна, попри всі свої недоліки, переживе останню новину.

Він застав її схвилюваною й засмученою. Ну й падлюка ж цей Френк Черчілль! І тут вона заявляє, що ніколи його не кохала. Виявилося, що Френк Черчілль не такий уже й безнадійний негідник. А коли вони повернулися до будинку, то це вже була його Емма — і душею, і тілом; тож коли б Френк Черчілль спав йому на думку саме в той момент, то, мабуть, він би видався йому вельми добропристойним чоловіком.

Розділ 14

Почуття, що з ними Емма повернулася в будинок, були абсолютно протилежними тим, з якими вона його покидала! Тоді вона сподівалась лише на деяке полегшення своїх страждань, а поверталася, вся тріпочучи від щастя і надіючись, що це щастя лише зросте, коли солодкий трепет минеться.

Вони сіли чаювати — та сама компанія навколо того самого столу. Як часто збиралися вони отак раніше! І як часто раніше їхні погляди зупинялися на тих самих кущах і тій самій галявині, спостерігаючи їхній так само чудовий вигляд у променях сонця, що хилилося до горизонту! Але ніколи раніше не було такого стану душі, ніколи не було такого настрою; тож Еммі довелося докласти певних внутрішніх зусиль, аби знову стати такою ж дбайливою господинею чи навіть просто турботливою дочкою.

Бідолашний містер Вудхаус і не підозрював про ту змову проти нього, що визривала в серці чоловіка, якого він вітав із такою необачною сердечністю і в якого так турботливо питав, чи не застудився той під час поїздки верхи під дощем. Якби він міг знати, що коїться в того в серці, то точно перестав би турбуватися про стан його легенів; але не маючи і щонайменшого уявлення про нещастя, котре насувалося, зовсім не помічаючи нічого незвичного у вигляді обох, він спокійно переповідав їм усі ті новини, що розповів йому містер Перрі, і з великою мірою самовдоволення говорив собі й говорив, абсолютно не підозрюючи, про що вони могли йому розповісти у свою чергу.

Поки містер Найтлі залишався з ними, Емма почувалась, як у лихоманці; та коли він пішов, почала потроху відходити і заспокоюватись; а протягом безсонної ночі, котра була платою за такий емоційний вечір, вона виявила два надзвичайно важливі моменти, які змусили її відчувати, що навіть її таке безхмарне щастя не позбавлене неприємного осадку. Це — її батько і Гарріет. Залишившись на самоті, вона сповна відчула тягар своєї відповідальності за обох; проблема полягала в тому, як найкраще забезпечити їхній душевний комфорт. Стосовно її батька питання було вирішено досить швидко. Емма ще не знала думку містера Найтлі з цього приводу, але коротка нарада зі своїм власним серцем змусила її прийняти надзвичайно серйозне рішення: вона ніколи не полишить свого батька. Вона навіть поплакала трохи над тим, що взяла на душу гріх навіть подумати про таке. Доки він живий, це мусять бути лише заручини; але вона тішила себе тим, що навіть саме зникнення загрози її переїзду вже сприятиме поліпшенню його душевного спокою. Як учинити найкраще по відношенню до Гарріет, було проблемою складнішою. Як убезпечити її від непотрібних страждань, як найкраще спокутувати свій гріх перед нею, як не перетворитися на її ворога? Ці питання бентежили й засмучували її надзвичайно — і їй доводилося подумки знову і знову проходити через усі ті гіркі докори та жалі, що незмінно супроводжували цю тему. Зрештою Емма дійшла висновку, що їй і досі треба уникати зустрічі з нею, а все, що потрібно, сповіщати в листах. Вона вирішила також, що надзвичайно бажано було б на деякий час кудись забрати її з Гайбері; потім, подумавши ще трохи, вона майже впевнилася в думці, що доцільно було б отримати для неї запрошення відвідати Брансвік-сквер. Ізабеллі сподобалася Гарріет, а Гарріет неодмінно сподобалися б декілька тижнів, проведених у Лондоні. Наскільки Емма знала Гарріет, та завжди мала потяг до всього нового та незвичного. Їй неодмінно сподобається споглядати вулиці, бувати в крамницях, бавитися з дітьми Ізабелли. У будь-якому разі цим вона доведе власну чемність і доброзичливість самій собі, бо саме вона мала зробити все, як належить, а поки що — їм треба розстатися, відвертаючи той злочасний день, коли доведеться зустрітися знову.

Емма прокинулася рано й написала листа до Гарріет; це заняття налаштувало її на такий серйозний та майже сумний лад, що містер Найтлі, підійшовши до Гартфілда на час сніданку, підоспів якраз вчасно; і знадобилося додаткові — поцуплені у батька — півгодини, щоб вони з містером Найтлі (висловлюючись буквально і фігурально) могли

ще раз прогулятися і "пройтися" тією самою темою; і тільки після цього вона змогла повністю поновити той щасливий душевний стан, в якому перебувала минулого вечора.

Після його відходу сплило зовсім небагато часу, і не встигла вона й подумати про когось іншого, як їй принесли листа з Рендоллза — грубезного листа; Емма спробувала здогадатися, про що в ньому йдеться, і подумала: а чи так уже й потрібно його читати? З Френком Черчіллем їй ділити було вже нічого, їй не потрібні були ніякі пояснення, вона тільки й хотіла, щоб залишитися на самоті зі своїми думками; до того ж була впевнена, що навряд чи зрозуміє те, що він написав. Однак як би їй це не було гидко, все одно вона мусила подолати цього листа. Емма розпечатала пакунок; так і є: записка від місіс Вестон, якою та упереджувала листа, що їй написав Френк.

"З величезним задоволенням, любя Еммо, пересилаю вам вміст цього пакунка. Я знаю, що ви поставитеся до цього листа належним чином, і майже не сумніваюся, що він справить на вас приємне враження. Гадаю, ми більше ніколи не будемо суттєво розходитися в наших думках про його автора; але не буду втомлювати вас довгою передмовою. У нас все гаразд. Цей лист допоміг мені вилікувати всю ту нервозність, од якої я останнім часом страждала. Мені не надто сподобалось, як ви виглядали у вівторок, але то був похмурий і непривітний ранок, і хоча ви ніколи не зізнаєтеся, що погода справляє на вас вплив, все-таки мені здається, що при північно-східному вітрі всі почуваються недобре. Я дуже співчувала вашому татові, коли у вівторок у другій половині дня і вчора вранці була буря, але з полегшенням довідалась учора ввечері від містера Перрі, що погода не спричинилася до погіршення його здоров'я.

Ваша А.В."

[Місіс Вестон]

Емма розкрила листа, адресованого місіс Вестон.

Віндзор, Липня місяця... дня.

Шановна пані!

Якщо ви правильно мене зрозуміли вчора, то цей лист не буде для вас несподіванкою; але все одно я знаю, що ви прочитаете його з доброзичливою цікавістю. Ви — сама доброта, хоча для того, щоб простити мені деякі моменти моєї колишньої поведінки, може, ледве вистачити навіть запасів вашої доброти. Але головне, що мене простила та, яка має ще більші підстави гніватися на мене. Я пишу — і впевненість моя зростає. Людині заможній важко бути смиренною. Я вже двічі просив пробачення, і двічі — настільки успішно, що в мене може виникнути нахабна впевненість у тому, що ви мене теж пробачите, а також ті з ваших друзів, які мають хоч якісь підстави на мене ображатися. Спробуйте — і ви, і ваші друзі — неодмінно спробуйте правильно збагнути характер мого становища, коли я вперше приїхав до Рендоллза; зважте на те, що з собою я привіз таємницю, котру не можна було розголошувати за жодних обставин. Таким був факт. Інша справа — чи мав я право опинятися у ситуації, що потребувала такої таємничості. Я не збираюсь обговорювати тут це питання. Для кращого розуміння тієї спокуси, котра спонукала мене вважати, що таке право я маю, відсилаю всіх занудливих моралістів до цегляного будинку в Гайбері, з підйомними вікнами вниз та

стулчастими — вгорі. Я не смів спілкуватися з нею відверто; гадаю, що мої труднощі, пов'язані з тодішнім станом справ в Енскумі, відомі надто добре, щоб про них розводитися. Перед тим, як ми розстались у Веймуті, мені пощастило умовити її, спонукавши найчеснішу та найнепоступливішу жінку на світі змилюватися наді мною і погодитися на таємні заручини. Коли б вона мені відмовила, то я просто збожеволів би. Але у вас уже готове запитання: а на що я при цьому розраховував, на що сподівався? На що завгодно, на все: на час, щасливий випадок, слухну нагоду, поступову зміну ставлення і настроїв, емоційний порив, власну впертість, на здоров'я і недугу. Я сподівався на будь-яку добру обставину, бо я забезпечив собі головну: її благословенну обіцянку берегти вірність і листуватися. А якщо ви потребуєте подальших пояснень, то нагадаю вам, шановна пані, що я є сином свого батька і маю щастя успадкувати від нього ту схильність сподіватися на краще, з якою не зможуть зрівнятися ніякі успадковані будинки чи землі. Тож бачите, за яких обставин відбувся мій перший візит до Рендоллза; і тут я не можу не почуватися винуватим, бо цей візит можна було б нанести і раніше. Пригадайте — і ви побачите, що я не приїздив до Гайбері, доки там не з'явилася міс Ферфакс; оскільки тим самим я виявив неповагу до вас, то сподіваюся, що ви мене негайно пробачите, але для того, щоби спонукати до співчуття і пробачення свого батька, мені доведеться нагадати йому, що, відкладаючи свій приїзд, я тільки втратив благословенну можливість познайомитися з вами раніше. Сподіваюся, що моя поведінка протягом тих щасливих двох тижнів перебування з вами не давала підстав для докорів на мою адресу за винятком одного моменту. І тут я підхожу до основної, дійсно важливої частини своєї поведінки під час мого перебування з вами, яка викликає моє глибоке занепокоєння й потребує ретельного і делікатного пояснення. Про міс Вудхаус я згадую з величезною повагою й найтеплішим почуттям дружби; а мій батько, певно, хотів би, щоб я згадував її ще й із почуттям великого сорому. Вчора він мимоволі сказав декілька слів, які засвідчили його думку з цього приводу, тож я визнаю, що тут є певні причини, аби мене засуджувати. Дійсно, моя поведінка по відношенню до міс Вудхаус була більш промовистою, ніж слід. Для того, щоби краще приховати таку важливу для мене таємницю, я змушений був більш, ніж дозволено, скористатися тими дружніми стосунками, які неминуче між нами виникли. Я не можу заперечувати, що міс Вудхаус була лише вдаваним об'єктом моїх прагнень, але я заявляю — і я не сумніваюся, ви повірите моїй заяві — коли б я не був певен у її байдужості до мене, ніякі корисливі мотиви не спонукали б мене піти на це. Якою б приязною і приємною міс Вудхаус не була, вона ніколи не справляла на мене враження дівчини, котру неважко звабити; і те, що вона не мала ніякої схильності почувати симпатію до мене, було і моїм переконанням, і моїм бажанням. На мої залицяння вона відповідала з невимушеною, дружньою і доброзичливою грайливістю, котра цілковито мене влаштовувала. Здавалося, ми добре розуміли одне одного. Якщо взяти її та моє становище, то я просто мусив виявляти такі знаки уваги до неї і гадаю, що саме з розумінням цього вони і сприймалися. Не знаю — може, й дійсно міс Вудхаус почала щось підозрювати ще до того, як скінчилися два тижні мого перебування; коли я

зайшов до неї попроситися, то пам'ятаю, що був за крок від розкриття таємниці, і тоді мені здалося, наче вона про щось здогадується. Не сумніваюся, що відтоді вона стала підозрювати про мій секрет, принаймні частково. Може, вона й не збагнула всього, але завдяки своїй кмітливості зрозуміла частину. Це точно. Якщо поглянути на цю справу без нинішніх обмежень, то ви неодмінно побачите, що для неї вона не стала якоюсь цілковитою несподіванкою. Часто міс Вудхаус натякала мені про свою обізнаність. Пам'ятаю, як на балу вона сказала, що я мушу віддати місіс Елтон належне за її увагу до міс Ферфакс. Сподіваюся, що після моєї розповіді ви з меншим осудом будете ставитися до моєї поведінки. Доки ви вважаєте, що я скоїв гріх по відношенню до Емми Вудхаус, то мені марно сподіватися на ваше прощення. Вибачте мене тут і, якщо можна, здобудьте мені прощення і доброзичливість вищезгаданої Емми Вудхаус, до якої я відчуваю таку сильну братерську симпатію й повагу, що бажаю їй полюбити когось так само сильно й щасливо, як і я. Тож зараз ви маєте ключа до всіх тих незрозуміlostей, котрі я зробив чи сказав протягом тих двох тижнів. Моє серце було в Гайбері, тож я мусив робити так, щоб і тіло моє бувало там якомога частіше, але з найменшими підозрами. Якщо вам пригадається якесь дивацтво, то віднесіть його до моєї розповіді, і вам все стане ясно. З приводу фортепіано, про яке так багато говорили, вважаю за потрібне лише сказати, що міс Ф. абсолютно не знала про те, що я його замовив, інакше б вона ніколи не дозволила мені прислати його, коли б на те була її воля. Шановна пані, та делікатність характеру, яку вона виявила протягом наших заручин, набагато перебільшує мою здатність віддати їй належне. Щиро сподіваюся, що ви самі матимете можливість добре її узнати. Вона — вища і краща за будь-який опис. Вона сама покаже вам, яка вона є — не словами, ні, бо не було ще на землі людини, настільки здатної применшувати свої власні чесноти. Відтоді, як я почав цього листа — котрий виявився довшим, ніж я сподівався, — я встиг отримати від неї звістку. Вона сповіщає, що почувається краще; але я в цьому не певен, бо вона не звикла скаржитись. Я хочу знати вашу думку про її зовнішній вигляд. Я знаю, що незабаром ви навідаєтеся до неї; вона ж страшенно боїться цього візиту. А може, ви його вже нанесли. Розкажіть мені про нього невідкладно — я хочу знати якомога більше подробиць. Пам'ятаєте, як мало часу я провів у Рендоллзі, в якому спантеличеному, божевільному стані був — я і досі від нього не відійшов, все ще сам не свій чи то від щастя, чи то від нещастя. Коли я думаю про її доброту та співчутливість, про вишуканість і терплячість її натури, а також про великодушність мого дядька, то шаленію від радості; коли ж пригадую ті страждання, котрі їй завдав, і наскільки мало заслуговую на прощення, я шаленію від люті. Так хочеться побачити її знову! Але ще не час. Мій дядько й так зробив мені величезну ласку і поки що його не варто турбувати. Мушу додати ще кілька рядків до цього і без того довжелезного листа. Ви дізналися ще не про все, про що вам належало дізнатися. Вчора я не міг розповісти ніяких доладних подробиць; але та раптовість і в одному відношенні недоладність усього того, що вихлюпнулося назовні й стало відомим, потребує пояснення, бо хоча подія, що трапилася двадцять шостого числа минулого місяця, і відкрила, як ви

здогадується, переді мною неочікувані щасливі перспективи, я б не вдався до таких невідкладних заходів, якби не ті незвичайні обставини, котрі не залишили мені й години на роздуми. Мені слід було утриматися від будь-якої похапливості, і вона б тільки й зробила, що віддала належне моїй скрупульозності. Але я не мав вибору. Пропозиція тієї жінки щодо виховательської роботи, з якою вона так швидко і необдуманно погодилась... У цьому місці, моя шановна пані, я мушу негайно перерватися, щоб зібратися з думками і взяти себе в руки. Після пішої прогулянки я сподіваюся, що буду в змозі мислити достатньо послідовно та раціонально, щоб закінчити листа, як належить. Для мене це, мабуть, найбільш гнітюча і найпринизливіша частина спогадів. Я поводився ганебно. І тут я мушу визнати, що виною було моє поводження з міс Вудхаус, яке не сподобалося міс Ф. Воно не сподобалося їй, і одного цього вже мало бути достатньо. Я виправдовував свою поведінку необхідністю зберігати таємницю, але таке пояснення її не вдовольнило. Вона розгнівалася — я гадав, що марно, і вважав, що в багатьох випадках вона була занадто принциповою та обачливою, а іноді — навіть байдужою. Але, як завжди, вона виявилася правою. Якби я прислухався до її думки і належним чином приборкав свої емоції, то зміг би уникнути найбільшого із зазнаних мною нещасть — ми посварилися. Ви пам'ятаєте той ранок, що ми провели його в Донвеллі? Саме там усі колишні дрібні незгоди поєдналися і спричинилися до кризи в наших відносинах. Я запізнився; зустрівши її тоді, коли вона йшла додому сама, я хотів поговорити з нею, але вона навідріз відмовилася. Вона категорично заборонила мені проводити її, що здалося мені тоді виявом крайньої нерозважливості. Однак тепер я вбачаю в цьому цілком природну і абсолютно виправдану обачливість. У той час, коли я, щоби приховати від усього світу факт наших заручин, протягом години виявляв гідні осуду знаки уваги до іншої жінки, то чи слід було їй у такому разі приставати на пропозицію, котра б звела нанівець усю нашу попередню обачність? Якби хтось побачив, як ми йдемо разом із Донвелла до Гайбері, то неодмінно збагнув би правду. Я ж, дурень, розлютився. Я почав сумніватися, що вона мене кохає. Ще більші сумніви виникли в мене наступного дня на Бокс-хіллі, коли вона, спровокована такою поведінкою з мого боку, таким ганебним і нахабним її ігноруванням, і моєю такою, здавалося б, палкою відданістю міс В., котрі жодна розумна жінка з почуттям власної гідності стерпіти не могла, висловила своє незадоволення у формі чіткій і дуже для мене зрозумілій. Коротше кажучи, моя шановна пані, це була сварка, вся огидна провина за яку падала на мене і жодним чином не на неї. Того ж вечора я повернувся до Річмонда (хоча міг би залишитися з вами до наступного ранку) тільки тому, що був невимовно на неї злий. Та навіть тоді я був не настільки дурень, аби не сподіватися з часом помиритися з нею; але постраждалою стороною був я — постраждалою від її байдужості, тож я поїхав, перебуваючи в упевненості, що перші кроки до примирення має зробити вона. Я завжди дякуватиму долі, що ви не їздили з нами на Бокс-хілл. Якби ви стали свідком моєї поведінки там, то вже ніколи, мабуть, не змогли б думати про мене гарно. Ефект, який справила на неї моя поведінка, виявився в негайно прийнятому нею рішенні: як

тільки вона пересвідчилася, що я дійсно поїхав з Рендоллза, тут же погодилася з пропозицією отієї обридливо-нав'язливої місіс Елтон, чий стиль поведінки з міс Ф. завжди, між іншим, наповнював мене огидою і люттю. Я не міг іти всупереч тій поблажливості й тій приязні, які так щедро висловлювалися на мою адресу, інакше б я висловив енергійний протест проти тієї поблажливості, котрою користувалася місіс Елтон. Яке нахабство — "Джейн"! Ви, мабуть, помітили, що навіть я не насмілюся назвати її так у цьому листі. Тож уявіть собі мій стан, коли я чув, як Елтони перекидаються цим ім'ям з усією вульгарністю безкінечних повторів і нахабною невинуватою зверхністю. Потерпіть ще трохи, незабаром я закруглятимуся. Тож вона прийняла запрошення, вирішила порвати зі мною всілякі стосунки і наступного дня написала мені, що нам не слід більше бачитися. Їй здалося, що наше заручення є джерелом страждань і каяття для нас обох: вона розірвала його. Я отримав цього листа в той самий ранок, коли померла моя бідолашна тітка. Відповідь була готова вже через годину, але через сум'яття, що панувало в моїй голові, і через безліч турбот, які раптово на мене звалилися, мій лист, замість того, щоб бути відправленим із рештою пошти того ж ранку, чомусь опинився замкнений у шухляді мого столу, і я, вирішивши, що написав для неї достатньо багато (хоча написав усього лише кілька рядків), дещо заспокоївся й зовсім нічого не підозрював. Відсутність її швидкої відповіді трохи збентежила мене, але я придумав для неї якесь виправдання, і взагалі — я був надто зайнятий і — сказати правду? — надто радий моїм несподіваним перспективам, аби бути прискіпливим. Ми перебралися до Віндзора, а через два дні я отримав від неї пакунок — вона повернула мені всі мої листи! Супроводжувальна записка містила кілька рядків, у яких вона висловлювала свій невимовний подив, що не отримала відповіді на свій останній лист. Крім того, вона додала, що оскільки мовчання з мого боку є надто красномовним, аби зрозуміти його неправильно, і оскільки тепер було б однаково бажано для нас обох якомога швидше розірвати заручини, то вона, користуючись послугами такого надійного закладу, як пошта, повертає мені всі мої листи і просить протягом тижня повернути до Гайбері її власні, якщо я маю їх під рукою, а якщо ні — то після зазначеного терміну надіслати їх на вказану нею адресу; коротше кажучи, я витріщився від здивування, бо побачив адресу місіс Смоллрідж, яка мешкала поблизу Брістоля. Я знав цю родину, знав це місце, знав про них усе, і тому відразу збагнув, що її чекає. Її вчинок був у повній відповідності з притаманною їй рішучістю характеру, а те, що вона ані словом не обмовилася про свої плани в попередньому листі, зайвий раз свідчило виявлену нею делікатність. Ні за що на світі не стала б вона погрожувати мені. Уявіть собі моє потрясіння, уявіть, як я побивався з приводу помилок пошти (доки не виявив власну помилку)! Що я мав робити? Лише одне: мав поговорити зі своїм дядьком. Без його схвалення я не мав надії, що мене знову будуть слухати. Тож я переговорив із ним; обставини склалися на мою користь; недавня сумна подія пом'якшила його гордовитість, і він погодився зі мною навіть раніше, ніж я сподівався; бідолаха! Наприкінці він тільки тяжко зітхнув і висловив сподівання, що, одружившись, я буду таким же щасливим, як і він колись. Мені

подумалося, що моє щастя буде зовсім іншого ґатунку. Ви, мабуть, хочете пожаліти мене за те, що я пережив, доки розповідав йому суть справи і доки, мучачись невизначеністю, чекав на відповідь, коли на карту було поставлено все? Не треба, не поспішайте жаліти мене, бо на той час я ще не приїхав до Гайбері й не встиг побачити, якою хворою вона зробилася через мене. Не жалійте мене, бо ви не знаєте, який виснажений і хворий вигляд вона мала. Я прибув до Гайбері саме в той час, коли, знаючи, як пізно вони снідають, я з великою впевненістю сподівався застати її саму. І дійсно, я уник розчарування; я також уник розчарування од результатів своєї поїздки. Мені довелося довго її умовляти, щоб розвіяти таке зрозуміле й таке справедливе обурення з її боку. Але мені вдалося це зробити; ми помирилися, ми дорогі одне одному, ми кохаємо одне одного сильніше, ніж будь-коли, і більше ніколи жодне непорозуміння не затьмарить наших стосунків. А тепер, моя шановна пані, я відпускаю вас; вибачте, але зробити це раніше я не міг. Тисяча подяк вам за ту доброту, що ви її завжди мені виявляли, і мільйон подяк — за ту увагу, яку ви приділите їй; я певен, що ви зробите це за велінням вашого серця. Якщо вам здається, що в якомусь сенсі я отримав більше щастя, ніж заслуговував, то я з вами цілком згоден. Недаремно міс В. називає мене улюбленцем долі. Сподіваюся, що вона має рацію. В одному відношенні доля дійсно всміхнулася мені: в тому, що я можу підписати цього листа, як

ваш вдячний і люблячий син,

Ф. Ч. Вестон-Черчілль.

Розділ 15

Цей лист знайшов-таки стежку до Емминих почуттів. Як і передбачала місіс Вестон, вона змушена була поцінувати його належним чином усупереч своєму твердому початковому наміру вчинити навпаки. Коли Емма дійшла до того місця, де згадувалось її ім'я, вона від листа очей не могла відірвати; кожен рядок, що стосувався неї, викликав інтерес, і майже кожен — викликав приємні почуття; а коли ця привабливість зникла, то тема листа все одно зберігала свою привабливість завдяки поверненню колишньої поваги до його автора, а також завдяки тому інтересу, який у той момент мала для неї будь-яка розповідь про кохання. Емма жодного разу не зупинилася, доки не прочитала все, і хоча неможливо було позбутися враження його неправоти, виявилось, що він був менш неправий, ніж їй здавалось раніше, — він теж страждав, дуже жалкував; він був такий вдячний місіс Вестон, так сильно кохав міс Ферфакс і сам почувався таким щасливим, що до нього не можна було ставитися суворо; і якби він зараз увійшов у кімнату, то вона б потисла йому руку з такою ж щирою симпатією, як і раніше.

Еммі так сподобався лист, що коли знову прийшов містер Найтлі, то вона попрохала, щоб він прочитав його. Вона не сумнівалась у бажанні місіс Вестон, аби цей лист прочитали якомога більше людей, особливо тих, що, як і містер Найтлі, дуже неохотно ставилися до поведінки Френка Черчілля.

— Я з приємністю перегляну його, — сказав він, — але він видається таким довгим. Увечері я візьму його з собою додому.

Але так не годилося, тому що ввечері збирався зайти містер Вестон, із яким вона мала цього листа повернути.

— Я б із більшим задоволенням поговорив із вами, ніж витрачав час на цей лист, — відповів він, — але якщо йдеться про справедливість, то доведеться це зробити.

І він почав — однак майже відразу зупинився і сказав:

— Еммо, якби мені запропонували прочитати один із листів цього джентльмена до його мачухи кілька місяців тому, то я б не поставився до цього з такою байдужістю, як зараз.

Він мовчки прочитав ще трохи, а потім із посмішкою зазначив:

— Гм! Які витончені компліменти на початку листа! Однак це його манера; стиль однієї людини не мусить бути правилом для іншої. Не будемо судити суворо. — Трохи згодом він додав: — Для мене було б цілком природним, якби, читаючи листа, я вголос висловлював своє враження. Завдяки цьому я почувався, що я поруч з вами. Це не займе багато часу, але якщо ви не хочете...

— Зовсім ні. Я хочу, щоб саме так ви і робили.

Містер Найтлі повернувся до читання уже з більшим завзяттям.

— Тут він явно верзе дурниці, — мовив він, — стосовно спокуси. Він знає, що неправий, і не може навести ніяких раціональних аргументів. Погано. Йому не слід було вдаватися до заручин. "Схильність мого батька" — до свого батька він явно несправедливий. Життєрадісна вдача містера Вестона була благословенням, що допомагало йому в усіх його чесних та гідних поваги вчинках; і містер Вестон сам досяг того добробуту, котрим він нині втішається. А це — правда; він дійсно не приїздив, доки тут не з'явилася міс Ферфакс.

— А я не забула, — нагадала Емма, — які впевнені ви були, що він приїхав би, якби захотів. Ви елегантно про це замовчали, але ви були абсолютно праві.

— Я не був безпристрасним у своїх судженнях, Еммо, проте гадаю, що коли б навіть справа не стосувалася вас, я все одно не йняв би йому віри.

Коли містер Найтлі дійшов до того місця, де йшлося про міс Вудхаус, йому довелося прочитати все це вголос — усе, що стосувалось її; то з посмішкою, то з виразним поглядом, то хитаючи головою, то зі словом згоди чи незгоди чи просто з висловленням свого кохання — як того вимагала тема листа; однак потім, спокійно поміркувавши, зробив отакий серйозний висновок:

— А це — дуже погано, хоча могло бути й гірше. Він грав у вкрай небезпечну гру. Йому просто поталанило, що все так вдало для нього скінчилось, інакше йому б не простили. Не йому судити про своє поведіння з вами. Схильний завжди йти на поводу в своїх бажань, не цікавлячись при цьому нічим, окрім власної вигоди. Йому здалося, що ви проникли в його таємницю. Цілком природно! Його власна голова так забита інтриганством, що він ладен запідозрити його в інших. Таємничість, хитрощі — як вони спотворюють стосунки між людьми! Моя люба Еммо, хіба ж не слугує все це вагомим підтвердженням краси тієї правдивості та щирості, що притаманна нашим стосункам?

Емма погодилася з цим, а рум'янцю, що з'явився в неї при згадці про Гарріет,

жодного щирого пояснення вона надати не могла.

— Що ж, продовжуйте, — мовила вона.

Так він і зробив, але невдовзі знову зупинивсь і сказав:

— Ага, фортепіано! Це був вчинок дуже і дуже молодого чоловіка, надто молодого, аби збагнути, що викликані ним незручності не набагато перевищуватимуть задоволення. Це просто якесь хлопчаке дивацтво! Не уявляю, як чоловік на знак своєї симпатії до жінки може дарувати їй те, без чого вона прекрасно може обійтись; а він же знав, що вона б запобігла такому подарунку, якби могла.

Після цього містер Найтлі деякий час читав, не відриваючись. Визнання Френком Черчіллем своєї поведінки ганебною було першим, що викликало коментар ширший за побіжну фразу.

— Цілком з вами згоден, шановний добродію, — зазначив він. — Ви дійсно поводитися ганебно. Тут ніде правди діти. — А прочитавши наступне місце, де йшлося про причину їхньої сварки і про те, як Френк Черчілль уперто намагався діяти всупереч притаманному Джейн Ферфакс почуттю справедливості, він надовго відірвався від листа і сказав: — А це вже дійсно погано. Заради свого блага він завів її у вкрай важку і бентежну ситуацію і в першу чергу мав турбуватися про те, щоб убезпечити її від непотрібних страждань. При листуванні їй, напевне, доводилося долати більше перешкод, ніж йому. Він мав із повагою ставитися навіть до безпідставних побоювань, якщо були й такі; але всі її побоювання були виправданими. Ми мусимо зважати на її єдину помилку й пам'ятати, що, схибивши і погодившись на заручини, вона змушена була потерпати від постійних негараздів.

Емма знала, що незабаром містер Найтлі дійде до того місця, де йшлося про пікнік на Бокс-хілл, і тому все більше й більше нервувала. Її власна поведінка під час вилазки була такою огидною! Їй було дуже соромно, вона побоювалася його погляду. Однак він прочитав усе це спокійно, уважно і без жодної ремарки; тільки одного разу він швидко поглянув на неї і відразу ж одвів погляд, боячись завдати їй прикrostі, — здавалося, що про події на Бокс-хілл забуто.

— Наші добрі друзі Елтони — люди напрочуд делікатні, нема що й казати, — таким було його наступне зауваження. — Тут його цілком можна зрозуміти. Як! Фактично вирішила повністю з ним порвати?! Їй здалося, що заручення є джерелом страждань і каяття для них обох — вона розірвала його. Тепер видно, що вона прекрасно усвідомлювала, наскільки огидно він повадився! Та він же просто...

— Заждіть, заждіть, читайте далі. Ви скоро побачите, як сильно він страждав.

— Авжеж, страждав, — холодно зазначив містер Найтлі, знову заходившись читати листа. — Смоллрідж?! Що це означає? До чого все це?!

— Вона зголосилася працювати гувернанткою дітей місіс Смоллрідж — близької подруги місіс Елтон; вона живе поблизу Кленового Гаю; до речі, цікаво, як місіс Елтон сприйняла неприємну новину?

— Моя любя Еммо, не кажіть нічого, якщо хочете, щоб я дочитав листа, — навіть про місіс Елтон. Залишилася лише одна сторінка. Ну і листи в цього добродія!

— Хотілося, щоб ви прочитали листа якщо не зі співчуттям, то принаймні з більшою доброзичливістю до нього.

— А тут якраз ідеться про співчуття. Схоже, що він дійсно страждав, коли побачив, яка вона хвора. Звичайно ж, я не сумніваюся, що він любить її. "Дорожчі одне одному, ніж будь-коли". Сподіваюся, що він ще довго усвідомлюватиме важливість і цінність їхнього примирення. На подяки він щедрий, нічого не скажеш: тисячі і мільйони подяк. "Щасливіший, ніж заслуговую" — тут він дійсно правий. "Міс Вудхаус називає мене улюбленцем долі". А міс Вудхаус дійсно так казала? Чудове закінчення — хух, лист прочитано. Чи й не улюбленець долі! Ви і справді його так назвали?

— Здається, що ви менше задоволені цим листом, ніж я, але все ж ви мусите — принаймні, я так сподіваюся, — прочитавши його, змінити на краще своє ставлення до Френка Черчілля. Маю надію, що лист цьому посприяв.

— Звісно, посприяв. Так, він має великі вади, вади, спричинені нерозважливістю та бездумністю, і я повністю поділяю його думку про те, що він є щасливішим, ніж заслуговує, але оскільки його почуття до міс Ферфакс не викликають сумнівів і оскільки, як можна сподіватися, незабаром він матиме щастя завжди бути поруч із нею, то я схильний вірити, що характер його поліпшиться, перейнявши з її характеру ті твердість і принциповість, яких йому бракує. А тепер я хотів би поговорити з вами про дещо інше. Наразі мене настільки хвилюють інтереси іншої людини, що мені більше ніколи займатися Френком Черчіллем. Еммо, відтоді, як я залишив вас сьогодні вранці, мій розум був постійно зайнятий цією проблемою.

Далі було обговорення цієї проблеми: містер Найтлі говорив простою, позбавленою афектації, шляхетною мовою, незважаючи на те, що говорив він із жінкою, яку кохав. Йшлося про те, як йому пропонувати їй заміжжя, не завдавши при цьому шкоди комфорту і спокою її батька. При перших же його словах Емма уже мала готову відповідь. Доки живий її любий тато, будь-яка зміна становища буде для неї неможливою. Вона його ніколи не покине. Однак лише частина її відповіді була зустрінута схвально. Неможливість полишення містера Вудхауса містер Найтлі усвідомлював так само добре, як і Емма; але він не міг погодитися з неприпустимістю будь-яких інших змін. Він продумав усе це надзвичайно ретельно і глибоко. Спочатку він сподівався умовити містера Вудхауса перебратися до Донвелла; спочатку йому хотілося вірити в можливість такого варіанту, але його знання характеру містера Вудхауса не дозволило йому довго обманюватися з цього приводу, і тепер він висловив переконання, що така "пересадка" створить ризик для його комфорту — і навіть для життя, що було зовсім неприпустимим. Забрати містера Вудхауса із Гартфілда?! Ні-ні, він зрозумів, що цього робити не слід. Натомість у нього виник інший план, і він сподівається, що його любя Емма у жодному відношенні не заперечуватиме проти нього. Цей план полягав у тому, щоб його прийняли в Гартфілді: якщо щастя її батька — а може, навіть і його життя — потребує, щоб її домівкою залишався Гартфілд, то нехай же Гартфілд стане домівкою і для нього.

Емма теж уже мала певні побіжні думки про те, як би їм усім перебратися до

Донвелла. Як і містер Найтлі, вона також обдумувала такий план і відкинула його, але викладена ним альтернатива на думку їй не спадала. Вона добре усвідомлювала, на що він іде. Вона розуміла, що, покидаючи Донвелл, він буде змушений пожертвувати значною долею своїх звичок і незалежності в проведенні часу; йому непросто, дуже непросто буде жити завжди поруч із її батьком, та ще й у чужому домі. Вона обіцяла подумати про це і радила йому теж подумати ще раз; але він був твердо переконаний, що ніякі подальші роздуми не змінять його бажань чи його думки з цього приводу. Містер Найтлі запевнив її, що він уже мав нагоду довго і розважливо про це поміркувати цілий ранок, коли, йдучи від Вільяма Ларкінса, залишився наодинці зі своїми думками.

— Ой, здається, залишилася ще одна нерозв'язана проблема, — скрикнула Емма. — Я певна, що це не сподобається Вільяму Ларкінсу. Перш ніж робити мені пропозицію, треба було спитатися його дозволу.

Однак вона обіцяла про це подумати і майже запевнила його, що результатом цих роздумів буде висновок про надзвичайну доцільність цього плану.

Цікаво, що Емму, коли вона з різних точок зору розглядала нову ситуацію з Донвелл-Еббі, жодного разу не вразила думка про ту шкоду, якої зазнає її племінник Генрі, чиї права як спадкоємця вона раніше так ревно оберігала. Як би вона не переймалася тепер можливими наслідками для бідолашного хлопчика, все одно не могла тепер не думати про це із задерикувато-нахабною посмішкою, з подивом виявивши справжню причину того несамовитого несприйняття можливості одруження містера Найтлі з Джейн Ферфакс (чи з ким завгодно), котре вона раніше пояснювала своїми приязними почуттями як сестри і як тітки.

Стосовно ж його плану — одружитись і жити разом у Гартфілді, то чим більше вона про нього міркувала, то тим більше він їй подобався. Незручності, які цей план завдавав містеру Найтлі, наче зменшилися, переваги ж, які отримувала вона, — зросли, а їхня спільна вигода переважала будь-яку ваду. Яке це щастя — мати поруч такого друга в часи бентежності й печалі! Такого помічника у виконанні всіх тих обов'язків і у всіх тих турботах, яким час тільки додаватиме смутку!

Вона б почувалася безмежно щасливою, якби не бідолашна Гарріет; тут кожна її радість, здавалося, лише збільшувала страждання її подружки, котрій, може, навіть доведеться тепер забути про Гартфілд. Ті чарівні вечори в сімейному колі, які планувала Емма, мусять — із чисто милосердних міркувань — проходити без Гарріет, бо вона на них неодмінно почуватиметься чужою. Емма не жалкувала про її майбутню відсутність і не вважала це якоюсь втратою для себе в плані цікавого проведення часу, бо на таких вечорах Гарріет буде скоріше зайвою морокою, аніж навпаки; але все одно — необхідність такого незаслуженого покарання для бідолашної дівчини видавалася необхідністю надто жорстокою.

Із часом вона, звичайно ж, забуде про містера Найтлі, вірніше, хтось займе його місце в її серці, але не можна було сподіватися, що це трапиться дуже швидко. На відміну від містера Елтона містер Найтлі не робитиме нічого, щоби прискорити

зцілення. Містер Найтлі — завжди такий добрий, співчутливий, такий правдиво шанобливий у ставленні до кожного — ніколи не дасть приводу ставитися до себе з меншою симпатією, ніж тепер; а покохати ще раз — це було б занадто навіть для Гаррієт, яка за один рік умудрилася закохатись у трьох чоловіків.

Розділ 16

Із великим полегшенням дізналась Емма, що Гаррієт так само, як і вона, намагається уникнути зустрічі. Їх листовне спілкування виявилось болісним. А якби їм довелося зустрітись, то було б ще гірше!

Гаррієт висловилася в основному так, як і можна було сподіватися: без докорів чи явних натяків на те, що з нею погано обійшлись, і все ж таки Еммі здалося, що в її стилі прозирало почуття образи чи щось дуже близьке до нього; і це тільки підсилило небажаність їх зустрічі. Може, це їй тільки здалося, але після такого удару в ангела — і то б виникло почуття образи.

Еммі не склало великих труднощів дістати запрошення від Ізабелли; їй навіть поталанило в тому, що для цього виникла слушна нагода, і потреба у придумуванні причини відпала. У Гаррієт болів зуб, і вона дійсно вже давно хотіла побувати на прийомі в дантиста. Дружина Джона Найтлі прийшла в захват од того, що зможе бути корисною; все, що стосувалося хвороб, було для неї гарною рекомендацією. Зубний лікар подобавсь їй менше, ніж містер Вінгфілд, але все одно вона була рада взяти Гаррієт під свою опіку. Вирішивши це питання із сестрою, Емма звернулася до своєї подруги, а ту не довелося довго умовляти. Тож Гаррієт мала їхати, причому каретою містера Вудхауса; її запросили не менше ніж на два тижні. Все влаштували, про все домовились, і Гаррієт цілою і неушкодженою доставили на Брансвік-сквер.

Тільки тепер Емма отримала змогу повною мірою насолоджуватися візитами містера Найтлі; тільки тепер могла вона говорити і слухати з правдивою радістю, не затьмареною тим почуттям несправедливості, провини, чогось украй болісного, що ятрило їй душу при спогаді про те, що недалеко знаходиться нещасна душа, котра, може, саме в цей момент страждає від почуттів, до яких вона сама спричинила своєю нерозважливою поведінкою.

Можливо, поїздка Гаррієт до Лондона мала надто оптимістичний вплив на почуття Емми, але до думок про Гаррієт у Лондоні неодмінно домішувалися думки про інші об'єкти і заняття, що становили для неї інтерес; це допомагало Еммі менше думати про минуле і хоч якось утекти від самої себе.

Вона не хотіла, щоб те місце, яке звільнилось од Гаррієт у її серці, відразу ж зайняла якась інша турбота. Вона мала зробити важливе повідомлення; повідомлення, яке в змозі була зробити лише вона: зізнання своєму батькові про її заручини; але нині про це і мови не могло бути. Вона вирішила відкласти розголошення цієї таємниці до того часу, як місіс Вестон благополучно розродиться. У цей період не можна було зайвий раз хвилювати людей, яких вона любила, а їй самій не слід було мучитися думками про неприємне, доки не настане визначений час. У її розпорядженні будуть принаймні два тижні приємної безтурботності й душевного спокою після емоційних,

але таких бентежних задовolenь.

Незабаром Емма вирішила — як у плані обов'язку, так і в плані приємності — виділити півгодини з цього свята душі на візит до міс Ферфакс. Вона мусила це зробити, вона прагнула її побачити, а схожість їхніх нинішніх ситуацій тільки посилювала всі інші, крім доброї волі, спонуки. Це буде приховане задоволення; але усвідомлення схожості їхніх перспектив неодмінно збільшить інтерес, із яким вона прислухатиметься до всього, що зможе повідомити їй Джейн.

Тож вона пішла — колись вона під'їжджала (щоправда, безуспішно) до цих дверей, але в самому будинку не була з того самого ранку після вилазки на Бокс-хілл, коли бідоласна Джейн була така засмучена, що Емміне серце переповнилося співчуттям до неї, хоча про найгірші її страждання вона й не підозрювала. Вона знала напевне, що Бейтси були дома, але побоювалася, що її не пустять до помешкання, тож, вирішивши сповістити про свій прихід запискою, вона тим часом чекала в коридорі. Емма почула, як Петті зачитала записку, але після цього сердешна міс Бейтс не стала влаштовувати такої колотнечі, яку так добре було чути минулого разу. Зовсім ні; навпаки — Емма не почула нічого, крім негайної відповіді: "Будь ласка, просіть її піднятися", — а ще через мить її зустріла на східцях сама Джейн, яка жваво пройшла вперед так, наче будь-який інший прийом був би недоречним. Емма ніколи не бачила, щоб вона виглядала так добре, так чарівно, так привабливо. В ній відчувалася сором'язливість, сердечність і певне похваллення; з'явилося все те, чого завжди бракувало її зовнішньому вигляду й манерам. Вона виступила наперед і, простягнувши руку, сказала тихим, але сповненим емоцій голосом:

— Бігме, яка люб'язність із вашого боку! Міс Вудхаус, мені важко висловити... сподіваюся, що ви повірите... Вибачте, але мені просто бракує слів.

Емма була приємно здивована, і вже майже зібралася продемонструвати, що якраз їй слів не бракує, та її перепинив звук голосу міс Елтон, що долинув із вітальні; тож вона змушена була втиснути всі свої дружні й вітальні почуття в одне надзвичайно щире рукостискання.

У кімнаті були міс Бейтс і міс Елтон. Міс Бейтс удома не було, і цим пояснювалася відсутність гармидеру під час її приходу. Еммі не надто хотілося бачитися з міс Елтон, але вона була в такому доброму гуморі, що могла стерпіти будь-яке товариство, а оскільки міс Елтон зустріла її з підкресленою ввічливістю, то їхня зустріч не зашкодить жодній із них.

Незабаром їй здалося, що вона проникла в думки міс Елтон і збагнула, чому та, як і вона сама, була в доброму гуморі. Причина полягала в тому, що, очевидно, міс Ферфакс повідала їй свою таємницю, і міс Елтон була твердо переконана в своїй утаємниченості в секрет, досі невідомий іншим людям. Емма відразу ж побачила відповідні симптоми з виразу її обличчя. Вітаючись із міс Бейтс і вдаючи, що уважно прислухається до відповідей милої старенької бабці, Емма помітила, як міс Елтон з напускною таємничістю згорнула листа, котрого вона перед цим, очевидно, читала міс Ферфакс, і заховала його в пурпуровий із золотистим оздобленням ридикюль, що висів

у неї збоку, а потім сказала, промовисто киваючи головою:

— Що ж, закінчимо його іншим разом. У нас іще буде не одна нагода. А взагалі-то все основне ви вже почули. Я хотіла лише продемонструвати вам, що місіс С. приймає ваші вибачення й не ображається. Бачите, якого пречудового листа вона написала. О! вона — таке миле створіння! Ви б у ній просто душі не чули, якби туди поїхали. Але більше ані слова. Будьмо обачливими — як нам і належить. Т-с-с-с! Пам'ятаєте рядки — наразі забула, чий це вірш:

Коли у справі жінка враз з'являється,

Їй усе інше місцем поступається.

Так ось, моя люба, в нашій справі під цією жінкою ми маємо на увазі... Ага, так і скажу! Щось сьогодні я надто весела й балакуча, еге ж? Але хочу заспокоїти вас із приводу місіс С. Варто лише було звернутися мені — і ось, бачите, — вона абсолютно заспокоїлася.

І знову, як тільки Емма просто так обернула голову, щоб подивитися на в'язання місіс Бейтс, вона додала майже пошепки:

— Як бачите, я не назвала жодного імені — Боже борони! Я обачлива, як міністр. Усе влаштувала — краще нікуди.

Емма й не сумнівалася. Це було звичне хизування, що повторювалося з кожної слухної нагоди. Після того, як всі вони гарненько поговорили про погоду і місіс Вестон, місіс Елтон раптово звернулася до Емми:

— А вам не здається, міс Вудхаус, що наша противна витівниця видужала і прекрасно почувається? Добрий стан її здоров'я — найвища похвала містеру Перрі, правда ж? — Багатозначно поглянувши при цьому на Джейн. — Подумати тільки — Перрі поставив її на ноги швидко, як у казці! Ой! Бачили б ви її — як це довелося мені — тоді, коли вона почувалася найгірше! — А коли місіс Бейтс щось казала Еммі, то місіс Елтон ще додала пошепки: — Тут ідеться не про допомогу містера Перрі, а про допомогу одного молодого лікаря з Віндзора. Та що це зі мною?! Звичайно ж це все — заслуга Перрі.

— Міс Вудхаус, — почала вона незабаром, — я майже не мала приємності бачити вас із часу пікніку на Бокс-хілл. Чудовий вийшов пікнік. Але все ж, на мою думку, чогось бракувало. Здавалося, що... Здавалося, дехто був не в гуморі. Принаймні таке враження, хоча я можу помилятися. Однак як на мене, то все було настільки добре, що можна спробувати ще раз. А як ви удвох дивитеся на те, щоб зібратися тією самою компанією і знову вибратися на Бокс-хілл, поки стоїть гарна погода? Тільки це мусить бути та сама компанія, абсолютно та сама, без будь-яких змін.

Невдовзі підійшла міс Бейтс, і Емму вельми потішила її спантеличена відповідь на привітання, яка, мабуть, стала результатом сумнівів — а що ж говорити? І як би умудритися сказати все й відразу?

— Дякую вам, міс Вудхаус, за всю вашу доброту. Неможливо висловити... Так, дійсно, я чудово розумію... Перспективи нашої дорогої Джейн... Тобто я не це хотіла сказати... Але вона напрочуд швидко одужала... А як почувається містер Вудхаус? О, я

так утішена... Я така рада, що мені аж бракує слів... У нас тут така маленька щаслива компанія... Так, звісно... Чарівливий молодий чоловік!..я хотіла сказати, що... і такий приязний... тобто я мала на увазі славного містера Перрі! Скільки уваги він приділив Джейн! — А з тієї підкресленої, з тієї більшої, ніж зазвичай, вдячності, яку міс Бейтс висловлювала на адресу місіс Елтон, Емма здогадалася, що недавно тут відбулася невеличка демонстрація незадоволення мешканців будинку священика з приводу переміни, яка сталася у планах Джейн і що лише недавно цей прикрий інцидент було благополучно вичерпано. Це підтвердили декілька мовлених пошепки фраз, після чого місіс Елтон заявила вголос:

— Так, моя люба, я прийшла; я у вас пробула вже так довго, що деінде вже довелося б і вибачатися, але справа полягає в тому, що я чекаю на свого володаря і повелителя. Він обіцяв приєднатися до мене тут і заодно засвідчити вам свою повагу.

— Як?! Містер Елтон зробить ласку і зайде до нас? Оце так приємність! Із його боку це буде надзвичайно люб'язна послуга, бо, наскільки мені відомо, чоловіки не люблять вранішніх візитів, а містер Елтон — людина надзвичайно зайнята.

— Це дійсно так, даю вам слово, міс Бейтс. Він дійсно зайнятий із ранку до ночі. До нього без кінця приходять люди то з однією справою, то з іншою. Мирові судді, парафіяльні піклувальники, церковні старости — і всі хочуть із ним порадитися. Схоже, що без нього вони і кроку не здатні ступити. "Слухайте, містере Е., — бувало, кажу я, — добре, що мене хоч не чіпають. Не знаю, що сталося б із моїм малюванням і музикуванням, якби я мала навіть наполовину менше відвідувачів". Тут і так ситуація не надто добра, бо я непросто полишила і те, і друге. Десь уже два тижні не зіграла жодного такту. Однак він неодмінно з'явиться, запевняю вас, спеціально прийде, щоб зробити вам приємність. — І, прикривши рота рукою, щоб не почула Емма, додала: — Це ж буде вітальний візит. А як же інакше!

Міс Бейтс озирнулася довкола, не тямлячи себе від щастя...

— Він пообіцяв мені прийти, як тільки звільниться від Найтлі, але вони там зачинились і дуже серйозно обговорюють якесь питання. Ви ж знаєте, що містер Е. — права рука в Найтлі.

Емма ледве стримала посмішку і лише мовила:

— Містер Елтон подався до Донвелла пішки? А то він весь змокріє від жару.

— Та ні. Йдеться про чергове зібрання у "Крауні". Там будуть також Вестон і Коул, але завжди згадують лише тих, хто відіграє головну роль. Наскільки мені відомо, всім керують містер Е. і Найтлі.

— А ви, бува, не переплутали дні? — спитала Емма. — Я майже впевнена, що зібрання в "Крауні" відбудеться не раніше завтрашнього дня. Вчора в Гартфілді був містер Найтлі і згадував про це зібрання як таке, що призначене на суботу.

— Та ні ж бо! Це зібрання точно має відбутися сьогодні, — почувалася різка відповідь, яка мала засвідчити неможливість будь-якої помилки з боку місіс Елтон. — Я переконана, що це найбільш заморочлива парафія з усіх. У Кленовому Гаю не траплялося нічого подібного.

— Але ж тамтешня парафія невелика, — сказала Джейн.

— Взагалі-то, моя люба, я не знаю, бо жодного разу не чула, щоб про це говорили.

— Але це видно з того, що там дуже маленька школа, котра, як ви колись казали, перебуває під опікою вашої сестри та місіс Брегг; це єдина школа, і навчається там лише двадцять п'ять дітей.

— Яка ж ви розумниця, бігме! І ви маєте таку гарну пам'ять! Дійсно, Джейн, із нас з вами вийшла б ідеальна особистість, якби нас можна було поєднати в одне ціле. Моя енергійність і ваша розважливність породили б бездоганність. Я, звичайно, зовсім не натякаю, що, може, дехто вже і не вважає вас бездоганною... Але тихо! Будь ласка, ані слова більше!

Та це попередження виявилось марним, бо Джейн хотіла мовити слово не місіс Елтон, а міс Вудхаус, і остання виразно це бачила. Бажання відзначити її увагою, як того вимагали правила пристойності, було очевидним, хоча справа часто обмежувалася лише поглядами.

Нарешті з'явився містер Елтон. Його дама привітала свою половину з притаманною їй запальною жвавістю.

— Це просто прекрасно з вашого боку, шановний добродію: самі прислали мене сюди, я сиджу собі тут і набридаю своїм друзям, доки ви не зволите прийти! Але ви знаєте, з яким слухняним створінням ви маєте справу. Ви знаєте, що я не рушу з місця, доки не з'явиться мій володар і повелитель. От сиджу тут цілу годину і показую цим молодим дамам приклад правдивої подружньої покірності, бо хто знає — може, вона скоро знадобиться?

Містер Елтон був такий стомлений і так потерпав від спеки, що його почуття гумору щезло кудись безслідно. Свою повагу до інших дам він засвідчити якось спромігся, але відразу ж почав лементувати з приводу спеки, що так його змучила, і прогулянки, що виявилася марною.

— Коли я дістався Донвелла, — сказав він, — то ніде не зміг знайти Найтлі. Що за дивина така! Нічого не розумію! І це після того, як я сьогодні вранці надіслав йому записку, а він у відповідь сповістив мене, що неодмінно буде вдома до першої години.

— Донвелл?! — скрикнула його дружина. — Мій любий містере Е., хіба ви були в Донвеллі? Ви, певно мали на увазі "Краун"; ви йдете із зібрання в "Крауні".

— Та ні — це буде завтра; з цього приводу я й хотів побачити Найтлі саме сьогодні. Який жахливо спекотний ранок! Мені довелося йти полем, — це було сказано голосом людини, котрій завдали страшенної образи, — від чого мої страждання тільки посилились. І тут на тобі — його немає вдома! Я не приховую свого незадоволення. І не залишив ні вибачення, ні записки хоч якоїсь! Економка заявила, що нічого не знає про мій очікуваний прихід. Дуже дивно! І ніхто навіть приблизно не знає, куди він пішов. Чи то до Гартфілда, чи то до Еббі-Мілл, а може, — в ліс? Міс Вудхаус, це зовсім не схоже на нашого друга Найтлі! Ви можете пояснити, що трапилося?

Емма з подивом заявила, що їй самій це дуже дивно і що з цього приводу вона не має взагалі що сказати.

— Просто не уявляю, — мовила місіс Елтон, поділяючи, як і належить дружині, обурення свого чоловіка. — Я просто не уявляю — з ким-ким, а з вами він не міг так вчинити! Можна було забути про кого завгодно, але не про вас! Мій любий містере Е., напевне, він залишив вам записку, неодмінно залишив! Навіть Найтлі не можна вибачити такі дивацтва; мабуть, його слуги про неї забули. Я не сумніваюся, що саме так і було: це могло трапитися саме з донвеллівськими слугами, котрі, як я часто помічала, вирізняються своєю незграбністю і недбалістю. Я б так точно ні за яких обставин не дозволила такому створінню, як його Гаррі, стояти на підніжці нашої карети. Що ж до місіс Ходжес, то Райт про неї невисокої думки. Якось вона пообіцяла нашій Райт один рецепт, але й досі не зволила його передати.

— Я зустрів Вільяма Ларкінса, — продовжив містер Елтон, — коли підходив до будинку, і він сказав мені, що я не застану його хазяїна вдома, та я не йняв йому віри. Схоже було, що Вільям просто був у поганому гуморі. Каже, що з його хазяїном останнім часом коїться щось дивне і що від нього тепер нічого до пуття не дізнаєшся. Турботи Вільяма мене не цікавили, що мене дійсно цікавило — так це побачитися сьогодні з Найтлі, і це було для мене надзвичайно важливо, а ще мені цікаво — чому мені довелося зазнати таких негараздів і марно ходити туди-сюди в таку спеку.

Емма зрозуміла, що їй треба йти додому — причому невідкладно. Скоріш за все на неї там уже чекали. Треба було не допустити, щоб містер Найтлі розлютився ще сильніше, якщо не на містера Елтона, то на Вільяма Ларкінса.

Вона із задоволенням побачила, що міс Ферфакс збирається провести її з кімнати і навіть зійти разом із нею сходами. Емма негайно скористалася цією раптовою можливістю і сказала:

— Це, мабуть, краще, що я не мала можливості з вами поговорити. Якби вас не оточували друзі, то я б відчула спокусу почати розмову, ставити запитання і говорити більш відверто, ніж це дозволяла б пристойність у точному значенні цього слова. Тоді б я неодмінно сказала щось недоречне.

— Ні в якому разі! — вигукнула Джейн, спалахнувши сором'язливим рум'янцем, який, на думку Емми, личив їй більше, ніж уся елегантність її звичної стриманості. — Вам не треба було нічого боятися, крім того, що я сама могла вам набриднути. Ви втішили мене надзвичайно тим, що виявили інтерес до моїх справ. Дійсно, міс Вудхаус, — говорячи уже більш стримано, — при всьому моему розумінні своєї хибної поведінки, дуже хибної поведінки, мене особливо тішить, що ті з моїх друзів, чию добру думку мені надзвичайно важливо зберегти, не відчувають відрази настільки сильної, щоб... я не маю достатньо часу, щоб сказати й половину того, що я хотіла б сказати. Я прагну вибачитися, висловитися, сказати щось на своє виправдання. Я просто мушу це зробити. Але, на жаль... коротше кажучи, якщо ваше співчуття не поширюється на мого друга...

— Та буде вам! Ви занадто скрупульозні, бігме! — емоційно скрикнула Емма і взяла її за руку. — Ви не мусите переді мною вибачатись, а всі, перед ким ви збираєтесь вибачатись, такі задоволені, перебувають у такому захваті, що...

— Ви такі люб'язні, але я-то знаю, як я з вами поводитися. Так холодно і неприродно! Мені завжди доводилося грати роль. Це було сповнене обману життя! Не сумніваюся, що викликала у вас огиду.

— Благаю, не кажіть нічого більше. Я гадаю, що це мені треба вибачатись і тільки мені. Давайте раз і назавжди пробачимо одна одній. Ми маємо зробити все, що належить, якомога швидше, доки у нас є таке бажання. Сподіваюся, ви отримали приємні відомості з Віндзора?

— Дуже приємні.

— Мабуть, наступні новини сповістять нас про те, що незабаром нам доведеться розстатися з вами — саме тоді, коли розпочалося наше справжнє знайомство.

— Ой, стосовно всього цього ще рано про щось говорити. Я буду тут, доки мене не покличуть полковник і місіс Кемпбелл.

— Може, й дійсно ще рано про щось говорити, — відповіла Емма й усміхнулася. — Але ж вибачте мені, про це вже час думати.

— Ви абсолютно праві; і про це вже подумали. Зізнаюсь вам, вірю — ви нікому не скажете, що наше проживання з містером Черчіллем в Енскумі — справа вирішена. Принаймні три місяці триватиме глибокий траур, але коли він закінчиться, то далі відкладати не буде вже причин.

— Дякую вам, дякую. Саме в цьому я хотіла пересвідчитися. Знали б ви, як мені подобається все визначене і відверте! Що ж, до побачення.

Розділ 17

Всі друзі місіс Вестон вельми зраділи, коли вона благополучно розродилась, а ще більше зраділа цьому Емма, коли довідалася, що та стала матір'ю дівчинки. Вона ще раніше вирішила, що бажає народження саме міс Вестон. Вона нізащо не призналася б, що хотіла так тому, аби в майбутньому організувати її шлюб з одним із синів Ізабелли; просто була переконана, що дочка краще влаштує і батька, і матір. Для містера Вестона було б великою втіхою у старості (бо хтозна — навіть містер Вестон через десять років може постаріти) — сидіти біля каміна й радіти з розваг та пустощів, дивацтв та примх дитини, яку ніколи не заберуть із рідної домівки; стосовно ж місіс Вестон, то ніхто не сумнівався, що донька була б для неї більш бажаною; зрештою, було б просто шкода, якщо тій, що так добре уміла навчати й виховувати, не довелося б знову скористатися своїми талантами.

— Вона мала ту перевагу, що колись відпрацьовувала своє уміння на мені, — казала Емма, — як баронеса д'Альман на графині д'Осталіс із "Аделаїди і Теодори" мадам де Жанліс, тепер же ми побачимо, чи вдасться їй дати своїй маленькій Аделаїді більш витончене виховання.

— Інакше кажучи, — відповів містер Найтлі, — вона панькатиме її навіть більше, ніж вас, будучи водночас переконаною, що не панькає взагалі. Саме в цьому полягатиме єдина різниця.

— Бідолашна дитина! — вигукнула Емма. — Якщо буде дійсно так, то якою ж вона виросте?

— Не надто поганою. Така доля тисяч дітей. У дитинстві вона буде противною, а коли подорослішає — виправиться. Моя люба Еммо, незабаром противні й зіпсовані діти перестануть дратувати мене взагалі. Всім своїм щастям я завдячую вам, тож чи не буде моє суворе ставлення до таких дітей чорною невдячністю з мого боку?

Емма засміялась і відповіла:

— Але ви допомагали мені тим, що не давали іншим людям панькати мене. Сумніваюся, щоб я змогла виправитися самотужки.

— Невже? А я не сумніваюся. Природа наділила вас розумом, міс Тейлор навчила вас правил поведінки. Ви не могли не виправитися. Моє втручання могло рівною мірою принести і шкоду, і користь. З вашого боку було б цілком природним запитати: "А яке він має право читати мені нотації?" Боюсь, що вам — цілком природно — було не надто приємно їх вислуховувати. Я не вважаю, що приніс вам користь. Користь я приніс лише собі, зробивши вас об'єктом своїх ніжних почуттів. Я не можу думати про вас, не відчуючи водночас, що я душі у вас не чую — при всіх ваших вадах і помилках; і, пізнавши так багато ваших недоліків, я вас кохав усе одно відтоді, як вам виповнилося тринадцять чи десь близько того.

— А я впевнена, що ви зробили для мене добро! — вигукнула Емма. — Ви часто справляли на мене виховний вплив — набагато частіше, ніж я могла тоді зізнатись. Я аж ніяк не сумніваюся в тому, що ви наставили мене на вірний шлях. А якщо сердешній крихітці Анні Вестон теж судилося стати зіпсованим дитинчам, то виявіть людяність — зробіть їй стільки ж добра, скільки ви зробили його мені, з тою різницею, що закохуватися в неї, коли їй виповниться тринадцять, не потрібно.

— Як часто, коли ще були дівчинкою, ви казали мені із задерикуватим поглядом: "Містере Найтлі, я збираюся вчинити так чи так; тато мені дозволяють, або — міс Тейлор не проти", — і ви знали, що це мені не сподобається. В таких випадках моє втручання давало вам два неприємні відчуття замість одного.

— Яким же "милим" створіннячком я була! Не дивно, що ви надовго зберегли такі зворушливі спогади про мої висловлювання.

— "Містер Найтлі". Ви завжди називали мене "містер Найтлі" — і це звучало не надто формально, бо увійшло в звичку. Але все одно таке звертання є формальним. Я хочу, щоб ви називали мене якимось по-іншому, але не знаю — як саме.

— Я пам'ятаю, що колись назвала вас "Джордж", коли у мене був задерикуватий настрій, — це сталося десь років із десять тому. Я вчинила так, бо думала, що це образить вас, однак ви не заперечували, тож мені стало нецікаво і я більше цього не робила.

— А чому б вам знову не звати мене "Джордж"?

— Це неможливо! Я ніколи не зможу називати вас інакше, як "містер Найтлі". Я навіть не обіцяю вам зрівнятись у витонченій стислості з місіс Елтон і називати вас "містер Н". Але обіцяю вам, — додала вона невдовзі, сміючись і червоніючи, — я обіцяю, що колись один раз я назву вас на ім'я. Не скажу коли, але ви можете здогадатися, де саме: в будинку, де люди єднаються, щоб бути разом і в радості, і в печалі.

Емма жалкувала, що не може відкрито віддати належне тій пораді, котру він дав їй як людина більш розважлива. Якби вона до неї прислухалася, то це убезпечило б її від найгіршого, суто жіночого глупства — примхливої дружби з Гаррієт Сміт, але це була тема надто делікатна. Вона не наважувалася про це заговорити. У своїх розмовах вони згадували Гаррієт дуже рідко. З його боку це могло спричинитися просто відсутністю думок про неї, але Емма скоріше схильна була пояснювати це його делікатністю і здогадками про те, що дружба їхня поволі доходила свого кінця. Вона сама розуміла, що розстаючись за якихось інших обставин, вони б неодмінно листувались, і що їй не довелося б — як це було нині — у своїх відомостях про Гаррієт покладатися майже виключно на листи від Ізабелли. Він міг помітити, що саме так воно й було. Біль, якого їй завдавало це вимушене замовчування, був майже такий сильний, як і біль від усвідомлення, що саме вона спричинила до тих нещасть, яких зазнала Гаррієт.

Повідомлення Ізабелли про їхню гостю були такими ж заспокоїливими, як і очікувалося. Спочатку їй здалося, що відразу ж по своєму прибутті Гаррієт була не в гуморі, і це було цілком природним, бо на неї очікував візит до зубного лікаря; але по завершенні Гаррієт стала такою ж, як і раніше. Звичайно ж, Ізабелла не вирізнялася здатністю швидко й тонко щось підмічати, але коли б, скажімо, Гаррієт не схотіла бавитися з дітьми, то це б вона помітила обов'язково. Емма була надзвичайно втішена цими новинами і продовжувала сподіватися, що Гаррієт залишиться у них довше — її два тижні перетворяться принаймні на місяць. Містер і місіс Найтлі мали приїхати до них у серпні, і вони попрохали її залишитися, щоб потім забрати з собою.

— Джон навіть не згадує про вашу подругу, — сказав містер Найтлі. — А ось його відповідь. Якщо хочете — прочитайте.

Це була відповідь на повідомлення про його намір одружитись. Емма швиденько вхопила листа, зі жвавим нетерпінням поспішаючи довідатися про думку брата з цього приводу й відразу ж забувши, що той зовсім не згадує про її подругу.

— По-братськи Джон поділяє мою радість, — продовжив містер Найтлі, — але ж він не має схильності роздавати компліменти. Я знаю, що він теж відчуває до вас щиру братерську симпатію. Але настільки далекий од того, аби вдаватися до пишних фраз і квітчастих висловів, що незнайомій із ним молодій жінці його реакція може видатися надто стриманою. Та я не хвилююся з того, що ви прочитаєте написане ним.

— Видно, що це писала розумна людина, — підсумувала Емма, — ознайомившись зі змістом листа. — Віддаю належне його щирості. Він зовсім не приховує своєї думки, що від цих заручин виграла тільки я, але сподівається на те, що з часом я стану такою ж гідною вашої любові, якою ви вже тепер мене вважаєте. Якщо б він висловився по-іншому, то я б йому не повірила.

— Еммочко, нічого подібного на увазі він не має. Він лише хотів сказати, що...

— Ми мало різнимось щодо нашої оцінки одне одного, — перебила вона і всміхнулася, але усмішка в неї вийшла не надто доброзичливою, — мабуть, набагато менше, ніж він здогадується; а неодмінно здогадався б, доведись нам відверто і без зайвих церемоній поговорити на цю тему.

— Моя любя Еммо...

— А знаєте, — додала вона вже трохи веселіше, — якщо вам здається, що ваш брат про мене не надто високої думки, то дочекайтеся, доки про цю таємницю не дізнається мій татусь, а тоді спитайтеся його думки. Повірте мені, про вас він буде думки ще нижчої. Він вважатиме, що від нашого шлюбу виграє лише ви і що на вашому боці буде все щастя і всі вигоди такої партії, а на моєму — лише мої чесноти. Дуже сподіваюся, що я не відразу стану для нього "бідолашною Еммою". Це — та межа, якої може досягти його ніжне співчуття до ображеної доброчесності.

— Та ото ж! — вигукнув містер Найтлі. — От якби вашого татуса можна було так само легко, як і Джона, переконати, що ми маємо всі підстави, які тільки здатна забезпечити однакова доброчесність, жити разом і бути щасливими! Ви помітили, що мене здивувала одна частина Джонового листа — це та, де він говорить, що моє повідомлення не захопило його зненацька і що він уже був готовий почути щось у цьому дусі.

— Якщо я правильно зрозуміла вашого брата, то він говорить лише про ваш намір одружитися. Про мене він не знав нічого. Схоже, що він був до цього абсолютно не готовий.

— Авжеж, але мені дивно, що він зміг так глибоко проникнути в мої почуття. З чого ж він судив? Я не помітив якихось змін у своєму настрої чи манері говорити, котрі могли дати йому підстави вважати мене більш схильним одружитися саме зараз, а не в якийсь інший час. Однак саме так і сталося. Але стривайте — наступного дня після мого приїзду переміна таки мала місце. Здається, я бавився з його дітьми менше, ніж зазвичай. Пам'ятаю навіть, як одного разу ввечері сердешні хлопчики казали: "Тепер наш дядько завжди каже, що почувається втомленим".

Підходив час поширити новину й подивитись, як на неї відреагують інші. Як тільки місіс Вестон почала почуватися достатньо добре, щоб витримувати візити містера Вудхауса, Емма, сподіваючись при нагоді скористатись її здатністю до ніжних умовлянь, вирішила, що спершу оголосить новину вдома, а потім — невідкладно — у Рендоллзі. Але як же, нарешті, сповістити свого батька?! Вона призначила зробити це в такий час, коли містера Найтлі не буде, але він незабаром матиме прийти, щоб продовжити розмову, якщо у неї не витримають нерви. Далі відкладати уже не можна було, і Емма просто зобов'язана була про все розповісти, але розповісти — оптимістичним тоном. Вона не мусила говорити з сумом у голосі, бо тим самим лише поглибила б його страждання. Аж ніяк не має вона продемонструвати, що вважає майбутні перемены якимось нещастям. Спочатку, зібравши всі свої душевні сили, вона приготувала батька почути щось незвичайне, а потім скупі сповістила його, що коли він виявить свою згоду і схвальне ставлення, то вони з містером Найтлі збираються побратися і що вона сподівається на його швидку згоду, тому що, на її думку, цей задум принесе щастя їм усім, бо тим самим товариство в Гартфілді отримає поповнення у вигляді людини, котру, наскільки вона знає, містер Вудхаус любив не набагато менше, ніж власних дочок та місіс Вестон.

Бідолашний містер Вудхаус! Спочатку це було для нього сильним потрясінням, і він ревно намагався її відговорити. Еммі неодноразово нагадали про її обіцянку ніколи не виходити заміж, запевняючи, що незаміжній їй було б набагато краще; розповіли про бідолашну Ізабеллу й бідолашну міс Тейлор. Але марно. Емма улещувала його з усією ніжністю — і всміхалась, і повторювала, що саме так і мусить бути, і казала, що він не мусить порівнювати її з Ізабеллою та місіс Вестон, котрим після заміжжя довелося покинути Гартфілд (що було дійсно сумною переміною). Але ж вона нікуди з Гартфілда їхати не збирається, вона залишиться в ньому назавжди; ті зміни в їхній чисельності чи в їхньому комфорті, які вона обстоює, будуть змінами лише на краще; до того ж вона не сумнівається, що коли він звикнеться з цією думкою, то виявить, що буде набагато краще завжди мати містера Найтлі під рукою. Хіба ж він не любить містера Найтлі? Вона не сумнівається, що він не буде цього заперечувати. З ким він завжди радився у своїх справах, як не з містером Найтлі? Хто, як не він, завжди ставав для нього в пригоді, завжди з готовністю писав для нього листи, завжди радо допомагав йому? Хто, як не містер Найтлі, є таким веселим, таким уважним, таким відданим йому? Хіба ж не захоче він завжди мати його поруч? Авжеж захоче. Все це цілком вірно. Містер Найтлі завжди буде тут бажаною людиною; він радий буде бачитися з ним щодня — але ж вони фактично й так бачилися з ним щодня! Чому б тоді не продовжувати так, як раніше?

Виявилося, що містера Вудхауса не так-то й легко вмовити; але найгірше було вже позаду, думка висловлена. Решта — це справа часу і невпинного повторювання. До Емминих благань і запевнень невдовзі приєднався містер Найтлі, чий сповнені ніжності похвали на адресу Емми навіть додали приємності розмові. Містер Вудхаус незабаром звик до їхніх умовлянь, котрі траплялися з кожної слухної нагоди. Їм усіляко допомагала Ізабелла — своїми листами й надзвичайно схвальним ставленням до ідеї шлюбу, а місіс Вестон не змусила себе довго чекати і при першій же зустрічі розглянула цю справу в найсприятливішому світлі: по-перше, як уже вирішену, а по-друге — як справу добру, бо чудово знала, що і перший аргумент, і другий є однаково важливими для містера Вудхауса. Він погодився з цим — як і можна було сподіватися. Всі, до чийх слів він звик прислухатися, запевняли його, що це робиться заради його ж блага; він і сам уже став схилитися до згоди, і в нього з'явилася думка, що колись — може, через рік-два — буде не так уже й погано, якщо весілля таки відбудеться.

В усьому тому, що місіс Вестон сказала містеру Вудхаусу з приводу обговорюваної події, вона була широко і почуття її були непідробними. Спочатку, коли Емма вперше повідала їй про задум, вона була вкрай здивована, як ніколи, але побачила в ньому лише можливість зробити усіх їх іще щасливішими, і тому щосили і без еківоків почала вмовляти Емминого батька. Вона сказала, що дуже поважає містера Найтлі та вважає його гідним навіть її дорогої Емочки, що в усіх відношеннях це буде надзвичайно доречний, підходящий і винятково гарний шлюб, а в одному, — вкрай важливому аспекті — такий бажаний, такий виключно вдалий, бо Еммі просто поталанило покохати саме цього — і ніякого іншого чоловіка — і що сама вона виявилася дуже

недалекоглядною й лише тому не бажала цього шлюбу раніше. Хіба зміг би хоч хто-небудь із гідних Емми чоловіків проміняти свою власну домівку на Гартфілд?! А хто, крім містера Найтлі, який поважає містера Вудхауса і добре знає його звички, зміг би так прекрасно вписатися в цю схему, зробивши її такою бажаною? Коли вони з чоловіком обговорювали плани одруження Емми з Френком, то подальша доля містера Вудхауса завжди являла собою велику проблему. Врівноваження інтересів Енскума і Гартфілда було тим ускладненням, що завжди стояло на перешкоді, і її це турбувало більше, ніж містера Вестона, але навіть він не спромігся сказати з цього приводу нічого кращого за таку фразу: "Все якось уладнається само собою; молодята знайдуть якийсь вихід". В цьому ж випадку нічого не треба було відкладати з надією на туманне майбутнє. Тут усе було добре, все було відверто й на рівних засадах. Жодна із сторін не робила нічого такого, що навіть віддалено нагадувало б самопожертву. Це було єднання, котре передвіщало лише щастя, й не існувало жодної реальної й виразної перешкоди, здатної йому зашкодити чи змусити відкласти його на майбутнє.

Місіс Вестон, вдаючись до таких міркувань і тримаючи на колінах дитинча, почувалася найщасливішою жінкою на світі. Якщо і могло щось збільшити її радість, так це усвідомлення, що її крихітка скоро виросте зі своїх перших капелюшків.

Новина про майбутній шлюб викликала подив та захват скрізь, де б вона не поширювалася, — викликала вона подив та захват і в містера Вестона — на цілих п'ять хвилин. Але п'яти хвилин вистачило його легкій вдачі для того, щоби звикнутися з цією думкою. Своїм метикуватим розумом він швидко побачив усі переваги цього шлюбу і зрадів їм так само беззастережно, як і його дружина; але чудесність цієї новини незабаром зійшла нанівець; і коли спливла година, він уже ладен був вірити, що завжди мав цей шлюб на думці.

— Я так розумію, що це — таємниця, — зауважив він. — Такі речі завжди є таємницею, доки не виявиться, що про них уже всі знають. Тільки нехай мене сповістять, коли можна буде починати про це говорити. Цікаво, а Джейн що-небудь знає?

Наступного ранку містер Вестон подався до Гайбері, щоб задовольнити свою цікавість із цього приводу. І розказав Джейн про новину. Вона ж тепер йому як дочка, старша дочка, тож як їй про це не розповісти? А оскільки міс Бейтс також була присутньою, то про це, звичайно ж, негайно потому довідалися і місіс Коул, і місіс Перрі, і місіс Елтон. Іншого винуватці торжества і не чекали; вони заздалегідь передбачали, що новина, ставши відомою в Рендоллзі, швидко пошириться й в Гайбері; і тому з надзвичайною проникливістю уявляли, як ця тема стане чудовим вечірнім подарунком для багатьох сімейств.

Загалом прийдешній шлюб було схвалено беззастережно. Одні гадали, що більше поталанило йому, інші — що їй. Одна компанія радила, щоб усі вони перебралися до Донвелла, залишивши Гартфілд Джону Найтлі; інша пророкувала сварки між їхніми слугами; але в основному серйозних заперечень ніхто не висував, за винятком одного помешкання — будинку священика. Там подив не змінився задоволенням від почутого.

На відміну від своєї жінки містера Елтона це мало цікавило, він лише висловив сподівання, що "амбіції зазначеної молодшої особи нарешті будуть задоволені" і зробив припущення, що вона "завжди хотіла — при можливості — заманити Найтлі у свої тенета", а з приводу спільного проживання у Гартфілді навіть мав нахабство гучноголоса заявити: "От добре, що це спіткало його, а не мене!" Та місіс Елтон зажурилася не на жарт. Бідолаха Найтлі! От сердега! От улип в історію! їй було його дуже шкода, бо попри всі свої дивацтва він мав масу чеснот. І як він міг так купитися? Та яка там любов з його боку — нічого подібного. Горопашний Найтлі! Це означає кінець усім їхнім приємним зустрічам. А як радо він відгукувався на всі їхні запрошення пообідати в них! І ось цьому надійшов край. От бідолаха! Тепер він не зможе спеціально для неї влаштовувати пікніки в Донвеллі. Все, кінець! Така собі місіс Найтлі псуватиме все задоволення. Як прикро! Але вона зовсім не жалкує, що на днях вилаяла його економку. А переїзд до Гартфілда — це ж просто страхіття якесь! Нічого путнього з цього не вийде. Одна сім'я біля Кленового Гаю колись теж спробувала утнути щось подібне, так вони пожили три місяці — й розбіглися.

Розділ 18

Час ішов. Ще кілька днів — і мала прибути компанія з Лондона. Ця подія бентежила; якось вранці, коли Емма думала про ті хвилювання і смутки, до яких спричиниться майбутній приїзд, прийшов містер Найтлі, і неприємні міркування відійшли на задній план. Після привітань і приємної розмови про те і се він замовк, а потім уже серйознішим тоном почав:

— Я маю дещо сказати вам, Еммо, — сповістити новину.

— Добру чи погану? — швидко запитала вона, поглянувши йому в вічі.

— Я навіть не знаю, як її схарактеризувати.

— Я певна, що це — добра новина, судячи з виразу вашого обличчя. Ви приховуєте усмішку.

— Боюсь, — відповів містер Найтлі, надаючи безпристрасного виразу своєму обличчю, — дуже боюсь, моя любя Еммо, що вам буде не до сміху, коли ви її почуєте.

— Та невже?! Але ж чому? Не уявляю — як те, що є смішним чи приємним для вас, не може бути смішним або приємним для мене?

— Та є одна цікава тема, — пролунала відповідь. — І, сподіваюсь, єдина, де наші думки розходяться. — Він зробив коротку паузу і знову всміхнувся, невідривно дивлячись їй у вічі. — Ви не здогадуєтесь, яка саме? Не пригадуєте? Гарріет Сміт.

Зачувши це ім'я, Емма густо почервоніла й перелякалася, хоча й сама не знала, чому.

— Ви нічого не чули про неї сьогодні вранці? — вигукнув містер Найтлі. — Безперечно ж, чули, і про все вже знаєте.

— Ні, не чула; мені нічого не відомо; благаю — розкажіть!

— Ви, я бачу, готові до найгіршого. І дійсно — гірше не буває: Гарріет Сміт виходить заміж за Роберта Мартіна.

Емма здригнулася — несхоже, щоб вона була готовою до цього; її уста

промовчали, але очі, що загорілися жвавою цікавістю, промовили: "Ні, це неможливо!"

— Але ж це дійсно так, — продовжив містер Найтлі. — Мені про це розповів сам Роберт Мартін. Він пішов од мене всього півгодини тому.

Вона продовжувала дивитися на нього з виразом крайнього здивування.

— Вийшло так, як я і боявся, — вам це зовсім не сподобалося, люба моя Еммо. А так хотілося, щоб наші думки збігалися. Вони й збігатимуться — згодом. Можете не сумніватися — згодом хтось із нас поміняє свою думку, а поки що давайте не будемо приділяти цій темі багато уваги.

— Ви неправильно зрозуміли мене, зовсім неправильно, — відповіла Емма, намагаючись не видати своїх почуттів. — Це не та обставина, що здатна прикро мене вразити, просто не віриться якомсь. Ви дійсно хочете сказати, що Гаррієт Сміт погодилася вийти заміж за Роберта Мартіна? Ви що, хочете сказати, що він знову їй освідчився, чи не так? Може, він просто збирається це зробити?

— Я хочу сказати, що він уже зробив це, — відповів містер Найтлі — з усмішкою, але впевненим тоном, — і отримав ствердну відповідь.

— Боже праведний! — скрикнула Емма. — Оце так! — Вона схилилася над кошиком із шитвом, аби приховати всі ті гострі почуття радості й подиву, які боялася видати, і згодом додала: — А тепер розкажіть мені все по порядку, розтлумачте. Як це трапилося, де і коли? Розкажіть мені все. Ще ніколи не була я такою здивованою — але не засмученою, запевняю вас. Як, як це стало можливим?

— Історія дуже проста. Три дні тому він поїхав у справах до Лондона, і я попросив його взяти з собою папери, що хотів їх переслати Джону поштою. Він доставив ці папери Джону в його апартаменти, а той запросив його приєднатися до їхньої компанії, щоб разом піти до цирку Естлі. Вони хотіли зводити туди двох старших хлопчиків. До компанії мали ввійти мій брат і ваша сестра, Генрі, Джон і міс Сміт. Мій приятель Роберт не міг устояти перед такою спокусою. Вони зайшли за ним по дорозі; у цирку всі веселилися донесхочу, а потім мій брат запросив його пообідати з ними наступного дня — що Роберт і зробив — і, наскільки я розумію, в ході свого візиту знайшов можливість переговорити з Гаррієт, причому безрезультатно. Вона відповіла йому згодою — і Роберт Мартін заслужив на таке щастя. Він повернувся вчорашньою каретою, а сьогодні вранці відразу ж після сніданку, прийшов до мене, щоб звітуватися: спочатку про мої справи, а потім — про свої. Оце і все, що я можу розповісти стосовно як, де і коли. Коли ви зустрінетеся з вашою подругою Гаррієт, то її розповідь вийде набагато довшою. Вона розкаже вам усі ті дрібні подробиці, котрі є цікавими лише в устах жінки. Чоловічі ж розмови стосуються лише суті справи. Однак радість просто переповнювала серце Роберта Мартіна — він цього і не приховував, — тож він розповів, зовсім не до речі, що коли вони вийшли з ложі у Естлі, то мій брат узявся проводити свою дружину і малого Джона, а він пішов із міс Сміт та Генрі, і що в якийсь момент виникла така товкотня, що міс Сміт не на жарт перелякалася.

Містер Найтлі замовк. Емма не могла наважитися на негайну відповідь. Заговорити — означало неминуче видати свою бурхливу радість. Треба виждати момент, а то він

подумає, що вона з глузду з'їхала. Її мовчання збентежило його; він пильно придивився до неї, а потім додав:

— Еммо, серце моє, ви сказали, що ця обставина не здатна завдати вам прикрощів, але я боюсь, що вона пригнічує вас більше, ніж ви могли припустити. Так, суспільне становище Роберта Мартіна низьке, але ви мусите зважати на те, що воно цілком удовольняє вашу подругу. Ручаюся, що ваша думка про нього поліпшуватиметься по мірі того, як ви ближче будете знайомитися. Ви будете в захваті від його розважливості й добропорядності. Що стосується людських якостей Роберта Мартіна, то ваша подруга буде в надзвичайно надійних руках, кращого чоловіка годі й шукати. Шкода, що я не можу підвищити його суспільний статус, — і цим сказано дуже багато, повірте мені, Еммо. Ось ви жартуєте наді мною з приводу Вільяма Ларкінса, але з Робертом Мартіном розставатися мені буде так само важко.

Він хотів, щоб Емма підвела очі й усміхнулася, тож вона, опанувавши собою достатньо, щоб усміхатися не надто відверто, так і зробила, й весело відповіла:

— Вам зовсім не треба умовляти мене змиритися з думкою про цей шлюб. Я й так вважаю, що Гаррієт поталанило надзвичайно. Може виявитися, що її родичі гірші за його. Щодо благопристойності, так вони, безсумнівно, гірші. Я мовчала просто тому, що була здивована, вкрай здивована. Ви собі не уявляєте, якою несподіванкою це для мене було! Я готова була почути все, що завгодно, але не це, бо мала підстави вважати, що останнім часом вона була ще більше налаштованою проти нього, ніж раніше.

— Вам, звичайно, краще знати свою подругу, — відповів містер Найтлі, — але в мене склалося таке враження, що Гаррієт — привітна, добросерда дівчина, яка не надто опиратиметься будь-якому молодик, котрий зізнається їй у коханні.

Емма розсміялася у відповідь:

— От бачите — ви знаєте її не гірше за мене. Але, містере Найтлі, ви точно впевнені, що вона відповіла йому цілковитою і беззастережною згодою? Хіба що, може, через деякий час... Але ж не зараз! Може, ви його неправильно зрозуміли? Ви говорили з ним і про інші речі: про бізнес, про виставки худоби, нові сівалки... може, ви у плутанині численних обговорюваних вами тем неправильно його зрозуміли? Може, він висловив упевненість не стосовно згоди Гаррієт вийти за нього заміж, а стосовно розмірів якогось уславленого бика?

У цей момент Емма виразно відчула величезну різницю між зовнішністю й манерами містера Найтлі й Роберта Мартіна, ясно пригадала поведінку Гаррієт, її слова, мовлені з притиском: "Не така я тепер простачка, щоб побиватися за Робертом Мартіном!", — повідомлення про її згоду дійсно здалося їй дещо передчасним. По-іншому бути просто не могло.

— Як ви можете таке казати! — вигукнув містер Найтлі. — Невже ви дійсно вважаєте мене бовдуром, який нездатен зрозуміти, про що йому говорять? Як мені тепер до вас ставитися?

— Отакої! Я завжди заслуговую найліпшого ставлення, бо не терплю ніякого іншого; і тому ви мусите дати мені пряму і чітку відповідь: ви абсолютно певні, що

правильно зрозуміли теперішній стан стосунків між містером Мартіном і Гаррієт?

— Я абсолютно певен, — повагом відповів містер Найтлі. — Він сказав мені, що вона дала йому згоду; я певен також, що слова його не містили ніякої двозначності чи сумнівності. І я певен у своїй здатності надати вам доказ, що саме так воно і є. Він спитався моєї думки стосовно своїх подальших дій. Крім місіс Годдард, він не знав більше нікого, до кого можна було б звернутися за відомостями про родичів чи опікунів Гаррієт. Чи міг я порадити йому щось доречніше, ніж узяти і сходити до місіс Годдард? То ж я й порадив йому саме так і вчинити. Тоді він висловив свій намір зайти до неї протягом сьогоднішнього дня.

— От тепер я повністю задоволена, — відповіла Емма із сяючою усмішкою, — і щиро бажаю їм щастя.

— Ви суттєво змінили свої погляди відтоді, як ми говорили на цю тему востаннє.

— Мабуть що змінила — я була тоді така дурепа!

— Я нині теж думаю інакше; бо тепер бачу, що саме вам Гаррієт завдячує своїми численними добрими рисами. Я спробував ближче познайомитися з Гаррієт, зробивши це заради вас і заради Роберта Мартіна — до речі, я завжди мав підстави вважати, що його любов до неї ніколи не слабшала. Останнім часом я багато з нею розмовляв, і ви, напевне, це помітили. Інколи мені здавалося, нібито ви підозрюєте мене в бажанні умовити її і тим самим допомогти бідолашному Мартіну — чого я, до речі, ніколи не робив. Але на підставі всіх моїх спостережень переконався, що Гаррієт — нелукава, привітна дівчина з добропорядними поглядами та уявленнями, котра не мислить свого щастя без прив'язаностей і турбот сімейного життя. І я не маю сумнівів, що більшістю цих рис вона завдячує саме вам.

— Мені?! — скрикнула Емма, хитаючи головою. — Бідолашна Гаррієт!

Однак вона встигла взяти себе в руки і покірливо вислухати не зовсім заслужену похвалу на свою адресу.

Невдовзі прихід її батька перервав розмову. Вона не пожалкувала, бо їй захотілося побути на самоті. Її розум перебував у стані радісного збентеження й зачудування; зберігати безпристрасний вигляд було просто неможливо. Їй хотілося танцювати, співати, радісно щось вигукувати. Опанувати свої почуття й заспокоїтися достатньо для чогось раціонального вона змогла б тільки тоді, коли вдосталь находилася, наговорилася сама з собою й напригадувалася.

Її батько прийшов оголосити, що Джеймс пішов запрягати коней, аби приготуватися до їхньої тепер уже щоденної поїздки до Рендоллза, і це дало Еммі слушний привід хутенько зникнути.

Можна тільки уявити ту бурхливу радість, захват і вдячність, які вона відчувала. Тепер, коли з горизонту щастя Гаррієт зникла та єдина перешкода, той єдиний неприємний подразник, з'явилась інша реальна загроза: почуватися настільки щасливою, що в результаті могло з'явитися невиразне відчуття якоїсь невлаштованості, чогось недовершеного. Чого ще їй лишилося прагнути? Нічого — лише ставати більш гідною його, чий помисли й судження були незмірно вищими за її власні. Нічого, крім

засвоєння уроків її минулих дурощів, яке навчить її скромності та обачливості в майбутньому.

Її вдячність була щирою, її роздуми і висновки — серйозними; однак вона не могла втриматися від сміху навіть під час них. Ну як не посміятися над таким фіналом! Таке завершення того жахливого розчарування, що трапилося п'ять тижнів тому! От вам і кохання, от вам і Гарріет!

Тепер можна буде з приємністю очікувати на її приїзд — тепер приємним буде все. Приємно також буде познайомитися з Робертом Мартіном.

А найбільшу і найщирішу радість давала Еммі думка про те, що незабаром відпаде необхідність щось приховувати від містера Найтлі. Хитрість, лицемірство, нещирість — такі ненависні їй і непритаманні, незабаром стануть непотрібними. Скоро вона зможе гарантувати йому ту повну і безмежно щирю відвертості, яку радо була готова сприймати як свій обов'язок.

У невимовно веселому й щасливому настрої виїхала Емма разом зі своїм батьком; вона не завжди прислухалася до сказаного ним, але завжди погоджувалася. І вголос, і мовчки вона поблажливо погоджувалася з його утішливим переконанням у необхідності щоденних відвідин Рендоллза, а то бідолашна місіс Вестон може образитися.

Вони приїхали. Місіс Вестон сиділа сама в передпокої; але не встигли їм розповісти, як почувается дитинча, не встиг містер Вудхаус вислухати подяку за приїзд, на яку він явно напрошувався, як на якусь мить через щілину у шторах стало видно дві фігури, що проходили повз вікно.

— Це Френк та міс Ферфакс, — сказала місіс Вестон. — Я щойно збиралася розповісти про ту несподівану приємність, яку він зробив нам своїм приїздом сьогодні вранці. Він пробуде тут до завтра, і ми переконали міс Ферфакс цей день провести з нами. Сподіваюся, що зараз вони зайдуть сюди.

Через півхвилини вони були вже в кімнаті. Емма була дуже рада з ним зустрітися, та відчувалася певна ніяковість — деякі бентежні спогади з кожного боку. Вони зустрілися радо і з посмішками, та через ніяковість розмова спочатку не в'язалася; всі повсідалися знову, проте чогось явно бракувало, і Емма почала сумніватися — чи не втратить її давно виплекане бажання побачити Френка Черчілля ще раз (до того ж, разом із Джейн) свій приємний присмак. Однак коли до товариства приєднався містер Вестон, а потім — принесли дитинча, приводу для пожвавлення вже не бракувало, як і не бракувало Френку Черчіллю нагоди і сміливості підсісти до Емми поближче і сказати:

— Я маю подякувати вам, міс Вудхаус, за згоду вибачити мені в одному з листів, що отримав од місіс Вестон. Сподіваюся, час не зменшив ваше бажання це зробити. Надіюсь, що ви не заберете назад свої слова.

— Звичайно ж, ні, — вигукнула Емма, зрадівши початку розмови. — Я дуже, дуже рада бачити вас і потиснути вам руку — і привітати вас особисто.

Він подякував їй від усієї душі, а потім із серйозним виглядом розповідав, який він

вдячний і щасливий.

— Правда ж, вона виглядає добре? — спитав він, дивлячись на Джейн. — Краще ніж будь-коли, еге ж? Бачите — мій батько і місіс Вестон в ній душі не чують.

Та незабаром він повеселішав знову, а потім із усмішкою в погляді згадав про очікуване повернення Кемпбеллів і назвав ім'я Діксон. Емма почервоніла і заборонила вимовляти це ім'я в її присутності.

— Щоразу, коли я згадую про це, — зізналася Емма, — мене пече такий сором!

— Весь сором падає на мене, — відповів Френк, — це мені треба соромитися. Але невже ви дійсно не мали жодної підозри? Принаймні останнім часом. Я знаю, що спочатку ви ні про що не здогадувалися.

— Жодної, запевняю вас.

— Це видається надзвичайно дивним. Одного разу я майже зізнався — шкода, що тоді цього так і не зробив — було б краще. Я завжди робив негарні вчинки, але це були ще й аморальні негарні вчинки, які, звичайно ж, не робили мені честі. Тож було б набагато меншим гріхом, якби я розірвав пута таємничості й розповів вам усе.

— Не треба за цим жалкувати, — відповіла Емма.

— Я маю певну надію, — продовжив Френк, — умовити мого дядька зробити візит до Рендоллза; він хоче познайомитися з нею. Коли повернуться Кемпбелли, ми зустрінемося з ними в Лондоні і, сподіваюсь, пробудемо там, доки не зможемо забрати її до себе. Але ж зараз... зараз я від неї так далеко, і це так важко, міс Вудхаус! До сьогоднішнього ранку ми не бачилися жодного разу відтоді, як помирилися. Вам не жаль мене?

Емма висловила свій жаль так сердечно, що Френк, раптово віддаючись грайливому настрою, скрикнув:

— Ага! Між іншим... — а потім стихив голос і з виглядом удаваної скромності запитав: — А як почувається містер Найтлі? Сподіваюсь, добре? — і замовк. Емма зашарілась і розсміялась. — Я знаю, що ви читали мого листа, тож, мабуть, пам'ятаєте моє вам побажання? Дозвольте тепер і мені вас поздоровити. Запевняю вас, що почув цю новину з надзвичайним інтересом і задоволенням. Містер Найтлі — це така людина! Йому мої похвали явно не потрібні.

Емма була втішена, їй тільки й хотілося, щоб він продовжував у тому ж дусі, але наступної миті Френк уже був поглинутий своїми клопатами і своєю Джейн, і ось що він сказав:

— Ви коли-небудь бачили таку шкіру? Яка гладенька! Яка ніжна! І водночас не можна сказати, що це біла шкіра. Ніяка вона не біла. Це дуже оригінальний колір обличчя, та ще й при темних віях і темному волоссі — надзвичайно вишуканий колір. Він додає їй аристократизму. Це — колір справжньої краси.

— Я завжди була в захваті від її кольору обличчя, — відповіла насмішковано Емма. — Пам'ятаю, ще зовсім недавно він здавався вам надто блідим, чи не так? Тоді, коли ми вперше заговорили про неї. Ви, мабуть, геть усе забули?

— Ой, ні! Не забув. Якою нахабною свинюкою я був! Як я посмів...

Але потім він так щиро розсміявся при згадці, що Емма не втрималась і сказала:

— А я підозрюю, що як би вам не було важко в той час, ви дуже тішилися з того, що водили нас за носа. Ну признайтеся! Це, напевне, давало вам розраду.

— Ні-ні, що ви! Як ви можете таке на мене думати! Я почувався найнещаснішим створінням на світі!

— Не таким уже й нещасним, аби не відчувати бажання розважатися. Те, що ви всіх нас вводили в оману, було для вас джерелом веселощів. Я більше за інших підозрюю це тому, що, по правді кажучи, сама знаходила б неабияку втіху в подібній ситуації. В цьому між нами існує певна схожість.

Він кивнув головою.

Трохи згодом вона проникливо додала:

— Якщо не в наших характерах, то в наших долях неодмінно є схожість; мінливість долі обох нас єднає з людьми набагато досконалішими, ніж ми.

— Авжеж, авжеж, — емоційно погодився він. — Але, мабуть, ні. Вас це не стосується, бо де та людина, що є досконалішою за вас? Це стосується скоріш мене, бо ж вона — самий ангел. Погляньте на неї. Та вона ж ангел у кожному своєму жесті. Погляньте, як граціозно вона повертає голову. Погляньте на її очі, особливо коли вона дивиться на мого батька. Вам буде, мабуть, приємно почути, — нагнувши голову і серйозним тоном, пошепки, — що мій дядько збирається віддати їй усі коштовності моєї тітки. Вони матимуть нову оправу. Я хочу, щоб кілька каменів використали у прикрасах для голови. Вони чудово пасуватимуть до її темного волосся, правда ж?

— Вони дійсно прекрасно пасуватимуть, — відповіла Емма; у її голосі чулася така доброзичливість, що Френк буквально вибухнув вдячністю:

— Я просто в захваті від того, що бачу вас знову! Ви виглядаєте просто чудово! Ні на що на світі не проміняв би я цю зустріч. Якби ви не приїхали сюди самі, то я неодмінно б зайшов до Гартфілда.

Інші були зайняті розмовою про маленьку дівчинку — місіс Вестон докладно розповідала, як вона переполохалася минулого вечора, коли їй здалося, що немовля чувається не надто добре. Тепер вона бачить, що поводитися нерозважливо, але тоді це так її налякало, що іще б півхвилини — і вона послала б за містером Перрі. Може, їй слід соромитись, але містер Вестон розхвилювався майже так само, як і вона. Однак через десять хвилин дитинча знову стало почуватися прекрасно. Отаку історію вона розповіла. З особливою цікавістю її вислухав містер Вудхаус, який усіляко почав вихвалити місіс Вестон за те, що збиралася покликати містера Перрі, і жалкував лише, що вона цього не зробила. Їй слід завжди кликати Перрі, коли навіть на якусь хвилину здалося, що з дитиною негаразд. Тут чим раніше забити тривогу і чим частіше кликати Перрі — тим ліпше. Шкода, що він не прийшов минулого вечора; хоча й немовля чувається зараз добре, все одно — якщо вдуматися, то краще було все ж таки послати за Перрі.

Френк Черчілль прочув це ім'я.

— Перрі? — звернувся він до Емми, намагаючись при цьому піймати погляд міс

Ферфакс. — Мій приятель містер Перрі! Що там вони про нього кажуть? Він що — був тут сьогодні вранці? А як він зараз пересувається? Чи придбав собі екіпаж?

Емма швидко пригадала і зрозуміла його; розсміявшись разом з усіма, з виразу обличчя Джейн вона помітила, що насправді та прислухалася до їхньої розмови, хоча вдавала, що цього не робить.

— Це був такий дивний сон! — вигукнув Френк. — Не можу без сміху згадувати про нього. — А вона чує нас, міс Вудхаус, вона чує нас. Я бачу це по її щоках, по її усмішці, по її марній спробі зобразити незадоволення й насупитися. Ви тільки погляньте на неї. Бачите — саме в цей момент у неї перед очима проходить той лист, у якому вона мені про це написала: їй пригадалася в усій своїй жажливості моя тодішня обмовка, тож зараз її не цікавить нічого, крім цього, хоча вона вдає, що прислухається до інших.

Джейн на якусь мить не витримала й відверто всміхнулась; усмішка ще не зійшла з її обличчя, як вона обернулася до нього і сказала ніяковим, тихим, але твердим голосом:

— Мене просто дивує, що ви з легкістю ставитеся до таких спогадів! Інколи вони самі нав'язливо спадають на думку, але як ви можете ними бавитися!

Френк відбувся численними жартами; але в цій суперечці майже всі симпатії Емми були на боці Джейн, а покидаючи Рендоллз і — цілком природно — порівнюючи двох чоловіків, вона відчула, що, попри всі свої дружні почуття до Френка Черчілля і попри радість від зустрічі з ним, ніколи не усвідомлювала так добре вищість особистості містера Найтлі. Викликані цим порівнянням жваві роздуми про його чесноти і стали радісним завершенням цього надзвичайно щасливого дня.

Розділ 19

Якщо Емма інколи й непокоїлася за Гарріет, час від часу сумніваючись у її здатності по-справжньому позбутися свого почуття до містера Найтлі та з дійсно чистим серцем прийняти пропозицію іншого чоловіка, то страждати від нападів такої непевності лишилося їй зовсім недовго. Минуло декілька днів, із Лондона приїхала компанія, і не встигла Емма провести наодинці з Гарріет і години, як пересвідчилася — о, незбагненне диво! — що Роберт Мартін повністю витіснив з її серця містера Найтлі, й лише з ним пов'язувала вона всі свої надії на щастя.

Гарріет майже не розстроїлася — тільки спочатку мала якийсь ніяковий вигляд, але коли вона наважилася визнати, що раніше поводитися претензійно й нерозумно, обманюючи саму себе, її біль і сум'яття, здавалося, відлетіли разом із словами, минуле перестало її цікавити, а сьогоднішня й майбуття викликали радісне захоплення; стосовно ж схвального ставлення подруги до її вибору, то тут Емма відразу ж розвіяла будь-які сумніви, зустрівши Гарріет щонайщирішими привітаннями. Гарріет радісно розповідала про всі деталі того вечора, коли вони ходили до Естлі, а також обіду наступного дня, із захватом смакуючи кожну подробицю. Але що ці подробиці могли прояснити? Тепер Еммі довелося визнати той факт, що Гарріет завжди подобався Роберт Мартін і її підкорило те, що він, попри все, продовжував любити її. Крім цього, все інше назавжди залишиться для Емми загадкою.

А все ж таки це була радісна подія; і кожний день давав їй підстави утвердитися в цій думці. Стало відомим походження Гарріет. Виявилося, що вона — дочка торговця, достатньо багатого для того, щоб забезпечити їй достойне утримання (і він дійсно його забезпечував), і надто знатного, щоб розголошувати цей факт. От вам і шляхетне походження, за яке з такою готовністю ручалася Емма! Воно, звичайно ж, могло бути таким же бездоганним і незаплямованим, як і походження багатьох джентльменів, але ж хіба це гарантувало достойну партію для містера Найтлі чи для Черчіллів або навіть для містера Елтона! Пляма позашлюбності народження, яку неможливо вивести ані шляхетністю, ані багатством, назавжди б лишилася плямою.

Ніяких заперечень з боку батька Гарріет не було; він пообіцяв, що дочка його отримає щедрий посаг; усе сталося так, як і мало статися, а коли Емма ближче познайомилась із Робертом Мартіном, котрий став тепер вхожим до Гартфілда, то вона сповна визнала за ним наявність і розважливості, і добропристойності, які були запорукою добробуту її подруги. Емма не мала сумнівів, що Гарріет була б щасливою з будь-яким пристойним чоловіком доброї вдачі, але з Робертом — та ще й в його домівці — буде надія на дещо більше, на безпеку, надійність, на краще майбутнє. Гарріет потрапить до товариства тих, що її люблять, людей більш розумних, ніж вона; віддалена від спокус, вона водночас матиме достатньо занять, щоб жити цікавим життям. Емму не покидала думка, що Гарріет поталанило як нікому, бо вона змогла викликати сильне і тривке почуття у такого достойного чоловіка (щоправда, вона вважала, їй самій поталанило більше).

Гарріет, яку неминуче відволікали тепер її справи з Мартінами, бувала у Гартфілді все рідше і рідше, і з цього приводу жалю не виникало. Близькі стосунки між нею та Еммою мали поступово зійти нанівець; їхня дружба мала втратити свою емоційність і перетворитися на приязнь, і, на щастя, те, чому судилося статись, уже починалося — поступовим, природним чином.

Наприкінці вересня Емма провела Гарріет до церкви і спостерігала за її вінчанням із Робертом Мартіном з таким задоволенням, котре не могло затьмаритися ніякими спогадами, навіть спогадами про містера Елтона, що стояв перед ними. Мабуть, у той час містер Елтон уявлявся їй просто священиком, чие благословення на вівтарі може наступного разу випасти їй. Роберт Мартін і Гарріет Сміт були останньою зарученою парою з трьох, а побралися — першими.

На той час Джейн Ферфакс уже покинула Гайбері, знову знайшовши комфорт і втіху в Кемпбеллів — своїй улюбленій домівці. Черчіллі теж були в Лондоні; всі чекали, доки настане листопад.

Проміжний місяць призначили собі — відповідно до своїх сподівань — Емма і містер Найтлі. Вони вирішили побратися, поки Джон з Ізабеллою не поїхали з Гартфілда, щоб ті мали можливість, як і планували, на два тижні з'їздити до моря. І Джон, і Ізабелла, і всі друзі одностайно схвалили таке рішення. Та ось містер Вудхаус... Як спонукати до згоди містера Вудхауса? Йому ж бо це одруження уявлялося досить віддаленою подією...

Коли йому вперше про це сповістили, він зробився таким нещасним, що Емма та містер Найтлі майже втратили надію. Однак повторне нагадування було менш болісним. Він почав звикатися з думкою про неминучість одруження і неможливість для нього цього запобігти — це стало багатообіцяючим кроком на його шляху до повної згоди. Однак його настрій не можна було назвати радісним. Ба, навпаки — він був таким безрадісним, що його дочка підупала духом. Для неї нестерпним було бачити його страждання, їй нестерпним було знати, що він почувається погордженим і хоча розумом вона майже погодилась із запевненнями містера Найтлі, що коли подія минеться, то минеться і батьків смуток, все ж вона вагалась — і не могла наважитися.

І ось у цьому стані невизначеності їм прийшло на допомогу — ні, не раптове прояснення розуму містера Вудхауса чи якась чудесна переміна у його нервовій системі, а те, що ця система спрацювала у зворотному напрямку. Якось уночі з пташника місіс Вестон щезли всі її індики — не інакше як до цього приклав руки якийсь спритний волоцюга. Постраждали також інші пташники в окрузі. Для лякливого містера Вудхауса дрібні крадіжки були рівнозначні розбою з проникненням у житло. Він не на жарт стривожився, і якби не відчуття надійного захисту, забезпечуване його зятем, то трястися б йому кожної ночі від страху до кінця своїх днів. Сила, рішучість і присутність духу братів Найтлі вселили спокій і впевненість у його душу. Доки на захисті його самого і його майна стояв хтось із них, Гартфілду нічого не загрожувало. Але містер Джон Найтлі мусив повернутися до Лондона під кінець першого тижня листопада...

Наслідком цієї пригоди стало те, що Емма, отримавши згоду таку охочу і радісну, на яку вона й не сподівалася, змогла, нарешті, призначити день свого вінчання; і через місяць після одруження Мартінів містер Елтон виконав свій обов'язок і поєднав серця і руки містера Найтлі та міс Вудхаус.

Їхнє вінчання було схожим на всі ті, де жоден із подружжя не надто цікавиться нарядами і пишністю, тож місіс Елтон на підставі сповіщених їй чоловіком подробиць дійшла висновку, що це був захід украй убогий — куди там йому до її власного вінчання!

"І білого атласу було дуже мало, і фата якась не та... одним словом — жалюгідне видовище! Коли про це дізнається Селіна, то в неї очі на лоба вилізуть од здивування". Але — незважаючи на такі жахливі вади — побажання, сподівання і передбачення невеличкої компанії істинних друзів, котрі споглядали церемонію, повністю справдилися — це був дійсно щасливий шлюб.

Примітки

1

caro sposo — дорогий чоловік (італ.)